DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Türkiye'de [illegible]ları: III

TEKİN ERER

yassıada ve sonrası

2 cilt bir arada

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

TEKİN ERER

YASSIADA
ve
SONRASI

(İki cilt bir arada)

REK - TUR Kitap Servisi
Nuruosmaniye Cad. 81 Emek İş Hanı
İSTANBUL

(Telif, tercüme ve her türlü neşir hakkı mahfuzdur.)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

YENİ MATBAA
İstanbul — 1965

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sayın okuyucularıma;

Bu eseri Türkiye'de Parti Kavgaları serisinin üçüncü cildi olarak neşretmiş bulunuyorum. Yassıada ve Sonrası iki cilt olarak hazırlanmıştı. Birinci cildi Düşünen Adam Dergisinde, ikinci cildi ise Son Havadis gazetesinde tefrika edilmiştir. Sonradan birinci cilt, muvafakatim olmadan Düşünen Adam Dergisi sahipleri tarafından kitap hâline getirilerek satışa çıkarılmıştır.

Bu defa Yassıada ve Sonrası'nın her iki cildinin neşir hakkını Rek - Tur Kitap Servisine devrettim. Rek - Tur Kitap Servisi bu iki cildi bir arada olarak gördüğünüz şekilde siz sayın okuyucularımın istifadesine arzetmiştir.

Böylece son yılların en mühim olaylarını lâyıkı veçhile anlatarak okuyucularıma faydalı olabilmek bahtiyarlığına erişebilmiş isem bundan dolayı Cenabı Hakka hamdü senalar ederim.

Tekin Erer

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YASSIADA VE SONRASI

BİRİNCİ CİLT

Zulmü alkışlıyamam,
Zalimi aslâ sevemem..
Gelenin keyfi için
Geçmişe kalkıp sövemem

Mehmet Âkif Ersoy

I

YASSIADA

YASSIADA dâvalarını takip etmek ve Yassıadaya gitmek öyle kolay ve herkesin harcı değildi. Bunun için Millî Birlik Komitesinin İstanbul bürosuna müracaat etmek, sicilinde Demokrat Partili olmadığını göstermek, hattâ sanıklara düşman olduğunu belirtmek lâzımdı. Vakıa sanıkların çok yakın akrabalarına dâvaları takip etmek müsaadesi veriliyordu ama, bunlar da mahkeme salonunda sanıkların arkasında aynı sırada oturtulmak suretiyle, ayrı bir muameleye tâbi tutuluyorlardı. İyi bir kartvizit, yahut yüksek kademeden gelmiş bir tavsiye ile de muhakemeleri takip etmek mümkündü. Aksi halde Yassıadaya girmek imkânsızdı. Bundan

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

dolayı Yassıadaya girmek hak ve imtiyazı, sadece C.H. P. lilere tanınmıştı.

Yassıada dâvalarını her gece saat 20 den 21 e kadar kadar Türkiye radyoları nakletmekteydi. Her gün 7 - 8 saat devam eden duruşmalar radyodan nakledilirken tekniğin en son yenilikleri kullanılıyordu. Büyük bir hassasiyetle içerdekilerin aleyhinde olan kısımlar yayınlanıyor, lehlerinde olan her hangi bir söz ve hareket ses bantlarından çıkarılarak Türk milletinden gizleniyordu.

Yassıadaya ait bir yazı yazmayı aklıma koymuştum. Bundan dolayı muhakemelerin bir celsesine olsun gitmeyi çok arzu ediyordum. Bir basın mensubu olarak Yassıadaya gitmek için yaptığım bütün teşebbüsler akamete uğramıştı. Ben Demokrat Partili değildim. İhtilâlin lehinde ve aleyhinde de her hangi bir söz sarfetmemiş veya yazı yazmamıştım. Fakat böyle tarafsız durum dahi ihtilâl nazarında beni suçlu gösteriyordu. Şimdi bir insanın değeri, Yassıadada bulunanlara küfretmek derecesiyle ölçülüyordu. Onlara ne kadar çok küfredilir veya yazılarda ne kadar çok hakaretâmiz cümlelerle onlara sövülürse, o şahıs, o kadar makbul ve muteber bir insan addediliyordu.

Nihayet mensubu bulunduğum Gazeteciler Cemiyetinin tavassutu ile bir defaya mahsus olmak üzere Yassıadaya girmek müsaadesini almıştım. Haziran ayının başlarında, 29. Haziran. 1961 tarihinde Yassıadaya gidebileceğim bildirilmişti. Bunun için lüzumlu vesikaları bir hafta evvelinden Dolmabahçedeki İrtibat Bürosuna vermiştim. Vesikaları alan çok nâzik bir deniz subayı 29 Haziran günü, sabah saat yedide orada bulunmamı söylemişti.

★

Büyükderede oturuyordum. Yarı uykulu bir gece geçirdikten sonra sabah saat altıda bir vasıta ile yola

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

çıktım. Dolmabahçeye gelinceye kadar İstanbulun bu fevkalâde yaz gününde her taraf tenha ve kendine mahsus bir sessizlik taşıyordu. Beşiktaşı Dolmabahçeye bağlıyan iki tarafı büyük çınar ağaçlarıyla kaplı asfalt yolun son dönemecine gelinceye kadar, çok acele ettiğimi, bu saatlerde Dolmabahçede kimsenin bulunmayacağını tahmin ediyordum. Halbuki birden bire mahşerî bir kalabalığın ortasına düşmüştüm. Henüz saat altı buçuktu; fakat Dolmabahçenin bu küçük meydanı tıklım tıklım insan doluydu. Simitçiler, börekçiler, salep satanlar, gazete müvezzileri burasını bir panayır yerine çevirmişti. Nöbetçi askerler, omuzlarında tüfekleriyle garip garip bu kalabalığı seyrediyorlar ve her halleriyle burada neyi muhafaza ettiklerini bilmediklerini belli ediyorlardı.

Dolmabahçe camiinin deniz kıyısındaki köşesinde bir sebil yeri vardır. Şimdi burası Yassıadanın irtibat bürosu olmuştu. Eskiden su dağıtılan sebilin üç penceresinden, şimdi su gibi davetiye veriliyordu. Bu pencerelere doğru uzanmış üç tane turnike mevcuttu. Birinci pencere yerli ve yabancı basın ile Millî Birlik Komitesi üyelerine, ikinci pencere, üniversite ve vilâyet temsilcilerine ayrılmıştı. Üçüncü pencereden de bunların haricinde kalanların davetiyeleri verilmekteydi. Üstü branda bezi ile kaplanmış bulunan turnikelerde yüzlerce insan sıraya girmiş, kuyruk halinde beklemekte idiler. Dolmabahçe rıhtımının her tarafı, gişe önleri, camiin kapıları süngülü askerlerle sarılmıştı.

Deniz subayının dediği gibi gişeler saat tam yedide açıldı. Bekleyenlerden ekseriyetinin çok şık giyinmiş hanımlardan teşekkül etmesine şaşıyordum. Onların gelmesine değil, saçlarını, tırnaklarını, makiyajlarını bu kadar erken saatlerde hazırlamış olmalarına hayret ediyordum.

Sıraya girmiş olanlar, pencerenin 30 santimetrelik küçük gözünden ellerindeki kâğıtları uzatarak vesika-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

larını alıyorlardı. Ancak göğüs hizasındaki bu küçücük gişe deliğinden bir şey sorulduğu zaman davetli cevap vermek üzere boynunu büküyor, belini aşağıya doğru çekiyor, gişeden içeriye doğru, su içen tavuğun başını havaya kaldırdığı şekilde eğilerek konuşuyordu. Giriş kartını alan oradan süratle uzaklaşıyordu. Bana saat tam yedi buçukta sıra gelmişti. Kartımı alıp meydana çıkınca ikinci bir kuyruğa girmem icabetmişti. Camiin önüne yanyana iki kulübe daha konmuştu. Devlet Deniz Yolları burada vapur bileti satıyordu. (520) kuruş vererek gidiş - dönüş vapur bileti almanın icabettiği bu kuyrukta hemen hiç beklenmiyordu. Şimdi iş vapura girmeğe kalmıştı. Fakat bu sanıldığı kadar kolay değildi.

★

Camiin önce dış kapısına varabilmek için tahta paravanalarla ayrılmış ve önünde nöbetçi askerler bulunan bir koridordan geçmek lâzımdı. Burada nüfus kâğıdı soruluyor, nüfus kâğıdındaki fotoğraf ve hüviyetle, giriş kâğıdındaki fotoğraf ve hüviyet kontrol ediliyordu. Bunların ikisi birbirine benzediği takdirde kontrol askerleri bir çengelli iğne veriyorlardı. Sonra bu çengelli iğne giriş davetiyesine geçirilerek sol yakaya iliştiriliyordu. Kartımı yakama iliştirince: «Buyurun, içeriye..» diye gerekli izni verdiler. Tam camiin kapısına gelince iki subay, yalnız yakamdaki karta ve sonra da yüzüme bakmak suretiyle ikinci bir kontrol yaparak camiin iç kapısını gösteriyorlardı. Camiin iç kapısına gelince bu defa sivil polis oldukları anlaşılan ve kollarında «Kontrol» yazılı bulunan iki memur, yakamdaki kartı ve beni yeniden kontroldan geçirdiler ve onlar da: «Buyurun» diyerek içeriyi gösterdiler. Camiin içine girince bir paravana ile yol ikiye ayrılıyordu. Br yol «Baylar Kontrol», diğer yol «Bayanlar Kontrol» e aitti.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Burada saçlarımın arasındaki tellerden, pabucumun ucuna kadar bütün vücudum yine polislerin elleriyle sıkı bir kontrole tâbi tutuldu. Ters çevrilmek suretiyle bütün ceplerime bakıldı. Sıradaki insanları fazla bekletmemek için bu kontroller pek serî ve itiyat haline getirilmiş hareketlerle yapılmaktaydı. Yanımda bir dolmakalem, bir portföy ve bir de mendil olduğu için benim kontrolüm pek kısa sürdü. Fakat hemen arkamdan gelen bir yarbay'ı iyice soymuşlar ve çanta içinde adaya götürmekte olduğu yiyecekleri bir kenara alıkoymuşlardı. Öte taraftan omuzunda üsteğmen rütbesi bulunan bir kadın subay, bayanları sıkı sıkı kontrol ediyor ve paravananın arkasında sanki terzi provası yapıyormuş gibi onları baştan aşağı elden geçiriyordu. Yanındaki diğer kadınlar her halde sivil polislerdi. Belli ki kontrolörler her gün aynı şeyleri yapmaktan dolayı pek ihtisas sahibi olmuşlardı. Aksi halde bu kadar insanı, teker teker bu kadar serî şekilde elden geçirmek kolay değildi. Bu geçidi de geçtikten sonra vapura girmek için sadece Denizyolları kontrolörlerine vapur biletlerini vermek kalıyordu. Vapura adım atar atmaz orada bulunan bir astsubay, yakamdaki numaraya bakarak: «B merdiveninden yukarı çıkınız» diye vapurun güverte kısmını gösterdi. Merdivenleri çıkınca bu defa bir başka astsubay «oturun» diyerek işaret etti. Yerime oturur oturmaz o zamana kadar bakmak fırsatını bulamadığım yakamdaki davetiyeyi elime alarak giriş kartımı kontrol emeğe başladım.

Kartın üzerinde «Yassıadaya giriş kartı» yazılıydı. Altında, adı, soyadı, vazifesi sütunları bulunuyordu. Vapurdaki yer numarası karşılığında «B-210» ve salondaki yer numarası karşılığında da «B. 40» rakamları yer alıyordu. Biraz sonra vapurdaki bütün yerler dolmuş ve ilâve sandalyelerde dahi oturacak yer kalmamıştı.

Saat tam sekizi beş dakika geçe bir gürültü duyuldu. Pencereden bakınca bunun deniz harp filomuza

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

mensup bir gambotun harekete geçmesinden mütevellit motör sesi olduğunu anladık. Gambot 50 - 60 metre kadar mesafe alınca içinde bulunduğumuz Fenerbahçe vapuru da onun arkasından denize açıldı.

Fenerbahçe'nin hareketi anında vapurun hoparlöründen şu sözler yayınlanmağa başladı:

«— Muhterem misafirlerimiz, hoş geldiniz! Sizden ricamız ayağa kalkmayınız! Yerlerinizde oturunuz, biraz sonra kontrol yapılacaktır!»

Hakikaten biraz sonra iki subay, biri sol taraftan, biri sağ taraftan vapuru ikiye bölmek suretiyle kontrollerini yapmağa başladılar.

Kontrolör subaylar, fotoğraflarla şahsın yüzünü karşılaştırıyorlar, yanlış yere oturanları ikaz ediyorlar, şüphelendiklerinin gayet nazik bir şekilde nüfuz cüzdanlarını istiyorlardı. Kontroller devam ederken hoparlörlerden şu sözler duyulmağa başladı:

«— Muhterem misafirlerimiz, adada öğle yemeği için barakalarda kumanya satılmaktadır! Vapur yolcusu sayısına göre tertip edilen kumanyalar herkese yetecek miktardadır! Ayrıca gazoz, ayran ve çay da satılmaktadır! Bundan dolayı öğle vakti izdihama meydan verilmemesi rica olunur!»

Biraz sonra da şu ikaz yapılıyordu:

«Yassıadada salona girildiği vakit, sanıklara dikkatli bakmak, onlarla işaretleşmek, karşılıklı bakışmak, el ve kol hareketlerinde bulunmak kat'î surette yasaktır. Bu yasaklara riayet olunması ehemmiyetle rica olunur.»

Bu hitap birkaç defa tekrar edildi.

★

Koca vapurda kimse konuşmuyordu. Herkes elindeki gazete veya mecmua ile meşguldü. Arkadaş olarak gelenler de fısıltı halinde konuşmakta idiler. Bu esnada

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tam benim arkamdaki sırada iki kişi arasında pek açık ve pervasızca bir konuşma cereyan etmekteydi. Bu konuşma salonun yarısı tarafından pek rahat bir şekilde dinlenebiliyordu.

«— Şimdi Adnan Menderes alçağını göreceksin. Nasıl da kendisini acındıracak? Nasıl da dinleyicilerin merhametini tahrik edecek?

Karadeniz şivesiyle yapılan bu konuşmaya muhatabı:

«— Sen nereden biliyorsun?» diye sordu.

«— Nasıl bilmem her gün dâvayı takibediyorum.»

«— Avukat mısın?»

«— Yok canım, merak edip gidiyorum, işte.»

«— Başka işiniz yok mu?»

«— Bundan iyi iş mi olur? Memleketi on senedir soyan, mahveden düşükleri her gün seyretmekten daha zevkli ne olur?»

«— İyi bu kadar masrafa katlanıyorsunuz? Her gün yol, yeme içme yirmi lira masraf demektir.»

«— Bu düşüklerin, soyguncuların o halini görmek her gün yirmi değil, yirmi bin liraya değer.»

Muhatabı bu konuşmaya cevap vermedi. Bu defa başımı geriye çevirerek, düşükler için her gün yirmi lirayı gözden çıkaran adama baktım. Adamın ceketi yamalı, gömleğinin yaka uçları da erimiş ve yırtılmıştı. İçimden: «Falso vermeyen hiçbir şey yapamıyoruz,» dedim.

Hoparlörden yeni bir yayın başladı:

«— Muhterem misafirler, Yassıadaya gelmek üzereyiz. Geminin tahliyesi bizim bildireceğimiz sıraya göre yapılacaktır. Biz emir vermeden yerlerinizden kalkmanız yasaktır.»

Bu esnada Yassıadanın kayalardan ibaret dik ve sarp kıyıları göründü. (552) numaralı bir harp gemisi adanın etrafında sür'atle seyrediyor ve emniyet seferi yapıyordu. Biraz sonra da adanın etrafını çeviren tel

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

örgüleri, nöbetçi kulübeleri, nöbetçi askerleri, sanıklara ait binalar bütün teferruatı ile meydana çıkmıştı. İskeleye pek yakın mesafedeki duruşma salonu, mânasını ifade eden bir heybetle ayrı bir görünüş arzediyordu.

Artık vapur iskeleye yanaşıyordu. Yolculuk 45 dakika sürmüştü. Hoparlördeki ses yeniden duyulmağa başladı:

«— Şu anda gemi yanaşmıştır. A bölümü çıkabilir... Şimdi B bölmesi serbesttir...»

Vapurdan karaya adımımı attığım anda «Şimdi C bölümü çıkabilir» diye hoparlördeki sesi duyuyordum. Bu esnada halk:

«— Bakın, Salim Başol'la Tarık Güryay,» diye iskeleye en yakın binanın açık penceresini gösteriyorlardı. Hakikatte de Salim Başol'la Tarık Güryay gösterilen yerden mütebessim çehre ile vapurdan çıkanları seyrediyorlardı. Tarık Güryay ada kumandanıydı. İhtilâl gecesi Polatlıda güvendiği birkaç arkadaşı ile beraber cephaneliği basmak ve topları harekete geçirmek suretiyle saat 12 de Ankara'ya doğru yola çıkan birliğin başında bulunmuştu. Rivayete göre, bunların kaçtığını haber alan alay kumandanı ile diğer subaylar toplanarak haklarında tevkif müzekkeresi kesmişler, sabahleyin ihtilâlin muvaffak olduğunu görünce de bu müzekkereleri imha etmişlerdi. Eğer ihtilâl bastırılsaydı bu işin ilk kurbanı Tarık Güryay olacaktı. Onun için ismi pek muteber olarak anılıyordu. Salim Başol ise C.H.P. lilerin büyük itimadını kazanmıştı. Akis mecmuasında, C. H.P. organlarında mülâkatları, röportajları neşrediliyordu. Buna mukabil eski demokratlar da ona «Zalim Başol» gibi isimler veriyorlardı. Salim Başol'un yüzündeki ifadeden, onun çok sert ve âdil bir hâkim bulunduğu kanaati hâsıl oluyordu.

Birkaç adım yürüdükten sonra da herkes birbirine «Altay Egesel» diye kısa boylu toparlak bir adamı gös-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

teriyorlardı. Egesel yolun dönemeç noktasında ve yokuşun kenarında durmuş, yanında ara sıra kendisine vekillik eden Fahrettin Öztürk'le konuşuyor, vapurdan çıkanları tetkik ediyordu. O, Başkan kadar neşeli değildi. Önüne gelene idam cezası isteyen ve Türk Ceza Kanununun 146 ncı ölüm maddesini bütün Türkiyeye öğretmekle şöhret yapan Egesel'in sanıklara neden bu derece düşman bulunduğuna dair türlü rivayetler dolaşıyor, fakat bu rivayetlerin hiçbiri bir diğerini tutmuyordu. Şu anda Egesel, pırıl pırıl güneş altında yüzüne her bakana idamları ve dizi dizi idam sehpalarını hatırlatıyordu. Davetlilerin titizlikle seçilmiş olmasına rağmen şüphesiz bu dizi dizi idam sehpalarını şehvetle ve büyük bir zevkle arzulayanlar da, ondan nefret edenler de şu anda yanyana yürüyorlardı. Egesel'in 1954 seçimlerinde Balıkesir'den D. P. aday yoklamasına girdiği halde Menderes tarafından veto edildiği, bu yüzden ona çok muğber olduğu söyleniyordu.

Vapurdan çıkar çıkmaz beton dökülmüş dik ve yokuş bir yol başlıyor, 15 metre sonra bu yol sağa doğru kıvrılarak daha hafif bir meyille dâvaların görüldüğü salonun kapısına dayanıyordu. Yolun deniz tarafına tel örgüleri gerilmiş ve hemen kenarlarına da sarmaşık halindeki kaktüsler yeşil bir halı gibi serpilmişti. Yolun sol tarafında irtibat bürosu binası, postahane, muhtelif yabancı ajanslara ait bölmeler vardı. Daha yukarda minyatür bir bina Anadolu Ajansına tahsis edilmişti. Kadın - Erkek 800 - 1000 kişilik bir kalabalık bazan büroları, bazan denizi, bazan da birbirlerini ve mahkeme erkânını seyrederek sür'atle bu 150 metrelik yolu katediyorlardı.

Mahkeme salonunun kapısında üstü tente ile örtülü bir antre yapılmıştı. Burada yine nöbetçiler, kontrolör subay ve astsubaylar vardı. Mahkeme salonu bir müstatil biçimindeydi. Müstatil uzunluğunca denize paralel bir şekildeydi. Denize taraf olan kısmı kapı ve

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

pencerelerden ibaretti. Diğer üç köşesi ise doluydu. Denize müvazi bulunan kapı ve pencereleri bulunduğu tarafın karşısındaki dinleyicilere ait kısım anfiteatr şeklinde yükseliyordu. Dinleyici sıralarının önündeki orta kısım sanıklara ait sandalyelerle doluydu. Bu sandalyelerin sayısı 400 den fazlaydı. Sandalyelerin arka kısmında sanık ailelerine ait yerler vardı. Önlerinde ise Yüksek Adalet Divanına ait hususî surette yapılmış ve fevkalâde tefriş edilmiş, oldukça yüksekte kurulmuş bulunan hâkimlerin, savcıların, kâtiplerin, spikerlerin, İstanbul Radyosu erkânının yerleri mevcuttu. Sanık sandalyeleri ile Yüksek Adalet Divanı arasındaki 20 metrelik mesafe içinde de avukat sıraları, mikrofonlar, fotoğrafçılara ait projektörler ve geniş bir masada da Ada Kumandanı Yarbay Tarık Güryay'ın makamı yer alıyordu.

*

Herkes yakasındaki numaraya göre kolayca yerini bulabilirdi. Sanıkların sol tarafına düşen bu dinleyici yerleri A, B, C, diye üç bloka ayrılmış bulunuyordu. Üç blok arasında da sinemalarda olduğu gibi genişçe yol vardı. Bütün dinleyiciler bu üç bloka taksim edilmişlerdi.

Dinleyiciler kapıdan bekletilmeksizin içeriye alınıyorlardı. Saat 9'a gelmişti. 9.30 da muhakeme başlıyacağına göre yer gösteren personel oldukça acele ediyordu. Benim yerim tam orta blokta ikinci sırada bulunuyordu. Salona ilk girenlerden olduğum için çabucak yerimi buldum ve etrafımı seyretmeğe koyuldum. İnsanlar sanki salkım salkım içeriye dökülüyorlardı. Belki on dakika içinde bütün vapur yolcuları salondaki yerlerini almışlardı. Yanımda tanımadığım bir zat:

«— Çok sanslısınız, dedi. Bayar ve Menderes tam

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

önümüzdeki sandalyelere oturacaklar. Alçakları yakından göreceğiz.»

Kendisine cevap vermedim. Fakat bir müddet bu cümlenin büyük mânasını düşünmeğe başladım. Sanki muhakeme bu iki şahıs üzerinde temerküz etmişti ve bunların yakınında bulunmak şanstı. Hem onlara yakın olmayı şans sayan, hem de onlara alçaklar diye hitabeden bu iki görüş arasındaki zıt telâkkiyi kavrayamıyordum.

Şimdi her tarafı rahat rahat tetkik edebiliyordum. Salonun ortasındaki sanık sandalyelerinin bulunduğu düz saha tahta parmaklıklarla çevrilmişti. Sonra ortaya yakın bir yerden yine tahta parmaklıklarla ikiye bölünmüştü. Sanıklara ait sandalyelerin bulunduğu kısım da yine uzunlamasına ortadan ayrılmıştı, böylece sanıkların rahatça girip çıkmalarını temin etmek için tıpkı tiyatro salonlarında olduğu gibi bir aralık bırakılmıştı. Sandalyelerin bulunduğu blokun önünde ve ortada belirli bir çıkıntı vardı. Bu çıkıntılı kısmın orta yerinde yanyana iki mikrofon ve dört sandalye bulunuyordu. Sandalyelerden birinin üzerinde yarısı dolu sürahi ile ağzı açık bir su bardağı durmaktaydı. Diğer bir sandalyenin üzerinde de iyi işitmeyenler için kulaklık cihazı bırakılmıştı.

Çıkıntının biraz ilerisinde avukatlara mahsus sıralar dizilmişti. Avukat sıraları sanık sandalyelerine paralel olarak ve ortadan ikiye ayrılmış şekilde karşılıklı tertiplenmişti. Böylece avukatlar gerek sanıklara, gerek Adalet Divanına karşı yanlarını çevirmiş oluyorlardı. Her iki tarafta da 10 sıra mevcuttu. Böylece 500 sanık için 80 - 100 avukat bu sıralarda rahat rahat oturabilirlerdi. Avukat bloklarının öndeki birinci sıralarında, bir tarafta iki mikrofon yerleştirilerek onlara da kolaylık sağlanmış oluyordu. Avukatlar blokunun tam orta yerinde bir tahta iskemle ve önünde de yine iki mikrofon

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rahtey.org

mevcuttu. Burası şahit yeriydi. Şahidin yüzü Adalet Divanına, sırtı sanıklara ve iki yanı da avukatlara doğru bulunacak şekilde tanzim edilmişti. Şekil olarak sırtlarını sanıklara çevirmiş bulunan şahitler, ifadelerinde de aynı durumda idiler. Bu mikrofondan sanıklar lehine şahitlik yapmış insan göstermek mümkün değildi. Savcılık makamı tarihî âleme karşı hiç olmazsa lehte şahadet edecek bir iki kişi göstermeliydi. Fakat bundan yıldırımdan korkar gibi kaçınılmıştı. Bu şahitler bir âlemdi. Her gece radyolardan bunlara ait çok defa güldürücü yayınlar yapılıyordu. Belediyede küçük bir memur, vilâyette bir kâtip Devlet Reisiyle arkadaşmış, başbakanla dostmuş gibi onların içyüzlerine ait teferruatlı malûmat veriyordu. Bazan da hayalen tasvir etmek icap ederse şöyle konuşmalar oluyordu. Meselâ Reis:

«— Şahit Ahmet Efe» diye çağırıyor.

O esnada Ada Kumandanının yanından bir adam beliriyor. Kollarını iki yana sallıyarak 32 dişi meydana çıkacak şekilde mütebessim mikrofona yaklaşıyor. Tesirli olsun diye yakasına büyükçe bir rozet iliştirmiş. Mikrofonun başına gelince eğilerek hâkimler heyetini selâmlıyor. Reis sormağa, o da cevaplarını vermeğe başlıyor:

«— Adın?»

«— Ahmet Efe.»

«— Kaç doğumlusun?»

«— 1915.»

«— Nerelisin?»

«— Doğduğumdan beri C.H.P. liyim.»

«— O malûm. Nerede doğdun?»

«— Paşamızın memleketinde.»

«— Sanıkları tanıyor musun? Bir akrabalığın var mı?»

«— Allah korusun, hiçbir alâkam yok. (Salonda bravo sesleri ve alkışlar. Reisin müteredddit hâli alkışçılara bakışı ve eliyle yeter işareti verişi.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

«— Doğru söyleyeceğine yemin eder misin?»

«— Elbette, icap ederse Kur'an üzerine de yemin ederim.»

«— Şimdi, şu kâğıdı okuyarak yemin et bakalım.»

Tanık, 48 punto batone harflerle ve matbaa hurufatı ile basılmış bir kâğıdı okumağa başlıyor:

«— Birşey saklamaksızın, kimseden korkmayarak, bildiklerimi dosdoğru söyliyeceğime, namusum, şerefim ve vicdanım üzerine yemin ederim.»

«— Şimdi söyle bakalım. Bu sanıklar vatana ihanet etmişler, anayasamızı çiğnemişler, senin de bildiklerin varmış. Ne biliyorsan anlat?»

Bundan sonra tanık büyük bir ciddiyetle anlatmağa başlar. Şahit, ifadesindeki tezyifkâr ve sanıkları alçaltıcı beyanına göre sonradan iltifat ve mükâfat görür. Bazıları ne de olsa çekinirler, korkaklık ve aciz gösterirler. Bunların sözlerine radyolarda iltifat gösterilmediği gibi kendileri de derhal gözden düşerler. Şimdi salonu tetkik ederken aklımdan bunlar geçiyor. Şahitlerin, diğer bir deyimle tanıkların bulunduğu yerin beş metre kadar önünde kâtiplerin yeri görülüyor. Burası sureti mahsusada yapılmış ve Adalet Divanının tam önüne isabet ediyor. Uzunca bir sıradan ibaret. Şu anda stenograflar ve kâtipler yerlerini almış bulunuyorlar. Bu sırada rahat rahat on kişi oturabiliyor. Önlerinde defterler, kitaplar, kâğıtlar yığılmış.

★

Kâtiplerin sağ başında, önünde iki mikrofon, su ve sürahi bulunan İstanbul Radyosunun spikeri Altan Soykök oturmuş. Bu spikerlerden bazıları, hükûmete ait haberleri içten gelen bir heyecanla okudukları iddiasiyle 27 Mayısta tevkif edilmişlerdi. Böylece dünya radyo literatürüne yeni bir müeyyide vazedilmiş ve spikerlerin bazı tebliğleri içten gelen heyecanla okumamaları,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

okudukları takdirde bunların ileride bir gün suç sayılacağı kaidesi konulmuştu. Fakat buradaki spikere hususî bir itina gösterildiği, gerek yerinin rahatlığından, gerek su bardağı ile sürahinin cinsindeki ve şeklindeki kaliteden belli oluyordu. Reisin okutmak istediği bütün kâğıtlar bu spiker tarafından okunurdu. Böylece güzel sesiyle okunan tebliğlerin radyo dinleyicileri üzerinde iyi bir tesir husule getireceği tahmin ediimişti. Radyodaki «Yassıada Saati» nin bir heyet tarafından hazırlandığı ve bu heyete Feridun Fazıl Tülbentçi, Orhan Aldıkaçtı, Orhan Birgit ve Bedii Faik'in de dahil olduğu söyleniyordu.

★

Spikerin, kâtiplerin, stenoğrafların sırtları, kendilerinden iki metre kadar yüksekte bulunan adalet divanının bantlarına dayanıyordu. Bu mahkeme salonunda karar oradan çıkmayacağı için savcılara pek önem vermemişlerdi. Reislik makamının sahile bakan köşesinde sırtını Yüksek Adalet Divanına dayayabilmek büyük bir mazhariyetti. Divanın bulunduğu kısım böylece yüksekte ve salona hâkim durumdaydı. Adalet Divanına yüksek denilmesinin birçok sebeplerinden biri de bu olmalıydı. Divanın bulunduğu bu yüksek yerde yedi tane koltuk vardı. Tam ortadaki koltuk biraz daha büyükçeydi ve salonun neresinden bakılırsa bakılsın bu şahane koltuğun reise ait bulunduğu anlaşılırdı. Reisin önünde de yine iki mikrofon mevcuttu.

Riyasetin dinleyiciler tarafındaki köşesinde savcıya ve maiyetine ait hususî surette yapılmış bir bölme ayrılmıştı. Burası nedense biraz küçükçe idi. Önde üç sandalye, arkada dört sandalye bulunuyordu. Bu küçücük bölme riyasete ayrılan geniş ve muhteşem yerle bir tezat teşkil ediyordu. Her halde bu salonu yapanlar, aslında mahkeme kâtipliği yaptırılan radyo spikerinin

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

kapalı ve oda büyüklüğünde bir yer, bu yerin cephesinde de bir takım gözler ve delikler dikkati çekiyordu. Buradan film ve fotoğrafların alındığı, aynı zamanda salonun devamlı olarak gözetlendiği anlaşılıyordu. Yine salonun şurasına burasına film makineleri, flâşlar, fotoğraf makineleri serpiştirilmişti. Burasının ne olduğunu bilmeyen bir kimse ilk bakışta bir film stüdyosuna benzetirdi. Yerlere, bütün bu mikrofon ve kulaklıklara ait ince, kalın türlü renkte kordonlar gelişigüzel serpiştirilmiş ve dağıtılmıştı.

Tavan oldukça yüksekti ve baştanbaşa flörösans beyaz uzun ampullerle doldurulmuştu. Ayrıca sahil tarafındaki tavan kısmında bir takım projektörler ve aydınlatma vasıtaları göze çarpıyordu. İrtibat bürosu, ordu film merkezi tarafından buraya üç kameranın yerleştirildiğini ilân etmişti ama, bunların hiçbiri şu anda görülmüyordu. Bu bir askerî sır olsa gerekti. Bütün dikkatimle yaptığım araştırmalara rağmen onların yerlerini bir türlü keşfedemiyordum.

★

Bu salon ve bu yer nasıl keşfedilmişti? Bir rivayete göre İsmet Paşa ihtilâlden bir yıl evvel C.H.P. İstanbul İl İdare Heyetinden iki kişilik bir heyeti Heybeliada'ya davet etmişti. Heyet bildirilen saatte Paşanın Heybelideki köşküne gelmişti. Fakat gelen heyete:

— «Paşa Hazretleri denizde. Biraz bekleyin» demişler ve onları salona almışlardı. Bir müddet sonra Paşa gelmiş, bu heyeti büyük bir hüsnü kabulle karşısına almış ve biraz hoşbeşten sonra onlara şunları söylemişti:

— «Beni iyice ve dikkatle dinleyin. Demokratların başına öyle bir çivileme ineceğim ki, nereden geldiklerini şaşıracaklar. Her fırsatta Anayasayı çiğniyorlar. Yabancı sermaye kanunu ile memleketi satıyorlar. Basın hürriyetini tamamen kaldırdılar. Masum gazeteci-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

ler hapislerde çürüyor. Hırsızlık, ahlâksızlık, aldı yürüdü. Ben bu işlere bir son vereceğim. Hepsini şu gördüğünüz Yassıadaya tıkacağım.»

Heyet, İnönü'nün bu müjdesine âdeta inanmamıştı. Paşa onlardan mahrem olarak şunları istemişti:

— «Sizden şunu istiyorum. Demokratlar içinde, her hangi bir hareket karşısında karşı koyabilecek ne kadar elebaşı, tehlikeli adam varsa hepsinin isimlerini, ev adreslerini tesbit edeceksiniz. Ayrıca devlet dairelerinde ne kadar demokrat olarak tanınmış memur, şef, müdür, hattâ hademe varsa onları da isim isim öğreneceksiniz. Ayrıca bunların yerini bir anda dolduracak bizden elyak ne kadar adam varsa, hattâ fazlasiyle, onların da isimlerini sizden istiyorum.»

Bu rivayetin ne derece doğru olduğunu kestirmek mümkün değil. Ancak tatbikatta bu rivayeti doğrulayan emareler mevcut. Zira hemen ihtilâl günü bütün Demokrat Parti elebaşıları tevkif edilmiş veya tecrit olunmuşlardı. İhtilâli ordu yaptığına göre askerlerin Zeytinburnundan Kartala, Sarıyerden Beykoza ve Yalovaya kadar bütün sivil Demokrat Parti ileri gelenlerinin adres ve isimlerini bilmelerine maddeten imkân yoktu. Hakikatte Yassıada'da Yüksek Mahkemenin kurulduğunu ve Kumandanlığına da, Tarık Güryay'ın tayin edildiğini M.B.K. ye Cemal Gürsel haber vermişti. Bundan dolayı rivayetlerin aslı ancak Gürsel'den öğrenilebilirdi.

★

Büyük bir hayretle etrafıma bakınıyor ve salonda bin kişiye yakın kalabalık olmasına rağmen bu derece sessizliğin ve sükûnetin bulunmasına hayret ediyordum. Bu esnada tam iki sıra arkamda bir gürültü oldu. Yakasında altı ok bulunan bir kadın, «Yerime oturmuşsunuz» diye bir başkasını ikaz ediyordu. İkaz edilen bir yarbaydı. Bu ikazı işiten protokol memurlarından bir

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

teğmen hâdise yerine geldi. Bayanın kartına baktı. Sonra sert ve gür sesiyle:

— «Yarbay, yarbay yerine geç... Bak senin yerin neresi!» diye ikazda bulundu. Yine yanlış yere oturan bir sivil de yerinden götürüldü. Bu küçük misalden anlaşılıyodu ki, Yassıadada bulunan vazifeli subaylara rütbe farkı gözetilmeksizin geniş salâhiyet verilmişti.

Tam bu ikazlar esnasında «rap, rap» ayak sesleriyle ve ellerinde Thompson makineli tabancalar bulunan iki manga asker salona girdiler. Yarısı bahriyeli, yarısı kara askeri bulunan bu erler sırtlarını dinleyicilere ve yüzlerini sanık sandalyelerine çevirmek suretiyle parmaklıkların dışında ve muayyen mesafede aralıklı olarak yerlerini aldılar. Bütün salonu çevirmişlerdi. Erlerle beraber salona giren iki teğmen tam orta yerde ve erlerle aynı sırada karşılıklı olarak, bir üsteğmen de yüksekteki Adalet Divanının yanında aynı şekilde «Hazırol» vaziyeti almışlardı. Bu arada sert bir emir verildi. Erler ellerindeki makineli tabancaların namlularını aşağıya doğru çevirdiler.

★

Bir dakika geçmemişti ki, kapıdan beyaz elbiseleri içinde iki bahriyeli subay arasında bir yıl evvelin Türkiye Reisicumhuru Celâl Bayar ve hemen arkasında da Türkiye Başvekili Adnan Menderes göründüler. Menderes'in yanında da iki bahriyeli subay bulunuyordu. Bayar ilk bakışta, kongreye giden bir pozisyon içindeydi.

Onların kapıdan görünmeleriyle salonu bilinmeyen, anlaşılmayan ve hiçbir zaman da izahı mümkün olamıyacak bir hava kaplamıştı. Ben bir çok Demokrat Parti kongrelerinde bulunmuştum. Bu iki lider ve maiyeti kongre salonlarına tıpkı böyle bir protokol sırası ile girerlerdi. Salon onların girişiyle alkıştan sarsılırdı. Onlar şimdi olduğu gibi daha ziyade önlerine bakarak

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hızlı hızlı yürür ve ön sıradaki kendilerine ayrılmış bulunan yerlerini alırlardı. Tezahürat devam edince Menderes yerinden kalkar, iki elini havaya kaldırarak, sağa sola hafifçe selâm verir, yine yerine otururdu. İşte, gelenler bunlardı. Büyük bir filonun suları yarışı gibi yürüyorlardı. Yüzlerinde, hareketlerinde pek değişiklik yoktu. Fakat onların yarattığı havadan, yanlarında kendilerine refakat eden muhafızlar renksiz bir gölge gibi kalıyorlardı.

Şimdi yine böyle bir kongredeymiş gibi gelip ilk sırada yerlerini alıyorlardı. Yalnız alkış yerine büyük bir sessizlik, sükûnet ve şaşkınlık vardı. Menderes'i hükûmet âzalarından Medenî Berk, İzzet Akçal, Celâl Yardımcı, Ethem Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, Atıf Benderlioğlu, Tevfik İleri, Hayrettin Erkmen, Hadi Hüsman, Nedim Ökmen, Şem'i Ergin, Halûk Şaman, Abdullah Aker, Sebati Ataman, arkadan Meclis Reisi Refik Koraltan takip ediyorlardı. Refik Koraltanın ismi Demokratların arasında «Koca Reis» ti. Koca Reisin şu andaki Devlet Reisi Cemal Gürsel'e karşı hususî bir sempatisi vardı. Bir Erzurum seyahatinden Ankara'ya dönüşünde Menderes'i ziyaret etmiş ve kendisine:

— «Eğer ordu için bir Genelkurmay Başkanı arıyorsanız, ben buldum.» Demişti. Sonra da şunları ilâve etmişti:

— «Üçüncü Ordu Kumandanı Cemal Gürsel Paşa, ordu içinde şimdiye kadar tanıdığım pek kıymetli bir generaldir. Her bakımdan fevkalâdedir. Böyle bir kumandanın Genelkurmay Başkanlığına getirilmesinde geç kalmamalıdır.»

Koraltan'ın bu tavsiye ve tezkıyesi ile Gürsel Paşa kısa bir müddet sonra Kara Kuvetleri Kumandanlığına getirilmişti. Gürsel Paşa Ankara'ya naklinde Refik Koraltan'ın rolü bulunduğunu öğrenince kendisine teşekkür etmişti. 23 Mayıs 1960 günü Harbiye kışlasında tev-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

kif edilmiş bulunan Koraltan'a yâverini göndermişti. Yâver Koca Reis'ten bir emri olup olmadığını, Gürsel'in kendisini sureti mahsusada bunun için gönderdiğini söylemişti. Koraltan yâvere aynen şunları not ettirmişti:

— «Burada ne ihtiyacım olur veya ne söyliyebilirim? Beni çıkarın desem, çıkaramazsınız. Esasen bu kadar arkadaşım burada olduktan sonra ben çıkmak istemem. Ancak Paşadan bir ricam var: Ben, elli yıllık politikacıyım. Geniş tecrübelerim vardır. Atatürk'ün büyük sevgisine mazhar olmuş bir kimseyim. İki gündür radyolardan bu ihtilâlin hiçbir şahsa ve hiçbir zümreye karşı yapılmadığını, bütün partilere aynı nazarla bakıldığını ilân ediyorsunuz. Aman bu sözünüzden dönmeyin. Paşa emin olsun ki, bu takdirde onun en büyük yardımcısı biz olacağız. Böyle bir muamele sonunda uğrayacağımız bir ceza olursa buna seve seve katlanırız. Ama, bu sözden dönülür de, bütün husumetler bir şahsa veya zümreye doğru çevrilirse bunun âkıbeti memleketi sonu belirsiz tehlikelere götürür. Bu memleket kolay kolay düzelmez bir hale gelir. Paşadan tek ricam radyolarda ilân olunan bu sözünden dönmesin.»

Yâver büyük bir dikkatle bloknotuna Koraltan'ın sözlerini yazmış ve:

— «Gürsel Paşaya söylediklerinizi aynen arzedeceğim» demişti. Koraltan'ın şu anda da Genel Kurmay Başkanlığına tavsiye ettiği Gürsel Paşayı düşündüğü her halinden anlaşılıyordu.

★

Koraltan'ın arkasından yardımcıları Agâh Erozan, İbrahim Kirazoğlu, İlhan Sipahioğlu gelmekte idiler. En öndeki sıraya geldikleri zaman muhafız bahriyeli subaylar kenara çekildiler. Bayar önde, Menderes arkada birinci sıranın önünden dinleyicilere doğru olan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kısma yürüyerek ve baştaki sandalyede Bayar oturmak suretiyle yanyana yerlerini almağa başladılar. Meclis Reisi ve Şem'i Ergin'den itibaren diğer Bakanlar ise sağa dönmüşler, karşı sıradaki sandalyelere oturmuşlardı.

İkinci sırayı tahkikat komisyonu üyeleri işgal etmekteydi. Üçüncü sıradan itibaren vilâyetlerin sırasına göre mebuslar oturuyorlardı. Arka arkaya 15 dizi sandalye sıraları vardı. İlk sıradaki sandalye dizisi 24, diğer diziler 27 şer kişilikti. Bunlar adî hazeran sandalyeleriydi. Değil günde 8 saat, 3 - 4 saat dahi bu sandalyeler üzerinde oturmak büyük bir çileydi.

Şu anda salonda oturanların yekûnu (396) kişiydi. Bu topluluk burada değil de, Ankara'da Büyük Millet Meclisinde eski yerlerini almış bulunsalardı, Meclisin üçte iki çoğunluğunu fazlasiyle teşkil etmekte idiler. Bu takdirde, şimdi kendilerini sorgu mevzuu yapan Anayasanın birçok maddelerini rahatça ve pek meşru olarak değiştirebilirlerdi.

Bayar yerine oturur oturmaz kulaklıklarını takmıştı. Menderes ise, dinleyiciler kısmına doğru sırtını çevirecek şekilde yarım bir dönüş yaparak oturuyordu. Bayarla benim oturduğum yer arasında bir buçuk metrelik bir mesafe vardı. Mebuslar yerlerine otururlarken Ada Kumandanı Tarık Güryay ortaya gelmiş, büyük bir dikkatle onların yerlerini almalarını seyrediyordu. Herkes yerini aldıktan sonra ada kumandanı masasına giderek koltuğuna oturmuştu. Az sonra bir kara teğmeni koşarak kendisine tekmil haberini verdi. Kumandan bu tekmili aldıktan sonra eliyle oldukça şişman bir bahriyeli astsubayı yanına çağırdı. Ona, Adalet Divanına haber vermesini emretti. Gedikli çavuş kendisini zorla taşıyan adımlarla C blokunun yanındaki koridora girdi. Yüksek sesle:

— «Sanıklar ve salon hazır. Adalet Divanı gelebilir.» diye çağrıda bulundu. Bu çağrı üzerine önde bir bah-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

riyeli binbaşı belirdi. Arkasından Salim Başol önde olmak üzere Adalet Divanı üyeleri tek sıra halinde salona girerek koltuklarına oturdular.

★

Adalet Divanının arkasında büyük yazılarla «Adalet Mülkün Temelidir» diye bir afiş duvara nakşedilmişti. Yanında Atatürk'ün portresi vardı. Bayar'ın sık sık bu portreden gözünü ayırmadığı dikkati çekmekteydi. Bayar'ın Atatürk'ün portresine baktıkça neler düşündüğünü kimse kestiremezdi. Araplar, «El adlü esasül mülk» demişlerdi. Yâni adalet mülkün esasıdır vecizesini söylemişlerdi. Buradaki duvara nakşedilmiş tercüme de böylece yanlıştı. Çünkü adalet vuzuh ister, aydınlık ister, esas olmak ister, meydanda olmak ister, hiçbir zaman karanlık temel altında kalmak istemez. Asıl tercüme, adalet mülkün esasıdır, yazılmalıydı.

Reis yerine oturduktan sonra, seyircilere, nöbetçilere, sanıklara, hülâsa salonun şöyle bir havasına baktıktan sonra önünde duran mikrofona doğru eğildi ve şunları söyledi:

— «Sanıklar getirildiler. Bağlı olmıyarak yerlerine alındılar. Müdâfileri hazır. Açık olarak Yassıada'da duruşmaya devam olundu.»

Sonra önüne eğildi. Bir takım dosyaları ve kâğıtları karıştırmağa başladı. Bugün şahitler dinlenecekti. Yassıada dâvalarının nasıl bir atmosfer içinde cereyan ettiğini herkes biliyordu. Fakat gözle görmek, kulakla duymak, ve bizzat mahkemede bulunmak insana tam bir kanaati kâmile verebilirdi. Bundan dolayı ilk çıkacak şahidi ve cereyan edecek mahkeme safahatını merakla bekliyordum. Reis:

— «Şahitlerin dinlenilmesine devam edeceğiz» dedikten sonra «Profesör Bülent Nuri Esen» diye Anayasa dâvasının şahidini çağırdı.

★

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Bülent Nuri Esen aynı zamanda Adnan Menderes'in şahsî avukatı bulunduğu için onun yapacağı şahitlik oldukça mühim görünüyordu.

Bülent Nuri mikrofona geldi ve sanıkların Anayasayı ihlâl etmiş bulundukları hakkında şu şahitliği yaptı:

— «27 Nisan gecesi Selâhiyet Kanununun kabul edildiğini radyodan duydum. O gece üzüntümden sabaha kadar uyku uyuyamadım. Ertesi günü erken saatlerde fakülteye geldim. Her rastladığım arkadaşıma Hürriyetlerin, bir çocuğun kâğıt helvasını yediği gibi kemirildiğini görüyorum. Ben bu şartlar altında, hele bu kanunun kabulünden sonra çocuklarıma ders veremem artık. Âmme vazifemi yapamam artık. Arkadaşlarım beni teselli etmeğe çalıştılar. Fakat buna imkân yoktu. Yine Anayasa hocası olan arkadaşlarımla, sayısı yedi bini bulan talebeleri bir araya toplamak kararını aldık. Derse girdim. Talebelere, artık kendilerine ders veremiyeceğimi söyledim ve o günden sonra imtihanlara hazırlanmalarını istedim ve fakülteden ayrıldım.»

Profesör Esen bundan sonra Millî Eğitim Bakanı Atıf Benderlioğlu'nun kendisini çağırdığını, beraber Başbakanlığa gittiklerini anlattı ve şöyle devam etti:

— «Başbakanın bulunduğu odada Dahiliye Vekilini de gördüm. Adnan Menderes bizi gülerek karşıladı. Gel bakalım hocam gördün mü yapılan işleri? Çiftliğimizde oturup bu işlere karışmamak varmış» dedi. Kendisine devlet hizmetinin şeref ve mes'uliyetlerini anlatmağa çalıştım.

Çıkarılan kanunların anayasayı kesin olarak ihlâl ettiğine kaniim. Bir Anayasa profesörü olarak Anayasanın çiğnenmiş bulunduğunu kat'î olarak söyliyebilirim.»

Bu söz üzerine Refik Koraltan müdafii avukat Hüsamettin Cindoruk tanıktan bir sual sorulmasını rica

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

etti. Kendisine müsaade verilince Hüsamettin Cindoruk, Aanyasayı ihlâl dâvası dolayısiyle Sayın Profesör Esen, bu dâvayı almamız ve müdafaa etmemiz için bizi teşvik etmiştir. Acaba o zamanki görüşünde mi, yoksa şu andaki görüşünde mi samimidirler, diye bir sual sordu. Profesör bu suale Avukat Talât Asal ile Hüsamettin Cindoruk'un kendisiyle görüştüklerini, dâvalardan bahsettiklerini, fakat onları teşvik etmediğini söyledi.

Söz isteyen sanık Nusret Kirişçioğlu, Profesör Esenin Anayasa kitabının 127 nci sahifesinde Büyük Millet Meclisinin Kaza hakkında hüküm vermekte selâhiyetli bulunduğunu yazdığını ve talebelerine böyle okuttuğunu, bu bakımdan tanık olarak verdiği ifadesinde kitabındaki bu hükümden vaz geçip geçmediğinin sorulmasını istedi. Profesör bu suale kitabın heyeti umumiyesi okunduktan sonra ancak bir hüküm ifade edebileceğini söyledi.

Yüzü sapsarı ve mahcup bir şekilde salonu terkeden Profesör Bülent Nuri'den sonra Ankara Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Profesörü İlhan Arsel tanık olarak dinlendi. Bu tanık 18 Nisan günü C.H.P. Genel Başkanı İnönü'nün Mecliste yaptığı konuşma için mahkeme tarafından yayın yasağı konulduğunu, fakat Ulus gazetesi yazı heyetinin toplanarak bu konuşmanın neşrinde bir mahzur bulunmadığı hakkında karar verdiklerini ve bu karar üzerine konuşma metnini İstanbul basınına verdikleri gibi Ulus gazetesinde de yayınladıklarını bildirdi. Basılan gazetelerin mühim kısmını erken saatlerde posta ve diğer vasıtalarla dağıttıklarını, fakat geriye kalan 2400 gazeteyi matbaaya gelen polislere teslim ettiklerini söyledi. Bu esnda Ankara Mebusu Bülent Ecevit'in Ulus gazetesine geldiğini ve erken basılmış gazeteleri kimin dağıttığını sorarlarsa milletvekillerinin dağıttığını söyleyin ve bizim isimlerimizi verin, dediğini belirtti.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu tanığın ifadesinden sonra Başkan Başol:

— «Şimdi Yüce Adalet Divanının ara kararını bildiriyorum» dedi.

Reis ve âzalar ayağa kalktılar. Bütün salon da ayağa kalktı. Reis iki elinin üçer parmağını sehpa şeklinde kürsüye koydu ve şunları söyledi:

— «Gereği görüşüldü. Duruşmalara öğleden sonra bir buçukta devam edilmek üzere ara verildi.»

Reis öne geçti. Arkasından âzalar ve savcılar geldikleri kapıdan dışarıya çıktılar. Salondaki tahliye ise hoparlörle yapılıyordu. Önce sanıklar, sonra avukatlar, daha sonra dinleyiciler salonu terkedeceklerdi.

Bir üsteğmen mebusların sıralandığı sandalyelerin ortasındaki yoldan ilerledi. En son sıraya yani Zonguldak milletvekillerinin bulunduğu yere geldi. Sırtı Adalet Divanına ve yüzü sanık ailelerinin bulunduğu tarafa dönük olduğu halde iki elini birden havaya kaldırdı. Derhal sağındaki ve solundaki sandalyelerde oturmakta olan en son sıradaki sanık mebuslar ayağa kalktılar. Teker teker üsteğmenin önünden geçerek salon kapısından dışarı çıkmağa başladılar. Onların arkası gelince, üsteğmen bir adım geriye attı. Sonra ikinci sıradakilere ellerini havaya kaldırarak aynı işareti tekrarladı. Bu defa sondan ikinci sıradaki sanık mebusları yerlerinden kalkarak salonu terkettiler. Onlar da çıkınca üsteğmen tekrar bir adım geri attı ve böylece birinci sıraya kadar geldi. Birinci sıraya gelince derhal dört bahriyeli belirdi. İşaret verilince birinci sıradakiler de ayağa kalktılar. Hepsi önce Celâl Bayar'a yol verdiler. Arkadan Adnan Menderes ve Vekiller onu takip ediyorlardı. Tıpkı salona girişlerinde olduğu gibi Bayar'ın ve Menderes'in yanlarına ikişer muhafız geçmişti. Ayrıca önde bir subay ve arkalarında bir subay olduğu halde yürüyüşe geçtiler.

Bu esnada hoparlör şimdi avukatlar çıkabilir diyordu. Sonra da:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— «Salonda bulunan bütün dinleyicilerin muhtelif şekilde fotoğrafları çekilmiştir. Arzu edenler İrtibat bürosundan (25) lira mukabilinde alabilirler.» diye ilâve ediyordu.

Avukatlar çıkınca hoparlörden sırasiyle şu ikazlar yapıldı:

— «Şimdi A blokunda bulunanlar çıkabilir.»
— «Şimdi B blokunda bulunanlar çıkabilir.»
— «Şimdi C blokunda bulunanlar çıkabilir.»
— «Şimdi sanık aileleri çıkabilir.»

Salonun tahliyesini müteakip bütün kapı ve pencereler açılmıştı.

Dışarı çıkanlar karınlarını doyurmak üzere kantine koşuyor ve burada kuyruğa giriyorlardı. Dik merdivenleri tırmanarak kantine gidenler (550) kuruş mukabilinde iki yumurta, bir parça ekmek ve bir parça etten ibaret kumanyayı alarak ayakta veya oturarak yiyorlardı. Çay (40), gazoz (60) kuruştu. Bazı yolcular da vapura koşuyorlardı. Vapurun alt salonunda da yiyecek satılıyordu. Bir kısım halk ta irtibat bürosuna koşarak bu tarihî günü tesbit eden hâtıra fotoğrafları satın alıyorlardı. Bu kısa tatil esnasında yerli, yabancı herhangi bir gazetecinin gözünden kaçmıyacak mühim bir hâdise göze çarpıyordu. Bu da şu idi: Adanın günlük bir müdavim zümresi bulunduğu, alkışçıların ve yuhacıların bunlar olduğu derhal anlaşılıyordu. Çünkü bunların hepsi birbirleriyle tanışıyorlardı. Aralarında şakalaşıyorlar, konuşuyorlar, yârenlik ediyorlar, birbirlerine lâf atıyorlardı. Bizim gibi ilk defa ve o gün gelenler ise derhal belli oluyordu. Mütecessis bir şekilde etrafı tetkik ediyorlar ve kimse ile konuşmuyorlardı. Müdavimler ise iğne deliğini dahi biliyorlar ve bu bilmişliklerini sanki büyük bir mazhariyetmiş gibi ilân etmekten geri durmuyorlardı. Fakat bu belirli müdavim zümrenin her gün değil de haftada veya on günde bir geldikleri ifadelerinin şeklinden anlaşılıyordu. İhtilâl mensubu

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

gazeteciler ise parmaklıkları yararak yasak bölgeye giriyorlar ve yemeklerini burada subaylarla birlikte yiyorlardı. Bir iki gazetenin kadın muhabirleri vardı ki, bunlar samimî oldukları ada subayları ile âdeta yakın akraba gibi idiler. Bu samimiyet kimsenin gözünden kaçmıyor ve Ordu - Basın işbirliğinin bu hale gelmesinden bazılarının gurur duydukları belli oluyordu.

★

Saat birden itibaren salon yeniden dolmağa başladı. Herkes eski yerine oturuyordu. Saat tam biri çeyrek geçe başta Celâl Bayar ve Adnan Menderes olduğu halde bütün sanıklar tıpkı sabah celsesinde yapıldığı şekilde salona alınmağa başladılar. Bir buçukta yine aynı protokol esasına göre Başkan Salim Başol, üyeler ve savcılar yerlerine geçtiler.

Başkan Başol, bu celsede sanıklardan ve sanık müdafii avukatlardan tevsii tahkikat hakkında bir talepleri olup olmadığını sordu.

Önce Sıtkı Yırcalı söz alarak maddî vakıalara dayanan bazı vesaikin temini hususunda avukatlarına yardımcı olmak üzere 15 sahifelik bir dilekçeyi Yüce Divana vereceğini söyledi ve yazılı kâğıtlarını verdi. Bundan sonra hemen bütün mebuslar bu hususta konuşmağa, bazı talepler ileri sürmeğe başladılar. Yalnız Celâl Bayar, Adnan Menderes ve Medenî Berk müdafileri tevsii tahkikat talepleri bulunmadığını bildirdiler.

Bu vesile ile bütün mebuslar mikrofona geliyorlar ve onları daha yakından, daha iyi ve bizzat seslerini duymak suretiyle görmek imkânına sahip olunuyordu. Aralarında pek çok tanıdıklarım vardı. Ara sıra melûl melûl dinleyicilere de bakan bu insanların nasıl böyle bir adada evlerinden, yuvalarından ayrı olarak tecrit edilmiş bulunduklarını düşünüyordum. Şimdi bizler duruşma sonunda vapurla evlerimize dönecek, yuvala-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

rımıza kavuşacaktık. Halbuki bunlar sonunun ne olacağı bilinmeyen esrarlı bir hava içinde her gün bu salona getirilecekler, burada türlü hitaplara maruz kalacaklar ve yine demir tellerin arkasındaki yasak bölgeye alınarak çilelerini çekeceklerdi. Bütün bunlar niçindi? İhtilâlden sonra dahi bunların yakasına yapışan bu şeametli kaderin esası nereden geliyordu? Bunlara demir tel örgülerinin arkasında nasıl bir muamele yapılıyordu? Nelere muhatap oluyorlardı? Mebuslar teker teker tevsii tahkikat taleplerini ileri sürerken ben bunları düşünüyor, Allahın bir gün bana, bunları yazmayı nasip etmesini diliyordum.

Saat beşe doğru, gereğini görüşen Yüksek Adalet Divanı, savcının tevsii tahkikat hakkındaki talepler hususunda mütalâasını bildirmek üzere duruşmayı 1 Temmuz 1961 Cumartesi günü saat 9.30 a bıraktığını bildirdi.

Salon tıpkı öğle vakti olduğu gibi tahliye edildi. Yolcular vapura koşarak yerlerini aldılar. Bu Haziran akşamında Fenerbahçe vapuru İstanbul'a doğru süzülürken birçok yolcular arkada bıraktıkları için yaslı idiler, fakat bir çoklarının gözlerinden adada kalanlar için kin ve nefret duyguları açıkça okunuyordu. 45 dakika sonra Fenerbahçe vapuru yine bir gambot nezaretinde Dolmabahçe'ye yanaştı. Tıpkı sabahın erken saatinde olduğu gibi Dolmabahçe'de yine büyük bir kalabalık birikmişti. Herkes bir yolcu, bir haber bekliyordu. Yassıada dâvalarının günleri G+ 1 — 2 diye başlamıştı. Bugün G + 173 bitmiş, sıra ertesi gün devam edecek G + 174 de gelmişti. Yarın yine aynı seyir devam edecek ve bu G + lar, 15 Eylül 1961 gününe kadar sürüp gidecekti...

O gün mahkeme salonundaki duam kabul edildi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İşi esasından alacaktım. Nitekim öyle yaptım. Bunların ilk kısmı «Türkiyede Parti Kavgaları» ve «On Yılın Mücadelesi» ismi altında iki cilt halinde neşrolundu. 27 Mayıs 1960 ihtilâli gününe kadar olan vakıalar kalemimin yeteri nisbetinde anlatıldı. Şimdi sıra 1 Haziran 1960 gününe geldi.

İşte bu kitap, sizi 1 Haziran 1960 gününden alarak son günlere kadar getirecektir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

II.

İHTİLÂL HAZIRLIKLARI VE DEMOKRAT PARTİ

1955 yılının ılık bir yaz günüydü. Demokrat Parti İstanbul İl Başkanı Dr. Orhan Köprülü makamında oturmuş, günlük parti işleri ile meşgul oluyordu. Demokrat Parti kurulduğundanberi Ayazpaşa'da ahşap bir konağı il merkezi olarak kullanıyordu. Denize nazır olan fevkalâde manzaralı bu konağın Salih Fuat Keçeci tarafından partiye kiralandığı biliniyordu. İstanbul Mebusu Keçeci vefat edince, esasen manzarasından başka hiçbir hususiyeti bulunmayan, doğru dürüst yolu bile olmayan bu yerden, şehrin daha merkezî bir semtine taşınmak arzu edildi. Önceleri İstanbul semtinde bir yer arandı. Sonra Taksim civarında bazı binalar gözden geçirildi. Fakat parti il merkezi olacak müsait bir bina bir türlü bulunamıyordu. Bulunan yerlerin de kirası çok yüksekti. Demokrat Parti, aslında fakir bir parti idi. İktidarda olmasına rağmen çok defa il merkezine ait telefon ücretlerinin verilmesinde güçlük çekilir, Ankaraya telefon edilir, Ulaştırma Bakanından birkaç gün müsaade istenir, ondan sonra ödenirdi.

Nihayet İl Başkanı Dr. Orhan Köprülü, Tünel civarında, meşhur Haşet kitabevine bitişik bir apart-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

manın üçüncü katındaki dairesini müsait görmüş ve kısa zamanda parti merkezini eski ahşap binadan, yine eski, fakat oldukça merkezî yerde olan bu binaya nakletmişti. İşte şimdi Orhan Köprülü bu yeni binada çalışıyordu.

Biraz sonra partinin kâtibi, kendisi ile birkaç subayın görüşmek istediğini söyledi. Orhan Köprülü, gelenleri fazla bekletmeden odasına aldı. Kendilerine çay, kahve ikram etti. Dertlerini dinlemeğe hazır olduğunu bildirdi. Subaylar, kurmay olmak için İstanbul Harp Akademisinde okuyorlardı. Çalışkan ve muvaffak talebelerdi. Fakat bazı yüksek rütbeli hocaları kendilerine haksızlık yapmıştı. Mutlaka kurmay olmalarını beklerken imtihanlarda iyi not alamamışlar ve kurmaylık haklarını kaybetmişlerdi. Şimdi, genç, faal ve dinamik Demokrat Parti iktidarından bu haksızlığın tamir edilmesini istiyorlardı. O yıl Akademide 120 subay vardı. Bunlardan ancak 45 i kurmay olabilmiş, geriye kalan 75 i bu haktan mahrum edilmişlerdi. Kurmay olmak için iyi ve pek iyi not almak lâzımdı. Zayıf ve orta alanlar bu haktan istifade edemiyorlardı. Halbuki yazdıkları imtihan kâğıtları bir başka heyet tarafından okunursa mutlaka kendilerine iyi not vereceklerdi. Dr. Orhan Köprülü, kendilerini dikkatle dinledi. Notlar aldı. Meseleyi Parti Genel Başkan vazifesi gören babasına anlatacağını, icap ederse Başbakanla da görüşeceğini, Demokrat Partinin her türlü haksızlıkların karşısında olduğunu samimî bir ifade ile anlattı. Subaylar pek memnun olarak partiden ayrıldılar.

Gerçekten de Orhan Köprülü bu işle yakından ilgilendi. Ankara'ya giderek gerekli temaslarını yaptı. Kısa bir müddet sonra akademiye talimat verilerek imtihan kâğıtlarının başka bir heyet tarafından tekrar okunması emredildi. Bu emre uyularak kâğıtlar tetkik edildi. Fakat yeni heyet de, notları aynı şekilde değerlendirmişti. Başlarında, Sezai Okan, Adnan Çelikoğlu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bulunan itirazcılar, bir sabah yeniden Orhan Köprülü'nün kapısını çaldılar. Bu defa başka bir sebep ileri sürüyorlardı ki, gösterilen bu sebep de haksız sayılmazdı. Hepsi arkadaş ve samimi olan generaller ve yüksek rütbeli öğretmenler, kendilerinden bir evvelki heyeti müşkül durumda bırakmamak için mecburen imtihan kâğıtlarına eski notları vermişlerdi. Bu yanlış bir yoldu. En iyisi bu yetmiş beş kişiyi tekrar imtihan etmekti. Yapılan büyük haksızlık ancak bu suretle düzeltilebilirdi. Orhan Köprülü, subayların bu isteğini de makûl karşıladı. Yine alâkalılarla temasa geçeceğini söyledi. Subaylar bu defa da Demokrat Parti il başkanını ikna etmiş olarak oradan ayrıldılar. Köprülü bu hususta görüşmek üzere Ankara'ya gitti. Gerçekten de yaptığı temaslar sonunda Akademiye yeniden talimat verdirmeğe muvaffak oldu. Bu subaylar ikinci defa imtihan edileceklerdi.

Belirtilen gün ve saatte tekrar imtihan başladı. Sorular sorulduktan sonra önce Osman Köksal ve arkasından diğer arkadaşları büyük bir hiddetle ayağa fırladılar. Bu kadar haksızlık görülmüş şey değildi. Kasten çok ağır sualler sorulmak suretiyle bunların kurmay olmamaları için tertip yapılıyordu. Bunların hareketlerine diğerleri de uydu ve böylece yapılan imtihanı protesto ederek salonu terkettiler. Artık Demokrat Parti il merkezine gitmeği kendileri için faydalı görmüyorlardı. Bir de muhalefetle temas ederek bu işe bir çare bulmak lâzımdı. Aralarında para topladılar. İlhami Sancar'ı avukat tuttular. Ankara'da temas tesis etmek için bir heyet kurdular. Kurmay albay Cemal Yıldırım'dan istifade etmeği düşündüler. Cemal Yıldırım, ihtilâlci ruhu taşıyan bir askerdi. Genç subaylarla çok yakından alâkadar oldu. Bunlarla yapılacak sıkı temasın bir gün işine yarayacağını düşündü. Kurmay olmaktan başka hiçbir niyeti olmayan bu hüsniyet sahibi subaylara her görüşmesinde müstakbel müreffeh Türkiyenin

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bir panoramasını çiziyor, idealindeki Türkiyeyi anlatıyor, mâmur ve müreffeh Türkiyeyi ancak genç subayların kuracaklarını telkin ediyordu. İş, kurmay imtihanından hemen bu vâdilere dökülüyordu.

Cemal Yıldırım hakikaten kendisine mahsus fikirleri olan hareketli, canlı ve bilgili bir kurmaydı. Kendisi ile 1947 ve 1948 yıllarında o zaman birkaç arkadaşla devam ettiğimiz Beyoğlunda, şimdiki Silvio mağazasının bulunduğu yerdeki Hatay Pastahanesinde zaman zaman buluşur ve hususî fikirlerini dinlerdik. Cemal Yıldırım karşısındakini hemen tesiri altında bulundurmak istediğini kolayca hissettirirdi.

Muhalefetle yapılan bu temas hiçbir netice vermiyordu. Bu temaslarda sivil ve asker bazı arkadaşların ve memleket idaresindeki aksaklıkların giderilmesi hususundaki müşterek görüşlerin dışında hiçbir netice alınamamıştı.

Sezai Okan ve arkadaşları mecburen yine Orhan Köprülü'yü ziyaret etmekten başka çare bulamamışlardı. Artık bu üçüncü temasta onunla iyice dost ve arkadaş olmuşlardı. Orhan Köprülü o günlerde Demokrat Parti lideri Menderes'ten şikâyetçiydi. Bunu sık sık ihsas eden beyanlarda bulunuyordu. Subaylar, muhalefetin şikâyetiyle bizzat şikâyet edilen partinin mesul bir şahsiyeti arasındaki görüş beraberliğine hayret ediyorlardı. Orhan Köprülü yine Ankara'nın yolunu tuttu. Fakat bu defa yolculuğuna yanında bazı subaylar olduğu halde çıkmıştı. Ankara'da, Reisicumhurla, Başbakanla ve Millî Savunma Bakanlığı ile temaslar yapıldı. Neticede Cumhuriyet tarihimizde ilk defa akademi talimatnamesinde bir değişiklik yapılmak suretiyle akademiyi orta derecede bitirenlerin de kurmay olabilecekleri kabul edildi. Talimatnamedeki bu değişiklik derhal tatbik mevkiine konuldu; böylece birçok subay daha kurmay olduğu gibi, bundan sonra da orduya bol

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

miktarda kurmayın karışması sağlanmış oldu. Yeni talimatname birçok subayı memnun etmişti. Fakat iyi ve pekiyi derece ile kurmaylık hakkını elde etmiş bulunan subayları da üzmüştü. Çalışanlarla, çalışmayanların aynı seviyede tutulması, bir an'ane halinde devam etmekte bulunan akademi talimatnamesinin değişmiş bulunması, her kurmayı memnun etmemişti.

Subayların kırgınlıkları için daha başka sebepler de vardı. İktidar her mahallede bir milyoner yetişiyor, diye iftihar ediyordu. Doğru dürüst okuması yazması olmayanlar, bir bakıyorsunuz zengin oluyorlardı. Fakat subay maaşları olduğu gibi yerinde duruyor ve geçim sıkıntısı bunları kasıp kavuruyordu. Subay maaşlarının arttırılması ve diğer memurlardan tefrik edilmesi için Başbakan Menderes'e birkaç kere ricada bulunulmuştu. Menderes, subayların diğer memurlardan tefrik edilemeyeceğini, ancak bunlara sık sık dış seyahatler temin edilmek suretiyle maddî bir korunma çaresi bulunabileceğini söylemişti. Herkesin kolayca zengin olduğu iddiası karşısında da şunları söylemşiti:

«— Subaylık bir fedakârlık yeridir. Biz kimseyi zorla tutmuyoruz. Madem ki zengin olmak bu kadar kolaydır, istifa etsinler, sivil hayata atılsınlar, onlar da kolayca zengin olsun,» diyordu.

★

1955 yılı sonuna doğru bâzı küçük meselelerden dolayı o kadar çok şikâyetler artmıştı ki, önüne gelen subay bu işlerin ancak silâh kuvvetiyle düzelebileceğini söyleyecek hale gelmişlerdi. İki subay bir araya gelince ve biraz samimiyet kesbedince: «Elime bir kuvvet geçse, Menderes'i hemen alaşağı ederim» diye konuşuyordu. C.H.P. de ordudaki bu memnuniyetsizliği öğrendikçe, onları körüklemek için elinden geleni yapmaktan çekinmiyordu. Demokrat Partiyi tutan ve beğenen su-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

baylar da eksik değildi. Fakat bunlar orduda iyi karşılanmıyor ve kendilerine iyi nazarla bakılmıyordu. Bundan dolayı bir çok kimseler mantıkları ile ve kendi irâdeleri ile değil, umumî havaya uyarak sivil idarenin aleyhinde görünüyorlardı. Hepsi, kendine göre yeni bir Türkiye tablosu çiziyordu. Şüphesiz bütün bu iyi niyet tezahürleri vatanperverlik duygularından doğuyordu. Bir bölük veya taburu nasıl kolaylıkla idare ediyorlarsa, memleket mes'elelerini de o derece kolaylıkla halledebileceklerine inanıyorlardı. Fakat o bölüğün veya taburun «teçhizatını, yiyeceğini, giyimini, nakliyesini temin edebilir miyiz?» sualini kendi kendilerine sormuyorlardı. Gazetede bir ihtikâr havadisi mi okunuyor, «Üç tanesini asarsın, bir daha ihtikâr olmaz.» Bir yolsuzluk mu oldu? «İki tanesini kurşuna dizersin, biter, gider» gibi mütalealar ileri sürerek devlet idaresinde çok pratik çâreler gösteriyorlardı. 1922 denberi harp görmemiş, tam (38) yıl harp için hazırlandığı halde memleket hudutlarında tek kurşun atmamış, beşyüz bin kişilik Avrupa'nın en büyük kara ordusu boş saatlerini ancak bu ve buna benzer meseleleri konuşarak değerlendiriyordu.

★

Cumhuriyet tarihimizde ilk defa bir sivil Başbakanla bir sivil Reisicumhurun iktidarda olması ve memleket idaresinde en salâhiyetli makamları işgâl etmesi, yine ordunun bir kısım elemanları arasında memnuniyetsizlik yaratıyordu. Birçok emekli subaylardan ve 13 Kasım 1960 harekâtı ile Millî Birlik Komitesinden ayrılmış ihtilâlcilerden bazıları ile yaptığımız konuşmalardan edindiğimiz bilgiye göre, 1955 yılında Türkiye'nin muhtelif ordu birliklerinde üç kişilik, beş kişilik teşekkül etmiş bulunan ihtilâlci grupları en az elli'yi bulmaktadır. Bâzı gazetelerde çıkan hâtıralarda, meselâ ilk ihtilâl grupunun 1954 yılı Şubat ayında, Tuzla'da Uçaksavar Topçu Okulunda, Orhan Kabibay'la Dündar

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Seyhan arasında kurulduğu yazılmıştır. Şüphesiz bu haber doğrudur. Fakat o anda Türkiye'nin birçok yerlerinde yine bu iki subay gibi tabanca veya süngü üzerine yemin ederek gizli teşkilât kurmak gayesinde olan pekçok kimseler mevcuttur. Bütün bu gizli gizli teşekkül eden ihtilâl grupları birbirlerinden habersiz oldukları kadar, gayeleri de birbirlerinden uzak bulunmaktadır. Bâzısı iktidara gelir gelmez ilk iş olarak tam bir sosyalizm rejimini, bâzısı bütün şümulü ile demokratik rejimi, bâzısı kendilerinin icat ettikleri hususî bir rejimi getirmek sevdasındadırlar. Bunlardan meselâ Orhan Kabibay, 1954'te kurduğu ilk gizli ihtilâl teşkilâtında gayesini şöyle açıklıyordu:

«— Dündar Seyhan'la ve sonra grupumuza katılan arkadaşlarla önceleri, orduda nasıl bir ıslâhat yapılabileceği ve subayların maddî, manevî sıkıntılarına nasıl bir çâre bulunabileceği konularını görüşüyorduk.»

Bu ihtilâl gruplarından en kuvvetlisi, İstanbul'da Faruk Ateşdağlı ve Faruk Güventürk'ün liderliğinde teşekkül etmiş bulunan birlik'ti. Bu teşkilât, engeç 1957 Kasım'ında bir ihtilâl yapmak tasavvurunda bulunuyordu. Fakat Devletin Millî Emniyet teşkilâtı bu birliği ve yapacağı darbeyi haber almış, bunları sıkı tarassut altında tutmuştu. Kendilerinin hissedildiğini anlayan ihtilâlciler derhal dağılmışlar ve aralarındaki her türlü irtibatı kesmişlerdi. Fakat ya yakalanacağını anlayarak kendisini kurtarmak isteyen, yahut ta, böyle bir işe karışmaktan nedamet duyan Samet Kuşçu ismindeki arkadaşları, bu teşkilâtı ve gayelerini olduğu gibi hükûmete ihbar etmişti. İhbar edilenlerden dokuzu tevkif olunmuş, bâzıları da sadece ifade vermek suretiyle bu işin içinden sıyrılmışlardı. Samet Kuşçu'nun bütün ısrarlarına rağmen, ihtilâlciler hakkında gerekli takibat yapılamamıştı. Bunun tek müsebbibi de zamanın Millî Savunma Bakanı Şem'i Ergin'di. Bir kasaba avukatı olan Şem'i Ergin, belki insan olarak pek değerliydi, fa-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

kat hiçbir zaman bir Millî Savunma Bakanlığı makamını işgal edeceğini hayâl dahi etmemişti. Bundan dolayı aslında pek ciddiye alınması gereken bu hareketi, basit bir eğlence telâkki eder gibi tavır takınmıştır. «Benim subaylarım ihtilâl yapmaz» diye Başbakana teminat veriyor, bir taraftan da mevkuf subaylara Başbakana böyle söylediğini haber veriyordu. İhtilâlci subaylar bir taraftan: «Ne çabuk Şem'i Ergin'in malı olduk» diye onunla alay ederken, bir taraftan da böyle saf bir adamın Millî Savunma Bakanlığını işgâl etmesini en büyük şans sayıyorlardı. Millî Emniyet Teşkilâtı, bir ihtilâl yuvasının ele geçmiş bulunduğunu ısrarla belirtmiş olmasına rağmen, Şem'i Ergin, bunların kendilerini bir iş yapmış olmak için böyle herşeyi bilir şekilde gösterdiklerini, aslında bütün raporların hayal mahsulü olduğunu, vatansever Türk Subaylarının ihtilâl yapmayacaklarını, millî irâdenin emrinde ve hizmetinde çalıştıklarını söylüyordu. Şem'i Ergin'in ısrarları üzerine hükûmet bu mevzu üzerinde durmadı ve kısa zamanda bu ilk gerçek ihtilâlciler beraat ederek rütbeleriyle kıtalarına döndüler. Şem'i Ergin de ordunun bir numaralı sevilen adamı haline geldi. Eğer bu ilk ihtilâlciler'in gerçek teşebbüsleri anlaşılabilseydi ve buna göre bir cezaya uğrasalardı, şüphesiz Türkiye'de 27 Mayıs ihtilâli yine olurdu, fakat hiç olmazsa üç dört yıllık bir zaman kazanılırdı. Bu zaman kazanmanın memleketin aleyhinde mi, yoksa lehinde mi olacağını kestirmemiz mümkün değildir.

Biz şimdi diğer bütün grupları bir tarafa bırakarak muvaffak olmuş ve ihtilâli başarmış olan grupun nasıl ve ne zaman teşekkül ettiği üzerinde duracağız. 27 Mayıs ihtilâlini başarmış olan ihtilâl grupu, 1957 de teessüs etti. Bunlar önce sadece dokuz kişi idiler. İsimleri de şunlardı: Osman Köksal, Alpaslan Türkeş, Sadi Koçaş, Rıfat Baykal, Mustafa Kaplan, Suphi Karaman, Vehbi Ersü, Sezai Okan, Rafet Aksoylu. Bunlardan

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

bazıları Cumhuriyet Halk artisinin yöneticilerinden Faik Ahmet Barutçu'nun damadı Kurmay Binbaşı İsmet Beyle temas kurarak bir ihtilâl anında Halk Partisinin kendilerini destekleyeceğine dair teminat arıyorlardı. C.H.P. ile temaslarını bu yoldan kuruyorlardı. Ayrıca C.H.P. li kurmay albay Cemal Yıldırım'la da temas ediyorlardı.

Kısa bir müddet sonra aralarına üç - dört subay daha katıldı. Önceleri bu komite bir liderden mahrumdu. Toplantıya geldikleri zaman nasıl hareket edeceklerini, Türkiye'nin üç büyük şehrine nasıl hâkim olacaklarını plânlaştırıyorlardı. Daha sonra yapacakları işleri konuşuyorlardı. Bir gün komiteye yeni iltihak etmiş bulunan Dündar Seyhan'ın Amerika'ya tayin olduğu haberi geldi. Komite üyeleri Dündar Seyhan'ın hareketinden önce son defa Alpaslan Türkeş'in evinde toplanmışlardı. Orada ilk defa Dündar Seyhan ortaya bir teklif atarak bu komitenin bir liderinin bulunmasının gerektiğini söyledi. Bu teklifi hepsi yerinde gördüler. İttifakla Alpaslan Türkeş'i lider yaptılar. Ancak Osman Köksal, Alpaslan Türkeş'ten daha kıdemli olduğu için onu fahri lider, Türkeş'i de fiilî lider olarak kabul ettiler. Bundan sonraki toplantılar daima bu kuruluş üzerine düzenlendi.

İhtilâlciler sivillerle irtibat kurmağa pek önem veriyorlardı. Askerleri elde etmek kolaydı. Birçok ihtilâlci grupların teşekkül ettiğini biliyorlardı. Bir ihtilâl ânında bunlar derhal kendilerine iltihak edeceklerdi. Fakat sivillerin durumu bilinmiyordu. Elbette ihtilâl Demokrat Partiye karşı yapılacaktı. Bunun için Demokrat Parti'den taraftar bulmağa ihtiyaç yoktu. Fakat muhalefet partileri mutlaka elde edilmeliydi. Bilhassa İsmet Paşa'ya ve Osman Bölükbaşı'ya çok ihtiyaç vardı. Fikret Kuytak ismindeki komite üyesi Prof. Afet İnan'ın akrabası idi. Bu vasıta ile İnönü'ye nüfuz edebilirdi. Kuytak'a bu vazife verildi. Ekrem Acuner de C.H.P. li

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ve emekli olmuş askerlerle temas etmeği üzerine aldı. Bütün mesele İnönü ve Bölükbaşı'yı anlamaktı. Çünkü ihtilâl bütün şümulü ile muvaffak olmuş olsa dahi, muhalif parti liderleri: «Biz bir ihtilâl istemiyoruz. Kendi meselelerimizi kendimiz hallederiz» dedikleri anda, bu ihtilâl derhal suya düşer ve müteşebbisleri de ipi boylardı. Kendi can emniyetlerini korumak için ihtilâlden önce muhalif partilerden ve bilhassa İsmet Paşadan teminat almak istiyorlardı. İsmet Paşa ve Osman Bölükbaşı kendilerine muhtelif imâlarla ifade edilen bu hareketi müsbet karşıladılar. Gerek parlâmento içinde, gerek parlâmento dışında verdikleri beyanatlarla ihtilâlcileri tatmin ettiler. Eğer iktidar partisi idarecileri arasında tecrübeli politikacılar olsaydı, İnönü'nün «Sizi ben bile kurtaramam», «Şartlar tekemmül edince ihtilâl mübah olur» gibi sözlerin aslında kendilerine değil, bir gizli teşkilâta verilmiş işaret olduğunu derhal farkederlerdi.

Alpaslan Türkeş, daha evvelki faaliyetlerin bir hazırlama devresi sayılabileceğini ve Millî Birlik Komitesi adıyle isim yapan komitenin 14 Eylül 1959 da tam ve kâmil olarak kurulduğunu söylemiştir. Bu ifadeye göre 14 Eylül 1959 da ihtilâlin hedefi, gayesi ve tutumu tam olarak belirmiş ve o günden itibaren esaslı faaliyet kampanyası başlamıştır. Komiteye lider olmaları için birçok paşalara ricalarda bulunulmuştur. Bunların hemen hepsi hareketi sempati ile karşılamışlar, fakat bir mes'uliyet kabul etmemişlerdir. Bazıları da tereddüt göstermiştir. Yalnız Cevdet Sunay böyle bir hareketin aleyhinde bulunmuştur. Nihayet Orgeneral Cemal Gürsel, teklifi memnuniyetle kabul etmiş ve liderlik vazifesini üzerine almıştır. Fakat Gürsel hiçbir toplantıya katılmadığı gibi, komite âzaları ile de teker teker temas etmemiştir. Ancak aralarından bir iki kişi ile görüşmeğe ve onlardan malûmat alıp, onlara tali-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mat vermekle liderlik vazifesine devam etmiştir. Komiteye hiçbir zaman girmemiştir.

Türkiye'de iktidar partisini devirmek üzere ordu da gizli bir teşkilât kurulduğunu bilen siviller parmakla sayılacak kadar azdı. Bizim edindiğimiz kanaate göre, ihtilâlden haberdar olan siviller şunlardı: 14 Mart 1959 da Ankara'da vefat eden Faik Ahmet Brutçu, Dr. Orhan Köprülü , Cemal Yıldırım, Prof. Afet İnan. Tabiî, 1959'dan sonra, ordu içinde bir askerî juntanın kurulduğunu haber alan sivillerin sayısı çok daha artmıştır.

Komitenin bir kısım âzaları da Orgeneral Necati Tarcan'ı lider olarak ilân etmek sevdasında idiler. General Tarcan bu vazifeyi memnuniyetle kabul etmişti. Kara Kuvvetleri Kumandanı Tarcan bir trafik kazasında ölünce yerine Cemal Gürsel'i düşündüler. Fakat Gürsel Paşa da izinli olarak İzmir'e gidince, komite üyeleri ateş püskürmeğe başlamışlardı. «Bizi bıraktı, kaçtı» diye paşaya atıp tutuyorlardı. Gürsel'in komite içinde kullanılan ismi (Faik Bey) di. Faik Bey belki de hayatında hiç işitmediği ağır kelimeleri İzmir'e gidişi dolayısiyle gıyabında, bu komite âzalarından duymuştu. Komiteye, bizzat kendi tâbirleri ile pikör'lük yapacak bir general ünvanına ihtiyaç vardı. Gürsel İzmir'e giderken Türkeş'le görüşmüş ve son talimat olarak: «Hiç bir şeye karışmayın» demişti. Bu ifadenin sarih manası: «Bir müddet daha bekleyin, yahut komiteyi dağıtın» temennisiydi. Gürsel'den ümidi kesen komiteciler yeni bir general aramağa başladılar. Orhan Kabibay genç bir general olan Cemal Madanoğlu ismini ileri sürdü. Teklifi de bizzat kendisinin yapacağını söyledi. Kabibay, radyoların Menderes'in İstanbul'dan İzmir'e gideceğini yayınladığı 13 ve 14 Mayıs 1960 günü (İhhilâlden 14 gün evvel) meseleyi Madanoğlu'na açtı. Teklifi çok tabiî karşılayan Madanoğlu:

— «Bende taşak var ama, bir ihtilâli idare edecek

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

beyin yoktur» diye cevap verdi. Kabibay bu cevaba şöyle mukabele etti:

— «Merak etmeyin paşam, bizde her ikisi de var.»

Şimdi buradan yine 1959 yılına dönüyoruz. İhtilâlciler iki yere büyük ehemmiyet veriyorlardı. Bunlardan biri Millî Savunma Bakanlığı emir subaylığı, ikincisi de Riyaseticumhur Muhafız Alay Komutanlığı idi. M. S. B. Emir Subayı Bakanın bir nevi mahremi esrarı idi. Hükûmetin orduya ait bütün düşünceleri nihayet Millî Savunma Bakanlığında toplanacaktı. Burası nazarı dikkati çekmeyen, fakat çok ehemmiyetli bir nokta idi. Meselâ Başbakanın yaverliği veya hususî kalem müdürlüğü bu kadar mühim olmadığı gibi, burada bulunanlar da nazarı dikkati çekerlerdi. Muhafız alay komutanlığı ise bundan daha mühimdi. Zira muhafız alayı pentomik bir birlikti ve ateş kuvveti bir tümene muadildi. Buradaki bütün subaylar ve erler, sabah akşam, Riyaseticumhur makamının kutsiyeti, bu makamın korunması, en ufak bir tehlike anında Reisicumhurun hayatını korumak için kendi canlarını feda edecekleri hakkında ders alıyorlardı. Erlere talim dışında gece gündüz verilen ders bu idi. Ve gerçekten de buradaki er ve subaylar Reisicumhura en küçük tecavüz halinde seve seve canlarını feda edecek şekilde yetiştirilmişler ve 1920'den beri böyle bir an'ane içinde olgunlaştırılmışlardı. Burada bu an'aneyi kısa zamanda kökünden yıkacak mühim bir ihtilâlcinin getirilmesi şarttı. Komite kısa zamanda buna da muvaffak oldu. Üyelerden Adnan Çelikoğlu, Millî Savunma Bakanlığı emir subaylığına ve komitenin fahrî başkanı Osman Köksal da Riyaseticumhur muhafız alay komutanlığına tayin edildiler ve her ikisi de vazifelerini tam komiteye lâyık bir şekilde ifa ettiler.

Yukarıda da bildirdiğimiz üzere ilk darbe teşebbüsü 1957 yılı Kasım ayında yapılacaktı. Bu darbe şöyle plânlanmıştı: 29 Ekim 1957 de yapılacak Cumhuriyet

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Bayramı törenlerinde bulunmak üzere İstanbul'daki bazı birlikler Ankara'ya gelecekti. Bunlardan zırhlı taburun komutanı Dündar Seyhan'dı. Sezai Okan da Tank Taburu Komutanlığı yapıyordu. Muhafız Alayının süvari grup kumandanlığını da Turgut Alpagut deruhte ediyordu. Bu vurucu kuvvetler bazı yardımcı birliklerin de yardımı ile hükûmeti devireceklerdi. Fakat Millî Emniyet Teşkilâtının bundan haberdar olması ve nihayet dokuz subayın tevkifi bu darbeyi geciktirmişti. Komite üyelerinin Ankara'da toplanması işi de 1959 Mart ayından itibaren başlamıştı. Alpaslan Türkeş Elâzığdan Ankara'ya, Orhan Kabibay Erzurum'dan Paris'te açılan iki aylık bir kursa ve oradan Ankara'ya, Suphi Karaman Diyarbakır'dan Ankara'ya, Rafet Aksoylu Çorlu'dan Ankara'ya, Kadri Kaplan İskenderun'dan Ankaraya ve Sami Küçük de İspanya'dan Ankara'ya alınmışlardı. Bundan sonra bütün kilit noktalarına istedikleri arkadaşlarını getirmekte ihtilâlcilerin herhangi bir güçlüğe uğramadıkları görülmektedir. Komiteye yeni bir arkadaş alınırken bütün dünyaca meşhur olan komünistlerin hücre usulü tatbik ediliyordu. Merkez komitesinin dışındaki subaylar ancak iki kişiyi biliyor, bir üçüncüsünü tanımıyorlardı. Bir baskın veya yakalanma halinde ihtilâlci subayların yakayı ele vermemeleri için bu şekilde çalışılması mecburiyeti vardı. Bu takdirde ancak birkaç subay tevkif edilir ve üst tarafı kurtulurdu. Nitekim dokuz subay hâdisesinde ihtilâl teşkilâtının elebaşılarından ancak Osman Köksal ve Sezai Okan ifade vermişler ve işin içinden sıyrılmışlardı. Çünkü yüzleştirildiği takdirde birbirlerini tanımıyorlar, tanımış olsalar dahi bu mevzuda birbirleriyle görüşmediklerini isbat ediyorlardı. Bu hücre teşkilâtı suretiyle çalışmanın zararı, ihtilâlden sonra görüldü. Millî Birlik Komitesinin teşkilinde kimin daha çok hizmet ettiği, kimin komiteye dahil olduğu, kimin daha faydalı işler yaptığı anlaşılamadı. Herkesin kendi sö-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

züne ve o andaki durumuna göre Millî Birlik Komitesi teşkil edildi.

Parlâmento vazifesini gören bu (38) kişilik Millî Birlik Komitesinin hangi kıstasa göre tertip edildiği bir türlü anlaşılamadı. Birçok gerçek, Millî Birlik Komitesi âzaları, Komitenin dışında kaldığı gibi, hemen birkaç gün evvel Komitede vazife almış olanlar da bu birliğe dahil oldular. Meselâ General İrfan Baştuğ, Komiteye 23 Mayıs 1960 da yâni ihtilâlden dört gün evvel girmişti. Buna mukabil M.B.K. ne giremeyen Dündar Seyhan ve Talât Aydemir, 1957 yılındanberi Komitenin fiilen âzası idiler.

İhtilâl, 25 Mayıs'ta yapılacaktı. Menderes'in anî olarak Eskişehir'e gitmesi, harekâtı bir gün geciktirdi. Fakat o gün iktidar bir parça dikkatli olsaydı, ihtilâlden haberdar olabilirdi. Çünkü İstanbul ve Ankara'daki bazı birlikler ihtilâlin tehir edildiğinden haberdar olamamışlar, faaliyete geçmişlerdi. Bunlardan bir kısmı gece ancak 11 de ve 12 de darbenin bir gece sonraya bırakıldığını öğrenebildiler.

★

Orhan Kabibay, 25 Mayıs gününü şöyle anlatmıştır:

«— 25 Mayıs... Her zamanki gibi mutat saatte Kadıköy, Altıyol ağzındaki evimden Akademiye gitmek üzere yola çıktım. İskeleye yayan yürümeyi tercih ettim. Herkes işine gücüne koşuyor. Millet mes'ut ve neşe içinde.. Çehrelerde günün ümitleri parlıyordu. Dinlenmiş insanlarda her sabah günlük kaygularla karşılaşmadan evvel görünen gibi... Aksine ben ise ağır bir yükün altında ezilmiş gibiyim. Eğer bugün de, Ankara «Hazır» haberini vermezse yılların ümitleri kaybolup gidecek. Buna tahammül çok güç... Acaba tekrar bu şartları meydana getirmek imkânını bulabilecek miyiz? Bulursak, bir daha ne zaman ve nasıl bulacağız? Ne

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

oldu Ankara'ya ki, bir Sfenks kadar sessiz? Bu kahredici sessizliğin sebebi ne? Ne oldu arkadaşlara? Kafamda bu soruların insanı harap edici zonklamasını hissederek yürüyorum.»

Kabibay'ın bu hâtıraları ne kadar üzerinde durulacak bir değer taşıyor!.. Millet neşe, saadet içinde ve mes'ut... Sabahleyin işlerine gidiyorlar. Halbuki kendisi üzgün ve müteessir... Ya ihtilâl geri kalırsa, bir daha bu fırsatı nasıl ele geçiririz diye..

Gerçekten de ihtilâl bir gün geç kalıyor. 25 Mayıs'ta başlıyacak olan harekât, 26 Mayıs'ta başlıyacak.. Bunu, Veznecilerde karargâh kurmuş bir sıkıyönetim birliğinin başındaki Binbaşıya haber verdikleri zaman, adam heyecandan düşüp bayılmıştı. Başına bir kovaya yakın su dökerek kendisini ayılttıkları zaman şunları söylüyordu:

«— Olmaz yahu... Olmaz yahu... Silâhları temizlettim. Erlere mermileri dağıttım. Bilmeyen kalmadı. Artık etraftaki polisler bile işin farkında. Ben ne yaparım şimdi?»

Birçok subaylar memleket idaresini ele almağa ve milleti idare etmeğe kendilerini öylesine hazırlamışlardı ki, eğer 27 Mayıs'ta ihtilâl olmasaydı, birçoklarının bu binbaşı gibi baygınlıklar geçireceği pek tabiî idi.

★

Albay Muzaffer Yurdakuler de 26 Mayıs gününü şöyle anlatıyor:

«— İstanbul'da Kabibay'a bu gece saat üçte harekâta başlanacağını bildirdim. Sonra garnizon komutanlığına gittim. Garnizon Komutanı general Muammer Ülgen, Genel Kurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'a çok kızardı. Baktım o gün de iyice dolu. Ateş püskürüyor. Sabahleyin Erdelhun, bütün generalleri toplamış Subayla-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rın yürüyş yapacaklarını haber aldım. Böyle bir şeye katiyen müsaade etmeyin, demiş. Hattâ generalleri âdeta tehdit etmiş.. Bunun üzerine Muammer Paşa, bana dönerek: «Biliyor musun Muzaffer, şeytan diyor ki, yap bir ihtilâl. Toparla bu heriflerin hepsini. O zaman akılları başlarına gelsin.» Paşanın bu duygular içinde bulunduğunu öğrenince, önce sevinçten ne diyeceğimi bilemedim. Sonra da çok haklısınız, paşam dedim. İşler yolunda gidiyordu.»

Ankara'daki ihtilâlciler Eskişehir'de Menderes'in yakalanışını İstanbul'a bırakmışlardı. İstanbul teşkilâtı, bu işi, Kurmay Yarbay Agasi Şen ve Kurmay Yarbay Hulûsi Kaymaklı'ya havale ettiler. Onlar da 26 Mayısta Hulûsi Kaymaklı'nın otomobili ile İstanbul'dan yola çıktılar. Saat 16,30 da arabalı vapuru ile Kabataş'tan Üsküdar'a geçtiler. Gece saat 21 de de Eskişehir'e vardılar. Agasi Şen, arabayı doğruca arkadaşı Hava Albayı Muhsin Batur'un kapısına dayadı. O âna kadar hiçbir şeyden haberi olmayan Muhsin Batur, tam bir sürprizle karşılaşmıştı. Muhsin Batur, durumu müzakere etmek üzere bazı üs kumandanlarını ve arkadaşlarını telefonla evine dâvet etti. Kumandanlar, Agasi Şen ve Hulûsi Kaymaklı'dan harekât hakkındaki bütün tafsilâtı dinlediler. Neticede şuna karar verildi: Radyolar harekâtı anons ettikleri anda, bunlar da harekete geçeceklerdi. Bu takdirde, Şeker Fabrikasında istirahat etmekte bulunan Menderes'i tevkif etmek salâhiyeti Albay Mustafa Azaklı'ya verilmişti. Fakat Mustafa Azaklı, biraz geç kaldığı için Menderes'i yerinde bulamamış. Radyo saat 4,20 de ihtilâli anons etmeğe başlamış ve Eskişehir'de o andan itibaren faaliyete geçilmişti. Hattâ matbaada, halkı, Demokrat Parti liderleri aleyhine tahrik edecek beyannameler bile basılmağa başlanmıştı. Menderes, bu saatlerde Şeker Fabrikasında kendine tahsis edilen odada uyuyordu. Anlaşılıyor ki, Albay Mustafa Azaklı, Menderes'i yakalamak istememiş hattâ başkalarının ya-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

kalamasına da müsaade etmemiş ve onun Eskişehir'den uzaklaşmasını temin etmişti. Azaklı, Eskişehir'de dördüncü hava üssü komutanı idi.

Türkiye'de 14 senedenberi devam etmekte olan demokratik idareye halk o kadar kendini intibak ettirmişti ki, hiç kimse bir ihtilâlin olabileceğini aklından dahi geçirmiyordu. Bundan dolayı, ne partler, ne halk, askerden bir darbe geleceğine ihtimal vermiyordu. Türkiyede ihtilâlin kan dökülmeden başarılmasının tek sebebi bu idi. Aksi halde, kayıtlı üç milyon azası bulunan Demokrat Parti'den hiç olmazsa bir yerde tek mukavemet sesi çıkardı. Demokratlar, bir ihtilâl olabileceğine o kadar inanmıyorlardı ki, Parti Genel Başkanları Adnan Menderes imzası ile 28 Nisan olaylarından sonra bütün İl başkanlıklarına gönderilen 3671 sayılı gizli tamim bile onların dikkatini çekmemişti. Halbuki bu tamimde, Halk Partisi tarafından bir isyan ve kıyam hareketinin hazırlanmakta olduğu açıkça belirtilmişti. Bu tamimin metni aynen şöyle idi:

«..... Demokrat Parti Vilâyet İdare Kurulu Reisliğine,

Halk Partisi Gençlik Kollarının İstanbul ve Ankara'da bu teşkilâta mensup elemanları vasıtasiyle bir isyan ve kıyam hareketi hazırlamak yolunda oldukları artık bütün vatandaşlarca görülen bir vakıadır.

Bu teşebbüslerin bir merkezden idare edildiğini, bu merkezin ise Halk Partisi Umumî Merkezi olduğunda şüphe yoktur. Ayrıca kayda değer olan cihet ise, memlekette mevcut gizli komünist teşkilâtı elemanlarının bu harektelere yardımcı oldukları, hattâ rehberlik rolünde bulunduklarıdır.

28 Nisan İstanbul ve müteakiben Ankara'da vukua gelen ve şekli zahiride Üniversiteliler ve hattâ Türk gençliği tarafından tertip edilmiş gibi gösterilmek istenilen hâdiseler, hakikatte bir taraftan gizli, bir taraf-

tan da açık şekilde çalışan Halk Partisi Gençlik Kolları teşkilâtının bir hareket ve eseridir.

Bu hareketler İstanbul ve Ankara'da muvaffak olamayınca bu işi bir haftadanberi diğer vilâyetlere sirayet ettirme gayretlerini büsbütün artırmış bulunmaktadırlar. Bu teşkilâtın çalışma şekli şudur: Ya mebusları vasıtasiyle muhtelif vilâyetlerdeki parti teşekkküllerine gizli talimat göndermektedirler veyahut İl İdare Kurullarındaki mutemet kimselerini merkezlerine çağırmak suretiyle gizli talimat vermekte, bunlar da bu talimatı alarak vilâyetlerine gittiklerinde bu gizli talimatı yaymak için muhtelif yollara ve çarelere baş vurmaktadırlar. Köylere varıncaya kadar her yerden mutemet saydıkları partililerini çağırıp veya birçok ocaklara ve bu ocaklara gidip bu gizli talimatı bütün vatan sathına yaymaya uğraşmaktadırlar. Halk Partililerin asıl bünyesini teşkil eden ihtirastan ve parti taassubundan âzade iyi niyetli Halk Partili vatandaşlar da dahil, Türk milletinin iz'an ve irfanı, asalet ve necabeti bu Balkan komiteciliği usulleriyle yaratılmak istenilen harekete aslâ müsait bulunmadığı inandığımız bir hakikattir. Böyle olmakla beraber, büyük vatan meseleleri üzerinde son derece hassas ve dikkatli olmak her şeyin başında gelen mukaddes vazifemiz olmak itibariyle bütün teşkilâtı da ikaz etmek suretiyle her an uyanık ve her an dimdik ayakta bulunmamız ve karşı tarafın şüpheli bütün hareketlerini gözden kaçırmamamız ve görülebilir veya hissedilebilir her hangi zararlı ve tehlikeli bir teşebbüsleri olursa bunu derhal mahallî makamlara haber vermekle beraber genel merkezimizin de en sür'atli vasıta ile haberdar etmenizi ve ayrıca bütün vatan sathında cereyan ettirilmek istenen yalan haberler ve tehlikelî şayialar yayma, zihinleri ve fikirleri karıştırma, her türlü zararlı ve tehlikeli hareketlere vasat hazırlama teşebbüslerinde kat'î bir mücadeleye geçmemiz ve Halk Partisi merkezi ve bazı elemanları-

nın nasıl tehlikeli bir yolda olduklarını komitecilik metodlariyle ayaklanmalar vukua getirdiklerini, bunu yapmak için bütün gayretlerini sarfetme yolunda olduğunu her imkân ve vasıtadan faydalanarak bütün vatandaşlarımıza anlatmak lâzımdır. Her zaman memleketin yüksek menfaatlarını müdafaaya hazır bir ruh haleti içinde partili arkadaşlarımın bütün ihtimallere karşı hazırlıklı olmalarını temenni ederim. Hükûmetin aldığı tedbirler tamamiyle kifayetlidir. Bu memlekette isyanın ne şartları ve ne de vasıfları mevcut değildir. Şimdiden hüsrana uğramışlardır. Serbest seçimlerin cereyan etmekte olduğu, vatandaşlarımızın hayat şartlarının her geçen gün eskisinden daha iyi olması için millî tarihimizde görülmemiş gayretler sarfetmekte olduğumuz ve ayrıca hürriyetin, bozguncular ve yıkıcı faaliyette bulunmak isteyenler hariç, bütün vatandaşlarımızı tatmin edecek bir gelişme mevcut olduğundan, vatanımızdaki istikrar ve huzur şüphe edilemiyecek bir emniyet altında bünyevî bir rüçhaniyete sahiptir. Partili arkadaşlarımızın bu tamimi bütün teşkilâtımıza yayınlamalarını, bugün her zamandan uyanık, dikkat ve hassasiyet göstermelerini ve teşebbüslerde bulunmalarını ehemmiyetle rica eder, bütün arkadaşlarımın gözlerinden öperim.»

Başvekil ve Demokrat Parti Genel
Başkanı Adnan Menderes

III

ORDU; İHTİLÂLCİLER KONUŞUYOR.

İHTİLÂLİN beyni olarak kabul edilen Albay Alpaslan Türkeş'le yirmi sene evvel tanışmıştım. Fakat Türkeş'i 1964 yılına kadar tekrar görmek kısmet olmamıştı. Kendisiyle tekrar yirmi sene sonra karşılaştığımız zaman Albay büyük bir hâfıza zenginliği içinde ilk tanışmamızı benden çok daha iyi hatırlamıştı. Eski dostluğa dayanarak bâzı sualler sordum. Bana samimî olarak 27 Mayıs'ı anlatmasını rica ettim. Türkeş şunları söyledi:

«— Kurduğumuz ihtilâl teşkilâtı 14 Eylûl 1959 da, Millî Birlik Komitesi adı altında faliyete geçti. Ondan evvelki hazırlıklarımız bir proje halindeydi. Fakat temel, 14 Eylûl 1959 da atılmıştır. 27 Mayıs bir ihtilâl değildir. Bir ihtilâl olarak hazırlanmamıştır. Bundan dolayı daha ilk günden beri bunun bir «Ak devrim» vasfı içinde kalması için çalışmıştık. Komitemiz çalışmalarında tam bir birlik teminini kabul etmiş, üst kademe, as kademe, generaller, küçük subaylar, şu, bu diye bir ayırıma yer vermemiş, aksine bu istikametteki tutumları önlemeyi esas kabul etmişti. 27 Mayıs şimdiye kadar eşi görülmeyen gayet güzel ve örnek derecede bir plânlamanın eseridir. Bunun içindir ki, 27 Mayıs sabahı üç buçuk saatte memleketin bütün idaresini ele almıştır. Fakat bu güzel teşebbüsü komite içindeki Halk Partililer ve C.H.P. teşkilâtı dejenere etmiştir.

Bâzı arkadaşlarımız daha ilk günden Halk Partisini ve İsmet Paşayı iktidara getirmek gayesiyle hareket ediyorlardı. Biz bu tutumu ordu için mahzurlu gördük. Çünkü bu takdirde ordu bir partiyi kayırmış, onunla birlik olmuş ve milletin bir kısmının karşısına geçmiş olacaktı. Bu ise, millî birliğe ve silâhlı kuvvetler fikrine aykırı idi. Böyle bir tutum memlekette tek parti diktatörlüğüne yol açacağı ve demokrasiyi imha edeceği için mahzurlu idi. Arkadaşlarımızın çoğunluğu bu fikri kabul ederek partiler üstü tutumun muhafaza edilmesi fikrinde mutabık kalmıştık. Böylece ordunun yalnız bir parti tarafından değil, bütün partiler tarafından saygılı halde tutulması da temin edilmiş oluyordu. Çoğunluk tarafından kabul edilen bu fikre rağmen arkadaşlarımızdan Ekrem Acuner, Rafet Aksoylu, Fikret Kuytak, Mucip Ataklı, Haydar Tunçkanat, Emanullah Çelebi, Suphi Gürsoytrak, Ahmet Yıldız, Sezai Okan, Şükran Özkaya, devamlı olarak C.H.P. den emir ve talimat alıyorlardı. Bilhassa Ekrem Acuner daha ilk günden İsmet Paşa'yı lider yapmak istiyordu. Bunlar kendilerini millete değil, C.H.P. ye adamış gibi hareket ediyorlardı. Ben radyolarda ilk anda okuduğum gibi tarafsız bir idarenin taraftarı idim. Bunu ihtilâlin ertesi günü Harbiye'de ziyaret ettiğim rahmetli Adnan Menderes'e de söyledim. Yanımda Selim Sarper ve Harbiye'den Albay Müçteba ve birkaç subay daha vardı. Menderes'le karşılaştığım zaman kendisine aynen şunları söyledim:

«— Memlekette kardeş kavgasını ve partiler arasındaki çatışmayı önlemek için ordu idareye el koymuştur. Sizin emniyetinizi temin bakımından misafirimizsiniz. Memleket idaresinde bize söyleyeceğiniz bir sır veya temenni varsa, bunu öğrenmek için fikrinizi almağa geldik. Hayatınız emniyettedir ve her türlü istirahatinizi temin etmek için mümkün olan yapılacaktır. Menderes buna aynen şöyle cevap verdi:

— Evvelâ Selim Sarper gibi dirayetli bir arkadaşımızı Hariciye vekili yaptığınız için çok memnun oldum. Benim devlet idaresinde size söyleyeceğim hiçbir sır yoktur. Herşey dosyalarda ve bakanlıklardadır. Alâkalı memurlardan istediklerinizi öğrenebilirsiniz. Memleket idaresine el koymanıza sevindiğimi samimiyetle belirtmek isterim. Çünkü benim geceleri gözüme uyku girmiyor, memleketi bu çıkmazdan nasıl çıkaracağımızı düşünüyor, bir hal çâresi göremiyordum. Muhalefet amansız bir şekilde yakamıza yapışmıştı. Acele bir seçim yapsak, seçim sandıklarının başını ne hale getireceklerini bütün memleket biliyordu. Havanın yatışmasını beklemek için seçimi geri bıraksak, bu gidişle havanın yatışması değil, hergün biraz daha bozulması mukadderdi. İstifa etsek, bu defa da vazifeden kaçtı diye yapmadıklarını bırakmıyacaklardı. Şimdi tarafsız bir şekilde ordunun işe el koyması ve tarafsız bir seçim yapmağı taahüt etmesi Türkiye için en isabetli yol olmuştur. Bu seçimlerde halkın kimi tuttuğu, kimi tutmadığı bütün vuzuhu ile ortaya çıkacaktır. Sizi tasvip ettiğimi, bu hareketinizi desteklediğimi isterseniz yazılı olarak beyan edebileceğim gibi, radyodan millete açıklamağa da hazırım.»

Menderes'in yanından samimî duygularla ayrıldım. Menderes'ten yazılı bir beyanat veya söz almak arkadaşlar arasında makbul karşılanmadı. Silâhlı kuvvetlerin tarafsız olduğunu göstermek için buna lüzum vardı. Hatta Menderes dahil bütün liderlerin radyodan silâhlı kuvvetlerin hareketini tasvip ettiğini söylemesi vatandaşlar arasında bizi daha kuvvetli gösterecekti. Fakat komitenin C.H.P. kanadı yalnız Halk Partisine istinat etmekte fayda görüyordu.

Menderes'ten sonra Bayar'la da görüştüm. Yine yanımda Selim Sarper vardı. Bayar da Menderes gibi Selim Sarper'in elini sıkarak yeni vazifesini tebrik etti. Bayar'a da şunu söyledim:

— Vatanperverliğinize hitap ediyorum. Halk Partisinin bir ihtilâl teşebbüsünü önlemek veya buna mukabele etmek için halkı silâhlandırdığınız söyleniyor. Eğer böyle birşey varsa lütfen bana söyleyin. Bir kardeş kavgasına mâni olmak için böyle bir teşebbüs vuku bulursa bunu vaktinden evvel önleyelim.

Bayar bana, bu sualim karşısında aynen şu cevabı verdi:

— Bir vatanperver, halkın bir kısmını, diğer bir kısmı aleyhine nasıl silâhlandırır? Bunun aslı yoktur. Asıl bu yalanları uyduranların üzerinde durmanız lâzımdır.

Bayar'a da her türlü istirahatlarının temin edileceğini ve inşallah bu muhafaza süresinin kısa süreceğini söyledim.

Benim her iki partiye karşı da tarafsız tutumum derhal Halk Partisinde ve komitedeki Halk Partili arkadaşlarım arasında aleyhimde bir cereyanın yaratılmasına sebep oldu. Böylece ilk günden itibaren komitede bir ikilik başladı. Bir kısmı komitenin tarafsız olmasını istiyor, bir kısmı da Halk Partisi emrinde veya onun talimatlarıyla hareket edilmesini talep ediyordu. Bana birtakım Nasyonal Sosyalist fikirler taşıdığımı isnat ederek propaganda yapmağa başladılar. Bizzat bu fikirler Almanya'da tarihe karıştı. Dünya yeni bir devreye girdi. Yeni fikir cereyanları doğdu. Beni yıkmak için bu eski köhnemiş fikirlerin taraftarı göstermek gayretine düştüler. Halk Partisi bütün basını aleyhime çevirdi. İhtilâli alkışlıyorlar, göklere çıkarıyorlar, fakat ihtilâlin Halk Partisi için çalışmadığını gördükçe de, ihtilâli yapan adamı yerin dibine batırmak istiyorlardı. Bu elektrik ışığından istifade edip, sonra da bu elektriği bulan Edison'u suçlandırmağa benziyen bir tezat yaratıyordu.»

Türkeş'e, bir ihtilâl yapmağa neden lüzum gördü-

nüz sualini sordum. Türkeş bu sualime şu cevabı verdi:

«— İki partinin millî birliği bozucu mücâdelelerini önlemek, kardeş kavgasına meydan vermemek, millî birliği temin etmek, o güne kadar partilerin başaramadığı ve başarmağa muktedir olamadıkları büyük reformları yapmak. Yoksa Demokrat Partiyi yıkıp yerine C.H.P. yi getirmek değil.»

Alpaslan Türkeş'e sorduğum bir başka sual de şu idi:

«— Yassıada'nın yerini kim buldu? Komutanı kim tayin etti? Yassıada'da zulüm yapıldığı doğru mudur?»

Bu suallerime de şu cevabı aldım:

«— Bu teklif doğrudan doğruya Gürsel Paşa'dan gelmiştir. Komutanı da kimseye sormadan o tayin etmiştir. Yassıada'da zulüm yapıldığına gelince. Bana da öyle bir haber geldi. Haberi aldığım zaman çok rahatsız oldum. Bunu komitedeki C.H.P. li kanadın yapabileceğini düşündüm. Ertesi günü Başbakanlığa Rıfat Baykal arkadaşımızı çağırdım. Kendisine itimadım vardı. Dedim ki, derhal şimdi uçakla İstanbul'a gideceksin. Yassıada'yı ziyaret edeceksin. Başta Bayar ve Menderes olmak üzere bütün sanıkları göreceksin. Kendilerine zulüm yapıldığı haber verildi. Hangi asırda yaşıyoruz? Ordu için böyle lekelerin gelmesini istemem. Düşmanına dahi zulüm yapmamış Türk ordusunun kendi vatandaşlarına zulüm yaptığı şayiasının çıkması kadar bizi yıkacak bir itham olamazdı. Böyle birşey varsa derhal bana haber ver. Rıfat Baykal o gün İstanbul'a gitti. Yassıada'yı ziyaret etmiş. Kendisine adayı gezdirmişler. İki gün sonra Millî Birlik Komitesi üyesi bulunan Baykal arkadaşım geldi. Kimsenin bir şikâyeti olmadığını, sanıklara elden gelen ihtimamın gösterildiğini söyledi. Sonra da şunları ilâve etti. «Buna rağmen, sanıklar çok olgun kimselerden teşekkül ettiği için bir şikâyette bulunamamış olabilirler. Kumandan-

ları ve subayları çok sert buldum. Buna sebep olarak, disiplini tesis etmek için böyle hareket etmeğe mecburuz, dediler. Bu iş ziyaretle anlaşılmaz. Orada birkaç gece kalmak lâzımdır, dedi. Kumandana telefonla talimat verdim. Aslında bu kumandanı değiştirmek lâzımdı. Fakat bu da mümkün olmadı. Orada selâhiyetli bir Millî Birlik Komitesi üyesi arkadaşımızın 3 - 4 gün kalması kaabil değildi. Çünkü komitenin iç meseleleri çok karışık bir hal almıştı.»

Türkeş'e:

«— Kısa bir müddet komite tarafsız tutumunda devam etti. Sonra nasıl oldu da Halk Partisi'nin peyki haline geldi?» diye sordum.

Bu sualime de şu cevabı aldım:

«— Bir gün Gürsel Paşa ile konuşuyorduk. Birden bire içeriye İstanbul'daki 61. Tümen komutanı girdi. Bizi selâmladıktan sonra, elinde bir tomar kâğıtla söze başladı. Şimdi İsmet Paşa'nın yanından geliyorum. Nasıl hareket etmemiz hakkında talimat verdi. Kendisiyle ve arkadaşlariyle birkaç saat görüştük. İşte plânlar... Bunlar üzerinde hemen görüşmemiz lâzım, dedi. Kendisine sert bir şekilde çıkıştım. Sen kimsin, dedim. Kıt'andan ayrılıp Ankara'ya gelmek ve burada İsmet Paşa ile görüşmek için sana kim tâlimat verdi? diye sordum. O esnada ben Cemal Paşa'nın yanında oturuyordum. Yavaşça elimi sıktı. Sözümü keserek, benim sorduğum sualleri Paşa sormağa başladı. Kıt'anı nasıl bırakır da, Ankara'ya gelirsin? İsmet Paşa ile hangi selâhiyetle konuşursun? diye o da tümen komutanına bir hayli çattı. Elinden tomarları aldım. Paşayı derhal kıtası başına gönderdik. Ben Cemal Paşa'ınn Halk Partililerle sık sık temasına mâni olmağa çalışıyordum. Çünkü bu temaslar sonunda bizim gitmek istediğimiz dürüst yolun tıkanacağını ve memleketin C.H.P.'si hegemonyası altına gireceğini biliyordum. Gürsel Paşa İstanbul'a geldi. Boğazda avukat Şevket Karadeniz'in

evinde İsmet Paşa ile buluşmuşlar. Burada Gürsel Paşa izaz, ikram edilmiş. Ertesi gün de Heybeliada'da tekrar İsmet Paşa ile görüşmüş. Paşa Ankara'ya dönüşünde fikirlerinde ve görüşlerinde büyük değişiklikler olduğunu hissettim. Komite içinde Halk Partisine karşı da tarafsız hareket etmek isteyen grupun tehlike içinde bulunduğunu anladım. Bunun için ihtilâlin çekirdeklerinden olan Orhan Kabibay'ı çağırarak bizim emniyetimizin muhafazası için tedbirli olmasını rica ettim. Fakat Kabibay arkadaşımız gerekli muhafaza tedbirlerini almakta ihmal gösterdi. Bundan dolayı 13 Kasım'da komite içindeki idealist ihtilâlciler baskına uğrayarak memleket dışına gönderildiler.»

«— Siz de komitede kalsaydınız şimdi temelli senatör olacaktınız değil mi?» Sualime de Alpaslan Türkeş şu cevabı verdi:

«— Asla ve kat'a! Bir gün İstanbul'dan Fikret Kuytak gelmişti. Komite toplantı halindeydi. Arkadaşlar müjde, dedi. Yeni hazırlanan Anayasada bizim ölünceye kadar senatör olmamız maddesi konuluyor, artık bütün hayatımız garanti haline geldi, diye bir haber verdi. Bu haber üzerine bütün komite üyeleri Fikret Kuytak'a hücum ettiler. Üzerine yürüdüler. Ona neler denilmiyordu ki: «Bize Halk Partisi rüşvet veriyor, biz rüşvet almak için ihtilâl yapmadık.» Masaların üzerine yumruklar iniyor„ Halk Partisi'nin bu oyununa gelinmemesi en ağır kelimelerle ifade ediliyordu. Sonra bu en çok küfreden arkadaşlardan bazıları da bu maddeyi kabul ederek temelli senatör oldular.»

Biz burada tarihî hakikatlerin ortaya çıkması için okuyucularımıza bir mukayese imkânı vermek istedik ve bu maksatla Alpaslan Türkeş'in beyanını aynen kitabımıza geçirmekte fayda gördük. Yoksa onun söylediklerini, hakikatin bir ifadesi olarak benimsemediğimizi açıklamak isteriz. Gerçekten Yassıada mahkemesinin kuruluşu ve mahkemenin tatbik edeceği prosedür,

bilhassa sorumsuz Cumhurbaşkanının muhakeme edilmesi, idam cezalarının infazında yaş haddinin dikkate alınmaması gibi kanun hükümlerinin vaz ve kabulü Alpaslan Türkeş ve arkadaşlarının Millî Birlik Komitesine hâkim oldukları sırada meydana getirilmiştir. Bu itibarla Alpaslan Türkeş'in kendisini ve kader birliği yaptığı arkadaşlarını mâzur gösteren beyanının hakikat olduğuna aslâ iştirâk etmiyoruz.

★

Alpaslan Türkeş'in konuşmasında birkaç defa ismi geçen Rıfat Baykal'la karşılaştım. Onunla da hayli sohbet ettik, Türkeş'in söylediklerini doğruladı. Sonra da şunları anlattı:

«— 27 Mayıs Millî Birlik hareketinin hazırlanması ve teşkilâtlanması çok zor olmuş ve uzun seneler sürmüştür. Kolayca başarılmasının tek sebebi bu hazırlık devresinin uzun sürmesidir. Fakat komite teşekkül ettikten sonra içinde mütecanis bir fikrin olmadığı anlaşıldı. Kısa zamanda iktidar taliplisi olan Halk Partisinin komite üzerinde tazyik, telkin ve tahrikleri ile partinin o zaman 77 yaşındaki liderini endişeye düşürmüştü. Biz bu zatın yardımına asla muhtaç değildik. Fakat şefin ve yakınlarının iktidar hırsı ile partizan faaliyet ve davranışlarından şikâyetçi idik. C.H.P. genel kurulu daha ilk günden itibaren tecrübeli kaptan diye lânse edilen bu zatın evini, el öpmeğe götürdükleri ordu mensupları ile doldurarak komiteye göz dağı vermek istiyorlardı. Eski ordu mensubu, artık tekaüt olmuş birçok C.H.P. liler de ordu içinden kat'iyen ellerini çekmiyorlar, tülü kombinezonlar çeviriyorlardı. Büyük bir ekseriyeti idealist olan komite üyeleri partizan C.H.P. li gazetecilerin sordukları kasıtlı suallerle, istemiyerek de olsa, kendilerini yakın tarihteki hazırlıksız ve başka partilerin taazzuvuna imkân vermiyecek erken bir se-

çime angaje ediyorlardı. Tabiî bunda en mühim rolü kendilerini C.H.P. ye adamış komite üyeleri oynuyordu. Hiçbir gizli toplantımız yoktu ki, C.H.P. karargâhı tarafından duyulmasın. Millî Emniyetin teknik elemanlarına, C.H.P. duvarlara mikrofon mu yerleştirmiş? diye araştırma yaptırdık. Bize hizmet eden sağır ve dilsizleri tekrar muayeneye sevketmiştik. Meğer haberleri yetiştirenler içimizdenmiş. Bunu sonra öğrendik.

Millî Birlik Komitesi, C.H.P. kanadını destekleyenlerin günden güne artması ile Temmuz 1960 ayının sonuna doğru münakaşalara sahne olmağa başladı. Bizler gerekli seçim vasatının yaratılmasını ve bazı köklü reformların yapılmasını teklif ediyorduk. Onlar buna karşı aldıkları talimatla çıkıyorlar, memleketi ancak C. H.P. nin idare edebileceğini, iktidarı onlara teslim etmemizi istiyorlardı. Komitedeki münakaşalar uzuyordu. Bu arada hakkımızda yalan ve iftira kampanyası da bütün şiddeti ile çalışıyordu. Olduğumuzun tam tersi olarak tanıtılıyorduk. D.P. mensupları hakkında yapılan ihbarlarla memleketi bir hafiye rejimi haline getiriyorlardı. Altmış bini mütecaviz ihbar vardı. Bunların büyük bir ekseriyeti yalan ve iftira olup, bir kısmında da imza ve adres yoktu. Bir tamim yayınlatarak bu kabil ihbarların dikkate alınmamasını ve yalan ihbarda bulunanların da cezalandırılacaklarını bildirdik. Ayrıca C.H.P. li partizanlar Aandolu'nun birçok yerlerinde adlî ve idarî mekanizmaya tazyikler yaparak haksız ve yetkisiz tevkiflerle Demokrat Partilileri ahırlara ve depolara kapadıkları, kazma ve kürek sapları ile başlarında nöbet bekledikleri, bu bakımdan, bir terör devrine girilmemesi için komite başkanlığınca idare âmirlerine bu kabil çirkin olaylara mâni olması hususunda emirler verdirdik. Komitedeki C.H.P. liler bütün bunlara mâni olmak istiyorlardı.

Gürsel'in başkanlığında yapılan bir toplantıda vatanperver, Atatürkçü, milliyetçi ve reformist bir hüvi-

yet taşıyan M.B.K. nin, «Millî Birlik Partisi» haline getirilmesini ve böylece bizim de seçimlere millet huzuruna çıkmak suretiyle kurulacak yeni parlamentoda, milletin vereceği değere göre söz sahibi olmamızı istedik. Ekseriyet kararı ile bu teklif Millî Birlik Komitesi tarafından kabul edildi. Üzülerek söyliyeyim ki, bu kara ra muhalif olanlar ve böyle bir partinin kurulması için olmadık mazeretler beyan edenler, gene C.H.P. den talimat alan birkaç komite üyesi idi. Bu tarihlere tesadüf eden günlerdeki gazeteler gözden geçirilirse C.H.P. yayın organlarının Alpaslan Türkeş ve arkadaşlarına yaptıkları taarruzları iyice arttırdıkları görülecektir. Bizim gayelerimiz şu noktalarda toplanmıştı: 1) Bütün milletin benimsediği bir anayasa, 2) Partizanlığa son veren bir idare, 3) Hiçbir sınıfı ve hiçbir partiyi üstün tutmayacak bir bütünlük, bir millî birlik, 4) İç barışı sağlamak, partizan gayelerle birbirinden ayrılmış olanları barıştırmak, 5) Adâleti tarafsız bir hale getirmek, 6) Üniversite muhtariyetini temin etmek, 7) Partizan görüşlere ehli olmayan damat, kayınpeder, yeğen, amca ve dayıların doldurdukları devlet sektörünü reorganize etmek, 8) Reformlar yapmak, 9) Orduyu, ifadesini anayasada ve iç hizmette bulan bir hüviyete büründürerek, büyük devletlerin orduları seviyesine çıkartmak, 10) Endüstriye çok büyük hız vermek, 11) Biran evvel vasatı yaratıp, şeklî olmaktan ziyade hakikî demokrasi nizamları içinde seçime gitmek. Biz asla diktacı değildik. Diktatörlüğün tamamiyle karşısındaydık. Keyfî idare düşmanıydık. İktidarın kayıtsız şartsız Cumhuriyet Halk Partisine devredilmesine muhaliftik. Halbuki bizler, demokrasi düşmanı olarak ilân edilmek suretiyle dışarıya gönderildik. Biz dışarıya gönderilince damat Metin Toker, Akis'te yazdığı makale ile geriye kalan 23 M.B.K. üyesi için 23 tane altın heykel dikilmesini tavsiye ediyordu. Çünkü onlar artık C.H.P. nin kucağına düşmüşlerdi. Fakat kısa zaman sonra büyük

Türk Milleti, kimin demokrasi taraftarı olup, kimin demokrasi taraftarı olmadığını vakıalarla anladı.»

★

Şimdi biraz da genç komite üyesi Muzaffer Özdağ'ı dinleyelim. Okuyucularımın ileride anlatacağım vakıaları ve nakledeceğim vesikaları daha iyi anlamaları ve daha iyi değerlendirebilmeleri için burada bazı komite üyeleri ile yaptığım konuşmalara yer vermek suretiyle ihtilâlin manevî atmosferini canlandırmak istiyorum.

Evet, Muzaffer Özdağ da şunları söylüyor:

«— 27 Mayıs ruhu, Cumhuriyet ordusunun yüksek ruhudur. Bu ruh, halk sevgisini, hak sevgisini ve millî birlik ülküsünü taşır. İlk icraatımız, yasakların, hürriyet tahditlerinin kaldırılması olmuştur. O günün gecesi, görevli olan askerler muhafaza altına almak mecburiyetinde kaldıkları Demokrat Partilileri toplarken, çocuklarının rahatsız edilerek uyandırılmamalarına dikkat ve itina gösteriyorlardı. Hiç kimseye bir rahatsızlık vermek istemiyorduk. Çünkü bu takdirde gayeden uzaklaşmış olacaktık. Vazifeli bir tankın, bir sivil vasıtaya çarparak verdiği hasar için açılan dâvayı kabul etmiştik. Fakat çirkin menfaat sahipleri, Türk silâhlı kuvvetlerini kendi amâl ve hesaplarına göre kullanmak arzusunu duymuş ve bunun için çaba göstermişlerdir.

27 Mayıs'tan önce iki parti de savaş alanına bütün kuvvetlerini sürmüşlerdi. Bir taraf güç birliği kurarken karşısına vatan cephesi çıkarılmıştı. Bir taraf ehlisalibin ezilmesiin isterken karşı taraf Büyük Ege taarruzlarına geçmişti. Yine Halk Partisi gençliği savaşa dâvet ediyordu. İki taraf da karşılıklı idam sehpaları ile birbirlerini tehdit ediyordu. Muhalefet, saflarına gençliği ve basını da ithal etmişti. Bütün bunlara angaje olmayan tek kuvvet ordudur. Orduya ilk el atan Muhalefet

lideri İnönü olmuştur. Orduyu bir tehdit vasıtası olarak kullanmak istemiş ve bu tesirli olmayınca genç unsurların ayaklandırılması için sistemli bir tahrik kampanyasına başlamıştır. Bu tahrikler tesirlidir. Bir anda bu unsurlar harekete geçerek, organize olmayan mahallî bir ayaklanma çıkarabilirler. İşte bu, sokak ihtilâli demektir. Böyle birşey olursa kan gövdeyi götürür. Ordu ister istemez bu işe karışır. Bu, askerin politikaya karışması demektir. Böyle bir hareket, taraflar için sadece ziyan ve hüsran olur. Askerleri piyon olarak kullanmak isteyenlerin düşünmedikleri işte budur. Biz böyle bir zamanda göreve koştuk. Gayemiz derhal tarafsız bir idare kurmak ve tarafsız hareket etmekti. M.B.K. nin ilk radyo beyanlarının, ilk icraatlarının karakteri budur. İlk günlerde eski iktidar mensupları da, muhalefetin mutedil unsurları da M.B.K. yönetiminden memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Yegâne memnun olmayanlar, bekledikleri iktidarı hemen ele geçiremeyen bir avuç C.H.P. li hırslı politikacılardır. M.B.K. idaresine karşı zorluk ve tecavüz Demokrat Parti'den değil, C.H.P. deki aceleci birkaç liderden gelmiştir.

Halkı sevgi, saygı ve ülkü birliği ile etraflarında toplamak ruh ve ehliyetinden mahrum olan liderler, kütleleri korku ve kin'le kazanmak metoduna başvururlar. Bu efendiler, yurtta barış ve huzur istemezler. Zira bu halde halk düşünmeğe imkân bulur ve kolaylıkla gerçeği anlar. Biz bu medrese politikacılarının oyununu bozmuştuk. Bundan dolayı bize yâni M.B.K. ne kızıyorlardı. Biz, inanmadığımız fikirleri, katılmadığımız kanaatlerin sahiplerine de saygı göstermesini, hatta onların fikir ve vicdan hürriyetleri için hayatımızı dahi tehlikeye koymasını biliyorduk. Fakat bu efendiler, kendi görüşlerine katılmayan, menfaatlerine hizmet etmeyen herkesi düşman sayıyorlardı. Demokrasi

zafer değil, anlaşma, uzlaşma rejimidir. Biz ilk günden itibaren kısa ve haris görüşlere kapılarak bir baskı idaresi kurmadık. Adlî acele adâleti yıkar düşüncesi ile, Yassıada duruşmalarında anormal adâlet fikrine karşı olduk. Halbuki onlar, Yassıada duruşmalarına hemen başlanarak birkaç günde bitirilmesini istiyorlardı.

Size olayların sebebini ve mânasını anlatacak bir hatıramı nakledeyim. 27 Mayıs'ı takip eden günlerdeydi. Millî Birlik Komitesi Başvekâlette toplanıyordu. Bu sırada İsmet İnönü, Devlet Reisini ziyaret etmek istemişti. Bu ziyaretten çok endişeli idik. Zira o günlerde bu hareketin Halk Partisi için yapıldığı, M.B.K. nin ve Gürsel'in bu parti liderlerinden talimat aldığı yolunda propaganda yapılıyordu. Nihayet istenen oldu. İnönü Gürsel'le görüştü. Tekrar komite toplandığı zaman Gürsel'e, İnönü ile neler konuştuğunu sorduk. Gürsel tebessüm ederek İnönü ile görüşmesinin neticesini şöyle ifade etti:

— İhtiyar lider, gerdeğe girmeye hazırlanan ve hiç kız yüzü görmemiş bir delikanlı gibi, hemen iktidara oturmağa arzulu ve bunun için de çok telâşlı.

Millî Birlik Komitesini bu arzu ve telâş yıktı. Ben, İnönü ile bir görüşme yaptım. Tarihimizin bu kritik devresinde kendisinin bir parti lideri olarak değil, milletin bütününü düşünen bir asker gibi hareket etmesini ifade ettim. Ben saygılı idim. O da bana karşı nâzik ve mültefitti. Tarafsızlık politikamızı beğenmediğini, kendisiyle işbirliği yapmamak suretiyle partizanlık yaptığımızı söyledi. Bunun karşısında kendisine aynen şunu söyledim: «Gayet net olarak gerçek şudur ki, millet çoğunluğu haklı veya haksız size karşıdır. Ordunun manevî mes'uliyetini taşıyan bizler, millet çoğunluğunun hissiyatını dikkatten uzak tutamayız.» Belki de bizim 13 Kasım'da dışarıya gönderilmemize benim bu konuşmam sebep olmuştur. Çünkü yakın siyasî tarihimiz gös-

teriyor ki, bu şayın lider kendisi gibi düşünmiyeni tahrip eden bir siyaset makinesidir.

13 Kasım sabahı Gürsel'den bir mektup aldım. Komitenin feshedildiğini ve bize tarihî hizmetimizin karşılığı olarak şerefimize uygun muamele yapılacağı bildiriliyordu. Derhal telefonu açtım. «Sayın Orgeneralim, vahim bir hata işlemektesiniz. Şu anda Yassıadada Anayasayı ihlâl dâvası görüşülürken bizim üç gün evvel yaptığımız Anayasayı çiğnememiz millet üzerinde ne tesir yapar? Yaptığımız Anayasaya göre, değil Millî Birlik Komitesinin feshedilmesi, içimizden sadece birinin çıkarılması dahi kesin maddelerle birçok şartlara bağlanmıştır. Bu takdirde Yassıada'da tek kişiyi mahkûm edemezsiniz. Dikkat buyrulsun size durumu ve fikirlerimi anlatmak isterim.» dedim. «Derhal gel, görüşelim» diye cevap verdi. Evimizin önündeki kordondan çıktık. Fakat köşke ulaşmak kabil olmadı. Görüşmemize müsaade edilmedi. Henüz yeni kurduğumuz ve yemin ettiğimiz Meclisten silâh tehdidi ile çıkarıldık. Tekrar telefonla görüştüm. Gürsel üzgündü. Yurt dışında verilecek vazifeyi kabul etmemizi rica ediyordu. Halbuki bir yurtta kalmağı ve yargılanmağı tercih ederdik. Hemen korkunç ve vicdansız bir yalan ve iftira kampanyasının hedefi olduk. Partizan basın, pervasızca bize taarruza başlamıştı. 27 Mayıs'ı yapan bizler için, bir rol ve hizmetimiz olmadığı, demokrasi düşmanı bulunduğumuz, Faşist olduğumuz, zulüm ve şiddet taraftarlığı yaptığımız, D.P. ile C.H.P. yi bir tutmamız dolayısiyle C.H.P. aleyhtarı ve ona düşman kesildiğimiz yazılıyordu. Bundan sonra da C.H.P. nin hakkımızda yaptığı iftira ve neşriyat kampanyası kesilmedi.»

Tahmin ediyorum ki, buraya kadar yazdıklarımla ordu'nun 27 Mayıs'taki tutumunu, hazırlıklarını ve altında kaldığı tesirleri az çok ifade ettim.

IV

GENÇLK, ÜNİVERSİTE ve BASIN

ŞİMDİ sırası ile gençliğin, profesörlerin ve daha sonra da Basının tutumunu anlatarak esas mevzua gireceğim. Ancak bu kitap, «On Yılın Mücadelesi» adlı eserimizin devamı olduğundan, tekerrürüne mâni olmak için orada bahsedilen kısımlara burada temas etmiyeceğim.

İhtilâl öncesi ve 28 Nisan gününden 26 Mayıs akşamına kadar 27 gün devamlı olarak yapılan nümayişlerde gençler, «Hürriyet isteriz, kahrolsun diktatörler» diye bağırıyorlardı. Yegâne istedikleri şey, hürriyet idi. Bu iddialara Menderes'in radyodan yaptığı ve «On Yılın Mücadelesi»nde aynen naklettiğimiz müteaddit konuşmalarında şöyle cevap veriyordu:

«— Bu memlekette hürriyet en geniş şekilde mevcut olduğunun tek isbatı, her yerde, herkesin Hürriyet yok, diye bağırabilmesidir. Hürriyet olmayan memleketlerde ne böyle konuşmalar, ne böyle mitingler, ne de böyle bağırıp çağırmalar olur. Nitekim Millî Şeflik devirlerinde Türkiye, istibdadın en karanlık günlerini yaşadığı halde, kimse çıkıp da «Hürriyet yok» diye bağıramamıştır.»

Üniversitede bu hareketleri yapanların bütün Türk gençliği değil, C.H.P. gençlik kollarının eseri olduğunu şimdi nakledeceğimiz bir vesika ile anlatacağız. Bu vesika okuyacağınız üzere kendileri C.H.P. den tahsisat aldıklarını bilâhare umumî kongrelerinde alenen mille-

te açıklamaktan çekinmeyen mitingci gençler, Üniversitedeki kendileri gibi okuyan, fakat Demokrat Parti'yi tutan arkadaşlarına satılmış ve uşak demektedirler. Arkadaşlarını en ağır şekilde itham etmektedirler. Esasen Üniversitede okuyan gençlerin teksir makineleri bulmaları, bastıkları beyannameleri dağıtmaları ve bunlara para sarfetmeleri için mutlaka bir yerden yardım görmeleri lâzımdır. Bu gençlik hareketine katılmış ve 27 Mayıs'tan sonra da, mükâfaten kendisine Anadolu Ajansı'nda iyi bir vazife verilmiş olan üniversiteli bir genç tarafından 1961 yılında neşredilen «Millî Birliğe Doğru» kitabının 231 inci sayfasında aynen şu sözler yazılıdır: «10 - 20 Mayıs 1960 tarihlerinde İstanbul'da yeraltı çalışması yapan üniversiteli gençlerin hazırlayıp çoğaltarak İstanbullu'lara dağıttığı beyannamelerden bir örnek...»

Şimdi bu beyannameden bazı satırları naklederek gençliğin o günlerde nasıl çalıştığını kendi ifadeleri ile nakledelim:

«— Bir yönden aydınlık ve şuurlu, bir yönden karanlık ve meş'um günün içinde, sonsuz heyecanımızı ve millî duygularımızı istismar ederek içimize sokulan ve Demokrat Parti Gençlik teşkilâtına para ile hizmet eden birtakım soysuzlar, bizi vatan ve memleket aşkıyle giriştiğimiz bu mâsum protesto hareketinde daha başlangıçta arkamızdan vurmuşlardır.

Vatandaşın can ve mal emniyetini muhafazaya memur bir takım polisler ki, bunlar halen cemiyet içinde ellerini, kollarını sallıyarak dolaşmaktadırlar, Partizan idarenin verdiği geniş selâhiyetten kuvvet ve destek alarak beylik tabancalarındaki kurşunları şerefli kardeşlerimizin üzerine hunharca boşaltarak, siyasî tarihimizin en uğursuz gününü yazmak bedbahtlığına dûçar olmuşlardır.

Veyl bu kaatillere... Veyl bu kaatillere vur emrini verenlere.

Üniversite bahçesinde başlayan olayı Beyazıt meydanına çıkaranlar, doğrudan doğruya kaatil polislerle, onlara hizmet eden Demokrat Partili kana susamış bir takım partizanlar, daha evvel ceplerine C.H.P. nin pankartlarını ve gençlik teşkilâtının yıllarca evvel yayınladığı broşürleri doldurmuşlardı. Polisin ilk hareketini müteakip, derhal kollarını havaya kaldırarak birer gangster misâli teslim olmuşlar ve bilâhare ceplerindeki broşürlerle pankartları, sözüm ona teslim oldukları emniyet mensuplarına vererek vazifelerini tam mânasıyle yaptıkları ifade olunarak serbest bırakılmışlardır. Bu hazin gerçek de göstermektedir ki, Üniversite gençliğinin mâsum ve idealistçe hareketi, iktidarda bulunan bazı kimseler tarafından bir siyasî parti hareketi haline getirilmek istenmiştir. Nitekim Dahiliye Vekâleti yayınladığı tebliğlerde de asil milletimizi yanıltmak için, işte bu korkunç tertibin arkasına gizlenerek âdi birtakım yalanlara baş vurmuştur.»

Bu gizli beyanname gösteriyor ki, Halk Partisi teşkilâtı bu hareketi, bütün gençliğe mal etmek için büyük bir gayret göstermektedir. Gençlerin C.H.P. ile hiçbir ilgisi bulunmadığı ilân olunmaktadır. Halbuki bir siyasî partiye mensup olan gençler de pekalâ miting yapabilir, gösterilerde bulunabilirler. Demokrat Partiye bağlı oldukları bilinen gençler, eski C.H.P. broşürlerini nereden bulsunlar? Belki kâhin olarak ileride birgün miting olur da bunları kullanırız diye saklamış olsalar dahi, dört senelik üniversite tahsilinde 7 8 senelik broşürleri nasıl elde etsinler? Belli ki bunlar bir tertip.. ve iyice okunursa yukarıdaki beyannamede de tertibin itirafı var. Esasen aynı beyannamenin sonunda «Neticeye gelelim» başlığı altında İnönü'nün sık sık tekrar ettiği Basın Hürriyeti, Adlî teminat, partizan idarenin kaldırılması gibi bazı maddeler sıralanarak bunların yerine getirilmesi istenmekte ve birinci madde de şu cümleyi ihtiva etmektedir:

«1 — Şehitlerin derhal bize teslim edilerek Üniversite bahçesinde hazırlanacak olan özel bir şehitliğe memleket çapında bir törenle defnedilmeleri.»

Bunun da iktidarı yıpratmak için C.H.P. propagandası olduğu malûmdur. Zira gençler de pekalâ şehitler diye çok sayıda gençlerin ölmediğini bilmektedirler.

Aynı kitabın 239 uncu sayfasında: «Teknik üniversitelilerin çoğaltarak dağıttıkları beyanname» adı altında şu satırlar yer almaktadır:

«Menderes'i tekzip ediyoruz:

15 Mayıs 1960 tarihinde Menderes'in İzmir'de bir başvekilin vekar ve haysiyetiyle kabili telif olmayan hilâfı hakikat beyanatını şiddetle protesto ediyoruz.

Hürriyet ve demokrasi uğrunda şehit edilen arkadaşlarımızın yegâne sorumlusu olduğunu unutabilmek gafletini gösteren Menderes, gençliği susturamayacağını artık kabul etmiştir; ve artık görülüyor ki, tamamen şahsî ve bir zümre menfaatı ile iktidar hırsına sahip meczup zihniyettekiler, gençliği bölerek hakikatlerden uzaklaştırmak ve susturmak yollarını arıyorlar.

Başındanberi iştirâk, tertip ve teşvik ettiğimiz toplantı, miting ve nümayişler inkâr ediliyor, hattâ Beyoğlu'nda yüzbin kişi ile yapılan nümayişlerimizin bile hemen akabinde ilân edilen sokağa çıkma yasağı ve sıkı tedbirlerle örtbas edildiği sanılarak bize böyle bir leke sürülmek isteniyor.

Türk Milleti emin olmalıdır ki, Türk Gençliği bölünmez. Teknik Üniversiteliler de ülkülerinde kararlı ve azimlidirler. Hürriyet istiyoruz. Demokrasi istiyoruz ve hür seçim istiyoruz.»

Teknik Üniversiteliler

Yukarıda naklettiğimiz her iki beyanname de, o tarihte Türkiye'de geniş bir hürriyetin mevcut olduğunu göstermektedir. Zira hürriyet olmayan bir memlekette

değil böyle beyannamelerin kaleme alınıp dağıtılması, konuşulması dahi mümkün dğildir.

Şimdi de Ankara'da Üniversite gençlerinin çoğaltarak yeraltı teşkilâtı vasıtasiyle dağıttıkları beyannameyi nakledelim. Bu beyanname 19 Mayıs 1960 tarihini taşımaktadır. Meali şudur:

«— Bugün 19 Mayıs 1960: Anadolu'da bir şahsî tahakküm heveslisi karşısında yine Mustafa Kemal!

Vatanı istilâcılardan kurtaran adam, vatandaş haklarını istilâ etmek istiyenlerin karşısındadır.

Bugün, biz, Başkumandan Mustafa Kemal'in Gençleri, O'nun adına duyuralım ki, milletin iktidarını değiştirmek hakkını kasdedenleri bertaraf etmeğe verilmiş kararımız vardır.

Diktatörlüğe boyun eğmeği şerefsizlik sayarız. Ahlâksızlık sayarız. Ve bu vatanı hür ve müstakil kılmağa Tanrının huzurunda yemin ederiz!

Atatürk Gençliği

Ne gariptir ki, bu hürriyet kahramanları, Cumhuriyet tarihimizde hiç bir zaman görülmemiş bulunan, en ağır hükümleri muhtevi, vatandaş hürriyetine tam mânasiyle kastedici 38 sayılı Tedbirler Kanununun çıktığı zaman değil beyanname dağıtmak, seslerini dahi çıkaramamışlardı.

*

İhtilâl öncesi gençliğin tutumunu hülâsa olarak belirttikten sonra, şimdi de Üniversite hocalarından, Profesörlerin iktidara karşı tutumlarından bahsedelim:

29 Nisan 1960 günü toplanan İstanbul Üniversitesi Senatosu şu «Senato Kararı»nı neşir ve efkârıumumiyeye ilân etmiştir:

«28 ve 29 Nisan tarihlerinde toplanan İstanbul Üniversitesi Senatosu 28 Nisan 1960 tarihinde İstanbul

Üniversitesi iç kapısı önünde ve Atatürk heykeli etrafında toplanarak milli marşlar söyleyen talebenin bu toplantısını dağıtmak için polisin yaptığı müdahale sırasında cereyan eden pek vahim hâdiselere büyük ve şiddetli bir teessür içinde muttali olmuştur.

Filvaki o gün talebenin yukarıda zikrolunan şekilde yaptığı toplantıyı dağıtmak kasdiyle, polis, o esnada vazifesi başında bulunan İstanbul Üniversitesi Rektörünü haberdar etmeden Üniversiteye girmiş ve bu kadar ağır muameleyi mucip bir tahrik asla mevcut olmadığı halde, silâh kullanmak suretiyle bir kısım talebenin ağır surette ve hattâ koma'ya düşecek surette yaralanmasına sebep olmuştur. Bu suretle başlıyan hâdisenin devamı, Üinversite dışında polisin ayni şiddetli hareketiyle «Ölüm» vakalarının da meydana gelmesini mucip olmuştur.

Üniversite rektörlüğünü haberdar etmeden polis müdahalesinin doğurduğu ve hatta sebebiyet verdiği bu vâhim hâdiselerin tesbiti ve hâdiseyi teskin etmek ve kanunî ödevini görmek üzere harekete geçen Rektöre, Hukuk Fakültsi dekan vekiline, Genel Sekretere ve Üniversitenin şahsiyetine fiilen ve lisanen ağır hakarette bulunan memurlar hakkında derhal kanunî tedbirlerin alınması hususunu zarurî gören Senato, bu isteğinin Maarif Vekiline bildirilmesine ve bugünkü şartlar altında Üniversitenin faaliyetini devam ettirmenin mümkün olmadığını gördüğünden, şimdilik ONBEŞ GÜN MÜDDETLE ÜNİVERSİTEYİ KAPAMAĞA Rektörün teklifi üzerine ittifakla karar verildi.

İmzalar: Rektör: Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, Prorektör: Ord. Prof. Dr. Ali Tevfik Tanoğlu, Tıp Fakültesi Dekanı: Prof. Dr. Ömer Özek, Ord. Prof. Dr. Muzaffer Esat Güçhan, Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli, Hukuk Fakültesi Dekanı: Prof. Dr. Naci Şensoy, Ord. Prof. Dr. Abdülhak Kemal Yörük, Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer, Edebiyat Fakültesi Dekanı: Prof. Dr. Taki-

yüddin Mengüşoğlu, Ord. Prof. Dr. Mükrimin Halil İnanç (Ankara'da vazifeli toplantıda bulunamadı) Fen Fakültesi Dekanı: Prof. Dr. Lütfi Biran, Prof. Dr. Ali Rıza Berkem, Prof. Dr. Adnan Sokullu, İktisat Fakültesi Dekanı: Prof. Dr. Mehmet Uluç, Prof. Dr. Orhan Tuna, Ord. Prof. Dr. Refii Şükrü Suvla, Orman Fakültesi Dekanı: Prof. Dr. Selâhattin İnal, Prof. Dr. Fikret Saatçıoğlu, Prof. Dr. Faik Tavşanoğlu.»

Bu tebliğin de nasıl bir karakter içinde hazırlandığı kolayca anlaşılmaktadır. Gençler Üniversite bahçesinde Millî marşlar söylemek için toplanmış ve polis gelerek gençleri adetâ kurşuna dizmiş.. Halbuki bu profesörler, böyle mâsum şekilde millî marşlar söylemek için Üniversite bahçesinde toplanan gençleri kurşun yağmuruna tutan polisleri cezalandırmak üzere vekâlete şikâyet edecek yerde, bunların tımarhaneye sevkedilmelerini isteselerdi daha çok isabet ederlerdi. Çünki Millî Marşlar söyleyen gençlerin üzerine kurşun sıkmak için ancak deli olmak lâzımdır.

Şimdi de yine Profesörlerin Menderes'in Turgutlu konuşması üzerine neşrettikleri tebliğleri kaydedelim. Menderes Turgutlu'da Profesörlere «Kara Cübbeliler» demek suretiyle onları küçük düşürecek bir söz sarfetmişti. Bu söz üzerine gerek Ankara, gerek İstanbul Üniversitesi harekete geçmiş ve bu ağır hitap karşısında duydukları teessürleri belirtmişlerdi. Aşağıda imzalarını neşredeceğimiz bu Profesörlerden büyük bir kısmı 27 Mayıs ihtilâlinden sonra «147 ler» ismi altında Üniversiteden ihraç edilmişler, ihraç edilmekle de kalmamışlar, haklarında çok ağır ithamlar ifade eden resmî tebliğlerle karşılaşmışlardı. Ne gariptir ki, «Kara Cübbeliler» sözü için Hükûmeti protesto eden bu Profesörler, bu ağır ithamlar karşısında seslerini dahi çıkaramamışlardı.

Ankara Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun kararı:

«Başbakan sayın Adnan Menderes'in 18 Mayıs 1960

tarihinde Turgutlu'da Üniversiteyi ve Üniversite Profesörlerini tezyif eden nutku karşısında Pazar günü olağanüstü bir toplantıda bu beyanattan duyduğu teessür ve teessüfü Millî Eğitim Bakanı Sayın Atıf Benderlioğlu delâletiyle Sayın Adnan Menderes'e bildirilmesi için Rektöre selâhiyet verilmesine karar verilmiştir.

İmzalar: Rektör: Suut Kemal Yetkin, Dil Tarih Fakültesi: Zafer Şenyürek, Fen Fakültesi: Hayri Dener, Ziraat Fakültesi: Sedat Kansu, Siyasal Bilgiler Fakültesi: Fehmi Yavuz, Tıp Fakültesi: Zafer Paykoç, İlâhiyat Fakültesi: Bedii Ziya Egemen, Hukuk Fakültesi: Coşkun Üçok, Veteriner Fakültesi: Selâhattin Batu, Ankara Üniversitesi Genel Sekreteri: Muzaffer Üçdoğan.»

İstanbul Üniversitesinin protesto tebliği ise aynen şöyledir:

«Başvekilin Turgutlu nutku karşısında Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları tarafından verilen ve senato toplantı halinde iken Örfî İdare Komutanlığınca el konulmuş bulunan 300'ü mütecaviz dilekçede izhar edilen teessür hisleri ile bütün Senato üyelerinin mutabakat halinde bulunduklarına ittifakla karar verilmiştir.

İmzalar: Rektör Sıddık Sami Onar, Ali Rıza Berkem, Ali Tanoğlu, Ömer Özek, Ekrem Şerif Egeli, Muzaffer Esat Güçhan, Naci Şensoy, Sulhi Dönmezer, Abdülhak Kemal Yörük, Takiyeddin Mengüşoğlu, Mazhar Şevket İpşiroğlu, Mükrimin Halil İnanç, Lütfi Biran, Adnan Sokullu, Ali Rıza Berkmen, Mehmet Uluç, Refiî Şükrü Suvla, Orhan Tuna, Selâhattin İnal, Faik Tavşanoğlu, Fikret Saatçioğlu.»

★

Ordunun, Gençliğin ve Üniversitenin tutumundan sonra, şimdi de Basın'a gelelim. 27 Mayıs öncesi ve sonrasına ait bazı gazetelerden parçalar nakledelim. Böylece Basın'ın tutumunu da belirtelim:

28 Mayıs 1960 günlü TERCÜMAN Gazetesinde «Sonuç değil, başlangıç» başlığı altında Haldun Taner şunları yazıyor:

«Bayar ve Menderes mâcerası, Demokrat Partinin fiyaskosu, Tahkik Komisyonu rezaleti ve nihayet mâsum Türk Gençlerini kanlar içinde yere serme cinâyeti ibretâmiz, istisnaî, münferit fenomenler değildir. Tarihimizin bu yüz karası, kültür alanında asırlar boyu ışıksız, demokrasi plânında yüzyıllar boyu geleneksiz ve geri kalmış olmamızın siyasal bünyemizdeki bu büyük gediklerin gazetelerdeki bazı fizyolojik tezahürlerle birleşince ortaya çıkan, patlak veren zarurî bir çıban sayılmalıdır.

Zorbaların bertaraf edildiği, hesap gününün yaklaştığı, şu tarihî günlerde bütün dikkatimiz yeni kurulacak gerçek demokrasi rejiminde bu kuvvetleri bugünkünden de diri, uyanık, kuvvetli tutmak ve bunun için gerekli şartları titizlikle sağlamak olmalıdır.»

Yine 28 Mayıs 1960 tarihli CUMHURİYET'te Hamdi Varoğlu imzası ile «İki Güneş» başlığı altında şunlar yazılıyordu:

«— Saat, sabaha karşı üçe yaklaşıyordu. Acele bir yazı işim olduğu için onu bitirmeden yatmak istemiyordum. Henüz uyanıktım. Pencereden baktım, gecenin durgunluğu ile yarış edercesine sessiz subaylar, karanlıklarda daha heybetli görünen dev ölçüde tanklara yakışır demir yapılı askerlere sessiz emirler veriyorlardı. Bir fevkalâdelik olduğunu anlamıştım. Bu fevkalâdelik biraz sonra, ortalık ağarırken kendini göstermişti. Hürriyeti gözümle gördüm. Evet, hürriyetin tâ kendisini!

Ufka bakan bir pencere önünde, genç bir subay ile karşı karşıyaydım. Subay bana, bir saniye önce hürriyetin doğduğunu haber vermişti.

İçinde hürriyet güneşi parlıyan o nemli gözlü, bana bu müjdeyi bir hediye gibi veren o genç subayın yüzünü ömrüm oldukça unutmıyacağım.»

28 Mayıs 1960 tarihli DÜNYA Gazetesinde Falih Rıfkı Atay da: «Ordu Vazife Başında» başlıklı yazısında şunları söylüyordu:

«Ordu, bir kurucu meclis tarafından dürüst ve teminatlı seçim şartları hazırlanıp sağlandıktan sonra, millet irâdesini temsil edecek olanlara teslim edilmek üzere devlet idaresini geçici olarak ele almıştır. Eski iktidar Anayasayı ve insan hak ve hürriyetlerini ayaklar altına almanın, Atatürk İnkılâplarına hıyanet etmenin cezasını çekti. Yürürlükteki kanunlar elbette bu ve daha başka mesuliyetlerin hesaplarını soracaktır.

Türk Ordusu sözünü yerine getirecek ve bu memlekette insan hak ve hürriyetleri temeli üzerinde bir demokratik kuruluş inkılâbını elbette başaracaktır.»

Aziz Nesin de 28 Mayıs 1960 tarihli AKŞAM'da şunları yazıyordu:

«Hürriyet!... Artık o, bizim için bir özlem değil; havada elle tutuluyor, gözle görüyoruz hürriyeti... Bildiğimiz, yaşadığımız daha eskiden duyduğumuz günlerdenberi, bu yurdun havası böylesine hürriyetle dopdolu olmamıştı. Üniversitenin, gençliğin, Basın'ın, ordunun kazandığı bu büyük Zaferin, hiç bir taşkınlıkla gölgelenmeyeceğine inanıyoruz. İnanıyoruz; çünki, en coşkun duygularını bile olgunlukla içinde saklamasını bilen soylu halkımız, bu hürriyeti çoktan hak etmiştir.»

29 Mayıs 1960 günlü YENİ SABAH'ın Başmakalesinre «Ordu: Artı kyeter dedi» başlığı altında şunlar yazılmıştı:

«— Keyfî idare, istibdat, Anayasayı ayaklar altına alma, vatandaşların fikir ve vicdan hürriyetlerini tahdit ve onlara taarruz, artık bu topraklar üzerinde bir daha yaşamayacaktır. Türke ve fikre zincir vurmak gibi boş heveslerin arkasında koşanlar, şimdi istirahata kavuştukları yerlerde bunun ne kadar vahim olduğunu düşünüp anlıyabileceklerdir. Fakat bu gibilerin, yâni millet hâkimiyetine ve Anayasaya tecavüz edenlerin sa-

dece zararsız hale sokulmaları yetmez. Bunlar, kanunlara göre fiillerinin cezasını çekmelidirler. Geleceklere ibret dersi vermenin başka yolu olmadığı bedahettir.»

29 Mayıs 1960 tarihli CUMHURİYET'te «Ne Mutlu» serlehvalı Başyazısında Nadir Nadi de şöyle diyordu:

«Üzerinden tam bir ay geçiyor. 28 Nisan Perşembe günü Beyazıt meydanında «Hürriyet, Hürriyet!» diye çırpınan Türk çocuklarının kanı aktı. Kız, erkek, içlerinde pek çok can verenler, yaralananlar, sakatlananlar oldu. Bunların kimliklerini ve sayılarını halâ iyice bilmiyoruz. Şimdiyedek resmî çevreler küçük rakamlar etrafında dolaşarak olayı azımsamaya çalıştılar. Sırası geldiği zaman elbette gerçeği öğreneceğiz.

Fakat kimler ve kaç kişi olurlarsa olsunlar, bu hürriyet kurbanlarının hâtırasını daima saygı ile anmayı unutmıyacağız. Türk gençleri yarın vatanımızda parlıyacağına inandığımız hürriyet meş'alesini körpe varlıklariyle tutuşturmuş kıvılcımlardır.»

1 Haziran 1960 tarihli AKŞAM'da Vecihi Ünal da: «Ayaklar baş olursa» serlevhası altında şunları kaleme almıştı:

«Üniversiteli gence çapulcu, profesöre kara cüppeli, aydına devrim yobazı diyen ve başları ayak, ayakları baş yapmak isteyen zihniyet, murdar bir leş gibi, millî tiksintinin kara çukuruna gömüldü.

Şimdi başımızda babamız, candan sevdiğimiz, Komutanımız Cemal Aga'mız var. Profesörler, ikinci cumhuriyetin esaslarını, modern hukuk devletinin sağlam temellerini hazırlıyorlar. Başların ayak, ayakların baş olduğu devir; uğruna can verdiğin bu yurttan kovuldu.»

3 Haziran 1960 tarihli haftalık KİM Dergisinde Şahap Balcıoğlu da «Üçüncü Cumhuriyeti istemiyoruz» başlıklı makalesinde şunları yazıyordu:

«İkinci Cumhuriyet lâfla kurulmaz.

Bu iş lâfta kalırsa birgün gene milletçe üçüncü Cumhuriyetin doğum sancılarının çekilmeyeceğine bizi kimse temin edemez.

Hürriyet çok güzel, nefis bir şey ama, onu koruyacak şartları da birlikte gerçekleştirmek gerek. Aksi halde hürriyet değil, zürriyet bile elden gider. Merhaba Hürriyet!»

Hemen ihtilâl sonu neşredilen bu yazıların esasını okuyucularımız farketmişlerdir. Bütün yazarlar hürriyet'ten, hürriyetin gelişinden, hürriyetin yerleşmesinden ve hürriyetin muhafazasından bahsetmektedirler Biraz daha özetlemek icap ederse: «Dürüst seçim, millî irâde ve hürriyet» dışında kimseyi ilgilendirecek husus yoktur. Gençler bunun için mücâdele etmişlerdir, basın bunun için yırtınmıştır, profesörler bunun için çırpınmışlardır ve nihayet ordu da bu üç zümrenin istediklerini onlar kadar istediği için mevcut iktidarı alaşağı etmiş ve «Dürüst seçim, millî irâde ve Hürriyet» prensiplerinin yerleşmesini gerçekleştirmiştir. Bütün bu yazarlar, başlarından bizzat geçen vakalarla 1961 seçimlerinden sonra gelen C.H.P. iktidarında, yukarıdaki üç prensibin de devrilen iktidar devrinde çok daha iyi işlediğine şahit olmuşlar ve birçokları nedamet içinde kalarak yeni iktidara karşı cephe almışlardır. Basın'ı bu duruma getiren muhalefetin on yıl boyunca yaptığı devamlı tahriklerdir. On yıl boyunca Basın'a devamlı olarak en geniş hürriyetleri getireceğini taahhüt eden, buna adetâ namus sözü veren muhalefet, iktidara gelir gelmez, basın'ın elini kolunu bağlıyan Tedbirler Kanunu çıkarmak suretiyle bütün gizli niyetlerini ortaya koymuş ve hürriyet taraftarı değil, hürriyet aleyhtarı olduğunu, sun'î olarak yaratılan birçok hâdiselerle göstermiştir. Ortada bulunan gazete koleksiyonlarına göre, Türkiye'de en geniş ve sorumsuz basın hürriyetinin 1950 - 1960 yılları arasında devam ettiğini, ne ondan evvel, ne ondan sonra, böylesine bir basın

hürriyetini Türk tarihinin görmediğini iddia edeceğiz. Son sür'atle koşan arabaların trafik kazaları yapması gibi, basın mensupları arasında mahkûm olanların mevcut olması, bu iddiamızı nakzedemez. Kütüphaneler dolusu gazete koleksiyonları göstermektedir ki, Türk Basınının yüzde sekseni, bilhassa 1957 den sonra, her gün sekiz sütunluk manşetler halinde meşru bir seçimle iktidara gelmiş bir idareye karşı, ortada hiçbir sebep olmaksızın devamlı olarak bu haksız hücum rekorları kıranlar, kısa zamanda basından kendikendilerine tasfiye olunmuşlardır. 1962 - 1963 yıllarında tasfiyeye uğrayan büyük muhalefet gazetelerindeki sahip ve başyazarlardan bazıları şunlardır: Ahmet Emin Yalman (Vatan), Nadir Nadi (Cumhuriyet), Safa Kılıçlıoğlu (Yeni Sabah), Falih Rıfkı Atay (Dünya).

V.

DIŞ DÜNYA

ORDUNUN, Profesörlerin, gençliğin, basın'ın iktidara karşı takındıkları durumu kısaca ifade ettikten sonra biraz da Dış Dünya üzerinde duralım.

Menderes, bilhassa 1951'denberi İngiltere'nin büyük husumetini celbediyordu. İngiltere'nin Ortadoğu üzerinde büyük nüfuzu mevcuttu. İngiltere'ye sorulmadan Ortadoğunun hiçbir meselesi halledilemezdi. İngiltere bir vasi gibi Ortadoğuyu idare ederdi. Amerika ve Rusya gibi büyük devletler dahi Ortadoğu etrafındaki davranışlarında İngiltere'nin noktai nazarını almadan hiç bir şey yapamazlardı. Ortadoğuda en büyük söz sahibi ve tek otorite İngiltere idi. Menderes, 1951 yılından itibaren Ortadoğu'da İngiltere'ye meydan okumağa başladı. İngiltere'nin nüfuzunu kırmağa ve Türkiye'yi bu bölgede yegâne söz sahibi memleket haline getirmeğe çalıştı. Petrolleri üzerinde İngiltere'nin büyük hisseleri bulunan İran ve Irakla Bağdat paktı yaptı. Yunanistan'la sıkı dostluk bağları kurdu. Kore'ye asker göndererek Amerika ile tam bir müttefik haline geldi ve Türk ordusunu bütün modern harp vasıtalariyle teçhiz etti. Büyük bir sanayileşme hareketine girişerek Ortadoğuyu İngiliz pazarlarından mahrum edecek istikamette bir yol tutturdu. Bizzat İngiliz ve Amerikan gazeteleri, Ortadoğunun en kuvvetli adamı diye Menderes'ten bahsetmeğe başladılar. Bu bölgede daima zayıf idarelerin ve zayıf hükûmetlerin bulunmasını istiyen

İngiltere, bu kuvvetli adama karşı gizliden gizliye bir mücadele yolunu tuttu. Amerika'daki bazı çevreler de Menderes'ten şikâyetçi idiler. Yeni kurulan İsrail devletine milyonlarca dolarlık yatırım yapmışlardı. İsrail'i Ortadoğunun tek sanayi memleketi haline getirmek istiyorlardı. Halbuki Türkiye de büyük bir sanayileşme hamlesine girişmişti. Bu sanayileşmeyi önlemek için Menderes yerine daha pasif devlet adamlarının iş başında bulunmaları gerekiyordu. Bundan dolayı İsrail'e yatırımlar yapmış Amerikan iş adamları da Menderes'in muhalifleri arasına katılmışlardı.

Avrupa'da Tito gibi, Salazar gibi, General Franko gibi diktatörlükte ün yapmış ve senelerden beri memleketlerini diktatörlükle idare eden siyaset adamları vardı. İngiliz basını, Türk Matbuatının hergün yerden yere vurduğu Menderes'i Avrupa'nın yegâne diktatörü olarak gösteriyorlardı. Bundan dolayı Menderes'in devrilmesi ve Demokrat Parti iktidarının düşürülmesi başta İngiltere olmak üzere Ortadoğuda nüfuz sahibi olmak isteyen bâzı memleketleri sevindirmiş ve artık Türkiye'nin kolay kolay kendini toparlıyamıyacağı tahminiyle memnun olmuşlardı. B.B.C. radyosu Türkiye'de basın hürriyeti olmadığından sık sık bahseder ve güyâ Türkiye'nin fikir hürriyeti ile yakından alâkadarmış gibi görünürdü. Bu kadar Türkiye'nin basın hürriyeti ilé alâkadar olan B.B.C. radyosu, ihtilâlden sonra hapse giren gazetecilerden, Türkiye'deki basın dâvalarından, çok ağır hükümleri ihtiva eden tedbirler kanunundan artık bahsetmez olmuştur. Kuvvetli Menderes'in devrilmesi Kıbrıs'taki Makaryüs'e bile cesaret vermiş ve bu küçük komşu devlet, Türkiye ile yapılan anlaşmaları ihlâl etmekten çekinmemiştir.

VI.

DEMOKRAT PARTİNİN İÇ DURUMU

ŞİMDİ de ihtilâl esnasındaki Demokrat Partinin iç durumundan bahsedelim:

Demokrat Parti'nin teşkilât bakımından en kuvvetli devrinde yıkıldığını bizzat muhalifleri C.H.P. liler de teslim etmektedirler. C.H.P. idarecilerinden Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, müteaddit defa: «Demokrat Parti halk tarafından en çok tutulduğu ve en kuvvetli olduğu bir zamanda alaşağı edilmiştir. Eğer bir seçim yapılsaydı, C.H.P. 1957 seçim neticelerini asla elde edemezdi» diyerek daha 1960 da hakikati ifade etmiştir. Gerçekten de 1961 seçimlerinin sonucu Nizamettin Nazif'in 1960'da yaptığı bu konuşmayı haklı çıkarmıştır. Demokrat Parti bir seçimde yüzde yüz kazanacağını bildiği için 18 Nisan hâdiselerinden sonra pasif kalmağı, hiçbir harekette bulunmamağı prensip edinmişti. İstanbul teşkilâtı gençlerin mitinglerine karşılık bir toplantı yapmağı ve bir gövde gösterisinde bulunmağı ısrarla istemiştir. En az 300.000 kişinin katılacağı bu mitingde milletin kimi tuttuğunu bütün dünyaya anlatmak için İl Başkanı Kemal Aygün nezdinde devamlı olarak teşebbüste bulunmuşlardır. Demokrat Partinin Bakırköy teşkilâtından nüfuzlu bir zat, il başkanlığınca mukabil miting teklifi kabul edilmediği için resmen partiden istifa etmiş ve artık Demokrat Partinin ölmüş bu-

lunduğunu söylemiştir. Kendilerine miting izni verilmediği için, bütün İstanbul teşkilâtı genel merkezlerine karşı adetâ isyan haline gelmişlerdir. Gerek D.P. Genel Merkezi, gerek İstanbul İl Başkanlığı demokratların hiç bir zaman sokağa dökülmemelerini kat'i olarak tavsiye etmişlerdir. Sinirlerine hâkim olacaklar, ne söylenirse susacaklar, ancak seçim sandıklarında reyleri ile kendilerini gösterecekler. Onlar gerçekten de bu söze uydular. İhtilâlden sonra da bu talimatın dışına çıkmadılar ve ancak rey sandıklarında kendilerini gösterdiler. İhtilâl sabahı bütün demokratlar şaşkına dönmüşlerdi. Yüzde doksanbeşi böyle bir şeyi asla düşünmüyorlardı. Bâzıları da ilk anlarda bu hareketin altında Menderes'in parmağı bulunduğunu, Ordunun Menderes'i çok sevmesi dolayısiyle böyle bir harekete girişmiş olacağını ve bu işten asıl Halk Partisinin zararlı çıkacağını tahmin ediyorlardı. Gerçekten de Ordunun Demokrat Parti iktidarını tuttuğuna dair demokratlar arasında yerleşmiş bir kanaat mevcuttu. Bilhassa Demokrat Parti teşkilâtının, Genel Başkanları Menderes'e sonsuz itimatları vardı. Dünyaya fezadan bir yıldızın gelip çarpacağı ilân edilse, Menderes'in bu çarpmayı önliyeceğine inanırlardı. O gün öğleden sonra rastladığım bir Demokrat Partiliye:

«— Ne oluyor? Ne haber?»

Diye sormuştum. Bana şöyle cevap verdi:

«— Bizim Menderes, yapar mı, yapar? İhtilâl de yapar, sulh de yapar, harp de yapar. Gözünü sevdiğim Menderes, onun yapmıyacağı şey yoktur.»

✶

Türkiye'de demokrasiyi halk iyiden iyiye hazmetmişti. Fakat tek parti, tek şef devrine alışmış birtakım Meşrutiyet ve Osmanlı İmparatorluğu kalıntıları ile bâzı askerlerin demokrasiyi anlamakta güçlük çektikleri

anlaşılıyordu. Bu millete demokrasiyi lâyık görmüyorlar ve onun ancak yumruk altında, korku içinde yaşatılmak suretiyle idare edilebileceğini sanıyorlardı. Bereket versin bunların sayısı çok az'dı.

Burada ordu ile halk münasebetlerine bir misâl vermek için tam bir asır evvel Amerika'da cereyan eden bir hâdiseyi nakletmeden geçemeyeceğiz.

İç meselelerinde Amerika'nın, 1960 Türkiyesi'nden çok daha karışık bulunduğu bir zamanda Amerikan ordusunun tutumunu gösteren bu durum, iki memleket arasındaki demokrasiyi anlayışının veciz bir misâlini teşkil etmektedir.

Evet, tam bir asır evvel, 1860 yılındaki Amerika'dayız. O tarihte ne elektrik, ne otomobil, ne telefon, ne radyo, hatta ne de bisiklet icât edilmiş.. Cep fenerinin dahi icad edilebilmesi için senelerin geçmesi lâzım. Amerikan halkının % 80'i okuma yazma bilmiyor. O esnada Cumhurbaşkanı seçimleri yapılacak. Cumhurbaşkanı adayları arasında Abrahm Lincoln de var. Cenuptaki yedi eyalet eğer Abraham Lincoln Cumhurbaşkanı seçilirse isyan edeceklerini, kardeşin kardeşi öldüreceğini ilân ederek, ordu tarafından bu seçimin iptalini istiyorlar. Gazetecilerin bile «Siyah Beygir» dedikleri Lincoln'ü memleket sosyetesi ve münevverleri asla tutmuyor. «Oduncu Lincoln»e rey verilmemesi için bütün aydınlar aşırı bir faaliyet gösteriyorlar. Devletin bütün kuvveti o zaman Millî Müdafaa Vekili bulunan General Scott'e toplanmış. Seçimleri pek az bir farkla Abraham Lincoln kazanıyor. Fakat orduyu elinde tutan General bir emir verse, seçim de iptal edilir, cenupluların arzusu da yerine gelir, kardeş kardeşi de öldürmez.

Cenupluların itirazlarına karşı General direniyor. Ordunun bütün kademeleri direniyor. Amerikan vatandaşları tek bir rey farkı ile kimi seçerse Ordu, o idarenin emrindedir diyorlar. Rey vatandaşların namusu, haysiyeti, şerefidir. Reye tecavüz milletin bu varlıkları-

na tecavüzdür. Ordunun vazifesi milletin namusunu ırzını korumak olduğuna göre, elbette reyini koruyacaktır. General, «Ben, millî irâdeden başka kuvvet tanımam. Lincoln'ü sizin kadar ben de beğenmiyorum, hatta aleyhinde rey verdim, fakat madem ki millî irade onu seçmiştir, hepimiz onu tanımağa mecburuz,» diyor.

Oduncu Lincoln'ün pek az rey farkı ile Cumhurbaşkanı seçilmesinden hemen sonra yedi eyalet, Cenubî Carolina, Missisipi, Florida, Alabama, Georgia, Louisiana, Texas, Birleşik Devletten ayrıldıklarını ilân ediyorlar. Fakat General Scott'a tekrar bir şans veriyorlar. Lincoln'ün seçimi iptal edilirse isyanı durduracaklar ve kardeş kanı akıtmıyacaklar. General Scott, yeni Başkan'a danışmağa lüzum dahi görmeden bu son müracaatı da reddediyor. Artık Amerika'da Şimal - Cenup harbi başlamış, fakat milletin reyleri ve namusu kurtulmuştur. Nihayet harp çok şiddetli bir hal alıyor. İsyancılar Hükûmet merkezi Washington'u tehdit etmeğe başlıyorlar. Top sesleri şehirde iyiden iyiye duyuluyor. Hükûmet merkezi tam bir tehlike içine girdiği anda Ordunun Başkomutanı olan General Scott, Başkanı ziyaret ediyor. Kendisine şu teklifte bulunuyor:

«— Amerikan Ordusu, sizin hayatınızı muhafazaya mecburdur. Fakat işittiğimiz şu top sesleri ile Beyaz Saray tehlikeye girmiştir. Muvakkat bir zaman için şehri terkederek Şimal'e çekilmenizi temin edebilir miyiz?»

Başkan bu teklife tam «evet» diyeceği anda, yanında bulunan karısı Bayan Lincoln söze karışıyor ve sert bir sesle Generale şunları söylüyor:

«— Sayın General, bizi buraya millet getirdi. Ordu olarak bizi son nefesinize kadar müdafaaya mecbursunuz. Şahsen ben bir yere adımımı atmam. Kocamın da aynı fikirleri taşıdığına inanıyorum.»

Bayan Lincoln'ün bu hitabı karşısında General yap-

tığı büyük hatayı anlıyor, yüzü utancından kıpkırmızı kesiliyor ve:

«— Affedersiniz, böyle bir teklifte bulunduğum için pek çok özür dilerim. Amerikan ordusu sizi son nefesine kadar muhafaza ve müdafaa edecektir», diyor. Biraz sonra Beyaz Saray'ın etrafı kum torbaları ile, istihkâmlarla çevrilmeğe başlanıyor. İki tabur asker Beyaz Saray'ın etrafında mevzi alıyorlar. Amerikan Ordusu, gerçekten Reisicumhurunu koruyor. Beş sene süren, onbinlerce insanın kanı akan dahilî harp sonunda cenuplular yeniliyor. Böylelikle Amerikan Ordusu, tarihine George Washington'dan sonra, ikinci büyük adam olarak bilinen Abraham Lincoln'ü kazandırmakla kalmıyor, milletine ait reylerin namusunu, haysiyetini ve şerefini korumuş olmakla da büyük bir imtihan vermiş oluyor.

Rey sandığı kanuni bir tâyin merkezi olarak kabul edildiğindenberi, herkes bütün gözlerini buraya dikmişti. Bütün mücâdele bunun etrafında oluyor, gizli rey, açık tasnif sonunda verilecek kararlardan başka bir melce tanınmıyordu. Ordu Demokrat Partiyi iktidardan düşürünce, herkeste bir diktatörlüğün kurulacağı, Demokrasinin ortadan kalkacağı kanaati yerleşmeğe başladı. Halbuki Türk Ordusunun da tıpkı yüz sene evvelki Amerika'da olduğu gibi Millî irâdeye değer verdiği kısa zamanda anlaşıldı. İleride anlatacağımız üzere Anayasanın millet oy'una arzedilmesi, 1961 seçimleri, 22 Şubat ve 21 Mayıs Hâdiseleri, Türk Ordusunun Millî irâdeye verdiği değeri gösterdi. Eski Yunan filozoflarından Demokrit, Milâttan 410, zamanımızdan 2400 sene evvel şunları söylemişti:

«— Doğruluk ve samimilik hür adama mahsustur. Hürriyet fikri ise daima askerlerden değil, sivillerden gelmiştir. Çünkü askerler, vazifeleri icabı hürriyet içinde yetişmezler» demişti. 24 asırdır bilinen bu gerçek karşısında, ordu'nun iktidarı aldığı bir yerde tekrar

hürriyet ve demokrasiye yer vereceği bütün iyimserliklere rağmen kimsenin aklından geçmiyordu. Türk Ordusu demokrasiye ve millî irâdeye yer vermek suretiyle 24 asırlık bir an'aneyi yıkmış bulunuyordu.

Bu arada halk tarafından birçok hikâyeler anlatılıyor, kulaktan kulağa birçok fısıltılar dolaşıyor, yeni idareye karşı türlü cinaslar yapılıyordu. İstanbul'daki Demokrat Parti ileri gelenleri, Balmumcu çiftliğinde enterne edilirken, buradaki kumandanın çok değerli bir kurmay yarbay olduğu, enterne edilenlere çok iyi muamele ettiği söyleniyor, demokratlar bu zata nasıl teşekkür edeceklerini bilemediklerini söylüyorlardı. Bir gün yine bu kumandan methedilirken, dinleyenlerden birinin söylediği şu hikâyeyi, burada nakletmekten kendimi alamıyorum. Okuyucularıma o sıralarda anlatılan bütün hikâyelerin buna benzer şeyler olduğunu, ileride birgün bu hikâyeler toplanarak neşredilirse, yalnız Türkiye için değil, dünya siyaset edebiyatında da büyük bir alâka ile karşılanacağını ilâve etmek isterim.

Vaktiyle bir şehirden diğer bir şehre gitmekte olan kafileyi yolda haramîler çevirmişler. Birkaç adamı öldürüp, birkaç adamı da yaraladıktan sonra, topluluğu tam bir çember içine almışlar. Haramilerin reisi sesinin bütün kuvvetiyle bağırmış:

— Şimdi neniz var, neniz yoksa ortaya dökeceksiniz. Yalnız üzerinizde bir külot kalacak. Bu emre uymayanlar derhal kurşuna dizilecekler.

Tabiî derhal emre uyulmuş. Herkes nesi var, nesi yoksa ortaya dökmüş. Yalnız bir adamda, Sultan Hamid'in hediyesi olan altın bir madalya bulunuyormuş. Adam bu kendisince çok değerli hâtırayı vermemek için koltuğunun altında saklamağa gayret edermiş. Fakat yolcuları dikkatle takip eden reis, bu adamın koltuğunun altında birşey saklamakta olduğunu frketmiş. Hemen yanına yaklaşarak bağırmağa başlamış:

— Seni ahlâksız herif seni... Utanmaz mısın, arlanmaz mısın? Sana emir vermedik mi? Hangi hakla saklarsın? Bak, bu kadar adam içinde senin kadar alçağı çıktı mı?

Hemen maiyetini toplamış:

— Bu ahlâksıza ne ceza verelim, diye sormuş. Maiyet düşünmüş. Bazısı boynunu vuralım, bazısı keselim, bazısı atın kuyruğuna bağlıyarak süründüre süründüre parçalatalım demişler. Fakat, Reis, pek insaflı imiş. Adama dönmüş:

— Ben merhametli olmasaydım, halin haraptı, demiş. Dua et ki, benim gibi bir reise rastladın. Sonra yanındakilere:

— Vurun yüz sopa.. demiş.

Adama yüz sopalık meydan dayağı atmışlar. Sonra ne var ne yok toplayıp gitmişler. Onlar gittikten sonra kalabalık sopa yiyen adamın etrafında toplanmış. Tebrik eden edene.. Hayatını kurtardığı için reisi övmeğe ve methetmeğe başlamışlar. Günlerce adamın mertliğinden bahsetmişler. Ne merhametli ne insaflı insan demişler. «Yeme, içme bu adama dua et,» diye adama olan hayranlıklarını ifadeden bıkmamışlar. Yüz sopa ile kurtulan adam da, Reisin erkekliğini anlata anlata bitirememiş ve ömrünün sonuna kadar kendisine dua etmiş.

Balmumcu'daki kumandanın vakıa bu hikâye ile benzer tarafı yoktu. Böyle bir hikâye ile asla bir münasebet kurulamazdı. Fakat bâzı yakınlarının buraya alındığını görenler, böyle uydurma hikâyeler anlatmaktan kendilerini alamıyorlardı.

★

Halk Partisi'nin Demokratlar üzerindeki büyük tazyikini kimse inkâr edemez. On yıldanberi toplanmış bütün husumetler bir anda Demokrat Partili vatandaş-

ların üzerine dökülmeğe başlamıştı. Bunları işsiz, güçsüz ve ekmeksiz bırakmak için büyük bir çaba gösteriliyordu. Elektrik idaresinde altı çocuklu bir hademenin Demokrat Partili diye işinden atılmasına bizzat şahit olmuştum. Evine kuru ekmek dahi götürmekten âciz bırakılan bu zavallıya hiç kimse el uzatmıyordu. Çünkü ona yardım edildiği duyulursa yardım edenlerin de ekmeği ile oynanabilirdi. Ali Rıza ismindeki bu odacının içler acısı durumunu o günlerde kendinden dinlerken gözyaşlarımı tutamamıştım. Yalnız hademeler arasında değil, çöpçüler arasında dahi Demokrat Partili olarak bilinenlerden birçok kimseler işlerinden edilmişlerdi. Halk Partisinin bu tazyiki Demokratlar arasında büyük bir ızdırap kaynağı oluyordu. «Büyük ızdıraplar sessiz olur» derlerdi.

Halk Partisinin baskısı ile bütün memleketi büyük bir ızdırap kaplamıştı. Gerçekten memlekette fırtına vardı. Fakat ne gök gürlüyor, ne şimşek çakıyordu. Sadece yağmurdan ve selden zarara uğrayanlar, felâketlerinin tesellisini kendisini gösterecek güneşte arıyorlardı. Fakat o güneş bir türlü doğmuyordu. Halk bir intizar ve bekleme devresi geçiriyordu. Nihayet yeni Anayasanın kabulü ile bu güneş doğdu ve memleket tekrar haklarına kavuştu.

Bu arada bâzı çok enteresan vak'alar da cereyan ediyordu. Meselâ birgün Talimhane'de oturan eski Anadolu Ajansı Umum Müdürlerinden, İstanbul'un tanınmış avukatı Saim Nuri Uray'ın kapısı çalınır. Bir zat Saim Nuri ile konuşmak ister. İçeriye buyur edilir. Gelen zat:

«— Yeter artık sizin bu memlekette sürdüğünüz keyif der. Bu daireyi derhal tahliye edeceksiniz. Zira buraya biz taşınıp oturacağız.»

Saim Nuri, hayretler içinde kalır. Başka taşınacak yeri olmadığını söyler. Büyük tazyik karşısında:

«— O halde siz bir yer bulun, taşınalım,» der. Adam

gider, evi bir telâş, bir korku alır. Tevkif edileceklerini beklerler. Nihayet birtakım aracılar bulurlar ve bu işten kendilerini kurtarırlar.

★

Benim neslim, yâni şu anda 43 - 44 yaşlarında olanlar, nüfus kâğıtlarında Müslüman yazılmış olmasına rağmen din dersi veya din bilgisi almamışlar, tamamiyle din terbiyesinden mahrum olarak yetiştirilmişlerdir. Okuduğumuz kitaplarda Allah'ın ismini bize tabiat olarak belletmişlerdir. Bizim okuduğumuz devrelerde Türkiye'de tek din mektebi mevcut değildi. Buna rağmen ailelerimizin telkini ile Allah sevgisini içimize yerleştirmiş, kendi kendimize kaçak olarak bâzı din bilgileri öğrenmişizdir.

Ara sıra Cuma namazına gider, câmiye girdiğim anda, kendimi dünya dışında bir huzur âlemi içinde görür, içimde tarifsiz bir rahatlık duyarım. Hemen ihtilâl sonrası birgün Edirnekapı'daki babamın mezarını ziyaret dönüşünde câmi'e gitmiştim. Henüz erkendi ve namaz vakti gelmemişti. Zayıf, ince yüzlü, saçı ve sakalı bembeyaz, câmiin imamı ile karşılaştım. İçimden kendisiyle konuşmak ihtiyacı doğdu. Hocaya ihtilâl karşısında duyduğu hisleri sordum. Benim hislerimi anladıktan sonra sualim karşısında şunları söyledi:

«— Demokrat Partiyi ve Menderes'i Allah şâhittir ki, çok severim, onun kurtulması için dua ve ibadet ediyorum. Sadece ben değil, hemen bütün hocalar onu çok severiz. Bize haysiyetimizle ibadet imkânını o verdi. Bizi cemiyetin diğer insanları ile müsavi olarak ilk defa o tuttu. Ecdat yadigârı bu muhteşem câmiler ilk defa onun zamanında tamir ve ümran gördü. Allah'ın duası üzerinde olsun. Hiçbir telkin ve onun aleyhinde söylenen hiçbir söz, bizim ona sevgimizi azaltmaz. Ama bir kusuru ve günahı olmasaydı, Allah onu bu hale düşürmezdi. Büyük günahlarını Allah affetsin.»

Ben hocanın son cümlesi ile şaşkına dönmüş ve tezat halindeki bu konuşma karşısında şaşırmıştım. Hoca benim şaşkınlığımı görünce; Kur'anı Kerimden bir âyet okudu ve sonra bu ihtilâlin yerinde olup olmadığını bu âyetle tahlil ederek şöyle konuştu:

«— Her kim ki haksızlık eder, bu haksızlıktan mutlaka kendisi de zarar görür. Şimdi bu ihtilâli ordu, matbuat, üniversite yaptı diye ilân ediyorlar. Eğer bunlar bir haksızlık yapmış iseler Kur'anı Kerimin emrettiğine göre mutlaka kendilerinin de zarar görmeleri lâzımdır.»

★

İhtilâlin en büyük baskısı piyasa üzerinde olmuştu. İlk gün bankalardaki bütün paralara el konulmuş, kiralık kasalar mühürlenmişti. Altın satışları ise yasak edilmişti. Bunlara ilâve olarak bir de hazineye yardım kampanyası açılmış, bütün evlilerden ve nişanlılardan yüzükleri toplanmağa, zenginlerden teberrular alınmağa başlanmıştı. Bir de beşyüz milyonluk Hürriyet tahvilleri çıkarılmış ve hemen herkesin bunlardan alması için geniş bir propaganda faaliyetine geçilmişti. Beklenmiyen bir ihtilâl karşısında esasen şok geçirmiş olan piyasa, bu istikraz ve yüzük kampanyaları karşısında şaşkına dönmüştü. Fabrikalar işlerini tatil etmeğe, birçok yerler işçilerini çıkarmağa, müesseseler dağılmağa ve yer yer iflâslar sökün etmeğe başlamıştı. Bundaki bütün kabahati yeni Maliye Vekillerinde aramak lâzımdı. Zira bunlar radyodan sık sık millete yaptıkları beyanlarda eski iktidarı kötüleyeceğiz diye piyasanın altına âdeta bomba koyuyorlardı. «Para matbaası kurdular. Matbaa ellerinde değil mi? Bastı bastı piyasaya para çıkardılar» diye tedavüldeki paraları karşılıksız göstermek şartiyle güya eski iktidarı kötülerken, bu sözlerin piyasada nasıl bir tesir bırakacağını, mevcut

paraya karşı halkın itimat edip etmiyeceğini hesaba katmıyorlardı. Bütün fabrika, yol, baraj, köprü, elektrik tesisleri gibi işler de bir anda durdurulmuştu. Yassıadaya alınan mebusların ve diğer içeri alınanların soyadları çıkarılarak bütün bankalara bildirilmiş ve bunlara ait ne kadar para varsa bloke edildiği gibi, bu isimler altında iş gören herkesin, sanıklarla ilgisi olsun, olmasın paralarına el konulmuştu. Ancak sanıklarla soyadı benzerliğinden başka ilgisi olmadığını ispat edebilenler paralarını kurtarabiliyorlardı. Bütün maliye memurları işlerini, güçlerini bırakmışlar, Demokrat Partililere ait hesapların tahkikine memur edilmişlerdi. Maliye bunları cezalandırmak için şöyle bir usûl keşfetmişti. Meselâ beş nüfuslu bir mebusun günlük masrafı hesaplanıyordu. Sonra mutfak masrafı, eğlence masrafı, seyahat masrafı, çocuklarının okul masrafı tahmin ediliyordu. Bunlar bazı mebuslarda günde iki, üçyüz lirayı buluyordu. Böylece günde ikiyüz lira masrafı olan bir mebusun ayda altı bin lira, yılda yetmiş iki bin lira masraf yapmış olması gerekiyordu. Halbuki maaş ve kazançları yekûnu yılda elli bin lira ise, her yıl yirmi iki bin liralık açık vermesi ve borçlu bulunması lâzım geliyordu. Sonra, borçlu halde bulunması gereken böyle bir şahsın evinde kıymetli bir iki eşyası veya bankada birkaç kuruşu çıkarsa, bunun hırsızlık eseri bulunduğunu ve mutlaka bir yerden çalmış olduğu neticesi çıkarılıyor ve buna göre kendisinden hesap soruluyordu.

VII

ZAFER GAZETESİ

DEMOKRAT Parti 1953 yılında kabul ettiği bir kanunla Halk Partisinin hazineden aldığı malların yine hazineye iade edilmesine karar vermişti. Bu arada Halk Partisinin resmî organı bulunan Ulus Gazetesinin matbası da hazineye geçmişti. Halk Partililer de Demokrat Partinin resmî organı Zafer Gazetesini basan, fakat tamamiyle şahısların sermayesiyle kurulmuş olan GÜNEŞ Matbaacılık Anonim Şirketinin rotatiflerini de hazineye mal edeceklerini söylüyorlardı. İhtilâl olunca, hemen o gece Güneş Matbaacılık Anonim Şirketine bir baskın yapılmış, bütün muhasebe defterleri ele geçirilmiş, bina askerî kordon altına alınmıştı.

Güneş Matbaacılık Anonim Şirketi Demokrat Partinin bir sembolü halindeydi. Parti Genel Merkezi ile Zafer Gazetesi ve Güneş Matbaacılık Anonim Şirketi aynı binada toplanmıştı. İlk iki kat matbaa, üçüncü kat Zafer Gazetesi ve en üst kat ta Demokrat Parti Genel Merkezine tahsis edilmişti. Bina C.H.P. nin uzun yıllar mebusluğunu ve Tarım Bakanlığını yapmış, Adana'nın gazeteci ve tüccarlarından Cavit Oral'dan satın alınmıştı. Cavit Oral bu binayı «Hürses» isimli gazetesinin matbaası ve idarehanesi olarak yaptırmıştı. Kendisine binayı satması için teklif yapıldığı zaman, Halk Partisinin geniş binalarına, büyük tesislerine, lüks toplantı salonlarında alışmış bulunan bu zat, kendisinin an-

cak mütevazi bir gazete idarehanesi olarak yaptırdığı bu binada, üç büyük müessesenin birden faaliyet gösterebileceğine bir türlü inanamamıştı. Gerçekten de 1952 yılında satın alınan bu binada, iktidarlarının sonuna kadar hem Demokrat Parti Genel Merkezi, hem Güneş Matbaacılık Anonim Şirketi, hem de Zafer Gazetesi, pek mütevazi döşenmiş odalarda müştereken faaliyet gösterdiler. Cavit Oral, binayı 250.000 liraya satmış ve ödemede de bazı kolaylıklar göstermişti. Binasını sattıktan sonra kendisi de dayanamamış ve kırk yıllık partisini bırakarak Demokrat Partiye geçmişti.

27 Mayıs ihtilâlcileri işgal plânlarında ilk hedef olarak bu binayı seçmişlerdi. Burasını elde etmekle üç kuş birden vurulacaktı. Bu bina Demokrat Partinin kalbi demekti. Partiye alınan bütün paralar, gazetenin çalışma şekli, Güneş Matbaacılık Anonim Şirketinin kuruluş tarzı, herşey buradan öğrenilecekti.

İhtilâlciler bir bölük silâhlı askerle tam gece saat 2.45 te Demokrat Partinin Genel Merkezi bulunan binaya baskın yaptılar. Bu saatte bütün muharrirler ve gazetedeki fikir işçileri evlerine gitmiş bulunduklarından kimseyi yakalayamadılar. Ancak ne kadar matbaa işçisi, odacı, kapıcı ve bekçi varsa hepsini toparladılar ve büyük C.M.C. kamyonlarına doldurarak Harbiyeye taşıdılar. Harbiyede bunları karşılayan genç subaylar: «Mümtaz Faik hanginizsiniz?» diye soruyorlardı. Kimseden ses çıkmıyordu. Çünkü Mümtaz Faik Fenik İstanbul'da Havadis Gazetesinde çalıştığı gibi, bu işçilerden hemen hiçbiri de şahsen bu zatı görmemişlerdi. İşçilerden biraz yaşlı başlı ve kıyafeti düzgün olanlar, Mümtaz Faik olduklarını söylemedikleri için bir hayli hırpalandılar.

★

İhtilâlin vukuunu radyoda dinledikten sonra bazı gazete personeli hemen gazeteye koşmuştu. Fakat bun-

lar hayretle bütün odaların işgal edilmiş bulunduğunu, her masada bir subayın oturduğunu, dosyaların ve evrakların gözden geçirildiğini görmüşler ve hemen evlerine dönmüşlerdi. Sabah saat altıya doğru Zafer gazetesinin yöneticilerinden Bahadır Dülger'in masasını karıştırmakta olan subay avazı çıktığı kadar:

«— Vay, namussuz vay!.. bakın ne buldum!» diye bağırmıştı. Bu bağrışma üzerine bütün subaylar ve vazifeliler Bahadır Dülger'in masasında oturan arkadaşlarının başucunu sarmışlardı. Bulunan şey, Bahadır Dülger adresine yazılmış bir mektuptu. Zarfın üzerinde 15 Mayıs 1960 damgası vurulmuştu. İhtilâlden 12 gün evvel yazılmış bulunan bu mektup, ilk defa taharriyat yapan subay tarafından açılıyordu. Bahadır Dülger bir okuyucu mektubu veya şikâyet mektubu kanaatiyle bu mektuba ehemmiyet vermemiş ve açmamış, yahut ta, kendisi bulunmadığı bir zamanda adresine gönderilen bu mektup arkadaşları tarafından masasına konmuş ve henüz kendisi görmemişti. Mektupta şunlar yazılıyordu:

«— Azizim Bahadır Bey,

Ben kıdemli ve şerefli bir subayım. Halk Partisi devrinde de, Demokrat Parti devrinde de subaylık hizmetini ifa ettiğim için her iki devreyi de çok iyi mukayese edecek bir durumdayım. Fakat bu iki devreyi mukayese etmekten âciz bulunan bazı genç subaylar, yine Demokrat Partinin bunlara verdiği şımarıklık yüzünden bir ihtilâl hazırlığı içindedirler. Halk Partisi teşkilâtı, yıllarca ihmal ettiği ve aslâ ehemmiyet vermediği ordu sınıfına şimdi dört elle sarılmış durumdadır. Bunlara bir ihtilâl yaptırıp hem iktidara gelip oturmak, hem de sizin kökünüzü kazıtmak istemektedirler. Ben bunlardan bazılarına nasihat ettim. Halk Partisi iktidara gelirse memleketin yeniden mahva gideceğini, bundan da en çok ordunun zarar göreceğini söyledim. Fakat hiçbirine dert anlatmak mümkün değil. Bundan do-

layı memleketin yüksek menfaatlerini dikkate alarak bu ihtilâl teşkilâtını size ihbar etmeğe karar verdim. Ancak Samet Kuşçu'nun haline düşmek istemem. Eğer bana yaptığım ihbardan dolayı herhangi bir zarar gelmiyeceğini temin ederseniz size herşeyi açıklayabilirim. Bu ihtilâlcileri teker teker elinizle koymuş gibi yakalayabilirsiniz. Plânlarının bütün teferruatı bende mevcuttur. Bununla yalnız onları yakalamakla kalmaz, Türk Milletini de büyük bir hâdiseden kurtarmış olursunuz. Eğer teklifimi kabul ederseniz, bu mektubu alır almaz Zafer gazetesinin son sayfasındaki son sütununun altına (615712) rakamını koyunuz. Gazetede bu rakamı gördüğüm takdirde size randevu yerini ve saatini bildireceğim. Ancak bu iş geç kalmağa gelmez. Çünkü en geç 10 - 15 gün içinde ihtilâl patlak verecektir. Hayatımı emniyet altına almak için imzasız mektup gönderdiğimden özür dilerim.»

Mektup sür'atle okunmuş ve: «Bizi ele verecek olan bu alçak acaba kim olabilir?» diye bir hayli düşünmüşlerdi. Sonra mektup önemsiz birşeymiş gibi kenara itilmiş ve diğer evraklar karıştırılmağa başlanmıştı. Sokağa çıkma yasağı kaldırıldıktan sonra gazete personeli matbaaya gelmeye başlamıştı. Harbiye mektebindeki işçiler de, bunların herhangi bir fonksiyonları olmadığı anlaşıldıktan sonra serbest bırakılmışlardı. Yalnız gazeteye gelenler arasında Umumî Nevriyat Müdürü Fatin Fuat, şirketin Umum Müdürü Nusret Kuruoğlu, Yazı İşleri Müdürü Turhan Dilligil, muharrir Tarık Mümtaz Göztepe yoktu. Çünkü bunlar geceden evlerinden alınarak tevkif edilmişlerdi. Binanın dördüncü katının müdavimleri, Demokrat Parti Genel Merkezine gelenlerden ise tek kişi mevcut değildi. Çünkü bunların hepsi de nezarete alınmışlardı.

★

Gazetenin tevkif edilenler dışındaki personeli gazeteye geliyor, hiç bir iş yapmadan bol bol sohbet ediyorlardı. Yüz kişiyi aşan bu personelden bir çoğu da kahveye giderek tavla oynuyordu. Bunların aylak aylak dolaşmaları ihtilâl idaresinin de dikkatinden kaçmamıştı. 28 Mayıs sabahı gazeteye bir kurmay albay geldi. O gün Harbiyeden bazı mebuslar çıkarılmışlardı. Çıkarılanlar arasında Zafer Gazetesinin Umum Müdürü Sinop Mebusu Nusret Kuruoğlu da vardı. Bundan dolayı Kurmay Albayın gazeteye geldiği anda, Umum Müdür Nusret Kuruoğlu da orada bulunuyordu. Albay, yarından itibaren gazetenin tekrar çıkmasını, ihtilâl prensiplerine riayet ederek neşriyat yapmasını, diğer gazeteler gibi Zafer gazetesi de düşükler aleyhine neşriyat yapacak olursa bunun ihtilâle büyük faydalar sağlayacağını ve buradaki personelin elbette bunun mükâfatını göreceklerini söyledi. Çok soğukkanlı hareket eden Nusret Kuruoğlu Albaya şu cevabı verdi:

«— Albayım, bu dediğinizi yapmamıza imkân yoktur. Çünkü bu gazetenin hakikî sahipleri ve sermayedarları gerek İstanbul'da, gerek Ankara'da tevkif edilmişlerdir. İhtilâl bunlara karşı yapılmıştır. Kendi gazetelerinde, kendi sermayeleri ile kurulmuş bulunan bir müessesede, bunların kendi aleyhlerinde nasıl neşriyat yaptırabilirim? Siz benim yerimde olsanız nasıl hareket edersiniz?» Albay bu cevap karşısında Nusret Kuruoğlu'an hak vermiş, fakat o akşam Nusret Kuruoğlu yeniden tevkif edilmişti. Albay bazı gazete personelinin fikirlerini yoklamış, onlar da yıllarca ekmek yedikleri bu müessesenin sahipleri aleyhinde bir harekette bulunamıyacaklarını büyük bir cesaretle ifade etmişlerdi.

Haziranın başında gazetenin yüz kişilik personeli artık bir çare aramak durumuna düştüler. Birkaç gün sonra Kurban Bayramı vardı. Halbuki hiç biri ay sonunda para almadıkları için evlerine ekmek götürecek

halde değilşi. Gazetenin Resmî İlânlar Şirketinde parası vardı. Kasasında ise pek az para mevcuttu. Personel, ücretlerinin verilmesini, tazminatlarının ödenerek gazeteden ayrılmalarını istiyorlardı. İlk gün içinde binadaki bütün evraklar toplanarak tetkik edilmek üzere götürüldüğü için gazeteye ve parti merkezine kimse uğramıyordu. Bunlar dertlerini anlatacak bir makam arıyorlardı. Fakat müracaat edecek hiçbir makam mevcut değildi. Yalnız radyodan ve gazete neşriyatından gerek Zafer gazetesine, gerek Demokrat Partiye ait bütün paraların bloke edilmiş olduğunu, bunlara el sürülmiyeceğini öğrenmişlerdi. İşçi mümessillerinin bir iki yere yaptıkları müracaat da pek gülünç karşılanmıştı.

★

Nihayet aralarından bir heyet seçerek, bu heyetin Başbakanlığa giderken aileleriyle vedâlaşmayı da ihlan Türkeş'le konuşmasını kararlaştırdılar. Başbakanlık binasına büyük bir heyecan ve korku ile gittiler. Albayın çok sert olduğunu duymuşlardı. Bunların hemen hepsinin tevkif edilmeleri pek muhtemeldi. Onun için Başbakanlığa giderken aileleriyle vedâlaşmağı da ihmal etmediler. İşin içinde yüz kişinin aç kalmak tehlikesi olmasaydı, bunların değil o makama gitmek, kapısından dahi geçmelerine ihtimal yoktu.

Üç kişilik heyet Müsteşarın kapısında çok sıkı bir aramadan geçirildiler. Esasen bunlar sıkı bir kontrole tâbi tutulacaklarını bildikleri için ceplerine anahtar dahi koymamışlardı.

Türkeş, gelenleri hayret içinde bırakan bir nezaketle karşıladı. Hepsine teker teker iltifat etti. Onlara uğradıkları zararlardan dolayı üzüntülerini bildirdi ve hepsinin kısa zamanda telâfi edileceğini söyledi. Artık Zafer gazetesi çıkmıyacağına göre, bunların orada işletmecilik yaparak çalışmalarını ve böylece hem sermaye

sahiplerine gelir temin etmiş olacaklarını, hem de kendilerinin geçim dertlerinin halledilmiş bulunacağını anlattı. Heyete nasıl hareket edecekleri hususunda yol gösterdi.

Heyet, Başbakanlıktan büyük bir memnuniyet ve iç ferahlığı ile çıkmıştı. Hemen arkadaşlarına iyi haberi yetiştirdiler. Alpaslan Türkeş'in gösterdiği yoldan faaliyete giriştiler. Güneş Matbaacılık Anonim Şirketinin bütün ortakları Bakan ve Milletvekili veya ileri gelen D. P. li bulunduklarından Yassıadada, yahut Balmumcu kampında tevkif edilmişlerdi. Bunlardan yalnız Zühtü Hilmi Velibeşe evinde hasta olarak yatıyordu ve tevkif olunmamıştı. Velibeşe'nin evine giderek ondan bir salâhiyet vesikası aldılar. Bu vesika ile Ticaret Mahkemesine baş vurdular. Mahkeme ilk celsesinde şu kararı verdi:

«— Güneş Matbaacılık Anonim Şirketinin hissedarları mevkuf bulunduklarından, şirketi halihazır çalışma mevzuunda idare etmek üzere, idare meclisi yetkilerini haiz olmak üzere, aşağıdaki şahısların tayinine karar verilmiştir. Bu şahıslar şunlardır: Bülent İdil, Gültekin Gökmen, H. Cahit Aküzüm, Nihat Özer, Bilgay Eremenli.»

İstanbul'daki Havadis Gazetesi ve matbaası da Güneş Şirketine ait bulunuyordu. Bundan dolayı yeni teşekkül eden heyet ilk iş olarak, İstanbul'da intişar eden Havadis gazetesinin neşriyat ve idaresini kontrol altına almak ve şirketin İstanbul'daki ve Ankara'daki tesislerini işletmeciliğe açmak gayesiyle harekete geçti.

Aşağıda anlatacağımız üzere İstanbul'daki Havadis gazetesi normal şekilde neşriyat yapıyor ve memleketin büyük bir kütlesine hitap etmek cesaretini gösteriyor, eski demokratlara küfretmiyor, fakat ihtilâlin de aleyhinde bulunmuyordu. Yeni idare heyeti Ankara'da da Zafer'i tekrar neşriyat hayatına sokmak ve İstanbuldaki Havadis Gazetesi gibi faaliyete geçirmek istiyor-

du. Açıkta kalan Zafer gazetesinin yazı işleri personeli ancak bu suretle tatmin edilmiş olabilecekti. İdare Heyetinden bir grup bu maksatla müsaade temin etmek için Basın - Yayın ve Turizm Bakanlığına gitmişti. (Bu bakanlığın adı sonra Turizm ve Tanıtma Bakanlığı oldu) Heyeti bu işin selâhiyetlisi olarak askerî hâkim Fikret Ekinci'nin karşısına çıkardılar. Fikret Ekinci bir zamanlar Menderes tarafından tedavi edilmek üzere Avrupaya gönderilmiş ve kendisine şahsen yakından ilgi gösterilmişti. Bunu bilen heyet mensupları bu zattan yakınlık göreceklerini tahmin ettiler. Fikret Ekinci bunları ayakta dinledi. Sözlerinin sonunu bile beklemeğe lüzum görmeden, açtı ağzını, yumdu gözünü, ve bunlara da, Yassıadada bulunanlara da o kadar çok ağır hakaretlerde bulundu ki, odadan kovulan heyet mensupları kapı önüne atılınca ağlamaktan kendilerini alamadılar. Böylece Zafer gazetesinin neşri imkânsız bir hale gelmiş ve Ankara'da sadece matbaacılık yapmak icap etmişti.

★

Ticaret Mahkemesinin tayin ettiği bu heyet cidden çok büyük zorluklar içinde çalışıyordu. Matbaanın deposundaki beş yüz ton kâğıt, sorgusuz sualsiz alınarak Ulus Gazetesine ve Akis dergisine gitmekte idi. Hiç bir konuda kimseye dert anlatmak imkânı yoktu. En makbul sebepler ve mantıkî delillerle ileri sürülen fikirler dahi: «Siz düşükler, memleketi soyanlar» hitabı ile karşılanıyor ve bu hitap perdesi altında türlü kanunsuz işler yaptırılmak isteniyordu. Açıkta kalan gazetecilerin kanunî tazminatları, işçilerin birikmiş hakları ödenmiyordu. Şirketin on senelik bütün ticarî defterleri, muhabere ve muhasebe evrakları kamyonlara doldurulup götürülmüştü. Maliye uzmanlarından müteşekkil hususî bir heyet bu vesikalardan veya muhasebe kayıt-

larından suç unsuru çıkarmak istiyorlardı. Bunlara sanki: «Mutlaka suç unsuru birşeyler bulun, yoksa kelleniz gider» denilmişti. Fakat bu uzmanlar aylarca kılı kırk yararak çalışmalarına rağmen Zafer Gazetesine veya Güneş Şriketine ait usulsüz tek hâdise görememişler ve hazinenin bu müesseseler dolayısiyle bir kuruşluk zararına rastlamamışlardı. Şirketin vergi ve sigorta yönünden de usulsüz veya eksik tek bir ihmali görülmemişti. Bütün bunlara rağmen şirketin paraları bloke halinde muhafaza ediliyordu. Bu sıkı kontroller sırasında Güneş Anonim Şirketinde çalışan bu şahıs dayanamamış ve Maliye uzmanlarına şunu söylemişti: «Mademki bu ihtilâl bir zümreye karşı yapılmadı, görelim bakalım, onların maliye ve sigorta işleri, depolarındaki kâğıt hesapları nasıldır?» Uzman bu sual karşısında «Onlar namuslu müesseselerdir. Maliyeciler namuslu müesseseleri kontrol etmezler» demişti.

İstanbul'daki Havadis gazetesinin durumu ise tamamiyle müstakil bir hüviyet taşıyordu.

VIII

TEVKİF EDİLEN GAZETECİLER

GÖKHAN Evliyaoğlu, 27 Mayıs sabahına ait intibalarını şöyle anlatmıştır:

«— 26 Mayıs gecesi Hâmi Tezkan Başvekil Menderes'e refakat etmek üzere Eskişehir'de bulunuyordu. Ben, Havadis Gazetesinde Yazı İşleri Müdürü olarak nöbetçi idim. Eskişehir'i aradım. Hâmi Tezkan ile telefonla görüştüm. Bana Eskişehir'deki tezahüratı anlattı. Menderes'in Eskişehir konuşmasından şu cümleyi çıkararak manşet yaptım: «Eskişehir'de on binlerce kişinin tezahüratı ile karşılanan Menderes dedi ki: Millet idaresine karşı gelenlerin âkıbetini yine millet tâyin edecektir.» Sayfada kendisini karşılayan subaylarla çekilmiş fotoğraflar da yer almıştı. Gece saat 1'e doğru İstanbul sokaklarında birtakım esrarengiz hareketler belirdiğini, Üniversitede nümayişe benzer hazırlıkların yapıldığını, birtakım profesörlerin gece Üniversitede çalıştıklarını, askerî ciplerin faaliyet halinde bulunduklarını haber aldım. Örfî İdare Kumandanlığının Basın İrtibat Bürosunu telefonla arıyarak Üniversitedeki garip faaliyetler hakkında bir haberin yayınlanıp yayınlanamıyacağını sordum. O gün ve o ana kadar hiç alışık olmadığımız bir cevap aldım: «Bir iki saat bekleyin, öğreneceksiniz.»

Durum hayli enteresandı. Tekrar Eskişehir'i arıyarak Hâmi Tezkan'ı buldum. Vaziyeti anlattım. Üniver-

sitedeki ve şehirdeki esrarengiz durumu Menderes'e veya maiyeti erkânına mutlaka nakletmesini rica ettim. Saat iki buçuğa doğru Eskişehir'den beni arayan Hâmi Tezkan'la konuştum. Vaziyeti birkaç kişiye olduğu gibi naklettiğini, fakat onların durumu mühimsemediklerini, İstanbul'daki garip hâdiselerden haberdar olduklarını, bunların hükûmete karşı değil, hükûmete paralel bir hazırlık olabileceğini ifade ettiklerini söyledi. Hâmi'ye, vaziyetin hiç te tahmin edildiği gibi nikbin bir durum arzetmediğini tekrarladım.

Gazetede yatıyordum. Sabaha doğru üstünde uyumakta olduğum somyanın sarsıldığını hissederek uyandım. Ayak ucumda sonradan isminin Üsteğmen Muzaffer Özdağ olduğunu öğrendiğim (M. B. K. Üyesi) bir subay vardı. «Kalkın, giyinin, gideceğiz» diye ikazda bulunuyordu. Gözlerimi uğuşturdum. Kapıda Thomson tabancalı bir er bekliyordu. «Niçin, nereye gidiyoruz?» sualini sordum. Elinde tabancası, heyecandan titreyen, sarı, uçuk benizli, asabî bir tebessümle gerilmiş dudakları arasından, (s) leri (f) gibi telâffuz ederek birbirini tutmaz kelimeler döküldü: «Ordu, esas vazifesine başladı.» Yattığım yerde ellerimi başımın altına koyarak sordum: «Ordu esas vazifesini şimdiye kadar yapmıyor muydu? Şimdi mi başladı? Hangi vazifesine?» Cevap verdi: «Dahilî Hizmet Talimatnamesine göre, Cumhuriyeti koruma vazifesine başladı.» Şaşırdığım bu cevap karşısında: «Hiçbir şey anlıyamadım» diyebildim. Bu defa daha sakin bir sesle: «Giyinin gideceğiz. Ne olacağı daha belli değil. Bir kardeş kavgasını önlemek lâzım.» Dedi. Yanımda yatmakta olan muhabir arkadaşım Argun Berker'e gülerek: «Kalk Argun, enteresan şeyler göreceğiz, galiba» diyerek onu da kaldırmağa çalıştım.

Çabucak giyindik. Yirmi bin gazete basılmış ve müvezzilere dağıtılmış, bir kısmı da postaya verilmişti. Makiniste baskının durdurulması için Üsteğmenin em-

rini bildirdik. Makinist ve teknisyenlere göz kırparak, onların endişeli bakışları arasında, Thompsonlu er ve subayların kontrolünde bekleyen C.M.S. askerî kamyonlarına bindirildik. Bindiğimiz arabada diğer gazetelerin toplanmış yazı işleri müdürleri de vardı. Onlara durumu sordum. Bir arkadaş: «Darbe-i Hükûmet yapılmış» dedi, içimizde en korkan Milliyet'in Yazı İşleri Müdürü Abdi İpekçi idi. Abdi İpekçi'nin yüzü balmumu gibi sararmış, dişleri merak, korku ve telâştan birbirine çarpıyordu. Argun Berker'in kulağına eğilerek: «Heyecanlanma, soğukkanlı ol, bakalım neler oluyor?» dedim.

Sokaklar askerlerle dolu idi. Harbiyede Örfî İdare Kumandanlığına getirildik. Salonlarda endişeli adımlarla subaylar dolaşıyordu. Gazetecilere kimin muhatap olacağı belli değildi. Neden sonra Orhan Kabibay diye takdim edilen bir binbaşı ile Muzaffer Özdağ tekrar geldiler. Heyecanlı idiler. Özdağ, ne söylediği ve ne olduğu pek anlaşılmayan mücerret bir nutuk çekti. «Bu bir ihtilâl değil, belki bir inkılâp başlangıcıdır» dedi. «Harekâtın lideri kimdir?» diye sordum. Yutkundu. «Bir liderimiz yoktur. Bu harekât hepimizindir. Lider, Türk Silâhlı Kuvvetleridir.» gibi yuvarlak sözler sarfetti. Birden kapı açıldı ve içeriye sonradan adının Mehmet Özgüneş olduğunu öğrendiğimiz sert tavırlı bir binbaşı gürültü ile girdi. O, bir kelime ile ihtilâlin neye yapıldığını izah etti. Hepimizin de içi rahatladı: «— Beyazıt meydanını beş defa indir, beş defa kaldır. Bunun adı hükûmet idaresi ve demokrasi olsun. İşte sonları böyle olur.» Sonra etrafını saran gazetecilere âdeta bağırarak bir nutuk da o çekti. Sonunda da:

«— Haydi bakalım. Şimdi gazetelerinize dönün. Ordunun idareyi ele aldığını münasip lisanla yazın.» Diye sert bir ikazda bulundu.

Arasıra bir iki subay, dışarı gidip gelen arkadaşlarından merakla haber bekliyorlardı.

«— Radyo başladı mı?»

«— Evet ama, biri.. Daha ötekinden ses yok.»
«— Ya.. öyle mi? Peki sonu ne olacak?»
«— Bilmem..»
Nihayet beklenen haber geldi:
«— Her iki radyo da başladı.»
«— O halde tamam.»

Salon birdenbire kalabalıklaştı. Yüzlerdeki solukluklar kaybolmağa başladı. Kapalı odalardan çıkan subaylar arasında meraklı sohbetlerin cereyan ettiği gözden kaçmıyordu. Tekrar C.M.S. askerî kamyonları ile matbaamıza getirildik. Sabah olmuştu. Sokakları tanklar, askerler, talebeler doldurmuştu. Radyolarda ihtilâl tebliğleri okunuyordu. Bazı balkonlardan tankları ve askerleri alkışlıyanlar vardı.

Gazeteye döndükten sonra ancak birkaç muhabir arkadaşla kalmıştım. Hâmi Tezkan Eskişehir'de tevkif edilmiş ve Ankara'da Harbiyeye nakledilmişti. Gazetenin yazı işleri müdürlerinden Orhan Özkırım o gece yarısı istifa etmiş ve bir daha gazeteye adım atmamıştı. Başyazar Mümtaz Faik Fenik de tevkif edilmiş, gazetede tek mes'ul olarak kalmıştım. Bütün telkin ve zorlamalara rağmen Havadis'te Demokrat Partiye söven hiç bir kelimeye yer vermedim. O güne kadar yazı işleri müdürlerinden biri olarak çalıştığım gazetenin eski tutumuna zıt bir yönde neşriyat yapamazdım. Gelmişin keyfi için geçmişe sövemezdik.»

Hâmi Tezkan da o günlere ait intibalarını şöyle ifade etti:

«— 25 Mayıs 1960 günü Başbakanın refakatinde Eskişehir'e geldik. 1948 denberi Eskişehir'de Menderes'i böylesine büyük bir kalabalığın karşılamadığını söylüyorlardı. Hükûmet meydanı hıncahınç dolu idi. Bu meydanın 150.000 kişi aldığı tahmin ediliyordu. Eskişehir'de 150,000 kişi tarafından karşılanmak o günlerde yaratılmak istenen hava karşısında görülmeyen bir şeydi. O zaman muhalefet gazeteleri daha itibarda idi. Hü-

kûmet, devlet adamları, D.P. ileri gelenleri daima onlara itibar eder, başlarına çıkartır ve onları şımartırlardı. Bundan dolayı Menderes'in refakatindeki gazetecilerden muhalefettekilere daha büyük itibar gösteriliyordu. Ertesi günü bu gazeteler hakikatleri tahrif ederek o muazzam kalabalığı 5 - 10 bin kişi olarak gösterdiler ve fotoğraf neşretmediler. Halbuki biz Havadiste kalabalığın miktarını ve hâdiseleri olduğu gibi belirtmiştik.

Menderes Eskişehir halkının kendisine karşı gösterdiği büyük alâka karşısında gözyaşlarını tutamamış, halka hitap etmek üzere çıktığı kürsüdeki bayrak üzerine, yanaklarından ve çenesinden damlıyan gözyaşları dökülmüştü. Menderes niçin ağlıyordu? Herkesin gözü önünde bir Başbakan gözyaşlarına hâkim olamayacak kadar neden heyecanlanmıştı? Bunun izahı belki güç görünür. Halbuki halk tarafından sevildiğini bildiği halde düşmanları tarafından halkın nefret ettiği bir insan olarak takdim edilen her fâni, aynı hassasiyeti, aynı heyecanı yaşar.

Menderes kürsüden :

«— Aziz ve Sevgili Vatandaşlarım...» diye hitaba başlamıştı. Fakat halk bu hitabın tek harfini dahi duymayınca bağırmağa başladı :

«— Mikrofon... Mikrofon...»

Menderes'in düşmanları burada da vazifelerini başarmışlardı. Mikrofon tellerini makasla kesmişler ve onun konuşmasının halka intikal etmemesi için gerekli suikastı yapmışlardı. Vazifeliler telâşla sağa, sola koşuyorlar, mikrofon tertibatını tamir etmeğe uğraşıyorlardı. Fakat arızanın nerede olduğunu, nasıl yapıldığını, tellerin nereden kesildiğini birkaç dakika içinde bulmağa imkân yoktu. Halk :

«— Sabotaj.. Sabotaj...» diye yırtınıyor, fakat onlara cevap verecek kimse çıkmıyordu. Nihayet Menderes konuşmadan kürsüden indi. Fakat halk meydandan

ayrılmıyor: «Menderes, çok yaşa..» diye tempo tutuyorlardı.

26 Mayıs günü Menderes Eskişehir'de 7 - 8 yeni tesisin temelini attı. Bir o kadarının açılışını yaptı. O gece Eskişehir Ticaret Odasının Porsuk otelinde verdiği ziyafette Menderes ve Maliye Vekili Hasan Polatkan oldukça neşeli idiler. Adetâ dillerinin altında ifşa edilecek yeni bir havadis var gibi idi. Gazeteciler bunu hissedince Maliye Vekilinin etrafını sıkıştırdılar. Fakat Polatkan'dan bir cevap alamayınca ellerindeki döviz müsaadesi kâğıtlarını imza ettirmeğe başladılar. Bu usul muhalif gazetecilerin âdetiydi. Maliye Vekilini nerede görseler daha önceden hazırlamış bulundukları döviz müsaadesi için dilekçelerini Maliye Bakanına imza ettirirlerdi.

O gece Menderes'e ve D.P. ileri gelenlerine en büyük iltifatları Eskişehir üs kumandanı Bedii Kireçtepe yapmakta idi.

Menderes ziyafet salonuna girdiği zaman salondaki 1500 kişiye yakın kalabalık alkış sesinden camları kıracak hale gelmişlerdi. Dâvetlilerin yarısını Eskişehir'deki hava subayları teşkil ediyordu. Kalabalık hem alkışlıyor, hem de bir taraftan :

«— Allah, seni Türk Milletine bağışlasın,» diye bağırıyordu. Sonra da hep bir ağızdan :

«— Ya, ya, ya,... Şa, şa, şa... Menderes, Menderes çok yaşa...» temposunu tutturuyorlardı. Başvekilin sağındaki sandalye, Tuğgeneral Bedii Kireçtepe'ye ayrılmıştı. Menderes yerine otururken general el çabukluğu ile Başvekilin elini tuttu ve öptü. Bu hâdise de büyük alkışlara vesile teşkil etti.

Sonra Albay Necdet Ayla ayağa kalktı. Elinde kır çiçeklerinden derlenmiş küçük bir buket bulunuyordu. Başvekilin karşısına geldi. Sonra :

«— Müsaade buyur, Aziz Başvekilim,» diye söze

başladı. Uzun uzun Menderes'i övdü ve sözlerine şöyle son verdi :

«— Sen halkın, bu aziz milletin bağrından geldin. Müsaade et, çam sakızı, çoban armağanı kabilinden bu çiçekleri sana vereyim ve arkadaşlarım adına, senin ellerinde Türk Milletini öpeyim..» Albayın bu konuşması ve bilhassa konuşmasını bitiren son cümleleri salonu alkıştan inletmişti.

Menderes bu konuşmadan sonra ayağa kalktı. Yüzü kızarmıştı, gözleri yeniden dolmuştu. Albayla Başbakan karşılaştılar. Albay eğildi. Fakat Başbakan elini vermedi ve kollarını açtı. Kucaklaştılar. Menderes albayı alnından öptü. Salon yeni bir heyecan ve alkış kasırgası içinde...

Ben Başbakana pek yakın bir yerde oturuyordum. Karşısında jet Pilot Binbaşı C.Ü. vardı. Onun yanında da Bedii Kireçtepe'nin yâveri bulunuyordu.

Binbaşı bana sordu :

«— Hangi gazetede çalışıyorsunuz?

«— HAVADİS'te binbaşım, D.P. nin resmî organıdır.

«— Niçin Havadis, Demokrat Partinin resmî organıdır derken çekingen konuşuyorsunuz. Asıl şimdi Demokrat Partili olmak cesarettir, kahramanlıktır. Ben Havadis okurum. Yalnız bir hususu belirteyim. Sizin gazete daima Merzifon hava üssü ile röportaj yapıyor. Biraz da bizden bahsedin. Hava Kuvvetlerimizin kuruluş yıldönümü münasebetiyle bizim üs'te büyük gösteriler yapılacaktır. Reisicumhurumuz Celâl Bayar'la İran Şehinşahı Pehlevî Hazretleri de bu bayrama dâvetli bulunuyorlar. Bizim Kumandan Kireçtepe ile bir röportaj yapsanız çok iyi olur.»

«— Benim için şeref olur binbaşım. Bir randevu nasıl alabilirim?»

«— Bir dakika öyleyse...»

Binbaşı ile yâver yerlerinden kalktılar. Başvekille

hararetli bir sohbete dalan Kireçtepe'ye gittiler. Biraz sonra döndüler. Binbaşı C. Ü. :

«— Yarın saat 10 da seni Porsuk otelinden alacağız. Hazır ol. Foto muhabiriniz yoksa, bizim fotoğraf servisimiz size yardım edebilir.»

Kendisine teşekkür ettim.

Vakit ilerliyordu. Ziyafet sofrasındakiler alkolün tesiri ile coştukça coşuyorlar, ikide bir : «Şerefe..» diye Menderes'le kadeh kaldırmak istiyorlardı. Menderes'in önündeki rakı kadehi aynı seviyeyi muhafaza ediyordu. Menderes kadehi dudağına götürüyor, fakat sadece dudaklarını ıslatıyordu. Israr üzerine Başvekil ayağa kalkarak gayet kısa bir nutuk söyledi. Bu konuşmasında muhalefete cevap veriyordu. Asıl konuşmasını Konya'da yapacağını ve bu konuşmasında millete büyük müjdeler vereceğini söylüyordu.

Salon alkıştan inlerken Başvekili telefona çağırdılar. On dakika sonra yerine döndü. Yüzü kıpkırmızı idi. Çok asabi görünüyordu. Telefonda İstanbul'daki Üniversite senatosunun Menderes aleyhine sert bir tebliğ yayınladığını haber vermişlerdi. Menderes tekrar konuşmağa başladı. Fakat bu konuşma çok heyecanlı ve asabî idi.

«— Sokakta ihtilâl sergerdeleri kol geziyor, Üniversitenin kara cübbelileri ilmi bırakmışlar, en süflî politikaya başlamışlar. İhtilâl mi? Halkın çoğunluğunu temsil eden Demokrat Partiden başkası ihtilâl yapamaz...

Milletin irâdesine karşı gelenlerin âkibetini gene millet tâyin edecektir. Bu ihtilâl gayretleri kime karşıdır? Millet çoğunluğuna karşı ihtilâl yapıldığı nerede görülmüştür?» gibi kelimelerle konuşmasını bitiren Menderes'e yine büyük ve sitayişkâr gösteriler yapılıyordu. Subaylar ve siviller ayağa kalkmış, bandonun çaldığı (Dağ Başını Duman Almış) marşını hep beraber söylüyorlardı. Görülmemiş bir manzara idi bu...

Ziyafet biterken gazeteciler Polatkan'ın etrafını yeniden sardılar. Başvekilin Konya'da millete açıklayacağı müjdeleri öğrenmek istiyorlardı. Polatkan pür neşe:

«— Olmaz, söylemem. Söylersem sürpriz olmaktan, müjde olmaktan çıkar,» diyordu.

Gece yarısı saat ikiye doğru bazı gazeteciler şunları öğrendiler. Ama, gazetelerine bu saatten sonra veremezlerdi... Hem verseler de ne olacaktı? 27 Mayıs günü başlamıştı bile...

1 — Seçim tarihi Ekim 1960 olmak üzere ilân olunacaktı.

2 — Amerika ile 500 milyon dolarlık bir yardım anlaşması için müzakereler bitmişti.

3 — Buğday fiatlarına (9) kuruşluk zam yapılacaktı.

Otellerimize dönerken gazeteci arkadaşlar birbirimize iyice tembih ediyorduk. Kim erken kalkarsa, diğerini uyandıracaktı. Çünkü 27 Mayıs günü Konya'ya hareket ediliyordu.

Ben Havadis'in fotoğrafçısı Fatin Yılmaz'la aynı odada kalıyordum. 27 Mayıs sabahı erkenden Hürriyet gazetesinin foto muhabiri Rüçhan bir bomba gibi odamıza girdi..

«— Kalkın çocuklar, ihtilâl oldu. Radyoyu açın..» diye bağırıyordu. Saat sabahın 6'sı idi. Çabucak giyindik. Porsuk otelindeki bütün gazeteciler şaşkın ve heyecanlı idik. Porsuk otelinin penceresinden sokağa baktığımız zaman şu manzarayı görüyorduk:

Belediye hoparlörleri durmadan tebliğ okuyorlardı. Hoparlör sokaklarda dolaşılmıyacağını bildiriyordu. Fakat halk tereddütsüz bu emre aykırı olarak hoparlör direklerinin diplerinde küme küme toplanıyordu. Hoparlör sık sık, birkaç saat evvel Menderes'in mahremi esrarı halinde bulunan Tümgeneral Bedii Kireçtepe'nin örfî idare kumandanı olarak neşrettiği şu tebliği yayınlıyordu:

«— Eskişehir Örfî İdare Kumandanlığından bildirilmiştir:

Ankara'da bütün hükûmet erkânı ve Demokrat Parti başkanları yabancı memleketlere kaçarken yakalanmışlardır. Beraberlerinde (12) uçak dolusu altın, mücevherat ve para yakalanmıştır. Sabık Başbakan ve sabık Reisicumhur Celâl Bayar askerî kumandanlık tarafından tevkif edilmişlerdir.

Dikkat, dikkat, dikkat...

Vatanseverliğinize hitap ediyorum. Demokrat Parti il, ilçe ve bucak başkanlarının kaçmalarına mahal verilmeden tevkif edilmelerini ve askerî kuvvetler gelinceye kadar salınmamalarını rica ederim.»

Bütün bu tebliğlere rağmen halkta en ufak bir hareket yoktu. Herkes gözleri boşluklara dalmış, sadece bu tebliğleri dinliyorlardı.

Sonra otele geldiler. Muhalif gazetecilere büyük itibar gösterdiler. Beni, Anadolu Ajansı Umum Müdürü Firuzan Tekil'le beraber Nallıhan'a giderken tevkif edip Eskişehir Garnizon cezaevine sevkettiler. Beni gören röportaj için almaya gelecek olan binbaşı Emniyet müdürü olmuştu. 10 gün sonra uçaklarla meçhul bir semte doğru havalandık. Nereye gideceğimizi aslâ bilmiyorduk. Hepimizin içinde kurşuna dizilmek üzere meçhul bir semte doğru götürüldüğümüz intibaı vardı. Çünkü yapılan muamele ve o ana kadar bize karşı takınılan tavır başka bir ihtimali akla getirmiyordu. Nihayet İstanbul'da Yeşilköye yakın Yeşilyurttaki askerî hava alanına indik. Uçağın kapısı açıldı. Bize kimsenin kıpırdamaması ve okunacak isimlere göre tutukluların indirileceği bildirildi ve isimler okunmağa başlandı. Uçak meydanında bizi bekliyen askerî bir kalabalık vardı. İsimler okunuyor, fakat her ismin başına bir sıfat ekleniyordu. Burada tarihin hiç bir devrinde görülmemiş olduğunu tahmin ettiğim bir perde yaşadık. Aramızda yalnız İstanbul milletvekili emekli general Tahsin Yazı-

cı Kore kahramanı olarak bu perdeden hafif sıyrıldı. Arkadaşlara burada yapılan muameleyi tarih bir gün bütün açıklığı ile elbet kaydedecektir, diye fısıldadım. Hava meydanından sahilde bekleyen askerî nakil vasıtalarına götürülüyor, buradan Yassıadaya nakledildiyorduk. Şahsen ben gemiye nasıl bindiğimi hatırlamıyorum. Tevkif edilmiş diğer mebus arkadaşlar arasında hatırlıyanlar belki vardır. Yassıadada bulunduğumuz zaman, eksik olmasın, Gazeteciler Cemiyeti bizimle ilgilenmiş, bilhassa Cemiyet Umumi Kâtibi Mustafa Yücel gerekli teşebbüslerde bulunmuş, ben 20 - 25 gün sonra bu adadan tahliye edilerek Havadis gazetesinde tekrar eski yerimi aldım. Yazı işleri müdürlüğü vazifeme devam ettim.»

★

Hâmi Tezkan'dan sonra bugünkü SON HAVADİS Gazetesinin Başmuharriri Mümtaz Faik Fenik'le konuştum. O da şunları söyledi:

«— 27 Mayıs'ın ilk gününde bana dokunmadılar. İhtilâlin ne yapacağını, memleketi nereye götüreceğini pek itidalli bir şekilde takip ediyordum. İki üç gün sonra Cumhuriyet Gazetesi bir yazı neşrederek bizim hâlâ neden tevkif edilmediğimizi ihtilâl idarecilerinden soruyordu. Ertesi günü öğleden sonra Gazetedeki odama sivil bir polis geldi. Hüviyet vesikasını gösterdikten sonra benden küçük bir malûmat almak için Merkez Kumandanlığına kadar gelmemi rica etti. Derhal vaziyeti anladım. Cumhuriyet refikimizin ikazı, neticesini göstermişti. «Eve bir telefon edebilir miyim?» diye sordum. Müsaade etti. Eve telefon ettim. Fakat kimseyi bulamadım. Nihayet gazetedeki arkadaşlara oğlum Ali Cem Fenik gelir gelmez, yahut eve telefon edilerek bana bir çanta içinde pijama vesairenin getirilmesini tembih

ettim. Gazetenin kapısına inince tomsonlu askerlerin beklemekte olduklarını gördüm. Merkez komutanlığına gittim. Beni yüzünde Halep çıbanı bulunan ve şimdi ismini hatırlayamadığım bir binbaşının karşısına çıkardılar. Binbaşı beni görünce şöyle yukarıdan aşağıya bir süzdü. Sonra:

«— Ulan, bak burası mâmure mi?» dedi. Etrafıma bakındım. Fakat belki de heyecandan ne söylediğini pek anlıyamadım.»

«— Anlıyamadım, efendim,» dedim. Bu defa ağır kelimelerle şunları söyledi:

«— Radyoda Millete mâmur Türkiye diye bahsediyordun. Bir bak etrafına bakalım, buranın neresi mâmure?»

Buradan binbaşı Daniş Çağlar Beyin yanına çıkarıldım. Orada da aynı şekilde hitaplarla karşılaştım. O esnada oğlum Ali Cem elinde bir çanta ile öteberiyi getirmişti. Daniş Çağlar oğluma döndü:

«— Sen iyi bir çocuğa benziyorsun, sakın baban gibi olma» diye nasihatte (!?) bulundu.

Oradan bir yere götürüldüm. Sabah saat altıda bir cip arabası beni alarak Yeşilköy hava alanına getirdi. Çok değerli ve kıymetli bir subayı yanıma vermişlerdi. Bu değerli ve olgun arkadaşın da maalesef ismini hatırlamıyorum. Fakat kendisine daima müteşekkirim. Hava meydanında bu cip içinde silâhlı nöbetçiler arasında tam üç saat bekletildim. Burada üç saat gelen geçen bana hakaret etti ve arabaya tükürdü. Bunun mânasını hâlâ anlamış değilim. Sonra hususî bir uçak geldi. Bu uçak Devlet Reisine seyahatlerinde tahsis edilen büyük bir uçaktı. İçine girdim. Yanıma da o yüzbaşı arkadaşı verdiler. İki kişi kocaman hususî uçakla, Ankara'ya gittik. Harbiyede bir gece kaldım. Ertesi günü yine uçakla, fakat bu defa diğer arkadaşlarla toplu olarak Yeşilyurt askerî hava alanına indik. Burada uçaktan inerken diğer mebus arkadaşlara ne muamele yapıldıy-

sa, bana da aynı muamele yapıldı. Yassıadaya çıkar çıkmaz ayakta duracak halim kalmadığı için hemen revire yatırıldım. Birkaç gün kendimi toparlıyamadım. Sonra yavaş yavaş kendime geldim. Nihayet iyileşerek revirden çıktım. Bir müddet sonra Balmumcuya nakledildim. Oradan da tahliye olundum.»

★

Mebusların nasıl toplandığına ait bir misâl vermek için de Hüsnü Yaman'dan bahsedeceğim. Hüsnü Yaman, Yassıada'nın en yaşlı mevkufu idi. 27 Mayıs 1960 günü (80) yaşında bulunuyordu. Vaktiyle Yüksek Ticaret Mektebi Müdürlüğü, Orman Umum Müdürlüğü, İktisat Vekâleti müsteşarlığı gibi vazifelerde ve tek parti devrinde de birkaç devre C.H.P. Milletvekilliğinde bulunmuştu. Profesördü. Fakat tıpkı meşhur Kenan Öner gibi o da isminin başına bu sıfatın yazılmasından nefret ederdi ve bir gün dahi bu sıfatını kullanmamıştı. Hüsnü Yaman'la yıllarca beraber çalıştık. Sahibi olduğu Siyaset gazetesinde neşriyat müdürlüğü yaptım. Onun gazeteciliğe merakı vardı. İlk defa şair Tevfik Fikret'le gazete çıkarmış, ondan sonra türlü türlü gazete ve mecmua neşretmişti. Yassıadadan Sultanahmet Cezaevi revirine nakletmişlerdi. Yanımda vaktiyle (Siyaset) te çalışmış muharrir arkadaşım Turgut Fethi Erden olduğu halde cezaevinde kendisini ziyarete gittik. Telörgülerin arasından parmaklarımızın ucunu biribirine dokundurmak suretiyle el sıkıştık. Başımızda gardiyan bekliyor ve konuşmalarımızı dinliyordu. Hüsnü Yaman'ı âdeta tanıyamadım. Yüzü çizik çizik yara izleri ile doluydu. Bize tevkifini şöyle anlattı:

«— İhtilâl olduğu zaman evimde damadım bulunan doktor nezaretinde tedavi görüyordum. Hastalığım ağır olduğu için beni birkaç gün almadılar. Nihayet «daha fazla tahammül edemeyiz» diye bir ambülans içinde

Davutpaşa kışlasına naklettiler. Birkaç gün de burada kaldım. Bir sabah Yassıadaya gidiyoruz, diye yerimizden kaldırdılar. Ciplere bindirdiler. Yeşilyurt meydanına geldik. Burada ismimiz okundu. Biri: «İsmet Paşaya baş muhaliflerden biri de bu namussuz ihtiyardır» dedi. Ondan sonrasını hatırlamıyorum. Gemiye bir bohça gibi atılmışım. Yüzümdeki ve vücudumdaki bütün yara izleri o günün hâtırasıdır. Bütün dişlerim de o gün kırılmış. Bereket versin geminin kaptanı olan subayın babası yakın arkadaşımmış. Beni o değerli subay kurtarmış. Ama, ne o arkadaşımı, ne de o subayı tanıyamadım. Kendisine ebediyyen minnettarım. Bu ağır darbe karşısında Yassıadada hiç bir duruşmaya çıkamadım. Devamlı revirde yattım. Bir gün Yassıadada biraz kendime gelmiştim. Sabahleyin erkenden kalktım. Niyetim o günkü mahkemeye girmekti. Yüzümü elimi yıkadım. Tam içeri girerken belime kuvvetli bir tekme indi. Yere upuzun uzandım. Başımı çevirdim. Genç bir adam sırıtıyordu. Döndüm: A, evlâdım, deden yaşında adamdan ne istersin? dedim. Bu suretle o gün de mahkemeye gidemedim. Bir de daima bana medyunu şükran olduğunu duyduğum Çetin Altan'ın yazılarına çok üzüldüm. Ben bütün servetimi Demokrat Parti zamanında kaybettim. Gırtlağıma kadar borç içindeyim. Mahkeme tek kuruş haksız iktisabımı tesbit edemedi ve resmen bunu bana bildirdi. Mecliste büyük faaliyetim olmadı. Bundan dolayı da Yassıadada bana en az cezayı lâyık gördüler. Fakat benim bir kusurum vardı. İsmet Paşayı iyi tanıyordum. Onun kendi menfaatinden başka dünyada hiçbir şey düşünmediğini yakinen bilirim. Yalnız akrabalarını, eşlerini, dostlarını korur, hepsini servet sahibi yapar.» Hüsnü Yaman bu konuşmamızdan bir müddet sonra vefat etti.

IX

SON HAVADİS GAZETESİ

ŞİMDİ tekrar Havadis gazetesine dönelim: Havadis'in Başyazarı Mümtaz Faik Fenik te ihtilâlden birkaç gün sonra tevkif edildikten sonra bütün yük ve ağırlık Gökhan Evliyaoğlu ile Hâmi Tezkan'ın omuzlarına yüklenmişti. Bunlar büyük bir cesaretle gazeteyi istedikleri istikamette yürütmeğe muvaffak oluyorlardı. Kısa bir müddet sonra Peyami Safa'nın da iltihakı ile kadro oldukça zenginleşmişti. Orhan Seyfi Orhon'un ikinci sayfadaki kendine mahsus üslûbu ile kaleme aldığı fıkraları da cesaretli fikirler taşıyordu. Bu gazetenin mühim olan fonksiyonu şu idi: Memlekette en az 4 - 5 milyon seçmenin ve onların fikirlerini benimseyen ailelerinin Demokrat Partili olduğu bir realite idi. Bu insanlar İhtilâlle beraber sahipsiz kalmışlardı. Boynu bükük birer öksüz gibi herkes tarafından tekmeleniyorlardı. Bütün basın bunların aleyhine ateş püskürüyordu. İhtilâlci gazeteler, Demokrat Partiye oy vermiş büyük kütlenin oy haklarının iptal edilmesi için kampanya açmışlardı. Bunlar her yerde ve her tarafta hakaret görüyorlardı. Hepsi bir köşeye çekilmiş ve kaderlerine ağlamakta bulunan bu büyük vatandaş kitlesine Havadis gazetesi sahip çıkmıştı. Bunlara cesaret veriyordu ve bir ihtilâl içerisinde yapılabilmesi mümkün olan her türlü müdafaayı kahramanca deruhte ediyordu. Gazeteyi alanlar, o günkü Türkiyede Allahtan sonra kendi-

lerini duyan ve hisseden bir varlığın mevcudiyetini ancak Havadis'in sütunlarında görüyorlardı.

Bir gece yarısı Havadis gazetesinin önünde o zaman İstanbul'a nam salmış bulunan Vali Tuğgeneral Refik Tulga'nın arabası durmuştu. Yanında bazı subaylar ve arkasında da zırhlı arabalar içinde askerler vardı. Vali hızlı adımlarla merdivenleri çıktı. Tulga'nın sinirli olduğu her halinden belli oluyordu. Bir ziyafetten döndüğü için de hafif içkili idi. Doğru Yazı işleri müdürünün odasına girdi. «Bana yarın çıkacak gazeteyi getirin» diye emir buyurdu. Hazırlanmış ve neredeyse baskıya geçecek olan gazetenin provalarını önüne serdiler. Önce Peyami Safa'nın yazısına kızdı. «Bunu atın. Bu köhne kafaların artık bu memlekette yeri olmıyacak» diye başladığı sözlerini bir hayli hakaretle tamamladı. Sonra başlığı görünce çok daha sinirlendi. Başlıkta: «Komünizm nerede görülürse derhal ezilmelidir» diye Atatürk'ün bir vecizesi vardı. «Atatürk böyle şey söylemez. Bu sizin uydurmanızdır. Bunu da atın. Size mi kaldı Komünizm» hitabı ile yazı işlerini bir hayli payladı. Bundan sonra gazeteyi baştanbaşa değiştirdi. Kendine göre haberler koydurdu. Bu arada yanındaki albaylar fiskos halinde, fakat yazı işlerine işittirir durumda «Sehpasız bu işler olmaz», «Şunlara bakın, idam etmeli idam..» gibi kelimelerle biribirlerine hitap ediyorlardı.

Bu ziyaretin sebebi şu idi: Ankara'dan valiye şiddetli emir gelmişti. Havadis Gazetesi kapatılmalıydı. Fakat vali gazeteyi kapatmaktansa onları korkutup Demokrat Parti aleyhinde neşriyat yaptırmayı daha uygun ve politik görmüştü. Emir alır almaz da gazeteyi ziyarete gelmiş ve istediği gibi bir gazete çıkarmıştı. Artık bu gazete böyle gidecekti. İcap ederse tekrar tekrar gazeteye baskın yapacak ve onları yola getirecekti. Fakat o sırada işler o kadar karışık ve herkes biribirinden o kadar habersizdi ki, Ankara'dan bu emri ve-

renler, aynı emri Örfî İdareye de verdiklerini Tulga'ya söylememişlerdi. Böylece İstanbul Valisi ile İstanbul Örfî İdare Kumandanı bu mevzuda birbirlerinden tamamiyle habersiz bulunuyorlardı. Ertesi günü Örfî İdare bir tebliğ yayınlıyarak, bugünkü nüshasındaki yazılarında memleket bütünlüğünü parçalayıcı neşriyat yaptığından dolayı Havadis Gazetesini kapatmıştı. Yani valinin bizzat hazırladığı gazete, örfî idare tarafından kapatılmış bulunuyordu.

Havadis'te çalışan fikir işçileri bu durum karşısında gazetenin tekrar açılması için her tarafa baş vurmağa başladılar. Anlaşılıyordu ki, gazeteyi Millî Birlik Komitesi içindeki Halk Partisi kanadı kapattırmıştı. Gazete kapandığının haftasında üç kişilik bir heyet Vali Tulga'yı ziyaret ederek, ondan neden gazetelerin kapatıldığını ve Havadis'in ne zaman açılacağını sormak istediler. Saat 12'ye geliyordu. Vali, kızının ameliyatı dolayısiyle hastahaneye gideceği için bütün randevularını iptal ettirmişti. Fakat Havadis'ten bir heyetin geldiğini öğrenince onları derhal makamına dâvet etti. Tulga Havadis ekibine büyük iltifat gösterdi. Örfî İdarenin büyük bir hata işliyerek gazeteyi kapatmış olduğunu, fakat hemen açılacağını ilâve etti. Heyet, o geceyi hatırlıyarak: «Paşam, Peyami Safa da yazabilir mi?» diye korka korka sordular. Tulga, kendisine böyle bir sual sorulduğuna âdeta şaşırmıştı:

«— Elbette.. elbette, dedi. Memleketin bu büyük fikir ve kalem üstadının yazılarını milletin istifadesine mümkün olduğu kadar fazla açmak lâzımdır. Biliyorsunuz basın hürdür. Bu ihtilâl hürriyet için yapılmşıtır. Herkes istediğini rahatça yazabilir, fikirlerini söyleyebilir. Bilhassa Havadis'in cesaretli yazarlarını takdir ediyor, hayranlıkla okuyoruz.»

Heyet Valinin odasını hayretler içinde terketti. Ertesi günü de Havadis tekrar neşriyata başladı.

Burada bir parça da vali Tulga üzerinde durmak

yerinde olur. Tulga, Celâl Bayar'ın yıllarca maiyet subaylığını yapmıştı. Onun bir numaralı adamı olarak biliniyordu. Bayar İstanbul'a gelince doğru Zırhlı Tugaya gider ve Tulga'yı ziyaret eder, onunla kışlasında yemek yerdi. İhtilâle iştirâk eden bu zırhlı tugaydaki subaylar bütün hareketlerini Tulga'dan gizli olarak yapmışlar, onun dikkatinden herşeyi kaçırmışlardı. Zırhlı tugayın kurmay Başkanı Kurmay Yarbay Yılmaz Tanırcan benim arkadaşımdı. İhtilâlden bir iki ay önce matbaamızda hiçbir bedel talep etmeden bu zırhlı tugaya ait bir hayli matbu evrak basmıştık. Tuğgeneral Refik Tulga, birkaç bin lirayı bulan bu hediye baskı işlerinden dolayı son derece memnun olmuş, bir gün matbaayı ziyarete geleceğini teşekkürleriyle birlikte bildirmişti. Biz de, Yılmaz Tanırcan'a, Celâl Bayar'la olan dostluğu dolayısiyle böyle bir hizmette bulunmaktan zevk duyduğumuzu söylemiştik. Tesadüfen Yılmaz Tanırcan'ın yıllık izni de Mayıs ayına rastlamış ve ihtilâli Gördes'te duymuştu. İhtilâlin sabahı, Refik Tulga'ya «Hangi taraftansın?» diye bir sual tevcih edilmiş, o da tereddütsüz «Elbette sizdenim» diye cevap vermiş, sonra da onları bir hayli azarlamıştı. «Mademki böyle bir şey hazırlıyorsunuz, bana daha önce neden haber vermediniz?» demişti. Refik Tulga'yı, Celâl Bayar'a olan dostluğuna ihanet ettiğini söyliyenler, bir gün hakikati öğrenince aldandıklarını anlıyacaklardır. Fakat bunları daha ilerideki tarih yazacaktır. Birkaç lisanı mükemmel bildiği için halen tercümanlıkla hayatını kazanan ve 38 yaşında emekliye sevkedilen Kurmay Yarbay Yılmaz Tanırcan'ın büyük kusuru da şöyle tecelli etmiştir: Davutpaşaya getirilen eski iktidar mensuplarına orada iyi muamele etmiş, bunlara: «Sizi burada muhafaza ettiğimiz için müteessiriz. Ancak bir ihtilâl içerisinde lûtfen bunları tabiî karşılayınız» gibi kelimelerle hitaplarda bulunmuştur.

★

Havadis gazetesinde olan gelişmeler Millî Birlik Komitesinin ikiye ayrıldığını bariz bir şekilde göstermiştir. Komitenin bir kısım üyeleri burada olup bitenler hakkında malûmat almak için içeriye casuslar ve gizli raporlar veren elemanlar yerleştirmişlerdi. Bu arada yine komitenin bir kanadı tarafından Ankara'daki evvelce Zafer gazetesinin basıldığı Güneş Matbaasında Ziya Tansu sahipliğinde «Öncü» isimli bir gazete neşredilmeğe başlanmıştı.

Güneş Matbaacılık Anonim Şirketinin durumu da Maliye Bakanlığı hesap uzmanlarını ve bu matbaayı mutlaka hazineye geçirmek istiyenleri bir hayli terletmişti. Güneş Matbaacılık Anonim Şirketinin hisse senetleri şahısların elindeydi. Her ne kadar Demokrat Parti, bu şirketin % 90 hissesinin satın alınarak Demokrat Partinin malı haline getirilmesini karar altına almışsa da, bu kararı tahakkuk ettirememiş ve hissedarlara para ödeyerek bunları satın alamamıştı. Bu basit bir misâlle şuna benziyordu. Bir adam, falan evi satın alacağım diye karar veriyor. Belki ev sahibine burasını satın alacağını da söylüyor. Fakat bunun için kapora dahi veremiyor. Hattâ ev sahibinin burasını satıp satmak istemediği de belli değil.. Şirketin defterlerinde matbaanın D.P. ye satıldığına dair bir kayıt yoktu. Bundan dolayı Güneş Anonim Şirketini Demokrat Partinin malı göstermeğe ne kanunen, ne de mantıken imkân vardı. Ne var ki, şirketin 1560 hisse senedinden (25 - 30)'u müstesna diğerlerinin sahipleri mevkuf bulunuyordu. Bunları, onların ellerinden toparlamak güç olmadı. Böylece Demokrat Partinin kapatılması ile beraber Güneş Matbaacılık Anonim şirketi de pek bâriz bir haksızlık neticesi olarak hazineye intikal etmiş oldu.

Hisse senetleri elde edildikten sonra Maliye adına İbrahim Terman, Sinan Erdemli, Adnan Apak, Fikret Akış ve Semih Sencer ile dışarıda kalmış 25 - 30 hisse senedini toplamış bulunan Hâmi Tezkan, Gökhan Evli-

yaoğlu, Hüseyin Cahit Akküzüm, Nihat Özer, Gültekin Gökmen, Mehmet Ali Yalçın, Mazhar Akgez, Tarık Erer, Mustafa Negiz umumî heyet toplantısı yaptılar. Burada mahkeme tarafından yed-i âdil olarak tâyin edilen heyet de yer almış bulunuyordu. Mahkemenin son tâyin ettiği bu yed-i âdil de şunlardı: Şeref Gençsoy, Abdullah Uraz, Cevdet Karataş, Osman Palabıyık, Vedii Arman. Bu toplantıda beş el kalkınca 1500 oy ifade ediyor, fakat on el kalkınca sadece 25 rey kıymetini taşıyordu. Bu toplantıda müdürler heyeti seçiliyordu. Basın, Yayın ve Turizm Bakanı Cihad Baban'la, bu işleri Millî Birlik Komitesi adına takip eden Ahmet Yıldız Başmüdür olarak Semih Tuğrul'u aday göstermişlerdi. Tabiî bu adayla beraber Vedii Arman ve Lemi Budak Müdürler heyetine seçildi. Murakıplığa da Osman Palabıyıkoğlu getirildi. Semih Tuğrul, Cihat Baban Tercüman gazetesi sahibi iken, onun yazı işleri müdürlüğünü yapmıştı. Yeni heyet vazifeye başlar başlamaz, Havadis'in âkıbeti belli oldu. İlk iş gazeteden Gökhan Evliyaoğlu ile Hâmi Tezkan'ı uzaklaştırdılar. Havadis, C. H.P. nin resmî organı gibi neşriyata başladı. Yüzbini aşan tirajı da, birkaç gün içinde 5 - 6 bine düştü.

Şimdi ne olacaktı? Memleketin büyük bir kitlesi yeniden organsız ve sahipsiz kalmıştı. Hami Tezkan ve Gökhan Evliyaoğlu «Düşünen Adam» isminde haftalık bir gazete neşrine başladılar. Fakat haftalık bir gazete milyonların ihtiyacını karşılamaktan uzaktı. Mutlaka günlük bir gazeteye ihtiyaç vardı. Birçok eski Demokrat Partili zenginlere baş vuruldu. Bunlardan hiçbiri kendileri için ortaya atılmağa hazır bulunan bu fedakâr gazetecilere kesenin ağzını açmıyorlardı. Nereye başvuruldu ise ses çıkmadı. Zenginler siyasî bakımdan, az zenginler de maddî bakımdan bir tehlikeye girmek istemiyorlardı. Bu iş için günlerce, haftalarca, hattâ aylarca çalınmadık kapı bırakılmamıştı. Neredeydi o, vaktiyle Demokrat Parti için canını verecek fedakârlar?

Bu sırada maddî durumu hiç te iyi olmıyan, vaktiyle Demokrat Partiden herhangi bir şekilde faydalanmamış, fakat kendisi eski bir Demokrat Partili bulunan Mustafa Kemal Pekün'le temasa geçildi. Rahmetli Dr. Aziz Yergök ile Muammer Çavuşoğlu'nun refikası İhsan Çavuşoğlu, Mustafa Kemal Pekün ile Gökhan Evliyaoğlu ve Hâmi Tezkan'ı tanıştırdılar. Kemal Pekün eski Demokrat Partili olduğu için bütün banka kredileri kesilmişti. İşleri altüst olmuş ve muhtelif malî baskılar altına girmişti. Gümrüklerdeki mallarını dahi çekmekte güçlüğe uğruyordu.

Bütün bu zor şartlar içinde Mustafa Kemal Pekün genç idealistlere tereddütsüz «peki» dedi. Nihayet koca Türkiye'de bir fedakâr ortaya çıkabilmişti. Pekün, bu işe ancak 300.000 lira koyabileceğini, halbuki bir gazetenin kurulabilmesi için daha çok paraya ihtiyaç olduğunu söyledi. Yeniden temaslar yapıldı. Ancak Cavit Oral, beş bin lira verebileceğini bildirdi. Bu mikroskobik rakam herkesi güldürdü. Fakat idealistler bu para ile de bir gazetenin yaşayabileceğini söylediler. Bu 300 bin liralık hissenin de mesaisini ortaya koymuş bulunan gazeteciler arasında taksimi kararlaştırıldı. Böylece yeni çıkacak gazetenin hissedarları şöyle teşekkül etti: Mustafa Kemal Pekün, kayın biraderi Sinan Bosna, Gökhan Evliyaoğlu, Hâmi Tezkan, Gültekin Gökmen ve Mehmet Ali Yalçın. Pekün ve Bosna'nın dışında kalanlar gazeteye borçlanmışlardı. Bunlar da kısa zamanda borçlarını ödeme yoluna girdiler.

Önce 150.000 lira verilerek Cemil Sait Barlas'tan SON HAVADİS imtiyazı satın alındı. O tarihe kadar Türkiye'de hiç bir gazete ismi bu kadar yüksek ücretle satın alınmamıştı. Cemil Sait Barlas, yıllarca zarar ettiği SON HAVADİS gazetesinden bir imtiyaz devretmekle birdenbire kâra geçmiş oldu.

SON HAVADİS yokluklar içinde faaliyete geçti. 500-1000 tirajlı SON HAVADİS gazetesi bir anda 70.000

baskıya ulaşmıştı. Gazetenin tirajı hergün artıyordu. Tiraj arttıkça da masraflar yükseliyordu. Mustafa Kemal Pekün eline geçen bütün paraları gazeteye yatırıyordu. Fakat yine de artan satışı karşılamak mümkün olmuyordu. Anadoludaki bâyilerden bazen ancak üç ayda para geliyordu. Halbuki gazetenin kâğıt, matbaa ve diğer ücretleri hergün verilmek mecburiyetindeydi. Bir sabah Mustafa Kemal Pekün matbaaya elinde bir paketle girdi. Benzi sapsarı olduğu halde paketi müessese müdürüne uzattı. Açılan paketten evindeki altın ve ziynet eşyaları vardı. Karısının bütün mücevherlerini getirmişti. Bunların birçoğu da hâtıra eşyası idi. Bu durumu gören odadakilerin gözleri yaşardı. İçlerinden biri: «Nerede o vefakâr varlıklı dostlar, partililer?» dedi. İnandığı dâvaya maddî, manevî bütün varlığını koyan Mustafa Kemal Pekün'ün gayretleri, gazetede çalışan genç idealist yazarların örfî idare ve bin türlü tehdit altındaki çalışmaları, elbette büyük bir kitle tarafından daima hürmetle yâdedilecektir. Ben şahsen eminim ki, eğer SON HAVADİS Gazetesi o günün şartları içinde cesaretle ortaya çıkmış bulunmasaydı, Türkiyede Adalet Partisinin kurulmasına dahi imkân yoktu.

X

YASSIADA NEDİR?

BURAYA kadar naklettiğimiz başlangıç yazıları nakledeceğimiz hâdiselere ışık tutmak içindir. Bu başlangıçtan sonra biz Yassıada dâvalarının içine girmemeğe, ancak bâzı mühim safhalardan bahsetmeğe çalışacağız. Bizce Yassıada dâvaları mühim değildir. Tarih bakımından da mühim olmasına imkân yoktur. Çünkü Egesel'in uzun iddianamelerini, kitaplar tutan kararları tetkik ve tahlil etmeğe tarihçilerin vakti olsa bile, yirminci asır insanının bunları okumağa ne vakti, ne de zamanı vardır.

Muharirler iki türlü yazı yazarlar.. Bir mevcut olan vak'aları naklederler, bir de muhayyelelerinde yarattıkları mevcut olmıyan hâdiseleri anlatırlar. Birincisine tarihi yazılar, ikincisine romanlar misâl olarak gösterilebilir. Yassıada dâvaları hakikati arayan bir yazar için bu iki kategoriye de giremez. Muhayyel değildir; çünkü böyle bir mahkeme (11) ay devam etmiştir. Gerçek değildir; çünkü bu mahkemede ortaya sürülen türlü iddialar, bizzat mahkeme tarafından nakzedilmiştir.

27 Mayıs 1960 günü, ilk defa Devlet radyolarından Türk Milletine kendi sesi ile bir mesaj yayınlayan Millî Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'in sözlerini, bundan evvel neşrettiğimiz «ON YILIN MÜCADELESİ» kitabımızda aynen nakletmiştik. Şimdi bunu Anadolu Ajansının millete açıklayış tarzından ve bir

kısmını yazmak suretiyle tekrar o günlere, gerilere dönüyoruz:

«Ankara (27) A.A.) Türkiyede iktidarda bulunan Demokrat Partinin takip etmekte olduğu hırslı politika, memleketin bütünlüğünü tehdit eden korkunç bir âfet halini almak üzere bulunmasından dolayı Türk Silâhlı Kuvvetleri müdahalede bulunmak lüzumunu hissetmiş ve hükûmet idaresini 27 Mayıs 1960 tan itibaren ele almıştır.

Memleket idaresini geçici olarak tedvir etmek üzere de bir Millî Birlik Komitesi kurulmuştur. Bu komitenin reisi Türk Silâhlı Kuvvetleri Kumandanı Orgeneral Cemal Gürsel'dir.

Sayın Orgeneral bugün saat 16 da Türkiye Radyoları vasıtasiyle Türk Milletine bir hitabede bulunmuş ve şu konuşmayı yapmıştır:

— 10 yıldanberi memleket idaresini unutup parti kavgalarına katılan hükûmet, ordu tarafından kan dökülmeden devralınmış ve Türk Milleti büyük bir vakar içinde tarihinin mutlu bir bayram gününü daha kutlamıştır. Büyük ve küçük şehirlerden başka en izbe köylere kadar yurdun her tarafında halk, aradığı ve beklediği güvenli istikbale kavuştuğu için çok mesut ve bahtiyardır.

Bugün Orgeneral Cemal Gürsel, Üniversite Profesörlerini toplamış, kendilerinden en kısa zamanda modern ve demokratik bir Anayasa hazırlamalarını istemiştir.»

Yeni Anayasanın hazırlanışı hakkında Millî Birlik Komitesinin neşrettiği 13 numaralı tebliğin metni ise şöyledir:

«1 — Biz, vatandaşları birbirine düşürecek bir kardeş kavgasını önlemek için bu işe giriştik. Vatandaşların birbirine karşı vatandaşlık hak ve hukuklarına riayet etmelerini, birbirlerini sevip saymalarını, hangi par-

tiden olursa olsun birbirlerine sevgi ve saygı göstermelerini istiyoruz.

2 — Yeni Anayasanın hazırlanması vazifesi Sayın Rektör Sıddık Sami Onar'ın Başkanlığındaki Profesörlerden mürekkep yüksek bir ilim heyetine tevdi edilmiştir.

Yeni Anayasa ilân ve tatbik mevkiine girinceye kadar bütün siyasî partilerin faaliyelerini men ediyorum. Aksi hareket edenleri şiddetle cezalandıracağız.

Vatandaşlarımın verilen tebliğlere riayet etmelerini bilhassa rica ederim.

Millî Birlik Komitesi Başkanı ve Silâhlı Kuvvetler Başkumandanı Orgeneral Cemal Gürsel

Tabiî bu parti faaliyetlerinin yasaklanmasından kasıt C.H.P. ye karşı olan partilere aitti. Zira C.H.P. her türlü siyasi faaliyette bulunmağa asıl o sabah başlamıştı. Ve yurdun dört bir tarafında arı gibi faaliyete geçmişlerdi. İnönü'nün C.H.P. teşkilâtına gönderdiği tamimler ve basına yaptığı beyanatlar bu tebliğden sonra başlamıştır.

★

Gürsel'in her türlü parti faaliyetlerinin durdurulduğu hakkındaki bu resmî tebliğden sonra İnönü'nün C.H.P. teşkilâtına gönderdiği genelgenin metni şudur:

«C.H.P. Başkanlığına,

Şanlı Türk Ordusu memleketi maddî ve manevî çöküntüye götüren açıkça Anayasa dışı baskı idaresine son vermiş, milletin mukadderatını eline almıştır. Millî Birlik Komitesi Başkanı ve Türk Silâhlı Kuvvetleri Başkumandanı Sayın Orgeneral Cemal Gürsel, aziz milletimize hitabesinde Millî Birlik Komitesinin temiz

ve dürüst bir demokratik nizamı korumak, devlet idaresini sür'atle milletin irâdesine tevdi etmek kararında olduğunu açıklamıştır.

Bu zaman zarfında vatandaşlarımız arasında huzur ve sükûnu muhafaza etmenin büyük kıymeti vardır. Cumhuriyet Halk Partisi teşkilâtı böyle nazik devirlerde sirayet istidadı gösteren intikam hislerinden, hususî garaz ve temayüllerinden ciddî olarak sakınmalı, vatandaşları da bu gibi his ve temayüllerden korumak için çalışmalıdır.

Millî Birlik Komitesinin dürüst bir nizamı tesis etmek hususunda kesin karar sahibi olması hal ve âti için memlekette huzuru, güveni sağlayan büyük teminattır. Vatandaşlarımız eşit, dürüst ve serbest seçimleri sükûn ile ve Türk Ordusunun temiz geleneklerine tam bir güven içinde beklemelidirler. Hepinize sevgi ve saygılar sunar, vatana hizmet yolunda başarılar dilerim.

C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü»

★

Ne gariptir ki, İnönü'nün bu tamimi sanki C.H.P. lileri kamçılamış, intikam hisleri, hususî garaz ve temayüller bu tamimden sonra büsbütün alevlenmiştir. İhbar mektupları, şikâyetler, Demokrat Parti mensuplarına hakaretler bu tamimden sonra son dereceyi bulmuştur.

28 Mayıs günü Gürsel yeni hükûmeti ilân etmiştir. Kabine ilân edilirken yeni üyelerin dünya çapında meşhurlar olduğu ileri sürülmüşse de, bunları Türkiyede tanıyanların dahi parmakla sayılacak kadar az olduğu kimsenin gözünden kaçmamıştır. Yeni Hükûmet şu zevattan teşekkül etmiştir: Başvekil ve Millî Müdafaa Vekili: Org. Cemal Gürsel, Devlet Vekili: Âmil Artus, Devlet Vekili:: Şefik İnan, Adliye Vekili: Abdullah Gözübü-

yük, Dahiliye Vekili: General Muharrem İhsan Kızıloğlu, Maliye Vekili: Ekrem Alican, Maarif Vekili: Prof. Fehmi Yavuz, Nafia Vekili: Daniş Koper, Ticaret Vekili: Cihat İren, Sağlık Vekili: Prof. Nusret Karasu, Gümrük ve Tekel Vekili: Fethi Aşkın, Ziraat Vekili: Feridun Üstün, Münakalât Vekili: Tuğg. Sıtkı Ulay, Çalışma Vekili: Cahit Talas, Sanayi Vekili: Muhtar Uluer, Basın Yayın ve Turizm Vekili: Zühtü Tarhan, İmar ve İskân Vekili: Orhan Kubat.

★

27 Mayıs günü birçok milletvekili toplanmış ve Harbiyede nezaret altına alınmışlardı. Harbiyeyi ziyaret eden Tümgeneral Cemal Madanoğlu bütün mebusların burada toplandığını görünce hayretler içinde kalmış, sivrilmiş bazı mebuslar hariç diğerlerinin derhal tahliye olunmalarını emretmişti.

Ertesi günü Profesörlerin ısrarı ile tahliyeleri yapılan bu mebuslar tekrar Harbiyede muhafaza altına alınmışlardı. Tahliye edilenler arasında Sıtkı Yırcalı da vardı. Sıtkı Yırcalı'nın sokakta görünmesiyle halk derhal kendisine tezahürat yapmağa başlamıştı. Madanoğlu'nun konuşmasından cesaret alan ve Türk Ordusunun geleneklerine uygun olarak verilen söze sadık kaldığını bilen Sıtkı Yırcalı, Basına da bir beyanatta bulunmuştu. Sıtkı Yırcalı 28 Mayıs 1960 günü yaptığı bu beyanatta şöyle diyordu:

«— Daima milletimizin hizmetinde şerefli vazifeler görmüş olan şanlı Ordumuzun son hâdiselerde kısa zamanda elde ettiği sonuçların yurdumuz, milletimiz ve demokrasimiz için hayırlı ve başarılı olmasını candan dilerim.

Halen bütün siyasî partilerin faaliyetleri durdurulmuştur. Yeniden izin verilince Demokrat Parti de prog-

ramını, bütün özü ile gerçekleştirebilmek için, yurdun her tarafındaki teşkilâtı ile çalışmağa başlıyacaktır. Fakat bugün hepimize düşen ilk vazife, Millî Birlik Komitesince ifade edilen dürüst ve tarafsız seçimleri huzur ve sükûn içinde sağlayacak maddî ve manevî şartların yaratılmasına yardım etmektir. Bu bakımdan da gerek merkez, gerekse taşrada bulunan bütün arkadaşlarımızın benimle aynı düşüncede olduklarına inanıyorum.»

30 Mayıs günü Harbiye'de bulunan Demokrat Parti erkânının nereye sevkedilecekleri belli olmuştu. Bu hususta İstanbul'dan verilen bir haberde şöyle deniliyordu:

«— Ankara'da muhafaza altına alınıp Harp Okulunda bulunan sabık Devlet ve Hükûmet erkânı ve eski mebuslar dün uçakla şehrimize getirilmiş ve Yassıada askerî deniz üssüne gönderilmişlerdir.

Şehrimizde Davutpaşada nezaret altına alman 34 kişi ise şunlardır: Ethem Yetkiner (İstanbul Valisi), Kemal Aygün (İstanbul Belediye Reisi) Faruk Oktay (İstanbul Emniyet Müdürü), Emin Kalafat, Mükerrem Sarol, Agâh Erozan, Ferit Sözen, Faruk Tunca, Nusret Kirişçioğlu, Ömer Faruk Sargut, Kemal Biberoğlu, Tümgeneral Kemal Binatlı, Hâkim General Arif Onat, Zeki Şahin, Yaşar Yiğit, Bumin Yamanoğlu, Muhittin Tırpan, Numan Uzun, Ahmet Cevdet Özgün, Selâmi Oğuz, Muzaffer Şahinoğlu, Niyazi Türkay, Ali Rıza Satıcı, Orhan Koraltan, Sait İbrahim Esi, Selâhattin Genç, Muammer Çakınay, Hakkı Şen, Baki Eroğlu, Muhlis Erdener, Ertuğrul Adalı, İhsan Doruk, Hayri Terzioğlu, Nusret Yeşilçay, Sami Şehbenderler, Sedat Erkoğlu, Sadi Tanyeli, Prof. Ali Esat Birol, Sami Çelikbaş, Âdem Dinçer.»

Yukarıdaki isimlerin ekseriyetini İstanbul'daki Demokrat Parti ilçe başkanları teşkil ediyordu. İçlerinde Nusret Yeşilçay gibi belediye imamları da vardı.

★

31 Mayıs 1960 günü yüzden fazla gazetecinin iştirâk ettiği Basın toplantısında Devlet Başkanı Cemal Gürsel, ihtilâlin takip etmekte olduğu seyir etrafında oldukça geniş izahlarda bulunmuştu. Gürsel bu toplantıda sorulan muhtelif soruları şöyle cevaplandırmıştı:

Sual — Bayar'ın istifa etmediği söylendiğine göre, şu anda devlet reisi kimdir?

Cevap — Şu anda Devlet Reisliği benim uhdemdedir. Devlet Reisi benim... İstifa meselesine gelince, suçluların istifa edip etmemesinin bir mâna taşımıyacağı bedihidir.

Sual — Nezaret altında bulundurulanların sıhhî durumları nasıldır?

Cevap — Nezaret altındaki zevat hergün sıhhî muayeneden geçirilmekte ve medenî ihtiyaçları (radyo dinlemek, gazete okumak, ve aileleriyle mektuplaşmak gibi...) temin edilmektedir. Bana oradan selâmlar ve hattâ tasvip sözleri gelmiştir. Eski Başvekil de, hareketimizin kendilerini de kurtardığını söylemek suretiyle bizim idaremize güvendiğini bildirmiştir. Onlar da içine düştükleri vaziyeti o kadar çıkmaz yol olarak kabul edyorlar ki, giriştiğimiz ve muvaffakıyetle başardığımız hareketin kendilerini de kurtardığını söylemeleri ayrıca, bizi tasvip ettikleri mânasından başka ne ifade eder?

Sual — Bâzı ordu mensuplarının gelecek seçimlere girmeleri bahis mevzuu mudur?

Cevap — Ordu mensuplarının seçime girebilmeleri için mevzuatımıza göre ordudan istifa etmeleri lâzım gelir. Ordudan istifa ettikten sonra, her vatandaş gibi, onlar da seçime girebilirler.

Sual — Siz seçime girecek misiniz?

Cevap — Hayır... Benim vazifem, o noktaya kadardır. Yeni yapılmakta olan Anayasanın hitamında ve partilere müsavi haklar sağladıktan sonra yapılacak dürüst seçimle bir devlet mekanizması meydana gelecek-

tir. Ben, hükûmeti seçim yolu ile tecelli edecek bu millî iradeye teslim edeceğim, ondan sonra basit bir vatandaş olarak halk içinde kaybolacağım.

Sual — Gelecek seçimlere Demokrat Partinin iştirâkine müsaade edilecek mi?

Cevap — Evet...

Sual — Demokrat Parti idarecileri seçime iştirâk edecekler midir?

Cevap — Yapılacak tahkikatta aralarında Anayasa ve diğer kanunlar gereğince seçilmeğe mâni hali olmadıkları sabit olanlar elbette ki, her Türk vatandaşı gibi iştirâk edebilirler.

Sual — Halen mevkuf olanlar, seçime girebilecekler mi?

Cevap — Geçen günkü basın toplantısında da bazı gazeteciler seçim kampanyası arasında bu zevatın durumu ne olacak, seçime iştirâk edecekler mi, yolunda bir sual sordular. Bu suali soranlar acaba bizim bu hareketi, haksız yaptığımıza mı kani bulunuyorlar. Biz, bu hareketi haklı olarak millî bir maksatla yaptık. Onların, suçlu olduğuna kaniiz. Bu suçluluklarının hesabını vermedikçe, kendilerini seçime aslâ iştirâk ettirmemeye kararlıyız. Şu anda, biz onları suçlu gördüğümüz için, işten el çektirdik ve hareketin selâmeti için nezaret altına aldık. Onlar, ayrıca, muhakeme edilip, hareketlerinin hesabını vereceklerdir.

Sual — Mahkeme kararı olmaksızın hangi sebebe istinaden mevkuf bulunuyorlar?

Cevap — Bütün gazeteci arkadaşlarımdan şunu bilhassa rica ederim. Biz, daha harekâtın akabinde Üniversite Rektörünün riyasetinde hukukçular ve ilim adamlarından mürekkep bir heyet topladık. Bu heyetin, bize verdiği ve bizim de derhal yayınladığımız ilk raporunu dikkatle okumalarını ve kendi memleketlerinde de yaymalarını ehemmiyetle rica ederim. Bu ilim heyetinin

raporu, dikkatle okunduğu takdirde, hareketimizin nasıl bir maksatla yapıldığı anlaşılır ve birçok suallerin cevapları da orada bulunabilir.

Sual — Mes'ul şahıslar, seçimlerden evvel mi, sonra mı muhakeme edilecekler?

Cevap — Hâlen, hükûmet olarak bir tahkikat komisyonu kurulmasına karar verilmiştir. Bu komisyon, mevcut delillere istinaden tahkikat yapacak, mahkeme, normal seçimlerle iktidara gelecek normal hükûmet organlarına devredilecektir.

Sual — Millî Birlik Komitesi âzalariyle, kabine âzalarının münasebetleri nasıldır?

Cevap — Bu münasebetler fevkalâde samimidir. Millî Birlik Komitesiyle kabinenin münasebetleri benim vasıtamla olmaktadır. Ben hem komitenin, hem kabinenin başkanıyım.

Sual — Gazetelerde son zamanlarda Demokrat Partililerin evlerinde silâh ve askerî teçhizat bulunduğu söyleniyor, doğru mudur?

Cevap — Bu türlü haberler mevcuttur. Hakikat, tahkikat sonunda anlaşılacak ve tahakkuk ettikçe efkârı umumiyeye açıklanacaktır. Şimdilik bazı emareler mevcuttur. Meselâ, birçok lüzumsuz yerlerde silâhlar bulunuyor. Biraz evvel söylediğim gibi, bu sualin cevabı tahkikat tamamlandıktan sonra verilebilecektir.»

*

Nezaret altına alınanlar hakkında bir tahkikat açılıp açılmıyacağı hakkındaki soruyu, 31 Mayıs 1960 günü toplantı yapan Bakanlar Kurulunun şu tebliği açıklıyordu:

Ankara, 31 (A.A.) — İcra Vekilleri Heyeti bugün Başvekâlette Millî Birlik Komitesi Başkanı ve Devlet ve Hükûmet Reisi Orgeneral Cemal Gürsel'in başkanlığında toplanmıştır. Bu toplantıda;

1 — Adalet cihazının tamamiyle müstakil ve sağlam esaslara göre teşkilâtlandırılması hususunda Adliye Vekilinin görevlendirilmesi,

2 — Her türlü usulsüz muamelelerin ve suiistimallerin tesbiti için, delillerin zail olmamasını, nezaret altında bulunanlardan alınması gereken malûmatın sür'atle teminini ve kanunî yollardan neticenin istihsalini sağlamak maksadiyle,

a) Sorumlular hakkında tahkikat icra edilmesi,

b) Tahkikat heyetinin hâkimlerden teşkili için Adliye Vekâletine selâhiyet verilmesi,

c) Tahkikat heyetince suçlu görülenlerin divanı âli tarafından muhakeme edilmeleri,

d) Sanıklara her türlü kanunî teminatın sağlanması,

3 — İktisadî ve malî kararların koordinasyonu, toplu ve devamlı olarak çalışmakta bulunan kabinenin mesaisiyle sağlanmakta olduğundan Koordinasyon Vekâletinin ve İktisadî Koordinasyon Heyetinin lâğvı ve mezkûr Vekâlet teşkilâtının Ticaret Vekâletine bağlanması kararlaştırılmıştır.

Yine 31 Mayıs 1960 günü yayınlanan resmî bir tebliğde 27 Mayıs 1960 tarihinden evvel, Sabık Devlet Reisi ile, Başbakan ve hükûmet âzaları hakkında hakaret suçundan mahkûm olanlar, Türkiye Devletinin ve hükûmetinin manevî şahsiyetine hakaret edenler, topyekûn affedilmiş bulunuyorlardı. Bunlar hakkında yapılan takibat derhal durdurulmuş ve mevkuf olanlar da tahliye edilmişlerdir.

★

O gün Ulus Gazetesine bir ihbar mektubu gelmişti. Bu mektupta, polisler tarafından İstanbul'da vurulan talebeler arasında (Rayıh A. Sutra) isminde bir Hintli talebenin de bulunduğu bildiriliyordu. Ulus Gazetesi bu

fırsatı kaçırmadı ve Rayıh A. Sutra isimli öğrencinin kaybından dolayı 19 uncu ceset olarak büyük bir teessürle bahsetti. Gazeteyi okuyanlar Demokrat Partiye yeniden diş bilediler. Bunlar sadece Türk talebelerini değil, memleketimize tahsile gelmiş zavallı yabancı öğrencileri de kurşundan geçirmişlerdi. Rayıh A. Sutra'dan bazı İstanbul gazeteleri de bahsettiler. Fakat meselenin sadece bir muziplik eseri olduğu ertesi günü gelen ikinci bir mektuptan anlaşıldı. Bu ikinci mektupta: «Hintlinin ismini bir de ters taraftan okuyunuz.» diye yazılıyordu. Tabii bu mektup üzerine Hintli talebe hakkında yapılan neşriyat derhal kesildi. Bu ceset işleriyle o zaman Devlet Bakanı Âmil Artus meşgul oluyordu. Muzip ihbar mektubu sahibi de A. Sutra diye onun ismini ters yazmıştı. O günlere ait Ulus Gazetesi koleksiyonunu karıştıranlar Rayıh A. Sutra ismine ait haberi okuyacaklardır.

XI

TAHKİKAT KOMİSYONU RAPORU

MİLLÎ Birlik Komitesi üyeleri ve birçok meraklılar, Demokrat Partinin kurduğu (Tahkikat Komisyonu) nun hazırladığı raporu merakla bekliyorlardı. Esasen bütün gürültülere sebep olarak bu tahkikat komisyonu gösterilmiş ve ihtilâl havası bu komisyonun kurulması dolayısiyle estirilmişti. Başvekil Adnan Menderes 25 Mayıs 1960 günü Eskişehir'de verdiği bir beyanatta Tahkikat Komisyonunun işini bitirdiğini ve raporunu hazırladığını ilân etmişti. Fakat 26 Mayıs 1960 günü muhalefet lideri İsmet İnönü Menderes'in bu beyanatını yalanlamış, Tahkikat Komisyonu raporunun hazırlanmadığını iddia etmiş ve sözlerini şöyle bitirmişti:

«— Tahkikat Komisyonu üyeleri, bir rapor hazırladıklarını Menderes'in Eskişehir'deki nutkundan öğrenmişlerdir.»

Böylece İnönü, Menderes'in Eskişehir'de yalan söylediğini belirttiği gibi komite üyelerinin şahsiyetleriyle eğleniyordu.

İnönü'ye körükörüne inanmış bulunan M.B.K. üyeleri ve diğer bir çok kimseler İnönü'nün bu kat'î konuşmasını gözönüne getirerek böyle bir raporun henüz hazırlanmamış olduğu kanaatini taşıyorlardı. Bu kanaatledir ki, ihtilâlin ilk günlerinde kimse bu raporla ilgilenmemişti. Fakat ihtilâlden bir hafta sonra biraz inceleme yapılınca tahkikat komisyonu raporunun ger-

çekten hazırlanmış ve Başbakanlığa verilmiş olduğu anlaşıldı. Millî Birlik Komitesi üyeleri bunu ele geçirir geçirmez, (124) daktilo sayfası tutan raporu incelemeğe başladılar. Cumhuriyet Halk Partisi tarafından bir mezalim komisyonu olarak tavsif edilen Büyük Millet Meclisi Tahkikat Komisyonu raporu içinden büyük suç unsurları çıkarabileceklerini tahmin ettiler. Raporun içinde kurşuna dizilecek isimler, Harp Okulunun imhası gibi kanun dışı tekliflerle karşılaşacaklarını aradılar. Büyük Millet Meclisi tarafından kendilerine geniş selâhiyetler verilen bu heyet, nihayet bir icraat yapmak için kurulmuştu. Bunların icraatı acaba neler olacaktı? Her gün sokaklara dökülen binlerce üniversite öğrencisi bu komisyonun kurulmasını Türkiyede fert hürriyetine tecavüzün en büyük âmili ve tek müsebbibi olarak ilân ediyorlardı. Esasen 27 Mayıs ihtilâli Türkiyede bir daha böyle geniş selâhiyetli komisyonların kurulmaması için yapılmıştı. Türkiyede artık bir daha fert hürriyetine en küçük şekilde tecavüz eden böyle kanunlar çıkmıyacaktı. Bütün hâdiselerin tek mihrakı olarak gösterildiği için gerçekten de (Tahkikat Komisyonu Raporu) üzerinde durmak yerinde bir hareketti. Fakat raporu okuyunca herkes sukutu hayale uğramıştı. Çünkü rapor baştan sona kadar C.H.P. muhalefetine karşı bir müdafaa tarzında kaleme alınmıştı. Kimseyi kurşuna dizmek değil, üç günlük hapis bile tavsiye edilmiyordu. Raporu okudukça sararıp solan ve bundan istedikleri en küçük bir propaganda vesilesi bulamıyan Millî Birlikçiler ve onlarla teşriki mesai eden C.H.P. liler hemen bu raporu gizli kasalara sakladılar ve kimseye bundan bahsetmemeğe karar verdiler. Fakat ilk defa biz burada bu raporu açıklamak suretiyle Türk efkârı umumiyesine 1960 yılının ilk aylarındaki muhalefet ve iktidarı daha belirli olarak tanıtacağız.

Tahkikat Komisyonunun, Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına takdim edilmek üzere hazırladığı

ve kaleme aldığı bu raporun ilk cümleleri şöyle başlamaktadır:

«Tahkikatımızın mevzuunu teşkil eden siyasî hâdiselere lâyıki ile nüfuz edebilmek için herşeyden evvel şu dört nokta üzerinde durmaktayız»: Bu dört nokta şu suretle açıklanmaktadır:

«1 — Cumhuriyet Halk Partisi, muhalefetini, nasıl bir vasat içinde ve mücadelesini ne gibi şartlar içinde yapmaktadır?

2 — Bu mücadeleye hâkim olan ruh haleti ve zihniyeti nedir?

3 — Tatbik edilen muhalefet usulleri nelerden ibarettir?

4 — Bu usuller on senelik bir devre içinde nasıl bir seyir takip etmiştir?»

Raporun içinde bu dört madde teker teker incelenmektedir. Meselâ buradaki birinci madde incelenirken «Vasat ve Şartlar» ayrıca üç madde halinde sıralanmakta ve bu üç madde teker teker tefsir edilmektedir. Vasat ve Şartlar şöyle üç maddeye bölünmüştür:

«1 — Hâdiselere bağlı olan şartlar.

2 — İnönü'nün şahsına bağlı olan şartlar,

3 — Demokrat Partinin tutumu ile alâkalı olan şartlar.»

Biz bu raporu naklederken ancak mühim kısımlarına temas etmek zaruretinde kalıyoruz. Şimdi burada ikinci maddeyi teşkil eden «İnönü'nün şahsına bağlı olan şartlar» kısmını rapordan aynen nakledelim:

«İnönü'nün şahsına bağlı olan şartları ikiye ayırmak mümkündür: A — İnönü'nün eski hizmetlerinin istismarı, B — İnönü ve Atatürk'ün Cumhuriyet Halk Partisi ile münasebetlerinin istismarı. Şimdi bu sıra üzerinden maruzatımıza devam edelim:

A — **İnönü'nün eski hizmetleri:** C.H.P. nin nizam ve âsayişe kasdeden hareketlerinde Garp Cephesi Ku-

mandanı İsmet Paşanın geçmiş hizmetlerinin, daima bir kalkan gibi muhaffef unsur veya mazeret gibi kullanıldığını esefle görmekteyiz. Başlar dara geldikçe hep o eski hizmetler ortaya atılır. Kanunların ihlâli sırasında o hep millî kahraman, ak saçlı kahraman gibi sıfatlarla takdim edilir. Burada iki noktayı belirtmekte faide vardır. Evvelâ bir kimse vatanî vazifesini yaparsa vatan ve millete olan borcunu ödemiş olur. Hiçbir hizmet hiçbir kimseyi vatandan ve milletten alacaklı hale getirmez. Bu bakımdan vazifesini yapmak insana şeref ve itibar verir ama memlekete fenalık yapmak, kanunlar üzerine çıkmak imtiyazını aslâ vermez. Bir şahıs çıksa, bir milleti tek başına kurtarsa o dahi diyemez ki bu milleti ben kurtardım, iktidarı bana vermezseniz size rahat vermem. Saniyen istiklâl mücadelesi C.H.P.nin ilk fırsatta istismar ettiği nisbette İnönü'nün inhisarında değildir. Dünyaca malûm odur ki, Millî mücadeleye ilk adımı atan Atatürk olmuştur. Refet Paşa Samsun'a beraber çıkanlar arasındadır. Kâzım Karabekir, Ali Fuat Paşalar Mustafa Kemal ile fiilen irtibata geçtikleri sırada Miralay İsmet Bey henüz İstanbul'da İstihbaratı sulhiyede padişahın emrinde çalışıyordu. İstiklâl mücadelesi denilince Atatürk'ten sonra ilk akla gelen isimlerden biri de Mareşal Fevzi Çakmak'tır. İnönü'nün buna karşı yaptıkları, Atatürk'e yaptıklarından pek farklı değildir. Garp Cephesi Kumandanının sabık hizmetlerini, vicdan ve âsayişe kasteden hareketlerinin âdeta bir yardımcısı olarak kullanmak istiyenlerin hatırdan çıkarmamaları lâzımdır ki, millî mücadele aslında bu vatan uğrunda bir karşılık beklemeksizin kan döken, can verenlerin bir şeref destanıdır. Atatürk'ün her fırsatta tekrarlamaktan iftihar duyduğu gibi Millî Mücadele topyekûn Türk Milletinin müşterek zaferidir.

Bugün İnönü ve C.H.P. zimamdarlarının hasım gibi karşılarına almış oldukları D.P. liler de ya bu mücadelede bizzat hizmet edenler veya onların evlâtlarıdır.

Birinci ve İkinci İnönü zaferleri ile Lozan muahedesinin akdi yıldönümlerinde C.H.P. propagandasının, bizzat tertiplediği ziyaret programlarında İnönü'nün bugüne kadar yaptığı bütün konuşmalar tetkik edilecek olursa Atatürk'ün ismini dahi anmadığı müşahede olunur. İnönü ve taraftarlarına göre, sanki Birinci ve İkinci İnönü zaferleri ve Lozan muvaffakıyeti İnönü'nün inhisarında gibi telâkki edilmekte ve bilhassa böyle gösterilmeye çalışılmaktadır. Hakikatin böyle olmadığı tarihen sabittir. Nitekim Birinci İnönü muharebesinde muharebenin aksamasının, İkinci İnönü muharebesinde ise Kemalettin Sami ve Cemil Cahit Paşanın rollerinin neticeye tesir derecesi, her iki Lozan muahedesinde Atatürk'ün payını en iyi bilmesi icap eden şahıs muhakkak İnönü'dür. Lozan muahedesinin ise ne istiklâl mücadelesinden ne de Atatürk'ten ayrı olarak mütalea edilmesi aslâ caiz ve mümkün değildir. Kaldı ki, hizmetlerin münakaşasına girmeye dahi mahal yoktur. Hiç bir hizmetin hiçbir kimseye imtiyaz temin etmiyeceğini düşünmek kâfidir.

B — **Atatürk, İnönü ve C.H.P.:** Atatürk - İnönü münasebetleri ile bugünkü C.H.P. nin Atatürk ile irtibatı nisbetine temas etmeyi zarurî saymaktayız. Çünkü on senedir gerek D.P. yi tahrip ve gerek yıkıcı tahriklerin umumi efkârdaki aksülâmellerini tahfif için bu münasebetler daima istismar edilegelmiştir. Malûm olduğu üzere, İnönü fiilen 21.9.937 tarihinde ayrılmış olduğu Başvekillikten 26.10.937 tarihinde tamamen uzaklaştırılmış oldu. Atatürk İnönü'nün başvekilliğinin memlekete faydalı olmıyacağını kabul etmişti. İnönü Cumhurreisi seçildiği Kasım 1938 tarihine kadar 14 ay sadece Malatya mebusu olarak vazifeye devam etmiş oluyordu.

Fakat bu hal İnönü'yü tarihte misli görülmemiş kin ve ihtirasının, aziz Atatürk'ün milletçe mukaddes olan hâtırasına karşı en çetin bir mücadeleye girmesine ve

10 senelik Reisicumhurluğu esnasında bu mücadeleyi her an biraz şiddetlendirerek devam ettirmesine kâfi gelmiştir. İlk iş olarak 26.12.938 de C.H.P. Kurultayı büyük toplantıya çağrıldı. Parti tüzüğünde tadilâtla İnönü değişmez başkan seçildi. 29.1.939 da parti divanı seçimlerinin vaktinden evvel yapılmasına karar verdi. 25.3.1939 tarihli Ulus gazetesinde mebus namzetleri ilân edilince, maksadını herkes anlamıştı. Atatürk'ün en yakınlarından başlamak üzere bir tasfiyenin başladığı, listeden açıkça belli oluyordu. Ölümünden on gün geçtikten sonra resmî C.H.P. gazetesinde artık Atatürk'e ait resim ve yazı görmek gayri mümkün hale geldi. Ressamlar arasında açılan müsabakanın neticesi dahi beklenmeden gizli ve acele tamimlerle Atatürk'ün çerçeveleri resmî dairelerden indirildi, yerine Millî Şefin çerçevesi asıldı. Atatürk'ün resmini taşıyan paralar, pullar sistemli bir şekilde değiştirildi. Artık C.H.P. nin organı ve Ankara'nın tek gazetesi Ulus'ta birinci, ikinci İnönü ve Lozan zaferlerinin yıldönümünde, kırmızı çerçeveli resimler görüldüğü halde ne 23 Nisan ne 19 Mayıs ve hattâ 30 Ağustos yıldönümlerine ait tek bir resim dahi bulmak gayri mümkündür. 29 Ekim'de ise Atatürk'ün İnönü ile birlikte olmak şartiyle resmi konmaktadır.

Atatürk'ün ölüm yıldönümlerinde İnönü'nün eski beyannamesinin okunması, Atatürk'ün kısa ve sade olarak hayatının anlatılmasından başka değişik bir program yapılması yasak edilmişti.

Atatürk'ün köşkünün bahçesine dikilmek üzere, 938 senesinde ikmal edilmiş olan heykel tam 12 sene Çankaya köşkünün bahçesinde, kümes gibi bir barakada tozlar içerisinde bırakıldı ve yerine dikilmedi.

Saydıklarımız birkaç misalden ibarettir. Henüz ilk günden İnönü'nün daha iyi yapacağım iddiası ile ortaya çıkması, Atatürk devrini topyekûn kötülemek maksadiyle ortaya atılan (Devri İsmet) açıldı sözü, tedrisat-

tan kaldırılan dördüncü cilt tarih ve raporumuza almak imkânını bulamadığımız daha yüzlercesi.

Bu mücadele öylesine devam etmiştir ki, neticede Atatürk'ü hakikaten sevenlerin, İnönü tarafından sevgilerinin, müsamaha ile karşılanmak imkânları bile ortadan kalkmıştır. Bugün İnönü, Türk Milletine Atatürkün en yakını olarak gösteriliyor. Bunu iistismar etmek istiyenlerin hatırlamaları icap eden bir vakıa vardır. Filhakika Atatürk'ün ölümüne tekaddüm eden hastalığında, İnönü'nün Atatürk'ü ziyaret etmediği tarihen sabittir. Haklı olarak soruluyor:

a — İnönü kendisine bunca iyiliği olan Atatürk'ü, sırf 14 ay başvekillikten uzaklaştırdığı için mi ziyaret etmemiştir?

b — Yoksa İnönü ziyaret etmek istemiştir de, Atatürk onun yüzünü görmemek mi istemiştir?

Halen cevapsız kalmış olan bu iki sual bugün Atatürk'ün yakınlığını istismara kalkışanları susturacak kadar bedihidir. Şimdi bir de İnönü'nün 10 Kasım 1950 tarihinden, yâni iktidarı kaybetmesini takip eden Atatürk'ün ölümünün ilk yıldönümünde yazdığı makalenin bir cümlesini okuyalım: «Atatürk bizi kendi halimize bıraktığının yıldönümünde, onun büyük ıslâhatını ne halde bulundurduğumuzu gözden geçirmek ödevinde olduğumuzu sanıyorum.» Evet tam 10 sene sonra, o da muhtaç olunca.

Malûm olduğu üzere, Atatürk'ün muhterem valideleri 1923 senesinde ölmüştür. İnönü Zübeyde hanımefendinin mezarını ilk defa Mayıs 1959 da ziyaret etmiştir. Evet tam 36 sene sonra. O da Ege taarruzu namı altında, çıkardığı kargaşalıktan mütevellit umumî aksülâmeli tahfif gayesi ile. İnönü tam 12 sene Atatürk'ün hâtırası ile mücadele ettikten sonra ona böyle dehalet mecburiyetinde kalması Allahın bir hikmeti ve Atatürkün ve Türk milletinin yeni bir zaferidir.

Atatürk'ün C.H.P. ile münasebetine gelince: İsmet İnönü'nün, 25.10.937 tarihli resmî tebliğden de anlaşılacağı üzere, Atatürk'ün sağlığında Parti umumî reis vekilliğinden de ayrılmıştır. Atatürk bu vazifeyi, muhterem Celâl Bayar'a vermiş, ve kurduğu partiyi muhterem C. Bayar'a emanet etmiştir. Kaldı ki, Atatürk'ün aziz hâtırası ile 10 sene mücadele eden İnönü C.H.P. başkanı kaldığı müddetçe, bu partinin Atatürk'ün partisi vasfını kazanabilmesine aslâ imkân tasavvur edilemez. Atatürk'ün ismini istismar etmek istiyenlerin bunu böylece bilmeleri icabeder.

D. P. nin davranışı ile alâkalı şartlar: Bu noktada D.P. nin devri sabık yaratmıyacağı vaadine temas etmek faydalı olacaktır. Çünkü hem D.P. nin iktidar hayatına ne derece iyi niyetlerle başladığı ve dünyanın en elîm muhalefet usullerine memleketimizi sahne yapan yıkıcı faaliyetlere rağmen bu iyi niyeti bugüne kadar nasıl devam ettirdiğinin ve nelere katlandığının tarih müvacehesinde tesbiti bakımından buna zaruret vardır. D.P. daha muhalefette iken, iktidara geldiği takdirde (Başta 1946 seçimleri olmak üzere) C.H.P. den sorabilecek birçok hesaplar olmasına rağmen, bugün verilmekte olan hesapları iktidara gelince soracaklarından pervasızca bahseden C.H.P. liderlerine teminat vermiş olduğu halde) bu vaadinden bugüne kadar nükûl etmemiştir. Filhakika, tarihin hiç bir devrinde, dünyanın hiçbir yerinde, bir Millî Şefin muhalefet lideri olarak siyasî faaliyetine devam edebildiği, görülmüş değildir. Kaldı ki, İnönü ile nasıl iktidar zamanında Demokrasi mümkün olmamışsa, muhalefeti zamanında bunun aynı olduğu daha D.P. iktidarının ilk günlerinden anlaşılmış bulunuyordu.

Bu sebepledir ki, 1946 seçimlerinde millet irâdesini hiçe sayanların siyasî haklarından mahrum edilmemesinin ve çıkarılan bir umumî af kanunu ile eski suçların cezasız bırakılması Demokrat Parti içinde olduğu

kadar tarafsız vatandaşlar arasında da çok tenkit edenler olmuştur. Buna rağmen itidal erbabı D.P. nin kat'î kanaate varmak için hâdiselerin inkişafını ve olgunlaşmasını beklemek şeklinde tecelli eden, temkinli, insanî ve vatanperverane davranışı ve anlayışı takdirle karşıladılar. Devri sabık yaratmama temayülünün dün sezilen ve hissedilen ve bugün artık elle tutulur hale gelen mahzurlarının yanında bir faydası olmuştur, o da bitaraf efkârı umumiyenin hâdiselere sebebiyet verenlerin C. H.P. liderleri olduğu vicdanî kanaatine varabilmiş olmalarıdır. Eğer D.P. iktidara gelir, gelmez, (Hissî bir istikamet alması tabiî ve beşerî olan) bir hesap sorma ve devri sabık yaratma temayülüne iltifat etmiş olsaydı, bugün hangi tarafın haklı olduğunu sarahaten tayinde tereddüde düşen vatandaşların sayısı fazla olabilirdi. Bu itibarla 1946 seçimlerinden sonra can kaygusu ile B.M.M. sinin arka kapısından kaçanların, 1950 seçiminden sonra yine aynı endişe ile hayatım emniyette mi? diye D.P. idarecilerinden şahsî teminat talep edenlerin, bugün bir kahraman edası ile kundakçılık yapabilmeleri muhakkak ki devri sabık yaratılmamış olmasının tabiî ve emin bir neticesidir. Ama her şeye rağmen tarih bunu D.P. nin aleyhine kaydedemiyecek bilâkis C.H.P. liderleri vahim hâdiselerin tek suçlusu olarak tarihe intikal edecektir.

C.H.P. de zihniyet: C.H.P. ye hâkim olan zihniyeti, bu parti lideri İsmet İnönü'nün şahsından ayırmak suretiyle mütalea etmek kat'iyen isabetli bir usul sayılmaz. Çünkü bu parti bünyesi içinde muayyen fikir ve prensipler hâkim olmadığı gibi, partinin umumî sevk ve idaresinde teşkilâtın söz sahibi olması gibi demokratik bir zihniyet te aslâ mevcut değildir.

C.H.P. tek merkezden sevk ve idare edilen bir parti olmak vasfını daima muhafaza etmiştir. Filhakika hâdiseler göstermiştir ki, C.H.P. nin zihniyeti İnönü'nün şahsında tecelli ve temerküz etmektedir. Onun ağzı

veya rızası eklenmeden bu parti içinde herhangi esaslı bir meselenin ele alınıp karara varılması mümkün görülmemektedir.

Diğer taraftan parti çalışmalarında rastlanan en yıkıcı beyan ve hareketlere başta İnönü olmak üzere C. H.P. liderlerinin daima tekaddüm etmiş oldukları yapılan tahkikatla da sabit olmaktadır. Şöyle ki memleketimizin bugün maruz bulunduğu hâdiselere partilerarası bir mücadele meselesi olmaktan çok öteye geçmiş, hizmetlerinin siperinde ve hiç te hakkı olmadığı halde Atatürk'ün isminin gölgesinde kanun dışı bir mücadeleye girişmiş olan bir İ. İnönü meselesi, muayyen ihtirasların onun sayesinde ve sağlığında tahakkuk ettirmek için İ. İnönü'nün bakıye şöhretini istismara kalkışan muayyen politikacılar meselesi olarak görülmektedir. Diğer taraftan C.H.P. nin sevk ve idaresinden mesul olan şahıslar dışında kalan selâhiyetsiz partililerin hareket ve beyanlarına itibar edilmesi halinde bu gibilerin fiil ve beyanlarının partiyi ilzam edemiyeceği müdafaası ile karşılaşmak daima mümkün ve hattâ kat'î olmuştur. Fakat bir parti başkanının veya Parti Genel Sekreterinin veya partinin umumî sevk ve idaresi ile vazifeli eşhasın hareket ve beyanlarının partiyi ilzam etmiyeceği ileri sürülemez, sürülürse muteber olmaz.

İşte arzetmiş olduğumuz bu iki sebep dolayısiyle, ve ancak bu ölçüler dairesinde raporumuzda İnönü'nün şahsı ile fikir ve hareketleri üzerinde duruyoruz ve duracağız.

İnönü ve Takriri Sükûn kanunu: İnönü'nün başvekillik hayatı Takriri Sükûn kanunu ile başlamıştır. Başvekâlete intihap olduğuna dair tezkerenin B.M.M. sine arzından sonra programın okunması, müzakere, rey toplama ve tasnif dahil 45 dakika içinde itimat reyi alan İ. İnönü, hükûmeti, aynı saatte Takriri Sükûn Kanunu lâyihasını meclise tevdi etmiştir. Lâyiha derhal

Adliye Encümenine tevdi edilmiş ve celse 6.30 da kapanmıştır. Kapanışından tam yarım saat sonra celse tekrar açıldığı zaman (saat 7,05) Takriri Sükûn kanununun adliye encümenindeki müzakeresi bitmiş, raporu yazılmış bulunuyordu.

Bu kanun lâyihasının esbabı mucibesi, metni ve Adliye Encümeni mazbatası, yüksek umumî heyetin malûmudur. Bu itibarla bunlardan bahsedecek değiliz. Yalnız kanunun müzakeresi sırasında o zamanki Millî Müdafaa Vekili, Başvekilin itirazlara verdikleri cevaptan bazı cümleleri, ileride hâdiseleri aydınlatmaya büyük ölçüde hizmet edeceğinden raporumuza derce zaruret görüyoruz. Millî Müdafaa Vekili diyor ki: «Bugün devletin kuvvei esasiyesi addedilen müesseselere ve otoritelere, ve bunların hepsine yalanlar, tahriklerle mütemadiyen caniyane bir şekilde hücum edilmiştir. Zaman zaman kimisine hırsızlık, kimisine mürteşi, kimisine inhisarcılık, kimisine fenalık ve hatıra gelen ve gelmiyen bin türlü şey istinat edilerek memlekette devletin nüfuzu istismar edilmiştir. İstanbul matbuatı böyle bir manzara ihdas etmiştir ki, arkadaşlar, Türkiyede devlet yoktur, hükûmet yoktur, hiç bir hükûmete mesnet addedilecek Meclis yoktur, bunların hepsi adî midelerinden, menafii zatiyelerinden maada hiçbir şey düşünmiyen bir güruhu lâyüflihûndan ibarettir... İşte bu suretle memlekette sözü dinlenecek bir zabıta, emri infaz edilecek bir hükûmet, verdiği kararların infazına ve meşruiyetine inanılacak bir Meclis yoktur, manzarası vücuda getiren bu müessese ve buna bilûmum dahilî haricî anasır bilerek ve bilmiyerek bir terkibi tam halinde hareket etmişlerdir..... Emniyeti umumiyeyi masûn bulundurmak için o emniyeti umummiye sahasında icrayı tahribat etmekte olan zehirli yılan yuvalarını tahrip etmek lâzım değil midir?... Allah göstermesin aziz vatanımızın herhangi bir noktasında bir düşman neferi çıksa, milletin müttehit bir kitle ha-

linde ona karşı derhal hareketi kolay ve daima kabildir. Fakat dahilî tehlikeler hiç bir vakit Vatanın bir köşesinde bir düşman neferinin çıktığı gibi bariz ve zahir alâmetlerle belirmez. Dahilî tehlike, devletin içinde yanan bir yangın gibidir. Eğer o devlet müessesesini vücuda getiren teşekküller, meclisler ve hükûmetler bu yangının infilâkinden evvel arıza keşfetmiyecek, icap eden tedabiri meşrua ve kanuniyeyi ittihaz etmiyecek olursa, yangın geldikten sonra ekseriya tedbir ittihazına vakit ve imkân kalmadan, onun alevleri bu mevkide ve vaziyette bulunan devletin bütün bünyesini tahrip eder. Bir mesul hükûmet hâdisata tamamen tedabir ile tekaddüm etmek mecburiyetindedir.»

Aynı gün başvekil İsmet Paşa da şöyle konuşuyordu: «Siyasî had ve hareketimize ilk temas anında muhalifler hassasiyet ve faaliyet gösteriyorlar. Siyasî had ve hareketimizin sıhhatine en bâriz ârazı elîme budur. Mevcut olan kanun Teşkilâtı Esasiye Kanununun hududu dahilinde ve memlekette tedabiri nafia cümlesinden, âsarı nafia vücuda getirecek bir kanundur. Bu kanunun lüzumunu idrâk eden bugünkü vaziyete göre, bu kanunun lüzumunu takdir eden ve bunu meclisi âliye izah eden cumhuriyet evlâtları cumhuriyeti tehlikede bırakırlar mı? (Layiha bu müzakerelerden sonra kanunlaşmış, bundan başka ayrıca aynı celsede ikinci bir İstiklâl Mahkemesinin teşkiline dair başvekâlet tezkeresi okunmuştur.) Bu tarihten iki sene sonra Takriri Sükûn kanununun müddetinin temdidi hakkındaki kanun lâyihasının müzakeresinde Başvekil İsmet Paşa şöyle diyordu:

«İki sene evvel karşısında bulunduğumuz hâdisatın en mühimmi Şeyh Sait isyanı ile tebarüz eden harekâtı fiiliye değildir. Asıl tehlike memleketin umumî hayatında hâsıl olan teşevvüş ve tezebzüp idi. Hükûmet Takriri Sükûn kanununun ne gibi ahvalde resmen istimal etti. Bunun hesabını birçok defalar Meclisi Âli

huzurunda vermeye çalıştım. Bizim Takriri Sükûn kanununun tatbikatı esnasında müteellim vaziyet aldığımız işlerden birisi, mukabil teşkilâtı esasiye üzerine ittihazı karar etmek mecburiyetidir. Birçok devirlerde büyük hâdisat zamanında, birçok hüsnüniyet erbabı mahza harf ve tereddüde düçar olduklarından dolayı yalnız kendileri değil, milleti büyük felâketlerden kurtaramamışlardır. Büyük hâdisat zamanında erbabı hikmetin ve erbabı tecrübenin başlıca şıarı, tedbiri hükûmetle muvazene edilip bulmak, sonra da tereddütsüz tatbik etmektir.

Görülüyor ki İsmet İnönü 12 sene Başvekil olarak bu kanunların ve Atatürk gibi muktedir ve milletçe sevilen bir liderin himayesinde çalışmıştır. İsmet İnönü 938 den 950 senesine kadar tam 12 sene Millî Şef ve C.H.P. nin değişmez Başkanı sıfatı ile Reisicumhur olarak siyasî hayata devam etmiştir. 24 sene devam eden bu tahakküm temayül ve tatbikatı, İsmet İnönü'nün ruh haletindeki hisleri 10 senelik C.H.P. muhalefetinin istikamet ve zihniyetinde başlıca âmil olduğu içindir ki, raporumuzun başında arzettiğimiz veçhile bu tarihî vak'ayı kaydettik. Bu mevzua temas etmenin diğer sebeplerini ise ileride arzedeceğiz.

Muhalefet usulleri: CHP.'nin muayyen fikir ve prensiplere dayanan müsbet muhalefet usulleri yoktur. C.H.P propagandasının bariz vasfı, zamana, muhite ve şahıslara göre tahavvül etmesidir. Filhakika C.H.P.'ince bir fikir hakikatlere ve hattâ millî menfaatlere uygunluk derecesine değil, ikna ve rey getirme derecesine göre değerlendirilir. Bir misal ile ifade edelim: ileride arzedeceğimiz veçhile C.H.P. lideri İnönü D.P. seçimlerde Saidi Nursi'yi vazifelendirdi şeklinde bir isnat ve iftirayı ortaya atması bu parti propaganda organlarının Saidi Nursiyi D.P. öldürttü şeklinde ikinci bir yalan ve

iftirayı muayyen muhitlerde yaymalarına mâni değildir. Kısaca C.H.P. için bir fikir ancak revaç bulduğu müddetçe ve revaç bulacağı umulan muhitlerde muteberdir. Buna rağmen hâdiseleri lâyıki ile aydınlatabilmek, vuzuh verebilmek için muhalefet usullerinin arzettiği bu karışık manzaraya rağmen bunları imkân nisbetinde tasnifli bir şekilde arza gayret edeceğiz.

İki safha: C.H.P. 10 senelik muhalefetini iki devreye ayırmak mümkündür. Birinci devre 1957 seçimlerinden evvel, ikinci devre 1957 seçimlerinden sonradır. Bu iki devrenin bariz vasıflarını kısaca arzetmek için denilebilir ki, 1957 ye kadar (birkaç istisna hariç) C.H.P. organlarında mevzuubahis edilen meşru seçimlerdir. 1957 den sonra mevzuubahis edilen ise ayaklanma, isyan ve ihtilâl hareketleridir.

Vasıfları itibarı ile birbirinden bu derece farklı olan bu iki safhayı ayrı, ayrı mütalâa etmek her birinin menfî istikametteki inkişaf seyrini Türk milletinin gözleri önünde ayrı ayrı sermek isabetli olacaktır. Filhakika C.H.P. sinin 1957 senesinden sonra görülen endişeli ve telâşlı hâlinin hakikî âmillerini tesbit edebilmek için 1951 ara seçimleri ile 1954 ve 1957 seçimlerinde, C.H.P. tarafından istimal edilen propaganda silâhlarının âkıbetlerini bilmekte büyük fayda vardır. İnönü'nün 12.9.1951 Radyo konuşması: «Ben başkanlık ettiğim muhalefet partisi olarak bugünkü iktidarın, milletin başına bir kaza getirmelerinden ciddî olarak endişe ediyoruz. Bütün çırpınmamız bu noktada toplanmıştır. Memleket kazaya uğrarsa, bunları görüp söylememiş olmaktan vebal altında kalacağımızı düşünüyoruz.»

1. 1957 ye kadar: 1950 - 1957 arası C.H.P. muhalefetinin normal ve tabiî bir muhalefet tatbikatı olduğu sanılmamalıdır. Bu tarihler arasında C.H.P. muhalefetinin memlekette büyük zararlar veren yıkıcı faaliyetle-

ri olmuştur. Fakat bunların demokrasi rejiminin inkârı gayri mümkün faydaları müvacehesinde, münhasıran kısmî tedbirlerle karşılanması yolu tercih edilmiştir.

A — 1951 ara seçimleri: C.H.P. Muhalefetinin ilk günlerinden vatandaşların reylerinde yanıldıklarını, bunun memleket içinde büyük bir tehlike bulunduğu telkin edilmek istenilmiştir. O tarihte İnönü'nün daima yakın ve büyük tehlikelerden bahsettiğini görüyoruz. 29.6.1950 sekizinci kurultay açılış nutkunda: «Biz İkinci Cihan Harbi fiilen bittikten sonra yani 1945 denberi çok ciddî siyaset meselesi ile karşı karşıya bulunmaktayız. Toprak bütünlüğümüz ve bağımsızlık haklarımız vatandaşlarımızın hatırında tutması lâzım gelen bir mevzu halindedir.

28.8.1950 Belediye seçimleri dolayısiyle yaptığı konuşmadan: «Bizim memleketimiz her an nisbetsiz kuvvetlerin anî taarruzuna maruz olma ihtimali karşısındadır.»

19.2.1951 Bütçe konuşmasından: «Hattâ Başkentimiz ilk günden bir taarruz içinde kalabilir.»

Maksat şüphesiz İnönü olmadan bu tehlikeler karşılanamaz fikrinin telkin edilmesinden ibarettir. Ve bir partinin hakkıdır. Fakat C.H.P. haklarını hiçbir zaman tabiî mecrasında kullanmaya razı olmamıştır. Birleşmiş Milletler idealine gönülden bağlı olan D.P. hükûmeti fevkalâde isabetli olarak, ve C.H.P. nin iktidarı zamanındaki taahhütleri yerine getirmek üzere Kore'ye asker göndermeye karar vermişti. İnönü hükûmetin kendisinden mütalâa alınmadığını ve T.B.M.M. sinden karar istihsal edilmemiş olduğunu bahane ederek hücuma geçti. Kore'ye asker göndermemizin memleketimiz için büyük ve yakın tehlikeler tevlit etmiş olduğu fikri telkin edilmeğe çalışıldı. Bu propaganda zamanla «Kore'de ölenler şehit olmaz» derecesinde süflî bir dereceye düştü. İşte 1950 Belediye genel seçimleri ile 1951 ara seçimlerine bu usullerle gelindi. **«Minarede Ezan, Radyo-**

da Kur'an, Kore'de Kurban» C.H.P. nin bu seçimlerde parolası olmuştu. Buna bir de D.P. vaadlerini yerine getirmedi, ithamı ile D.P. namzetlerinin şahısları hakkındaki iftira kampanyasını ilâve etmek yerinde olur.

1951 ara seçimleri D.P. nin zaferi ile neticelendi. Fakat bu seçimlerde ortaya atılan iddialardan bir teki dahi ayakta kalmadı. Birleşmiş Milletlere olan bağlılığımızı ve Türk Ordusunun kuvvetini bir defa daha bütün dünyaya ilân ve ispat eden Kore destanımız Türk Milletine ve dünya sulhuna büyük faydalar sağlamıştır. Netice o kadar inkârı gayri kabil tecelli etmiştir ki, binbir bahane ve çeşitli itirazları ortaya atan C.H.P. muhalefeti bile meselenin esasında mutabık olduğunu beyan zaruretinde kalmıştır. D.P. nin vaadlerini yerine getirmediği iddiası ise, bugün muhalefette bulunanların akıllarının dahi almıyacağı şekilde, vaad hudutları ötesine geçilmiş olması muvacehesinde ancak gülünç bir hâtıra olarak kalmıştır.

B — 1954 Seçimleri: Bu seçimlere daha zararlı daha vahim muhalefet usulleri ile girdik. Bilhassa yabancı sermaye kanunu, Petrol kanunu C.H.P. seçim propagandalarına bir itham ve tehdit vesilesi olarak ele alındığı görüldü. İtham yalan olduğu kadar tehlikeli ve vahim idi.

a) Yabancı sermaye kanunu için İnönü'nün söyledikleri: 13/4/1954 İstanbul: «Şimdi çiftçi için yeni bir tehlike belirmiştir. Yabancı sermaye ziraate davet edilmiştir. Yabancı gelip işletecek toprağı nerede bulacak, şüphesiz birçok çiftçimizin en çok 20 dönüm olan arazisinden alacaktır. Yabancı sermayenin gelip Orta Anadolu'da buğday, Çukurova'da pamuk, Karadenizde fındık, İzmir'de ve Samsun'da tütün yetiştirmesinden bizim ne istifademiz olacaktır? Yabancı sermaye eşit olmıyan şartlarla yerli çiftçiye hâkim olacaktır.»

15/4/1954 Balıkesir: «Meselâ Balıkesir'de uzak yakın yabancı komşularımızın çiftlikler yetiştirmesi, çift-

likler kurması mümkün olmuştur. Balıkesirliler!.. Bu iktidar yerinde kalırsa bunları göreceksiniz. Bu yabancı çiftliklerden kazanılan paranın 25 lirasına Merkez Bankası altın verirken sizin kazançlarınızın 50 lirasına bir altın alabileceksiniz. Bu vaziyet karşısında iki sermaye rekabetinin ne kadar güçleşeceği meydandadır.»

İnönü'nün bu yalan beyanlarından örnek ve cesaret alarak bir kısım Halk Partililerin yurdun dört köşesinde hangi mahsule köylü bel bağlamış ise, yabancıların gelip arazilerini ellerinden almak suretiyle bu mahsulü bizzat yetiştirecekleri yayılmıştır.

b) Petrol kanunu için İnönü'nün bizzat söyledikleri:

17/4/1954 İstanbul: İşte hukuk ilmi, işte Profesörler, hepsinin önünde söylüyorum. Petrol kanunu karşılığını taahhüt şekline getirmek bir kapitülâsyon devrini açmaktır... Yabancı sermayeden istifade fikri bize kapitülâsyon getirmemeli ve Türk Devletini kendi ülkesinde Devlet haklarından mahrum etmemelidir.

15/4/1954 Balıkesir: Petrol kanunu lâyihası yabancı sermaye ile petrol işlenilen bütün devletlerdeki kanunlara nazaran en ağır ve en fecî şekilde hazırlanmış olanıdır... Zira bu kanunun her maddesi kapitülâsyon esası üzerinden hazırlanmıştır.

23/4/1954 Sivas: İktidar âcz halindedir. Yabancıdan para almak için vermediği memleket hazinesi yoktur... Bir memleket, halini, âtisini uzun vâdeli taahhütlere bağlamak, gidici bir iktidarın hakkı değildir. Bunları çıkaranların bilinmiyen maksatları vardır.»

İnönü, vatanperverlikle aslâ alâkası bulunmıyan bu yalan ve ağır itihamlarından örnek ve cesaret alan Halk Partisi propagandası elemanları bazan açıkça, bazan kulaktan kulağa memleketin dört köşesinde vatan elden gidiyor. D.P. iktidarı memleketi sattı. Kapitülâsyonlar geliyor.. Düşman geliyor, iddiaları ile heyecana düşürmeğe cür'et ettiler.

Bu yalanların bazı yerlerde maalesef menfi tesirleri görülmüş, bazı mıntakalarda ise halk bu yalan ve iftiraya karşı aksülâmel göstermiştir. Mersin'de halkın protestosu, konuşmasını kesmek zorunda kalması, 22/4/1954 te Kayseri'de dövizlerle mukabelesi aksülâmellerin birer örneğidir.

c) 1954 seçimlerinde C.H.P. propagandasının ehemmiyet verdiği diğer bir mevzu da temel atma törenleri olmuştur. Kalkınma yolunda atılan adımları milletin şüphe ile karşılaması bu seçim konuşmalarında ortaya atılan yalanlar bakınız ne kadar cür'etkârane ve ne kadar hicabıâverdir.

Yine İnönü'nün konuşmalarından parçalar: 13/4/1954 İstanbul: «Şimdi kesif bir temel atma, fabrika ihale etme şenlikleri içindeyiz... İstanbul'un meşhur asma köprüsünün temelini bu seçim devresinde görürsek hayret etmemeliyiz.»

24/4/1954 Sivas: «İnsaf ediniz bir günde 500 milyon liralık taahhütlere giren, ihaleler yapan bir iktidarın ciddiyetine mercimek kadar aklı olanların inanmasına imkân var mıdır? Bunlar seçmenleri aldatmak için baş vurulan manevralardır.

(24/4/1954 Ankara radyodundaki seçim konuşması): Seçim zamanı dünyaya karşı Türk Milletinin başındakiler tarafından saygısız muamele gördüğünü anlatıyor. «Türk Milleti ameliyat olacak saf çocuğu oyuncakla aldatmak muamelesi görüyor. Bunlar yakışıksız şeylerdir.»

İnönü'nün milleti aldatmak için söylediği bu yakışıksız sözlerden cür'et alan C.H.P. si propagandası memlekette hangi temel atılmışsa temellerin sivrisinek yuvası haline geldiğini, başlanan işlerin yarım kalacağını pervasızca vatandaşlara söylemeden geri durmadılar.

1954 seçim propagandasının siklet merkezini bu üç mevzu teşkil etmiştir. Bunlar yanında mücerret mef-

humlar üzerindeki iddialar görülür. İşçiyi aldatmak için yapılan uygunsuz vaatler yerine göre uydurulan mahallî yalanlar ve bilhassa D.P. adamlarının aleyhindeki iftiralar yer almışlardı.

1954 seçimleri de böylesine geldi geçti. Bu seçimlere tekaddüm eden propagandanın bir teki dahi ayakta kalmamıştır. Çiftçinin elinden arazisinin alınacağı iddiasının yalan olduğu, bugüne kadar tek bir karış çiftçi toprağının dahi yabancılar tarafından alınmamış olması ile sabittir. Petrol kanununun memlekete kapitülâsyon değil, büyük faydalar getirme yolunda bulunduğunu Türk Milleti tamamen anlamış bulunmaktadır. «Artık bu kanunları çıkaranların bilinmiyen maksatları vardır,» diyen İnönü'nün o zaman bilinmiyen maksatları bugün milletçe anlaşılmıştır. «Artık iktidarın yabancıdan para almak için vermediği devlet hazinesi yoktur» diyen İnönü'nün vatandaştan rey almak için söylemiyeceği söz yoktur, diyenler hak kazanmışlardır. Temel atmalara gelince, bugün o temeller üzerinde yükselen binalar, fabrika bacaları, limanlar ve barajlar Türk milletinin kimler tarafından saygısız muamele gördüğünü, kimlerin saf çocuğu oyuncakla aldatmak muamelesine kalkıştıklarını, mercimek kadar aklı bulunanların kimler olduğunu, bütün dünya ve Türk milletine ve bilhassa D. P. iktidarının ilk senelerinde hükûmet vaatlerini yerine getirmediği iddiası ile ortalıklarda dolaşanlara ispat etmiş bulunmaktadır.

1957 Seçimleri:

D.P. 1957 seçimlerine en kötü şartlar içinde girdi.

a) Büyük yatırımlardan pek çoğu inşa halinde idi. İktidar semere almadan sarfetmek mecburiyetinden henüz kurtulamamıştı.

b) Üç, dört sene devam eden şiddetli kuraklık ihraç imkânımızı azaltmıştı. İthal mecburiyetini arttırmış bulunuyordu.

c) Ayrıca günden güne artan istihlâk karşısında istihsalimiz ve ithalâtımız bu istihlâki karşılayamaz hale gelince yedek parçada ilâç, mal, mıh gibi köylü ihtiyaçlarından yağ ve bakliyat gibi en zarurî yiyecek ihtiyaçlarına kadar giyecekte, yiyecekte ve hattâ içtimaî istihsal vasıtalarında büyük sıkıntılar içinde bulunuyordu. Mala hücumu teşvik eden menfî propaganda, darlığı büsbütün arttırdı.

c) Yabancı sermaye Petrol Kanunu üzerinde C.H.P. sinin davranışı, seçime yakın günlerde muhtemel bir iktidar değişikliğini nazara alan yabancı sermayeyi ve dış yardımları seçim neticelerine intizar durumuna sokmuştur.

d) Bâzı fırsatçıların yarattıkları sun'î darlık gibi yapılan bu menfî propagandalar sayesinde fiatlar mühim nisbette durmadan yükseliyordu.

Alınacak tedbirlerin devamlılığına milletçe inanılması için seçimlerin bir an evvel yapılması zarurî görülüyordu.

D.P. bu müsait olmıyan zemin ve şartlar içerisinde büyük bir cesaret ve millî menfaati parti menfaatinden üstün tutan bir hisle seçimlere karar verdi.

Her hükûmetin tabiî olan bu güçlüğü C.H.P. propagandasının 1957 seçimlerinde nasıl istismar ettiğini belirtmeden evvel 29/4/1950 tarihli konuşmasından şu cümleyi aynen almak C.H.P. propagandasının tavsifî bakımından emin bir yol olacaktır. Cümle aynen şöyledir: Eğer iktidar karşısına geçen muhalefet partileri devleti ve milleti kötülemek pahasına da olsa havasını fena göstermek yolunu tutarlarsa, eğer muhalefet partisi her hükûmetin tabiî olan güçlüğünü büyütmeğe kalkarsa hülâsa iktidarla muhalefet arasındaki münasebet şuursuz bir çekişme ve dalaşma halinde soysuzlaşırsa (?) demokratik rejimin âtisi yoktur.

İktidar, muhalefet münasebetlerinin demokratik rejimin âtisini tehlikeye koyacak nisbette soysuzlaşması-

nın bu şekilde tarif ve tavsifini bizzat İnönü'nün beyanı ile tesbit ettikten sonra şimdi 1957 seçimlerindeki C. H.P. propagandasını hatırlıyalım.

Herkesçe malûm olan bu propagandayı şöyle hülâsa etmek mümkündür:

a — Türkiyenin dış itibarı kalmamıştır.

b — D.P. hükûmetleri plânsız ve programsız yatırım yaptıkları için dış yardım yapılmıyacaktır.

c — Kıbrıs elden gidiyor.

ç — Memleket iktisadî bir buhran geçirmektedir. D.P. iktidarda kalırsa malî bakımdan iflâs mukaddердir.

d — Madde darlığı almış yürümüştür. Hükûmet bunun çaresini bulamıyacaktır.

e — Fiatlar her gün artmaktadır. Bu artış devam edecektir. Memleket batıyor. C.H.P. idarecilerinin böylece plânlaştırdıkları seçim propagandaları alt organlara indikçe daha çirkin, korkunç bir mahiyet alıyordı. Toplantılarda ve nümayişlerde eski otomobil lâstiğinden, cam ve çerçeveden süpürgeye kadar mallar sokaklarda dolaştırılıyor, memleket batıyor iddiaları toplantı kürsülerinden açıkça ifade ediliyordu. Buna mukabil C.H.P. lileri İnönü şahsî teminat göstermek suretiyle rejim meselelerinde seçim şartlarına kadar her şeyin C.H.P. iktidara gelirse düzeleceğini ifade etmekle beraber, köylü borçları, işçi meseleleri gibi rey getireceğini sandığı meselelerde geniş vaatlerde bulunuyordu. İnönü tarafından 1957 seçimlerinde yapılan vaatlerde en çok üzerinde durdukları altı ay sonra seçimlerin tekrarlanacağı teminatıdır.

O zaman şartları ve şahısları henüz kimlerden terekküp edeceği belli dahi olmayan bir müstakil meclis namına tek bir şahsın teminat vermesindeki antidemokratik zihniyet, İnönü'nün 24 senelik tahakküm hayatının tabiî bir eseri olarak mütalâa edilmiştir.

Buna rağmen bunun tatbik edilmiyecek bir vaat olduğunu ifade eden bulunduğu gibi, yeni bir seçim yapmak suretiyle D.P. nin kazandığı vilâyetlerden bazılarının reylerini hususî usullerle C.H.P. ne çevirmek bakımından bunu mümkün görenler oldu. Fakat ne olursa olsun bu sözün aldatıcı tesirine kapılan bir hayli olmuştur. Hattâ bunun seçim neticesine müessir olacak nisbette bulunduğunu kabul edenler dahi vardır.

İşte 1957 seçimleri bu hengâme ile gelip geçti. Reylerin kullanıldığı günden bu raporun yazıldığı tarihe kadar cereyan eden elîm hâdiseleri şimdilik bir kenara bırakarak 1957 de kullanılan propaganda silâhlarının âkıbetini takip edelim:

1957 seçimlerinden sonra Kıbrıs meselesi: Türk hükûmetine, Türk milletine sulhsever camiaya örnek teşkil edecek şekilde halledilmiştir. Bunu Menderes hükûmetinin programında beyan olunan esaslar dairesinde ittihaz olunan 4 Ağustos istikrar tedbirleri ve dış yardım konsolidasyon anlaşmaları ile bunların yanıbaşında bereketli bir mahsul yılı idrâk etmemizin mes'ut neticeleri olarak mal darlığı denilen musibet memleketimizden ebediyen uzaklaştırılmış, fiat istikrarı sağlanmış ve başta gayri menkul fiatları olmak üzere, bazı maddelerin fiyatlarında düşüşler kaydedilmiş, şeametli iktisadî buhran ve iflâs iddiaları bunları ortaya atanlaların yüz karası haline gelmiştir.

Ankara siyasî münasebetlerin mihrakı haline gelmiş, Türkiye dünya meselelerinde söz sahibi kudretli, sözüne güvenilir ve itibarlı bir devlet olarak dünyanın takdirini kazanmıştır.

ÖNÜMÜZDEKİ SEÇİMLER

C.H.P.sinin önümüzdeki seçimlerde haklı tenkitler olarak veya tahakkuku mümkün inanılır vaadler olarak elinde kalan propaganda imkânlarını tahlil etmek bu-

günkü elîm hâdiselerin kördüğümünü çözmenin en emin yolundur.

Filhakika, C.H.P. sinin önümüzdeki seçimlerde propaganda malzemesinin neler olabileceğini incelemek millet olarak hepimizi aydınlatmaya kâfi gelecektir.

C.H.P. sinin ortaya koyabileceği haklı tenkit var mıdır? Önümüzdeki seçimlerde ne diyebilir? Başkentimiz taarruza uğrıyabilir mi diyecekler? D.P. vaadlerini yerine getirmedi mi diyecekler? Kore'ye asker gönderilmemeli mi diyecekler? Yabancılar tarlalarımızı, meyve bahçelerimizi alacak mı diyecekler? Petrol Kanunu kapitülâsyon getirdi mi diyecekler? Atılan temeller sivrisinek yuvası mı oldu diyecekler? 500 milyonluk ihale yapan hükûmetin ciddiyetine mercimek kadar aklı olanlar inanmazlar mı diyecekler. Türkiyenin dış itibarı kalmamıştır mı diyecekler? Kıbrıs elden gidiyor mu diyecekler? Memleket batıyor mu diyecekler? Fiat istikrarı yok mu diyecekler? Yedek parça, mal, ilâç bulunmuyor mu diyecekler? Dış yardım kesildi mi diyecekler? Fabrikalar çalışmıyor veya kâr getirmiyor mu diyecekler. Yoksa fabrika liman baraj, yol, mektep yapılmıyor mu diyecekler. Bunların hiçbirini söylemeye imkânları da, yüzleri de kalmamıştır. Bu yalanlara inanacak saflar da kalmıyacaktır.

İnönü'nün ve C.H.P. nin Türk milletine yapabileceği inanılması mümkün vaadler var mıdır? Köylüye cami mi, mektep mi, yol mu, su mu vadedecekler? Köylü, camilerini C.H.P. si iktidarının elinden güç kurtardığını bilmiyor mu? Köylü kabını kaçağını sattırıp dipçikle mektep yaptırıldığını unuttu mu? Yol vergisinden hapislere atıldığı halde, yolsuz susuz bırakıldığını hatırlamıyor mu? Ameleye, işçiye refah mı vadedecekler? Amele ve işçi alın terinin para etmediğini, C.H.P. sinin iktidar devrindeki sıkıntıları hatırlamıyor mu, işçi kendisine her gün iyi bir sigortanın teminatını getiren yıllık ücretli izinden, kolektif iş akdi müessesesi kadar iş-

çinin refah ve saadeti için elinden geleni canla başla çalışan bir iktidarı takdir etmiyecek kadar kadir nâşinasi midir? Yoksa Türk işçisi kuru bir grev vaadi ile avutulacak kadar basit görüşlü müdür? Tüccara kazanç mı vaadedecekler? Türk milletinin iştira gücünün en geri memleketler seviyesinde dondurulduğunu, C.H.P. iktidar devrinin müşkülâtını tüccarlar hatırlamıyor mu? Daha bir ay evvel İnönü'ye bildirecek dilekleri olmadığını ifade eden tüccarları nasıl tehdide cür'et ettiğini tüccarlar bilmiyorlar mı? İşte 10/4/1960 tarihinde Amasya ile Kongresine gönderdiği bir mesajdan İnönünün tüccarlar hakkındaki kanaatini gösteren bir parça «tazyiki bahane ederek daha geniş kazanç peşinde koşan tüccarların hareketini tahlile lüzum yoktur. Onlar beğendiklerini yapsınlar, ama hareketlerinin kendilerine gayri meşru daha fazla kazanç değil, sadece dert sağlıyacağını görecekler, ticaret hayatında kumar oynamanın âkıbetlerine en kısa zamanda katlanmak zorunda kalacaklardır. Bu hususdaki kararımızın değişmez mahiyetini burada belirtmek istiyorum. Mühim olan sanat sahipleri hâmileri arasında baskıya hayır diyenlerin çok olmamasıdır.»

Memurlara gelince, C.H.P. si bunlara ne vaadedebilir? Bir çoklarının maaşını arttıracak, onlara çalışmadan aylık mı verecek? Memurlar, hesap soracağı tehditlerinden paylarına düşeceği hissetmiyorlar mı? Bugün suç işlemiye teşvik ve tahrik ettiği talebelere iktidar zamanında nasıl muamele yapmıştır? Vaadedeceği, imtihansız sınıf geçmek mi, yoksa şimdiden temin edilecek parlak memuriyetler mi?

İnönü ve C.H.P. si memleketin imar ve inkişafı bakımından ne vaadedebilir? Baraj mı, liman mı, fabrika mı, sulama tesisleri mi, yoksa şehirlerin imarı mı? Bunların yapılmasına dahi akıl erdiremiyenlerin bunları yapmaya güçlerinin aslâ yetmiyeceğini, Türk milleti artık tamamen anlamış bulunuyor.

Kısaca İnönü ve C.H.P. sinin propagandasının ne köylüye, ne şehirliye, ne işçiye, ne sanayiciye, ne küçük sanat erbabına, ne memura, ne talebeye ve ne de toptan Türk milletine yapacağı inanılır bir vaad kalmamıştır. Elinde iktidara karşı yapacağı haklı bir tenkit ve devlete karşı yapabileceği samimî bir vaad kalmamış. Böylece bütün propaganda silâhları teker teker elinden alınmış olan bir siyasî partinin meşru bir seçimle iktidara gelmek ümidini tamamen kaybedeceği arzdan müstağnidir. Eğer böyle bir partide kin ve ihtiras hâkim olur ve parti liderlerinin beklemeye zamanları ve tahammülleri müsait olmazsa bu partiyi seven ve idare edenlerin vaziyeti müsait olarak mütalâa ettikleri nisbette adım adım, kanun dışına çıkmaları ve gayri meşru yollara başvurmaları bir emri tabiî haline gelir.

İşte İnönü'nün ve C.H.P. propagandasının bugün içinde çabaladıkları elîm manzaranın ve 1957 seçimlerini takip eden yıkıcı muhalefet usullerinin mahiyet ve âmilleri bundan ibarettir.

1957 SEÇİMLERİNDEN SONRA:

Seçimlerden ve bilhassa 4 Ağustos istikrar tedbirleri ve onu takip eden konsolidasyon anlaşmalarından sonra memlekette görülen ferahlığa müvazi olarak C.H.P. si propagandasının günden güne şiddetlendiğini, günden güne daha yıkıcı ve daha tehlikeli bir mahiyet aldığını elle tutulacak derecede sarahatle tesbit etmek mümkündür.

1957 senesinden sonra bu usullerin muhtelif cephelerini ele almadan evvelki safha arasındaki farkı belirtmeden bir misal arzetmeyi muvafık buluyoruz. C.H.P. sinin en kısa zamanda tekrar iktidara geleceği iddiasına teşkilâtını ve Türk milletini inandırma gayreti bu parti propaganda organlarının 10 senedir fasılasız baş-

vurdukları bir usuldür. C.H.P. liderleri bundan iki ayrı fayda ummaktadırlar:

a) Teşkilâtın dağılmasına mâni olmak,
b) Vazifelileri ve vatandaşları yıldırmak,

Teşkilâtı Ayakta Tutma Gayreti:

Filhakika bugün inanır göründükleri ve milletin inandığını kabul ettikleri bu iddianın bidayette C.H.P. teşkilâtının dağılmasına mâni olmak maksadiyle ortaya atılmış olduğu bizzat İnönü'nün beyanı ile sabittir. İnönü C.H.P. divan toplantısında 27/5/1950 tarihinde yaptığı konuşmada, aynen şöyle söylemiştir: «Parti teşkilâtımız bu intikal günlerinde uzak yerlerde ve köşelerde kalan teşkilâtımıza ve köylerimize gitmeli, sıcağı, sıcağına seçimi kaybetmenin bundan sonra her partinin başına gelecek bir hâdise olduğunu anlatmalıdır.» O günden beri C.H.P. teşkilâtına aynı ümidin devamlı bir surette aşılandığına şahit olmaktayız.

İnönü'nün muhtelif yerlerde ve tarihlerde yaptığı konuşmalardan alınan parçalar:

«Biz biliyoruz ki bir iktidar ne kadar muvaffak olsa mutlaka zamanını dolduracak ve milletin bir tecrübeye girmesi mukadder olacaktır. Demokraside bu âkıbetten kurtulmanın tılsımı yoktur.»

«Bugün iktidarda olanlar yarın muhalefette bulunacaklardır. Demokrasi rejiminde ilânihaye iktidarda kalmanın tılsımı keşfedilmemiştir. (14. May. 1952).

«Bu iktidar gidecektir, günler sayılı hale gelmiştir. (16/5/1952).

Hem demokrasi rejimi ile yaşıyacağım, hem de iktidarımdan gitmiyeceğim, dünyada böyle bir tılsım henüz keşfedilmemiştir.» (28/8/1952).

«İktidardan düşmek mukadderdir, bugünkü iktidar yaptığı hatalarla vatandaşın şikâyetini mucip sebepler-

le gelecek seçimde güç durumda olacaktır. (16/1/1954).

Biz seçimlere ciddî bir vazife hissi ile gireceğiz. Seçimi kazanmak ümidi sağlam olarak mevcuttur (25/2/1954).

«C.H.P. iktidarı alacaktır (11/4/1954).

954 seçimleri bu hayallerle geldi geçti. C.H.P. bütün memlekette ancak 32 mebusluk elde edebildi. Bu neticeye rağmen 1954 seçimini takip eden günlerde teşkilâtın dağılmaması için aynı konuşmalar yapıldı. Bilhassa 957 seçimlerine tekaddüm eden günlerde daha kat'i beyanlara rastlarız.

«Hakketmiş iken ve zaman gelmiş iken gitmek yerine sun'î çarelerle iktidarda kalmaya çalışmanın faydası yoktur, bunun hesapsız mahzurları vardır, memleket baştanbaşa iktidarı değiştirmek arzusundadır.

Milleti Yıldırma:

Muhalefette bulunan bir partinin iktidara gelince kendi mensuplarını ve milleti inandırma gayreti masum bir yoldur ve her parti için en tabiî bir haktır. Ancak, C.H.P. propagandası meşru ve tabiî olan bu hakkı öyle bir istikamette kullanmıştır ki bugün artık bu usul bir telkin yolu olmaktan çoktan çıkmış ve bir tedhiş vasıtası haline getirilmiştir. Çünkü bilhassa 1957 senesinden bu yana (ileride izah edeceğimiz gibi) iktidara geleceği iddialarının hemen yanı başında kara listeler, hesap sormalar ve nereden buldun kanunları ve asacağız, keseceğiz, diş dişe, başbaşa tehditleri yer aldığını Türk milleti esefle müşahede etmektedir.

C.H.P. propagandasının hesabı şudur:

Türk Milleti İnönü'nün, 14 ay başvekillikten uzaklaştırmasının intikamını Atatürk'ün hâtırasından nasıl almaya kalkıştığını hatırlamaktadır. Buna nisbetle İnönü'nün 10 sene muhalefette bırakılmasının intikamını D.P. ileri gelenlerinden ve Türk Milletinden nasıl ala-

cağını hesaplamak kolaydır. Bunu bilen vazifeliler ve vatandaşlar çekinir ve ne olur ne olmaz diye seçimlerde C.H.P. ye rey verir, hattâ C.H.P. lehine faaliyette bulunur.

Fakat C.H.P. propagandasının bidayette bir hataya düştüğünü görüyoruz. Filhakika C.H.P. propagandası İnönü'nün ve C.H.P. nin iktidara gelmesinden endişe duyan vatandaşların korkup, C.H.P. ye rey vereceklerini umarken (gizli rey ve açık tasnif prensiplerinin teminatı neticesi olarak) endişe duyan vatandaşların bilâkis D.P. ye rey vermeyi tercih edeceklerini hesaplıyamamıştır. 1954 seçimlerinin tamamen ve 1957 seçimlerinde de kısmen bu hakikat ortaya çıktı. 1957 seçimlerinden sonra C.H.P. propagandasının seçimsiz iktidara gelme, telkin ve ima ihtimalleri alabildiğine siyaset pazarına sürmesinin sebebi işte budur. Bunun yanıbaşında 1957 seçimlerinden sonra C.H.P. iktidara geliyor formülünün daha ürkütücü bir uslûp ile ifadesine bilhassa gayret sarfedildiğini görüyoruz.

İşte İnönü'den birkaç cümle:

«Seçim teminatı verirsen rahat gideceksin, vermezsen yine gideceksin, hem fena gideceksin.» 17/10/1958.

«Dürüst seçim teminatı verirseniz rahat gideceksiniz, vermezseniz yine gideceksiniz, hem fena gideceksiniz.» 22/1/1960.

«Seçimde gideceklerdir. Millet dürüst olmıyan seçim yollarına gitmek istiyenleri başaşağı getirecektir. Bunun için bütün kararımız verilmiştir. 7/2/1960.»

«Bu iktidar gidecektir. Değişecektir, seçimlerde yolsuzluğa teşebbüs edecekler, mutlaka perişan olacaklardır. 21/2/1960.»

«Esasen azlıkta olan kanun dışı partizanların mecalleri zafiyetin son haddine gelmiştir. Nihaî kalıntılar vatandaş iradesi önünde tarümar olacaktır. 3/4/1960.»

«Çırpıntılar can çekişme çırpıntılarıdır. Elleriyle ve zihinleri ile hazırladıkları menfur âkıbetlerinden zorla-

malarla kurtulmalarına imkân kalmamıştır. Tek çare milletin şahlanmış iradesi altında boyun eğmektir.» Görülüyor ki telkin aynı telkin, iddia aynı iddiadır. Yalnız uslûp değişmiş ve iddiaya iftira eklenmiştir. D.P. iktidarının dürüst seçim yaptığı ve yapacağı, seçim neticelerine hürmetkâr olduğu ve olacağı toptan Türk milletince bilinen bir hakikat olduğu halde, 1946 seçim sabıkalılarının, böyle bir iftiraya cüret etmelerini ileride tafsilen ve sebepleri ile izah edeceğiz.

İktidara gelme tehdidi basit bir misalden ibarettir. Hakikatte 1957 - 60 C.H.P. muhalefet usulleri Türk tarihinin maalesef en karanlık yaprağını teşkil edecek vehamette cereyan etmiştir ve etmektedir. Bu usuller rahmetli Recep Peker'in Millî Müdafaa Vekili olarak Takriri Sükûn kanununun müzakeresi sırasında İstanbul matbuatı için söylediği sözlerde ifadesini bulur. C.H.P. için gaye ve maksat şudur:

a — Türkiyede hükûmet ve devlet yoktur. Hiçbir hükûmete kat'î mesnet addedilecek bir Meclis yoktur. Bunların hepsi sefih ve midelerinden ve menafii zâtiyelerinden maada hiçbir şey düşünmiyen».

b — Ve böylece «memlekette sözü dinlenecek bir zabıta, emri infaz edilecek bir hükûmet, ve verdiği kararların infazına, meşruiyetine inanılabilecek bir Meclis yoktur, manzarası vücuda getirmek,

c — Ve nihayet rahmetli Recep Peker'in aynı konuşmasında ifade edildiği gibi «bütün devletin kuvveti esasiyesi addedilen müesseseler ve otoriteler ve bunların hepsine yalanlarla, tahriflerle mütemadiyen hücum etmek ve zaman zaman kimisine hırsızlık, kimisine midecilik, kimisine fenalık ve hatıra gelebilen bin türlü levsiyatı isnat ederek memlekette devlet nüfuzunu tahrip etmek.»

Tahkikatla sabit olmuştur ki, usuller aynı usullerdir. Ancak içinde yaşadığımız günlerin Takriri Sükûn kanununun kabul edildiği günlerden bir farkı vardı. O

da C.H.P. propagandasının daha tahripkâr, daha sistemli daha hainane çalışmasıdır. Filhakika Takriri Sükûn Kanununun kabul edildiği günlerde hücre usulü ile çalışan gizli kulak gazetesi gibi tahripkâr (Recep Peker'in tâbiri ile) zehirli yılan yuvaları mevcut değildi. Bu bakımdan Takriri Sükûn kanununun kabul edildiği günlerde dahil olmak üzere 1957 ile 1960 arasının Türk tarihinin en dikkate şayan safha arzettiğini ifade etmekte aslâ mübalâğa yoktur.

A — Türkiye B.M.M. nin Meşruiyeti:

İnönü'nün 22/9/1957 tarihinde Elâzığ'da yaptığı konuşmaların şu cümlesi dikkate şayandır: «D.P., iktidarı muhafaza etse de kıymeti yoktur. Çünkü millette seçimi zorla kazanmış intibaını bırakacaktır.»

Seçimlere böyle peşin hükümlerle iştirâk eden C.H.P. sinin seçimden sonra yapacakları itiraza evvelden zemin ve gûya delil hazırlamak maksadiyle giriştikleri teşebbüslerden bir misal verelim:

İstanbul Valiliğinin 3/1/1958 tarihli raporu ile eklerinin tetkikinden anlaşıldığı üzere: İstanbul'da tasnifin büyük bir kısmının bitirildiği ve artık D.P. nin İstanbul'da seçimi kazanmış olduğu kat'iyetle anlaşıldığından sonra, Beyoğlu İlçe Seçim Kurulunda C.H.P. müşahidi olarak vazife gören bir zat seçim kanununa aykırı olarak kurulun çalıştığı salonu terketmiş, Beyoğlu ilçe merkezine giderek C.H.P. İl merkezine telefon etmiştir. Bunun üzerine İl Merkezinde toplu halde bekletilen sabıkalılar Beyoğlu Seçim Kuruluna orada mevcut seçim torbalarını alıp, C.H.P. İl Merkezine getirmek üzere sevkedilmiştir. Zabıta vaziyeti haber almış ve sabıkalılardan bir kısmının tam seçim torbalarını zorla aldıkları esnada fotoğraflarını çekmek suretiyle hâdiseyi önlemiştir. O esnada çekilen fotoğraf üzerinde sonradan yapılan tetkiklerden bu tecavüze âlet edilen şahıs-

ların adam öldürmek, yaralamak, dolandırıcılık, hırsızlık, uyuşturucu madde satıcılığı, zabıtaya müessir fiil ve hakaret, kumar oynatmak suçlarından en azından bir kaçı ile ve çok defa mükerrer sabıkalı olmak üzere İstanbul'un en azılı şerirleri olduğu tesbit edilmiştir.

Tertip edilen bu hâdisenin İstanbul'da kaybedilen seçimi muallel gösterebilmek üzere bir delil olarak sahneye konulduğu ancak zabıtanın vaktinde yaptığı müdahale sayesinde önlenebildiği ekli dosyaların tetkikinden anlaşılabilir. C.H.P. propagandasının T.B.M.M. sinin meşruiyeti aleyhindeki tertipleri bunlardan ibaret değildir. Bunun yanıbaşında İnönü'nün tasnif başladıktan sonra A — Seçmen kütüklerine, B — Radyonun tasnifi biten sandıkların neticelerini rey müddeti içinde vermiş olmasına itiraz ettiğini görüyoruz. İddia ettiğine göre, «Vatandaş rey verirken radyonun aldatıcı tesiri altında tutulmuştur.»

27/10/1957 günü, gece saat 1.5 da gazetecilere verdiği demeçte ise, İnönü bu itirazlarını bizzat hükme bağlamış ve demecini şöyle bitirmiştir: «Hülâsa seçim günü iktidar radyo ve kütükler vasıtasiyle seçimin doğruluğunu bozmuştur.»

Aynı gece C.H.P. genel merkezinden bütün vilâyetlere seçimin C.H.P. tarafından kazanıldığı telgraflarla tamim edilmiş ve bütün teşkilâta (bir sebep gösterilmeksizin) seçime itiraz olunması direktifi verilmiştir. Ertesi gün İnönü Ankara'da yaptığı bir basın toplantısında ise, «bugünkü vaziyette kanun nazarında seçimin hangi tarafça kazanıldığı henüz malûm değildir» demiştir. Bütün bunları seçimden sonra C.H.P. idaresi tarafından girişilen haksız ve kanunsuz faaliyetlerin ilk işaretleri olarak işaret ediyoruz.

İnönü'nün 21/9/1957 de Malatya'da yaptığı ilk seçim konuşmasında sarfettiği «D.P. iktidarın bu seçim sonuna doğru seçim sandıkları sayılırken değişmekte olduğu kanaati yayılsın» cümlesi ve tasnifin devamı

müddetince yapılan yukarıda misallerini verdiğimiz hareket ve itirazlar 29/10/1957 tarihinde bütün vilâyetlerde görülen zorbalıklar nazara alınırsa C.H.P. idarecilerinin o zamanki niyetleri daha iyi anlaşılmış olur. Bu niyet ve çalışmaların ilk sirayetleri ve ilk elemli neticeleri 29/10/1957 tarihinde Gaziantep'te görülmüştür.

Gaziantep hâdiseleri hazırlanışında ve inikâslarından mücerret olarak ele alınırsa şöyle cereyan etmiştir: 29/10/1957 tarihinde Cumhuriyet bayramının tes'idinden faydalanılarak toplanılan, bilhassa çağrılmak suretiyle toplanmaları temin edilen binlerce C.H.P. li toplu ve ayrı olarak C.H.P. bayrakları ile resmi geçide iştirâk etmek istemişlerdir. Buna vilâyetçe gayet yerinde ve haklı olarak mâni olunmuştur. Çünkü bu bir millî bayramdır. Buna rağmen tam resmi geçit başladığı sırada ellerinde C.H.P. bayrakları olduğu halde resmi geçidin aksi istikametinde yürümeğe başlamışlardı. Vali bunların bayraklarını indirip istasyon meydanına sevklerini emir ve temin etmiştir. Bundan sonra aynı şekilde bir C.H.P. li kafile yine ellerine parti bayrakları ile yine resmi geçit istikametinden aksi istikamette olmak üzere, yürüyüşe geçince vali bunların da aynı şekilde İstasyona sevkini emir ve temin etmiştir. Asıl hâdise resmi geçitten sonra bu şekilde toplanmış olan binlerce C.H.P. linin parti bayrakları ile bir nümayiş geçişi yapmak istemelerinde vehamet kesbetmiştir. Bu ayaklanmayı dağıtabilmek için, itfaiye su sıkmak istemiştir. İtfaiye hortumları kesilmiştir. Bundan sonra bu muazzam C.H.P. kalabalığı üçe ayrılmıştır. Bir kol Hükûmet konağını, bir kol Belediye binasını, bir kol da D.P. binasını kuşatmışlardır.

Bunların bir kısmının silâhlı olduğu binalara sıkılan kurşunlarla anlaşılmıştır. Mühim bir kısmının üzerinde bulunan ve gerek cinsleri ve gerekse miktarı itibariyle hemen oradan alınmadıkları, ve hususî surette tedarik edildikleri anlaşılan taşlarla binalar taşlanmış-

tır. Bilhassa bu üç koldan Belediyeyi kuşatan taşçılar binaya girmeye muvaffak olmuşlar ve orada evrak ve eşya tahrip edilmiş ve hepsinden elimi binadan Türk bayrağı indirilmek suretiyle C.H.P. bayrağı asılmıştır. Yetişen süvari birlikleri güçlükle halkı dağıtmaya çalışmışlardır. Bir müddet sonra Halkçıların şehrin dört yolunun birleştiği camlı kahvenin önüne gittikleri ve orada bir komiseri öldürdükleri ve bir çocuğun da ölümüne sebebiyet verdikleri görülmüştür. İşte mücerret olarak Gaziantep hâdiseleri budur. Bu düpedüz bir ayaklanma ve hem de silâhlı ayaklanma hâdisesidir.

Evvelce de arzettiğimiz gibi bu hâdiselerin hazırlanışını ve tepkilerini bilâhare tafsilen arzedeceğiz. Şimdilik bu hâdisenin Türkiye Büyük Millet Meclisinin meşruiyeti meselesi ile başta İnönü olmak üzere, C.H.P. propagandası tarafından nasıl irtibatlandırıldığını izah edelim. C.H.P. lideri İnönü hâdise maznunlarının henüz muhakemelerinin devam ettiği bir sırada böyle bir ayaklanma hareketine tevessül etmiş olanları manevî himayesine almakla kalmamış, bu hareketi tenkit edeceği yerde faillerini seçim mağdurları olarak ilân ve ifade etmiştir.

Dahiliye Vekilinin hükûmet programının müzakeresi sırasında söylediği gibi, C.H.P. için C.H.P. seçim sabıkalılarının bir takas yapma temayülü ve yine C.H.P. ye ait tahkikat önergelerinin müzakeresi sırasında bir memurun ifade ettiği gibi, 957 nin pak alnına, 1946 nın kara damgasını vurma temayülü vardır. 1946 bahis mevzuu olunca C.H.P. li mebuslar yerlerinden daima, 1957, 1957 diye bağırışırlar.

Bütün bunlar 1957 T.B.M.M. nin meşruiyeti üzerinde şüpheler tevlit etmek için C.H.P. propagandasının giriştiği teşebbüslerin bir safhasını teşkil eder.

T.B.M.M. nin meşruiyeti aleyhindeki davranış ve teşebbüsler arasında 4/12/1957 tarihinde 5 inci Menderes Hükûmetinin programının müzakeresi sırasında C.H.P.

grubunun T.B.M.M. ni bir kavga meydanı haline getirmesi vak'asını saymak mümkündür. O gün kürsüde mebuslar, vekiller konuşturulmamıştır. Sıra kapakları yumruklanmak ve vurulmak suretiyle yapılan gürültü o güne kadar görülmemiş neviden olmuştur. Aynı gün T. B.M.M. si riyasetine hakaret edilmiştir. Hakaret eden mebusun meclisten çıkarılmasına karar verildiği halde, aksi reye konulmadı iddiası ile kararın infazına muhalefet edilmiştir. Tekrar reye konulunca açık rey farkına rağmen ceza alan mebusun dışarı çıkmasına bu defa da reyler sayılmadı bahanesi ile mâni olunmak istenmiştir.

Daha ilk günlerde bilâ sebep çıkarılan bu hâdise, bugünlerin belirtileri, fakat C.H.P. nin Meclisi tanımama temayülünün ilk tezahürü olarak parlâmento tarihimize intikal etmiştir. O günden bugüne kadar T.B.M.M. nin meşruiyeti hakkında suizannı davet edecek birçok konuşma ve yazılara tesadüf edilmiştir. **Bunlar hakkında ekli dosyalarda geniş malûmat olduğu için raporumuzda geniş tafsilât** vermiye lüzum görmüyoruz. Bunlardan bir misal alarak tahlil edelim:

C.H.P. nin vermiş olduğu 11 tahkikat önergesinin görüşülmesi ve bir kısmının reddi üzerine Şubat 1960 tarihli Ulus gazetesinden tam başlık olarak şöyle bir yazı çıkıyor: «Suç ortada, fakat tahkikat açılmıyor.» Karar veren T.B.M.M. nin suç ortağı olduğu halde tahkikat açmadığını söylemek onu vazifesini suiistimal ile itham etmek ve tahkir etmek demektir. Bu yazı hakkında dâva açılmamış olduğu anlaşılmaktadır. Aynı uslûp ile suç ortada, dâva açılmamış demek mümkün ise de bunun bir tatbikat ve içtihat hatası olduğunu düşünmek suretiyle bu muameleyi tenkit etmekten ziyade alınacak tedbirler üzerinde teklifimizi arzetmeyi daha faydalı bulmaktayız. Tedbir, merkezde bütün neşriyatı takip eden hukuki bir istişare heyetinin kurulması ve müddeiumumiliklerin gözlerinden kaçan ve iş hacmi itibarı ile

çok defa kaçması da tabii bulunan bu kabil suç mahiyetindeki neşriyat ve yazılar hakkında mahallî C. Müddeiumumilerinin dikkatini çekmek ve icabında yazılı emirle dâvayı tahrik etmek gibi görülmektedir. Böyle bir istişare heyetinin kurulması başka bir zaviyeden de faydalıdır. Çünkü tahkir ve tezyif teşkil eden yazılar ve sözler her zaman aynı açıklıkta olmamaktadır.

Bu yazıların ve konuşmaların büyük bir kısmı şüphesiz sarih değildir. Fakat bunu tabiî karşılamak lâzımdır. Çünkü T.C.K. nun 159 unc umaddesinde T.B.M.M. ni âlenen tahkir ve tezyif edenler veya T.B.M.M. nin meşruiyeti hakkında suizannı davet edici şekilde âlenen mütecavizane fiil ve hareketlerde bulunanların bir seneden altı seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılacakları yazılıdır. Bu madde ilk defa malûm 1946 Meclisini hedef tutan haklı itirazları susturmak için konulmuştu. Yerinde ve faydalıdır. İşte ancak bu isabetli kanunî müeyyide sayesindedir ki, meclisin meşruiyetine dil uzatmak istiyenlerin teşrîî masuniyet siperinde bulunanlar hariç, cesaretleri kırılır. T.B.M.M. nin meşruiyeti aleyhindeki teşebbüslerin sonuncusu, fakat en vahim olanı encümenlerin kurulmasına ve T.B.M.M. Tahkikat Encümenlerinin vazife ve salâhiyetlerine ait kanun teklifine ait meclis müzakereleri ve bunları takip eden beyan, yazı ve hareketlerdir. Bunların mahiyetine, vehamet derecesine ve inikâslarına ait tahkikat neticelerini ileride sırası gelince arzedeceğiz. Şimdilik bütün bu beyan, yazı ve hareketlerin nasıl hukukî mesnetten mahrum ve haksız olduğunun daha iyi anlatılması için mezkûr meclis kararı ile Salâhiyet kanununun hukukî, nazarî ve tatbikî bakımdan bir tahlilini yapmayı faydalı görüyoruz.

Teşkilâtı Esasiye Kanununun 22 nci maddesi aynen şöyledir: «Sual ve istizah ve Meclis Tahkikatı meclisin cümlei salâhiyetinden olup şekli tatbiki nizamnamei dahiliye ile tayin olunur». Bu da gösteriyor ki Teşkilâtı Esasiye Kanununa göre dilediği tahkikat encümenini

kurma T.B.M.M. nin hem salâhiyeti dahilindedir ve hem de lüzumu halinde vazifesidir. Maddedeki tatbik şekli kaydına dikkat olunmak lâzımdır. Dahilî nizamnamede gösterilecek olan vazife ve salâhiyetlerin veya bunların müeyyideleri olmayıp sadece tatbik şeklinden ibarettir. T.B.M.M. Dahilî Nizamnamesinin Meclis tahkikatından bahseden maddeleri Dahilî Nizamnamenin 16 ncı babında yer almıştır. Bu baptaki hükümlere göre tahkikat encümenleri iki sebepten kurulur:

A — Vekiller Heyetinin veya bunlardan birinin cezaî veya malî mesuliyetini müstelzim ef'ali vukuunda...

a) Bu, Riyasete verilecek bir takrir ile istenebilir (169 uncu madde).

b) Adliyece bir işin takibi sırasında İcra Vekillerinden birinin vazifesinden münbais bir hususdan dolayı Meclise vukubulan müracaat üzerine umumî heyetçe kurulan 5 kişilik bir encümenin raporu ile istenebilir. (Madde 170). Bu iki halde de mevzuubahis olan cezaî ve malî mesuliyettir.

Bunun üzerine heyeti umumiyeye tahkikat icrasına ya Teşkilâtı Esasiye ve Adliye Encümenlerinden mürekkep muhtelit encümene, veyahut 5 ten 15 e kadar azalan âzadan teşekkül edecek hususî bir tahkikat encümenine havale eder.

B — Cezaî ve malî mesuliyet mevzu olmaksızın Meclis bir madde hakkında resen malûmat edinmek isterse; bu takdirde de bir tahkikat encümeni teşkil edilir, Âza sayısı tahdit edilmemiştir. Mevcut encümenlerden biri de bu vazife ile mükellef tutulabilir. Bu kabil tahkikatın icrasını âza veya encümen teklif edebilir. (Madde 177). Gerek cezaî ve malî mesuliyetin tesbiti, ve gerek T.B.M.M. nin malûmat edinmek istediği maddenin hakikatin ortaya çıkarılması için her iki encümenin bütün tahkik imkânları ile bunun icabı olan salâhiyetlerle teçhiz edilmesinin vazıı kanunun maksadına ve

mevzuatın ruhuna uygun olduğundan şüphe yoktur. Bu zaruret sebebiyledir ki Meclis Dahilî Nizamnamesinde her iki Meclis tahkikatının şekli tatbikine dair hükümlerin yanı başında, encümenlerin salâhiyetlerine müteallik hükümlerin yer aldığını görürüz.

a — Hariçten herkesi şahit, ehlihibre sıfatı ile dinlemek salâhiyetini hâiz olduğu, davete icabet etmiyen şahitler hakkında C.M.U.K. nunun hükümlerini tatbik edebileceği, Dahilî Nizamnamenin 174 üncü maddesinin 2 nci ve 3 üncü fıkralarında,

b — Hükûmetten bütün vesaiki isteyebileceği ve istediği evrak ve vesikalara vaziyet edebileceği 173 üncü maddede tasrih edilmiş bulunmaktadır. Tahkikat encümenlerinin ister Dahilî Nizamnamenin 169 ve müteakip maddelerine ve ister 177 nci maddesine göre kurulmuş olsunlar aynı salâhiyetleri hâiz bulundukları işin icabı, vazu kanunun maddede ve her iki encümenin dahilî nizamnamenin aynı babında yer alması ve B.M.M. kurulduğundan bugüne kadarki tatbikat bakımından reddi gayri mümkün bir hakikattir. Kaldı ki T.B.M.M. nin 31/3/1951 tarihli tefsir kararı ile de teyit olunmuştur. Bu karar şöyledir: «Bir komisyon âzasının suali üzerine evvelâ 177 nci madde mucibince teşkil edilen soruşturma komisyonuna şahit dinlemek, arama yapmak gibi kazaî mahiyetteki salâhiyetler verilmesinin anayasa hukukuna ve anayasamız hükümlerine aykırı olup olmadığı keyfiyeti bu iki bakımdan incelendi:

A — Parlâmentarizm sistemini uzun zamandanberi tatbik etmekte olan demokratik memleketlerde bu meselenin Anayasa hukuku sahasında münakaşa ve halledilmiş olduğu, hükûmet ve bakanlara itimat veya ademi itimat beyan ve resen kanun teklif etme salâhiyetlerine malik bulunan parlemantarist rejim içerisindeki bir Millet Meclisinin meclis soruşturması açmasının ve bu soruşturmayı idare edecek komisyonun kazaî salâhiyetlere malik bulunmasının bu rejimin tabiî icaplarından

sayıldığı, dünyada en eski parlâmento demokrasi sistemini yaşıyan İngiltere tahkikat komisyonlarının en geniş kazaî salâhiyetleri hâiz bulunduğu, Fransa gibi aynı rejimde bulunan parlâmentoların mukarrerat ve tatbikatının bu merkezde olduğu Anayasa hukuku otoritelerinin de bu mukarreratı tasvip ettikleri müşahede ve tesbit olunarak mezkûr tahkikat komisyonuna kazaî salâhiyetler tanınmasının demokratik ve parlemanter anayasa hukukuna aykırı düşmiyeceğine karar verildi.

B — Keyfiyetin bizim anayasamız bakımından incelenmesi neticesinde anayasamızın parlemanter memleketler anayasalarının hiçbirinden, Meclise salâhiyetler tanımak bakımından geri olmadığı, T.B.M.M. nin milletin hakikî ve yegâne mümessili tanımak suretiyle millet hâkimiyetine ait bütün kuvvetlerin yüksek Mecliste tecelli ettiğini, anayasamızın 22 nci maddesi mucibince mutlak ve şümullü meclis soruşturma prensibi kabul edildiği ve bunun tatbik şeklinin iç tüzüğünün ana hükümleri dairesinde meclisin mutlak takdirine bırakıldığı mütaleaları ile, 177 nci madde mucibince teşkil edilecek komisyona kazaî salâhiyetler tanınmasının, anayasamız hükümleri içerisinde bulunduğuna karar verildi... Karar şu cümle ile bitmektedir: «Bu komisyonun (yani 177 nci maddeye göre kurulan komisyonun) bu sıfatla ve yalnız meclisin soruşturma kararı verdiği hususlara münhasır olmak üzere, iç tüzüğün 177 ve 174 üncü maddelerinin bahsettiği salâhiyetlerini kullanabilmesine... karar verildi.» Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun Meclis Dahilî Nizamnamesinin T.B.M.M. si tatbikatının ve kararlarının tetkikinden de anlaşılacağı üzere, tahkikat encümenleri hazırlık tahkikatında ilk tahkikatta Cumhuriyet Müddeiumumilerinin, sulh ve sorgu hâkimlerinin salâhiyetlerini hâiz olarak tahkikatı ve bilcümle tahkik muamelelerini yapabilirler ve yapmışlardır. Tevkif, arama, zapt ve müsadere, menkullerin zaptı, yurt dışına çıkma yasağı vazetme ve hattâ tahkikat mevzuu

ile alâkalı bir fabrikanın montajını durdurma gibi kararlar encümenimizden evvel çoğu Dahilî Nizamnamenin 177 nci maddesine göre olmak üzere, kurulan diğer encümenlerce esasen kullanılmış olan salâhiyetlerdendir. Tahkikat encümenlerinin vazife ve salâhivetlerini gösteren bir kanun tedvin edilmiş olmasa da, T.B.M.M. nin tahkikat encümenlerinin teşkili sırasında bu encümenlerin işin icabına göre muayyen salâhiyetle teçhiz etmesi T.B.M.M. lerinin bilâkaydüşart hâkimiyetinin sahibi olan Türk Milletinin yegâne ve hakikî mümessili olmasının ve millet namına hâkimiyet hakkını istimale mezun bulunmasının tabiî icabıdır. Tahkikat encümenlerinin vazife ve salâhiyetlerine müteallik kanuna gelince: İlk olarak bilinmesi icap eden nokta şudur: T.B.M.M. lüzum hissedilen her kanunun çıkarabilir. Meclis tahkikatının şekli tatbikatının Dahilî Nizamnamede gösterileceği hakkındaki Teşkilâtı Esasiye Kanununun hükmü, bu encümenlerin vazife ve salâhiyetleri hakkında ayrı bir kanun tedvinine mâni olmıyacağı gibi,

T.B.M.M. nin kurulacak tahkikat encümenlerinin muamele ve kararlarına riayetsizlik halinde tatbik olunacak müeyyide ve usulleri ayrı bir kanun halinde tedvin etmesine mâni herhangi bir kanunda hüküm yoktur. Esasen olamaz da.

Kaldı ki, bir bakıma kanunun çıkarılmasında tatbiki ve fiilî, hukukî, mecburiyet de vardır.

a — Dahilî nizamnamede mevcut hükümler noksandır ve daima tereddüdü mucip olmakla her encümen kurulurken T. B. M. M. nin kararlarında salâhiyete müteallik hükümler sevkedilmesine yol açmakta idi.

b — İleride arzedeceğimiz veçhile, encümenimizin kararlarına riayet olunmıyacağı, vatandaşların da aynı yola sevkine çalışılacağı, T.B.M.M. kürsüsünden ve ilk defa olarak ifade edilmiştir.

c — Bu mülâhazaya göre «ki bu husus son dahilî nizamname tadili sırasında C.H.P. sözcüleri tarafından

T.B.M.M. kürsüsünde de ifade olunmuştur.» Dahilî Nizamname meclis iç bünyesini alâkadar etmesi ve prosedür bakımından reisicumhurun tasdikinden geçmemesi itibariyle üçüncü şahıslar hakkında hüküm ifade etmiyeceği ileri sürülmüştür.

İşte bu üç sebebin de inzimamı ile B.M.M. Teşkilâtı Esasiye Kanununa tamamen uygun olan bu kanunu, aynı kanundan ve milletten aldığı salâhiyete istinaden çıkarmış bulunmaktadır.

Tahkikat encümenlerinin vazife ve salâhiyetlerine müteallik kanun halen neşredilmiş bulunduğu için, hükümlerini raporumuzda dercine mahal görmüyoruz. Ancak tahkikat encümenlerinin alelûmum hazırlık ve ilk tahkikatı ve bunun icap ettirdiği tahkik muamelelerini yapmak bakımından C. Müddeiumumisi, sulh ve sorgu hâkimlerine, askerî adlî âmirlerin hâiz olduğu salâhiyetler dışında duruşma yapmak, hüküm vermek gibi salâhiyetleri hâiz olduğuna dair, C.H.P. menbalarından çıkarılan yalanlar, sadece efkârı umumiyeyi teşviş ve galeyana tahrik ve meydana çıkacağını bildikleri yıkıcı faaliyetlerini peşinen maskelemek gibi zavallı gayelere matuf bulunmaktadır. Bu hakikatleri böylece belirttikten sonra, şimdi tahkikat takririnin ve Salâhiyet Kanununun müzakere ve kabulü vesilesiyle T.B.M.M. nin meşruiyetine nasıl tecavüz edildiğini açıklıyalım.

İşte tahkikat takririnin müzakeresi sırasında söz alan İ. İnönü'nün konuşmasından bazı cümleler:

«Bu salâhiyet bütün hukuk telâkkilerinin dışındadır. Anayasanın üstünde ve kanun dışındadır. Düpedüz gayri meşru bir taleptir.

Milletvekili olarak böyle gayri meşru bir teklifi kabul etmiyeceğiz, vatandaşlara kanunların, adaletin, anayasanın dışında haksız, kanun dışı, gayri meşru salâhiyetler ile yapılacak müdahaleleri kabul etmemelerini söyliyeceğiz.

«Bu baskı idaresi anayasaya, insan haklarına karşı tesbit edilen gayri meşru bir darbedir.»

«Baskı idaresine millet, bütün namuslu teşkilâtı ile, bütün sade vatandaşları ile mukavemet edecektir.»

İşte tahkikat encümenlerinin vazife ve salâhiyetleri hakkındaki kanun teklifinin müzakeresinde yine bizzat İnönü'nün söyledikleri:

«Bu tedbirlerle Anayasaya bir darbe vurulmaktadır. Anayasa dışı, gayri meşru bir baskı idaresi kurulmaktadık.

«Tahkikat Encümenine verilen vazife, seçim havasını hazırlamak için bir takım tedbirler almasıdır.»

«Gayri meşru baskı rejimine girmiş olan idarelerin hepsi böyle demiştir. Bunları tedbir diye yuttururlar, kimseyi kıpırdatmayız demişlerdir.»

NOT: İnönü bu konuşmasında T.B.M.M. nin meşruiyeti aleyhine tahrik edici sözler sarfetmiş ise de, bunların bir kısmı zabıtlardan Meclis kararıyle çıkarılmış olduğundan bunları raporumuza derce imkân göremedik.»

Bu mevzudaki neşriyat ise cidden vahimdir.

Bütün bunlar, tıpkı rahmetli Recep Peker'in Milli Müdafaa Vekili sıfatiyle Takriri Sükûn kanununun müzakeresi sırasında söylediği gibi, Türkiyemizde hiçbir hükûmete kavi mesnet addedilebilecek bir meclis yoktur telkinini yapmak ve verdiği kararların infazına ve meşruiyetine inanılacak bir meclis yoktur, manzarası uyandırmak için girişilen cürüm teşebbüslerinden ancak bir kaçıdır.

B. M. Meclisi Riyaseti:

Yüksek umumî heyetin ve onun vasıtasiyle Türk Milletinin malûmu olduğu veçhile, C.H.P. mebusları ve bilhassa 957 seçimlerinden sonra 1950 ilâ 1954, 1954 - 1957 devrelerine nazaran daha çok sayıda mebusluk te-

min etmiş olmalarından cesaret ve kuvvet alarak, bazen ferden, çok defa da toptan grup halinde B.M.M. ni çalışamaz hale getirmek için sistemli bir tecavüz halinde bulunmaktadırlar.

İktidara karşı reva görülen en ağır isnatların dahi D.P. mensupları tarafından (açık hakaret teşkil eden sözler hariç), sükûnetle dinlenmesine mukabil Vekillerin, D.P. mebuslarının, bazen en ufak serzenişleri yüzünden, bazen bilâsebep konuşmalarına imkân verilmemesi gayreti aşikâr olarak görülmektedir.

C.H.P. grupu, tek elden idare edilen bir kitle halinde bağırınca, hep bir ağızdan bağırmakta, ayağa kalkarsa hep birden ayağa kalkmakta, sıra kapakları yumruklanırsa hep birden yumruklanmakta, salonu terketmek işareti alırlarsa hep birden çıkıp gitmektedirler. Bu ferdî şuurun hâkim olmadığı beraberlik, muayyen ve mefhumlu bir sevki idarenin neticesidir. Ayrıca gündem dışı söz almalar, zaptı sâbık hakkında söz talepleri, usul hakkındaki müzakere imkânları hep dahilî nizamnameyi ihlâl vesilesi olarak kullanılmaktadır.

T.B.M.M. nin mesaisine devam edebilmesi için riyasetçe yapılan ihtarlar ve T.B.M.M. nce kararların yuhalarla karşılanması, riyasete oturduğu yerden türlü hakarette bulunulması, tecziye edilen C.H.P. mebuslarının küstah mukabeleleri, Meclisten çıkarılan C.H.P. mebuslarına yapılan lehte nümayişler artık T.B.M.M. nin maalesef göre göre alışmak istidadını gösterdiği elîm vak'alardır. T.B.M.M nin bir kavga yeri haline getirilmesi, itibar kırıcı olmaktadır. Çıkan karışıklıklar, ya bir C.H.P. li hatibin yaptığı bir hakaretten veya C.H.P. mebuslarının iktidara mensup bir vekil veya mebusu ne pahasına olursa olsun konuşturmama temayülünden çıktığı düşünülecek olursa, mes'uller kolaylıkla anlaşılmış olur. Nitekim hükûmet programının müzakeresi sırasında ce-

reyan eden, biraz evvel arzettiğimiz hâdiseler bunlardan sadece biridir.

Umumî heyetin malûmu bulunan ve gözü önünde cereyan eden bu hâdiseleri burada daha ziyade tafsile mahal görmüyoruz. Bu itibarla müşkül şartlar içinde riyaset vazifesini yapmaya çalışan, reis veya reis vekillerinin, üstelik taraf tutmakla itham etmenin haksızlığa ve bunun umumî tahrik politikasındaki yerine işaretle iktifa edeceğiz.

Ancak, B.M.M. Dahilî Nizamnamesinde yazılı Tahkikat Encümenlerinin vazife ve salâhiyetleri hakkındaki kanun teklifinin T.B.M.M. nde müzakeresi sırasında C. H.P. Meclis Grupunun toptan sebebiyet verdiği, Türk ve dünya Parlâmento tarihinde misli görülmemiş (ve inşallah da görülmiyecek olan) kargaşalıkları, Türk ve dünya umumî efkârı önünde açıklamakta dâvanın haklılığını ispat bakımından fayda ve hattâ zaruret görüyoruz. İşte aynen zabıtlar:

Reis — (Dahilî Nizamnameyi göstererek) Beyler, bu dahilî nizamnamedir, buna herkes uyar. Bundan ne İ. Kirazoğlu, ne de İsmet İnönü müstesna değildir. (Soldan alkışlar, karşılıklı yuuh sesleri, gürültüler). Lûtfen oturunuz beyler. Müzakereye devam ediyoruz. Söz, Adliye Vekilinin, buyurun (Sağdan çok şiddetli gürültüler.)

Reis — (Şiddetli gürültü arasında) Beyler, bu şekildeki harekete aslâ hakkınız yoktur. Mebusluk sıfatına yakışır hareket değildir. Bu vaziyette müzakerenin devamı mümkün değildir. İnikâda on dakika ara veriyorum. İnikâda sonra on dakika ara verilmiştir.

Bu sırada C.H.P. mebusları olduğu gibi yerlerini muhafaza etmişlerdir. Maksatları, üçüncü celse açılınca anlaşılmış oldu.

Üçüncü celse.. Reis: Celseyi açıyorum. Söz Adliye Vekilinindir. (Sağdan şiddetli gürültü ve sıra kapağı

vurmaları). Adliye Vekili Celâl Yardımcı: Ne yapsanız konuşacağım. (Sağdan şiddetli gürültü ve sıra kapağı vurmaları). Reis — Beyefendiler, bu yaptığınız hareket aslâ Meclise lâyık bir hareket değildir. (Sağdan şiddetli ve fasılasız gürültü ve sıra kapağı vurmaları). Adliye Vekili Celâl Yardımcı devamla: — Yani hükûmeti konuşturmıyacak mısınız, konuşacağım, duracaksınız, duracaksınız, susacaksınız ve konuşacağım. (Sağdan şiddetli ve fasılasız gürültüler). Reis: Suphi Baykam, Yaşar Elmas, Nihat Sargınalp, müteaddit ihtarlara rağmen sükûneti ihlâl etmektedirler. Bu arkadaşların üç inikad meclisten çıkarılmaları hususunu reylerinize arzederim. Kabul edenler, etmiyenler? Kabul edilmiştir. Suphi Baykam, Yaşar Elmas, Nihat Sargınalp, buyurun dışarı. (Sağdan şiddetli ve celse müddetince devam eden gürültüler). (Müdafaa hakkı istiyoruz sözleri...) Buyurun İdare âmirleri vazifenizi yapın. Ekrem bey, icap eden muameleyi yapın. İ. Kirazoğlu: Sükûneti ihlâl ediyorsun. Bu şekilde gürültü devam ederse ben de ceza vermekte devam edeceğim. (Sağdan çok şiddetli ve mütemadi gürültüler, sıra kapaklarını vurmalar). Nihat Sargınalp, Suphi Baykam, Yaşar Elmas, salonu terkedin. (Sağdan çok şiddetli gürültüler, sıra kapaklarının devamlı ve ısrarlı vurmalar). Beyefendiler, burası B.M.M., yaptığınız hareket aslâ doğru değildir. Nurettin Akyüz, Reşit Önder gürültüye sebebiyet veriyorsunuz, hakkınızda ceza tatbik edeceğim, bu arkadaşlar gürültüye sebebiyet verdiklerinden, altışar inikat meclisten çıkarılmalarını reylerinize arzediyorum. Kabul edenler, etmiyenler? Kabul edilmiştir. (Sağdan sıra kapaklarını devamlı olarak vurmalar). Beyler, bu hareket yakışmaz, Nihat Sargınalp, hakkınız yok, böyle hareket etmekle mesul olacaksınız. (Sağdan devamlı kapak sesleri). Reis: Konuşmaya dahi hakkınız yoktur, vekil beyefendi rica etsem, devam buyurabilir misiniz? (Sağdan kapak sesleri). Beyler, riyaset bu hareketleri hiç birinize yakıştırmıyor,

(Sağdan devamlı olarak sıra kapakları sesleri). Mehmet Velikaya, Osman Eroğlu, Ahmet Üstün, Hasan Tez devamlı olarak gürültüye sebebiyet veriyorlar, kendilerinin altışar inikat meclisten çıkarılmaları hususunu reylerinize arzederim. Kabul edenler, etmiyenler? Kabul edilmiştir. (Sağdan yuh sesleri, devamlı olarak sıra kapaklarına vurmalar), (Sağdan nasılsın vekil bey sesleri).

Adliye Vekili devamla — Fevkalâde iyiyim. Siz kendi halinize bakınız, bana göre bir şey yok. (Sağdan şiddetli ve sürekli gürültü, kesilmeden devam eden kapak sesleri). Reis — Gürültü eden Ali Rıza Akbıyıkoğlu, Adil Sağıroğlu, Tevfik Önalan'ın, 6 inikat meclisten çıkarılmalarını reylerinize arzediyorum. Kabul edenler, etmiyenler. Kabul edilmiştir. (Sağdan şiddetli gürültüler, çıkmazlar sesleri, aralıksız kapak vurmalar). Haklarında çıkarma cezası verilen mebusların dışarı çıkmamaları dolayısiyle celseye beş dakika ara verilmiştir.

İşte o celse, zapta geçebilenler bunlardan ibarettir. Aslında:

1. Üçüncü celsenin açılışından kapanışına kadar sıra kapakları vurmalar ve gürültü aralıksız devam etmiştir. Ve buna C.H.P. Meclis Grupunda ve salonda hazır bulunan bütün mebuslar istisnasız iştirâk etmişlerdir. Vekilin ve Reisin sözleri bu gürültülerin devamı sırasında söylenmiştir.

2. Gürültü, vekil tek bir cümle dahi söylemeden başlamıştır. Bir tahrik iddiası aslâ bahis mevzuu değildir.

3. O gün 13 C.H.P. li mebus meclisten çıkarılma cezası almış, fakat hiçbirisi salonu terketmemiştir. Reisin taraf tuttukları iddiasiyle, C.H.P. mebuslarının fazla ceza aldıkları iddiasının karşılığını bu hâdisede bulmak mümkündür.

Yakışıksız hareketleriyle bir vekili, Meclis kürsüsünde söz söylemekten menedenler, hiçbir hicap hissi duymadan, üstelik vekil bey nasılsınız? diye istihzaya

da cür'et etmişlerdir. Celse kapandıktan sonra C.H.P. mebusları yine salonu terketmemişlerdir. İdare âmirleri tarafından yapılan müteaddit ihtarlara rağmen, ceza alan mebuslardan hiçbiri meclisi terketmemişlerdir. Bunun üzerine meclis zabıta âmiri, kendilerini gelip selâmlamak suretiyle salonu terke dâvet etmiştir. Cezalı C.H.P. li mebuslar ısrar edince, T.B.M.M. nin vekarını korumak maksadiyle ve esasen o anda celse de kapalı bulunduğu için, dinleyici locaları boşaltılmış ve cezalı mebuslar ancak zorla ve kargatulumba salondan çıkarılmışlardır. Dördüncü celse açıldığı zaman aynı gürültü devam etmiş, kürsüye çıkan D.P. li hatip, bu gürültülere rağmen konuşmaya devam etmiş, C.H.P. mebusları ancak birinci maddenin kabulünden sonra salonu terketmişler ve sükûnet ancak o zaman avdet etmiştir. C.H.P. li mebusların T.B.M.M. riyasetinin tarafsızlıktan uzaklaşmakla itham etmelerinin en güzel cevabı T.B.M.M. zabıtlarıdır. Bu hâdiseler, C.H.P. nin meclis faaliyeti anlayışını, mebus sayılarının çoğalmasını hangi istikamette kullandıklarını gösteren elim vâkıalardır.

C — Cumhuriyet Bayramları ve C.H.P.:

On senedenberi C.H.P. lideri ve onun telkiniyle C. H.P. li mebuslar, T.B.M.M. nde 29 Ekimde Devlet Reisinin huzurlariyle yapılan Cumhuriyet bayramı merasimine iştirâk etmemektedirler. İlk iki sene birkaç C.H. P. li mebusun münferiden merasime iştirâk ettikleri görülmüşse de C.H.P. idarecileri buna da mâni olmuşlardır.

Bazı vilâyetlerde sırf karışıklık çıkarmak ve propaganda maksadiyle bütün vatandaşlardan ayrı ve C.H.P. bayrağı altında münferit bir kafile olarak merasime iştirâk edebilmek için zorlamalar yaptıran bir parti sevk ve idaresinin, Devlet Reisinin huzurundan, millî birliğin resmzi olan T.B.M.M. nde mebusları, yabancı devlet mensuplarının vekâletler ve daireler erkânının iştirâkiy-

le Cumhuriyet bayramlarında yapılan resmî merasime iştirâk etmemeleri şüphesiz üzerinde durulacak bir keyfiyettir.

Bir şahıs, dilerse bir merasime iştirâk eder, mazereti olur veya istemezse iştirâk etmiyebilir. Ama, bir siyasî partinin toptan bir merasime iştirâki protesto etmesinin elbette bir mânası olmak lâzımdır. Böyle bir hareketi iyi bir mânaya bağlayabilmek aslâ mümkün değildir. Parti liderinin bir gün için mazereti bulunabilir. Bu halde yerine bir temsilci göndermesine mâni değildir.

O halde, inkâr edilmek istenen nedir? Hakikî maksat nedir?

A — Cumhuriyeti mi inkâr ederler? Şüphesiz hayır. Ne böyle bir şey vardır, ne de düşünülebilir.

B — Devlet Reisini mi inkâr ederler? Bu, kimsenin haddi ve hakkı değildir. Hele 1946 da seçilmeden devlet reisliği yapan bir insanın öyle bir şeyi düşünmeye dahi yüzü olmamak lâzım gelir.

C — T.B.M.M. ni mi tanımak istemezler? Yoksa ilk defa bizzat C.H.P. nin idare ettiği bir seçimle iş başına gelen ve milletin serbest reyi ile bugüne kadar devam eden iktidarı mı tanımak istemezler? Bu vahim bir dalâlet olur ve affedilmez bir suçtur.

Ç — Yoksa Devlet Reisi, iktidarları zamanında olduğu gibi, aynı zamanda parti başkanı mıdır?

D — Her Cumhuriyet bayramı C.H.P. liderlerinin behemehal mazereti mi çıkar? Zaman mı bulamazlar? Rus İhtilâli Bayramlarına iştirâk için zaman bulur ya. Sebep bunlardan hiçbiri değildir. O halde sebep nedir? Sebep ne şudur, ne de budur. İktidarın C.H.P. de olmamasıdır, belki de vaktiyle İnönü, Atatürk tarafından Başvekillikten uzaklaştırılınca, onun yerine rahmetli Atatürk tarafından Başvekilliğe getirilmiş olan muhterem Celâl Bayar'ın bugün Devlet Reisi bulunmasıdır.

T.B.M.M. nde yapılan Cumhuriyet Bayramı merasimine parti olarak iştirâk etmemenin ne ceza kanunumuzda ve ne de herhangi bir kanunda müeyyidesi vardır. Ne de kanunî bir müeyyide mevzuu bahis edilebilir. Fakat tarih müvacehesinde, millî şuur müvacehesinde, insanlık ve vatanperverlik müvacehesinde, elbette ki bu hareket tarzının da bir yeri, bir ifadesi mevcuttur.

Bu hareketin hiçbir müeyyidesi olmasa dahi, bir partide hâkim olan, sâkim zihniyeti demokrasiden bahsedenlerin, demokratik icaplara karşı hürmet derecesini göstermesi ve nihayet bir partide tek bir şahsın, tek bir İnönü'nün kin ve ihtirasının nasıl bütün bir parti mensuplarına tahakküm edebileceğini gösteren açık bir delil olması bakımından ayrı bir mânası vardır. Nitekim, tahkikat neticesinde varılmış olan kanaatin delillerinden biri olarak bu hareket tarzını raporumuza dercetmiş bulunuyoruz.

Devlet tanımayan, Devlet Reisi tanımayan, ekseriyet tanımayan, T.B.M.M. ni tanımayan, Meclis riyasetini tanımayan ve tanımak istemiyen ve bu mukaddes mefhum ve zamanlara saygısız hareketleri reva gören veya buna teşebbüs eden bir partinin hükûmet karşısında takınacağı tavır evvelden tahmin edilebilir. Fakat, tatbikattan edinilen neticeye göre, vaziyeti olduğu gibi raporumuzda ifade etmek şüphesiz faydalı ve zarurîdir. Bu itibarla C.H.P. idarecilerinin hükûmet ve hükûmet kuvvetleri müvacehesindeki durumuna geçiyoruz.

Hükûmet otoritesini tahrip Teşebbüsleri:

«Bundan sonra hükûmet müzaheretinden âzade olarak kendi kudretinizle memleketin âlî menfaatlerini muhafaza ve müdafaa etmeye çalışacağız.» Bu cümle, İnönü'nün muhalefet lideri olarak yaptığı ilk konuşmasından bir parçadır.

Henüz o tarihte D.P., hükûmet programını dahi okumamıştır. Sanki hükûmet, memleketin âlî menfaatlerini muhafaza ve müdafaa etmiyecekmiş veya bu istikametteki çalışmalara müzaheret göstermiyecekmiş gibi, vazifeyi üzerine alıp, kendisini hükûmet müzaheretinden âzade gören bir zihniyet dünyanın hiçbir yerinde görülmemiştir. Üstelik böyle düşünen ve konuşan zat, iktidarda iken; (... Milletin nefsine ve hükûmetine güvenini zehirlemek iktidarını kimseye vermemeliyiz... Hırslı politikacıların, Millet iradesi üstünde dahilî ve haricî bir siyaset yürütmelerine aslâ müsaade etmemeliyiz). diyen insandır. Buna rağmen, muhalefete düştüğünün daha 13 üncü gününde kendisini hükûmet müzaheretinden âzade görmüş ve o günden bugüne milletin hükûmetine karşı olan güvenini zehirlemek için elinden geleni yapmış ve yaptırmıştır. «Bugün hükûmetin ve milletin başına bir kaza gelmesinden ciddî olarak endişe ediyoruz.» diyen odur. (Sene 1951)

«İktidar acz içindedir. Yabancıdan para almak için vermediği memleket hazinesi yoktur. Bunları (yabancı sermaye ve petrol kanunları) nı çıkaranların gizli maksatları vardır. Kapitülâsyon yolunda olan suçlu, bileğinden yakalanmıştır» diyen de odur. (Sene 1954).

Hükûmeti partizanlıkla, israfla, suiistimalle, beceriksizlikle, memleketi satmakla, iflâsa sürüklemekle itham eden odur. Bunların yalan olduğunu hâdiseler ispat etmiş, Türk Milleti görmüştür. Bir parti lideri daha muhalefetin ilk haftasından başlamak üzere, hükûmete karşı davranışında, bu nisbette hak ve nasafet ve siyasî ahlâk kaideleri dışına çıkarsa, onun tavır ve hareketinden istikamet ve cür'et alan parti alt kademe propagandasının nasıl soysuzlaşacağını ve bundan iç ve dış düşmanların nasıl suhuletle faydalanabileceğini evvelden tahmin etmek aslâ zor bir iş değildir. Nitekim böyle de olmuştur. Şu söylenenlere bakınız «... Çarşaf meselesine gelince: Nuri Sait Paşa da çarşafla kaçmıştı, onlar da belki öyle yapmak için çarşafları yasak etmi-

yorlar (Selim Soley, Ankara 14/8/1959) «1961 de bu yasakçı ve batakçı zihniyetten kurtulmak için icap ederse vatanın her yeri bir Gaziantep olacaktır». (Sırrı Atalay, Kadıköy 2/8/1959).

«İktidarın başında olan gözü dönmüşler biliniz ki bu millet sizi dize getirecektir». (Suphi Atalay, Kadıköy 2/8/1958).

«Böyle bir iktidar cehennemin dibine gitmelidir.» (Selim Soley 6/8/1959). «İktidarı aldığımız takdirde, sokaklarda leşi sürünmiyen siyaset adamı kalmıyacaktır» (Suphi Baykam, Kadirli 4/1/960).

«Kendisini bu milletin efendisi sayanlar, yarın benim yattığım hapishaneyi boylıyacaklardır.» (R. Tahir Burak 11/7/1959. Zeytinburnu). «Bunlar cinayet tertipçileridir diyoruz, çıkıp cevap bile vermiyorlar» Bülent Ecevit 7/9/1959) Raporumuza ekli dosya, zabıt ve evrakın tetkikinden anlaşılacağı veçhile, bunlar sadece birkaç misalden ibarettir. Hepsini raporumuza alabilmemiz imkânı bulunamıyacağından, umumî efkârın, umumî heyetin durumu takdir edeceğinden eminiz.

Bir memlekette hükûmet otoritesinin sarsılması büyük tehlikeler tevlit eder. Nitekim, beynelmilel komünizmin bünyesini tahrip etmek istediği memleketlerde milliyet hissini, dinî duyguları, ve hükûmet otoritesini sarsmak teşebbüsü ile işe girişir. Bugüne kadar beynelmilel komünizmin en az nüfuz edebildiği bir memleket olarak, bugüne kadar kalabildikse bunu Türk milletine ve milliyet ve din hislerinin kuvvetinden ve hükûmet otoritesine karşı basiretli davranışından ileri geldiğini aslâ unutmamak lâzımdır. Rahmetli Recep Peker'in Takriri Sükûn kanununun müzakeresi sırasında söylediği gibi, dış tehlike belli olursa, milletin müttehit bir kitle halinde ona karşı hareketi daima mümkündür. Fakat iç tehlikeler bariz ve zahir alâmetlerle belirmez. Dahilî tehlike, içinden yanan bir yangın gibidir. Bir komünist ajanı eğer bu memlekette kendisi gibi konuşan

başkaları bulunmazsa derhal farkedilir ve çaresi bulunur. Fakat meselâ komünist Bizim Radyo neşriyatının C.H.P. propagandası ile (ileride arzedeceğimiz veçhile) müvazi bir istikamette yürümesi halinde olduğu gibi bu memlekette bir komünist ajanı gibi konuşan C.H.P. propagandacıları çoğalırsa bu takdirde bu faaliyetleri memleketin zararına kasden yapanlarla, bilmiyerek bu yola başvurmuş olanların birbirinden tefriki fevkalâde zor olur. İşte asıl felâket buradadır.

Milliyet hislerimiz bakımından ne iç ve ne de dış tehlike mevcuttur. Hiçbir teşebbüs Türk Milletinin milliyet ve vatanperverlik hislerine en küçük nisbette dahi zarar vermemiştir, veremez.

Dinî hislerimiz bakımından dış tehlike yoktur. Fakat esefle kaydedelim ki, muhalefetin din politikası da zararlı olmaktadır. Bunun kasden yapıldığı kanaatinde değiliz. Ancak, neticenin zararlı olduğu da muhakkaktır.

Filhakika, inkılâpların bekçiliği vazifesini zorla ve sebepsiz kendilerine maleden C.H.P. liderleri inkılâpları tehlikeye düşüren bir irtica tehlikesinden mütemadiyen bahsetmektedirler. Fakat irtica nedir? Din nerede biter, irtica nerede başlar. Bunların hudutlarını ne çizen ve ne de çizmeye yanaşan vardır. Bilhassa hükûmetin irticaı desteklediği iddiaları zihinleri büsbütün şaşırtmaktadır. Çünkü hükûmetin din mevzuunda 10 senedir aldığı tedbirleri ortadadır. Bu tedbirler şunlardır:

Arapça ezan yasağının kaldırılması. Radyoda Kur'anı Kerim ve Mevlûd-u Şerif, ve dinî ahlâkî musahabelere yer verilmesi, okullarda din tedrisatının kabulü, Yüksek İslâm Enstitüsünün ve İmam ve Hatip okulları dahil, din âlimi ve din adamı yetiştiren mektepleri açması. Kur'an kurslarına müsaade etmesi, hademei hayrat kadrolarını takviye etmesi, camilerin tamirine ve yenilerinin inşasına tevessül ve yardım etmesi. Zihinleri karıştıran nokta şudur: Hükûmetin irticaı desteklediği-

ni iddia edenler bu tedbirlerden hangisinin irticaı desteklemek mahiyetinde olduğunu bildirmemektedirler. Bildirmelerine de imkân yoktur. Çünkü bu tedbirler irticaı teşvik şöyle dursun, dine vaki müdahaleyi önleme bakımından lâyıklığı tahakkuk ettiren ve islâmiyeti hakikî veçhesi ile öğretebilme bakımından da, bilâkis irticaı bertaraf etmektedir.

C.H.P. muhalefetinin bazı gazetelerle iştirâk halinde din adamları aleyhinde bir kampanya açtıklarını da görüyoruz. Sanki bütün teşkilât ve muhabirler suç işlemiş bir din adamı bulmak için seferber edilmiş gibidir. Menfî bir haber bulunursa, hemen onu gazetelerinin birinci sahifelerine dercederler. Bazen vak'aları ters çevirmek suretiyle mağdur oldukları hâdiselerde, din adamlarını maznun imiş gibi göstermek suretiyle neşriyat yaptıklarına da şahit olmaktayız.

Meselâ C.H.P. li bir eski başvekil çıkıp, demir perde gerisinden sokulmuş kimselerin din âlimi kisvesi ile köylere yayıldığı iftirasını ortaya attığı dahi maalesef duyulmuştur.

C.H.P. bu propagandayı, sözde bir kısım münevverler nezdinde hükûmet otoritesini sarsmak için yapmıştır. Fakat bunun ne kadar tehlikeli bir yol olduğunu belirtmeye dahi lüzum yoktur.

Yeni yetişen bir çocuk, gözü ve kulağı müphem irtica iddia ve tehditleri ile ve din adamlarına ait kötü vak'alarla dola dola büyürse bu şartlar içinde yetişen neslin dinî hislerinin zayıflamasından haklı olarak endişe edilebilir. Unutmamak lâzımdır ki, hukuk ve ahlâk kaidelerinin yanıbaşında dinî duyguların cemiyet için büyük faydaları mevcuttur. Bilhassa yurdumuz gibi Rusya'nın hem hududu olan bir memlekette din ile böyle biperva oynamak ateşle oynamaktan farksızdır.

Çünkü bu tarzı hareket hem hükûmet otoritesini ve hem de din duygularını memleket âtisi demek olan genç dimağlarda sarsmak gibi iki başlı bir zarar verir. Hü-

kûmet otoritesini her ne suretle olursa olsun sarsmak teşebbüsleri memleketin âtisi bakımından büyük tehlikeler arzetmektedir. Fakat maatteessüf içleri iktidar hırsı ile yanan bir avuç insan her çareye başvurdukları gibi bu kötü yola da sapmış bulunmaktadırlar.

Adalet, İdare, Zabıta:

Evvelâ şunu belirtmekte fayda vardır ki, kanunları ihlâl etmeksizin hareket etmek de, muhalefet ve tenkit yapmak da, konuşmak da, yazı yazmak da mümkündür.

Kanuna hürmetkâr olanların, adliye, idare ve zabıta ile karşı karşıya gelmeleri düşünülemiyeceği gibi, kanunlardan veya tatbikatçılarından şikâyetçi olmalarına da imkân yoktur. Neticeleri düşünmeden kanunları ihlâle kalkışanlarla, kendilerince kanun dışı imtiyaz vehmedenlerin, elbet kanunlardan da, adlî mercilerden de, idarî makamlardan da, emniyet ve âsayiş kuvvetlerinden de, şikâyetçi olmaları mukadderdir. Fertler için bu böyle olduğu gibi partiler için de böyledir.

İşte C.H.P. liderlerinin dillerinden düşürmedikleri şikâyetler bu noktada düğümlenirler. Filhakika C.H.P. liderleri kanunlardan şikâyetçidirler. Fakat şikâyetleri sadece ihlâl ettikleri kanunlardandır. (Toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanunu gibi) Birçok kanunlardan ise bazen şikâyetçi, bazen de memnun görünürler. (6334 ve 6732 sayılı kanunlar gibi). Kendileri veya taraftarları hakaret ettikleri için takibe maruz kalır veya mahkûm olursa bunun bir zulüm olduğunu iddia ederler. Fakat bu iddiaları kendileri hakarete maruz kaldıkları zaman aynı kanuna göre dâvacı olmalarını ve istihsal ettikleri mahkûmiyet kararları ile iftihar etmelerine mâni teşkil etmez. Eğer iktidara veya iktidara mensup olanlardan birine tecavüz ve hakaret eden biri mahkûm olmuşsa bu bir mağdurdur. Hattâ bir hürriyet kahramanıdır. Artık o, otomobil kafileleriyle, çiçek demetleri ile ceza-

evine uğurlanır. Onlarla ceza evlerinin levhaları önünden acıklı resimler çektirirler. Bayramda, yılbaşında hatırlanan, ceza evinde bulundukları millete hatırlatılan hep onlardır. Yok eğer hakaret İnön'ye veya muhalefet lideri veya mensuplarından birine vaki olmuş ve bu yüzden mahkûmiyet kararı verilmişse, bu takdirde hüküm de yerindedir. Kanun da isabetlidir. Mahkûm olan kimse bir mağdur değil, menfur bir insandır.

C.H.P. liderleri müstakil hâkimlerden de şikâyetçidirler. Fakat şikâyetleri, lehlerine ademi takip kararı veren müddeiumumiden veya beraat kararı veren hâkimden değildir. Şikâyetleri sadece aleyhlerine veya taraftarları aleyhine dâva açan müddeiumumilerden veya mahkûmiyet kararı veren hâkimlerdendir. Onlar mahkemeleri ve adlî mercileri ancak beraat kararı almak ümidi ile veya alındığı için hürmet edilen bir müessese haline düşürmek, istidat ve ihtiyacındadırlar. (Verdiği kararlar kanunlara ve delillere uygun olmak şartı ile) mahkûmiyet kararı veren hâkimin de beraat kararı veren hâkim kadar âdil ve hürmete şayan olduğu hakikatını bir türlü idrâk etmek istemezler.

CHP liderleri idare âmirlerinden de şikâyetçidirler. Fakat şikâyetleri asla idare âmirinin köyün yolu ile, mektebi ile, suyu ile alâkalanmamasından, veya vazifesini iyi yapmamasından ileri gelmez, onların şikâyetleri kanunsuz hareketlere mâni olmak liyakat ve gayretini gösteren idare âmirlerindendir. CHP liderleri emniyet ve asayiş kuvvetlerinden de şikâyetçidirler. Fakat şikâyetleri onların kanunsuz hareketlerine seyirci kalan memurlardan değil, icabında canı bahasına vazifesini yapmağa çalışanlardandır. Vazifesini yapan zabıta âmir veya memuruna onlara kalırsa hakaret edilebilir. Yaka paça hücum edilebilir, mukavemet edilebilir. Bu gibiler yaralansalar ve hattâ ölseler üzerinde dahi durulmıyabilir. Vazifesini yapanlar «Kaba kuvvettir.»

İnönü Gaziantep'te üç yol halinde vilâyet, belediye

ve parti binalarını sarıp taşa tutan, kurşunla delik deşik eden, belediye binasından Türk bayrağını indirip altı oklu bayrağı koyan isyancıları himayesine alır, seçim mağduru olarak ilân ederken 2/12/1957 tarihli konuşmasında, dört yol ağzında nümayişçiler tarafından o gün öldürülen komiser için henüz dâva neticelendirilmediği halde şu hükmü vermiştir:

«Başbakanın şehit edildiğinden bahsettiği komiser olayını nümayişlere bağlamak mümkün olamamıştır.» Bu arada İnönü'nün kendisinin imtiyazlı bulunduğu hissini etrafa telkin edebilmek için vazifelilere karşı davranışı hakkında bir iki misal vermek doğru olacaktır.

İnönü 3/6/1958 tarihinde kendisine resmî bir tebliğ yapmak üzere bizzat müracaat eden İstanbul valisine, hem de beraberinde hazır bulunan Sovyet Tas Ajansı muhabirinin yanında yapmış olduğu muamele gazetelere intikal etmişti. C.H.P. taraftarı gazeteler İnönü'nün valiye bağırmış olduğunu iftiharla kaydetmişlerdir. Şimdi bir de İnönü'nün 4/4/1960 tarihli gazetelerde, Erenköyde gazetecilere verdiği beyanatın şu satırlarına bakalım: «Vali muavininin elime tutuşturmak istediği ve içinde valinin yazısı bulunduğunu bildirdiği bir zarfı açmağa dahi lüzum hissetmeden yırtıp kendisine reddettim.» Böyle davranan, böyle konuşan bir valinin o vilâyette devletin mümessili olduğunu bilen veya bilmesi icap eden ve sırf teşrii masuniyetine güvenerek valiliğin resmî bir tebliğatını yırtıp geri vermenin bir parti liderine öğünülecek bir şeref getirmiyeceğini takdir etmesi ve bunların hepsinin üstünde kendi böyle hareket ettiği takdirde maiyettekilerin neler yapabileceğini hesaplaması ve bunun zararlarını ölçmesi lâzım gelen bir insandır. Memleket için esas üzerine esefle durulacak nokta budur.

Memurlara ilk defa ne gibi yollarla tesir edilmek istendiğinin bir örneğini verebilmek için Uşak hâdiseleri

denen hâdiselerin ilk gününde, o vilâyetin emniyet müdürü olan zata yapılan bir müracaati açıklamakta fayda vardır. Bu emniyet müdürünün dosyasında mevcut kendi ifadesini okuyalım: «Tarihini kat'î olarak hatırlamıyorum. Ağlebi ihtimal Mayıs ayının ilk haftası içinde olacak. Uşak'tan Ankara'ya ilk geldiğim zaman bacanağım nın yazıhanesinde iken oraya Uşak mebuslarından Ali Rıza Akbıyıkoğlu ile Nüvit Yetkin koridorda yanıma geldiler, ben de çıkmak üzere idim. Koridorda ayak üstü konuştuk. Bana Eskişehir Emniyet Müdüründen bahsettiler. Büyük bir jest yaptı çıktı. Siz de nasıl olsa tutulmıyacaksınız, daha evvel sen de bir jest yap ve çekil, sana sermaye yapmak için para temin ederiz. Bugünkü durumu aramıyacak hale gelmek mesele değildir. Siyasete atılmak isterseniz, en kuvvetli yerimizden namzet gösteririz, şeklinde teklif yaptılar. Ben de cevaben dedim ki, Uşaktaki hâdisede ben vazifemi yaptım. Bu da partiniz veya İsmet paşaya karşı sempati duyduğum için değil, kanun ve vicdanın emrinde olduğum için, yoksa herhangi bir maddî ve manevî menfaat saikası ile hareket etmedim. Esasen hareketlerim itibariyle siyasî anlayışa pek ayak uyduramam. Saniyen partinize girecek karakterde de değilim. Ben memurum ve memur kalacağım. Uşak'ta geçmiş hâdiselerin tesiri altında kalan hislerimin mağlûp olmaması için Cenabı Hakka dua ediyorum. Çünkü şükür, hislerimle hareket etmedim. Eskişehir emniyet müdürünü de çok iyi tanırım.» demek suretiyle kendilerine reddettim. Benden birşey bulamayınca dönüp gittiler, bir daha da aramadılar.» Dahiliye Vekilinin bu hâdiselere ait tahkikat takrirlerinin konuşulması arasında aynen belirttiği gibi, bu vesika bizim siyasî hayatımızda son derece ehemmiyetli bir vesikadır. Devlet hizmetinde namuskârane çalışmakta olan memurlara ve âmirlere hangi fikirlerle kimlerin nerelerde ve ne maksatla musallât olduğunu göstermesi bakımından son derece ehemmiyetlidir. Vaad-

lerle hâdiseler içinde bu hâdiselerin yaratmış olduğu müşküllerden istifade etmek suretiyle namuskârane çalışan devlet memurlarını vaadle birçok defa yapmış oldukları gibi, siyasî emellerine âlet etmek gibi büyük günahlar işlemekte olduğuna şahit oluyoruz. C.H.P. nin mebusluk vaadi o derece almış yürümüştür ki mevcut mebuslukların hepsini C.H.P. farzı muhal kazansa ve bugünkü C.H.P. mebuslarının hepsi yerlerini yeni gelecekler terketseler dahi, bu vaadlerin karşılanması mümkün olmıyacaktır.

Bir partiye tanınan namzet gösterme hakkının kanun dışı yollar için bu derece istismar edilmesinin siyasî ahlâka uygunluk derecesinin takdirini Yüksek umumî heyete ve umumî efkâra bırakmak yerinde olacaktır.

C.H.P. propagandasının bu işi bu derecelere kadar ileri götürdüğünü izah etmek için son zamanlarda ortaya çıkarılan bir propagandadan da bahsetmek istiyoruz.

Güya C.H.P. iktidarı alınca İnönü Başvekil olacak, Reisicumhurluğu bir profesöre verecekmiş. Yayılan ve hattâ gazetelere akseden bu propagandanın ne kadar mânasız olduğunu bir iki kelime ile izah edelim.

Evvelâ C.H.P. seçimleri kazanacak. Haydi bu bir emeldir, buna kimse müdahale edemez diyelim. Fakat C.H.P. iktidarı kazanırsa, İnönü hiç Cumhurreisliğinden vazgeçer mi? 14 ay başvekillikten uzaklaştırıldığı için Atatürk'ün hâtırasına karşı işlemediği günah kalmıyan İnönü'nün bunca mahrumiyetten sonra eline geçireceği Reisicumhurluk ihtimalini bu profesöre kaptıracağını düşünmek hakikaten mânasızdır.

Haydi C.H.P. ekseriyeti kazandı ve bu ekseriyet farzı muhal bir profesörü Reisicumhur seçti. Bu profesörün başvekil olarak İsmet İnönü'nü tâyin etmesini hangi baskı yolu ile emredecek? Yoksa Reisicumhur seçilirken İnönü'nün başvekil tâyini hususunda pazarlığa

mı girişilecek? Görülüyor ki, bütün bunlar olacak şeyler değildir. Ama C.H.P. içindeki, tahakküm zihniyetini göstermesi ve vazifelileri ayartabilmek için C.H.P. propagandasının nasıl siyasî ahlâk ve mantık dışı gidişe kendisini kaptırmış olduğunu ispat etmesi bakımından bunların ayrı bir değeri olduğundan şüphe yoktur. «Bu propagandanın bazı Üniversite profesörlerinin son günlerdeki davranışı ile alâkasını ileride bu bahsi ayrıca mütalâa ederken arzeyliyeceğiz.» Vazifelileri, mebusluk, şöhret veya sermaye vaadleri ile kandırmak mümkün olamazsa C.H.P. propagandası bu takdirde tehdit çareleri aramaktadır. Telefonla tanıdık ve yakınları vasıtasiyle haber göndererek, bizzat müracaat etmek suretiyle yapılan tehditleri en iyi bilenler bunların muhatabı olan ve halen iş başında olan memurlardır. Ayrıca tanzim edilen kara listelerden bahsedilmektedir. İktidara gelince hesap sorma tehditleri umumî bir tedhiş ve baskı havası yaratmak için C.H.P. propagandasının daima başvurduğu bir yoldur. İsin asıl vahim olan tarafı, ne parti liderinin vaad ve tehditleri ve ne de adliye, idare ve zabıta mensupları hakkında fikir, emel ve kanaatleri değil, Türkiyede hüküm ve kararlarına itimat edilecek bir mahkeme emrine uyarak, idare ve zabıta yoktur. onlara mukavemet ve tecavüz mümkün ve caizdir, fikir ve manzarasının her fırsattan faydalanılarak Türk Milletine telkin edilmeye çalışılmasında teşrîî masuniyet zırhına sığınanların bu yolda vatandaşlara kötü örnekler vermek itiyadından vazgeçememeleridir.

E — Kanunlar ve C.H.P.:

İnönü ve C.H.P. idarecilerinin muhalefette kanunlar müvacehesinde tutumlarını izah etmezden evvel aynı şahısların kendi iktidarları zamanındaki fikirlerini belirten, bir iki cümleyi raporumuza dercetmeyi isa-

betli buluyoruz. Bundan maksadımız ne pahasına olursa olsun, tekrar iktidara gelebilmek ümit ve hırsı ile kanunları ihlâle cür'et eden ve milleti bu yola teşvik edenlerin bu gibi yıkıcı faaliyetlerinin memlekete ne ölçüde zarar vereceğini ne kadar vuzuhla ve kat'iyetle bilmekte olduklarını dünya ve memleket efkârı umumiyesine arzdan ibarettir.

İşte İnönü'nün T.B.M.M. sinin 6 ncı devresinin 3 üncü toplantı yılını açış nutku: «Sulhun ve hürriyetin temiz havasını en geniş şekilde teneffüs eden bu müstesna memleketin evlâtları olmak şerefini taşıyanları ve onun nimetlerinden büyük ölçüde faydalanan insanların bu memleketin kanunlarına, nizamlarına hürmet etmelerini istemek ve icap ederse hürmet ettirmek bu milletin en tabiî hakkıdır.» (İnönü'nün hürriyetin temiz havasından bahsettiği o devrenin millî şeflik devri olduğu, o tarihte hükûmetin gazete kapatmak salâhiyeti bulunduğu, matbuat suçlarının muhakemesinin mevkufen yapıldığı, Polis Vazife ve Salâhiyet Kanununun 18 inci maddesinin yürürlükte olduğu, tek parti rejiminin üniversitelerde ilim diye okutulduğu, Ankara'da Ulus gazetesinden başka gazete çıkmasına müsaade edilmediğini hatırlamakta fayda vardır.)

İnönü'nün T.B.M.M. si sekizinci devresinin 4 üncü toplantısı açılış nutkundan iki cümle: «Kanun dışına çıkma istidatları, kanun içine sokulacaktır. Hususiyle türlü şekil ve tevil altında kanun dışı çıkma teşvikleri ve tertipleri şiddet cereyanları içine kolaylıkla sızar.»

«Haksızlığa karşı müdafaa kisvesi altında vatandaşın kendisinin hakkı yerine getirmiye kalkması memleketin halini ve âtisini karanlık ve kanlı ihtimallere götürebileceğine B.M.M. sinin dikkatini çekmek vazifemdir.»

Nihayet 9/5/1950 tarihinde iktidardan düşmeden 5 gün evvel İstanbul'da yapmış olduğu seçim konuşmalarında antidemokratik kanun olamıyacağından bahse-

den (raporumuzun baş tarafında arzettiğimiz) sözlerin şu son cümlesi: «B.M.M. sinin anayasaya muvafık kabul ettiği kanunlar bu vasfın bütün kuvvetini taşır.»

İktidarda iken böyle düşünen C.H.P. lideri ve teşkilâtı, zamanla bu istikametten yüzde yüz inhiraf eden bir muhalefet usulü tatbik etmiş, kanunları zorlama ve ihlâl teşebbüsleri alabildiğine sürüp gitmiştir.

Muhalefetin kanunları zorlama ve ihlâli mevzuunda Toplantı ve Gösteri yürüyüşleri kanununun müstesna bir mevkii vardır. Bu itibarla bu kanunun esbabı mucibesi ile tatbikatına kısaca temas etmeyi muvafık mütalâa etmekteyiz.

Teşkilâtı Esasiye Kanununun 13 üncü maddesinin birinci fıkrası hükmüne göre B.M.M. sinin intihabı dört senede bir icra olunur.

5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanununun altıncı maddesine göre ise seçim döneminin son toplanma yılının 23 Temmuz günü seçimin başlandığı tarihi de Eylûl ayının 3 üncü pazarına rastlıyan gün oy verilir. Dönem bitmezden önce T.B.M.M. since seçimin yenilenmesine karar verilmiş olması halinde yenileme kararının verildiği günden sonra gelen 45 inci günü takip eden Pazar günü oy verilir. Propaganda ise oy verme gününden 3 gün evveline kadar devam eder. Bu iki maddenin birlikte mütalâasından çıkan mâna şudur. Umumî Milletvekili seçimi bir defa yapıldı mı, artık 4 sene iktidarı kazanan partiye huzur içinde çalışma imkânının verilmesi lâzımdır. Seçim propagandası ancak seçime tekaddüm eden 45 ilâ 60 gün zarfında yapılır. İşin aslı ve dünya tatbikatı da bu merkezdedir. Hattâ bazı ileri demokrasilerde propaganda müddeti hiç kabul edilmemiş ve bazılarında ise bize nazaran daha kısa müddetler kabul edilmiştir. Son İngiltere seçimlerinde bu müddet 20 günden ibaretti.

Şüphesiz gerek muhalefete ve gerek iktidara mensup olsun bütün mebuslar hükûmeti mürakabe etmek

salâhiyet ve imkânına malik bulunmaktadırlar. Dahilî nizamname hükûmlerine riayetkâr kalmak şartı ile müzakere edilen mevzularda muhalefet partilerinin Meclis ferdi olarak hattâ mebuslara takdimen mütalâalarını bildirme hakları da vardır.

Nitekim T.B.M.M. sinden (hattâ mevcut mürakabe usulleri zorlanmak suretiyle) bu mürakabe bütün dünya parlâmentolarında olduğu gibi işlemektedir. Şüphesiz mürakabeyi teşriî ve icra faaliyetlerinin muhalefette bulunan partinin arzusuna uygun şekilde yürütmesi mânâsına anlamak millet iradesine rıza göstermiyenlerin, ekalliyetin ekseriyete tahakkümünü bekliyenlerin, kısaca tahakküm zihniyetinden nefislerini kurtaramıyanların kârıdır.

Yeni seçime iktidar eserleri, muhalefet partileri de tenkitleri ile çıkarlar. Millet, esasında müşahedeleri ve sağduyusu ile iktidar hakkında bir bilgi ve kanaate maliktir. Seçime tekaddüm eden propaganda bu kanaatleri berraklaştırır ve vatandaşlar huzur içinde yeni iradelerini izhar ederler. Vatandaşların bir defa reylerini kullandıktan sonra 4 sene bu reylerinden dolayı itham edilmeden başlarını dinlemek herhalde haklarıdır. Bütün medenî memleketlerde demokrasi bu şekilde tatbik görmektedir. Şimdi bir an için memleketimizi düşünelim. Son on senedir hergün sanki bir gün sonra seçim yapılacakmış gibi toplantılar, kongreler, tebliğler, basın toplantıları, mesajlar ve bilhassa kasdî olarak icad edilen türlü vesilelerle vatandaş her gün huzursuzluk ve seçim havası içinde bırakılmaktadır. Propaganda mukabil propagandayı tabiî olarak davet etmekte, böylece iktidar ve muhalefet söz düellosu fasılasız devam edip durmaktadır. Bütün vatandaşlar hakikaten bizar olmuşlardır.

İşte Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu memleketimizde bu kötü muhalefet tatbikatının zararlarını önlemek ve demokrasiyi medenî memleketlerdeki tatbi-

kata uygun hale getirip, vatandaşların huzurunu temin etmek maksadiyle çıkarılmıştır.

Bu kanunun kabulüne taraftar olmıyan C.H.P. muhalefeti kanunun kabulünden sonra da muhtelif zorlama usulleri icadetmiş ve kanundan beklenen faydayı elden geldiği kadar indirmeye gayret sarfetmiştir.

Kongreler, ziyaretler vesilesiyle bu kanun daima zorlanmış ve hükümleri daima ihlâl edilmiştir.

Asıl dikkate şayan olan nokta ise büyük ölçüde zorlamaların milletçe huzur ve sükûna kavuştuğumuz günleri hemen takip etmesidir. Bunun en güzel misalini Zile hâdiselerinde ve C.H.P. nin Ege Büyük Taarruzunda bulmak mümkündür.

Filhakika 4 Ağustos istikrar tedbirleri alınıp, memlekette bir rahatlık havası hissedilir edilmez muhalefet Zile hâdiselerini ihdas etmiş, milletin huzurunu kaçırmıştır. (Takriben iki ay kadar sonra.)

Zile Savcısının, maznun Tokat mebuslarını teşrii masuniyetlerinin kaldırılmasına ait fezlekesi ve bu işe ait dosyaların tetkikinden anlaşıldığı üzere, hâdisenin cereyan şekli şudur:

Zile'de intişar eden Görüş Gazetesinin 14/10/1958 tarihli nüshasında C.H.P. Genel Başkanının 17/10/1958 günü Tokat'a geleceği ilân edilmiştir. C.H.P. Zile İlçe Başkanı ve daha üç arkadaşının imzasını taşıyan 14/10/1958 günlü bir yazı ile Zile Kaymakamlığına müracaat vâki olmuştur. Yazı aynen şudur: «Kaymakamlık Yüksek Makamına, 17 - 18 günü C.H.P. si Genel Başkanı İsmet İnönü'nün Zile'yi teşrifleri muhtemel olduğundan, keyfiyeti yüksek ittilâlarınıza arzederiz.» Buna kaymakamlık şifahen red cevabı bildirmiştir Bunun üzerine C.H.P. İlçe Başkanı kendi imzası ile gönderdiği bir tezkere ile evvelki yazıları geri istemiş ve almıştır.

Vaziyete böyle müttali olan ve neticeyi tahmin eden Zile Kaymakamlığı 16/10/1958 gün ve 84 sayılı tezkere ile icabeden tedbirlerin alınmasını emniyet âmirliğine

bildirmiştir. O gün C.H.P. lilerin yollarda toplanmalarına mâni olmuştur.

Akşam üzeri İnönü ve beraberindekileri getiren otomobil kafilesi şehre girmiş ve parti binasının önünde durmuş, bunu anlıyan Halk Partililer saklandıkları yerlerden çıkarak toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununa aykırı olarak toplanmaya başlamışlardır.

Bunun üzerine hükûmet komiseri Zile Halk Partililerinin arasına girerek hoparlörlerle toplantının kanunsuz olduğunu ve dağılmalarını ihtar etmiş, fayda vermeyince toplananların üzerine su sıkılması mecburiyeti hâsıl olmuştur. Bunun üzerine C.H.P. mebuslarından Şahap Kitapçı, Bekir Şeyhoğlu, Faruk Ayanoğlu, Turgut Göle itfaiye şoförlerine hücum ederek faaliyetine mâni olmak ve vasıtadan zorla indirmek teşebbüsünde bulunmuştur, fakat muvaffak olamamışlardır.

Yine bu arada C.H.P. mebusları Turgut Göle, Sırrı Atalay, Jandarma Bl. Kumandanının etrafını çevirerek, jandarmaların burada ne işi var, diye sormuşlar ve bunlardan Turgut Göle size emir veren adam kimse buraya gelsin, o namussuz kaymakam nerede, gelsin hesaplaşalım diye bağırmıştır. Su ile halkın dağılması temin edilemeyince, hükûmet komiseri elindeki kuvvetlere silâh doldurmalarını emretmiş, bunun üzerine C.H.P. mebusları kendisine vatan haini diye bağırarak jipin kapısını açmışlar elinden mikrofonu almıya çalışmışlardır.

Hâdise sırasında milletvekilleri tarafından hücuma maruz kalan hükûmet komiserinin başından şapkası düşmüş, düğme ve apoletleri kopmuş, rütbe yıldızları basılmıştır. Komiseri C.H.P. mebuslarının elinden kurtarmak ancak bir polis memurunun havaya üç el ateş etmesiyle mümkün olabilmiştir.

Bu hâdise bir tahkikat takriri vesilesiyle T.B.M.M. nin müzakere mevzuu olduğu için umumî heyetin malûmu bulunmaktadır. Kaldı ki, bu hâdisede maznun

bulunan mebusların teşriî masuniyetlerinin kaldırılmasına ait başvekâlet tezkeresi ve merbutu dosyalar halen muhtelit encümende tetkikte olup, yakında heyeti umumiyenin ittilâ ve tasvibine arzolunacaktır. Bu itibarla hâdise hakkında daha geniş izahat vermeye mahal görmüyoruz.

Hâdisenin bizce en mühim noktası belki Türk ve belki dünya siyasî tarihinde ilk defa bu sayıda bir mebusun (teşriî masuniyetlerine güvenerek) vazife ifa eden memurlara fiilî tecavüzde bulunmaları, önlemeleri gereken fiillere bizzat önayak olmalarıdır. (Bunların tekerrür ettiğini bilâhare göreceğiz.)

Bu hâdisenin üzerinde durulabilecek diğer bir nokta da maznun durumunda bulunan mebusların Dahiliye Vekiline gönderdikleri (şüphesiz açık) bir telgrafta partizan idarenin bu hareketinin fesabını mecliste soracağız demek suretiyle üstelik hâdiseden tamamen uzak bulunan bir hükûmet veya vekili itham ve tehdide cüret edebilmeleridir.

Ayrıca idare âmirine (kötü icraatın muhasebesi yapıldığı gün seni Namık Gedik de, Adnan Menderes de kurtaramıyacaktır, bunu aklından çıkarma şeklinde C. H.P. li mebuslar tarafından tehdit telgrafları da çekilmiştir.)

C.H.P. lideri İsmet İnönü'nün bu hâdiseden çıkardığı netice, 18/10/1958 tarihinde C.H.P. Amasya İl Kongresinde yaptığı konuşmada şöyle ifadesini bulmuştur: «Zile hâdisesinin idare âmirlerine faydalı bir ders hizmetini göreceğini ümit ederim.» Kanunları ihlâl, vazifelilere tecavüz, sonra da itham ve tehdit bu tatbikat siyasî hayatımızın kaderi haline getirilmek istenmektedir. Asıl şayanı teessür nokta bütün bu kanunları ihlâl ve tehdit teşebbüslerinde İsmet İnönü'nün eski hizmetlerinin —yıllardanberi bir türlü millet olarak ödiyemediğimiz eski bir borç gibi— (gerek taraftarlarınca ve gerek

bizzat) millete tekrar hatırlatılmasıdır ki, bunu bahar taarruzları vesilesiyle kısaca raporumuzda umumî efkâra arzedeceğiz.

Kendilerince Bahar Taarruzları; Ege Taarruzu, Büyük taarruz diye isimlendirilen elem verici siyasî hâdiselerin de milletin huzur ve sükûna kavuştuğu günleri hemen takiben ihdas edildiğini müşahede ediyoruz. (Tabiî Zile hâdiselerinde olduğu gibi takriben iki ay kadar sonra.)

Bu tertibin mahiyetini, sebeplerini arzetmeden evvel buna tekaddüm eden memleket şartlarından kısaca bahsetmek meselenin tenviri bakımından çok yerinde olacaktır. B.M.M. sinde cereyan eden bu mevzu ile alâkalı müzakerelerde belirtildiği veçhile:

1) O tarihte 9 senelik D.P. nin icraatının 4/8/1958 istikrar tedbirlerinin bir seneye yaklaşan tatbikatının ferah verici tesir, netice ve eserleri tamamen ortaya çıkmış ve milletçe nihayet rahat bir nefes almak imkânına kavuşulmuştur.

2) Yine o tarihte dünya sulhu ve memleketimiz için büyük ve daimî bir tehlike teşkil eylemekte olan Kıbrıs meselesi bütün dünya efkârına şeref, örnek ve ümit veren bir şekilde halledilmiştir.

3) (Teessür bakımından hepsinden ileri olmak üzere) o tarihten bir müddet evvel elîm Londra uçak kazası olmuştu.

Ulvî hislerin küçük mülâhazaları bertaraf etmesinin hayırlı bir neticesi olarak muhalif ve muvafık farkı olmaksızın bütün Türk milleti bu uçak kazasında ölenlerin büyük elemi, kurtulanların büyük teselli ve sevinci içinde idi. Birlik hissi elle tutulur hale gelmişti. Memleketin bu şartları ve o tarihteki umumî hayatı müvacehesinde milletin lânetinden korkanlar, menfî faaliyetlerine ara vermek mecburiyetinde kaldılar. Böylece çok kısa bir müddet de olsa memlekette tam bir huzur ve sükûn teessüs etmiş oldu.

Bu hal bir fikir ve prensip partisi olmak hüviyetini çoktan kaybetmiş olan ve bu sebeplerden mensuplarının hislerini bir kulüp taraftarlığı heyecan ve ziddiyeti içinde tutmaya mahkûm bulunan C.H.P. nin işine gelmiyordu. Bu sessizlik içinde C.H.P. si âdeta bir mum gibi eriyip gidiyordu. Bu havayı ne pahasına olursa olsun bozmak lâzımdı. Fakat memlekette huzur ve sükûn öylesine kat'î bir mahiyet almıştı ki, bu defa havayı bozmak kolay olmuyordu. Ne kesilen kurbanlar, ne okunan mevlûtlar üzerinde yapılan küçük dedikodular, ne her zaman lâf bittikçe siyaset sahasına sürülmesi mutad olan irtica tehdit ve isnatları bu havayı bozamadı. Hattâ o tarihlerde bir eski başvekilin, Demir Perde gerisinden sokulmuş kimselerin din âlimi kisvesi ile köylere yayıldığı yolundaki korkunç iftirası, geri tepen bir silâh gibi C.H.P. aleyhine tecelli etti. Nihayet ortalığı karıştırmak için fiilen harekete geçip, hükûmeti tedbir almaya sevkettikten sonra bir mağdur edası ile tazallümü halden başka çıkar yol olmadığını hisseden C. H.P. liderleri mahut taarruz kararını aldılar.

Bu defa mütecaviz olduklarını saklamaya dahi nedense lüzum görmüyorlardı. İşte bu tarihlerde partinin nâşiri efkârı olan bir gazeteden manşetler: 9 Nisan (C. H.P. nin İç Politika Taarruzu başlıyor) 18 Nisan (C.H. P. nin İç Politika Taarruzu dün başladı, ilk taarruz ekibi Trakya'da) 22 Nisan (C.H.P. nin ikinci taarruz ekibi Bursa'da) 28 Nisan (İnönü'nün gezisi Büyük Taarruz şeklinde olacaktır) 29 Nisan (Büyük Taarruz dün başladı, Ege Taarruzu). 15/2/1960 tarihli celsede ifade ettiği veçhile bu hedef C.H.P. propagandası tarafından sarih suallere rağmen bugüne kadar hâlâ açıklanamamıştır. Fakat hedef malûmdur. Bu taarruz D.P. iktidarına Ege'nin D.P. lilerine ve nihayet emniyet ve âsayiş kuvvetleri ile kanunlara karşı yapılıyordu. Maksat hem C. H.P. sinin dağılmasına mâni olmak hem vatandaşları kanunu ihlâle sevketmek ve hem de alınan tedbirlerin

mağduru gibi milletin hissiyatını galeyana getirmek.

Bugünün şartlarına göre her halükârda milletin hissiyatını kollamak mecburiyetinde oldukları için Bursa ve Trakya'da birinci ve ikinci taarruz ekipleri ile denemelere giriştiler. Nihayet Ege Taarruzu, Bursa ve Trakya ekipleri muvaffak olmadıklarından Ege Taarruzunun daha tesirli, daha heyecanlı olmasını temin, alınması tabiî olan mukabil ve kanunî tedbirleri daha haksız gösterebilmek için, İnönü'nün istiklâl mücadelesine ait hâtıralarının millete bir daha hatırlatılmasında fayda umuldu.

6) Evvelâ o sırada Yunan Başvekilinin memleketimize bir dostluk ziyareti yapacağı nazara alınmadan, belki de sırf bu sebeple kasden, o sıradaki tecavüz akınına Türk tarihinin en şerefli ismi olan, «Büyük Taarruz» ismi verildi.

7) Sonra İnönü Uşak'a varır varmaz, ilk söz olarak eski hizmetlerini hatırlattı, şu şekilde konuştu:

«Ufak bir hâtıra: 37 sene evvel burada Yunan Başkumandanı Trikopis'i bizim başkumandana teslim ettim.» Sanki o teslim almış ta Atatürk hazıra konmuş gibi. Yapılan bu konuşmanın Atatürk'ün büyük nutku ve tarihî hakikatlerle hiçbir mutabakatı yoktur. Ama maksat zaten tarihten bahsetmek değil, eski hizmetleri bir defa daha millete hatırlatmaktan ibarettir. Bir tarihi böylesine kanun dışı hareketlerin, muhaffef unsuru veya mazereti olarak istismar ederek, daha 28 Nisan 1959 tarihinde Ankara'dan hareket ederken bütün şiddet ve niyetlerini açığa vurdular. Tıpkı Zile hâdiselerinde olduğu gibi o gün de zabıta âmir ve memurları C.H.P. mebuslarının hakaret ve fiilî tecavüzlerine uğradılar. Kalabalık sayıda mebuslar yola çıkıp zabıta kuvvetlerini fiilen bertaraf etmiye çalışmak artık yeni bir usul olarak tatbike konulmuş oluyordu. Bunun vehametini arza dahi lüzum görmüyoruz. Nitekim Uşak'a hareket eden kafilede İnönü'ye kırk küsur mebus ile bir miktar

Uşaklı talebenin refakat etmesi bu yeni usulün tatbikatından başka bir şey değildir. Kafile Uşak'a varınca çok daha üzücü hâdiseler cereyan etti. Binlerce kişi başlarında İnönü'yü taşıyan cip olmak üzere, istasyondan şehre doğru ilerlerken C.H.P. liler bazı D.P. lilerin evlerini taşladılar. Pencereden bakan D.P. li kadınlara müstehcen işaretler yaptılar ve nihayet D.P. İl İdare binasını taşa tuttular. Binaya atılan bir çiçek demeti içinden itina ile yerleştirilmiş bir taşın çıkmış olması her hareketin evvelden nasıl tertiple hazırlandığını açıkça göstermektedir. Esasen C.H.P. Uşak mebuslarının hâdiseden birkaç gün evvel Uşak'a gidip bu tertiplerle bizzat meşgul oldukları tesbit edilmiş bulunmaktadır. Hattâ inkâr dahi edilmemektedir. Uşak'ta kanunlar, idare ve zabıtanın emirleri çiğnenmiştir. Zabıta bizzat C.H.P. Uşak mebusları tarafından kanuna hürmetkâr kalınacağı teminatı ile aldatılmıştır. Hâdisenin en esef verici tarafı ise tek bir hareketi ile bu kanun dışı taşlanlıkları durdurması lâzım ve mümkün ve hattâ tabiî olan İnönü'nün D.P. lilerin evleri, parti binaları taşlanırken bu manzarayı seyretmeyi tercih etmiş olmasıdır. Bu hareket tarzı mesuliyetin mebde ve menşeini göstermesi bakımından büyük bir ehemmiyeti hâizdir. (Bahar taarruzlarının 1 Mayısta başlıyan müteakip safhaları da vardır.) Fakat mevzu olarak tertibimizi bozmamak için bunları bilâhare arzedeceğiz.

C.H.P. nin vatandaşları kanunlara karşı gelmeye sevk ve gayret teşebbüsleri sadece verdiğimiz misallerden ibaret değildir. Suçluların himaye edilmesi mahkûmların birer mağdur ve kahraman olarak gösterilmeye çalışılması C.H.P. liderlerinin ve mebuslarının bizzat halka rehberlik ettikleri kanunların ihlâli teşebbüslerinden başka artık bazı kanunları Anayasa dışı edilen ve vatandaşları bu kanunları tanımamaya sevk edecek şekilde açıkça teşvik etmek derecesine kadar

düşürülmüş bulunmaktadır. Ezcümle tahkikat encümenlerinin vazife ve salâhiyetlerini gösteren kanunu bu meyanda zikretmek mümkündür. Kanunların zorlanması ve ihlâli teşebbüslerinin sebepleri muhteliftir. Bunlardan biri biraz evvel arzettiğimiz gibi bu parti mensuplarını bir heyecan ve zıddiyet havası içinde tutup ayrılmalarına mâni olmaktadır. İkincisi vatandaşlarda C.H.P. nin iştirâk etmediği kanunun ihlâli lâzımdır ve mümkündür, telâkkisini kökleştirmek, üçüncüsü vazifelileri bu kabil hareketlerle onların neticesinden yakında C.H.P. nin iktidara geleceği vehmi ile yıldırmak. Dördüncüsü bu hâdiselerin mağduru gibi görünmek suretiyle vatandaşların kendilerine karşı merhamet ve hükûmete karşı husumet hislerini tahrik etmek, beşincisi ve en vahimi ise memlekette her türlü karışıklığa müsait bir zemin hazırlamak.

Teminatımız

Asıl vahim olan, devletin, devlet reisinin, T.B.M.M. nin ve onun riyasetinin, hükûmetin, adalet, idare ve emniyet kuvvetlerinin, ve kanunların aleyhindeki bu usullerin «İnönü'nün kendi tâbiri ile tesadüfen konmamış, düşünülerek mesuliyetli liderler tarafından konulmuş olmasıdır.»

Milletimiz için bir iftihar vesilesi olacak nokta ise memleketimizin (içinde bulunduğu coğrafî şartlarına rağmen) 10 senedir C.H.P. nin bu sistemli ve yıkıcı faaliyetlerini ehemmiyetli bir ârıza görülmeksizin dayanabilmiş olmasındadır.

Bu şayanı iftihar ve şayanı şükran olan neticeyi iki sebebe bağlamak mümkündür:

1 — Milletimizin anlayış ve olgunluğu.

2 — Hükûmetin sevilmesi ve muvaffakıyeti.

1) Filhakika Türk Milleti fevkalâde üstün vasıflara malik bir millettir. Milliyet hisleri, dinî duyguları, hü-

kûmet otoritesine ve kanunlara karşı olan itaat ve hürmet hisleri fevkalâde kuvvetlidir.

2) D.P. Hükûmetinin (başta Başvekilimiz muhterem Adnan Menderes olmak üzere) vatandaşların büyük bir itimat ve muhabbetine mazhar bulunması, yıkıcı usullerden memleketimizi vikaye eden diğer bir âmildir. Filhakika 10 senedir milletimizi refaha kavuşturmak ve memleketimizi muasır milletler seviyesine getirmek heyecan ve şevki ile gece gündüz çalışan ve bu mesaisinin bugün artık inkâr edilmez eser ve delilleri ile yar ve ağyara karşı ispat etmiş durumda bulunan bir hükûmeti kadirşinas Türk milletinin takdir etmemesi mümkün değildir. Hele bir de bu hükûmet milletin serbest iradesi ile ve kendi arasında seçilmiş meşru bir meclisin meşru bir hükûmeti olursa.. (bunu kaydetmekten maksadımız Türk milletinin 1946 — 1950 meclisine ve hükûmetine karşı seçim hâdiselerini bile bile hürmet ve itaatte kusur etmiyecek basireti göstermesindeki güzel davranışa dikkati çekmek içindir.) Bu iki âmil mevcut olmasa idi, bugün tatbik edilen usuller memleketimizi çoktan bir buhran haline getirmiş olabilirdi. Çünkü bu usuller aynı zamanda beynelmilel komünizmin tahrik usullerinden pek te farklı değildir. Halen C.H.P. propagandasının emrinde vazife gören Fuat Köprülü'nün 14/8/1959 tarihli gazetelerde çıkan raporumuza ekli beyanatı vaziyeti izah etmesi ve bugün için ayrı bir hususiyet arzetmekte olması itibariyle dikkate şayandır. Fuat Köprülü'nün bu beyanatının en dikkate şayan cümlesi şu idi:

«Bütün bunlar bu memlekette bir buhran yaratmak gayesini gütmekte kinleri ve vicdanları kararmış olan bu insanların bu memleketi en kötü âkıbete sürüklemeyi hedef tuttuklarını göstermektedirler. O derecede ki **bu memlekette beşinci kol ve komünist propagandası ile muhalefet propagandasını birbirinden ayıramıyoruz.** Çünkü aynı gayeyi gütmektedir, buna hakikaten

muhalefet değil, ihanet derler. Böylesine hareket vatanperverlikle hiç alâkası olmıyan kanun dışı hareket-tir». Bu cümle o zaman basında tenkit mevzuu edildi, ve ifadeyi sert bulanlar olmuştu. O zaman Köprülü şüphesiz inanmış olduğu için böyle konuşmuştu. Şimdi C. H.P. muhalefet usulleri 1955 usullerine göre çok daha yıkıcı hale gelmiştir. Köprülü bugün C.H.P. lehinde propaganda yapacağı yerde D.P. saflarında bulunsaydı nasıl düşünürdü bilmiyoruz. Fakat Köprülü'nün bu sözlerine o gün hak verenlerin bugün vaziyeti çok daha tehlikeli görmekte oldukları muhakkaktır. Çünkü memleketimizde öyle bir zemin yaratılmak istenmektedir ki, kısmen de yaratılmış bulunmaktadır. Artık beynelmilel komünistlik propagandasını yapabilmek için büyük paralar ve emekler sarfedilmesine mahal kalmamıştır. Bazı C.H.P. idarecileri bu vazifeleri bilmeden ve gönüllü olarak yapıp durmaktadırlar. İleride vereceğimiz tafsilâtta bu noktaları aydınlatacağız.

Vahim inkişaflar:

C.H.P. sinin muhalefet usullerinin umumî efkârda tasvip görmediğini vatandaşların davranışı ve hâdiseler teyit etmektedir.

Fakat C.H.P. idarecileri bu hakikat karşısında usullerini değiştirip, makul ve müsbet bir muhalefet yolu bulacakları yerde maalesef tesiri kaldığını gördükleri şenî usulleri daha da şiddetlendirmek suretiyle tatbikte ısrar etmektedirler. Bu ters hareket bugünün şartlarını ortaya çıkarmakta ve memleketin âtisi ve hattâ hâli için büyük tehlikeler tevlit etmektedir. C.H.P. nin bu tutumunu izah ve ispat edebilmek için 1950 den bu yana C.H.P. muhalefetinin tatbik etmekte olduğu tahrip usullerinin, bu zaman fasılası içinde seyrini takip etmek ve ilk günlerden itibaren nasıl bir vehamet ve istikamette ilerlediğini ortaya koymak kâfidir.

A — Partizan idare hikâyesi:

10 senedir İnönü'nün ve onun yolunda gidenlerin ağızlarından düşürmedikleri halde bir türlü misallerle kat'î izahını yapamadıkları bir tekerleme vardır. «Partizan idare». Bugüne kadarki konuşmalardan çıkan müphem mânaya göre partizan idare hâkimin ve memurun vatandaşlara parti düzenlerine göre değişik muamele yapmasıdır. Fakat C.H.P. teşkilâtının ağızlarından düşürmedikleri bir başka tekerleme daha vardır. Derler ki iktidar sizde ama idare bizdedir. Bu sözü duymıyan vatandaş yok gibidir. Hattâ yüksek umumî heyetin malûmu olduğu üzere bizzat İnönü tahkikat encümenlerinin vazife ve salâhiyetleri hakkındaki kanunun müzakeresi sırasında konuşurken bunu gayet açık ve tahrikâmiz bir üslûpla ifade etmiş ve vazifelileri tahkir mahiyetinde olan bu sözler zabıtlardan çıkarılmıştır.

Bu iki söz birlikte mütalâa edilince, partizan idarenin mahiyetinin değişeceği, şüphesizdir. Her iki söz aynı zamanda doğru ise, partizan idarenin D.P. mensuplarını mağdur eden bir idare olduğunu kabul etmek icap eder. Nitekim bu kabil şikâyetler D.P. teşkilâtından daima gelmektedir. Bununla beraber mahallî ve istisnaî vak'alar bir tarafa bırakılırsa: iktidarın olduğu kadar idarenin de D.P. de bulunduğu ve idarenin vatandaşlara tarafsız davranmak mecburiyetine her bakımdan riayet ettiğini belirtmek yerinde olur. Ama meselâ Yeşilhisar kulübünde hazır bulunanların gözü önünde (İnönü'nün dediği an, işte bu andır) diyerek, D.P. li Belediye Başkanı üzerine ateş edip öldürmeye kalkışan C.H.P. ilçe başkanı hakkında dâva açılması eğer partizanlık sayılacaksa, o zaman C.H.P. mensuplarına istisnaî müsamaha ve muamele yapmak suretiyle vazifesini kötü kullanmıyan memurlara tevcih edilmiş haksız bir hüküm mahiyetini alır. Zaten iddianın aslı da bundan iba-

rettir. Bu mevzua temas etmemizin sebebi, C.H.P. muhalefetinin daha ilk günlerinden itibaren bu partizan idare tâbirini tahrik vasıtası olarak kullanmaya başlaması ve bugüne kadar aynı yolda ısrar etmesidir.

B — İhtilâl Felsefesi:

İhtilâl felsefesi de yine İnönü'nün ağzından 4/12/1957 tarihinde yeni propaganda sahasına sürüldü. O konuşmanın mevzuubahis kısmını aynen okuyalım: «Bir memlekette ihtilâl nasıl olur. Bunu devletin kanunu ifade etmiştir. Müsaade buyurunuz da önce onu okuyalım. İnsan hakları Evrensel Beyannamesi bizde 6/4/1950 tarihinde kabul edilmiştir. İnsan haklarını ve hürriyetlerini koruma sözleşmesi hakkındaki kanun da 10/3/1954 te kabul edilmiştir. Devletin bu kanunu ile teyit edilen Evrensel Beyanname Ön sözünde istinat ettiği düşturları sayar. Bunlardan biri şu hükümdür: İnsan istibdada ve baskıya karşı son çare olarak ayak lanmaya mecbur kalmaması için İnsan Haklarının bir hukuk rejimi ile korunması esaslı bir zarurettir. Size devletin kanun hükmünü arzettim.» Devletin kanunu şeklinde çekingen ifade ile ortaya atılan bu propaganda aynı zamanda bir teminat ile de güya zayıflatılmak isteniyordu. Filhakika İnönü bu sözlerine şunu ilâve ediyordu:

«Bugünkü seçim ıstırabı ve umumî ıstırap, sakin işliyorsa **bu yalnız ve münhasıran muhalefetin vatan severliği ve her ne pahasına olursa olsun vatandaşı taşkınlık hevesinden alıkoymak istemesi ile mümkün oluyor.»** Bugün ellerinden gelen bütün çarelere başvurdukları halde kanun dışı hareketlere sevketmeğe bir türlü muvaffak olamadıkları vatandaşları o gün nasıl taşkınlıkları ancak muhalefete mensup liderlerin telkinleri ile önlenebilen bir kitle olarak ithama cür'et etmişlerdi. Bütün telkin ve zorlamalara rağmen vatan-

daşların bugün nasıl bir ayaklanma akıllarından dahi geçmiyorsa, o gün de (bazı gözü kararmış veya kararttılmış çok mahdut sayıda birkaç C.H.P. li hariç) kimsede taşkınlık hevesi yoktu. Bunu o günden bugüne bir ümit ve temenni olarak akıllarından geçirenler ve bunları arayanlar sadece C.H.P. liderleridir. C.H.P. liderlerinin bugünkü tahriklerinin açık bir mazereti ve güya esbabı mucibesi gibi kullanılan bu felsefenin bir tahlilini yapmakta kat'î zaruret vardır. İhtiva ettiği unsurlara göre bu cümlenin tahlilini yaparsak şu neticeler çıkabilir.

1. Bugün Türkiyede serbest bir seçimle ve millet iradesi ile vazife başında bulunan bir meclis ve o meclisin itimadına mazhar bir hükûmet vardır. Serbest seçimlerle iktidar değişikliği mümkün olan bir memlekette hukuk rejiminin bulunmadığını iddia etmek ancak maksatlı politikacıların başvuracakları hainane bir yoldur. Dört senelik devrenin seçim kanunu hükümlerine göre hitam bulacağı, 1962 eylülünün üçüncü Pazarına kadar bu iktidarın hukukî durumuna dil uzatmak, millet iradesine karşı gelmektir. Buna hiç kimsenin hakkı yoktur. Hele 1946 da milletin reyini çalarak dört sene iktidarda gayrimeşru olarak kalmış olanların buna hakkı olmadığı gibi yüzleri de olmamak icap eder. Bu memlekette hukuk rejiminin mevcut olmadığını iddia etmek vatansızlıktır.

2. Hükûmete, hükûmet mensuplarına kongre kürsülerinden, sabahtan akşama kadar hakaret edilebilen, meclis kürsüsünden tutun da Üniversite ve kongre kürsülerinde dahi günlük gazetelere kadar apaçık ayaklanma tahrikleri yapılabilen, muhalefet mebuslarının emniyet ve âsayiş kuvvetlerine vazifeleri sırasında fiilen tecavüz edilebildiği bir memlekette eğer bir istibdat veya baskı mevcut ise, bunun iktidar tarafından değil,

muhalefet tarafından yapıldığını kabul etmek lâzımgelir. Son günlerde görülen ayaklanma hareketlerinde teşvikçilerin yanıbaşında çalıştığı tesbit edilen komünist ajanları bilmezler mi ki, beynelmilel komünizmin hâkim olduğu memleketlerde, hürriyetten eser bulunmadığı halde, tek bir insan çıkıp ta hürriyet yoktur diyemez. Çünkü hürriyet olmıyan memleketlerde insana hürriyet yok sözünü söyletmezler. Bu memlekette hürriyet noksanı değil, hürriyetlerin ana hudutlarına varmış olan suiistimali ile karşı karşıya bulunuyoruz. Vatandaşların alenen meclis kürsüsünden ihtilâle teşvik edilmesine müsaade edilen hainane bir teşebbüsü demokrasi tarihinin başka bir yerinde ve dünyanın herhangi bir yerinde göstermek mümkün değildir. Hiçbir mokrasi tarihinin başka bir yerinde ve dünyanın herkiz senesi seçimsiz, dört senesi millet reyinin çalınması ile tam 12 sene zorla millete tahakküm etmiş bir insanın muhalefet lideri olarak siyasî hayatına devam etmesine müsaade edilmiş, tarihte ve dünyada başka memleket yoktur.

3. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin önsözüne göre ihtilâl baskı ve istibdadın hâkim olduğu memleketler için bile son çare olarak mütalâa edilmektedir. Önümüzde bir seçim **mevcut olduğuna ve millî iradenin tecellisinin** ilk çaresi seçim olduğuna göre, son çare ihtimalleri üzerinde neden duruluyor. İşte meselenin çözüm noktası budur: C.H.P. 1957 senesinde o malûm günün şartlarına rağmen D.P. yi seçimlerde mağlûp edememişlerdir. D.P. artık o tehlikeli köşeyi dönmüş bulunmaktadır. Halen müsbet tenkit veya inanılması mümkün vaad olarak C.H.P. nin elinde propaganda malzemesi yeni bir seçimi kazanmaya aslâ müsait değildir. Artık aka kara deyip milleti aldatma imkânı kalmamıştır. Çünkü foyalar çoktan meydana çıkmıştır. O halde **C.H.P. sinin iktidara gelmesinin yegâne çaresi memlekette bir karışıklık, bir ihtilâl çıkmasıdır.**

Millet için ilk çare de, son çare de seçimdir. C.H.P. için ise artık ilk ve son çare ihtilâldir. Görülüyor ki C.H.P. liderleri D.P. iktidarı ile değil, milletle tezat ve husumet halindedirler.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi fertler ve milletler için kaleme alınmıştır. Yoksa özel cümleler, zulüm getireceği liderlerinin intakı hak kabilinden vâki ikrarları ile sabit olan partilerin veya iktidara geldikleri zaman demokrasiyi gömecekleri çukuru daha muhalefetlerinin ilk günlerinde kazmaya başlıyan liderlerin işbaşına getirilmesi için yazılmamıştır. Fakat İnönü'nün İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin önsözünden bir ihtilâl felsefesi çıkarmaya uğraşması bazı hâdiseleri aydınlatmış ve kendisinin tatbikine çalıştığı ihtilâl metodları dışa karşı gösterebilmek ve memleketi içe ve dışa karşı kötüliyebilmek için istifade ettiği menbaı açığa vurmuş oluyordu. İnönü'nün bir taraftan aleyhlerinde istihza edip durdukları beraat veya mahkûmiyet kararları ile iftihar etmelerine mukabil, öbür taraftan memleketimizde bağımsız ve tarafsız mahkemelerin mevcut olduğu hakikatlerini inkâr eder görülmesi mesnet ve kuvvetini İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinden almak içindi.

İnönü'nün seçimlerin eşitliğini ve dürüstlüğünü inkâra kalkmaması kuvvetini bu beyannameden almak içindi. Çünkü beyannamenin 21 inci maddesinin üçüncü fıkrası şu hükmü ihtiva eder. «Halkın iradesi hükûmet otoritesinin esasıdır. Bu irade gizli şekilde veya serbestliği sağlıyacak muadil bir usul ile cereyan edecek genel ve eşit oy verme ile yapılacak olan doğru ve dürüst seçimlerle ifade edilir.»

İnönü'nün memleketimizde her vatandaşın müsavi muameleye tâbi olduğu hakikatini inkâra kalkışması yine bu beyannameden kuvvet almak içindi. Çünkü beyannamenin 7 nci maddesinin birinci fıkrası şu hükmü ihtiva eder: Kanun önünde herkes eşittir ve farksız ola-

rak kanunun işbu korunmasından istifade hakkını hâizdir ve nihayet İnönü'nün durmadan rejim buhranından bahsetmesi keyfine göre kanunları zulüm ve istibdat olarak ilân, her vesileden faydalanarak baskıdan ve baskı rejiminden söz açması İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin önsözünden çıkardığı malûm cümlenin şartlarının memleketimizde tahakkuk etmiş olduğunu bütün dünya efkârına duyurmak içindi. O tarihte bu sözlerdeki vehametin bütün şümulü ile hissedilmiş olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Daha o zamandan bugünkü neticeleri bekliyen uzak görüşlü vatandaşlar şüphesiz mevcut olmakla, tehlike bu derece yakın sanılmıyordu. Fakat İnönü'nün okumamış göründüğü bir başka madde daha vardı. O da ayaklanma ve isyanı bastırmak için fertlerin öldürüleceğini sarahaten hüküm altına almış bulunan, insan haklarını ve ana hürriyetlerini korumaya dair sözleşmenin ikinci maddesinin ikinci bendi idi.

Yalan Haber ve Tahrif Edilmiş Haber:

Yalan haber bugün siyasî hayatımız için en büyük belâ, memleketimiz için en büyük tehlike haline gelmiştir. C.H.P., muhalefete düştüğü ilk gündenberi yalan haberi propagandasının kaynağı, merkezi sikleti haline getirmiş bulunmaktadır. Raporumuzun seçim propagandalarından bahseden kısmında bu yalan haberlerden bir kısmını arzetmiş ve bizzat başkan İnönü'nün onbinlerce vatandaş huzurunda söylemiş olduğu yalanlara dair misaller vermiştik. Vehamet dereceleri itibariyle yalan haberleri iki bölümde mütalâa etmek mümkündür.

1. Hükûmet icraatını, kalkınma eserlerini kötüleyerek ve külleyerek halkın memnuiyetini hükûmete karşı teveccüh ve kadirşinaslığını önlemek maksadiyle çıkarılan yalan haberler.

2. Halkın hükûmete karşı husumetini tahrik, halkı galeyana sevkedecek mahiyetteki yalan haberler. Şüphesiz böyle bir tasnif zayıftır. Çünkü yalan habere vehamet derecesi ne olursa her iki istikamette de tesirini gösteriyor. On binlerce yalanı tasnifsiz incelemek mümkün değildir. Bu sebeple bu yolu tuttuk.

Eserlere müteveccih yalan haberler: Umumî ve mahallî olanlar.

1. Bir yere temel atıldı mı bunun halkı kandırmak için ve seçim için yapıldığı, temellere su dolacak sivrisinek yuvası olacak gibi tehditler raporda münderiç cümleleri bu hususta fikir verecek mahiyettedir. Bu yalandan yakasını kurtarmış hiçbir eser yok gibidir.

2. Temel atıldı mı, eserin yeri hakkında şayialar.

3. Eser inşa halinde iken hesapların yanlış çıktığı, bırakıldığı, bırakılacağı şayiaları. Seyhan barajına ait yalanlar gibi.

4. Kurulan fabrikaların hatalı kurulduğu.

5. Tamamlandıktan sonra yalan haberler, açılış merasiminden başlar.

Seyhan barajının açılışındaki dedikodular. Eserin faydası bir tarafa bırakılıp su tesislerinin ikmal edilmediği şekilde, barajlar aleyhine bir kampanya açılır. Mısır ehramlarına benzetmek, göl diye alay etmek, ikmalden sonra hesaplı olmadığı, kâr getirmiyeceği gibi... Urfa Şeker fabrikası hakkında söylenenler. Yalanlar, eserin bulunduğu mahal dışında yayılır. Ve, yalan tahakkuk etmeyince biz de yapacaktık. Plânları zamanımızda yapıldı, gibi söylentiler. Evvelâ mahallî teşkilât arasından uydurulan, sonra umumileştirilen bu yalan haberlerin en zararlı olanları plânsız, programsız israf ve suiistimal iddialarıdır. Bir esere başlanınca bitirilmiyecek denir ve biter, bittikten sonra da fayda getirmiyecektir diye çalışılır, faydalı olmaz denilir. Vâkıa bu haberler ilk günlerde D.P.nin rey kaybına sebep olmuştur ama, ilk günlerde D.P. aleyhine işliyen bu haberler

artık C.H.P. aleyhine işler hale gelmiştir. Plânsızlık, israf ve suiistimal isnatları böyle değildir. Bunların yalan olduğuna vatandaşı ikna etmek diğer haberler kadar kolay değildir. Ortaya atılan yalanları hâdiselerin tekzibi karşısında vatandaşların bu mühim ve umumî yalanlara da inanması müşküldür. Bunlar üzerinde duralım.

Plânsızlık Ve Programsızlık

Senelerce iktidarda kalmış bir partinin kendisinden sonra iktidara gelen bir partiyi daha ilk günlerden plânsızlık ve programsızlıkla itham etmesi görülmüş ve görülecek şeylerden değildir. Senelerce iş yapmak şöyle dursun, plân ve program yapmamış olduklarını, intakı hak kabilinden ikrar mahiyetindedir. C.H.P. plân ve program yapmış ise bunu elbette ki iktidardan giderken götürmemiştir. 14 Mayısta iktidarı kaybedeceklerini bilerek plânları o tarihe kadar yapmış oldukları düşünülemez. Hakikat şudur ki, kendi usulleri dairesinde C.H.P. zamanında bazı programlar hazırlanmış, fakat D.P. iktidarı zamanında tekemmül ettirilmiştir. Bugün programları tanzim için bir koordinasyon mevcuttur. Bu itibarla iddiaları yersizdir. Bu iddialar C.H.P. tarafından son günlerde kısmen terkedilmiştir.

İsraf iddiaları:

İddialarını İsmet İnönü'nün iktidardan düştükten hemen birkaç gün sonra C.H.P. zamanında yapılan eserleri kastederek söylemiş olduğu sözle mukabele edelim.

İnönü 29 Ağustos 1950 C.H.P. 8 inci Büyük Kurultayının açılış nutkunda şöyle diyordu: «Vücuda getirdiğimiz eserlerin imkânlardan az olduğu iddiası ispata muhtaçtır.» Yine bundan öteye vücuda getirdiğimiz eserlerin mahdut imkânlarımızdan çok üstün olduğunu

artık inkârı mümkün olmıyan muazzam eserlerle sabittir, demek imkânına çok şükür malik bulunuyoruz. Bir hesaba dayanmadan bir eserin pahalıya mal olduğunu iddia etmek gayet kolaydır. Bir eser ne kadar hesaplı yapılmış olursa olsun bu iddia eser inşa tarihinde daha ucuza mal olabilirdi, bunun kalem kalem ispatı lâzımdır. Nitekim, bunu sırf muhalefet olsun diye vatandaşları hükûmetten ve hükûmet icraatından hoşnutsuzluğa sevketmek vehmi ile bunun hilâfına konuşup durmakta olan İsmet İnönü de aynı kanaattedir. Demiryolu politikasına karşı israf iddiasında bulunanlara verdiği cevap bunu teyit etmektedir.

Suiistimal İddiaları:

Bu iddiaların cevaplarını İnönü'nün kendi iddialarında bulmak mümkündür. 29/6/1950 tarihli konuşmasında şöyle diyor: «Suçlu kim olursa olsun suç nefsine aittir. Onun dün veya bugün Halk Partisi içinde bulunmuş olması partimizi hiçbir surette kirletmez.» Hakikat de budur. Her devirde suç işliyenler olur. Bir suça muttali olan her şahsa düşen vazife bu suçu takiple vazifeli mercii haberdar etmek ve elinde mevcut ise delillerini ibraz ve ikame etmektir. Alâkalı merci bunu takip etmezse, onun itiraz ve şikâyet mercileri mevcuttur. Suç mahkûmun nefsine aittir. Bunu bir iktidara mal etmek ayıp ve tehlikelidir. İstimlâk suiistimali, döviz kaçakçılığı oldu, hükûmet titizlikle takip etti. Alâkalılar mahkûm oldu. Bunu iktidara mal etmek doğru değildir. Bunu bizzat İnönü'nün bilmesi icap eder. 1960 bütçesi konuşulurken, Hikmet Bayur Atatürk'ün, kardeşinin ticaret isleri dolayısiyle İnönü'yü tahkir ettiğini ifade etmiş, İnönü ertesi günü yaptığı açıklamada, Hikmet Bayur vakit vakit bu kabil hikâyeler uydurmakla şöhretlidir diye onu itham etmiştir. Hikmet Bayur buna cevap verdi: «Bu işe intikal, İnönü'nün görülmemiş sui-

istimal lâfını ortaya atmış olması dolayısiyle idi. Atatürk İnönü'yü kardeşi yüzünden yalnız bir kere değil, birkaç kere tahkir etmişti. Dr. Tevfik Rüştü Aras, Kılıç Ali bu hâdiseyi bilirler, benim şahit olduğum tekdir sahnesi general Kâzım Sevüktekin'in evinde bir akşam sofrasında yirmiden fazla kimsenin önünde cereyan etti. Atatürk'ün bu gibi ikazlarının sertliği malûmdur. Ertesi sabah erkenden İnönü Çankayadaki genel sekreterlik odasına geldi. Paşamız nasıldır? diye sordu. Daha kalkmadı, dedim. Ellerinden öperim diyerek gitti. Atatürk uyanınca yanına çıktım. İnönü'nün gelişini, selâmını anlatarak, ilkönce istifa için geldiğini sanmıştım dedim. Atatürk dün geceki konuşmamız çok ağır mı idi diye sordu. Oldukça dedim. İstifa etmeyi düşünmediği anlaşılsın diye sana uğramıştır dedi. Beni ve İnönü'yü tanıyanlar hangimizin doğru olduğunu bilirler. Ömrümde hiçbir hikâye uydurmadığım gibi, hiçbir ifadem de yalan değildir.» Beyanatta isimleri geçen iki zat ta iddiayı teyit etmişlerdir. Kılıç Ali, Hikmet Bayur söylediği sözleri tetkik için şahit aramaya ihtiyacı olmıyan ve tevsik edemiyeceği sözleri aslâ telâffuz etmiyen sert karakterli dürüst bir insandır. Binaenaleyh Atatürk'ün İsmet Paşanın kardeşi aleyhine söylediği sözler hakkındaki açıklamalar doğrudur. İsmet Paşa, Hikmet Bayur'a verdiği cevapta, Atatürk'le aramda ailemin hiçbir ferdi ve hiçbir dostum üzerinde böyle bir konuşma geçmediği aşikârdır, diyor. Biz bu iddianın çok defa aksine şahit olmuşuzdur. Hiç unutmam bir toplantıda İzmit tüccarlarından, bugün hayatta bulunan bir zat tarafından kardeşinin kendi ticarî işlerini yürütmek için nüfuz kullandığı hakkında yapılan şikâyet üzerine gece yarısı İsmet Paşanın evine gidilmişti. Orada kardeşi için Atatürk kendisine karşı âlenen sert bir konuşma yaparak, ağır bir lisanla ihtarda bulunmuştu. İsmet Paşanın bütün bunları unutmasına ve hatırlamamasına acaba imkân var mıdır? Maksadımız iktidarı zamanında yaptığı

işler için İnönü'yü itham etmek değildir. Maksadımız, sadece bu, dün böyle düşünen bir insanın suiistimal iddiaları ile bir iktidarı toptan ithama kalkışanları susturacağı yerde, bunlara önayak ve teşvikçi olmasının yanlışlığını belirtmektir. Hakikaten çok çirkin isnatlar yapılmaktadır. Şerefli insanlara düşen vazife, delilsiz ve mesnetsiz iddia yapmak değil, bildikleri bir suç varsa, bunu delilleri ile salâhiyetli mercilere ihbar ve tevdi etmektir. Halbuki böyle yapılmamakta, uydurma lâflar, suiistimal lâfları ortaya atılmaktadır. Dün cebinde beş kuruşu olmıyan ölen bir bakanın arkasından onyedi milyon dolar servet çıktı. (Turgut Göle 13/9/1959 Iğdir). «D.P. yi bugün şirket idare etmektedir. 6/9/1959 (Kars) «Dün iktidara gelmiş olanlar vârislerine üç milyon miras bırakıyorlar. (Turgut Göle 19/8/1959 İst.) «Sağlık Vekilinin Avrupa dönüşünde kaybolan çantasında 30.000 liralık kürk manto çıktı 9/9/1959 Kızılcahamam S. Soley) «Sarfettikleri paralardır» (İ. Güven 2/9/1959 Yaşilova). Bunlar birkaç misaldir. Raporumuza ekli dosya ve zabıtlar ve resmî evrak olarak nicelerini bulacaklardır. Haysiyet ve şereflerle böyle pervasızca oynamak cür'etini gösteren bedbahtlara insan hakları beyannamesinden iki maddeyi okumalarını tavsiye yerinde olur. Madde 12: Hiç kimse şeref ve şöhretine karşı tecavüzlere maruz kalamaz. Herkesin bu tecavüzlere karşı kanun ile korunmaya hakkı vardır. Madde 29. Fıkra 2: Herkes haklarını kullanmak ve hürriyetlerinden istifade hususunda başkalarının hak ve hürriyetlerin tanınmasını ve bunlara saygı gösterilmesini sağlamak maksadiyle tesbit edilmiş kayıtlamalara tâbidir.

İnönü'nün sözü: Her milletin hususî istidatları vardır. Kendi halkımızın da kuvvetli yerleri olduğu gibi zayıf yerlerini de bilmeliyiz. Meselâ yazı ile gösterilen herşeyi doğru zannetmiye halkımız daha ziyade mütemayildir. Gazete ve kitap basmış bunu mutlaka doğru ola-

rak alır. Saniyen halkımız, aleyhine söz söylenen menfî iktidar sahibi bir adamın muhakkak itibarından kaybettiğini zanneder. Bilirsiniz ki, propaganda bu asrın başlıca silâhlarındandır. Propaganda eğer müsait saha bulursa bir memlekette, bir millette yıkılmıyacak zannolunan en kuvvetli bir binayı dahi yıkabilir. Muntazam, şuurlu, muayyen bir hedef aleyhine tevcih edilmiş propagandanın zaman ile sarsmıyacağı hiçbir kuvvet yoktur. Arkadaşlar, propaganda ile kasdolunan hedefi yıkmak için hakikaten muhalif söz söylemek te lâzım gelmez. Hattâ doğru söyliyerek bikasdın yapılan tertipli bir propaganda bir hakikati yere sermek için kâfi gelir.» Hiçbir memleket bütün meselelerini halletmiş ve cemiyetin bütün ihtiyaçlarına kâfi gelecek vesaiti elinde tutar değildir. Her memleketin bin tane ihtiyacı vardır. Eğer bir cemiyetin hayatı mutlaka fena görmek ve gösterilmek istenirse, onun en muvaffakıyetli işini ters tarafından veya eksik tarafından göstermek mümkündür. Ne kadar şuurlu ve anlayışlı olursa olsun hiçbir millet muntazam ve müstemir daimî bir propagandanın tesiratına tahammül edemez. Bugün birçok devletler hattâ aralarında münasebet kurmak için yekdiğeri aleyhine propaganda yapılmamasını şart koşacak kadar ileri gitmişlerdir. Bu memleketler asırlık hürriyet memleketleridir ki, bütün millet tarafından yekdiğeri aleyhine maksadı mahsusa ile yapılacak propagandaların zararlı tesirlerine tahammül edilemiyeceğini iddia ve ilân etmektedirler. Demek ki muayyen maksatlarla propagandaların tesiratına karşı, milletin müdafaa edilmeksizin mukavemet edebileceğini zannetmek hatalıdır. Bir cemiyetin hayatı mütemadiyen fena gösteren bir neşriyat, memlekette hiçbir zarar vücuda getirmez. Gençler ve çocuklar mütemadiyen fena idare olunduklarını, her şeyin fena olduğunu, milletin iyi diye tanınacak hiçbir şeyi olmadığını, duya duya, okuya okuya, bedbin ve meyus adamlar olur. Milletin istikbalini idare edecek ço-

cuklar genç yaşlarında bu kadar zehirli hava teneffüs ederek istikbale çıkarlarsa milletin âtisinden nevmit olmak lâzımdır. Hattâ mütemadî fena neşriyat bir memlekette ahlâkı iskat eder. Matbuat hürriyetinde, bilhassa suiistimale karşı beklenen bir fayda vardır.

Matbuat vazifelerini iyi ifa ederse mevkii iktidarda bulunanlar ve sahibi nüfuz olanlar suiistimallerden tevakki için ayrıca bir mürakabe içinde tenkide mecbur bulunurlar. Matbuat hürriyetlerinde beklenen başlıca faydalardan biri budur. Fakat şuurlu bir mürakabe ifa etmek değil de, münhasıran fena görmek ve göstermeyi kastedilirse bununla yapılan mürakabe suiistimalâtı tenkis etmez. Bilâkis doğru yoldan sapmaya müsait olanları hırsız olmaya teşvik eder. Namuslu bir adamın kolayca hırsızlıkla itham edilebilmesi ve hırsız muamelesi görmesi nasıl hırsızları herkesin kendileri ile beraber olduğuna inandırırsa, hırsızlar da utanacak bir mevzu kalmadığını iddia ederler.

İktisadî ahval üzerinde menfî neşriyatın tesiri, ahlâk üzerindeki tesiri gibi fazladır, onun kadar tahripkârdır. İktisadî meseleler zaten tedbirin bulunması, anlaşılması güç ve birçok şeraite tâbi olan muallâk mevzulardır. Eğer bu mevzular üzerinde dahi, mesuliyet ve hakikat hissesinden maada küçük hisler ihtiraslar hâkim olursa, zaten anlayışı karışmış olan fikirler büsbütün yanlış istikamete sevkolunur.

Herhangi bir yanlış havadisin neşrolunduğunu görüyoruz. Yanlış işitilmiş olabilir, yahut farkında değildir, tebliğ yaparsınız alırlar, ya inanmadıklarını gösterirler veyahut tahrif olunmasından, hakikatlerin anlaşılmamasından fayda ve menfaat bekleme zihniyetidir. Hakikatlerin tahrif olunmasından hakikatlerin anlaşılmamasından fayda bekliyen zihniyet haaza şerdir. Eğer bu memlekette erbabı namus lâakal arşa kadar sâbur olmazsa o memleket behemehal batar. Bu sözler iktidar senelerinde söylenmiştir. Fakat kendisinin şahsı ba-

his mevzuu olduğu anda muhalefette böyle konuşmalar yaptığı görülmüştür. İşte 28/1/1951 de söylediği: «Vatandaşların namusuna tecavüz eden bir iftira rejiminin hüküm sürdüğü memleketlerin kendilerini müdafaa edebildiği görülmemiştir.»

Plânsızlık, israf, suiistimal iddialarının hilâfını ispattaki güçlüğü nazara alan C.H.P. propagandasının bilhassa son senelerde bütün menfî faaliyetini plânsızlık, israf ve suiistimal isnatlarına intikal ettirmiş olduğunu Türk milleti esefle müşahede etmektedir.

Yalanı itiyat haline getirdiği artık sabit olan C.H.P. propagandasına vatandaşların pek aldırdıkları yoktur. Ama ne de olsa bu muzır faaliyetin iç bünyemizde oldukça ehemmiyetli tahribat yaptığı muhakkaktır. Asıl tehlike bu propaganda ile yalanların bilhassa dış yardımların mevzuubahis olduğu veya yapılacağı sırada kesafet peyda etmesidir. Hattâ C.H.P. li salâhiyet sahibi zevatın, ecnebi ajans muhabirlerine dahi iktidarı bu yoldan kötüledikleri görülmüştür. Kasım Gülek'in North American News Alliance ajansı muhabirine verdiği beyanat üzerine bir Amerikan gazetesinde çıkan yazıyı aynen rapora dercediyoruz: «Amerika'nın Türkiyeye yaptığı yardımın yanlış tarafı daha fazla şarta tabi olmamasıdır.» Bu gayri tabiî şikâyet Kasım Gülek'ten gelmektedir. Gülek ayrıca diyor ki: «Şayet ben Amerikan yardım programı reisi veya Amerikan Büyük Elçisi veyahut konuşma salâhiyetini hâiz bir Amerikalı olsaydım, Türk hükûmetine derdim ki, bana bakın şurasını anlamalısınız ki, biz sizlere Amerikan milletinin vergi paralarını veriyoruz. Siz bu paraları boşuna harcıyorsunuz. Biz bunu halkımıza izah edemeyiz. Bu tekliflerimiz kararlı bir surette desteklenir ve Türk hükûmetine, durumunu düzeltmezse yardımın durdurulacağı söylenirse bu teklifleriniz çok müessir olacaktır.» Gülek Türkiyenin kalkınma programının iyi ayarlanmadığını ve paraların elzem olmıyan işler için harca-

nırken elzem hususlar için harcedilmediği noktası hususunda ısrar etmektedir. Gülek diyor ki: «Meselâ boğaz köprüsünü ele alın, bu maksat için milyonlarca dolar sarfedilecek, bu para daha iyi maksatlara sarfedilebilirdi. Şayet boğaz üzerinden daha fazla nakil vasıtasının geçmesini istiyorsk en akıllıca yapılacak şey vapur sayısını arttırmaktır. Fakat hükûmet bu köprüyü istiyorsa, masraf nasıl olursa olsun, para nasıl harcanırsa harcansın, köprüyü yapacaktır.

İstanbul ve Ankara'ya bakınız, her tarafta binalar yükselmiştir. Menderes'in ve diğerlerinin bu lüzumsuz projeleri için yer açılmaktadır. Hükûmet o kadar totaliterdir ki bina yıkılmazdan ancak 24 saat önce halka tahliye emrini tebliğ etmektedir. İstanbul halkı muhacire döndürüldü, her ne kadar kanunlar istimlâk için kanunî yollar tesbit etmiş ve tazminat hakkı tanınmışsa da, hükûmet mal sahiplerine tazminat ödememektedir. Daimî olarak müddeiumumînin önüne çağrılarak ithamları cevaplandırmam isteniyor. Bunların birçoklarına cevap vermek mecburiyetinde değilim, çünkü mebusum, fakat gitmeyi tercih ediyorum. Çünkü kayıtların yapılmasını istiyorum, aleyhime açılan, henüz tamamlanmıyan 150 dâva vardır. Hapishanelerde yattım, ceza ödedim, suçlu olayım veya olmıyayım yine de yatacağım. Başvekil bunları istediği gibi hazırlatacaktır.» Geçenlerde Gülek hükûmet memurlarının istikbal için İsviçre bankalarına 150 milyon dolar yatırmış olduklarını söylemiştir. Bu hususta diyor ki, «müddeiumumî beni içeri çağırttı, bu memurların isimlerini kendilerine vermemi istedi. Ben de kendisine verdim. Bunları benim kadar siz de tanırsınız, hakikaten durdurmak istiyorsanız, durdurabilirsiniz... Fakat bir şey yapmadı.» Şayet geçen seçimlerde, partisi kazanmış olsaydı pek muhtemel olarak Başvekil olacak olan Gülek haddi zatında partisinin seçimleri kazanmış olduğunu iddia etmektedir. «Hükûmet sadece seçimleri tekrar ka-

zandığını ilân etti, reylerin sayısını vermedi. Biz saydık, dosyalarımızda vardır. Bunlar hakikatte seçimleri bizim kazanmış olduğumuzu gösteriyor. Hükûmet bir sürü adamı kamyonlarla bir yerden diğerine götürerek tekrar tekrar muhtelif yerlerde rey kullandırdı. Parti üyelerimizin isimleri seçmen listelerinden kayboluverdi.» Büyük bir gazete sahibi olan Gülek hükûmetin sansür tesis etmesini istemektedir. Şöyle diyor: «Şimdi sansür olmadığı ve istediğimizi neşredebileceğimizi söylüyorlar, fakat hükûmetin hoşuna gitmiyen bir şey neşredecek olursak bizi içeri tıkarlar, cezalandırırlar veyahut hapsederler. Yazar da, yazı işleri müdürü de, gazete sahibi de neşredilen bir şeyden aynı derecede mesul tutulur. Bizde kaide yoktur. Hükûmetin arzusuna bağlıdır. Yalnız bir tek hususta Gülek ve hükûmet hemfikirdirler. Bu da haricî politika.» Gülek diyor ki: «Her Türk, partisi ne olursa olsun, NATO'yu, Bağdad Paktını destekler. Hepimiz Sovyet Rusyaya ve komünizme muhalifiz. Bu hususta Türkler hemfikirdirler.»

Fakat Gülek Hariciye Vekili Dullas'ı ve Amerikan haricî politikasını tenkit etmektedir. Gülek diyor ki: «Amerika kuvvetlidir, idealleri vardır. Fakat kuvvetini kullanmalıdır. Yaptığı yardımları şarta tâbi tutmalıdır. Kuvvetini kullanarak müttefiklerini hizada bulundurmalı ve batının doğu istikamette gitmesini temin etmelidir. Amerika, müdahale ettiği yolundaki ithamları işitmemezlikten gelmelidir. İşin acı tarafı, icap ettiği kadar müdahale etmediğindedir.» (Ankara 7 Temmuz 1958.)

Dış Yardımlar :

Dış yardımları önlemek için yapıldığı zehabını veren neşriyata bir zamanlar sık sık rastlanıyordu. Bidayette vatandaşlar buna bir türlü mâna veremiyorlardı. Fakat 4/8/1958 istikrar tedbirlerini takip eden ve dış

kredi konsolidasyon anlaşmaları sırasında C.H.P. liderlerinin bariz olarak hissedilen telâş ve endişe havası mânayı çözdü. C.H.P. propagandasının iktidar hırsı ile maksatlı politikacıların eline düşmüş olduğu, dış yardımların müsbet neticeleri alındıktan sonra Türk - Amerikan dostluğu, yardım şartları, hükûmetle Türk kadınlarının şeref ve itibarları aleyhine iğrenç ve vicdansız yalan haberler çıkarılması ile artık inkârı gayri mümkün bir açıklıkla meydana çıkmış oluyordu. Yardımların müsbet neticelerini tenkit eden bu çirkin yalan haberlerden biraz sonra, milleti galeyana getirecek yalan haberlerden (Yalan haberler) bölümünde bahsedeceğiz. Şimdi 4/8/1958 i takip eden telâş ve endişeler hakkında kendi menbalarından istifade suretiyle malûmat verelim. Ulus gazetesinin o tarihlerdeki neşriyatını gözden geçirecek olursak, C.H.P. liderlerinin (memleket hayrına olduğu sabit olan) geniş dış yardımlar müvacehesindeki telâş ve endişelerini bu gazete sahifelerinde elle tutulacak kadar bariz bir şekilde görmek mümkün olurdu.

5/8/1958 tarihli Ulus gazetesinden bazı parçalar (Altı sütun üzerine manşet) Türk parasının değeri, dolaylı olarak yüzde 322 düşürüldü. Prim sisteminin tatbikatının neticesi... (Üç sütun üzerine diğer bir manşet) Ekonomik yardım eskisi gibi gelişi güzel harcanmamalıdır. Yardımı yapanların ne gibi şartlar ileri sürdüğünü elbette yabancı basından öğreneceğiz. (Bu söz Gülek'e aittir). Aynı gazetede C.H.P. meclis grup vekiline atfen: «Acaba bu yardımlar da eskisi gibi çarçur edilecek mi, edilmiyecek midir, endişe buradadır. 6/8/1958 Ulus, 5 sütun üzerine diğer bir manşet: (Ziraat Bankası bütün köylü borçlarını bu yıl tahsil edecek.) 7/8/958 tarihli Ulus, sekiz sütun üzerine bazı düşüncelerini açıklıyan İnönü dedi ki: «Alınan ekonomik tedbirleri korumak için mürakabe şarttır.» 4 sütun üzerine alt manşet: «Her şeyden evvel rejim meseleleri halledilmeli,

yoksa kredilerden hiçbir fayda temin edilemez.» Altta diğer bir manşet: «İç piyasada ağırlaşacak hayat şartlarına katlanabilmesi için alınan tedbirlerin samimiyet ve faydasına inandırabilmek ancak tabiî kontrolün, yani milletin elinden alınan hakların iadesi ile mümkündür.» 8/8/1960 Ulus gazetesinde sekiz sütun üzerine üç satırlık tam manşet: «İnönü basın toplantısı yaparak iç ve dış olaylara temas etti. İç huzur meselesi hallolunmazsa cemiyetin her sahada ıstırabı sür'atle artacaktır.» Dört sütun üzerine alt manşet: «Yükseleceği görülen hayat pahalılığı hakkında, hükûmetin ne düşündüğünü bilmek gerekli.» (Halbuki o tarihten sonra istikrar hâsıl olmuştur.) 9/8/1958 tarihli Ulus gazetesi dört satır üzerine iki satırlık manşet: «Türk parasının değeri üçte bire inmiştir. (Gülek tarafından söylenmiş)», Altta bir başka yazı «Son bir hafta içerisinde tedavüldeki para 93,5 milyon lira yükseldi.»

10/8/1958 üç sütun üzerine iki satırlık manşet: «Yurt dışından gelen ilâçların fiatları yüzde 322 artacak. 11/8/1958 tarihli Ulusta, dört sütun iki satırlık manşet: «Gülek pahalılığa karşı tedbir alınmalıdır» dedi. 12/8/1958 tarihli Ulus 5 sütun üzerine 3 satırlık manşet: «Yurt içindeki türlü sıkıntı ve darlıkları gizlemek gayretiyle D.P. yine şiddet yolunu seçiyor.» 3 sütun üzerine başka bir manşet: «Öğrenci dövizleri yeni kur üzerinden verilecek.» 14/8/1958 tarihli Ulustan 4 sütun üzerine manşet: «Türkiyenin yeni dış ticaret rejimi, güdümlü liberasyon», altta bir yazı, «Türk makamları artık kalkınma plânlarını bir kenara atmalıdır.» 16/8/958 tarihli Ulusta üç sütun üzerine başlık: «Birçok gazete kapanma tehlikesi ile karşılaştı.» 18/8/1958 tarihli Ulustan üç sütun üzerine iki satırlık manşet, Bankaların krediyi kesmesi ile iflâs, esnafı tehdide başladı.» 20/8/1958 tarihli Ulusta, üç sütun üzerine iki satır: «Yatırımlar durduruldu.» 22/8/1958 Ulusta sekiz sütun tam

manşet: «İnönü sordu: Yardımların şartları nelerdir?»

İşte bu neşriyat ve beyanlar ardı arkası kesilmeden devam etti. Türk milletine telkin edilmek istenilen fikir şu idi: Yardımlar iflâs tehlikesini önlemek için yapılmış bir moratoryumdur. 2. Bu son yardımdır. 3. Yardım için ağır şartları hükûmet kabul etmiştir. 4. Bu şartlar icabı alınacak tedbirler pahalılık ve darlık getirecektir. 5. İflâslar başlıyacaktır. 6. İşsizlik alıp yürüyecektir. 7. Kalkınma hamleleri durdurulacak, yatırımlar yarım kalacaktır.

Bu meş'um yalanları atanları vatandaşlar tel'in ve takbih ederek hatırlamakta ve esef etmemektedirler. Bugün bu iddiaların hepsi söyliyenlerin yüz karası olarak tarihe intikal etmiş bulunmaktadır. Ne yardımların ardı kesilmiş, ne mal darlığı olmuş, ne iflâs ve işsizlik görülmüş, ne de kalkınma hamleleri durmuştur.

Kışkırtıcı yalanlar:

Bu yalanların bariz vasfı halkı hükûmet aleyhine tahrik edecek, vatandaşları birbiri aleyhine kışkırtacak, alenî ayaklanmaya sevkedecek mahiyette olmalarıdır. Bunların başında Türk - Amerikan dostluğu ile alâkalı yalanlar gelir. Bu mevzua girmeden evvel bu yalanların nasıl bir riya perdesi gerisine gizlenmiş olduğunu izah edebilmek için C.H.P. lideri İnönü'nün 1960 Hariciye Vekâleti bütçesinin heyeti umumiyesi üzerindeki konuşmasından, Türk - Amerikan dostluğuna ait kısmını aynen alacağız:

«Bütün bu ittifaklar içinde Birleşik Amerika ile olan münasebetlerimiz hususî bir ehemmiyet taşımaktadır. Birleşik Amerika NATO'dan evvel yardımcımız, NATO içinde müttefikimiz, CENTO içinde ittifakın teşvikçisi ve bunlardan başka iktisadi ve malî alanda kuv-

vetli desteğimizdir. Bu kadar geniş münasebetlerin yerini isabetle tâyin etmekte fayda vardır. İlkönce şunu belirtelim ki, siyasî partilerin hiçbirinde, Amerikan münasebetlerini kıymetli tutmıyan bir telâkki yoktur. Biz C.H.P. ise bu yeni münasebetlerin 15 sene evvelki kurucusu, 15 seneden beri sabık taraftarıyız. Bizim kanaatimizce Birleşik Amerika dostluğunun temeli hükûmetten hükûmete bir münasebet manzarasının ötesine, milletten millete münasebet kaidesinde sağlam olarak muhafaza etmek lâzımdır. Biz milletçe birçok meselelerde eksik durumda olabiliriz. Ama dış politikada devletlerarası münasebetlerde, tarihi ve tecrübesi zengin bir memleketin evlâtlarıyız. Milletlerarası dostluk hayatının resmî hükûmetler münasebetleri kanalı ile yürütülebileceğini mükemmel bir surette anlarız. İçinde bulunduğumuz Demokrat rejimde iç ve dış her münasebetin milletin takdirine, tenkidine açık olduğunu da tecrübe ediyoruz. Şimdi Amerikan dostluğu meselesini de bu zaviyeden tahlil ediyorum. Benim kanaatimce Amerika ile münasebetlerin sağlam tutulmasına zarar verecek tek unsur bu münasebetlerin milletten millete olduğu hakikatini zedelemektir. Böyle bir hatâdan dikkatle sakınmak lâzımdır. Hususiyle içinde bulunduğumuz demokratik rejimin, geçirmekte olduğumuz hastalıklar devresinde böyle bir cereyana kolaylıkla heves edebilecekler bulunabilir. Bunların arasında memleketimizin siyasetine çalışanlar görüneceği gibi, Amerikan resmî memurları içinde de ihtiyatsızlar görünebilir. Samimî olarak müşahedemiz odur ki, Amerika devleti Amerikalı halkı ve Amerika fikir âlemi Türkiyenin iyiliğini istemekte ve dostluğunu milletten millete alarak benimsemektedirler. Her iki memlekette iktidarda bulunan siyasî partiler gelip gidecek ve fakat bir dostluğun temeli ve yürüyüşü mahfuz kalacaktır. Bunun istinat edilmesi lâzım gelen bir temeli olduğunu görmekteyiz. Bizim tarafımızdan Amerika ile iyi ve yakın münase-

betleri sağlam muhafaza etmek kararı milletçe mümkündür. Amerika ile son zamanlarda yapılan bütün mukavelelerde milletlerarası bir şüpheye mahal vermeme kaygusunu bizim dikkatle göz önünde tuttuğumuz bir kuvvettir. Amerikalı dostlarımız bizim bu hassasiyetimizi daha 1947 den beri bilirler.

Bu esaslara el birliği ile dikkat etmek sayesinde B. Amerika'nın müttefiki olduğu bazı memleketlerde husule gelen bazı münakaşalar bizim memlekette hiçbir zaman ehemmiyetli bir dereceyi bulmıyacaktır. Amerika ile münasebetlerimiz karşılıklı emniyet ve menfaat ihtiyacı ile bağlanmış iki müstakil millet ve devletin münasebetleri şeklinde gelişmekte devam edecektir. Amerika emin olmalıdır ki, kendisi için en sağlam müttefik Türkiye, demokrasi ile idare edilen bir Türkiye olacaktır.»

Bu hesaplı ve maksatlı konuşmanın iki hedefi vardır. 1. B. Amerika hükûmetine teminat vermek. 2. Halk arasına teşkilâtları tarafından yayılan menfur dedikoduların bir bakıma mesnedini, bir bakıma ise tevilini hazırlamak.

Hakikaten C.H.P. liderinin malûm sebepler dolayısiyle Amerikan hükûmetine bir teminat vermek lüzumunu hissettiği daha evvel Amerika'nın Türkiye Büyük elçisiyle temas zarureti duymasiyle de anlaşılıyordu. Vermek istediği teminat şu:

A) Siyasî partilerin hiçbirinde Amerikan münasebetlerini kıymetli tutmıyan bir telâkki yoktur. C.H.P. ise bu münasebetlerin sabık taraftarıdır.

B) C.H.P. nin gayesi sadece milletlerarası bir şüpheye mahal vermemekten ibarettir.

C) C.H.P. iktidara gelirse demokrasi getirecektir. Demokrasi ile idare edilen Türkiye en sağlam bir müttefik olacaktır. Şimdi İnönü'nün B. Amerika'nın da alâkalı bulunduğu dış meselelerimizdeki tutumunu inceliyelim.

A — Hükûmetin Kore'ye asker gönderme kararı üzerine, İnönü, âza devletlerin yapabilecekleri yardımın ancak bu cephe üzerinden hücuma uğrıyabilecek kısımların mesuliyetini üzerine alacak, müşterek bir kurmay heyetinin Birleşmiş Milletlerce teşkilinden sonra tesbiti lâzım geleceğini söylemek suretiyle meselenin esasına itiraz etmiştir.

B — NATO'ya girişimiz üzerine, İnönü, Türkiyenin Atlantik Paktına girmesi dünyada sulh ihtimalini arttıracak kıymetli bir unsur olabilir. Memleketimizin emniyeti milletlerarası büyük bir teşekkülün kader birliğine katılmış olması bakımından siyaseten artmıştır denebilir... Bundan sonra dünya sulhu bakımından vazifelerimiz de artmıştır...» diyor. Memleketimizin emniyeti siyaseten artmıştır, denilebilir cümlesindeki şüpheli ifade ile bundan sonra dünya sulhu bakımından vazifelerimiz de artmıştır denilmesi şeklindeki kat'î beyan arasındaki üslûp farkının mânası, İnönü'nün o tarihten sonra memleketimiz için dış tehlikelerden bahsetmesi ile de vuzuh kesbetmiştir.

C — Lübnan iç harbinin devam ettiği, Irak'ta kanlı bir ihtilâlin vuku bulduğu, Ürdün'de ayaklanmalar olduğu ve büyük hâdiseler beklendiği bir sırada Orta Doğuda patlak vermesi yakında ihtimal haline gelen harp tehlikesini vaktinde önliyebilmek maksadiyle ve şüphesiz hükûmetimizin muvafakati ilé Adana'ya Amerikan hava ve kara birliklerinin indirilmiş olmasının günlerce ve hattâ aylarca dedikodusunu yapan bizzat İnönü'dür. Onun işaretlerine ilham olan, alt kademe politikasının, memleket Amerikalılara sanki terkedilmiş gibi, kopardıkları yaygara, temiz vatandaşların kulaklarındadır. İnönü bu iddiaları serdederken samimî idiyse, T.B.M.M. sinde Amerikan dostluğu hakkında yaptığı konuşma samimî değildir. Yok eğer Hariciye Vekâleti bütçesinde yaptığı konuşma samimî ise bu takdirde evvelki beyanları samimî değildir. Ne taraftan bakılırsa bakılsın bu

davranış bir parti liderine yakışan hareketlerden değildir. Ama İnönü'nün mevkiine yakışanı yaptığı zaten 10 senedir görülmemiştir.

2) İnönü'nün 1960 Hariciye bütçesinin müzakeresi sırasında yaptığı konuşmanın en calibi dikkat noktası milletten millete Türk - Amerikan dostluğundan bahseden kısmıdır. Şunları söylemektedir:

a — Birleşik Amerika dostluğunun temelini hükûmetten hükûmete bir münasebet manzarasının ötesinde milletten millete kaidesinde sağlam olarak muhafaza etmek lâzımdır.

b — Demokratik rejimde dış münasebetler dahi milletin takdirine ve tenkidine açıktır.

c — Bu münasebetlerin milletten millete olduğu hakikatini zedelemek cereyanına heves edecekler çıkabilir.

ç — Bunlar bazen memleketimizin siyasetinde çalışanlar, bazen de Amerikan resmî memurları içindeki ihtiyatsızlardır.

Cumhuriyet hükûmetlerini yardım mukabili Türk kadınının iffetini satmakla itham etmek vatansızlıktır, ihanettir. Bu isnat Amerikalı dostlarımız bakımından da şerefsizce uydurulmuş bir yalandır. Kadın mukabili yardım yapacak bir Amerikan hükûmeti bugüne kadar gelmemiştir. Ne de gelecektir. Amerika'nın yardım yaptığı bunca memleket vardır. Bunların hiç birinde bu yardımı böylesine istismar eden hain bir muhalefet propagandasını ne tarih kaydetmiştir, ne de etmesine imkân vardır. İftirayı böyle hudutlarımız dışına sıçratan bir zihniyet mahza şerdir. Bu isnat aynı zamanda Türk kadınlığına karşı da bir saygısızlıktır. Bu memlekette yardım için namusunu teslim edecek Türk kadınları bulunduğunu yâr ve ağyara karşı ilân etmek, ve böyle bir ihtimali akla dahi getirmek, bu memleketi bu milleti ve Türk kadınlığını dünyaya karşı en haksız ve en şenî şekilde kötülemek, lekelemek olur.

2) Kan değiştirmek meselesi bir bakıma gülünç, bir bakıma tehlikeli bir yalandır. Kan ziyanından doğan ölüm tehlikesi geçiren vatandaşlarımızı kurtarmak için kurulan kan bankasını bu milletin kanını yabancı kaniyle değiştirecek bir müessese olarak ilâna kalkışanların kanından şüphe etmek icabeder. Eğer kan vermenin bu müfterilerin iddia ettikleri tesirleri mevcut ise evvelâ onların kanlarının temiz Türk kanı ile değiştirilmesi isabetli bir hareket olurdu.

3) Hükûmetimizin vatanı sattığı iddiası eskidir. Patenti İnönü'ye ait bir yalandır. 1954 seçim propagandası esnasında yaptığı konuşmaları hatırlıyanlar, bunu pek güzel anlarlar.

4) Yurdumuzda kurulan atom üslerini Amerikalılara toprak verilmesi şeklinde ilân etmek, Bizim Radyonun hizmetine girmekten zerre kadar farkı olmıyan vahim bir gaflettir.

5) Amerikalılara imtiyaz verildiğine dair olan yalan haberler, «NATO anlaşmasına taraf devletler arasında kuvvetlerin statüsüne dair sözleşmenin» istismarından başka bir şey değildir. Bilhassa Amerikalı subayın otomobil kazası münasebetiyle propagandası yapılan bu mevzuun lâyıkiyle anlaşılabilmesi için sözleşmenin alâkalı maddesini raporumuza aynen derçle tahlil edeceğiz.

Bu sözleşmenin VII nci maddesi aynen şöyledir:

1 — İşbu maddenin hükmü aynen mahfuz kalmak şartiyle:

1 — a) Gönderen devletin askerî makamları mevzuatlarının kendilerine bahşettiği cezaî ve inzibatî kaza salâhiyetini kendi askerî kanunlarına tâbi bütün şahıslar hakkında, kabul eden devletin ülkesinde kullanmak hakkını hâizdir.

b) Kabul eden devlet makamları, kabul eden ülkesinde işlenen ve bu devletin kanunlarına göre cezayı müstelzim suçlar dolayısiyle bir kuvvet veya sivil un-

sur mensupları ile yakınları üzerinde kaza salâhiyetini hâiz olacaktır.

2 — a) Gönderen devletin askerî makamları bu devletin emniyetine taallûk eden suçlar da dahil olmak üzere gönderen devlet kanunlarına göre cezayı müstelzim olup ve fakat kabul eden devlet kanunlarınca cezayı müstelzim olmıyan suçlar dolayısiyle gönderen devletin askeri kanunlarına tâbi şahıslar hakkında mutlak kaza salâhiyetini kullanmak hakkını hâiz olacaklardır.

b) Kabul eden devlet makamları bu devletin emniyetine taallûk eden suçlar da dahil olmak üzere, kendi kanunlarına göre cezayı müstelzim olup ve fakat gönderen devletin kanunlarınca cezayı müstelzim olmıyan suçlar dolayısiyle bir kuvvet veya sivil unsur mensuplariyle yakınları hakkında mutlak kaza salâhiyetini kullanmak hakkını hâiz olacaktır.

c) İşbu fıkra ve bu maddenin 3 üncü fıkrası bakımlarından, bir devletin emniyetine karşı işlenmiş suçlar şunlardır: (I) Vatana ihanet, (II) Sabotaj, Casusluk yahut devletin sırlarına ve savunmasiyle ilgili sırlara müteallik herhangi bir kanunun ihlâli.

3 — İki tarafın kaza salâhiyetlerinin tedahül hallerindeki kaide tatbik olunacaktır.

a) Gönderen devletin askerî makamları aşağıdaki hallerde, bir kuvvet veya sivil unsur mensubu hakkında kaza salâhiyetlerini ruçhaniyle kullanmak hakkını hâiz olacaklardır.

I) Münhasıran gönderen devletin malına veya emniyetine veya münhasıran bu devletin kuvveti ve sivil unsuru mensubunun veya bir yakınının şahsına veya malına karşı işlenen suçlar;

II) Resmî vazifenin ifa dolayısiyle bir fiil veya ihmalden mütevellit suçlar.

b) Bunların haricindeki herhangi bir suçun işlenmesi halinde kabul eden devletin makamları kaza salâ-

hiyetlerini kullanmağa karar verecek olursa, diğer devletin makamlarını mümkün olan sür'atle keyfiyetten haberdar edecektir. Rüçhaniyet hakkını hâiz olan devletin makamları bu haktan ferağat etmeleri hususunda diğer devletin makamlarınca yapılacak talebi ferağat keyfiyetini işbu devletçe ve hususî ehemmiyet atfedilen hallerde hayırhahlıkla tetkik edecektir.

4 — İşbu maddenin yukarıdaki hükümleri, gönderen devletin askerî makamlarına, kabul eden devletin tebaası olan ve mutat ikametgâhları bu devletin ülkesinde bulunan şahıslar hakkında kaza salâhiyetini kullanmak hakkını vermez. Meğer ki bu şahıslar gönderen devletin kuvvetine mensup olsun.

5 — a) Bir kuvvet veya sivil unsurlar mensupları ile yakınlarının, kabul eden devletin ülkesinde tevkif ve yukarıdaki hükümler gereğince kaza salâhiyetini kullanacak makama teslim edilmeleri hususunda kabul eden devletin makamları birbirlerine yardım ederler.

b) Kabul eden devletin makamları, bir kuvvet veya sivil unsurlar herhangi bir mensubunun veya yakınlarının tevkifinden, gönderen devletin askerî makamlarını derhal haberdar edeceklerdir.

c) Kabul eden devletin hakkında kaza salâhiyetini kullanacağı bir kuvvet veya sivil unsur mensubu sanık, gönderen devletin elinde bulunuyorsa, kabul eden devletin cezaî takibata başlayıncaya kadar bu sanığın muhafazasından gönderen devlet mesul olacaktır.

6 — a) Suçlu ilgili eşyanın zaptı indelhace teslimde dahil olmak üzere suçlulara müteallik gerekli tahkikatın icrası, delillerin toplanıp meydana çıkarılması hususlarında kabul eden devletin makamları ile, gönderen devletin makamları birbirlerine yardım edeceklerdir. Mamafih suçla ilgili eşyanın teslimi tesellüm eden makamca tesbit edilecek bir müddet zarfında iade olunması şarta bağlanabilir.

b) Âkit tarafların makamları kaza salâhiyetlerinin taadülü mucip olan dâvaların neticelerinden yekdiğerlerini haberdar edeceklerdir.

7 — a) Kabul eden devletin kanunlarınca mümasil bir hale ölüm cezası verilmiyorsa bu devletin ülkesi üzerinde gönderen Devlet makamları tarafından bir idam hükmü infaz olunamaz.

b) Bu maddenin hükmüne tevfikan gönderen devletin makamları tarafından, kabul eden devletin ülkesinde verilmiş bir hapis hükmünün infazına yardım edilmesi için gönderen devlet makamlarınca yapılacak talebi, kabul eden devletin makamları hayırhahlıkla tetkik edecektir.

8 — Bir sanık bu maddenin ahkâmına tevfikan bir âkit tarafın makamlarınca yargılanıp beraet kararı almış, yahut hüküm giyip cezasını çekmiş veya çekmekte ve affedilmiş ise aynı ülkede aynı suçtan dolayı diğer bir âkit tarafın makamlarınca tekrar yargılanamaz. Bununla beraber bu fıkranın hiç bir hükmü gönderen devlet askerî makamlarının kendi kuvvetlerinin diğer bir âkit taraf makamlarınca yargılanmış bulunan bir mensubu bir yargılamaya mevzu olan suçu teşkil eden fiil veya ihmali dolayısiyle yargılanmalarına mâni değildir.

9 — Bir kuvvet veya sivil unsur mensubu veya bir yakın, kabul eden devletin kazasına tâbi olup ta hakkında bu devlet makamlarınca takibat yapıldığı takdirde şu haklara sahip olacaktır:

a — Sür'atle yargılanacak,

b — Duruşmadan önce kendisine isnat olunan suç veya suçlardan haberdar edilmek,

c — Aleyhindeki şahitlerle yüzleştirilmek,

d — Lehindeki şahitleri, kabul eden devlet kazasına tâbi iseler ihzaren getirmek,

e — Kendi seçeceği avukat tarafından veya kabul eden devletin mer'î usullerine tevfikan adlî müzaheret

yolu ile tâyin edilecek bir müdafi tarafından, müdafaa olunmak.

f — Lüzum görürse yanında ehliyetli bir tercüman bulundurmak,

g — Gönderen devlet hükûmetinin bir temsilcisi ile temas etmek, muhakeme usulleri cevaz verdiği takdirde bu temsilciyi duruşma esnasında hazır bulundurmak.

10 — a) Bir kuvvetin usulüne göre kurulmuş askerî birlikleri veya teşkilâtı kabul eden devlete vâki bir anlaşma neticesinde işgal ettikleri kamplarla tesisler veya binalarda âsayişi temin etmek hakkını hâiz olacaklardır. İşbu kuvvete bağlı askerî inzibat teşkilâtı buralarda âsayiş ve emniyeti temin için lüzumlu bütün tedbirleri alabilir.

b) Bahsi geçen yerler dışında askerî inzibat teşkilâtı ancak kabul eden devlet makamları ile yapılacak anlaşmalar dairesinde ve bu makamlarla irtibat halinde kuvvet mensupları arasında disiplin ve intizamın muhafazası bakımından lüzumlu olduğu nisbette kullanılacaktır.

11 — Her âkit taraf ülkesi üzerinde bulunan diğer âkit tarafa ait tesislerle teçhizatın, mal, evrak, resmî malûmatın tam emniyeti ve hüsnü muhafazasını sağlayacak ve bu maksatla vazedilmiş kanunları ihlâl edecek şahısların tecziyesi için lüzumlu gördüğü teşriî tedbirlere tevessül edecektir.

İşte VII nci madde bundan ibarettir. Büyük bir dikkat ve milletlerin istiklâllerine hürmetkâr bir itina ile hazırlanmış olan bu sözleşmenin yalnız Türkiye ile Amerika arasında değil, NATO müttefiki devletler arasında imzalanmış karşılıklı bir anlaşma olduğunu, bunu istismara cür'et eden C.H.P. propagandası elemanlarının bilmesi icap eder. Sözleşme karşılıklıdır. Türkiyede vazife gören bir Amerikalı... veya Fransıza hangi-

hükümler tanınmışsa, Fransa'da NATO karargâhında çalışan Türk kuvvetleri mensupları ve yakınları da aynı haklardan istifade edeceklerdir. Fakat bu anlaşmada kaza salâhiyetinin devir ve ferağı aslâ mevzuubahis değildir. Suç ancak vazife esnasında işlenir veya gönderen devlet kuvveti veya sivil mensupları aleyhinde işlenmiş olursa ancak bu takdirde gönderen devlet makamları salâhiyetlidir. Bu hüküm karşılıklıdır. Bir Türk kuvveti veya sivil mensubu herhangi bir NATO devletinde vazife esnasında aynı suçu işlerse oradaki Türk makamları tarafından muhakeme edilecektir.

Çocuk öldürme ve mümasili vak'alarda kaza mercilerinin salâhiyetlerini tahdit eden en ufak bir kayıt ve tatbikat mevcut değildir. Bunlar halkı tahrik için sun'î olarak uydurulmuş yalanlardır. Vatandaşların canının ve malının, ırz ve namusunun bekçisi Türk adliye ve zabıtası iş başındadır. Bu memlekette böyle suçlara seyirci kalacak ne zabıta kuvveti, ne müddeiumumî, ne hâkim ve ne de mahkeme vardır.

Şimdi, İnönü'nün konuşmasına dönelim: Bu yalan haberlerin tasvipçisi ve hattâ teşvikçisi olan İnönü'nün konuşmasında:

1) Amerikan resmî memurları içindeki ihtiyatsızlardan,

2) Memleketimizin siyasetinde çalışanlardan bahsetmesindeki maksat ve vehameti anlamamak mümkün değildir.

İnönü: Türk Amerikan münasebetlerinin milletten millete olduğu hakikatini zedelemek cereyanına heves edeceklerin çıkabileceğinden bahsetmesinin mâna ve sebebi ise bambaşkadır. İnönü nasıl: «Bu memlekette ihtilâl olacaktır. Fakat bu ihtilâl bizim cinsimizden bizimle münasebeti olmıyanlar tarafından çıkarılacaktır,» demek suretiyle suçu bin bir tahrikle ayaklanmağa sevkettiği genç yavruların üzerine atıvermek suretiyle işin içinden sıyrılmağa kalkışmış ise de, yukarıdaki ko-

nuşmayı yapmakla memlekette yayılmasına bizzat ön ayak olduğu bu yalan haberlerin vebalini bu işte vasıtalıktan başka rolleri olmıyan insanlara yıkmak istemektedir. Bu hareket tarzının İnönü'nün âdeti olduğuna dair ileride başka misallerle arzedeceğiz.

Diğer Yalan Haberler:

Vatandaşları iktidar ve hükûmet aleyhine kışkırtmak ve vatandaşları birbirine düşürmek için çıkarılan yalan haberler, Amerikalılarla alâkalı olanlardan ibaret değildir. İstismarını uygun gördüğü her mevzu C.H.P. propagandasının, dört elle sarılmakta ve çıkarılan yalana üç, beş vatandaşın dahi inanmasını kâr saymaktadır. Bunlar içerisinde inanılmıyacak kadar akıl ve mantık dışı olanlar bulunduğu gibi, hemen birkaç gün içinde hâdiselerle tekzip edilecek kadar belirli olanları da vardır. Bu insanlar çıkardıkları haberin yalan olduğunun anlaşılmasından zerrece mahcup olmadıkları için bir günlük kârı dahi kâr sayıp faaliyetlerine öylece devam etmektedirler. Bu yalan haberler toplamının memlekete büyük zararlar verdiği ve istikbalimiz için büyük tehlike teşkil ettiği muhakkaktır. Fakat iktidar hırsı ile gözleri kararanların buna aldırış ettikleri dahi yoktur:

Yalan haberlerin mahallî ve umumî olmak üzere tasnifi de mümkündür. Umumî mahiyette olanlar: Türk Amerikan dostluğu aleyhindeki uydurma haberler ve iktidar ve hükûmet ricali hakkında uydurulanlar.. İktidar aleyhinde uydurulanlardan birkaç misal:

Meclis Reisi'nin Japonya seyahatinde intihar eden büyük elçi ve refikaları tamamen kendilerine hâs sebeplerle intihar ettikleri halde bunun Meclis Reisine atfedilmesi gibi. Bu haberler bütün memlekete yayıldı. Bir başka misal: Endonezya Cumhurbaşkanı Sokarno, Devlet Reisinden kadın istemiş. Devlet Reisi de Başvekile, o da Dahiliye Vekiline, o da randevucuya havale

etmiş, Sokarno hastalık almış. Ev basılmış. Köylere kadar yayılan bu yalan haberi Çanakkale'de İl İdare Heyeti binasının önünde toplanan halka kulaktan kulağa anlatmaları tavsiyesini yapanın C.H.P. mensubu olduğu hakkında tahkikat evrakı meyanında şehadet mevcuttur. Bunların misalleri binlercedir.

Mahallî yalanlar: Bunlar arasında dini siyasete âlet eden yalan haberler başta gelir. **İnönü D. P. iktidarının Saidi Nursi'yi seçimlerde vazifelendirdiğine dair bir yalan haber ortaya attı. Gençler ve münevver zümre üzerinde bu yalan haberler günlerce işlendi. Saidi Nursî ölünce bunu ters taraftan istismar etme faaliyeti devam etti. Gûya Saidi Nursî'yi D.P. iktidarı öldürtmüş.** Mahallî yalanlar arasında C.H.P. mebuslarının kendi seçim bölgelerinde çıkardıkları ehemmiyetli yer alır. Bunlar fazlaca şayi olduğu için misal vermeğe dahi lüzum görülmemiştir.

Yalan haberlerin en korkunç misallerini şu son günlerde halk ve gençlerin tahrikinde kullanılanlar teşkil etmektedir ki bunları sırası gelince arzedeceğiz.

Yalan Haberlerin Yayılışı:

Bu muhtelif usullerle olmaktadır.

1) Meclis, Kongre, Basın toplantısı ve diğer vesilelerle yapılan toplantılardaki konuşmaların yayınlanması,

2) Tebliğ ve bildirilerle broşür ve kulaktan,

3) C.H.P. taraftarı gazete neşriyatı,

4) C.H.P. li mebusların bu yalan haberleri yayma faaliyeti,

5) Kulak gazetesi namı altında kurulmuş olan hususî ve gizli teşkilât yollarını saymak mümkündür. Bunların ilk üçünün mahiyeti malûm olduğu için üzerinde durmıyacağız. C.H.P. li mebusların yalan haber yayma

faaliyetlerine birkaç misal verelim. Bir C. H. P. mebusunun Haymana'nın Obaca köyündeki yalan haberlerini evvelce arzetmiştik. Şimdi C. H. P. li bir mebusun Çanakkale İl İdare Kurulu binasında yaptığı konuşmasını kısaca arzedelim. Tahkikat meyanında mazbut şahadetle sabit olan konuşmayı C. H. P. mebusu şöyle yapmış: «Dışarıda konuşmalar yapıla dursun, biz şimdi yapılacak kulak gazetesi haberlerini konuşalım. Arkadaşlardan rica ediyorum, gittikleri her yerde bu haberleri kulaktan kulağa duyursunlar. Fısıltı gazetesi bir yeraltı faaliyetidir. Fransa'yı bu çökertmiştir. D. P. de fısıltı gazetesiyle ve yapacağımız hareketlerle yıkılacaktır. Her doğan çocuk 3000 lira borçla doğuyor. Alman İktisat Nazırı Erhard geldiği zaman Almanya size yardım yapamaz, çünkü Türkiyede mevcut hükûmet yoktur. D. P. gayri meşru olduğu için Alman anayasasına göre size yardım yapamayız... kalkıp gitmiş. Avuçlarını yalasınlar. Sizin milletvekiliniz yapılan yardımlardan % 15 komisyon alıyor, bir İngiliz gazetesi (.....%15) başlıklı acınacak bir makale yazmış. Ayrıca Ahmet Sokarno hakkındaki dedikodular.

C.H.P. İstanbul başkanının 20/3/1960 tarih ve 375 sayılı gizli bir tamimi ele geçirilmiştir. Bu tamimde aynen şöyle denilmektedir: «... Bu cümleden olmak üzede İl ve ilçeler arasındaki irtibata memur edilecek üyelerin fotoğraflı künyeleri il'e bildirilecektir, ilçelerin irtibata memur ettikleri üyeler aynı zamanda gazete muhabirliğini de deruhte edeceklerinden ve arkadaşlar şimdilik haftanın Salı ve Cuma günleri saat 14 - 16 arasında İl seçim komitesinden C.Y. ile muntazaman temas edeceklerdir.»

Yalan haberlerin en ufak köylere kadar en kısa ve aynı formüller ile yayılmakta bulunması bu teşkilât ile doğrudan doğruya alâkalı olduğu gibi, bütün yalan haberlerin yalnız İstanbul vilâyetine mahsus olmayıp bü-

tün yurda şâmil bulunduğunu ve bu parti merkezinden idare edildiğini inkâra mahal bırakmıyacak açıklıkta ispat etmiş olmaktadır. Mebusların seçim bölgeleri veya vazife aldıkları bölgelerdeki faaliyetleri bunu teyit etmektedir. Kulak gazetesi yalan haberin teşkilâtlandırılmasından ibarettir. Bu teşkilât ne kadar şümullü ve kuvvetli olursa bu kanalla memlekete ne derece zararlı haberler yayılırsa bu teşkilâtın memlekete getireceği belâlar da o nisbette vahimdir.

Yalan haber propagandası C.H.P. nin her zaman baş malzemesi olmuştur. Liderin binlerce vatandaş huzurunda söylediği yalanların artık saklı tarafı kalmamıştır. Kulak gazetesi teşkilâtı memleketin istikbalini tam bir tehlikeye maruz bırakan hakiki bir musibet haline gelmiştir. Malûm olduğu üzere bugün beynelmilel komünizm de aynı yolla çalışmaktadır.

Eski sabotaj ve karışıklıklar usulü metrüktür. Komünizm iç bünyesini tahrip etmek istediği memleketlerde yalan haberler yaymak suretiyle hükûmet otoritesini sarsmağı, halkın hissiyatını tahrik etmeyi, muvaffak olabilirlerse halkı galeyana tahrik ve teşvik etmeyi, ve vatandaşları birbiri aleyhine kışkırtmayı, bugün sabotajlara tercih etmektedir. İşte memleketimiz için tehlikenin büyüğü bu müvazi görünüştedir.

Bilhassa coğrafî durumumuz bu tehlikeyi büsbütün arttırmaktadır. Muhalefet usulleri gelenek halini almadan evvel bir şahıs alenen komünist propagandası yaptığı zaman onu adalete teslim etmek mümkün olabilirdi. Fakat bugün muhalefet propagandası o hale gelmiştir ki yalan haberleri yapan şahıslar bu memleketin menfaatleri aleyhine mi çalışıyor, yoksa maksadı sadece D.P. iktidarı aleyhine çalışmak mıdır? Bunu tefrik artık mümkün olamamaktadır. Çünkü C.H.P. li vatandaşlar kendilerini her fırsatta hükûmet aleyhinde bulunmağa mecbur addetmiş gibi faaliyet göstermektedirler. Talebesi, şoförü, mebusu, memuru böyledir. Fa-

kat C.H.P. nin fahrî propaganda tellâllığını yapan bu şahısların gelişi güzel çalıştığı ve herkesin akla gelen yalan haberi uydurup yaptığı sanılmamalıdır.

Yalan haberler muhite göre değişmekle beraber bir merkezden çıkarıldığı hâlen meydana çıkmıştır.

Komünist «Bizim Radyo»:

1/10/1959 tarihinden son günlere kadar Bizim Radyo namındaki komünist radyo Türkçe yayınlarına ait bülteni celp ve tetkik eden encümenimiz C.H.P. nin propagandası ile bu radyonun bir kısım neşriyatı arasında korkunç bir ağız birliğini esefle tesbit etmiş bulunmaktadır.

Hele memleketimizde C.H.P. muhalefeti konuşma ve yayılan haberlerin tarihleriyle bu radyonun neşriyatındaki zaman yakınlığı encümenimizce üzerinde durulacak bir memleket meselesi olarak mütalâa edilmiştir.

9/10/1959 tarihli yayından:

Silâhlı kuvvetlerimiz resmen Amerikalıların emrine verildi.

Dün konsey toplantısından sonra Menderes ve Zorlu Amerika Dışişleri Bakanı Herter ile yarım saat gizli konuşma yaptı. Vaşington'da yurdumuzun mukaddaratı hakkında yapılan bütün konuşmalar gizli tutuluyor. Başbakan CENTO konseyinin dünkü oturumunda konuştu. Söze, efendilerine teşekkür etmekle başladı. Harpçı CENTO teşkilâtını kuvvetlendirmek ihtiyacı üzerinde durdu. Teşkilât içinde bilhassa İran, Pakistan tarafından Amerika'ya karşı yapılan şiddetli tenkitleri mazur göstermek için (Bizi yapıcı tenkit kuvvetlendirir. Bizim dünyamızda fikirler ve kanaatler serbestçe ifade edilir) dedi. Fikir hürriyetsizliği yüzünden yüzlerce gazetecinin mahkeme kapılarında süründüğü, hapishanelerde çürüdüğü bir memleketin Başbakanı olduğunu unuttu.

Amerika'nın CENTO'yu desteklediğinden ısrarla bahsetti. CENTO toplantısının yurdumuzdaki tepkileri ise başka türlüdür. Akis dergisinin fikrince bu toplantı Amerika'nın bir jestinden başka bir şey değildir.

11/10/1959 tarihli yayından:

Oysa ki askerî paktlara bağlılık bizim için yıkıcı olmuştur. Bu yüzden boyumuzdan büyük masraflara girmek zorunda kalmışızdır. İçinden çıkılmaz bataklığa batmışızdır. Memleket boğazına kadar borca gömülmekle kalmamış, borçtan tam bir iflâs haline gelmiştir. Şimdi hükûmet bunun sıkıntısı içinde. Çünkü elinde para kalmamıştır. Artık para fabrikasını işletmek de mümkün değil. Bunun için iktidar, Avrupa ve Amerikada kapı kapı dolaşıp para dilenmektedir.

12/10/1959 tarihli yayından:

Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu hükûmetin Amerika'dan 80 milyonluk borç alacağını sevinerek haber verdi. Bu borçla Amerika'dan mal gelecek, yani bu para ile pazarımızı dolduracak, Amerikan malları gelecek. Buna karşı hükûmet Amerika'ya borçlu olacak... D. P. kodamanlarının cezalandırılmaması halk arasında nefreti arttırıyor, halk her şeye rağmen bu alçakça... artık bir son verilmesini istiyor.

14/10/1959 tarihli yayından:

Bize gerçekleri gören bir dünyadaki değişikliklere ayak uydurmasını bilen, barış içinde yanyana yaşamanın yollarını arayan **tarafsız bir hükûmet lâzım.** Menderes hükûmetinin iç ve dış siyaseti tamamiyle iflâs etmiştir Adnan Menderes Komünizmden korkuyor, memleketi selâmete götürmek için komşularımızla barışçı münasebetler kurmanın çaresi bu hainleri başımızdan atmakla kabildir. O nutuk çekmekle milletin varını yoğunu Amerikalılara peşkeş çekmekle meşgul.

10/10/1959 tarihli yayından:

Vaşington'da iki taraflı bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma gereğince Amerika orta menzilli bir roket üssü kuracaktır. Amerika'nın bu anlaşma ile hükûmete kabul ettirdiği şartlar şunlardır:

Üsler doğrudan doğruya Amerikalıların elinde ve emrinde olacak, Türk subay ve erleri bu üslere girmiyecek, bu üstte çalışmıyacak. Amerika elinde bulunacak... Görülüyor ki sayın dinleyiciler bu üslerin kurulması memleketin savunma gücünü arttırmak gayesini gütmüyor. Çünkü roket üsleri savunma selâmeti değildir.» Adnan Menderes Dallas şehrinden sonra New-York'ta da konuştu. Amerika'dan yardım alıp memleketi biraz daha borca sokuyor.» **«Fakat memleketimize sızan bir Amerikan iş emperyalizmi var ki bize yardım vaadi ile geldi ve yurdumuza, politikamıza hâkim oldu.»** Yabancı sermaye servet artıklarımızı... Bu yüzden halkımız aç kaldı. **Biz Amerikan sömürgesi haline geldik.»** Amerika Lübnan'a, Ürdün'e asker çıkarmasına müsaade ediyor. Halen bugün Amerikalıların... Asker indirmelerine müsaade ediyor.» «Bir gün Türkiyeyi bırakıp kaçar. Uydurduğunuz Sovyet tehlikesi uçar... halkımızda... diye korkuyor. Nuri Sait te böyle korkardı. Ama başına geldi. Şimdi senin gibi nice diktatörler korkuyor.. korktukları başlarına gelecek.

4/11/1959 tarihli yayından:

«Öğrenciler arasında iktidarın bu diktatörce hareketlerine karşı mukavemet fikri günden güne gelişiyor.» «Zonguldak'ta 25 köy ilkokulu öğretmensizlikten derslere başlayamamıştır.» «Traktörden kara sabana dönen Anadolu» «Vaktiyle bir takım politikacılar bu memleketi Amerikan mandası altına koymak istemişlerdi. Onlar bu işi başaramadılar. Fakat onların yapmadığını bugünkü iktidar yaptı ve memleketi Amerika'ya sattı.»

«Bugünkü iktidar... memleketi Amerika'ya teslim

etti. Bugün artık memleketin bağımsızlığından bahsedilemez. Maliyemizden ordumuza kadar her şeyimiz Amerika'nın elindedir. Bize yeni bir kurtuluş hareketi lâzım.. Bunu ancak halkın kendisi yapar. Memleketin mukadderatını kendi eline alması lâzımdır... «**Menderes, Bayar ekonomimizle birlikte bağımsızlığınızı Amerikalılara satmıştır...**» «Kötü şartlara rağmen başımızda böyle idare bulunmasından biz Türk halkı da sorumluyuz. Halkın sesinin kudretini duyurmak.. Yurdu bir avuç caniden kurtarmak için gizli ve açık teşkilâtlanmamız, yeniden bir kurtuluş savaşına girişmek lâzım.» «Bu iktidar üvey anayı geçti. Bu öz evlât, bu üvey evlât diye ayırıyor milleti... Gazeteler de buna partizan idare, milleti birbirinden ayırma diyor.» «Mahkemeye düşen muhalif hapse düştü demektir.» «Vatan cephesine girmiyene tohum bile verilmez.»

5/11/1959 tarihli yayından:

Yardım maksadiyle memleketimize giren Amerikalının haline bakın, sanki bu dünya onların malı imiş. Sanki dünyayı onlar yaratmış gibi kurumlarından geçilmiyor. Yavaş yavaş her şeyimize el koydular. **Memleketi bir Amerikan sömürgesi haline getirdiler.** İmtiyazlar sağladılar.» «Dünyaya her gelen çocuğumuz artık 8 bin lira borçla doğuyor. **Devlet rampalarını kurmak için harp hazırlığını yürütmek için bizi 20 milyar borca soktular.**» Alacaklılar paralarını tahsil için maliyemizi, ev ekonomimizi kontrol altına aldılar...» «Bu fırsattan faydalanarak yabancı sermayeler leş kargaları gibi memleketimize üşüştüler.»

21/2/1960 tarihli yayından:

Memlekette mal emniyeti kalmadı. (C.H.P. propagandası daha ileri giderek, can ve mal emniyeti kalmadı demektedir.)

13/3/1960 tarihli yayın:

Ankara'da bir Amerikan mahkemesinin çalışması

ne demektir? **Bir Amerikan harp filosu sahillerimizi kirletiyor, tayfaları İstanbul sokaklarına salıyor, zaten kendini bilen sokağa çıkmaz.»** (C.H.P. propagandası hükûmet Türk kadınlarını Amerikalılara peşkeş çekiyor, dediğine göre bu komünist radyodan da daha ileri gitmiş oluyor. Bizim Radyo hiç olmazsa işini kapalı söylemiş.

12/4/1960 tarihli yayın:

Halka ışık tutmak, eğriye eğri, doğruya doğru demek aydının elindedir. Fakir halkımızın, dişinden tırnağından sökerek okuttuğu evlâtlarından bunu beklemek hakkıdır. Halkımız ayın 14 ü gibi bir istiklâl aşkı ile savaş içinde duruyor. Onun bu birleşmede ordusunun içinde ve dışındaki acar evlâtlarına da ihtiyacı var. **Artık üniformalarını soyan ve terfilerini söken bütün er ve subaylarımız için en büyük rütbeyi yine kuvayı milliyede neferlik etmek teşkil ediyor. Bu kutsal hizmet de millî kurtuluş cephesidir.»**

13/4/1960 tarihli yayından:

Muhalefet milletvekilleri kanlı olaylar cereyan eden Yeşilhisar ilçesine gitmek istemiş, fakat Dahiliye Vekili Gedik, Kayseri valisine emir vererek, yurttaşın hareketine Anayasayı çiğneyerek mâni olmuştur. Yolları asker vasıtasiyle kapatmış, lider ve mebuslar halkın başka yollardan Yeşilhisar'a gitmek tekliflerine karşı cesaret göstermeyip Ankaraya dönmüşler, halkı da polis ve jandarma dipçiği ile karşı karşıya bırakmışlardır.

14/4/1960 tarihli yayın:

Ordu içerisindeki subaylarımız kanuna aykırı emirleri yerine getirmekle mükellef değildir. İktidar yeni baskı tedbirleri almayı düşünüyor.»

Şüphesiz Bizim Radyo bir komünist radyosudur. C.H.P. ile hiçbir alâkası yoktur. Fakat her iki propaganda arasındaki müşabehet korkunçtur ve vahimdir.

Bizim Radyo Millî Kurtuluş Cephesi der. C.H.P. propagandası Millî Muhalefet Cephesi... Bizim Radyo memleket iflâs haline gelmiştir, der. C.H.P. propagandası aynı kelimelerle aynı propagandayı yapar.

Bizim Radyo, her doğan çocuk 8.000 TL.sı borçla doğuyor der. C.H.P. lideri ve mebusları bu cümleyi aynen kullanır. Bizim Radyo millet varını yoğunu Amerikalılara peşkeş çekmekten bahseder. C.H.P. propagandası hükûmetin Türk kadınlarını Amerikalılara peşkeş çektiğinden bahseder. Bizim Radyo ve yabancı sermayenin servet kaynaklarımıza el koyduğundan bahseder. Bizzat İnönü «İktidarın yabancıdan para almak için teslim etmediği memleket hazinesi yoktur» diye konuşur. Bizim Radyo baştakilerin Türkiyeyi bırakıp kaçacaklarını söyler. C.H.P. genel sekreteri iktidar ileri gelenlerini kaçırmak için hazırlanmış 4 motorlu tayyarelerden bahseder. Bizim Radyo memleket mukadderatını halkın kendi eline alması lâzımdır der, bizzat İnönü vatandaş kendi haklarına sahip olduğunu şüphe edilmiyecek bir şekilde göstersin diye konuşur.

Bizim Radyo, partizan idarede üvey evlât muamelesinden bahseder. Bu kelimelerin belki mucidi C.H.P. lideridir. Bizim Radyo, hürriyetsizlikten Amerikan mahkemelerinden, Vatan Cephesinden, polis devletinde antidemokratik kanunlardan şikâyetçidir. C.H.P. propagandası keza. Bizim Radyo bu halk isyan etmez de ne yapar? diye sorar, C.H.P. lideri şartlar tahakkuk etmiştir, ihtilâl olacaktır, der. Bizim Radyo Halkın gerçek menfaatlerini koruyan, bağımsız demokratik bir hükûmet gelmedikçe sefaletten kurtulamayız, der. C.H.P. liderleri bu sözleri kelime dahi değiştirmemiş olarak tekrarlar. Bizim Radyo kredi buhranından, tüccarların iflâsından işşizlikten bahseder. Bunlar C.H.P. propagandasının son malzemesidir. Bizim Radyo da ilâçtan, yedek parçadan bahseder. C.H.P. propagandası keza.. Bizim Radyo kredide hususî şartlardan bahseder, C.

H.P. liderleri her yardım için hususî şartlar nedir? diye sorar. Hattâ bu parti genel sekreteri hususî şartların yabancı radyolardan öğrenileceğinden bahseder.

Bizim Radyo D.P. çoğunluğunun tahkikat takrirlerini örtbas ettiğini söyler, C.H.P. liderleri de böyle konuşur. Ulus gazetesinde, suç ortada, fakat tahkikat açılmadı der. Bizim Radyo mal emniyetinden bahseder, C. H.P. lideri can emniyeti yok der. Bizim Radyo, hainleri alaşağı etmekten bahseder, C.H.P. mebusları kongrelerde meclisin bahçesini mezbahaya çevireceğiz diye tehditler savururlar. Bizim Radyo halkı, orduyu, gençliği, hükûmet aleyhine kışkırtır. C.H.P. propagandasının senelerdenberi yaptığı bunlardan başka değildir.

C.H.P. liderleri bu ağız birliğini Türk milletine izah etmek mecburiyetindedirler. Bugüne kadar böyle bir açıklamaya şahit olmadık. Memlekette yer yer çıkarılan her türlü karışıklığı tasvip için tebliğler neşreden, basın toplantıları yapan, beyanat veren C.H.P. liderleri, bir gün çıkıp ta bu meseleyi ele almadılar. Bu radyonun neşriyatından haberleri olmadığı iddiası ise sadece gülünç olur. Buna liderlerinin tâbiri ile mercimek kadar aklı olanlar inanmaz.

Yalan Haberin Korkusu:

Yalan haberi çıkaranlar, ergeç tekzip müessesesi ile resmî beyan ve yayınlardan şikâyetçi olacakları tabiidir. Meselâ yatırımlar durduruldu şeklinde uydurulan yalan haberin, ertesi gün yatırımlar durdurulmadı başlığı ile koordinasyon vekâletince tekzip edilmesi bu yalan haberi çıkaranların işine gelmez. Çünkü tekzip yalan haberin düşmanıdır. Yalan haberciler de şüphesiz tekzibin düşmanı olacaklardır. Vekâletlerin ve Resmî dairelerin tebliğleri, devlet radyosunun neşriyatı da yalan haber tellâllarının sevmedikleri şeylerdir. Onlar isterler ki siyaset sahasına sürdükleri yalan haberler

uzun ömürlü olsun. Ve kendileri yaptıklarının biraz olsun faydasını görsünler. Resmî beyanlar Radyo neşriyatı ile yalan haberlerin ömrünü kısalttıkları için âdeta yalan haberin panzehiridir. Bu bakımdan yalan haberciler Devlet Radyosunun düşmanı kesilirler. İsmi Bizim Radyo olan o menhus komünist neşriyatı dinlemeleri için vatandaşlara tavsiyede bulunanların Devlet Radyosunu dinlemiyenler cemiyeti kurmağa kalkışacak kadar radyo aleyhtarlığını ileri götürmelerinin sebebi işte buradadır.

C.H.P. liderlerinin 10 senedir Devlet Radyosundan şikâyetleri dinmemiştir. Onlara göre yalan haberleri tekzip eden, memlekette yapılan tahriklere cevap veren radyo hilâfı hakikat konuşmaktadır. Bu yalan haberleri çıkaranlara milleti kardeş kavgasına götürecek tahriklere cüret edenlere karşı icap eden mukabelede bulunan radyo ise, vatandaşlara hakaret etmektedir. Hattâ sövmektedir. Encümenimiz Devlet Radyomuzun radyo gazetesi servisinin bültenlerini de celbetmek suretiyle tetkik etmiştir. Bu neşriyatta değil Türk milletine hattâ «memlekete kötülük yapan küçük bir zümre hariç» muhalefet mensuplarının dahi alınabilecekleri en ufak bir serzeniş bulunmadığı memnuniyetle görülmüştür. Çünkü bu sözü işite işite vatandaşlarda acaba bizim dinlemediğimiz bir anda Radyo hakikaten millete sövdü mü diye bir şüphenin uyanabileceğini nazara alarak, tetkikatımızın bu memnuniyet verici neticesini burada zikretmeyi faydalı bulduk. Radyo dinlenmesi de, dinlenmemesi kadar kolay bir vasıtadır. Meselâ alaturka musiki varken radyosunu kapayanlar olduğu gibi, alafranga musiki çalarken radyolarını kapayanlar da vardır. Hattâ nasıl gürültülü bir dans müziği çalarken bu memlekette en az onda dokuzu radyolarını kapatıyorsa, radyo gazetesi dinlemeye hakikatleri duymağa tahammülleri olmıyan yüzde 1 de aynı şekilde radyolarını kapıyabilirler.

Hattâ C.H.P. liderinin dünyayı ayağa kaldırmasına mahal dahi yoktur. Fakat C.H.P. liderinin istediği bu kadar değildir ki onların aklından meş'um çareler geçmektedir.

İşte İnönü'nün birkaç cümlesi:

Eğer biz ne pahasına olursa olsun hakareti kabul etmiyen büyük bir milletin evlâtları olduğumuz kanaatini samimî olarak besliyorsak bu müessesenin sönmesine tahammül etmemenin çaresini bulacağız.» (13/10/1958). «Radyonun sövmesine karşı millette biriken hiddetin şiddetinden korkuyorum, millet olarak radyo suistimaline tahammül etmiyeceğiz, bunun bilinmesini istiyoruz. (14/10/1958), Radyoda hiçbir milletin tahammül edemiyeceği şekilde iftiralar ve sövmeler yapılıyor, diye milletin tahammülü için yanlış ölçüler koymaya çalışmamalıdır. Türk milletinin sabrı ve tahammülü ne kadar hesapsız derecede ise tepkisi ve karşı koyması başladığı zaman hareketleri de o derece tesirli olacağına bütün tarih şahittir.

O halde? Kalkın ey ehli vatan değil mi?

İhtilâl Şartları:

Bu memlekette böyle içten dıştan vatandaşların en ulvî hislerini tahrip ve tahkir edecek en alçakça yalan haberler sıra sıra uydurulur. En uzak köylere kadar istisnasız yayılırsa bu memleket efkârı on sene fasılasız fiilî hareketlere teşvik ve tahrik edilir ve parti liderleri bu fiilî hareketlere bizzat önayak olurlarsa bu tahrik ve teşviklerden memlekete hiçbir zarar gelmemesi mümkün müdür? Tereddütsüz ifade edilebilir ki dünyada böylesine yıkıcı faaliyetlere (Sovyet Rusya ile hemhudut olduğu halde) tahammül edebilecek başka bir memleket yoktur. Memleketimiz mukadder tehlikelerden evvelce de kısa olarak arzettiğimiz veçhile ancak ve ancak:

1. Türk milletinin toptan millî menfaatlerimize ve hükûmet otoritesine karşı bağlılık ve itina ve hürmeti.

2. (Bir kısım yeni yetişen gençler ve maksatlı partizanlar hariç C.H.P. nin mazideki zihniyet ve icraatı ile bu parti liderinin kin ve ihtirası hakkında Türk milletinin derin vukufu.

3. Sovyet Rusyanın ezelî düşmanlığına karşı tarihten gelen tepki ve teyakkuzü.

4. Millî, Dinî ve ahlâkî hislerimizin beynelmilel komünizmin sızmasına imkân vermiyecek emsalsiz kuvveti,

5. İş başında sevilen - itimat edilen, takdir edilen, çalışkan, muvaffak, vatanperver bir hükûmetin bulunması... sayesinde kurtulabilmiştir. Yoksa çoktan bu memlekette İnönü'nün beklediği ihtilâl çıkmış ve Rusya elini kolunu sallıyarak yurdumuzu işgal etmiş olurdu. Başvekil muhterem Adnan Menderes 1.5.1960 tarihinde yaptığı radyo konuşmasında şöyle diyordu: Bir ihtilâli hak ettirecek sebepler, ihtilâl sebepleri bizim memlekette mevcut mudur?. Büyük halk kitlelerinin ölülerini gömmek için kefen bezi bulamadıkları zamanda mı yaşıyoruz? Başta üniversite ile mahkemeleri. matbuatı, iki büklüm bir memleket mi mevcut bugün? Yahut bu yalandan demokrasi yapacağız denilip de yalancı bir seçim ile zevahiri kurtardıktan sonra yine bilindiği şekilde icrayı ahkâm olunmak tasavvurlarının tatbikte olduğu ve mileti aldatmak için yapılan yalancı seçimlerle rey sandıklarının parça parça edildiği ve millet iradesinin bütün vatan sathında pervasızca çiğnendiği günleri mi yaşıyoruz. O devir ihtilâlin hak olduğu devir ve günler değildi de, ihtilâl şartları bugün mü mevcuttur memlekette.

Hayır, muhterem Başvekilimizin son konuşmalarında ifade ettikleri gibi güzelim memleketimizde ayaklanmalar için hiç bir sebep mevcut olmadığı aşikârdır:

a — Memleketimiz eski devrin hürriyetsizliği ikliminden çoktan kaçıp çok partili bir idareye kavuşmuştur. Hürriyetsizliğin, tek parti tahakkümünün seçim yapmadan iktidarda bulunmanın, seçim yapıldığı takdirde ise reylerin çalınıp millet iradesinin ayaklar altında çiğnendiğinin türlü ve aşikâr misallerini görmüş ve yaşamış olan memleketimiz bu iklimin içinden çıkıp gelmiştir.

b — Sefalete mahkûm olmanın yoksulluğun kaderi olduğuna inanmışçasına ve bunu kabul etmişçesine çeyrek asır içerisinde memleketin meselelerine vatandaşın ihtiyaçlarına sırt çevirmenin asla mevcut olmaması:

c — Türkiyemiz bugün asırlarca yapılmıyanların 10 sene içerisinde nasıl yapıldığını, memleketin bir baştan öbür başa herbirisi bir kıymet olan sayısız eserlerle nasıl donanmış hale geldiğini görmektedir. Ziraatte, sanayide, madencilikte, nakliyede, ekonomide, velhasıl iktisadî hayatın bütün kollarında Türkiye'nin nasıl akla sığmaz bir süratle bir asırlık bir mesafeyi bir 10 sene içinde aldığını görmekteyiz.

ç — Terakki, ümran, imar, iktisadî, içtimaî düzen velhasıl medenî bir cemiyet olmanın bütün şartlarını muayyen bir nizam ölçüsü içinde nasıl hep birden elele alınıp tahakkuk yoluna konulmuş olduğunu vatandaşlar görmektedir.

d — 10 sene evvelki ile bugünkü vatandaşlar mukayese ve hükümlerini vermiştirler. İşte bu şartlar, bu vasat ayaklanmanın şartları ve vasatı değildir.

6. Memleketimiz bir ihtilâlin maddî ve manevî şekillerine, ileri, hür hayata kavuşmanın icaplarına nasıl omuz silkercesine lâkayt kalındığını görüp yaşamış olan bir memlekettir.

Eksantrik Tasavvurlar ve Orijinal Fikirler:

Mevzuu, senelerdir yapılan tahriklerin vahim neticelerini intikal ettirmeden C.H.P. başkanının yakını

olan bir şahsa ait dergiden birkaç satırı aynen alalım:

«Madem ki C.H.P. için kritik bir devre açılıyordu ve mademki bir kuzuyu ille yemek havası içinde idi, o halde kuzunun etinin kemiğinin de pek yumuşak bulunmadığını göstermek lâzımdı. Nitekim bu haftanın başında CY ve arkadaşları gayretlerinden geri kalmadılar.» «Ancak yeni gayretlerde arkadaşları C.Y. yi bir takım eksantrik tasavvurlardan vazgeçirmeyi daha doğru buldular. Zira C.Y. belki yetişme tarzı itibariyle ihtiyatsız sayılacak hareketlerde bulunmaktan kendisini alamıyordu. O kadar bağlı bulunduğu partisine zarar getiriyordu. C.Y. ve arkadaşları fazla heyecanlı ve orijinal fikirlerin politikamızın bu devresinde frenlenmesi gereken şeyler olduğunu bu karara varılırken dört başı mamur şekilde düşünülmesi gerektiğini hatırlattılar.»

Bu yazının sahibi de, muhatabı da bu orijinal tasavvurlar ve orijinal fikirlerin nelerden ibaret olduğunu encümenimizde açıklanmaktan kaçınmışlardır. Bu tasavvurların nelerden ibaret olduğunu son hâdiseler kısmen ortaya çıkarmıştır.

Bu tasavvurların yalnız C.Y. ye ait olmadığı ve bu makalenin C.H.P. liderinin bugünkü mer'i hareketlerinin suçunu daha o zamandan üzerlerinden atabilmek için kaleme alınmış, daha doğrusu aldırılmış olduğu ardı arası kesilmiyen ayaklanma takımları ile ortaya çıkmıştır. Çünkü hâlen C.Y. faaliyette bulunacak mevki ve durumda değildir. Daha evvel C.H.P. liderinin hâdiselerden kendisini sıyırmak için yaptığı iki teşebbüsten bahsetmiştik. Bu yazının aynı usulün vasıtalı bir tatbikinden öteye bir mânâsı da yoktur.

V. Vahim Neticeler:

Yurdumuzda ihtilâl ve ayaklanmanın şartları ve zemini aslâ mevcut olmamakla beraber, senelerce dıştan yapılan bunca tahriklerin büsbütün semeresiz kalacağı

da şüphesiz düşünülemez. Nitekim bilhassa 1958 senesinden bugüne kadar yer yer müessif hâdiseler cereyan etmiştir. Bunlardan üçünü huzurunuzda izah ve tahlil etmek lüzumunu hissetmekteyiz.

a) Gaziantep ayaklanması,

b) Yeşilhisar,

c) Ankara ve İstanbul ayaklanması,

Şimdi bunları sırası ile raporumuzda evvelce arz etmiş bulunduğumuz noktaları tekrarlamaksızın izah edelim.

A — Gaziantep hâdiselerinin cereyan şeklini raporumuzun başında T.B.M.M. sinin meşruiyeti hakkındaki davranışlar vesilesi ile arzetmiştik. Şimdi mevzu ile alâkalı olmak üzere, Antep hâdiselerinin âmilleri ve neticeleri üzerinde durmak istiyoruz.

C.H.P. liderleri Gaziantep hâdiselerini vatandaşların seçim neticelerine karşı bir aksülâmel olarak göstermek için bugüne kadar ellerinden geleni yapmışlardır. 1946 seçim sabıkalıları, sanki Senirkent ve Aslanköy facialarına nâzire yaratmak sevdasındadırlar. En ufak bir hüsnüniyet ve dikkat bu iddiaların hakikatle alâkası olmadığını ortaya çıkarmağa kâfidir. Filhakika İnönü'nün ifade ettiği gibi Antep hâdiselerini seçim günü vatandaşların seçmen kütüklerinde isimlerini bulamamış olması masalına bağlamıya imkân yoktur. Çünkü Gaziantep hâdiseleri seçim günü veya onu takip eden günlerde başlamamış seçimden çok evvel bütün vehameti ile ortaya çıkmıştır.

a — Gaziantep'te kışkırtılmış C.H.P. liler, D.P. parti binası önünde daha propaganda günlerinde kahrolsun diye bağırmışlardır.

b — Seçimden evvel Muhterem Celâl Bayar'ın Antep'e teşrif edecekleri gün bir otomobilin içine konulan oparlörle muhterem Reisicumhura âlenî küfürlerle hakaret edilmiş ve maznun yakalanmıştır.

c — Muhterem başvekilin Antep'i teşrif edecekleri

ümidi ile toplanan halk dağıldıktan sonra bunlardan Kilis'e dönmekte olan Ziraat Vekilinin de dahil bulunduğu bir kafile, C.H.P. nin Kilis'teki açık hava toplantısından dönmekte olan yüzlerce kamyon dolusu C.H.P. linin hücumuna maruz kalmıştır. D.P. mensupları dövülmüş ve yaralanmıştır.

ç — Kilis'te, Kilis'e dönen bu kafile D. P. binası önünde nümayiş yapmışlar, hakaretler savurmuşlardır. Bu sırada orada bulunan bir jipin üzerinde bulunan C. H.P. bayrağının alınmış olması iddiası ile C.H.P. liler D.P. li bir şahsı emniyete şikâyet etmişlerdir. Hâdiseye emniyette el konulduğu halde yüzlerce C.H.P. li emniyet müdürlüğü binası önünde Hürriyet, Adalet diye nümayiş yapmışlardır. C.H.P. lilerin tecavüzünden çekinerek o geceyi emniyet müdürlüğünde geçirmeye mecbur olan D.P. li şahıs ertesi günü adliyeye sevkedilirken, bu defa 200 - 300 kadar C.H.P. li adliye binasının önünde adalet, hürriyet diye nümayiş yapmışlar ve D.P. li şahsın yüzüne tükürmek suretiyle fiilen galiz küfürlerle kavlen hakarette bulunmuşlardır.

C — Seçimden bir gece evvel 4 - 5 yüz kadar C.H. P. li ceza evine hücuma kalkışmışlar ve ancak jandarmanın müdahalesi ile binaya varmadan dağılmışlardır.

29/10/1957 tarihinde Cumhuriyet Bayramının kutlanması sırasında çıkarılan evvelce arzettiğimiz hâdiseler işte bu hazırlığın bir devamından ibarettir. Seçim akşamı henüz tasnif devam ederken, C.H.P. liler parti binasının dışına koydukları bir oparlör vasıtasiyle bir taraftan memleketin her tarafında seçimi kazandık, Gaziantep'te beş bin, on bin öndeyiz, diye neşriyat yapmışlardır. Diğer taraftan da parti binalarının önünde toplanmış olan binlerce halkçı nümayiş yapmışlardır. Memlekette ve orada kazandıklarını böylece ilân ettikleri belli olunca bu netice C.H.P. liler için büyük bir hayâl kırıklığı olmuştur. Fakat bu hayal kırıklığı, bir küskünlük şeklinde değil, bir taşkınlık şeklinde tecelli

etmiş, bunun üzerine C.H.P. idarecileri köylere haber salarak Cumhuriyet Bayramında çıkan hâdiseyi tertiplemişlerdir. Ayaklanmalar Vilâyet, Belediye, Parti binalarına hücum etmekle kalmamış, ayrıca bir kol Gaziantep mebuslarının birinin evini taşlamışlardır.

Antep hâdisesinin hukukî bünyesi:

Bir komiser öldürüldüğü, hükûmet ve belediye binalarına toplu ve kısmen silâhlı olarak hücum edildiği, Türk bayrağı belediye binasından indirilip yerine C.H.P. bayrağı konulduğu halde, sanki bunların hiçbiri olmamış, sanki bunlar suç değilmiş gibi, cereyan eden uzun muhakemeler neticesinde mahkemece verilen karar beraet şeklinde tecelli etmiştir. Teşkilâtı Esasiye kanununun 54 üncü maddesinin ikinci fıkrasında mevcut «Mahkemelerin mukarreratını T.B.M.M. si hiçbir veçhile tebdil, tağyir veya tehir ve infaz ahkâmına mümanaat edemez hükmü müvacehesinde, şüphesiz verilmiş olan mahkeme kararını T.B.M. Meclisi dahi değiştiremez. Fakat Teşkilâtı Esasiye kanununun üçüncü maddesinde Hâkimiyet bilâ kaydü şart milletin denilmesine ve 4 üncü maddesinde T.B.M.M. si milletin yegâne ve hakikî mümessili olup, millet namına bu hâkimiyeti istimal eder şekildeki sarih hükmü karşısında, T.B.M.M. si adına hareket eden encümenimizin bu hâdiseler üzerine eğilmek suretiyle Türk siyaset tarihinin en elim sahifelerinden biri olan Gaziantep hâdiselerinin hükûmet ve belediye binaları tecavüze uğradığı, bir komiser öldürüldüğü ve Türk bayrağı Belediye binası üzerinden indirildiği halde sanki hiçbir kanunsuz hareket mevcut değilmiş gibi, dâvaları beraetle neticelenmiş olması vâkıası üzerinde durmak, ve bu suretle teşrîî, veya icraî tedbirleri tesbit ve teklif etmek şüphesiz hakkı ve vazifesidir. Hâdiseler hakkında yapılan tahkikat dosyalar üzerinde yapılan tetkikat göstermiştir ki, suçluların tecziye edilmemiş olmasının sebepleri muhteliftir. Bunların başında toplu işlenen suçların

tesbitindeki müşkülâtı haklı bir sebep olarak zikretmek mümkündür. Fakat bidayette delillerin lâyıkı ile toplanmamış olması, şahitlerin tedhiş ve istima yolu ile mütezat ifadeler vermeğe sevkedilmiş bulunmaları ve bilhassa vazifelilerce kanunî hükümlerin yanlış tefsir edilmesi de bu neticelere ehemmiyetle müessir olmuştur. T.C.K. nun 145 inci maddesinin birinci hâdise ile alâkalı hükmü şudur:

Türk bayrağını tahkir kasdiyle bulunduğu yerlerden söküp kaldıran... kimse bir seneden 3 seneye kadar hapsolunur... Yerine bir parti bayrağı dikmek üzere Türk bayrağını bulunduğu yerden indirmekte tahkir kasdi aşikârdır. Maddeye bu kayıt umumiyetle bayrak indirmelerin maddenin şümulü dışında bırakılması maksadiyle konulmuştur. Hilâfına tefsir yanlıştır. Buna rağmen mezkûr maddenin böyle yanlış anlayışlara imkân vermiyecek açıklığa getirilmesi veya bir tefsir ile bu gibi yanlış içtihatların önlenmesi şayanı tavsiye görülmüştür.

Antep hâdiselerinde olduğu gibi vilâyet veya Belediye binalarının toplu olarak silâhlı veya silâhsız hücuma maruz bırakılmaları haline gelince: Evvelâ şunu kabul etmek lâzımdır ki böyle şakî bir hareketin yazılı kanunun ceza müeyyidesiyle karşılaşmamış olduğunu tasavvur etmeye dahi imkân yoktur. Evvelâ bir noktayı belirtmekte fayda vardır. Bu fiilî tecavüzü alelâde hakaret olarak mütalâa etmeğe imkân yoktur. T.C. Ceza Kanununun 159 uncu maddesinde hükûmetin manevî şahsiyetine âlenen tahkir ve tezyif edenler hakkında müeyyide vardır. Gerek fiilî tecavüzün hakaret olarak mütalâa edilmesine imkân bulunmaması ve gerekse hükûmetin manevî şahsiyeti mefhumu ile mahallî hükûmet binalarının bir irtibatı mümkün olmaması karşısında hâdiseye bu maddenin tatbik kabiliyeti tereddüdü mucip olmuş ve olmaktadır. Şüphesiz bu tecavüzler tecavüz edenler arasında hükûmetin manevî şahsiyetini

tahkir edenler olursa bu gibiler bu hareketlerinden dolayı T.C. Kanunun 159 uncu maddesine göre tecziye edileceklerdir. Fakat böyle olması diğerlerinin hareketlerinin müeyyidesiz kalmasını şüphesiz intaç etmemelidir.

T. C. Kanununun mal aleyhine işlenen cürümlerden bahis 10 uncu babının nâsı izrara ait 7 nci faslında efrada ait hükümler de mevcuttur. 516 ncı maddenin 1 inci fıkrası aharın menkul veya gayri menkul malını tahrip veya imha eden veya bozan veyahut bunlara zarar verenler hakkında müeyyideyi ihtiva etmektedir. Aynı maddenin 2 nci fıkrasının 2 numaralı bendinde fiilin âmmeye ait veya hizmetine mahsus binalar üzerinde işlenmesi hali şiddet sebebi olarak kabul edilmiştir. T.C.K. 157 nci maddesi ise aynen şöyledir: Yukarıdaki maddede beyan olunan cürüm hükûmete karşı şiddet veya mukavemet veyahut 10 veya daha fazla kimselerin birleşmesiyle vuku bulduğu takdirde suça iştirâk edenlerin cümlesi 1 inci kısımda beyan olunan ahvalde iki aydan iki seneye kadar hapis cezasiyle cezalandırılır. Vilâyet ve belediye binalarının taşlanması, eşya ve evrakın tahribi daha ağır bir suç teşkil etmese dahi izrar mahiyeti itibariyle hiç olmazsa 517 nci maddenin tatbiki mümkün olabilirdi. Böyle bir hâdiseyi vazıı kanunun bir izrar çerçevesi içinde mütalâa etmekle iktifa etmesi düşünülemez ise de bu maddenin tatbiki ceza verilmemesinden şüphesiz daha iyi olurdu.

Fakat Hükûmet konaklarına tecavüz hareketleri izrar ile müterafik olmaması da mümkündür. Hükûmet konaklarına tahrip edilmeden ve maddî zarar verilmeden de tecavüz mümkündür. Bunun müeyyidesiz kalmaması da şüphesiz lâzımdır. Fiilin hükûmet memurlarını vazifelerine müteallik bir iş yapmağa icbar için işlenmesi halinde de ceza kanunumuzda müeyyide mevcuttur. Filhakika T.C.K. un 254 üncü maddesinde aynen resmî meclisler âzasından veya hükûmet memurla-

rından biri hakkında vazifesine müteallik bir işi yapmağa veyahut yapmamağa icbar için şiddet veya tehdit gösteren kimse... denilmektedir. T. C. K. nun 251 ve 258 inci maddeleri ise aynen şu hükmü ihtiva etmektedir: (..... kanundan bakılacak...) Bu maddelerin hâdiselerde tatbik kabiliyeti şüphesiz vâkıanın oluş şekline ve tatbikatına taallûk eder. Ancak bir memura silâhlı mukavemeti veya silâhlı veya toplu vazife alınmasına mâni olmağı böylesine tecziye eden bir vazı kanunun hükûmet konağına vaki silâhlı tecavüzü cezasız bırakmıyacağı bedihidir. Diğer taraftan toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkındaki kanunda da toplantılar hakkında hüküm vardır. Fiil daha ağır bir cezayı icap ettirmediği takdirde bu fiile mezkûr kanun hükümlerinin tatbiki şüphesiz mümkün ve lâzımdır. Hükûmet konağına tecavüz hâdisesinin alelâde bir toplantı mahiyet ve hudutlarını aşabileceğini ve aştığını reddetmeğe imkân yoktur. T.C.K. nun ikinci kitabının devletin şahsiyetine karşı işlenen cürümlerle alâkalı birinci babının devlet kuvvetleri aleyhine cürümler başlığını taşıyan ikinci faslında da bu hâdiselerle alâkalı görünen bir hüküm mevcuttur. Bu 149 uncu maddededir. 149 uncu maddenin 1 inci fıkrasının mesele ile alâkalı hükmüne nazaran: her kim hükûmet aleyhine halkı silâh... kullanmak suretiyle isyana teşvir ederse: ... aynı maddenin üçüncü fıkrası aynen (... kanuna bakılacak...)

Evvelâ bir noktayı belirtmek yerinde olacaktır. Bu maddedeki hükûmeti İcra Vekilleri Heyeti olarak mütalâa etmeğe imkân yoktur, çünkü İcra Vekillerine ait hüküm 147 nci maddedir. 149 uncu maddedeki hükûmet tâbiri umumîdir. Silâhlı bir ayaklanma halinde velev fiil hükûmet konağını basmak veya hükûmet konağına tecavüz şeklinde olsa dahi bu maddenin tatbik edilemiyeceği aşikârdır. Ancak silâhsız tecavüzlerin bu maddenin de şümulü dışında kaldığı görülmektedir.

Kanun hükümlerini böylece belirttikten sonra tahkikat mevzuumuza Gaziantep hâdiselerine dönelim. Bu kanunî hükümler vazıı kanunun maksadına uygun şekilde tefsir edildiği takdirde suçluların tecziyesi mümkün olabilirdi. Böyle olmakla beraber muhterem Türk adliyesinin içtihat ve tefsir güçlükleri dolayısiyle bu kadar müşkül vaziyetlerden kurtarılması ve suçluların cezasız kalmasını intaç eden bu fiilî vaziyetleri bertaraf edebilmesi için mevcut hükümlerin tefsirine ve bundan da isabetli olarak bu hususta sarih bir hükmü getirecek bir tebdil veya tesis yoluna gidilmesini encümen olarak şayanı tavsiye bulduğumuzu ifade ederiz. Bu hâdiseler bir hakikati daha ortaya koymuştur. Partilerin kendilerine mahsus bayrakları bulunması ayırıcı bir unsurdur. Bayrak kanununda yapılacak bir tadil ile bu meselenin halli muvafık olur.

Hâdisenin siyasî Cephesi:

Hâdisenin en mühim olan cephesi siyasî cephesidir, çünkü burada mevzuubahis olan yalnız bir adlî vak'a değil, seçim emniyeti millî irade ve binnetice demokratik rejimin ta kendisidir.

C.H.P. idarecileri bu hâdiseye bir seçim kütükleri meselesi mahiyetini vermeğe çok gayret sarfetmişlerdir. Partiler arasındaki rey farkından çok sayıda kütüğe geçirilmemiş seçmenlerden bahsedilmesi bunlardandır. Allah, bilerek bu milletin tek reyini çalmış olanı da kahretsin. D.P. iktidarı idare ettiği bütün seçimlerde millet iradesinin tek reyine el atmamıştır, atmayacaktır. Seçim kütüklerinde eksik olabilir, fakat Allah da millet de şahittir ki bunun mağduru Demokrat Partidir. D.P. lilerin susmaları sadece iktidarda bulunmalarındandır. Bununla beraber seçim kütüklerini adlî teminata bağlayan ve bu kütüklerin tanziminde ihmal ve suiistimalleri görülecek vazifeliler hakkında tatbik olu-

nacak cezanın arttırılmasını derpiş eden tadillerin bir an evvel tahakkukunu zarurî görmekteyiz. Bununla beraber evvelce arz ve ispat ettiğimiz gibi Gaziantep hâdiselerinin seçmen kütükleriyle bir gûna alâka ve münasebeti yoktur. Antep hâdiselerinin seçim emniyeti ve rejimi alâkalandıran bir hâdise olması tamamen başka zaviyedendir.

Malûm olduğu üzere C.H.P. idarecileri Gaziantep ayaklanmasını örnek alınacak bir misal ve vak'a olarak Türk milletine takdim etmek gayretindedirler. Antep ayaklanması o günden bugüne kadar C.H.P. liderleri için bir ümit kaynağı olmuştur. Önümüzdeki seçimlerde bütün vilâyetlerin birer Antep olacağını açıkça söyleyen C.H.P. mebusları görülmüştür. En ihtiyatlı konuşanlar yirmi vilâyetten bahsetmektedirler, ama C.H.P. liderleri için gaye ve ümit önümüzdeki seçimlerde bütün vilâyetlerin birer Antep haline gelmesidir. Bu onlar için iktidarın yegâne yoludur. Antep ayaklanmasına bağlanan ümitleri daha iyi kavrayabilmek için bu hâdiseleri 1957 seçimlerinde Beyoğlu İlçe Seçim Kuruluna tasnifin devamı sırasında hücuma kalkışan zorbaların ve sabıkalıların hareketleriyle birlikte mütalâa etmek yerinde olur. Ümitler şudur: Tasnif, vilâyette seçimi C. H. P. nin kazandığını göstermekte ise şüphesiz hâdise çıkmıyacaktır. Tasnif eğer çok büyük farkla D.P. lehinde ise burada da belki bir hâdise çıkarmak mümkün olmıyacaktır.

Asıl hâdise D. P. nin az rey farkiyle kazandığı vilâyetlerde çıkarılacaktır. İnönü'nün rey farkı az olan vilâyetler üzerinde uzun uzun durmuş ve konuşmuş olması işte bundandır. Hattâ onları belli eden haritaların kendi gazete ve dergilerinde yayınlanması C.H.P. nin bir geleneği haline gelmiştir. Bu vilâyetlerde Beyoğlu, İlçe Seçim Kurulu hâdisesinin tekrarlanabilmesi için seçimden evvel bir kısım sabıkalılar ve parti yobazları vazifelendirilecek ve silâhlandırılacak, tasnif sırasında tıp-

kı Antep'te olduğu gibi oparlörlerle vesair vasıtalarla bütün memlekette o vilâyette seçimi Halk Partililer tasnif sırasında toplanıp nümayiş yapacaklar ve seçimi kaybedeceklerini anlar anlamaz belediye binasının basılması gibi seçim binasını basacaklar, o vilâyette C.H.P. mebuslarının kazandığını mahallî C.H.P. teşkilâtı ilân ve merkezlerine iblâğ edecek ve sonra iktidar: bu bir hayâl bu bir rüyâ... bu denize düşenlerin yılana sarılması hikâyesi.

Bu memlekette buna müsaade edecek ne B.M.M. var ne hükûmet var ne de millet var, T.B.M.M. teşrii vazifesini yapacak, hükûmet bu kanunları tatbik ve icra edecek ve seçmen vatandaşlar (C.H.P. idarecilerinin silâhlandıracağı zorbaların korkusiyle değil) bir bayram havası neş'e ve rahatlığı içinde seçime gidecek kim kazanırsa o iktidara gelecektir.

Millet de C.H.P. li zorbaların millî iradeyi bir defa daha ayaklar altına almasına artık müsade etmiyecektir. Senirkent ve Aslanköy kahramanları CHP. nin zor balığından seçimin ehemmiyetini kurtarmasını bilecektir. Kaldı ki vatanperver dürüst Halk Partililerin böylesine bir rey şekavetine razı olmıyacakları da şüphesizdir. C.H.P. liderlerinin 1946 vebali gibi bir ikinci vebali omuzlarına alabilecekleri çok az Halk Partili bulabileceklerdir, çünkü bu memlekette bu kabil eksantrik tasavvurlar makes bulmamıştır ve bulamıyacaktır.

B — Yeşilhisar ayaklanması:

Yeşilhisar hâdiselerinin henüz duruşması devam ettiği için hâdiselerin cereyan şeklini objektif olarak anlattıktan sonra hâdisenin münhasıran siyasî cephesini ele alacağız ve adlî cephesi üzerinde durmıyacağız.

Yeşilhisar 1957 seçimlerinde C.H.P. nin D. P. ye nazaran daha fazla rey almış olduğu küçük bir kasabadır. C.H.P. liler bu mahallî üstünlüğe güvenerek orada

birçok nâhoş hâdiselere sebebiyet vermişlerdir. Bu bakımdan son Yeşilhisar ayaklanmasını izah etmeden evvel bu hâdiseleri hazırlıyan sebepleri incelemek yerinde olacaktır. C.H.P. nin propagandasının en salâhiyetli ağızları yurdun diğer bölgelerine olduğu gibi mahut yalan haberleri yayıyorlar, bu meyanda: «Amerikan dostluğunun aleyhindeyiz. Amerikalılar gelmişler, orada Türk namusuna tecavüz ediyorlar. Demokrat iktidar hükûmeti, senenin muhtelif zamanlarında memleketin şurasından burasından tedarik ettiği yüzlerce Türk kızını Amerika'ya gönderiyor.

Amerika'dan yardım almak için Türk kızlarını Amerika'nın idaresi başında bulunan insanlara peşkeş çekiyorlar. Bu cihet mahallen yapılan tahkikat ile tesbit edilmiştir. (Evrak ve zabıtları eklidir) bu yalan haberler muhitte halkı tahrik edecek zehirli bir vasat buluyor, hava fevkalâde gerginleşiyor. Son hâdiselerden bir müddet evvel C.H.P. iktidarı zamanın Belediye reisi ve hâlen C.H.P. İlçe Başkanı olan bir şahıs Yeşilhisar'ın D.P. li belediye reis vekilini yemekten sonra şehir kulübünde otururken Halk Partisi binasına davet ediyor. Orada Yeşilhisar'ın ileri gelenleri, memurlar, öğretmenler de bulunuyor. D.P. li belediye reis vekili daveti kabul ediyor. Beraberce C.H.P. binasına gidiyorlar, kapalı bulunca geri dönüyorlar. C.H.P. İlçe Başkanı oturur oturmaz:

— Sen kim oluyorsun bizim dükkâna ceza kesiyorsun, diye Belediye reis vekiline çatıyor. Belediye reis vekili:

— Şimdi oturuyoruz, bırak bu meseleleri, eğer haksızlık varsa yarın belediyeye gel konuşalım, müdafaan sabit olursa kaldırırız, burada buna lüzum yok diye cevap veriyor. Bunun üzerine C.H.P. İlçe Başkanı hakaret ediyor. Buna orada bulunan bir belediye zabıta memuru müdahale ederek kayboluyor. Belediye memuruna senin hakaret etmeği hakkın yoktur diyor.

Birden C.H.P. İlçe Başkanı: «Ben gelinceye kadar namuslu insansan buradan ayrılmazsın, diyerek kulüpten çıkarak evine gidiyor, dönünce elinde tabanca, işte İnönü'nün dediği an bu andır, diyerek belediye reis vekiline iki el ateş ediyor. Bu hususta şehir kulübünde hazır bulunanların ve hattâ C.H.P. İlçe Başkanının eşinin ve çocuklarının şahadetleri mevcuttur.

Adliye işe el koyuyor. Tahkikat yapılıyor. C.H.P. İlçe Başkanı tevkif ediliyor, hazırlık ve ilk tahkikat neticesinde kasden adam öldürmeğe tam derecede teşebbüs suçundan lüzumu muhakeme kararı veriliyor. Mevkufiyet halinin devamı da karar altına alınıyor. Bu tahkikat ve karar C.H.P. li bazı vatandaşların taşkınlıklarına vesile teşkil ediyor. D. P. mensuplarından bir kısmının camları muhtelif tarihlerde ve muhtelif saatlerde taşlanıyor. C.H.P. propagandası ve taraftarı gazetelerden son hâdiseleri kooperatif seçimlerinde kaybeden mahallî D.P. teşkilâtı tarafından çıkarıldığı ortaya atılıyor. Bu iddia tamamen hilâfı hakikattir. Çünkü seçimlerde hâdise çıkarılacağı D. P. lilerin tevkifi cihetine gidileceği şayiası çıkarılmış olduğu için ve esasen idare heyetinden beş âzası da Demokrat olduğu ve statüye göre yapılacak toplantıdan ancak iki âza değişmesi bakımından D.P. için ekseriyetin kaybolması bahis mevzuu olmadığından D.P. teşkilâtı seçime iştirâk etmemiştir. Bu itibarla seçim kaybetmek diye bir şey yoktur.

24/3/1960 tarihinde vuku bulan ayaklanma bir cam taşlama ihbariyle başlamıştır. Hâdisenin cereyan şekli mevcut ve toplanan delillere ve mahallî C. Savcılığının hazırlık 960/58 esas 960/27 iddia ve 960/15 sayılı 14/4/1960 günlü iddianamesine göre şöyledir: C.H.P. li meçhul bir şahıs meçhul şahıslar tarafından camının taşlandığını zabıtaya ihbar etmiş biri C.H.P. li diğeri ikisi D.P. li olmak üzere üç şahıstan şüphe ettiğini bildirmiştir. Zabıta bu ihbar üzerine bu üç şahsı celbetmiş ve

malûmatlarına müracaat etmiş ve üçünü de delil bulunmadığından salıvermiştir. Bunlardan C.H.P. li olan şahıs emniyet binasından ayrıldıktan sonra beni dövdüler, kanun yok mu biz altı kardeşiz birimiz, ikimiz de Halk Partisi uğruna feda olsun diye bağırmış ve küfürler savurmuştur. Bunun üzerine esasen o gün sağda solda küme halinde beklemekte olan C.H.P. liler bu şahıs etrafına toplanmağa başlamışlar bu arada orada bulunan D.P. li bir şahıs bağıran bu şahsın işe parti lâfını karıştırdığını duyunca kendisine hitaben ne var, ne oluyor, memleketin büyükleri var, onlar bu işi halletsinler, seni şikâyet eden bir Halk Partili, parti lâfını ne karıştırıyorsun şeklinde cevap vermiş, bu söz üzerine C.H.P. liler hep birden bu D.P. li şahıs üzerine çullanıp öldüresiye dövmeğe başlamışlar. Bunu gören polis memurları bu şahsı kurtarmak ve topluluğu dağıtmak maksadiyle hâdise mahalline gelmişlerdir. Bu defa C. H. P. liler polis memurlarına tecavüz etmişler ve C.H. P. li üç şahıs polis memurunun başına sert bir cisimle vurarak gözünden yaralayıp yere yıkmışlar ve maznunlar hep birlikte diğer memurları araya alarak dövmeğe başlamışlardır. Bu sırada o civarda bulunan askerlik şubesi reis vekili vaziyetin vehametini görünce havaya üç el silâh atmıştır. Bunun üzerine C.H.P. lilerin biraz aralanmasından faydalanan bir polis memuru silâhını çekmiş, o da ateş etmiş. Bu sayede ve yetişen Jandarma erlerinin müdahalesiyle polis memurlarını halkçıların ellerinden kurtarmak mümkün olabilmiştir. Buna rağmen topluluk bu defa hükûmet konağının önüne gelerek, Adalet yok mu bu nasıl hükûmet? diye bağırarak tezahüratta bulunmuşlardır. Bu esnada adliye binasında bulunan C. Savcısı halkçılara dağılmalarını ihtar etmiş, buna rağmen maznunlar bu defa hem sövmek, hem de ölümle tehdit etmek suretiyle savcıya lisanen târiz etmişlerdir. Maznunlar hükûmet konağına tecavüze kalkınca içeri girmelerine mâni olmağa çalışmış, bu

arada halkçılar Kaymakama hem sövmüşler ve hem de fiilî tecavüzde bulunmağa başlamışlardır. Orada bulunan şahitler kaymakamı kucaklıyarak müşkülâtla binaya sokabilmişlerdir. O sırada postahaneye gidip dönen bir C.H.P. li topluluğa: Dağılın, yapacağınızı yaptınız, demesi üzerine savcının ve kaymakamın bin bir ricasına rağmen dağılmıyan insanlar derhal dağılmışlardır. Hâdisenin adlî ve hukukî cephesine temas etmiyeceğimizi ifade etmiştik. Fakat hâdisenin siyasî cephesinin vehametini inkâra imkân yoktur. Filhakika:

1 — C.H.P. ilçe başkanının şehir kulübü gibi bir yerde bir D.P. reis vekiline ateş etmesindeki hususiyet ve vehamet nazara alınmasa dahi ateş ederken İnönü'nün dediği an işte bu andır, demiş olması üzerinde durulacak bir keyfiyettir.

2 — Eğer D.P. İlçe Başkanı bir C.H.P. liyi bu şekilde öldürmeğe teşebbüs etmiş olsaydı gazetelerin ve C. H. P. propagandasının koparacağı feryat malûm bulunduğu halde bu hâdiselerin gazetelerde akis bulmaması ibret verici bir vâkıadır.

3 — Mevcut açık delillere göre lüzumu muhakeme kararı verilmiş olmasına mukabil C.H.P. lilerce adliye ve zabıta makamları aleyhine tezahürat yapılmış olması ve bu şekilde bir suç işlemiş şahsın ağır ceza mahkemesine sevki sırasında lehinde nümayiş ve tezahürat yapılmış olması adliyenin vekarına münafi ve vatandaşları suç işlemeğe teşvik edici bir harekettir.

4 — Bir C.H.P. linin tazyik iddiasiyle sokak ortasında bağırması üzerine böyle bir şey varsa şikâyet edersin. Aleyhinde ihbarı yapan bir halk partilidir, diye müdahale etmekten başka hâdise ile herhangi bir alâkası bulunmıyan bir D. P. linin C.H.P. liler tarafından öldüresiye vurulması C.H.P. propagandasının vatandaşlar arasına soktuğu nifakın derecesini gösterecek acı bir misaldir.

5 — Bir vatandaşın dövülerek öldürülmekte olduğunu gören zabıta müdahalesi üzerine polisin linç edilmeğe teşebbüs edilmesi C.H.P. liderlerinin mebuslarının fiilî tecavüzlere önayak olmasının memleketi ne hale götürmekte olduğunu göstermesi bakımından ehemmiyetlidir.

İşte Yeşilhisar hâdiselerinin siyasî cephesini bu ışık altında mütalâa etmek icap eder.

Yurdun herhangi bir bölgesinde böyle vahim bir hâdise cereyan ettiği zaman her vatandaşa düşen vazife partizan hisleri bir tarafa bırakarak bu hareketleri takbih etmek ve en azından tasvipkâr ve teşvikkâr davranmamaktır. Böyle olmasına rağmen CHP. lideri İnönü'nün Kayseri'ye bir kongreyi vesile ederek yola çıktığı, kongrelerin durdurulduğu ve hâdise çıkması ihtimalinin mevcut olduğu kendisine valilikçe tebliğ edilmesine rağmen, bu tebliği fevkalâde nahoş bir şekilde karşılamak suretiyle, Kayseri'ye gitmekte ısrar ettiği ve ancak inzibatın fiilî tedbirlerle önlenebildiği malûmdur. Mahallî hâdiseleri körükliyeceği muhakkak olan bu geziyi yapmaya teşebbüs etmiş olması CHP. liderlerinin aslâ övüneceği bir hal olmadığı gibi, hükûmet için böyle bir tedbir almış olmak bir hatâ değil bilâkis fevkalâde bir hareket olarak mütalâa edilmek lâzım gelir. Çünkü adliyenin şeref ve haysiyetini korumak, yalnız hükûmete değil, muhalif partiler de dahil bütün siyasî partilere, hattâ bütün vatandaşlara düşen bir memleket vazifesi, hattâ kanun icabıdır.

C — Üniversite Muhtariyeti ve Son hâdiseler:

Son hâdiseleri tetkik etmeden evvel Üniversite muhtariyetinin bazı üniversitelerimizdeki tatbikatı hakkında malûmat vermeği zarurî buluyoruz. CHP. Lideri İnönü'nün iktidar konuşmasında bu mevzuda serdettiği fikri raporumuzun başında arzetmiştik. İnönü ay-

nen şöyle diyordu: (Mâsum üniversite talebesinin büyük kitlesi içine girmek fırsatını bulmuş olan politikacılar üniversite talebesi adına memlekette ehemmiyetli bir mesele ortaya çıkarmışlardır. Biz seçimden sonra bu meseleyi ciddiyetle ele alacağız. Aile babalarının göz nuru, memleketin istikbali ve dayanağı olan gençlerin içinden ufak bir kısmının olsun, tahrik politikacılarının insafsızlığına kurban olmasına kayıtsız kalmıyacağız.»

Buna rağmen 24/10/1951 tarihinde CHP. İstanbul Beyazıt ilçesi üniversiteliler İnkılâp Ocağının açılması ile CHP. propagandasının mâsum üniversite talebesinin mâsum kitlesi içine girmek yoluna baş vurduklarını görüyoruz. İnönü'nün bu ocağı açış konuşmasında, bugünkü tahriklerin daha o günden tohumlarının atıldığının işaretlerini sezmek mümkündür. İnönü bu konuşmasında çetin bir mücadele hayatından bahsetmiş ve demiştir ki: «Bu bir bakıma çetin imtihanlar hayatıdır. Bir bakıma çetin güçlüklere karşı koyan idealist bir milletin idealist çocuklarına yaraşır kahraman bir hayattır. Hepiniz böyle bir kahraman hayatı sürebilmek için dünyaya geldiniz. Ömrünüzü de bu uğurda feda etmekle geçireceksiniz.» CHP. yi öven talebelere ileride verilecek büyük mevkilerden bahsettikten sonra İnönü sözünü şöyle bitiriyordu: «Demokrasi ile idare olunan bir memlekette ilânihaye iktidarda kalmak mümkün değildir. Millet bir müddet sonra iktidarı değiştirecektir. O günler sizin için hazırlanıyor.»

CHP. propagandası Üniversiteye günlük politikayı sokmak teşebbüsleri ile aynı zamanda Üniversite muhtariyeti meselesini de ele almıştır. 23/10/1951 de İnönü yaptığı hususî bir basın toplantısında bu mevzuu ele almış 2/5/1952 de de şikâyete başlamıştır. «Üniversiteler muhtariyetleri için mücadele haline girmişlerdir. Bünyelerine göre mukavemet imkânları muhteliftir ve uğraşmaktadırlar.»

İlim muhtardır. İlme müdahale edilmez. Ama tahrik ilim değildir. İlmin serbestliğinden faydalanılamaz. İlmî hakikate rağmen üniversite muhtariyetinin seyrinde ilmin serbestliğinden faydalanarak talebelerinin içinde ilk günlerden itibaren türlü tahrik usulleri tatbik olunur. Bir kısım talebeler günlük politikanın kucağına atılıp meş'um ve mevhum irtica isnat ve iddiaları, Atatürk inkılâpları elden gidiyor tehdit ve iftira cumhuriyet tehlikede safsataları. Seçimde hile yapılacak, seçimlerde geçemiyecekler, demokrasi, elden gidiyor efsanesi ve nihayet anayasa iptal edildiği şeklinde şenî yalanlar. Genç dimağları teşviş ve tahrik için uydurulan bu yalan haberlerin ilimle hiçbir alâkası olmadığı ve bu tahrik politikasının, Üniversite ve ilim muhtariyetinden faydalanmıyacağı aşikârdır.

CHP. propagandası seneler geçtikçe bu muzır faaliyeti şiddetlendirip CHP. mebuslarından bir kısmı münhasıran bu tahrik işleri ile vazifelendirildi. Üniversitede okuyan CHP. lilerin çocuklarından bir kısmı hususî faaliyet gösterdiler. CHP. lilerin sırf paso almak, propaganda yapmak için fakültelerin birinci sınıflarına kaydedilenlerin adedi çoğaldı. İşin en vahimi CHP. temayüllü bazı profesörler, ilme politika karıştırmaya başladılar. İktidar aleyhinde ders vermek kolay ve şümullü bir şöhret vesilesi haline getirildi. Buna tamah eden bir şöhret heveslileri görüldü. CHP. liderleri profesörlere mebusluk, vekillik, hattâ reisicumhurluk vaadediyorlar ve bu vaadlerin ruhlarda ne derece iz bıraktığını tesbite şüphesiz imkân yoktur. Fakat şüphesiz hiçbir tesir bırakmıyacağını kabul de kolay değildir. Bütün bu faaliyetler Üniversite muhtariyeti kisvesinde cereyan etti. İktidar ise bunlara sırf ilim rencide olmasın ve üniversitenin ilmî muhtariyetine halel gelmesin diye bugüne kadar sabır ve tahammül gösterdi. Bir misal olmak üzere 7/1/1960 tarihli Ulus gazetesinin bir

haberinin mevzu ile alâkalı kısmını aynen alıyoruz:

«İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi profesörlerinden H. N. Kubalı bugün fakültede verdiği Esas Teşkilât Hukuku dersinde önümüzde yapılacak seçimlere temas etmiştir. Önümüzdeki günlerde yapılması beklenen bu seçimlerin eşit şartlar altında yapılmasının temin edilmesi üzerinde duran Prof. aksi takdirde bu seçimlerin vahim sonuçlar doğuracağını ve bu sonuçtan doğacak mesuliyetin idari kuvveti ellerinde bulunduran iktidara ait bulunduğunu bildirmiştir.»

İlim ileride yapılacak seçimlerle alâkalanmaz. İlim bir profesörün vehmi bu vehme istinad eden tehditleri üzerine vazedilemez. O halde bu konuşmanın ilim ile hiçbir alâkası olmadığı ve sırf bir siyasî propagandadan ibaret bulunduğu aşikârdır. Buna rağmen bu şahıs halen profesördür. Bu konuşması üzerine ne senato ne de vekâletçe herhangi bir teşebbüs yapılmamıştır.

İşte Üniversitenin muhtariyet tatbikatından şikâyet edenler, işte üniversite muhtariyetini yok etti denilen iktidar. Ayni profesör anasayanın metnine ve ruhuna, tahkikat encümenleri hakkındaki meclis tatbikatına ve 7468 sayılı kanunun sarahatına tamamen aykırı olarak 27.4.960 tarihinde beyanat vermiştir. Ertesi günkü gazetelerde çıkan haber şudur. «Dün kendisine müracaat eden gazetecilere Anayasa profesörü... H. N. Kubalı meclis tahkikat komisyonlarına fevkalâde yetki tanınması ile ilgili kanun teklifinin anayasa ve demokrasi prensiplerine aykırı olduğunu, böyle bir kanunun siyasî hürriyetleri ve basın hürriyetini tatil edeceğini, mahkemelerin istiklâlini de bertaraf edeceğini de bildirmiştir.» Profesörün bu beyanında encümenimizin kuruluş sebebi içtüzüğün hükümlerini yanlış anlatmak suretiyle hâdiseleri izah etmiş, gûya encümenimize mahkeme salâhiyeti verilmiş gibi bir faraziyeye istinat ederek sözlerini şöyle bitirmiştir: «O halde T.B.M.M. si bizzat hâiz olacağı bu mahiyetteki bir salâhiyeti bir meclis ko-

misyonuna tanıyabileceği tasavvur edilemez. Aksini düşünmek ve yapmak anayasanın 68 inci ve 70 inci maddelerinin bir ihlâlidir.» Bu anayasa profesörünün işi ne kadar yanlış zaviyeden ele aldığının en bariz delili ise Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun 68 ve 70 nci maddelerinden bahsetmiş ve buna mukabil 3, 4 ve 6 ncı maddelerinden tegafül ederek görülmüş olmasıdır.

İlim tahrife cevaz vermez. Fakat tahrif yoluna sapanların veya tetkik lüzumunu hissetmeksizin cahilâne konuşma yapanların ilimle alâkası yoktur. Üniversite muhtariyeti mesnetsiz siyasî propaganda ve tahriklerin ve şahsî emel ve ihtirasların kalkanı haline getirilemez. Buna rağmen aynı profesörün bu yeni hareketinden dolayı Senatoda hâlen bir yeni tedbir alındığını görmüyoruz. Meselenin tıpkı İnönü'nün 9/5/1950 tarihinde İstanbul'da «Böyle vahim hiçbir sebep olmadığı halde» ifade ettiği gibi ciddiyetle ele alınması zarurîdir. Bu ancak teşrîî yolla yapılabilecektir.

Ç. İstanbul ve Ankara Nümayişleri:

Senelerdenberi fasılasız devam ettirilen tahrikler, profesörlerin hakikatleri tahrif eden konuşmaları, C.H.P. propagandasının talebeler içine saldığı yalan haberler nihayet CHP. li bazı mebusların açık faaliyetleri neticesinde ilk müessif nümayiş hâdisesi, 28/4/1960 tarihinde İstanbul'da vukua geldi. Zahirî sebepler şunlardır:

1. Gûya Anayasaya aykırı olarak tahkikat encümeni kurulmuş olması.
2. Tahkikat encümenine gûya Anayasa dışı salâhiyetler tanınmış olması.
3. İnönü'ne 12 celse meclisten çıkarılma cezası verilmesi.

Tahkikat encümenlerinin hukukî durumunu ve 7468 sayılı kanunun ihtiva ettiği kayıtları ve İnönü'nün

fiiline uygun olarak tatbik olunan dahili nizamnamenin 188 inci maddesinin 3 üncü fıkrası hükmünün, evvelce arz ve izah ettiğimiz için ileri sürülen bu zahirî sebeplerin hilâfı hakikat bulunduğunu tekrarlamakla iktifa edeceğiz. 28/4/1960 tarihinde cereyan eden hâdiseler salâhiyetli merciin tebliğinde de belirtildiği veçhile aynen şöyle olmuştur. O gün Üniversite talebeleri tarafından CHP. gençlik teşkilâtının teşviki ile B.M.M. sindeki hâdiseleri protesto makamında bir yürüyüş yapılacağı Emniyet müdürlüğünce öğrenilmiş, Beyazıt meydanında inzibatî tedbirler alınmıştır. Saat 10 raddelerinde Hukuk Fakültesi anfisinde fakülte talebelerinden birisi kürsüye çıkarak oparlör ile mecliste cereyan eden hâdiseler aleyhinde gençliği protestoya teşvik ve tahrik eden bir konuşma yapmış, arkadaşlarını nümayişe davet etmiştir. Bu davet ile başlıyan ve fakülte binası ile bahçesine sirayet eden nümayişçilere, polis tarafından dağılmaları ihtar edilmiş ise de talebe bu ihtara taş ve silâhla mukabelede bulunarak ve polise fiilî mukavemet göstererek ilk anda üç polis memurunu yaralamışlardır. Nümayişin büyümesi karşısında ordudan takviye istenilmiş ve gaz bombası kullanılarak talebe üniversite bahçesi ve binası içinde kordon altına alınmıştır. Ancak, hariçtekilerin de zamanla toplanması ve talebe arasına birçok partizan ve çapulcunun katılması ile büyüyen kafile Beyazıttan muhtelif istikametlere doğru, evvelden hazırlanmış bayraklar ile yürüyüşe başlamış, bir taraftan da mâni olmak istiyen zabıta ve asker kuvvetlerine karşı şiddetle mukavemet ve tecavüze cür'et etmişlerdir. Bu meyanda Ankara caddesinin üst ve altında muhtelif gruplar halinde Hükûmet Konağına doğru yürüyen nümayişçiler hükûmet kuvvetleri tarafından şiddetle defedilmiş ve püskürtülmüştür. Burada yakalanan nümayişçilerin ceplerinde evvelden dağıtılmış sureti mahsusada hazırlanmış 6 oklu CHP. pankartları bulunmuştur. Bu hâdiseler sırasında 15 po-

lis memuru biri ağır olmak üzere yaralanmış, nümayişçilerden ise bir Malatyalı talebe ile, o da sert bir cisme çarpıp oradan sekme suretiyle isabet ettiği raporla sabit olan bir kör kurşunla ölmüştür. Talebeden 16 kişi yaralanmıştır. Başkaca ölü ve yaralı yoktur.

Hâdiseler bu şekilde cereyan etmiş olmasına rağmen ve yalnız bir şahsın ölmüş olduğu salâhiyetli mercie resmen bildirilmiş olmasına rağmen bütün memlekette ve bilhassa Ankara Üniversitesi içinde aynı gün,

1. İstanbul'da kan gövdeyi götürdü,
2. Yüzlerce ölü ve yaralı var,
3. Rektör dövülmüş ve yaralanmış,
4. Bir kızın coptan gözleri dışarı fırlamış,
5. Bir kız talebenin barsakları dışarı fırlamış,
6. Vali, Belediye Reisi... ölmüş gibi hâdisede hakikatlerle hiçbir alâkası bulunmıyan, talebeleri halkı galeyana sevkedecek yalanlar çok evvelden CHP. mebusları tarafından yurtlar gezilmek suretiyle esasen alınmış olan ayaklanma tertipleri bu yalan haberler sayesinde genişlemiş, bu defa Ankara'da hem Hukuk, hem de SBF. tesinde ayaklanma hareketleri görülmüştür. Hâdise yine resmî mercilerin teyit ettikleri veçhile aynen şöyle olmuştur. 28/4/1960 günü saat 9,30 da Ankara'da Hukuk ve SBF. talebelerinden bir kısmının mekteplerin bahçesinde toplanarak nümayiş yapmaya teşebbüs edecekleri zabıta tarafından istihbar ve tesbit edilmiştir.

İlk anlarda 3 - 4 yüz kişi olarak tertiplendiği görülen bu hareket her iki fakülte dışında ve yanında alınan emniyet tedbirleri ile sokağa intikal etmeden durdurulmuştur. Bu arada hâdise mahalline, başta Örfî İdare Kumandanı olduğu halde gelen vazifeliler, nümayişçilere dağılmaları ve okullarına girmeleri ihtarında bulunmuşlardır. Bu ihtara bidayette mukavemet eden büyük

bir ekseriyetin başında, tahminen 200 ile 300 kişi zabıtaya mukavemet, verilen emri tanımadıklarını söyliyerek kendilerine bu ihtarı yapanlara karşı evvelâ lisanen harekette bulunmuşlar, bu tecavüz karşısında zor kullanmak mecburiyetinde kalan zabıta kuvvetlerine karşı, taş ve cam parçaları ile hücuma yeltenmişlerdir. İlk hâdise Hukuk Fakültesi bahçesinde başlamış ve miktarı 200 ü aşmıyan nümayişçiler polis ve polis yardımcısı askerî kuvvetlerin yardımı ile okul binalarına sokulmuşlardır. İkinci hâdise kısa bir zaman sonra SBF. tesinde başlamıştır. Bunlar keza 200 ilâ 300 kişilik bir grup yeniden okullarından çıkarak bu defa zabıta kuvvetlerine açıktan ve fiilî tecavüzde bulunmaları üzerine yapılan ihtar ve ikazlara rağmen tekerrür eden ve şiddetlenen bu hareketleri karşısında polise yardımcı askerî kuvvetlere havaya ateş emri verilmiş ve müteakiben okul binasına girilerek mütecavizlerden 58 kişi yakalanıp, Örfî İdare mercilerine teslim edilmiştir. Bu hâdiseler sırasında polis ile 3 itfaiye mensubu ve bir er atılan taş ve cam parçaları ile, talebeden 11 kişi polisle yaptıkları mücadele sırasında hafifçe yaralanmışlardır. Ölü yoktur. Bu esnada bazı CHP. mebuslarının talebe arasında hazır bulundukları ve talebeyi tahrik ettikleri tesbit edilmiştir. Bunlar Ferda Güley, Ahmet Üstün, Melih Küçüktepepınar, Ahmet Fırat, Muslihittin Yılmaz Mete'dir. Turhan Feyzioğlu'nun ise bir gece evvel talebe yurtlarını bir arkadaşı ile beraber gezdiği tesbit edilmiştir. Bu hâdiseler üzerine bu defa aynı mahiyette yalan haberler ortaya atılmıştır. Bunlar, Ankara'da kan gövdeyi götürdü, yüzlerce ölü ve yaralı var, bir kızın gözü çıkmış, talebe filânın kolunda filân görmüş, filân de gözü ile görmüş, ölüler hastahane buzluklarında saklanıyormuş. Filâna hakaret edilmiş, filân kulağı ile duymuş, hiçbir isim vermeden çıkarılan bu yalanlar daima yeni bir ayaklanmanın, kolaylaştırıcı ve sağlayıcı ve şümullendirici unsuru olarak kullanılmıştır. Bunların

içinde şüphesiz en vahim olanı 2/5/1960 tarihinde NA TO toplantılarına tesadüf ettirilen İstanbul hâdiseleri ile, güya bir subayın dövüldüğü iddiası ile askerî talebelerin kışkırtılmasının sebebiyet verdiği 21/5/1960 tarihindeki Ankara hâdiseleridir. 2 Mayıs günü İstanbul'da iki perişan teşebbüs görülmüştür. Muhterem Başvekilimizin Radyo konuşmasında aynen ifade ettikleri gibi bu teşebbüslerden biri İstanbul'daki yeni belediye sarayının etrafında tatbike konulmuştur. Bu da gösteriyor ki, NATO toplantısı tesir altında bulundurulmak isteniyor, bir de yine o gün Taksim civarında ikinci bir teşebbüse daha geçilmiştir ve anında dağılmıştır. Taksim civarı NATO'nun toplandığı yerden uzak olsa da Taksimdeki bu teşebbüs yine NATO'ya müteveccih olduğuna şüphe yoktur. Çünkü NATO münasebetiyle gelen misafirlerimizin hemen hepsi Hilton oteline veya o civardaki otellere yerleştirilmiş olduğundan şüphe edilemez. Büyük Türkiyemizde Allaha şükür huzur ve sükûn hâkim olmasına rağmen bir iki ayak patırdısı ile NATO müttefiklerimizin üzerinde memleketimizin isyan ve ihtilâller içinde çırpınmakta olduğu tesir ve intibaını yaratmak için bu sahtekârca imalât ve tertiplere ve perişan hareketlere devam olunmak hususunda elden gelen gayretin sarfından bugün dahi çekinmemiş olduğu görülüyor. Bütün Türkiye, bütün İstanbul huzur ve sükûn içinde, İstanbul'un yalnız iki noktasında iki nümayiş var, ikisi de NATO'nun toplantısını hedef alarak, biri Fatih'te yeni belediye sarayında, yani NA TO'nun toplantılarını yapmakta oldukları binaya müteveccih, diğeri Hilton oteli ve misafirlerin bulunduğu diğer oteller etrafında tertiplenmiş. Bütün Türkiye ve bütün memleket bir yana huzur ve sükûn içinde İstanbul'da bu iki nokta üzerinde iki perişan ve pejmürde nümayiş taslağı. Bu teşebbüslerin tertipçileri ile tatbikçilerinin kimler olduğu düşünülürse bütün bunların

millî jurnalcıların eseri olduğunda Türk Milletinin bir de bu manzarayı gördükten sonra artık en küçük bir şüphesi dahi kalmamak icap eder. Bu millî jurnalcılar memleketimizi, milletimizi ve milletimizin reyi ile işbaşına gelmiş bulunan iktidarımızın ve millî iradeye dayanan o zümreleri müttefiklerimize ve bütün dünyaya karşı jurnal etmeye de bel bağlanabilecek bir ümit kaynağı saymakta oldukları anlaşılıyor. Millet olarak buna ne kadar esef etsek, bu millî jurnalcılık hâdiseleri karşısında ne kadar teessüre kapılsak yeri vardı. Yegâne teselimiz kötü maksatların bu suretle ayan beyan ortaya çıkmış olmasından ibarettir. Türk Milleti de, NATO müttefiklerimiz de görüyor ki, dünyanın her yerinde bir hiyanet sayılacak olan bir isyan ve düpedüz jurnalcılık hâdisesi karşısında bulunmaktayız. Onların maksatları şu, Türkiyede istikrar mevcut değildir. Türkiyede iktidar vaziyete hâkim değildir. Türkiyede her an isyan ve ihtilâller, karışıklıklar zuhur edebilir ve netice olarak Türkiye sağlam, dayanılabilir bir müttefik olmaktan çıkmıştır. Binaenaleyh gerek siyasî ve gerek askerî bakımdan Türkiye ile sıkı işbirliği yapmakta devam etmek NATO için selâmetli, emniyetli bir politika sayılamaz ve Türkiye ecnebi sermayesi ile iş yapabilecek, onunla sıkı bir iktisadî işbirliğine girişilebilecek bir memleket değildir. İşte bunu telkin etmek istiyorlar. Peki neden? Bu memleketin aleyhine olmaz mı?

Buna hayır demeye elbette imkân yoktur. Onların asıl maksatları memleketi kötülemek yolundan da olsa, memlekete her türlü zararlar ika etmek pahasına da olsa, iktidarı acze düşürmek, muvaffakıyetsizliğe mahkûm etmek, dolayısiyle kör ihtiraslarını temin edebilmek şart ve vasatını hazırlamaktır. Bu tarihten sonra ne İstanbul'da ne de başka bir yerde hiçbir hâdise görülmemiştir. Memlekette ihtilâl çıkartmak istiyenlerin Ankara'da iki kilometrelik bulvardan başka bazı talebelere ve partizanlara ihtilâl talimi yapacakları ve

yaptıracakları bir saha ve bir zemin kalmamıştır. Ankara'da hep aynı yerde ve muayyen saatlerde halkı tedirgin eden ve artık usandıran, muhterem Başvekilimizin tâbiri ile ayak patırtıları devam ettirilmektedir. Neden Ankara'da, neden yalnız Kızılay meydanı, neden daima saat beşle altı arası?. Bunun elbet daima bir mânası olmak lâzım: Bir değil birçok mânası vardır.

1. Evet yalnız Ankara.da, çünkü, a) Bütün elçilikler ve hattâ kolonileri Ankara'dadır. b) Ankara'da 1957 seçimlerini CHP. kazanmıştır. c) Fiilen çalışma imkânları mevcuttur.

2. Evet yalnız Kızılay meydanı ve Atatürk meydanı. Çünkü, a) Vekâletler ve Sefaretler civardadır. C.H.P. genel merkezi aynı meydandadır. c) Mıntıka olarak C.H.P. nin şanslı görüldüğü yerdir.

3. Evet yalnız saat beş - altı arası. Çünkü a) O saat vekâletlerin boşalma saatidir. b) Halkın gezinme ve alışveriş saatidir. c) Çünkü onlar kendi sayıları ile ortaya çıkacak durumda değildirler. Seyirci kalabalığına muhtaçtırlar.

Tertip eseri oldukları çok evvelden istihbar olunmaları ile de belli olan meselâ, 555 yani beşinci ayın beşinci günü saat beşteki parolalarla toplanan bu ayaklanma teşebbüsleri devam edip durmaktadır. Bunların en vahimi yukarıda izah ettiğimiz veçhile ayın 21 inde olanıdır. Çünkü o tarihte ilk defa olarak askerî mektep talebelerinin, velev ki mahdut sayıda olsa, siyasî nümayiş faaliyetine sürüklenmiş olması vâkıası ile karşı karşıya bulunuyoruz.

a — Yüzlerce talebenin askerî tıbbiye talebesi dahil ölmüş olduğu, hastahane ve morglara gizlendiği.

b — Çok sayıda subayın tevkif edilmiş olduğu,

c — Bir subayın dövüldüğü,

yolunda vicdansızca çıkarılan yalan şayialara inanarak, içlerinde de tahrik olunan bir takım askerî talebeler yürüyüş yapmışlardır. Malûm bir iki marşı söylemiş-

lerdir. Vakıa bunların maksadı sadece bir protesto yürüyüşü yapmaktır. **Fakat bu böyle başlar sonu fena gider.** Bir memleket için en büyük tehlike ordunun siyasete karışmasıdır. **Buna mâni olmak için birçok tedbirler alınmıştır.** İnönü'nün iktidarı zamanında çıkarılmış bulunan seçim kanununda subay ve askerlere rey hakkı tanınmamış olması sırf böyle bir ihtiyatın neticesidir. Vâkıa emekli generalleri münasip zamanlarda toptan kabul edip siyasî konuşmalar yapmak suretiyle C.H.P. lideri İnönü bu kapıyı da çok zorlamıştır. Ama Allaha şükür bu kötü teşebbüsler ve niyetler ordu içinde makes bulmamıştır. Nitekim, askerî talebelerin bu hareketleri bizzat ordu mensupları için **büyük bir üzüntü vesilesi olmuş ve derhal takibata girişilmiş, askerî mahkemeler faaliyete geçmiştir.**

Şu hâdiseler kendiliğinden meydana gelmiş talebe veya halk hareketleri değil, tertip eseri sun'î ayaklanmalardır. Bunu işaret eden birçok işaret ve deliller mevcuttur; ezcümle:

a — Bu hâdiseler daima muayyen yerlerde ve muayyen saatlerde yapılmaktadır.

b — Her hâdise birbirinin aynıdır.

c — Günlerce evvelinden tertipçilerin faaliyet gösterdikleri ve hattâ halkın birikmesini temin için kulaktan kulağa fısıldandığı sabittir.

ç — Evvelden basılmış tahrik ve teşvik edici (raporumuza bir kısmı ekli bulunan) beyannameler, broşürler, hâdiselere tekaddüm eden zamanlarda muayyen şahıslar tarafından dağıtılmaktadır.

d — Bizzat vak'a mahallinde yapmış olduğumuz tetkikler göstermiştir ki, hâdiselerden evvel ve bunların vukuundan haberli olanlar bekleşmekte ve başlangıçta parola ve işaretler verildikten sonra ilk hareketi 20 - 25 kişilik hürriyet, hürriyet diye tempolu feryatlarla başlamakta, bunlara maksatlı gelenler eklenmekte ve asıl kalabalığı da seyirci olan halk teşkil etmektedir.

Tertipçiler kimlerdir: Tahkikatımız açık olarak göstermiştir ki son hâdiselerin tertipçisi bizzat C.H.P. liderleridir. Şüphesiz bir ayaklanma emrinin yazılı olarak mümkün ve hattâ mütasavver olmadığı cihetle, İnönü veya onun namına bir başka şahıs tarafından imzalanmış yazılı bir ayaklanma emri ele geçirilmemiştir. Mahiyeti maddenin arzettiği gizlilik vasfına ilâveten tahkikat encümenimizin salâhiyetinin ancak delil toplanmasına inhisar etmesi ve maznun sıfatiyle sorguya çekmek salâhiyetinin elimizde bulunmaması gibi müşkülâta rağmen tertipçileri beceriksizliği ve salâhiyetli mercilerin basiret ve tekayyüdü sayesinde ayaklanma hareketlerinden CHP. idarecileri tarafından tertip edildikleri reddi mümkün olmıyacak delil ve emarelerle tesbit edilmiş bulunmaktadır. Bu delil raporumuza ekli olarak ayrıca eklenmiştir. Bunlardan başka:

a — Ayaklanma sırasında yakalanan şahısların ceplerinde C.H.P. pankartlarının bulunması,

b) Ayaklanma hareketlerine tekaddüm eden zamanlarda C.H.P. mebusları başta olmak üzere bu parti mensuplarının bir kısmının hazırlık faaliyetlerinin tesbit edilmiş olması,

c) Üniversitede ve Atatürk bulvarında yapılan ayaklanma hâdiselerinde behemehal bir kısım C.H.P. mebuslarının hazır bulunmaları ve hattâ içlerinde tahrik eder vaziyette görülmüş olmaları.

ç) Ayaklanmalara tekaddüm eden zamanlarda evlere gizlice dağıtılmakta olan beyannamelerin C. H. P. mensupları tarafından kapıların altına atılmakta olduklarının tesbit edilmiş bulunması.

d) CHP. mebuslarının ve teşkilâtının mütemadiyen halkı tahrik edecek mahiyette yalan haber yaymakta devam etmeleri ve hattâ hakikatler ortada iken C.H.P. li mebusların B.M.M. kürsüsünde dahi Ankara ve İstanbul'da kanlı hâdiseler cereyan ediyor, 30 ölü var gi-

bi yalanları, sırf dışarıda yapılan propagandaları takviye ve telif için yapılan konuşmalar.

e) Yalan haberlerin menşeini takip edebilmek ve yalan haberler eğer C.H.P. merkezinden yayılıyorsa bu vaziyeti ortaya çıkarabilmek için encümenimiz ve ittihaz edilen neşir yasakları kararına aykırı olarak gizlice broşürler halinde bu yalan haberlerin C.H.P. teşkilâtınca elden ele dağıtılması.

f) Bizim Radyo denilen Komünist radyonun dinlenmesi tavsiyesinde bulunan ve köylere kadar demir perde gerisi radyoların dalga uzunluklarını ve saatlerini ihtiva eden listeleri tamim eden C.H.P. lilerin mevcudiyetinin müteaddit şahitlerin en kat'î şahadeti ile tesbit edilmiş olması.

g) Her vesile ile beyanat vermek ve basın toplantısı yapmak, parti tebliğ ve bildirileri neşretmek itiyadında olan C.H.P. liderinin son hâdiseleri tasvip etmediklerini ifadeden daima kaçınmış olmaları,

h) Bilâkis başta İnönü olmak üzere bir kısım CHP. mebuslarının ayaklanmayı tasvip ve hattâ tahrik edici konuşmaları sık sık yapmaları, İnönü'nün son müzakerelerde hazırlıklarından emin, İhtilâl olacaktır şeklindeki kat'î beyanı.

1) Nihayet alınan karar gereğince kontrol edilen kendi muhaverelerinin ortaya çıkardığı açık hakikatler ve ısrarlar.

C.H.P. liderlerinin ve onların şahıslarında C.H.P. nin maddî ve manevî mesuliyeti hakkında yüksek umumî efkârda, ve umumî heyette kat'î bir fikir verecek hakikatlerdir. Yüksek umumî efkâr ve umumî heyet bu delilleri raporumuza ekli evrak arasında bulabilecekleri gibi, C.H.P. tertipçilerinin ses makineleri ile **tesbit edilmiş bulunan muhaverelerinden ve kendi sesleri ile dinlemek imkânını bulacak, C.H.P. nin maddî ve manevî mes'uliyeti hakkında tam bir vicdan kanaatine varacaktır.**

Tertipçilerin gayeleri:

Tertipçilerin gayeleri seçimsiz iktidara gelmektir. Bu bir ihtilâl teşebbüsü, âsilik ve ayaklanma hareketidir. Bütün bu hareketler hükûmet darbesi ve siyasi suikast teşebbüsleridir. Bu teşebbüsler tam teşebbüs denilen icraî bir safhaya kadar getirilmiştir. Çünkü C.H.P. liderleri ihtilâl çıkması için ellerinden gelen ve hattâ gelmiyeni dahi yapmaya çalışmışlar, akıllarına getirebildikleri her çareye ve vasıtaya baş vurmuşlardır. İhtilâlin muvaffak olmaması ve olamıyacağı hakikati C.H.P. liderlerinin iradeleri dışında kalan sebeplerden ileri gelmiştir.

İnönü, şartlar tahakkuk edince ihtilâlin hak olduğunu, ihtilâlin behemehal vuku bulacağını, sarahaten B.M.M. kürsüsünden ifade etmiştir. Bildirilen neticenin istihsali için C.H.P. merkez teşkilâtı ve vazifelendirilen mebuslar, liderlerinden aldıkları direktif dairesinde bütün icraî hareketlere girişmişler, talebeyi, halkı ve hattâ orduyu tahrik suretiyle vasat ve şartları hazırlamaya çalışmışlardır. **Fakat bu teşebbüsler Allaha şükür akim kalmıştır.** İçinde yaşadığımız elîm hâdiselerin bu aziz yurdumuzda bir daha görülmemesi için icap eden tedbirleri tesbit ederken bu hâdiseleri tertipçilerin bugün elde edebildikleri neticelere göre, **faillerin niyet ve maksatları ölçüsünde değerlendirmek mecburiyetindeyiz.** Bir niyet ve teşebbüsün bir kere akim kalması bu kabil maksatların ilelebet tahakkuku imkânı bulamıyacağını ispat eden bizzat İnönü'nün kendi beyanı ile ifade edelim: «Ne kadar şuurlu olursa olsun hiçbir millet muntazam ve müstemir ve daimî bir propagandanın tesirine tahammül edemez. Gün gelir içtimaî bünye sarsılır. Bilhassa SSCB nin yanıbaşında ve onun emellerinin mihrak noktasında bulunduğumuzu bir an dahi akıldan çıkarmamamız lâzımdır.» Bu itibarla vatanımızı ihtilâl teşebbüslerinden kurtarabilmek için bugünkü

neticeleri değil, niyet ve maksatları kökünden temizlemek, yani bu niyet ve maksatların tahakkuk imkânlarını ortadan kaldırmak mecburiyetindeyiz.

Çünkü bu niyet ve maksatların tahakkuk imkânları bu niyet ve fesat tamamiyle ortadan kalkmazsa yurdumuzun çok yakın bir istikbalde, çok korkunç tehlikelerle karşı karşıya kalması mukadderdir. Filhakika evvelce de arzettiğimiz gibi yurdumuz Sovyet Rusyanın yanıbaşında ve onun emellerinin mihrak noktasındadır. Zirve konferanslarının akim kaldığı, buna mukabil beynelmilel komünizmin faaliyetlerini orta doğuda teksif ettiği tarihleri yaşıyoruz. Normal şartların tahakkuku bu fitne ve fesadın dinmesi halinde beynelmilel komünizmin milyarlar sarfı ile temin edemiyeceği zemin ve şartlar partizan hislerin zebunu olan C.H.P. lider ve mensupları tarafından gönüllü olarak hazırlanmaktadır. Çünkü Bizim Radyonun C.H.P. radyosu olduğunu ve dinlenmesine dair propaganda ve demir perde gerisi radyoların dalga uzunluklarını ve yayın saatlerini gösteren broşürlerin köylere yayılması, halkın B.M.M. ne ve hükûmete, orduya ve zabıtaya olan güvenini sarsacak ve yokedecek mahiyetteki yalan haberlerin her C.H.P. linin yaymağa sanki kendisini mecbur ve vazifeli hissetmesi şeklinde tecelli eden tatbikat ancak düşmanlarımızın işine yarıyacak olan vakıalardır. Bunlar memleketimizde bir âdet halini aldığı takdirde bu memleketi hiçbir iktidarın kurtarabilmesine imkân kalmaz.

C.H.P. Liderlerine Düşen Vazife:

Bazı C.H.P. propaganda elemanlarının komünist radyoların neşriyatı ile müvazi bir çalışma içinde görüldükleri maalesef sabittir. Bu hareketlerin münhasıran ve ne pahasına olursa olsun C.H.P. nin yeniden iktidara gelmesini temin gibi partizan bir maksatla ya-

pıldığı söylenebilir. Her halde bu faaliyetlerin kasten vatana ihanet olsun için yapılmış olduğunu kat'î olarak ifade edebilmek mümkün ve hattâ doğru değildir. Bu propagandacıların hiçbiri, hattâ köye kadar demir perde gerisi Türkçe yayınlarının dalga uzunluklarını ve saatlerini liste halinde yayan ve dağıtanlar için bile böyle bir düşünceye kendimizi kaptırmak istemiyoruz. Fakat siyasî partilerin ve bilhassa C.H.P. nin 957 den sonraki usulleri ile çalışan bir muhalefet partisinin içine komünist ajanların sızmamış olduklarını iddia etmek de aynı derecede yersiz ve sâfiyane bir hareket olur. Nitekim komünist ajanların yalnız Bizim Radyoyu tavsiye etmekle kalmayıp ayaklanma hareketlerine bizzat iştirâk ettikleri en ufak bir ayaklanma teşebbüslerinin dahi daha bir mahalle ötekileri bile haber almadan maksatlı tahrifler hariç bütün tafsilâtı ile demir perde gerisi radyoları tarafından verilebilmeleridir. Demir perde gerisine haber gönderen bir şebeke olmasa, bu şebeke mensupları fiilen ayaklanmalara karışmamış olsalar, şüphesiz buna imkân bulunamazdı. Komünist ajanlarının bu faaliyet ve hareketleri memleketimize kötülük yapmak maksadiyle tevessül ettiklerinden kimsenin şüphesi yoktur. **Fakat bugün umumî manzara o şekli almıştır ki, artık kimin ne için ve ne maksatla çalıştığım tefrik imkân ve ihtimali ortadan kalkmış veya hiç olmazsa zorlanmıştır.** İşte bu vaziyet karşısında C.H.P. liderlerine bir vazife düşmektedir. İnönü T.B.M.M. si kürsüsünden veya bir bildiri ile Türk Milletine şu cihetleri açıklamak mevkiindedir:

1. Türk Hükûmeti bir karış vatan toprağını dahi ne Amerikalılara ne yabancılara satmamıştır. Memleketimizde kurulmakta olan üsler yurdumuzun selâmeti ve dünya sulhunun korunması için faydalıdır. C.H.P. si de ona taraftardır.

2. Türk Hükûmeti hiçbir şekilde hiçbir yabancıya Türk kadınlarını peşkeş çekmemiştir. Bu şekilde uydu-

rulan yalan haberler millî vekarımız ve Türk kadınlığının iffeti ve dost ve müttefiklerimizin hüsnüniyeti ile aslâ kabili telif olmıyan muzır bir neşriyattır.

3. Türk Hükûmeti, Amerikalılara hiçbir hususî imtiyaz tanımamıştır. Türk çocuklarının kasden çığnenmesi veya öldürülmesi, Türk kadınlarının zorla kirletilmesi gibi vak'a yoktur. Böyle bir vak'a tehaddüs etse dahi buna Türk Mahkemeleri bakar. Bunun hilâfına ne tatbikat ne anlaşma yoktur.

4. Vazife esnasında işlenen suçlara, maznunun bağlı bulunduğu kuvvetler mahkemesinde bakılması Kuzey Atlantik Anlaşmasına taraf olan devletler arasında kuvvetler statüsüne dair sözleşme hükümleri içindedir ve karşılıklıdır. Bu hükümden NATO karargâhında vazife alan Türk askerî kuvvetleri de aynen faydalanmaktadır. Buna C.H.P. de taraftardır.

5. Bizim Radyo, C.H.P. nin radyosu değildir. Bir komünist radyodur. Dinlemek memlekete zararlıdır. Tahrik ve teşviklerine itibar etmemek lâzımdır.

6. T.B.M.M. si meşru bir meclistir. Çıkardığı kanunlara itaat etmek vatandaşlık vazifesidir. Aksi halde müeyyidelerin tatbiki hak olur.

7. T.B.M.M. si ekseriyetinin kararı ile ademi itimat almadıkça muhalif, muvafık bütün vatandaşların hükûmet karar ve emirlerine riayet etmek zarurîdir.

8. Tahkikat encümeni kurmak T.B.M.M. sinin salâhiyeti cümlesindendir.

9. Tahkikat Encümenlerinin vazife ve salâhiyetleri hakkındaki kanunun ve kurulan ve kurulacak olan Tahkikat Encümenlerine mahkeme salâhiyetleri verilmediği, kanunun metninden ve ruhundan ve tatbikatından anlaşılmıştır.

10. T.B.M.M. si dahilî nizamnamesi her şahıs hakkında, mazisi ve geçmiş hizmetleri ne olursa olsun tatbik edilmek icap eder.

11. İstanbul ve Ankara'da vuku bulan müessif hâdiseler memleketin hayrına değildir. Derhal durdurulması lâzımdır. İstanbul'da ölen bir talebe ile tank altında kalan bir şahıstan başka ne Ankara'da ne de İstanbul'da bu hâdiseler esnasında ölen başka bir şahıs yoktur. Yaralananlar hastahaneden çıkmışlardır ve iyi olmuşlardır.

12. Askerlerin siyasetle iştigali caiz değildir. Bu itibarla bazı askerî talebelerin yaptıkları gösteri yürüyüşü memleketimizin âtisi için tehlikeli bir teşebbüstür.

13. Ordunun siyasete âlet edilmesine delâlet eden neşriyat ve teşebbüsatın ve harekâtın sıkı müeyyide altına alınması, siyasî partilere başvurmaları halinde partinin kapatılması hususunda müeyyide vazolunması.

14. Üniversite kanunu gözden geçirilmelidir;

a — Talebeleri ayaklanmaya ve nümayişlere teşvik edenler hakkında müessir ceza meclisi kurulması,

b — Prof. ve talebelerin siyasî partilere girmesinin menedilmesi, Profesör ve talebelerin günlük politika ile iştigalinin yasak edilmesi,

c — Profesörlerin siyasetle iştigali halinde Maarif Vekiline müessir salâhiyet tanınması,

Kazaî Tedbirlere Gelince:

Eğer C.H.P. propagandası bugün tatbik etmekte olduğu muhalefet usullerinde ısrar ederlerse, bu parti salâhiyetlileri ve hattâ bizzat partinin manevî şahsiyeti hakkında bazı kazaî tedbirlerin alınması icap eder. Bütün bu hususların tatbik ve intacı yüksek umumî heyetin takdirlerine mevdu bir keyfiyettir. Saygı ile arz olunur.

XII

YENİ HÜKÛMETİN İCRAATI

TAHKİKAT Komisyonu raporunu tam olarak neşrettikten sonra şimdi yine hâdiselerin cereyan ettiği 27 Mayıs 1960 ın ilk günlerine dönüyoruz.

Kabine ilân edildikten sonra bakanlar derhal icraata giriştiler. 1 Haziran 1960 günü Devlet Bakanı ve Başbakan Cemal Gürsel, gençliğe bir hitabede bulundu. Gürsel bu nutkunda, hürriyetsiz kemal ve tekâmülün olmıyacağını, hürriyetleri kaybettiğimiz gün, insanlık hayatımızı, ahlâkımızı, faziletlerimizi ve hattâ millî varlığımızı da kaybedeceğimizi söylüyordu. Gürsel'in gençliğe bu hitabesini Anadolu Ajansı aynen şöyle naklet-mişti:

Ankara, 1 (A.A.) — Millî Birlik Komitesi Başkanı Devlet ve Hükûmet Reisi Orgeneral Cemal Gürsel bugün, Türkiye radyolarında Türk gençliğine şu hitabede bulunmuştur:

«Aziz Türk gençliği,

Sizleri temsilen bir heyet bana Ankara'da bulunan binlerce gencin asil ve necip kanlariyle boyanıp süsledikleri bir bayrak hediye ettiler. Ben bunu yalnız Ankara gençliğinin değil, bütün Türk gençliğinin kanını, ruhunu ve imanını taşıyan mukaddes bir emanet olarak kabul ediyorum.

Bu mukaddes emanet bana benimle beraber hak için, adalet için, hürriyet için kendilerini her an fedaya hazır yüzbinlerce gencin bulunduğunu hatırlatmakta ve benim için kudret, hız ve enerji kaynağı olmaktadır.

Kıymetli gençler,

Bu asil jestinizi sonsuz bir hürmet hissiyle ve şükranla karşılıyoruz. Haklara ve hürriyetlere yapılan tecavüzler karşısında bir aydan beri yaptığınız cesur ve asil mücadelenizi yakından hayranlıkla ve muhabbetle takip ediyordum. Sizler bu hareketinizle yalnız zalimleri korkutmadınız, aynı zamanda milletin ve hepimizin ümitlerine de ışık tuttunuz.

Muhterem ve aziz çocuklar,

Şunu kat'iyetle bilmeliyiz ki hürriyetlerimiz elimizden gittiği gün insanlık hayatımızı da, ahlâkımızı da, faziletlerimizi de ve hattâ millî varlığımızı da kaybetmemiz mukadderdir.

Hürriyetsiz kemal ve tekâmül olamaz. Hakkı ve hürriyeti bilmemek, duymamak ancak bahtsız aşağı mahlûkların tab'ıdır. Milletimizi bu dereceye düşürmek istiyenler her zaman mutlak surette hüsrana uğrayacaklardır.

Çok aziz çocuklarım,

Şunu da iyi bilelim ki, en büyük derdimiz ve ıstırabımız cehaletimizdir. Garp âlemi fezanın sonsuz derinliklerine doğru sefere hazırlanırken bizler hangi noktadayız? Bunu hepimiz iyi biliyoruz. Asırların ihmalinin neticesi olan bu hali en kısa zamanda değiştirmek için ilme sarılmak ve onu en yüksek kemaliyle iktisap etmek lâzımdır. Bu en mühim en mukaddes vazifemizdir. Büyük Atatürk «hayatta en hakikî mürşit ilimdir» buyurmuşlardı. Mutlak bir hakikat olan bu vecizeyi bütün gençlerin ve hepimizin bir an olsun aklımızdan çıkarmamamız lâzımdır. Hürriyetin olduğu kadar ilimsiz kalan muhit de bir mezar olmak karanlığından kurtulamaz ve üzerinde titrediğimiz, uğrunda can verdiğimiz hak ve hürriyet mefhumları da tam şümuliyle ancak ilim yoluyla idrâk edilebilir.

Aziz çocuklarım,

Çalışınız, çok çalışınız, medenî âlemle aranızdaki mesafeyi sür'atle kapatmak için durmadan çalışınız, bu inançlı, ateşli çalışma sizleri daima huzur içinde bulunduracak ve aynı zamanda sizi memlekete hizmet yolunda temiz, imanlı ve mefkûreci yapacaktır. Büyük bir güvenç hissiyle hepinizi hürmet ve muhabbetle selâmlar, sözümü aziz Atatürk'ün şu sözleri ile bitiririm: «Ne mutlu Türküm diyene.»

Aynı gün, Adalet Bakanı Dr. Abdullah Pulat Gözübüyük de Anadolu Ajansına şu demeci veriyordu:

Ankara, 1 (A.A.) — Adalet Bakanı Dr. Abdullah Pulat Gözübüyük'ün demeci:

Adalet Bakanı Dr. Abdullah Pulat Gözübüyük bugün Anadolu Ajansına şu beyanatta bulunmuştur:

«— Birinci Cumhuriyetin son yıllarında girişilen antidemokratik tasarruflar, devlet hukukunu müessir şekilde tahrip etmiş ve bunun neticesi olarak memleketin huzur ve her çeşit güvenliği esaslı şekilde sarsılmış ve bu durum nihayet Cumhuriyetin tamamiyle tasfiyesine sebep olmuştur.

27 Mayıs 1960 günü doğan ikinci Cumhuriyet, yurt, vatandaş, insan ve devlet olarak yaşanılan hukuk ve adalet buhranından alınan acı tecrübelerin ışığı altında hukuk devletini bütün icapları ile gerçekleştirmeyi biricik temel ve hedef olarak ilân eylemiştir.

Bir yandan İkinci Cumhuriyetin Anayasası ve bunun kabulünü müteakip yapılacak genel seçimlerde tatbiki gereken âdil ve teminatlı bir seçim kanunu ön tasarılarını hazırlamak üzere meslekdaş, hukuk profesörlerinden müteşekkil bir komisyon teşkil edilmiş ve öte yandan da hukuk ve adalet buhranını yaratan antidemokratik hükümlerin kaldırılması kararlaştırılarak bu nevi hükümleri ihtiva eden kanunları tarayıp ayıklamak üzere gene hukuk profesör ve doçentlerinden mü-

teşekkil bir ilim heyeti teşkili uygun görülmüştür. Hukuk devletini kurma kararı ile iş başına gelen İkinci Cumhuriyet Hükûmeti, önemli konulardan biri olarak bu işin en kısa zamanda incelenip gerçekleşmesini sağlamak üzere bu hususiaki çalışmaların yürütülmesinde Bakanlığımıza yetki vermiştir.

Yine 1 Haziran 1960 günü bir beyanat veren Ticaret Vekili Cihat İren, artık kontrol edilmiyecek bir usulsüzlük olmıyacağını, bundan böyle Türkiyede her işin bir saat intizamiyle işliyeceğini şu beyanatı ile ilân ediyordu:

Ankara, 1 (A.A.) — Ticaret Vekili Cihat İren bu sabah saat 10 da Ziraat Bankasında bir basın toplantısı yaparak, Vekâletin çalışmaları hakkında izahat vermiş ve gazetecilerin suallerini cevaplandırmıştır.

Vekil, Maliye Vekâleti Tetkik Heyeti Reisi, eski Hazine Umum Müdürü ve Vashington Büyükelçiliği Maliye Müşaviri Münir Mostar'ın Ziraat Bankası Umum Müdürlüğüne tâyin edildiğini ve vazifesine başladığını bildirdikten sonra sözlerine devam ederek şunları söylemiştir:

«— Millî bankacılığımızın temeli olan ziraî kalkınmamızı hakikî istikametine yöneltecektir.

Bundan böyle, bu bankamızın kaynakları, kuruluş gayelerine de uygun olarak esas itibariyle gelişmemize teksif edilecek ve bankamız, köylümüze ve halkımıza faydalı olmak, onların refahını sağlamak için yeni bir itilâ devrine girecektir.»

Bundan sonra gazetecilerin suallerine cevap veren Ticaret Vekili Cihat İren, dış yardımların durması gibi bir hususun bahis mevzuu olmadığını, bunun için ortada bir sebep bulunmadığı gibi, aksine olarak, dış yardımların gelişmesi için daha da ümitli bulunduğunu söylemiştir.

Vekil, Ziraat Bankası hakkındaki tahkikatın, yeni kurulacak tahkikat komisyonlarınca idare edileceğini

ve bütün normal ve hukuki teminatın tanınması şartiyle mevcut mevzuatın icabının yapılacağını da ifade etmiştir.

Köylü vatandaşlara açılan krediler mevzuunun tetkik edileceğini belirten Cihat İren, vatandaşların istihlâk gücünün kısılmasının düşünülüp düşünülmediği sualine şöyle cevap vermiştir:

«Kanaatimce halkın istihlâk seviyesi o kadar mahduttur ki, bunu kısmak ve düşürmek, müsbet istikamette bir tedbir olmıyacaktır. Biz bu mevzuda vatandaşın sıkıntıya düşmesini önliyecek başka tedbirler almayı düşünüyoruz. Girişilecek ve girişilmiş olan büyük bir tasarruf hareketi, halkın istihlâk gücünü kısmadan, sıkıntıya düşmesine meydan vermeden alınacak iktisadî tedbirler müvazeneyi temin edebilir. Halkı sıkıntıya sokmak yerine evvelâ kendi kemerlerimizi sıkalım.»

Vekil, 4 Ağustos kararları hakkındaki suale de şu cevabı vermiştir:

«4 Ağustos kararları en rasyonel şekilde gözden geçirilecek ve bunun tatbikinde ısrar edilecektir. Maliye Vekili ve diğer ilgili arkadaşlarla bu mevzuda çalışıyoruz. Çalışmalarımızın sonunda neticeyi basına ve umumî efkâra bildireceğiz.

Müşterek pazara girme meselesine gelince: bu teşebbüse geçildiğinden bu yana değişiklikler olmuştur. Müşterek Pazara girmek için kendi ekonomik bünyemizde derin reformlar yapılması gerekmektedir. Her iki tarafın şartlarını telif etmeye çalışacağız.»

Ticaret Vekili, Millî Birlik Hükûmeti tarafından alınan bu kararların, ileride iktidara geçecek partinin hükûmetlerinin de devam ettirip ettirmiyeceği hususunda sorulan bir suale de şu cevabı vermiştir:

«Bu bir parti politikası değildir. Ümit ediyoruz ki, bundan sonra memleketimizde bu meseleler parti çekişmesi olmaktan çıkmış olacaktır. Yarının millî hükûmetlerinin de aynı kanaatte olacağı şüphesizdir.»

Bütün memlekete şâmil şümullü bir kalkınma programının hazırlanmasına daha bugünden başlandığını ifade eden vekil, hükûmetin çalışma müddetinin mahdut olması dolayısiyle çok çalışmak mecburiyetinde bulunulduğunu söylemiştir.

Toprak Mahsulleri Ofisinin buğday alımı ile ilgili olarak iki gün sonra bir kararname yayınlanacağını açıklayan vekil, ziraî gelirlerden vergi alınıp alınmıyacağı hususunda bir suale verdiği cevapta bu meselenin ele alınmadığını ve bunun üç ayda neticelendirilmesinin mümkün olamıyacağını söyledikten sonra, bu mevzuda, müstahsile ve ziraî istihsale en küçük bir zarar vermiyecek bir sistemin araştırılması gerektiğini bildirmiştir.

Suiistimallerin önlenmesi ile ilgili bir suale Ticaret Vekili Cihat İren şu cevabı vermiştir:

«Suiistimalleri önliyecek iki büyük teminatımız vardır. Bunlardan birincisi ispat hakkı, diğeri de aleniyettir. Radyolardan dinlediğiniz gibi, her çıkan dedikoduyu umumî efkârın ıttılaına arzediyoruz ve bu şekilde hareket etmekte devam edeceğiz. Bundan böyle devlet teşkilâtında suiistimal olamaz. İspat hakkı ve aleniyet bunun teminatı olacaktır. Tarihimizde bir dönüm noktası teşkil eden bu devre, bu kabil hareketlerin artık bitmek üzere olduğunu göstermektedir. Bundan böyle kontrol edilmiyecek usulsüzlük, takip edilmiyecek suiistimal olamaz. Bulanık suda balık avlamak istiyenler bu fırsatı bulamıyacaktır.»

Rey endişesiyle ziraî gelirlerden vergi alınmaması cihetine gidildiği ve bundan sonra da iktidara gelecek partiler tarafından aynı endişe ile hareket edilip edilmiyeceği mevzuunda ne düşündüğü sorulan Ticaret Vekili şöyle demiştir:

«Bildiğiniz gibi, yeni bir Anayasa hazırlamakta olan

muktedir bir ilim heyeti çalışmalarına devam etmektedir. Bu heyet, vatandaş hak ve hürriyetlerini teminat altına alacak ve iktidarların rey endişesiyle hareket etmelerini önleyici hükümleri Anayasaya koyacaktır.

Bu itibarla bundan sonra oy endişesinin Türk Milletinin mukadderatına tek taraflı olarak, tesir etmesine imkân kalmıyacaktır. Bundan sonra gelecek hükûmetlerin oy endişesi ile hareket edeceklerine inanmıyorum. Bilhassa bu inkılâptan sonra bunun mânası daha açık bir şekilde ortadadır. Kıymetli ilim adamlarımız da bu endişeleri önleyici teminatı Anayasaya koymak için çalışmaktadırlar. Çektiğimiz bunca ıstırap yetmiyor mu?»

Cihat İren, sorulan bir sual üzerine, hükûmetteki işinin sona ermesinden sonra, eskiden ifade ettiği gibi, bundan sonra da politikaya atılmak niyetinde olmadığını açıklamıştır.

İktisadî devlet teşekkülleri ile ilgili bir suale Ticaret Vekili şu cevabı vermiştir:

«İktisadî devlet teşekküllerinin bir numaralı meselemiz olduğunu söylemek isterim. 3460 sayılı kanun iktisadî devlet teşekküllerinin idarî ve malî muhtariyeti hâiz bulunmalarını âmirdir. Bu kanunun bu hükmü ise, kanun yürürlüğe girdiğinden beri tatbik edilmemiştir. Bunu, kanunun lâfzı ve ruhu ile tatbik etmek lâzımdır.»

Vekil, iktisadî devlet teşekkülleri idare meclislerinde vazife alanların işlerine derhal son verilip verilmiyeceği sualine, bu derece şiddetli hareket edilmiyeceği şeklinde cevap vermiştir.

Yeni bir ek bütçe yapılıp yapılmıyacağı sualine Ticaret Vekili şu cevabı vermiştir:

«Ortada bir bütçe var. Yeni bir bütçe yapılması bahis mevzuu olamaz, sadece tasarruflar yapılacaktır. Mevcut nizamı bozmaya ve zorlamaya lüzum yoktur. Tasarrufa azamî şekilde riayet edeceğiz ve yeni hiçbir memur tâyin etmiyeceğiz ve memurlar arasında da bir

tasfiye hareketine gitmiyeceğiz. Biz de bu centilmenliğimizi bozmıyacağız..»

Dış ticaretimizde bir değişiklik olup olmıyacağı sualine cevaben Ticaret Vekili, istikrar programında sebat edileceğine göre kotaların da, dış ticaret rejiminin de devam edeceğini söylemiştir.

Ticaret Vekili Cihat İren, gazetecilerin suallerini cevaplandırdıktan sonra, Ticaret Vekâleti Müsteşarlığına Mahmut Seyda'nın tâyin edildiğini açıklamıştır.

1 Haziran 1960 günü İstanbul Valisi Tuğgeneral Refik Tulga da İstanbul radyosundan millete bir hitabede bulunmuş, ihtilâlin yapılması ile İstanbul'un müstesna bir mevki kazandığını anlatmıştır.

Refik Tulga, radyodan halka şunları söylemiştir:

«Aziz İstanbullular, sevgili hemşehrilerim,

İstanbul'un Askerî Vali ve Belediye Reisi sıfatiyle hepinizi hürmet ve muhabbetle selâmlarım. Türk Silâhlı Kuvvetlerinin hürriyet ve demokrasi dâvamızın müdafaası için giriştikleri inkılâp hareketinde, güzel İstanbul müstesna bir mevki kazanmıştır. Bunu gururla, iftiharla ifade etmek isterim. Hürriyet bahis konusu olunca, hiçbir fedakârlıktan kaçınılmaz, can ona kurban edilir, mal onun yolunda serilir, ama bir hürriyet savaşmı genizlere barut kokusu doldurmadan ve tek pencere camı dahi kırmadan tamamlamak idealdir. Türk Silâhlı Kuvvetleriyle bu milletin azmi ve olgunluğu elele, kol kola ve omuz omuza 27 Mayıs sabahı işte bu ideale erişti. Tanrı İstanbul'a bu tarihten tam bir ay önce Üniversite önünde verdiği genç şehitleri kâfi görmüş olacak... Burada hepsinin şimdi huzur içinde bulunduğundan aslâ şüphe etmediğimiz aziz ruhları önünde saygı ile eğiliyorum.

Muhterem İstanbullular,

Başladığım dakikadan itibaren bütün vazifeli silâh arkadaşlarım gibi, geçici saydığım ve devam süresinin çok kısa olmasını yürekten dilediğim askerî Valilik ve

Belediye Reisliği ödevimin, ilk dayanağı sizlerin anlayış ve yardımlarınızdır. Vazifemizin hükmetmek değil, hizmet etmek olduğunu iyi biliyoruz. İlk günlerin heyecanlı ve coşkun havasına rağmen, İstanbul'da hiçbir gıda problemi, taşıt aksaması, hülâsa belediye hizmetlerine ait ehemmiyetli bir sıkışıklık ve ârıza olmamıştır. Vazifeli arkadaşlarımın ve onlara karşı gösterdiğiniz yardımın eseri olan bu netice, bize şevk verdi. Bu şehrin binbir meselesi olduğunu biliyoruz ve gene biliyoruz ki, en küçükten en büyüğüne kadar bütün bu meselelerin hallinde hayale hiç pay ayırmadan, sadece hakikatleri kucaklamak, ancak hakikatlerin ışığında iş görmek, kısa sürmesini tekrar temenni ettiğimiz hizmet devremizde, başlıca gayemiz olacaktır. Her türlü şehir hizmetinin ve vatandaş ihtiyacının bir ihtisas konusu olduğunu biliyoruz. İlme ve ihtisasa saygımız hudutsuzdur. İstanbul'un belediye hizmetlerinde bir ilim ve ihtisas heyeti vazifemize devamlı olarak ışık tutacaktır. Bu yolda her türlü tedbiri almış, hazırlıkları tamamlamış bulunuyoruz. Ancak ilim ve ihtisasın gösterdiği yoldan yürümeyi, İstanbul Belediyesi için kaçınılmaz bir zaruret saymaktayız. Size ne hayaller dolusu ve ıstıraplar pahası bir imar vaadediyorum, ne de yapılmasına imkân olmayan bir rüya icraatı... Size ancak bu şehrin tutam tutam dertlerinin ve meselelerinin, iyi niyet, hizmet aşkı ve realitelerden aslâ ayrılmamaktan ibaret bir vazife anlayışı içinde ele alınacağını ifade ediyorum. Karşılıklı sevgi ve saygının en çetin zorlukları gevşetmekte ve kolaylaştırmakta ne kadar tesirli olduğunu biz askerler, tecrübelerimizle biliriz. Sevgisi ve saygısı ile gönlümüz dolu olan İstanbul halkının bize bugüne kadar gösterdiği muhabbet ve alâkaya vazifemizin biteceği ana kadar ihtiyacımız vardır.

Hepinizi, hürmetle... sevgi ile selâmlarım.

XIII

TEVKİFLER DEVAM EDİYOR

1 HAZİRAN 1960 günü nezarete alınan Demokrat Partiye mensup şahıslar yine büyük bir yekûn teşkil ediyordu. Yalnız İstanbul ve İzmir'de tevkif edilenler şunlardı:

Davutpaşaya Sevkedilenler:

Atıf Topaloğlu, Neclâ Tekinel, Ayşe Güneri, Mithat Perin, Faruk Gürtunca, Rüştü Güneri, Mehmet Gürpınar, Selim Erengil, Cemal Tüzün, Selâhattin Karayavuz, Sadi Pekin.

Muhafaza altına alınan Şehir Meclisi ve D.P. İl İdâre Kurulu üyeleriyle Ocak Başkanları şunlardır:

Ertuğrul Adalı, Mehmet Kuran, Osman Özer, Suat Özbaşol, Sait Yılmaz, Kemal Yenal, Hüseyin Kansız, Yusuf Kansız, Hüseyin Yavaş, Ahmet Tırpan, Ali Büyükbasan, Hasan Demiröz, Raif Dinçkök, Ali Büyükaras.

İzmir'de Tevkif Edilenler:

Askerî Emniyet Müdürlüğü tarafından inkılâp harekâtına karşı faaliyetleri tesbit edilen eski bazı D. P. mebuslariyle bir kısım partililer bugün toplanmış ve aşağıda isimleri yazılı 16 sı Yassıadaya nakledilmek üzere uçakla İstanbul'a gönderilmiştir: İbrahim Yavuz (Şehir Meclisi âzası), Dr. Salâhattin Akçiçek (İzmir

eski mebusu), Nevrez Gökçe (Belediye Reis Vekili), Beliğ Beler (İl İdare Heyeti âzası), Dr. Mustafa Bozoklar (İl İdare âzası), Ömer Atavardar (İl İkinci Başkanı), Fazıl Arınç (Karşıyaka İlçe Başkanı), İsmet Uç (Buca Belediye Reisi), Sebati Acun (İzmir eski mebusu), Mehmet Yorgancıoğlu (Vilâyet Meclisi İkinci Başkanı), Nihat Eğriboz (Aydın eski mebusu), Behçet Uz (İzmir eski mebusu), Muzaffer Balaban (İl İdare Heyeti üyesi), Dr. Enver Şenerdem (İl İdare Heyeti Kâtibi), Burhan Maner (İl İdare Heyeti âzası), Yaşar Öndeş (Tepecik İlçe İdare Heyeti âzası).

Poligonda nezaret altına alınanlar ise şunlardır: Cihat Aksel, Raşit Gökkaya, Kenan Özışıldak, Avukat Adnan Uras, Mehmet Ali Yeşilpınar, Ali Akman, İbrahim Yıldırım, Salâhattin Erdönmez, Mehmet Ali Keskin.

(Yassıada ve Sonrası) adlı eserimizin birinci cildini burada tamamlıyoruz. Bu ciltte 27 Mayıs 1960 ile, 1 Haziran 1960 arasındaki beş günlük hâdiseleri ve bu hâdiselere tekaddüm eden olayları naklettik. Bundan sonraki ciltte de geriye kalan kısımları anlatacağız.

— Birinci Cildin Sonu —

YASSIADA
VE
SONRASI

İKİNCİ CİLT

YASSIADA VE SONRASI

İKİNCİ CİLT

ATATÜRK VE BAYAR

ATATÜRK sofrada arkadaşlarına teker teker yeni aldıkları soyadlarını soruyordu. Sıra Mahmut Celâl Beye gelince ona da aynı soruyu sordu:

«— Soyadınızı aldınız mı?»

«— Henüz araştırıyorum. Birkaç isim üzerinde duruyorum ama, bir karara varmış değilim.»

«— Siz araştırıp karar verinceye kadar, ben size lâyık olan soyadını buldum. Size en yakışanı intihap ettim. Soyadınızı ben vereceğim.»

«— Çok teşekkür ederim. Memnuniyetle kabul edeceğim.»

«— Soyadınız Bayar olacak. «Ar» kelimesi, dürüstlük, doğruluk, temizlik, haysiyetlilik ve şereflilik mânâsını taşır. Esasen Şimal Türklerinin asillerine «Ar» kelimesinin bu hususiyetinden dolayı «Bayar» denilirdi. Size en uygun soyadı budur.»

«— Tekrar çok teşekkür ederim.»

O esnada Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, bir kâğıda Mahmut Celâl Beyin soyadını kaydetmekteydi. Atatürk

onun bu hareketini görünce garsonu çağırdı. Bir kalem kâğıt istedi ve sonra gelen kâğıda şunları yazdı:

«Celâl Beye Bayar soyadını verdim.»

Kâğıdın altını imzaladıktan ve «Hayırlı, uğurlu olsun» diye Bayar'a verdikten sonra, kadehini kaldırdı:

«— Arkadaşlar, kadehimi aziz arkadaşımız Bayar'ın aldığı yeni soyadı şerefine ve onun sıhhatine kaldırıyorum.»

Atatürk'ün sofra arkadaşları arasında Celâl Bayar'ın hususi bir yeri vardı. Onu, Osmanlı Mebusan Meclisinde Karesi Mebusu olarak yaptığı çetin konuşmalardan tanımış ve Ankara'ya davet etmişti. Bayar Ankara'ya gelir gelmez kendisine bir bakanlık verilmiş ve o günden ölünceye kadar, mebusluğunda, vekilliğinde, Umum Müdürlüğünde, Başvekilliğinde Celâl Beyi sofrasından hiç eksik etmemişti. Celâl Bey üç gün görünmese, hemen onu aratır buldururdu. Ailesiyle de yakından alâkadardı. Bilhassa Bayar'ın oğlu rahmetli Refii'yi çok severdi. Refii Bayar'ın bir oğlu doğduğunu duyunca çok sevinmiş, derhal Celâl Beyi bulmuş ve onun ilk torun sahibi oluşunu tebrik ettikten sonra:

«— Sakın isim aramayın. Onun ismini ben koyacağım» demişti.

Birkaç gün sonra da Refii Bayar'ın çocuğuna «Demirtaş» ismini verdiğini söylemişti. Bu isim bazılarınca yadırganmış: «Süt gibi çocuğa hem demir, hem taş adı verilir mi?» diye itiraz edilmişti. Fakat Atatürk, «Demirtaş» isimli büyük bir Türk Kumandanına atfen bu adı verdiğini söyleyince, «İnşallah bu da öyle olur» temennisiyle isim nüfus kâğıdına geçirilmişti.

Atatürk hayatında yalnız bir kişiyi methetmek için kendi sesiyle plâk doldurmuştur. Bu methiye Celâl Bayar için yapılmıştır. Bayar, o zamanın iptidaî ses alma cihazları ile doldurulan bu plâğı Atatürk'ün vefatından sonra Londra'ya göndermiş, orada 15 - 16 kopya çıkarttırmış, bir de daima alınabilmesi için bir ana plâk yap-

tırmış ve Türkiyeye gelen plâkları, Atatürk'ün sesini hâtıra olara ksaklamak istiyenlere, ona hasret olanlara, yani yakın arkadaşlarına dağıtmıştı.

Atatürk'ün Bayar için doldurduğu bu plâğın metni şudur:

«— Efendiler, arkadaşlar,

Biz bu milleti, bugünkü şeklinden daha yüksek mertebelere çıkarmakla mükellef adamlarız.

Bu yükseliş yalnız ve yalnız meydan muharebelerinde kazandığımız şereflerle olamaz. Bu, buna kâfi değil...

Asıl yükseliş, iktisat sahasında yükseliş olacaktır. (Sürekli alkışlar).

Büyük memnuniyetle görüyorum ki, iktisadın başında bulunan arkadaşım Celâl Bey, mühim surette bu istikameti yayıyor, görüyor ve muvaffak oluyor. (Sürekli alkışlar). Bu istikametteki muvaffakıyeti Türk milleti anladığı zamandır ki, en büyük zafer tecelli edecektir. (Sürekli alkışlar).

Ben, o zaferin muhakkak olduğuna kani bir adam olarah, mes'ut ve mesrurum. (Sürekli alkışlar)»

Kayseri Cezaevinde iken Bayar'a, İstanbul'da bir yazarın, Celâl Bayar Atatürk'ün arkadaşıdır, diye yazdığı ve böyle bir iddiayı ileri sürerek methettiği için bir yıl ağır hapse mahkûm olduğunu söylemişlerdi. Bayar, bu haberi duyunca:

«— Ben değilsem o halde kimmiş?» diye gülmüştü.

Çok defa İsmet paşayı Atatürk'ün en yakın arkadaşı olarak takdim ederler. İsmet paşa belki Atatürkün en çok sevdiği adamdır. Belki de hiç sevmediği adamdır. Bunu bilmeğe imkân yoktur. Fakat bilinen bir gerçek vardır. İsmet paşa 1920 de Anadoluya Albay rütbesiyle geçmiştir. Atatürk ise, 19 Mayıs 1919 da Samsun'a çıktığı vakit Üçüncü Ordu Müfettişi bulunuyordu. Belki de askeri hiyerarşiden gelme bir alışkanlıkla Atatürk, İsmet Paşa ile hiçbir zaman arkadaş olamamış ve aralarındaki bu rütbe farkını daima muhafaza etmiştir.

Halbuki Celâl Bayar, Şükrü Kaya, Kılıç Ali, Nuri Conker, Dr. Tevfik Rüştü Aras, Fuat Bulca, Edip Servet gibi sofrasının müdavimleri ile arkadaşlığını ölünceye kadar ve ilk gününden itibaren aynı hararetle idame ettirmiştir. Bunlardan bazıları bir gün bile vekillik, Başvekillik gibi makamlara gelmedikleri halde, onun mahremi esrarı ve en yakını olarak Atatürk'ün yanından ve sofrasından hiçbir zaman ayrılmamışlardır. Atatürk'ün bu yakın arkadaşları ve dostları hiçbir zaman müsaade almadan ve danışmaya lüzum görmeden köşkün devamlı müdavimleri olmuşlardır. İsmet paşa bu sofralarda nadiren bulunmuş, fakat rivayete göre köşkte hususî kalem müdürü Tevfik Bıyıklıoğlu tarafından orada konuşulanları günü gününe haber almak imkânını elde etmiştir. Yine rivayete göre, İsmet paşa arzu etseydi bu sofrada daimî olarak kendisi de bulunabilirdi; fakat o da lideri ile kendi arasında bir mesafe muhafaza etmek için Çankaya ziyaretlerinden daima uzak kalmak istemiş, ancak vazife icabı ve pek mühim ahvalde köşkte ki toplantılara iştirâk etmiştir.

Atatürk'ün vefatından sonra Cumhurbaşkanı olan İnönü, ölmez Ata'nın bu canlı hâtıralarını, onun sevdiği dost ve arkadaşlarını teker teker dağıtmış, Atatürkün ölümüyle onları da Türk cemiyetinden silmek istemiştir. Buna mukabil Atatürk'ün sevmediği birçok kimselere yüksek pâyeler vermiştir.

★

Şimdi, 29 Mayıs 1960 günü Harbiyede muhafaza edildiği odasına giren kapısındaki nöbetçi genç teğmen, Atatürk'ün bu yakın arkadaşını sorgudan geçiriyordu. Teğmen gerçekten samimî bir Atatürk'çü ve vatanperver bir subaydı. Önce kendisini Bayar'a takdim etti. Anadolunun bir vilâyetinde müftü torunu olduğunu, ailece Demokrat Partili bulunduklarını, her seçimde D.P.

ye oy verdiklerini söyledi. Ancak şu anda bütün taşıdığı fikirlerden geriye dönmeğe mecbur olduğunu ilâve etti. Sonra da pek kızgın ve sinirli olarak:

«— Şimdi kimse sizin isminizi ağzına almak istemiyor. Size iki sual soracağım. Bana doğru cevap verin» dedi.

Bayar, aldatılmış olmanın ıstırabiyle kıpkırmızı kesilen, hiddetten gözleri dönen genç teğmene:

«— Söyle çocuğum. Sor çucuğum.» diyerek sualleri beklemeğe başladı.

«— Sizin İş Bankasında 103 milyon liranız varmış. Türkiyede meşru şekilde bir devlet reisi 103 milyona sahip olamaz. Bu parayı nereden buldunuz?»

Sonra cebinden, el kadar bir kâğıda basılmış bir yazı çıkardı:

«— Bu sabah gizli olarak bu kâğıdı bize dağıttılar. Burada yazıldığına göre sizin 103 milyonunuz varmış ve şahsî emirle Harp Okulunu imhaya karar vermişsiniz. Bu kararınızı kendi sesinizle teype almışlar. Binlerce Harbiyeliyi öldürmeğe vicdanınız nasıl razı oldu?»

Bayar hiddetli Harbiyeliye tane tane şu cevabı verdi:

«— Bu iki sualinizin cevabı da çok basittir. Bunu yazanlara ve söyliyenlere teşekkür ederim. Çünkü umumî konuşmuyorlar. Paranın hangi bankada olduğunu miktarı ile söylüyorlar. İş Bankasında 6000 memur vardır. Bunların her biri benim İş Bankasında param olmadığını bildikleri gibi, bir telefonla da bu haberin yalan olduğunu öğrenebilirsiniz. Harbiyelileri imha etmek işine gelince, neden bu kadar zahmete girip böyle gizli kâğıtlar dağıtıyorlar? Madem ki ellerinde varmış, neden benim sesimle size duyurmuyorlar? Hayatımızda biz hiç kimseyi öldürmeğe karar vermedik.»

Genç teğmen bu cevaplar karşısında ne yapacağını şaşırdı. Biraz evvelki hiddeti şimdi belirsiz bir sükûnet halini almıştı:

«— Çok doğru, affedersiniz. Evet hakkınız var. Bu haberleri tekzip edecek misiniz?»

«— Tabiî tekzip edeceğim.»

«— O halde mesele yok.»

Üzgün ve çok terbiyeli bir tavırla Bayar'ın odasını terketti.

Harbiyedeki odasında Bayar'ın ilk ziyaretçisi bu genç teğmen değildi. 27 Mayıs 1960 günü öğleden sonra Bayar'ı ilk ziyaret edenler, yüksek rütbeli subaylar olmuştu. Genelkurmay İkinci Başkanı ve yeni kuvvet kumandanlarından teşekkül eden bu heyet, Bayar'ı Reisicumhurluk vazifesinden istifa etmesini temin etmek gayesiyle ziyaret etmişlerdi.

Hepsi ayaktaydı:

«— Silâhlı Kuvvetlerin kararı ile size tebliğ ediyoruz. Reisicumhurluktan istifanızı istiyoruz. Böyle bir hareket sizin için iyi olacaktır.» Dediler. Bayar kendilerine şu cevabı verdi:

«— Ben durumumu biliyor ve takdir ediyorum. Pürüzsüz bir millî irâde ile bu makama seçildim. Sizleri de ordumuzun şerefli kumandanları olarak tanıyorum. Ben de şerefli adamım. Bana böyle bir teklifte bulunamazsınız. Ben ölümden de korkmam. Teklifinizi ifade eden bir yazının altına ihtiyarımla ve rızamla imzamı koymam benim için mümkün değildir. Dilediğinizi yapabilirsiniz.»

Bu kat'î ifade karşısında yüksek rütbeli subaylar bir şey söylemediler. Dönüp gitmeğe hazırlandılar. O sırada aralarından bir Tuğgeneral:

«— İstanbul'a tayyare ile gider, 1957 inhitaplarında Demokrat Partililer kaybettikleri halde düzeltir, kazanmış şekle sokarsın değil mi?» dedi.

Anlaşılıyordu ki bu general C.H.P. nin iftiraları tesirinde kalmış bulunuyordu. Bayar, bu sual karşısında tebessüm etti:

«— Tayyare ile gitmişim öyle mi? Ve aynı gece dönmüşüm?»

«— Evet..»

«— Benim hususî tayyarem yoktur. Ya askerî tayyare ile gideceğim. Veyahut Hava Yollarının tayyaresini kullanacağım. Bunların seyir jurnalleri vardır. Yolculuk yaptıkları gizlenemez. Ben o tarihte hiç bir vasıta ile Ankara'dan ayrılmadım. Bunun aksini tesbit ettiniz mi?»

Bu cevap üzerine soru sahibi Tuğgeneral sualin şeklini değiştirdi:

«— Ha... Askerî tayyarelere de biniyordun öyle mi?»

«Evet! Askerî tayyarelere de biniyordum. Çünkü ben Anayasaya göre ordunun da başkumandanlığını temsil ediyorum.»

Bu defa soru sahibi Tuğgenerale diğer subaylar:

«Paşa, paşa, bırak gel...» dediler. Kapıdan uzaklaşırken Bayar arkalarından:

«Eğer Büyük Millet Meclisine karşı bir hareketiniz olmuşsa, Anayasa hükmüne göre Meclis ancak kendi kendini feshedebilir. Size bunu hatırlatmak isterim,» dedi. Bu söz üzerine bir albay:

«Zaten onları kaldıracağız. Meclisi kapatacağız» dedi. Albay bunu söylerken sağ elini de kılıç gibi kullanmıştı.

Bu heyet te gittikten sonra akşama doğru Demokrat Parti mebuslarından Nuri Özsan'la beraber genç bir yüzbaşı yine Harbiyenin Kurmay Başkanı odasında muhafaza altında bulunan Bayar'ın odasının kapısında göründüler. Bayar, Nuri Özsan'ı görünce hayret etti. Demokrat Partinin mutedil mebuslarından olan Nuri Özsan'ın ihtilâli yapanlarla beraber çalıştığını tahmin etti. Birdenbire içinden geçen bu şüpheyi belli etmeden ve onlar söze başlamadan:

«Hayrola Nuri bey?» diye sordu.

Nuri Özsan'ın yüzü karma karışıktı.

«Beyefendi, Paşa tarafından geliyorum, sizin Devlet Başkanlığından istifa etmenizi talep ediyor.»

Bayar, sert bir ifade ile sordu:

«Bunu bana ne sıfatla söylüyorsun?»

Özsan, refakatindeki yüzbaşıyı göstererek:

«Bunun refakatinde beni size gönderdiler. Reisicumhurluktan istifa etmenizi söylemekliğimi istediler. Aslında hepimizi topladılar. Buraya getirdiler.»

Bayar, mebusların tevkif edildiklerini o ana kadar bilmiyordu. İlk defa mebusların da tevkif edildiklerini Nuri Özsan'dan öğrenmişti.

Bu defa yüzbaşıya döndü:

«Ne hakla böyle hareketlerde bulunuyorsunuz?»

Yüzbaşı çok terbiyeli ve kibardı.

«Bu sözlerinizin cevabını kumandan bilir. Ben de emirle buraya geldim.»

O esnada yanında duran ve devamlı surette Bayarın yanında bulundurulan bir topçu binbaşısı, elinde kâğıt ve bir kalemle tebessüm ederek:

«Efendim, şuraya bir imza edeceksiniz. Olan olmuş zaten. Bunun ne ehemmiyeti var?» diyerek Bayar'ı yumuşatmağa çalışıyordu.

Bayar eliyle binbaşının uzattığı kâğıdı itti. O tarafa bakmadı bile. Sonra yüzbaşıya hitaben:

«Cevabımı sizden önce gelen heyete verdim. Benim için yapılacak başka bir şey yoktur,» dedi.

Nuri Özsan'la vedalaştılar. Bu heyet te böylece bir netice almadan Bayar'ın odasını terketmiş bulunuyordu.

Ertesi günü, yani 28 Mayıs 1960 tarihinde de Bayar'ı ve Adnan Menderes'i yeni Hariciye Vekili Selim Sarper'le, ihtilâl liderlerinden Albay Alpaslan Türkeş ziyaret etmişlerdi. İki kişilik bu heyet odaya girince Bayar Selim Sarper'i sağına, Alpaslan Türkeş'i soluna oturttu. Sarper pek mahcup bir şekilde söze başladı:

«Orgeneral Cemal Gürsel'in emirleriyle ziyaretinize geldik. Zatıâlinize hürmetlerini söylüyor ve bir ihtiyacınız olup olmadığını soruyor.»

Bayar:

«Hiçbir şeye ihtiyacım yoktur» cevabını verdi. Sonra Selim Sarper'in Hariciye Vekâletine getirilmesine çok memnun olduğunu şu sözlerle ifade etti:

«Sizi Hariciyenin başına getirmelerine çok memnun oldum. Çünkü bizim tatbik ettiğimiz dış politikanın aynen tatbik edileceğinin işareti gibi geldi.»

Sarper teşekkür etti. Bu esnada Bayar cebinden zincire bağlı anahtarlarını vererek:

«Çankayadaki çalışma odamda hususî kasam vardır. İçinde paralarım, hususî evraklarım mevcuttur. Refikamda para olmadığını biliyorum. Lûtfen şu anahtarları alınız. Kasadaki paralarımı refikama teslim ediniz. Sizden tek ricam budur» dedi.

Selim Sarper:

«Bu işlere Millî Birlik karışıyor. Sayın Albay Millî Birlik Komitesinden Alpaslan Türkeş'tir. İcabını yaparlar zannediyorum» cevabını verdikten sonra Bayardan aldığı anahtarları bir saniye bile elinde tutmadan Alpaslan Türkeş'e uzattı.

Bayar o zaman yanında oturan Albayın Alpaslan Türkeş olduğunu anladı. Türkeş, eline aldığı anahtarların zinciri ile oynarken Bayar'a şunları söyledi:

«Buraya Millî Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel adına geliyorum ve sözlerini aynen ondan naklen size intikal ettiriyorum. Gürsel diyor ki, şimdiye kadar olanların üzerinde durmıyacağım. Fakat bazı şeyler duyuyoruz. Silâhlandırılmış Demokrat Partililerin orduya karşı harekete geçecekleri söyleniyor. Eğer böyle birşey olursa hepsini ezeriz. İmha ederiz. Böyle birşeye meydan vermemeli, bunları önlemelisiniz.»

Bayar bu defa albaya döndü:

«Benim arkadaşlarım vatanperverdir. Siz tecavüz etmedikçe onlar mukabele etmezler. Bana gelince: Bu odadan onlara nasıl tesirim olabilir? Dışarıda vukua gelecek hâdiselerden beni nasıl mesul tutabilirsiniz?»

Ayağa kalktılar. Selim Sarper Bayar'ın hürmetle elini sıktı. Türkeş, bir anlık tereddüt geçirdi. Nihayet o da Bayar'ın elini sıkarak odadan ayrıldılar.

Celâl Bayar'ın istifasını ısrarla istiyen Millî Birlik Komitesinin en nüfuzlu üyelerinden Cemal Madanoğlu idi. Öteki Millî Birlik Komitesi üyelerinin buna pek ehemmiyet verdikleri yoktu. Esasen o akşam Ankara'ya gelen profesörler de, istifa keyfiyetinin bir önemi bulunmadığını, hemen hazırlıyacakları bir hukukî gerekçe ile bütün bunları halledeceklerini bildirdiler. Gerek Gürsel, gerek Madanoğlu profesörlere en geç üç ay içinde iktidarı sivillere teslim edeceklerini, bunun için gerekli Anayasanın ve diğer hususların halledilmesini istiyorlardı.

Madanoğlu ve Gürsel'in üç ay içinde idareyi sivillere terketmek arzuları profesörler heyetini oldukça şaşırtmıştı. Onlar böyle bir anî devir teslim karşısında kendilerine hiçbir iş düşmiyeceğini düşündükçe büyük teessür duyuyorlardı. Belki bu fikir, yalnız kumanda mevkiinde olan yüksek rütbeli subaylara aitti. Bunun için bir bahane icadederek komite toplantılarının yapıldığı askerî şûra salonunda 50 - 60 kadar ihtilâli başaran genç subaylarla temas ettiler. Fakat buradaki bütün subaylar da profesörlere aynen şunları söylediler:

«Biz bu işi yaparken sadece memlekette partizanlık dolayısiyle kan dökülmemesini düşündük. İktidarı derhal sivillere bırakacağız ve hepimiz rütbelerimizle ve başka hiçbir talepte bulunmaksızın kıtalarımızın başına döneceğiz.»

Sıddık Sami Onar, Naci Şensoy, Hüseyin Naili Kubalı, Tarık Zafer Tunaya, İsmet Giritli'nin faal, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Ragıp Sarıca ve Muammer Raşit

Sevig'in sadece vazife telâkkisi ile bulundukları Ankara'da daha ilk günden ihtilâlciler ile profesörler arasında ihtilâf belirmiş bulunuyordu. Fakat bundan ihtilâlcilerin haberi yoktu. Nihayet faal profesörler İnönü ile bir temas kurarak onun bu işteki rolünü anlamak istediler. Bu işe Hüseyin Naili Kubalı memur edildi. Kubalı, Turhan Feyzioğlu, Tahsin Bekir Balta ve Turhan Güneş gibi CHP. li profesörlerin aracılığı ile ertesi günü İsmet paşa ile temas kurdu.

İnönü, Hüseyin Naili Kubalı'ya, ordunun çok acele ettiğini, böyle bir acele sonunda seçimlere gidilirse tekrar Demokrat Partinin iktidara gelebileceğini, bu gayri meşru teşekkül tekrar memleket idaresini ele alırsa, umulmadık felâketler doğacağını söyledi.

Bu durum karşısında C.H.P. nin ordunun tutumuna karşı nasıl davranacağını bizzat paşanın nasıl bir politika takip edeceğini öğrenmek istedi. Kubalı'nın bütün soruları İsmet paşa tarafından cevapsız bırakıldı. Kubalı'ya hareketin hayırlı olduğunu söyledi ve ihtilâli yapanların hiçbir hareketine karışmıyacağını, onların tamamiyle dışında kalacağını, neticede Millî Birlik Komitesi neye karar verirse ona uyacağını bildirdi.

İnönü'nün yanından eli boş dönen Kubalı ve arkadaşları ikinci fırsatı Bakanlar Kurulunun teşkilinde kullanmak istediler. Eğer Bakanlar, ordu mensupları arasından seçilirse ister istemez askerler sivil hayata girecek, sivil işlere karışacaklar, böylece üç aylık mühlet uzadıkça uzayacak, bu suretle kendileri de devlet idaresinde istedikleri istikameti temin edeceklerdi. Bakanların mutlaka Millî Birlik Komitesi üyelerinden seçilmesi için profesörlerin yaptıkları telkinler hemen bir çok subay tarafından benimsenmişti. Fakat Madanoğlu, Ekrem Acuner, Sami Küçük bu fikre şiddetle itiraz ettiler:

«— Ettiğimiz yeminleri ne çabuk unuttuk? Bakanlıkları ehil ellere teslim etmeğe mecburuz. Hiçbir arka-

daşımız bakanlıklarda vazife almıyacaktır. Üç ay içinde kı'talarımıza döneceğiz.»

Profesörlerin bu taktiği de netice vermemişti. Yalnız memleketin âsayişini ve münakalâtını elinde tutan Millî Savunma, İçişleri ve Ulaştırma Bakanlıklarının ordunun elinde bulunması kararlaştırıldı.

İhtilâlciler vâkıa Demokrat Parti ileri gelenlerini tevkif etmişlerdi ama, bunların muhakeme edilmelerini ve bunlar için bir mahkeme kurulmasını aslâ düşünmemişlerdi. İhtilâl lideri Cemal Gürsel daha ilk gün bu konuda gazetecilerin kendisine sorduğu bir suale karşılık:

«— Bunların suçlu olup olmadıklarını gelecek iktidar tâyin etsin. Biz dâvalarla, mahkemelerle uğraşmıyacağız,» demişti.

Şimdi profesörler, ihtilâlcilerin iktidarını uzatmak ve bundan faydalanmak için tek yol görüyorlardı. Tevkif edilen mebuslar hakkında dâva açtırmak ve bunları cezalandırmak.. Böylece de zamanın uzamasını temin etmek. Nihayet gösterdikleri hukukî sebepler ve ihtilâlcilere «Mahkeme kurmazsanız, siz mahkûm olursunuz. Elinizde hiçbir hukukî deliliniz kalmaz» gibi birçok sebepler sayarak Demokrat Parti hakkında topyekûn dâva açılmasını sağladılar.

★

Bayar'ın kasası açılıyor:

Bayar'ın odasından elinde Çankayadaki gizli kasaya ait anahtarı alarak çıkmış bulunan Alpaslan Türkeş, durumu derhal komitedeki arkadaşlarına bildirdi. Bu kasanın içinden bir hayli mücevheratın ve külliyetli paranın çıkacağını tahmin eden komite üyeleri, kasanın bir heyet huzurunda açılmasına karar verdiler. 29 Mayıs 1960 günü Muhafız Alay Komutanlığına bir yazı ya-

zılarak ekli olarak gönderilen anahtarla kasanın açılmasını ve içindekilerin teker teker tesbit edilmesini istediler. Arada servet kaçırılması diye bir şey olmaması gayesiyle esasen Bayar da kasanın bir heyet huzurunda açılması için Gürsel'e bir mektup yazmıştı. Heyet mutemet kimselerden teşkil edildi. O günlerde Bayar'ın yalnız bir bankada 103 milyon lirasının mevcut bulunduğu ileri sürüldüğü için, kasanın açılması işi daha çok önem kazanıyordu. Buradan milyonların çıkacağı tahmin ediliyordu. Heyetten bir zat, mücevherlere çok dikkat edilmesini daha önce arkadaşlarına haber vermişti.

İki gün sonra kasa açıldı. Heyette bununanlar kasanın açılması ile tam bir sukutu hayale uğradılar. Kasada 1706 lira para çıkmıştı. Bayar'ın bütün parası 1706 liradan ibaretti. Ay sonu geldiği için maaşından ancak bu kadar kalmıştı. Bir Reisicumhurun böyle az parası olmasına hayret etmemek lâzımdır. Bayar'ı tanıyanlar bilirler ki, o hiç bir zaman paraya önem vermemiş, kendi geçiminden arttırdığı parayı daima lüzum gördüğü yerlere dağıtmıştır. Onun da, on yıllık reisicumhurluk, daha önce de bakanlık, Başbakanlık, bilhassa İş Bankası Umum Müdürlüğü gibi para ile oynayan makamlara sahip olmasına rağmen, İnönü gibi Taşlıkta villâsı, Ankara'da Pembe köşkü, bankada paraları mevcut olmaması sebepleri, daima eline geçirdiği parayı lüzum gördüğü yardıma muhtaç yerlere muavenet göstermesinden doğmuştur. Bundan dolayı Birinci Büyük Millet Meclisinden hattâ Osmanlı Meclisinden gelen sayılı bir devlet adamı olmasına rağmen Riyaseticumhurdaki gizli kasasından 1706 lira para çıkmıştır. Bunun dışında 4 adet 500 liralık, 4 adet bin liralık olmak üzere yekûnu 6,000 lirayı bulan Ziraat Bankası tahvili tesbit edilmiştir. Para derhal, Bayar'ın arzusuna uyularak refikası Reşide Bayar'a verilmiş ve Reşide hanımefendi de bu para ile tecrit edilmek üzere İzmir'in Çeşme kazasına gönderilmiştir. Zabıtta tesbit edilen 6000 liralık Ziraat

Bankası tahvili ise kimseye verilmemişti. Hattâ daha sonra Bayar'ın bazı eşyaları iade olunduğu ve istenildiği halde «bulunamıyor» diye bu 6000 liralık tahvilin sırra kadem bastığı anlaşılmıştı. Bayar'ın vasileri bunları almak için Savcılığa ve mahkemeye başvurdularsa da tahvillerin nereye gittiği tesbit edilemedi. Bayar'ın kasasında ve köşkte çamaşır, elbise ve zatî mutfak eşyası dışında şunlar bulunuyordu:

1706 lira nakit para, Kürdistan hakkında rapor hülâsası, Jandarma Umum Kumandanlığının Irak hakkındaki çok gizli yazısı, Bağdat Paktı hakkında bir rapor, Atatürk'ün kendi el yazısı ile şifre ve açılmış şifreler, Kavaklıderedeki evine ait tapu senedi, Tunus mamulâtı çini vazo, Karaşi Üniversitesi tarafından verilmiş hukuk doktora beratı, Peşaver'de söylediği nutkun İngilizce metni (ipek kumaş üzerine yazılmış olarak), İsfahan şehrinin gümüş mahfaza içinde altın anahtarı, bir adet muhtelif cins tesbih, içinde âyet yazılı gümüş tas, Pencap Üniversitesi hukuk doktorası beratı (gümüş mahfaza içinde), Karaşi şehrinin gümüş kutu içinde altın anahtarı, kadife kutu içinde Amerika'da Toledo şehrinin anahtarı, Amerika'da Alabama şehrinin küçük anahtarı, Trablusgarp şehrinin altın kutu içinde altın anahtarı, Amerika Kolombiya Üniversitesinin verdiği madenî plâka, San Fransisko Belediye Reisinin verdiği tokmak, Mersin şehrinin gümüş anahtarı, Vaşington şehrinin kadife kutu içinde gümüş anahtarı, Amerika'da Nevada eyaletinin anahtarı ve madenî plâka, Ataş temel atma merasimi hâtırası olarak verilen rozet, Amerika'da Vayting şehrinin anahtarı, Amerika'da Kleveland şehrinin tahta anahtarı, Yunanistan'ın verdiği 1952 tarihli madenî plâka, bir çerçeve içinde Atatürk'ün gençliğe hitabesi, siyah boyalı alçıdan mamûl harf inkılâbına ait levha, sarı yaldız çerçeveli Atatürk'ün Mersin konuşmasına ait levha, Bayar'ın hâtıratına ait 323 dosya, Celâl Bayar'ın muhtelif konuşmalarına ait bant,

Millî Mücadeleye ait belgeleri ihtiva eden dosyalar, Atatürk'ün, İtalyan Reisicumhurunun, Papa'nın, Alman Reisicumhurunun, İskender Mirza'nın, Eyüp Hanın, Amerika Cumhurbaşkanı Eisenhower'in, İran Şahı'nın, Ürdün Kralının, Camille Chamun'un, Prens Bernard'ın, İngiltere Kraliçesinin eşi Philip'in, Seegman Ree'nin, General Franko'nun, Kral İdris'in, Nehru'nun, Afgan Kralının, Sukarno'nun, Faysal'ın, Abdülillah'ın gümüş çerçeveli Bayar'a ithaf edilmiş fotoğrafları, Atatürk'ün maskı, altmış adet muhtelif devletlerden verilmiş fahrî doktorluk ve hemşehrilik beratları, Alman Reisicumhurunun hediye ettiği kürre-i arz, Celâl Bayar'ın bronz büstü, Gulam Muhammed'in Yunan Başbakanı Metaksas'ın, Afgan Başvekilinin, Bulgar Kralının, Madam Eisenhower'in İran Şahının, İran İmparatoriçesinin, Lord Batt'ın ve eşinin, Irak Kralının, Pakistan Başvekilinin gümüş çerçeveli ve imzalı fotoğrafları, gümüş işlemeli Kur'anı Kerim kutusu, üzeri sedef kakmalı Turgut Reis türbesine ait Libya hediyesi, Rıza Şah Pehlevi ve Atatürk'ün resmini havi gümüş madalyon, Pakistan ordusu armağanı top arabası maketi, Berlin hürriyet çanının modeli, Bahreyn Şeyhinin hediyesi sapı ve kını altından üzerine elmas ve yakut saplı hançer, Nevyork şehrinin şeref madalyası, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kordelâlı ay - yıldızlı şeref nişanı, T.B.M.M. rozeti, Amerika Birleşik Devletlerinin kumandanlık madalyası, kordelâlı Alman, İtalyan, İran, Yunan, Yugoslavya, Lübnan, Libya, Devlet nişanları, milliyeti tesbit edilemiyen bir devletin çift kartal haçlı ve taşlı nişanı, Kıbrıs Türklerinin verdiği deniz hayvanlarından yapılmış Kıbrıs adasını gösteren bir maket, Erzurumluların yılbaşı hediyesi semaver takımı, sarı madenden Atatürk plâkası, Altın D.P. rozeti, Millî Türk Talebe Birliğinin hediyesi flâma, kırmızı kutu içinde «İstiklâl Madalyası», Fatih Sultan Mehmet tablosu, iki cilt Kur'anı Kerim, bir adet yaldızlı çerçeveli Atatürk portresi, Bi-

rinci Büyük Millet Meclisi âzalarına dağıtılan Yunanlılardan iğtinam edilen bir tüfek, Atatürk başlıklı bir madalyon, Millî Türk Talebe Birliğinden hediye edilmiş Atatürk'ün yazı ile yapılmış bir portresi.

Yukarıdaki bütün eşya Celâl Bayar'ın şahsına aitti ve bunlar Osmanlı Mebusan Meclisinden ve Birinci Meclisten başlıyarak 27 Mayıs 1960 tarihine kadar kendisine verilmiş hediyelerdi. Bunların tetkiki Bayar'ın bütün dünyaca nasıl tanındığını göstermekteydi. Meselâ İnönü, Bayar'dan çok daha uzun müddet Başbakanlıkta ve Reisicumhurlukta kaldığı halde bu kadar sempati tezahüratına uğrayamamıştı. 16 daktilo sayfası tutan bu berat, fahrî hukuk doktorları, hemşehrilik tevcihleri ve memleket dahilinden verilmiş hâtıralar, birçok büyük devletlerin Reisicumhurlarına nasip olmıyacak bir hacim tutuyordu.

Tesbit edilen eşyaların hiç biri Bayar'ın ailesine teslim edilmedi. Bu hususta tutulan zabıt şöyledi:

«29 Mayıs 1960 tarihinde Alay Kumandanlığından alınan emir üzerine teşkil edilen heyetle köşke girildi. Köşk ve mütemilâtındaki şahsî eşyalarla ziynetleri, hariç memleketlerden gönderilen veya alınan hediyeler tesbit edildi. Bu eşyalardan zatî eşyaları ve giyecekleri kendilerine iade edildi. Hediyelerle kütüphanedeki kitapları, notları, mektupları ve şahsî mücevheratları alıkonularak, bunlar da bir kısmı vitrinlerde, bir kısmı da odalarda kapatılıp mühürlendi.

Not: 1706 lira nakit para kumandanlığın emri gereğince Rişide Bayar'dan imza alınarak kendilerine iade edilmiştir.

Zabıt, Daire Müdürü Memduh Uraz, levazım binbaşısı Fuat Üstün ve jandarma üsteğmeni Durmuş Akşen tarafından imzalandı.

Verilen emir gereğince eşyaların kıymetini takdir etmek için bütün fotoğraflar çevçevesinden sökülmüş, fotoğrafların üzerindeki devlet reislerine ait altın ar-

malar sökülmüş, gümüşleri ayrılmış toplu olarak tartılmış, yekûnu 15 - 20 gram tutan Devlet armalarına ait altınlar da ayrıca tartılmıştır. Bu arada Bayar'ın İstiklâl Madalyasına da (350) kuruş fiat konulmuştur.

Bayar Harbiyede Kurmay Başkanının odasında kalıyordu. Fakat üçüncü günü buradan alınarak çok basit ve çıplak bir odaya nakledilmişti. Muhafız sayısını da artırmışlardı.

Odasının karşısında umumî tuvalet yeri vardı. Süngülü nöbetçiler nezaretinde tuvalete gidiyordu. 30 Mayıs günü öğleden sonra tuvalete giderken, antrede ve lâvaboların bulunduğu yerde Adnan Menderes'e rastladı. Bayar bu fırsatı kaçırmadı ve Menderes'e şunları söylemek fırsatını buldu.

— «Adnan bey, olan oldu. Bunun üzerinde durmayalım. Bundan sonraki takip edeceğimiz hareket tarzı metin olmaktır. Maddî ve manevî baskılara boyun eğmemektir. Hakikatları açıkça ifade etmektir.»

Menderes, bu hitaba karşı şu cevabı verdi:

— «Tabii böyle olacak. Başka türlü yapamayız.»

Menderes tekrar konuşmak istediği anda nöbetçiler:

— «Yeter, çok oldu» dediler.

Bayar ve Menderes'in karşılıklı en son konuşmaları bunlar olmuştu. Artık tekrar konuşmak fırsatını elde edemediler.

Bayar ve Menders'in Yassıadaya Nakilleri

Bayar Harbiyede ikamet etmekte olduğu odasında soyunmuş, pijamalarını giymiş yatmağa hazırlanıyordu. Menderes ise o saatte henüz soyunmamıştı. Bayarın kapısında bir albay göründü. Bayara hitaben:

— «Hazırlanınız, sizi başka bir yere nakledeceğiz.» dedi.

Bayar:

— «Nereye götüreceksiniz?» diye sordu.

Albay bu suale:

— «Yasaktır, söyleyemem» cevabını verdi.

Bayar eşyalarını toplamak için ayağa kalktı. Albay onun bu hareketine karşı:

— «Onları arkadan göndereceğiz. Yalnız giyininiz kâfidir. Hemen hareket edeceğiz.»

Bayar o gün, kendisinin yanında muhafazaya memur subaylardan bir noter istemişti. Noteri isemesinin tek gayesi, hakkında çıkarılan şâyiaları tekzip etmek, bugün olmasa bile ilerde açıklanmak üzere millete bir veda mesajı hazırlamaktı. Atatürk'ün kendisine lâyık görmüş olduğu «Bayar» soyadına daima sadık kaldığını bildirecekti. Fakat gayesinin böyle bir hedefe yöneldiği anlaşılır anlaşılmaz buna müsaade olunmayacağı kendisine bildirildi.

Bayar giyinmiş olarak kapıya çıktığı zaman etrafını silâhlı teğmenler sardı. Bunlar aleyhte herhangi bir tezahürat yapmıyorlardı. Kendilerine verilmiş bir emri yerine getirmek üzere orada durdukları her hâllerinden belli oluyordu.

Bayar kapının önünde, herkesin duyabileceği yüksek sesle albaya şunları söyledi:

— «Burada kaldığım müddetçe bana karşı çok terbiyeli davranan Harp Okulu Kurmandanına ve bu medenî insanın yine kendisi gibi terbiyeli emir subayına veda ile teşekkür etmek istiyorum. Kendilerini ziyaretim mümkün müdür? Çünkü bunlar terbiye hususunda istisna teşkil ediyorlardı.»

Albay, buna müsaade olunmıyacağını bildirdi. Bunun üzerine Bayar etrafı silâhlı teğmenlerle sarılmış olarak Harbiyenin kapısında bekleyen askerî Station vagon arabasına kadar yürütülerek götürüldü. Kalabalık bu kadar çok olmasına rağmen ayak seslerinden başka ses işitilmiyordu.

Biraz sonra aynı şekilde, yine Harbiyelilerin arasında Adnan Menderes de bu arabaya getirildi. Şoför mahallinin arkasındaki sıranın orta yerinde ve sırtı şoför mahalline dönük olarak Adnan Menderes oturuyor-

du. Onun tam karşısında Celâl Bayar oturmuştu. Bayar ve Menderes'in yanlarına silâhlı subaylar, keza şoför mahallinin önüne ve en arka kısmına yine muhafazaya memur subaylar oturmuştu. Hepsinin ellerinde Thompsonlar ve tabancalar vardı. Araba hareket etmeden önce bir örtü getirilerek arabanın her tarafı kapatıldı. Dışarısı görünmüyordu. Bu arada Bayar ve Menderes'in konuşmamaları ihtar edildi. Bozuk yollardan ve Ankara'nın kenar semtlerinden geçildiği, arabanın sarsıntısından anlaşılıyordu.

Bu esnada Bayar ve Menderes'i götürmeğe memur edilen albay, Bayár ve Menderes'e sigara ikram etti. Bayar elinin bir hareketiyle bu ikramı reddetti. Menderes, sigarayı aldı ve albay onun sigarasını yaktı. Sonra da şöyle bir şakada bulundu:

«— Dostluk başka, alış veriş başka.»

Fakat albay yaptığı bu esprinin çok soğuk kaçtığını anlamış olacak ki, kendisine cevap vermiyen Bayarın ve Adnan Menderes'in yüzüne baktıktan sonra sustu ve bir daha konuşmadı.

Arabanın içi subaylarla doluydu. Bu sıcak Haziran gecesinde böyle örtülere bürünmüş araba içinde herkes terlemeğe başladı. Nihayet şoförün oturduğu yerdeki pencereyi açmağa karar verdiler. Böylelikle oradaki perde aralanmış oldu. Bu pencereden dışarıya bir göz atmağa muvaffak olan Bayar ve Menderes Esenboğa hava meydanına giden yol üzerinde bulunduklarını anladılar. Yolun her iki tarafında da sıkı merasimlerde olduğu gibi silâhlı nöbetçiler vardı. Millî Birlik Komitesi sivil halkın herhangi bir şekilde haber alıp Bayar ve Menderes'i kaçırmak istemeleri ihtimaline karşı çok sıkı ve ciddî tedbirler almıştı. Esenboğa hava meydanına gelinince, bilinen yolcu pistinden uzakta bekliyen uçağa önce Bayar bindirildi. Araba uçağın yanına kadar gelmişti. Bayar'ın uçağı hareket ettikten sonra Adnan Menderes beş dakika ara ile başka bir uçak ile

hareket etti. Uçakların Esenboğadan hareket saatleri gece yarısına yaklaşıyordu. Bu defa uçaklar çok yüksekten uçtukları gerek Bayar'ın, gerek Menderes'in üzerlerinde pardesü bulunmadığı için biraz sonra soğuktan titremeğe başlamışlardı. Uçağın içinde refakatteti subaylar tâlimat gereğince yine Thompson tabancalarını ellerinden bırakmıyorlardı.

Bir saatlik bir yolculuktan sonra önce Bayar'ın uçağı Yeşilköydeki askerî alana indi. Tayyare durduğu zaman hemen bir merdiven getirildi. Merdivenin alt basamağına da bir otomobil rampa etmişti. Bayar merdivenin son basamağından ayağını otomobilin içinde attı. Bu hareket, Bayarı subay grupunun içine sokmaktan ve onların fena muamelelerine mâruz bırakmaktan alıkoymuştu. Az sonra Menderes'i hâmil bulunan uçak da aynı meydana indi. Ona da aynı muamele yapıldı. Arabalar arka arkaya fakat birkaç dakikalık fasılalarla hareket ettikleri halde, hangi istikamette gittikleri belli olmuyordu. Nereye gittikleri belli olmadığı için Bayar ve Menderesin heyecan duymaları ihtimali vardı. Nihayet Yeşilyurt iskelesine gelindi. Bayar bir defa yine:

— «Nereye gidiyoruz?» diye sordu, fakat bu soruya hiç bir cevap alamadı.

Bayar üstü tente ile kaplı askerî bir motöre bindirildi. Etrafını yine silâhlı subay ve assubaylar almıştı. Fakat buradaki manzara oldukça şaşırtıcıydı. Herkes ayakta ve silâhlarını Bayara çevirmiş durumda idiler. Bayar başını kaldırınca bir çok namlunun üzerine tevcih edilmiş olduğunu gördü. Sağdan, soldan, önden, arkadan silâhlar atese hazır bekliyordu.

Bayarın tam karşısında çenesi sakallı, küçük mavi gözlü, sarı saçlı iriyarı bir denizci hamle vaziyetinde ve öne doğru yarı eğilmiş halde, her an ateşe hazır beklerken manzaranın bu acaip şekline arasıra kendisi de gülüyordu.

Menderesin durumu da, iskeleden beş dakika sonra hareket eden ayrı bir motör içinde aynı şekildeydi.

Bayar, Yassıdaya daha önce 5 - 6 defa gitmiş, bazan teftiş etmiş, bazan da Devlet Reislerini, misafirlerini buraya götürmüşü. Esasen ada, bu mükemmel ve modern bir deniz üssü durumuna Domkrat Parti zamanında getirilmişti. Bundan dolayı Bayar Yassıdayı her tarafı ile gayet iyi biliyordu. Bir önsezi ile Yeşilyurt'tan motör hareket eder etmez, Yassıada'ya götürüldüğünü anlamıştı.

Motör iskeleye yanaşınca, iskelede çeşitli rütbelerdeki subayların iki sıra hâlinde dizilmiş bulundukları dikkati çekiyordu. Bayar motörden çıkar çıkmaz, Harbiyeden itibaren kendisini getirmekte bulunan albay, Bayarı, kendisini o bölgenin komutanı olarak tanıtan diğer bir deniz albayına teslim etti. Yassıdanın elektirk ışıkları pek hafif olduğu için, deniz albayı elinde büyük bir cep feneri tutmaktaydı. Onu yaktı. Bayara:

— «Haydi, gidelim» dedi.

Bu hitap karşısında Bayarı oraya getirmiş bulunan kara subayı albay:

— «Ötekini de bekleyelim.» diye cevap verdi.

Deniz albayı «Öteki» kelimesini birden anlıyamadı:

— «Kim, kim?» dedi.

— «Canım işte, bunun arkasından gelen..» Bu istihfafkâr konuşma üzerine deniz albayı, arkadan gelenin Adnan Menderes bulunduğunu anladığını hareketleiyle belli etti.

Beş dakika sonra Adnan Menderes'i taşıyan motör iskeleye yanaşmıştı. Adnan Menderes de karaya adımını atınca deniz albayı:

— «Haydi, yürüyelim» dedi.

Kafile hâlinde hareket edildi. Bayar önde kalabalık bir subay grupu ile, ondan 15 - 20 adım kadar arkada da Menderes yine kalabalık bir subay kafilesi arasında yürüyordu. Henüz 40 - 50 metre ilerlemişlerdi, ki,

Bayar sırtının orta yerine bir yumruğun indiğini farketti. Fakat dönüp bakmadı, hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam etti.

Bayar ve Menderes daha önce altında assubayların gazinosu ve üstünde de assubayların yatak odaları bulunan kısma getirildiler. Bayarı kapının yanındaki ikinci odaya soktular. Bayar, 16 ay ihtilâttan memnu olarak bulunduğu ve herhangi bir kimse ile bu müddet içinde 16 kelime konuşmadığı odasına girdi. Deniz Albayı kendisine:

«— Burası yatağınızdır. Bu sandalyede oturursunuz bu masada yersiniz, içersiniz, tuvalet karşıdadır, muhafızlarınızdan izin alır çıkarsınız.» dedi ve nazik bir surette veda etti. Müstesna nezaket gösteren deniz subaylarından bu zatı bir defa daha Yassıada'da gören olmadı.

Tevkifler :

Tevkiflerin nasıl yapıldığına dair «On yılın Mücadelesi» adlı eserimizde misaller vermiştik. Bunlar umumiyetle Eskişehir, Kütahya ve Ankara'daki tevkiflere aitti. Şimdi burada İstanbul'da yapılan tevkiflerden bir iki misal vereceğiz.

Kemal Aygün İstanbul Demokrat Parti İl Başkanı bulunuyordu. Aynı zamanda İstanbul Belediye Reisi idi. Daha önce Emniyet Genel Müdürlüğü, Ankara Valiliği gibi mühim mevkilerde bulunmuştu.

26 Mayıs günü akşama doğru, içinden doğan bir önsezi ile, kendisini çok sıkıntısı hissetmeğe başlamıştı. Belediyenin makam arabası Mercedes'e bindi. Şoföre şehir içinde bir gezinti yapmak için talimat verdi. Boğazın bir kısmını, Taksimi, Beyazıdı dolaştı. Sonra Yeşilköye gitti ve döndü. Her tarafta sükûnet vardı. Fakat bu sükûnet onu tatmin etmemişti. Gece saat 11 e doğru Örfî İdare Komutanı Fahri Özdilek paşayı aradı:

«— Nasılsınız paşam?»

«— Teşekkür ederim Başkanım. Siz nasılsınız?»

«— Bir şeyler var mı paşam?»

«— Yarın saat dört buçukta bazı çocuklar sinemadan çıkar çıkmaz toplu halde yürüyerek, o esnada Beyoğlunda kalabalık halkı da tahrik ederek miting yapacaklarmış. Ama merak etmeyin. Bütün tedbirleri aldım.»

«— Teşekkür ederim paşam.»

«— Güle güle başkanım.»

Kemal Aygün saat 12 ye doğru yatağa girdi. Yatmadan önce, Eskişehir'den Başbakanın konuşması hakkında gazetelerde çıkacak bir habere ait kendisine malûmat verilmiş. Aygün de bunu Vali beye söyleyin demişti.

Gece yarısından sonra saat üçte telefonun zili çaldı. Aygün başucunda bulunan telefonun ahizesinden ağlayan bir kadın sesi duyuyordu. Bu ses, İstanbul Valisi Ethem Yetkiner'in kız kardeşinin sesiydi:

«— Kemal Bey, subaylar geldiler, ağabeyimi alıp götürdüler. Bir şey anlıyamadım. Ne oluyor?»

«— Merak edilecek bir şey yok. Demek ki hükûmet darbesi olmuş. Biraz sonra da gelip beni alacaklar demektir.»

«— Acaba bir felâket olur mu?»

«— Sabırlı olun. Belki de mühim bir şey değildir.»

Telefonu kapadıktan sonra, Aygün, refikası Sevinç Hanımı uyandırdı.

«— Hükûmet darbesi olmuş. Şimdi gelip beni alacaklar. Ben giyiniyorum. Çocukları da yavaş yavaş uyandıralım. Bu işde gidip dönmemek de vâr. Çocukları teselli et. Onlara benim yokluğumu belli ettirme. Bunları acele söylüyorum. Çünkü hemen gelebilirler ve bizi konuşturmağa vakit bırakmazlar. Ben cüzdanımdan yalnız birkaç lira alıyorum. Üst tarafını bırakıyo-

rum. Ay başında hak ettiğimiz maaşımızı verirler sanıyorum. Maaşı alınca verilecek yerleri biliyorsun.»

Sevinç Hanım da giyinmeğe başlamıştı. O arada çocuklarını da uyandırdılar. Gece yarısından sonra böylece uyandırılan çocuklar garip garip etraflarına bakıyor, anne ve babalarının acele hazırlanmalarına bir mânâ veremiyorlardı. Babası onlara kısa ve basit cümlelerle durumu izah etmeğe çalıştı. Saat «4» olmuştu. Fakat hâlâ bir gelen yoktu. Nihayet Kemal Aygün'ün köpeği havlamağa başladı. Aygün:

«— Tamam, geliyorlar,» dedi.

Gerçekten gelen iki subaydı. Subaylardan Suphi Gürsoytrak oldukça heyecanlı ve mahcup bir durumda görünüyordu. Kemal Aygün'ü böyle giyinmiş halde görünce şaşırdılar:

«— Buyurunuz efendim, hoş geldiniz.»

«— Ne gaye ile geldiğimizi elbette biliyorsunuz.»

«— Bilmez olur muyum efendim. Onun için giyindim, hazırlandım, ben de sizi bekliyordum.»

«— Peki nasıl, kimden haber aldınız?»

«— Ethem Yetkiner beyin kız kardeşi telefon etti. Onu götürdüğünüze göre sıranın bana geleceğini anladım.»

İçeriye girdiler. Suphi Gürsoytrak, bu davetin tamamiyle bir tedbir gayesiyle yapıldığını, Kemal Beyin tevkif edilecekler listesine dahi uzun münakaşalardan sonra konulduğunu, fakat Demokrat Parti İl Başkanı bulunması dolayısiyle böyle bir zaruretin hissedildiğini, aslâ bir endişe mevzuubahis olamıyacağını Sevinç Hanıma bir asker sözü olarak ifade ediyordu. Gürsoytrak ve arkadaşı çocukları da teker teker seviyorlar, onlara da «üzülmeyin, babanız en kısa zamanda yine yanınıza gelecek,» diyorlardı. Sevinç Hanımın bir kahve içmeleri teklifine de:

«— Teşekkür ederiz. Acelemiz var.» diye cevap vermişlerdi.

Aygün, karısı ve çocukları ile vedalaştıktan sonra kapıda bekliyen bir jeep arabası ile Harbiyeye getirildi. Burada çok nazikâne bir şekilde karşılandı. Subaylar ellerini sıktılar. Hallerinde hem bir misafiri ağırlama tavrı, hem de bir muarızı ele geçirmiş olmanın sevinç ve heyecanı vardı. Aygün'ü üst katta yüksek rütbeli subayların yatmakta bulunduğu, her tarafı tertemiz lüks ve konforlu bir yatak odasına çıkardılar.

«— Burası yatak odanızdır. İstirahat buyurun» dediler.

Aygün ceketini çıkardı. Yatağa sırtüstü uzandı ve beklemeğe koyuldu.

Aradan çok geçmeden kapı açıldı. Bu defa başka bir subay:

«— Hazırlanınız, sizi Davutpaşa kışlasına götüreceğiz» dedi.

Aygün, esasen böyle lüks bir odada misafir edilemiyeceğini anladığı için sadece ceketini çıkarmış, soyunmamıştı. Hemen ceketini giydi. Pijama çantasını aldı, subayın arkasından çıktı. Kapıya çıkar çıkmaz, yandaki diğer odalardan İstanbul Valisi Ethem Yetkiner'le, Emniyet Müdürü Faruk Oktay'ın da çıktığını gördü. Üçü birden el sıkıştılar. Pek soğuk halde üçü de birbirlerine:

«— Nasılsınız, nasılsınız?» diye hatır sordular. Sonra merdivenleri inmeğe başladılar. Aşağıda büyük hole indikleri zaman kalabalık bir subay grupunun heyecanlı şekilde konuşmakta olduklarını gördüler. Bunların pek çoğu tanıdık simalardı. Bir kısmı selâm verdi; bir kısmı tebessüm etti; bir kısmı alâkasız, bir kısmı da nefret ifade eden bakışlarla bu üç kişiye bakıyorlardı. Kapıda üçü de bir jeepe bindirildiler. Şoförün yanında elinde Thompson makineli tabancası ile yüzbaşı Muzaffer Özdağ oturuyordu.

Araba hareket edince arkaya döndü:

«— Konuşmak yasaktır» dedi.

Davutpaşaya kadar üçü de bir kelime olsun konuşmadılar.

Kışlanın kapısından girince kendilerini genç bir yarbay karşıladı. Ethem Yetkiner:

«— Nasılsınız yarbayım,» diye elini sıktı.

Yarbay:

«— Teşekkür ederim. Hoş geldiniz,» dedi.

Diğerleri ile de aynı şekilde el sıkıştılar. Sonra yukarıda bir odaya alındılar. Bu odaya girince durumun oldukça değişik olduğunu gördüler. Odaya girmeleriyle, güler yüzler, tatlı sözler artık arkada kalmıştı.

★

Albay Alpaslan Türkeş'e «İhtilâlin beyni» diyorlardı. Aslında onun böyle bir sıfatı yoktu. Vâkıa 14 Eylül 1959 da yapılan gizli toplantıda Albay ihtilâlcilerin başkanlığına getirilmişti. Fakat Türkeş'in CHP. taraftarı olmaması, onu ihtilâlcilerin gözünden derhal düşürmüştü. Bundan sonraki faaliyetlerinde onu sadece cesareti, atılganlığı ve bu işlerdeki bilgisi yüzünden tutuyorlardı. Hattâ komitenin diğer üyeleri 27 Mayısta harekete geçeceklerini ancak 25 Mayıs günü ona haber vermişlerdi.

İhtilâl lideri Cemal Gürsel, komite üyeleri arasında sadece üç kişiyi tanıyordu. Osman Köksal, Suphi Karaman ve Alpaslan Türkeş... Kendisinin üç yardımcıya ihtiyacı vardı. Yardımcılıklarına bunları seçti. Özel kalem müdürlüğüne de Rifat Baykal getirilmişti.

Fakat fiiliyatta bu yardımcılıklar tahakkuk etmedi. Suphi Karaman, zat işlerinde ve erkân şubesindeki tecrübesi dolayısiyle ordudan yapılacak tasfiyeler ve tekaüde sevkedileceklerin, D.P. taraftarı olarak tanınan subayların listelerini hazırlamak vazifesini almıştı. Osman Köksal'ın yine muhafız alayı komutanı olarak alı-

konulmasında zaruret görülmüştü. Aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı sekreterliği de yapacağı için Çankaya'dan ayrılamazdı. Böylece Türkeş otomatik olarak Gürsel'in tek yardımcısı kalmıştı. 1 Haziranda Başbakanlığa bağlı memurların aylıklarının ödenmesi icap etmişti. Kanunen bunların Başbakanlık müsteşarı tarafından imzalanması gerekiyordu. Hemen bir müsteşar arandı. Başbakan Gürsel'in tek yardımcısı bu makama tek adaydı. Böylece Türkeş 29 Mayısta hem Devlet Başkanı yardımcısı, hem Başbakanlık müsteşarı oluvermişti.

Harbiyeden Tahliyeler:

Hemen bütün milletvekilleri yakalanmış, Harbiyede enterne edilmişlerdi. Radyoda:

«— Bu ihtilâl hiçbir şahsa ve zümreye karşı yapılmamıştır» hitabı ile topyekûn D.P. milletvekillerinin tevkif edilmeleri, daha ilk günden ihtilâlcileri, sözleri ile fiilleri birbirine uymuyor hale getirmişti. Bu duruma sinirlenen sadece Ankara kumandanı Cemal Madanoğlu oldu. Harbiyedeki milletvekillerini tahliye etmek için karar aldı. Ancak içlerinde, ileride suçlu olabilmeleri ihtimali bulunan mebusları tutacak, geriye kalanlarını serbest bırakacaktı. Bunları ayırmak işini de, yine tanınmış birkaç Demokrat Partili mebusa bıraktı. Şem'i Ergin'le Sıtkı Yırcalı bu işe memur edildi.

Harbiyedeki kumandanlık odasına Şem'i Ergin ve Sıtkı Yırcalı davet edildi. Sami Küçük mevkufların ismini okuyor, Şem'i Ergin bunları ayıklıyordu. Sıtkı Yırcalı'ya kalsa hepsine «çıkabilir» işaretini verecekti. Fakat Şem'i Ergin bazı isimlerin kalmalarını talep ediyor, Yırcalı da bunlara itiraz edememek mecburiyetinde kalıyordu. İsimlerin okunması bitince şu milletvekillerinin Harbiye Okulundan hemen tahliye edilmeleri kararlaştırıldı:

«Sedat Baran, Ali Naci Duyduk, Mahmut Goloğlu, Sırrı Turanlı, Şevki Eker, Hasan Numanoğlu, Mazhar Şener, Osman Talu, Kemal Özçoban, Faruk Çöl, Ekrem Yıldız, Yümnü Üresin, Ahmet Tokuş, Adnan Selekler, Atillâ Konuk, Hilmi Çeltikçioğlu, Servet Bilir, Nusret Barut, Mecit Bumin, Mekki Sait Esen, Piraye Levent, Nüzhet Ulusoy, Esat Budakoğlu, Fevzi Uçaner, Rıfkı Salim Burcak, Sıtkı Yırcalı, Şem'i Ergin, Ömer Özen, Ömer Lûtfi Erzurumluoğlu, Fikri Apaydın, Arif Demirer, Behçet Kayaalp, Kenan Yılmaz, Nuri Özsan, Nuretttin Aknoz, Fikri Karanis, Hasan Polat, İsmail Şener, Salih Zeki Ramoğlu, Osman Turan, Mehmet Ali Ceylân, Kâmil Gündeş, Fahri Köşkeroğlu, Cevdet Özgirgin, Orhan Ocakoğlu, Atıf Akın, Süleyman Sururi Nasuhoğlu, Muzaffer Akdoğanlı, Hamdi Tekay, Turhan Akarca, Turgut Topaloğlu, Ekmel Kavur, Naci Berkman, Abdullah Keleşoğlu, Ömer Güriş, Mehmet Daim Süalp, Veysi Oran, Baki Erdem, Suat Bedük, Necati Tanyolaç, Hüseyin Agun, Doğan Köymen, Numan Kurban, Mahmut Ataman, Tahsin İnanç, Kemal Demiralay, Faik Ocak, Mustafa Zeren, Salâhattin Akçiçek...»

Tahliyeler profesörler heyeti üzerinde tam bir bozgun ve bomba tesiri bırakmıştı. Sıddık Sami Onar, Hüseyin Naili Kubalı ve İsmet Giritli küplere biniyordu. Ord. Prof. Sıddık Sami Onar, bu vatan hainlerinin tahliye edilmelerini aklına sığdıramıyordu. Onar gibi diğer profesörler de idam edilecek insanların ertesi günü Harbiyeden salıverilerek tıpış tıpış evlerine gitmelerini Türklüğe yakıştıramıyordu. Nihayet profesörlerin dediği oldu ve ancak bir gece evlerinde kalan bu mebuslar tekrar Harbiyenin yolunu tuttular.

D.P. nin gayrimeşru bir teşekkül olduğu hakkındaki kararı hazırlayan ve bu hususta kendisine sonsuz salâhiyet verilen Ord. Prof. Sıddık Sami Onar'ın Reisicumhur Celâl Bayar'da bulduğu bir büyük suç, sapında «D.P.» harfleri bulunan bir bastonu Zonguldak'tan İs-

tanbul'a kadar taşınış olmasıydı. Bunu, D.P. iktidarının meşruiyetini kaybetmesinde başlıca sebeplerden biri olarak zikretmişti. Bu tebliğin altına profesörlerin imza atmaları gerekince, Profesör Vasfi Raşit Sevig ve Profesör Muammer Raşit Sevig imza koyamıyacaklarını bildirdiler. Hüseyin Naili Kubalı da bu iki profesör imzalarını atmadıkları takdirde kendisinin de «D. P. nin meşruiyetini kaybetmiş iktidar olduğu» tebliğine imza atamıyacağını bildirdi. O anda Türkiyenin mukadderatı avuçlarının içinde bulunan Sıddık Sami Onar soğuk terler dökmeğe başladı. Fakat bir yahudi kurnazlığı hemen imdadına yetişti. Muammer Raşit Sevig bir emekli Ord. Profesördü. Bir emeklinin böyle mühim bir tebliği imzalaması doğru değildir. Ord. Prof. Raşit Sevig ise İstanbul'dan davet edilmemiş, Ankara'dan heyete katılmıştı. Onun da böyle bir tebliğde yeri olamazdı. İkisi de listeden çıkarıldılar. Böylece Hüseyin Naili Kubalı da hazırlanan tebliğin altını imzaladı.

★

28 Mayıs günü İnönü'yü ziyarete giden Ankara Komutanı Cemal Madanoğlu, İnönü'nün evine yakın bir evden iki güzel kız çocuğunun kendisine doğru:

«— Babamız nerede? Babamızı ne vakit vereceksiniz? Babamızı bırakın.» diye ağladıklarını gördü. İçi dayanamadı. Çocukların evlerine girdi. İki kız da Madanoğlu'nun ayaklarına sarılmış babalarını istiyorlardı. Bu gözyaşlarına, küçüklerin feryatlarına onun asker kalbi de dayanamadı. Gözlerinden birkaç damla yaş belirdi.

«— Siz kimin kızısınız? Babanız kim?.»

«— Hasan Polatkan.»

«— Üzülmeyin yavrularım. En kısa zamanda babanıza kavuşacaksınız. Ben de babanızı severim. O çok

iyi adamdır. Siz de cici kızlarsınız. Elbet onu size göndereceğiz. Küçük bir seyahate çıktı. Yakında gelecek.»

«— Yok... Yok... Biz biliyoruz. Babamız seyahatte değil.. Şurada Harbiyede askerlerin arasında...»

«— Öyleyse hiç üzülmeyin. Mademki o kadar yakında elbette gelecek.»

«— O gelinceye kadar görmek için bizi babamıza götüremez misiniz?»

Madanoğlu, Polatkan ailesinin ikram ettiği kahveyi içti. Onlara sadece muhafaza tedbiri olmak üzere Polatkan'ın mevkuf bulunduğunu, politika ile ilgisi bulunmayan Maliye Bakanının mutlaka serbest bırakılacağı hakkında teminat verdi. Bu konuşma bütün aileyi öylesine sevindirdi ki, utanmasalar hepsi birden Madanoğlu'nun boynuna sarılacaklardı.

Madanoğlu, İnönü'nün evinden çıkarken orada bulunan bazı C.H.P. lilere şunları söyledi:

«— Kasım Gülek'e lûtfen söyleyin, kendine gelsin. Bir defaya mahsus olmak üzere bugün onu tevkif ettirmedim. Biliyorsunuz biz bu ihtilâli Demokrat Partiye münhasır olmak üzere yapmadık. Gülek, kendisini alkışlattırmak için bazı tertiplere kalkışıyor. Kendisini sırtlarda ve omuzlarda taşıttırıyor. Bugün o halde Kızılay meydanında gördüm. Evine gitsin, otursun, dışarı çıkmasın diye emir verdim. Rica ederim, ihtilâli C.H.P. lehine yapılmış gibi göstermeyin.»

Madanoğlu, Polatkan ailesinin ıstırabiyle ve Kasım Gülek'in mutad delişmenliğiyle üzülmüş, geceyi bir yakın arkadaşının evinde geçirmek istemişti. Arkadaşı Albay Sabri Özer'in evine gitti. Rakı sofrası hazırlandı. Henüz bir iki kadeh içmişlerdi ki kapı çalındı. Gelen misafirler profesörler heyetiydi. Çok önemli bir mesele için gelmişlerdi.

Madanoğlu:

«— Buyurun» dedi.

Oturdular. Sıddık Sami Onar şunları söyledi:

«— Nezaret altındaki mebusların bir kısmını tahliye etmişsiniz.»

«— Evet, ben emir verdim.»

«— Hukukî bakımdan telâfisi mümkün olmıyacak büyük bir hatâ işlemiş oluyorsunuz. Bunların hepsinin suçluluğu hakkında karine vardır ve aksi ispat edilinceye kadar hepsi suçludurlar. Hangi ölçü ile bunların bir kısmını tahliye ediyorsunuz? Tahliyelerin ancak mahkeme kararı ile yapılması gerekir. Aksi halde hukuka sadık ve bağlı kalacağı ilân edilen ihtilâl idaresi ilk günden itibaren keyfî icraat yapmak durumuna düşer. Hukukun dışına çıkacaksanız bize ne lüzum vardı, anlıyamadık?»

Ord. Prof. Sıddık Sami Onar yahudi kanının bütün şeytanlığı ile Cemal Madanoğlu'nu tahrik ediyordu. İstanbul'da Anadolunun bilmem hangi köyünden gelme bir Türk polisi, bu muhterem Ord. Profesöre hafifçe dokunmuş, alnında küçük bir sıyrık yapmıştı. Vâkıâ bunun için Ankara'dan Başbakan özür dilemiş, Vali, Belediye Reisi, Örfî İdare Komutanı tekrar tekrar geçmiş olsunlar, af dilemeleri, özürler ileri sürmüşlerdi ama, bu haham torunu mutlaka intikamını bir milyon defa fazlasiyle alacaktı.

Madanoğlu bu ikazlar karşısında yanlış bir iş yaptığına kanaat getirdi ve profesörler heyetine şu teminatı verdi:

«— Ben bu meseleyi komiteye götüreceğim. Komite karar verirse merak etmeyin onları ilk günü nasıl toplamışsak yine öyle toplarız.»

Ertesi günü bu mevzu komitede açılınca üyeler şu konuda ittifaka vardılar:

«— Biz nasıl olsa üç ay içinde iktidarı sivillere bırakacağız. Kıtalarımızın başına döneceğiz. Üç ay için mevkuflar arasında tefrik yapıp, profesörlerin kararları hilâfına hareket etmiyelim. Profesörleri darıltma-

nın ve hukuka aykırı hareket etmenin lüzumu yoktur. Tahliye edilenleri tekrar içeriye alalım.»

Bu vazife yine Cemal Madanoğlu'na verildi. O da derhal emir vererek tahliye edilmiş bütün milletvekillerini tekrar toplatmağa başladı.

Namık Gedik'in İntiharı:

Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Harbiyeye nasıl getirildiğini «On yılın Mücadelesi» eserimde tafsilen anlattığımız için burada ancak onun intiharından bahsedeceğiz.

O günlerde ve daha sonra yapılan birçok kulaktan kulağa dolaşan dedikodu ve söylentilerde, Namık Gedik'in intihar etmediği, subaylar tarafından öldürüldüğü ve sonradan bu hâdiseye intihar süsü verildiği ifade edilmiştir. Bu söylentilerin hiç bir asıl ve esası yoktur. Namık Gedik, Harbiyeye alındıktan sonra çok iyi muamele görmüş, fakat bir Dahiliye Vekili olarak baskına uğramasını, ihtilâli önleyememesini, kendisine yapılan ihbarları dikkate almamasını affedememiş, kendi kendini suçlamış ve bütün arkadaşlarını da yaktığı zehabına kapılarak kendine ölüm cezası vermiştir.

Namık Gedik kendisini pencereden atmadan önce karısı Melâhat Gedik'e de küçük bir veda mektubu bırakmıştır. Bu veda mektubunda aynen şu cümle vardır:

«Melâhatçığım,

Bu size son hitabımdır, Allaha dua edin.

Namık»

Namık Gedik önce ilâçla intihar etmeyi düşünmüştür. Uyuyamadığını ileri sürerek uyku ilâcı istemiştir. Fakat kendisine ancak bir adet «Lüminal» ve üç adet «Ekuanil» hapı verilmiştir. Bununla intihar edilemiyeceğini anlayınca, 29 Mayıs 1960 Pazar gecesi saat 23,10 da Ethem Menderes'le yattığı Harbiyedeki odasında:

«— Ya Allah, sana sığındım» diyerek kendisini pencereden aşağıya atmış ve sert taşlara çarpan kafası, onun bir anda ölmesine sebebiyet vermiştir.

30 Mayıs Pazartesi günü ilk defa Devlet Reisi ve Başbakan ayda «5.000», Bakanlar da «3.000» er lira alakiller Heyeti» nde Namık Gedik'in intihar olayı görüşülmüş, ikinci olarak Başbakan ve Bakanların ayda kaç lira alacakları karara bağlanmıştı. Alınan karara göre Başbakan ayda «5.000», Bakanlar da «3.000» er lira alcaklardır. Üçüncü olarak icraat meseleleri görüşülmüş, huzur için gerekli her türlü tedbirin alınması, partili partisiz vatandaşlar arasında hiç bir ayırım yapılmaması esas ittihaz edilmişti.

Öldürülen Talebeler Hakkında Rektörün beyanatı:

Ankara'dan müsbet intibalarla dönen ve tahliye edilen mebusları tekrar toplattıran İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar, 2 Haziran 1960 günü bir basın toplantısı yapmış ve bu toplantıda aynen şunları söylemişti:

«— İstanbul Üniversitesi Yönetim Kurulu, memleketi hürriyete kavuşturmak ve şehit düşenlerin hâtırasını yaşatmak için bir Anıt inşasına karar vermiştir. Bu inşaatın masraflarını her ne kadar devlet üzerine almışsa da, vatandaşlarımız da alâkalarının bir nişanesi olarak bu anıtın inşaatına yardım etmek istiyeceklerdir. Fakat bunun bir reklâm vasıtası yapılmaması için Emniyet Sandığında 2104 numaralı hesabı açtırmış bulunuyoruz. Arzu edenler yapacakları yardımları buraya yatırabilir ve karşılığında makbuz alabilirler...

Şehitlerin listesini tam olarak tesbit etmek üzere İstanbul dahilinde, gerek taşrada bulunan ailelerden, yüksek tahsil yapmakta olan çocuklarından haber alamıyanların bize müracaat etmelerini radyo ve gazeteler vasıtasiyle ilân ederek istiyeceğiz. Bilâhare bu mü-

racaatleri tasnif edip, üniversite kayıtları ile karşılaştıracağız ve böylece kat'î bir rakam elde etme imkânlarını arıyacağız.

Merkezefendi ve diğer bazı mezarlıklara kamyonlarla getirilip gömülen talebelerden bahsedilmektedir. Bu iş için üniversitede bir tahkik kurulu teşekkül etmiştir. Ayrıca hâdiselere şahit olan senato âzalarının müşahedeleri de zapta geçirilmektedir. Ölenler hakkında ileri sürülen rakkamlar mübalâğalı değildir.»

O günlerde Demokrat Parti iktidarı tarafından öldürülen İstanbul ve Ankara üniversitesindeki talebe yekûnunun 100 ile 300 arasında bulunduğu söyleniyordu. Bu hususta Sıddık Sami Onar 300 rakamının dahi mübalâğalı olmadığını ifade ediyordu.

Rektörün gazetelerle ve radyolarla yaptığı ilâna rağmen şehitler için İstanbul Emniyet Sandığında açılan «2104» numaralı hesaba para yatıran çıkmadı. Rektörün bu teşebbüsü suya düştü. Böylece âbidenin etrafına çevrilecek mermerden rölyefler içinde Sıddık Sami Onar'ın da başı yarık halde bir portresinin resmedilmesi mümkün olamadı. Aynı gün sabah saat 8,00 de askerî bir uçakla Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Naci Şensoy, Milli Birlik Komitesinin daveti üzerine Ankaraya gitti.

2 Haziran 1960 günü sabah saat 11.30 da İstanbul Emniyet Müdürlüğünde bir basın toplantısı yapan, yeni İstanbul Emniyet Müdürü Kurmay Yarbay Abdülvahit Erdoğan, bu toplantıda, üniversite gençlerine ait cesetlerin ikişer ikişer gömüldüğünü, buzhanelerde cesetler olduğu hakkındaki ihbarların da tahkik edildiğini söylemişti. Emniyet Müdürü Kurmay Yarbay Abdülvahit Erdoğan'ın beyanatı şöyledir:

«Muhterem arkadaşlarım, 27 Mayıs sabahından itibaren İstanbul Askerî Emniyet Müdürlüğü vazifesini çok kıymetli ve güzide arkadaşlarımla deruhte etmiş bulunuyorum.

Hareketimizde hiç bir gizlilik yoktur. Cesetlerle il-

gili bir heyetimiz vardır. Üniversiteyle temas halinde tahkikata devam etmektedir.

Bilhassa suiistimaller üzerinde hassasiyetle durulmakta ve evrak toplanmaktadır. Birçok şahıslar muhafaza altına alınmış, mallarına ve otomobillerine el konulmuştur. Kasamda sayısız otomobil anahtarı bulunmaktadır.

Cesetlerin ikişer ikişer gömüldüklerine ve Üsküdarda 5 kişinin yanyana gömüldüğüne ve topraklarının taze olduğuna dair birçok ihbarlar almaktayız. Bütün haberlerin sıhhat derecesini ayrı ayrı tahkik etmekteyiz. Buzhanedeki ceset meselesini de incelemekteyiz.»

27 Mayıs ihtilâline en çok sahip çıkanlar Türk düşmanları ve komünistlerdi. Bunlar ihtilâl vesilesiyle Türk Milletinin iyice bölünmesini, halkın birbirine girmesini, millet arasında düşmanlık yaratılmasını arzu ediyorlardı. Gazetelere sızmış olan ve basında köprü başlarını tutmuş bulunan birçok komünizm hayranı gazeteci ve yazar, yalan haberler yayınlıyarak efkârı bulandırmağa çalışıyorlar, bu konuda kendilerine sual sormak cür'etinde bulunanlara da, Cumhuriyet Halk Partisine hizmet ettiklerini söylüyorlardı. Henüz ihtilâlin beşinci günü iş o hale geldi ki, Dahiliye Vekili Tümgeneral Muharrem İhsan Kızıloğlu Anadolu Ajansı vasıtasiyle radyolarla bunlara, doğru haberler vermelerini temin için hitap etmek mecburiyetinde kaldı. 2 Haziran 1960 günü radyolarla birkaç defa yayınlanan bu basın toplantısındaki konuşma şöyleydi:

«Mülkî taksimata dahil bütün merkezlerden aldığım bilgide, vatandaşların, işleri güçleriyle meşgul olduklarını ve tam bir sükûn içinde yaşadıklarını, büyük bir şevk ve sevinçle size söyliyebilirim. Yalnız bu arada, beni üzen bir noktaya da işaret etmeyi lüzumlu görüyorum. O nokta şudur: Gazetelerde bazı yanlış haberler çıkıyor. Bu itibarla, tetkiki ve tahkiki mümkün olan hususları sormadan yazmamanızı bilhassa rica

ederim. Bizim saklı ve gizli hiç bir tarafımız yoktur. Politikacı değiliz. Her şeyimiz açıktır. Siz basının da bize ve vatandaşlara aynı açık kalplilikle hitap etmesini istemek için her halde bize hak tanırsınız.

Sayın Devlet ve Hükûmet Reisimiz ilk beyanatında belirttiği gibi, bizim hiç bir parti politikası ile ilgimiz yoktur ve hareketimiz hiçbir parti ve zümre lehine yapılmış değildir. Başarılan bu hareketi istismar edenlere karşı elimizde hür basından başka kuvvet görmek ve kullanmak istemiyoruz. Bunun için yazılacak haberlerde, partizan görüşlere yol açıcı hususlardan tevakki etmenizi bilhassa rica edeceğim.

Her vatandaş, görüş ve fikrini açıkça ifade edebilir, konuşabilir. Fakat gazetelerin, basının hususî bir durumu vardır. Basın bir kitleye hitap eder, onun için farklıdır ve dikkatli davranması gerekir.

Son günlerde basınımızda yer alan yanlış haberlerden misaller vermiyeceğim. Belki içinizde üzülen arkadaşlar olabilir. Bunu arzu etmem.

Bazı gazetelerimizde, sabık Devlet Reisi Bayar'ın kıravatla intihara teşebbüs ettiği yolunda haberler intişar etti. O böyle birşeye teşebbüs etmemiştir. Basın mensubu arkadaşlar, yazacakları haberler hakkında her zaman vazifelilerden malûmat alabilirler.

Bu intikal devri geçinceye kadar, halk kitlelerinde ve taraflarda heyecan yaratacak yanlış haberlerden sakınmak hususunda daha dikkatli olmanızı ehemmiyetle ve tekrar rica edeceğim. Her halde, vatandaşlarımızın huzur ve selâmetini siz de bizim kadar düşünürsünüz.»

Dahiliye Vekili, bu toplantıda Emniyet Genel Müdürlüğüne, Müzeler Müdürü Necip San'ın tayin edilmiş bulunduğunu da söylemişti.

2 Haziran 1960 günü yayınlanan diğer bir tebliği de Anadolu Ajansından aynen naklediyorum:

«Ankara, 2 (A.A.) — Adalet Bakanlığından tebliğ edilmiştir:

Her türlü usulsüz muamelelerin ve suiistimallerin tesbiti ve sorumlular hakkında yapılacak tahkikat ve takibatın şekil ve mahiyeti hakkında bir rapor tanzim etmek üzere:

Ordinaryüs Profesör Tahir Taner başkanlığında Adalet Bakanı Abdullah Pulat Gözübüyük, Devlet Bakanı Âmil Artus, Basın - Yayın ve Turizm Bakanı Zühtü Tarhan, Yargıtay Birinci Ceza Dairesi Başkanı Salim Başol, Ordinaryüs Profesör Sulhi Dönmezer, Profesör Nurullah Kunter, Profesör Naci Şensoy, Profesör Sahir Erman, Askerî Adlî Hâkim Rıza Tunç, Askerî Adlî Hâkim Kâmil Rona, Askerî Adlî Hâkim Refet Tüzün'den müteşekkil bir ilim heyeti teşkil edilmiştir.

Heyet, 8 Haziran Çarşamba günü saat 15 te Başbakanlıkta toplanacaktır.»

Adalet Bakanlığının tebliğine rağmen böyle bir toplantı yapılamamıştı. Zira Heyet Başkanı Ord. Prof. Tahir Taner ve daha bazı zevat böyle tarihî bir mesuliyete girmek için kendilerinde salâhiyet görmemişlerdi. Böyle bir vazifeye gönüllü olarak koşan Salim Başol ise, kendisini önde göstermek hevesini daha sonra bol bol alabilecek bir mevkie getirilmişti.

2 Haziran 1960 günü Davutpaşada muhafaza altına alınanlar ilân edilmişti. Davutpaşa kışlasında nezaret altına alınanlar şunlardı:

Ethem Yetkiner (sabık vali), Kemal Aygün (sabık Belediye reisi), Faruk Oktay (eski Emniyet Müdürü), Agâh Erozan (B.M.M. eski başkan vekili), Faruk Tunca (İzmir Belediye reisi), Kemal Binatlı (Tümgeneral, İst. Merkez Ko.) Tümgeneral Arif Onat (askerî hâkim) Ferit Sözen (Emniyet eski Md. eski Eminönü Em. âmiri), Yaşar Yiğit (Em. Md. eski Birinci Şube Md.) Bumin Yamanoğlu (Em. Birinci Şb. Memurlarından) Mükerrem Sarol (eski Devlet vekillerinden), Dr. Ömer Faruk Sargut (D.P. Fatih ilçe Bşk.) Kemal Biberoğlu (Çorum milletvekili), Emin Kalafat (eski devlet vekillerin-

den), Hilmi Dura (Kastamonu milletvekili), Faruk Tansel (Beşiktaş D.P. ilçe başkanı), Mustafa Akıncı (Şişli D.P. ilçe Bşk.) Muhittin Tırpancı (Eyüp D.P. ilçe Bşk), Numan Uzun (Sarıyer D.P. ilçe Bşk) Mithat Dülge (Ziraat Bankası eski Um. Md.) Ahmet Cevdet Özgür, Selâmi Oğuz (Maltepe D.P. ocak başkanı), Muzaffer Şahinoğlu (Kadıköy D.P. ilçe başkanı), Niyazi Türkay (Beyoğlu D.P. ilçe başkanı), Ali Rıza Satıcı (Üsküdar D.P. ilçe başkanı), Salâhattin Genç (müteahhit), Muammer Çakınay (Fatih Emniyet Sandığı müdürü), Orhan Koraltan (Denizcilik Bankası umum Md. Mv.) Sait İbrahim Esi (Ticaret Odası Bşk.) Hakkı Şen (Âlemdar merkez komiseri), Hâki Erol (Ticaret Bankası eski Um. Md.) Ekrem Cenani (Gaziantep milletvekili), Sami Çelikbaş (eski tahkikat komisyonu kâtibi), Âdem Dinçer (Karayolları Um. Müdürlüğü şefi), Hücum Şahin (Kalyoncu karakolu polis memuru), Prof. Dr. Ali Esat Birol (Eminönü D.P. ilçe Bşk.) Selim Erengil (İstanbul milletvekillerinden), Sami Şehbenderler, (Denizcilik Bankası U. Md.), Erdoğan Adalı (avukat), Mithat Perin (İstanbul milletvekili), Faruk Gürtunca (İstanbul milletvekili), Celâl Kosova (Trafik Md.), Sırrı Enver Batur (Sanayi Odası meclis reisi), Hüsnü Orbay (İst. Trafik Şb. Md. vekili), Hasan Polat (Trabzon milletvekili), Salâhattin Karayavuz (Trabzon milletvekili), Dündar Tekand (eski Kırıkkale milletvekili). Sadi Pekin (Muğla milletvekili), Mehmet Gürpınar (İst. milletvekili), Rüştü Güneri İst. Milletvekili), Cemal Tüzün (Kocaeli milletvekili), Hayri Terzioğlu (Odalar Birliği Başkanı), Raif Dinçkök (fabrikatör), Şevki Hasırcı (Bilecik milletvekili), Muhlis Erdener (İst. milletvekili), İhsan Doruk (tüccar), Kenan Öztürkmen (Millî Emniyet bşk. müfettişi), Sıtkı Tırpan (kasap), Hasan Demiröz (komisyoncu), Mehmet Tırpan (Ciğerci), Hüseyin Yükselkutay (şoför), Ziya Girenil (şoför), Bülent Gençay (polis), Suat Özbaşak (şoför), Salih Yoldaş (şoför), İbra-

him Küçükkoç (işçi), Mahmut Polda (İnşaat işçisi), Ali Durkal (kolacı), Mehmet Kuran (tüccar), Osman Özer (Belediye âzası), Ali Osman Sürer (tayyare revizyon makinisti), Cemal Cerev (İstanbul eğlence yerleri kontrolü), Hüseyin Kansız (bakkal, muhtar), Esat Ulman (gemi kaptanı), Hüseyin Yavaş (inşaat kalfası), Ahmet Tırpan (ciğerci), Yusuf Kansız (C.H.P. Sarıgöl ocak muhasibi), Ali Büyükbaşar (Denizyolları memuru) Hüsamettin Giray (İstanbul mebusu), Sırrı Yırcalı (Balıkesir mebusu), Mucip Kemalyeri (İstanbul milletvekili), Şeref Saraçoğlu (Ağrı mebusu), Arif Kalıpsızoğlu (Balıkesir mebusu), Nazif Şerifi Nabel (Amasya mebusu), Zakar Takver (İstanbul mebusu), Mıgırdıç Selefyan (İstanbul mebusu), Sıtkı Akın (müteahhit), M. Ertan Bekan (deri fabrikasında memur), Besim Yüzügüler (serbest), Orhan Yıldırım Er (manav), Ümit Alacaklı (avukat), Muhittin Nalbantoğlu (kitapçı tezgâhtarı), Muzaffer Alp (Tekel Umum Müdürlüğünde memur), Celâl Aras (İstanbul vilâyeti kalemi mahsus müdürü), Sezai Girginer (müvezzi), Mehmet Uslu (Rençber), Ahmet Kalyoncu (Beykoz fabrikası odacısı), Celâl Aksel (Zeytinburnu askerî fabrika personeli şefi), Yaşar Baytal (Zeytinburnu askerî fabrika ağır silâh kısım âmiri), Yılmaz Koloğlugil (Zeytinburnu askerî fabrika resim atölyesi şefi), Celâl Bülbül (Top tamir ustası), Yusuf Osmancık (sıhhiye memuru), Hüseyin Atayman (Zeytinburnu askerî fabrikası inşaat kısmında), Fikret Soncu (Zeytinburnu askerî fabrikası kontrol makinisti), Aleksandros Hacopulos (İstanbul milletvekili), Ali Rıza Kılıçkale (Kayseri milletvekili), Fahri Ulaş (İstanbul milletvekili), İbrahim Seval (İstanbul milletvekili) Tahir Öktem (Zonguldak milletvekili), Hasan Gürkan (Tekirdağ milletvekili), Hüseyin Şahin (Erzincan milletvekili), Rifat Bingöl (Bitlis milletvekili), Cevat Doktoroğlu, Ziya Asan (Taşlıtarla Sarıgöl D.P. ikinci başkanı).

2 Haziran Cuma günü ihtilâlin birinci haftasının dolduğu gündü. Bugünün ihtilâl tarihinde önemli yeri vardır. Zira CHP. tazyiklerine, üniversite profesörlerine ve basına ancak bir hafta mukavemet edebilen ihtilâlciler 3 Haziran 1960 Cumartesi gününden itibaren tarafsız durumlarını kaybetmeğe başlamışlar ve ancak üç ay iktidarda kalmak, bundan sonra iktidarı sivillere terketmek taahhütlerinden de vazgeçmişlerdir.

3 Haziran cumartesi günü Millî Birlik Komitesi ilk defa olarak çok sert bir tebliğle Demokrat Parti hükûmetini canî ve kaatil olarak teşhir etmiştir. Radyolarla müteaddit defa yayınlanan bu tebliğin metni şudur:

«Ankara, 3 (A.A.) — Millî Birlik Komitesi Başkanlığından tebliğ edilmiştir:

«1 — Kahraman ve fedakâr Üniversiteli gençlerimizin 28 Nisan 1960 tan 27 Mayıs 1960 tarihine kadar hürriyet uğrunda yaptıkları mâsum ve imanlı gösteriler sırasında bu asîl gençliğimize eski hükûmetçe coplarla, kılıçlarla hücum ettirildiği, hiç müdafaa vasıtası olmıyan gençlerin teşkil ettiği kitleler üzerine insafsızca ateş açıldığı, kendilerinin ağır şekilde dövülüp yaralandığı ve birçok gençlerin öldürüldüğü artık muhterem halkımızın malûmu olmuştur.

Hürriyet şehitlerimizin tesbiti işine Silâhlı Kuvvetlerimizin idareyi ele aldığı andan itibaren ehemmiyetle devam edilmektedir.

Bugüne kadar yapılan inceleme ve araştırmalarda birçok ipuçları ele geçmiştir. Cinayetleri yapanların kendi suçlarını örtmek ve cesetleri yok etmek için akla hayale gelmiyecek canavarca tedbirlere başvurdukları anlaşılmaktadır. Şehitlerin gizli yerlere gömüldükleri, ıssız yerlerdeki kuyulara atıldıkları, bir kısmının buz dolaplarına konulduğu ve bir kısmının da hayvan yemi yapılan makinelerde kıyılarak toz haline getirildiği hakkında korkunç haberler alınmaktadır. Aramalara dikkat ve hassasiyetle devam edilmektedir. Korkunç bir

vahşetle işlenen bu cinayetler er veya geç mutlaka meydana çıkarılacak ve sayın umumî efkârın ıttılâına arzedilecektir.

Cinayetlerin kısa zamanda meydana çıkarılması ve canilerin ele geçirilmesi için sayın talebe velilerinin ve sayın halkımızın resmî makamlara ve Üniversite tahkik heyetlerine yardımcı olmalarını rica ederiz.»

Cesetlerin buz dolaplarında saklandığı ve kıyma makinelerinde toz haline getirildiği hakkındaki bu Millî Birlik Komitesi tebliği gerek Türk gazetelerinde, gerek bütün dünya basınında manşetler halinde yayınlanmış, ve dış memleketlerdeki birçok yerlerde bu haberler: «Türklerin yeni bir barbarlığı» başlıkları ile intişar etmiştir.

Türkiyedeki aşırı solcular bu tebliğe büyük bir şevkle sarılmışlar, yazdıkları fıkra ve makalelerle kapitalist ve menfaat zihniyetinin memleketi ne hale getirdiğini ilân etmişlerdir.

Türk halkı bu tebliğ karşısında hayretler içinde kalmış, bizzat Demokrat Partiye canla, başla bağlı bulunan kimseler, kendi partilerinden iğrendiklerini açıkça söylemişlerdir. Ancak tecrübeli birçok vatandaşlar da, bu tebliğin CHP. nin telkinleri ve tahrikleri eseri bulunduğunu, söylenenlerin baştanbaşa uydurma olduğunu, daha ilk bakışta anlamışlardır.

İhtilâl idaresi tarafından bankalardaki bütün paralara el konulduğu için, üç beş kuruşunu bankada biriktirenler büyük telâşa düşmüşler, bankalarla iş gören tüccarlar da ânî bir sıkıntıya ve malî darbeye maruz kalmışlardır. Bilhassa on yıldanberi bankalara büyük bir itimat gösteren halkın bu güveni bir gün içinde sıfıra düşmüştür. Komünistler, bankalardaki hesaplara el konulması keyfiyetini kendi lehlerine bir hareket olarak vasıflandırmışlar ve bu halin devamını teşvik eder mahiyette neşriyat yapmışlardır.

Sıkıntıya düşen tüccarın ve işyerlerinin tazyiki karşısında nihayet 3 Haziran 1960 günü Maliye Bakanlığı şu tebliği yayınlamıştır:

Ankara, 3 (A.A.) — Maliye Vekâletinden tebliğ edilmiştir:

Vatandaşlarımızın gösterdiği büyük anlayış nazarı itibare alınarak, bankalardaki mevduat ve banka muameleleri ile ilgili 24 sayılı tebliğ hükümleri yerine aşağıdaki hükümler ikame olunmuştur.

Mevduat:

1 — Resmî mevduat ve bankalar arası mevduat serbest bırakılmıştır.

Tasarruf mevduatının 5000 liraya kadar olan kısmının istimali serbesttir.

Hususî tesis ve derneklerin (siyasî partiler hariç) kooperatif ve birliklerin, sandıkların ve benzeri müesseselerin bankalar nezdindeki tasarruf mevduatı hesaplarından bu hâd fevkinde para çekilmesi vacibüttediye olmak şartiyle mümkündür.

Muhtelif bankalarda mevcut hesaplardan devlete karşı vergi vesair tediyelerle resmî müessese ve teşekküllere yapılacak ödemeler de dahil olmak üzere hesaptan hesaba münakale yapılabilir.

3 — Sefarethane ve konsolosluklarla diğer yabancı ve beynelmilel teşekküllerin ve kordiplomatiğe mensup eşhasın bankalar nezdindeki hesaplarının blokaj tarihinde mevcut bakiyelerinin istimali serbesttir.

Tahdide tâbi tutulmuş diğer hesaplardan bu hesaplara münakale yapılamaz.

3 — İkinci maddede zikredilen hesap sahipleriyle yabancı şirketlerin bankalarda mevcut döviz hesaplarından:

a) Alışı yapılan dövizlerden mütehassıl Türk liralarının alâkalılara ödenmesi veya hesaplarına nakledilmesi,

b) Harice havale yapılması,

c) İlgililere travellers çek veya adi çek verilmesi,

d) Diğer döviz hesaplarına münakale yapılması, mer'i kambiyo mevzuatı dairesinde serbesttir.

Bu hesaplara elden yatırılacak efektiflerin sahipleri bu istisnadan faydalanamazlar.

4 — Ticarî mevduatın mer'i mevzuat ve mûtad usuller dairesinde istimali serbesttir.

5 — Vadeli ve ihbarlı mevduatta erken ödeme muamelesi yapılamaz.

6 — Nakit dışındaki her türlü tevdiat yeni bir tebliğe kadar bloke tutulacaktır.

Bu maddeye göre bloke tutulması icap eden tevdiat her türlü esham ve tahvilât ile kuponlar, kıymetli madenler kıymetli taşlar ve mücevherat gibi zikıymet eşyadır.

Devlet müesseselerinin, mahallî idarelerin ve âmme hükmî şahıslarının sahip oldukları esham ve tahvilât bu hükme tâbi değildir.

7 — 30 Mayıs 1960 tarihinden itibaren yapılmış ve yapılacak bilûmum tevdiat yukarıdaki takyitlere tâbi değildir.

Kiralık kasalar:

8 — 27 Mayıs 1960 tarihinden evvel kiralanmış bulunan kasalar yeni bir tebliğe kadar açılamaz.

Zarurî hallerde bu kasaların açılması Maliye Vekâletinden (Hazine Umum Müdürlüğü) alınaack hususî bir müsaadeye tâbidir.

Kredi muameleleri:

9 — Kredi muameleleri mer'i hükümler ve limitler dahilinde devam edecektir. Ancak, 27 Mayıs 1960 tarihinden önce açılmış olan kredilerden 15 Haziran 1960 tarihine kadar yapılacak ödemelerin 300 bin Türk Lira-

sını tecavüz edenleri (Hazine Umum Müdürlüğü) istihsal olunacak hususî müsadeye tâbidir.

Sanayi ve ihracatın finansmanı işlerinde kullanılmak üzere evvelce açılmış bulunan kredilerin istimali serbesttir.

27 Mayıs 1960 tarihinden evvel tahsile verilmiş olan senetler, çekler ve tediye emirleri:

10 — 27 Mayıs 1960 tarihinden önce tahsile verilmiş bulunan senetlerle çeklerin hasılı safileri tahsile verildikleri banka nezdinde alâkalıların hesaplarına, yoksa namlarına yeniden açılacak bir hesaba, kaydolunur.

27 Mayıs 1960 tarihinden önce yapılmış olan havalelere ait tediye emirleri aynı şekilde muameleye tâbi tutulur.

Bu hususlarda tekevvün eden paralar bu tebliğ ile konulmuş olan takyitlere tâbidir.

Mer'iyet ve bu tebliği tatbikle mükellef olanlar:

11 — İşbu tebliğ 15 Haziran 1960 tarihine kadar mer'idir.

12 — Bankalar Kanununa göre, bankaların salâhiyeti ve vazifeli organları bu tebliğ ahkâmını tatbik ve takip etmekle mükelleftirler.»

Bu tebliğde görüldüğü üzere yine bir çok tahdit edici hükümler bulunmasına rağmen tasarruf mevduatından 5000 liraya kadar serbest bırakılması ve tüccara bâzı kolaylıklar gösterilmesi piyasaya hafif de olsa biraz nefes aldırmıştır.

Ancak bankalara hususî olarak gönderilen bir tebligle Demokrat Parti mebuslariyle, Demokrat Parti ileri gelenleriyle, bunlarla uzak yakın akrabalığı bulunanlara hiçbir şekilde tediye yapılmamıştır. Bankalara gönderilen isim listelerinde tesadüfen soyadı bir D.P. linin soyadına benzeyen vatandaşlar, bankadan para çekebilmek için, onlarla hiçbir akrabalığı ve yakınlıkları bulunmadığını Emniyet Müdürlüğünden veya sav-

cılıktan getirecekleri bir vesika ile isbat etmek durumunda idiler.

Demokrat Parti'nin bir hırsız çetesi olduğuna, bizzat D. P. nin organı gazetelerdeki bazı yazarlar da iştirâk ediyorlardı. Meselâ D.P. nin İstanbul'daki organı «Havadis» gazetesinde «Her Sabah» fıkra köşesinde Vâlâ Nurettin, 5 Haziran 1960 günlü nüshada «Ordunun Yadigârı Olsun» başlığı altında şunları yazıyordu:

«Münakaşa etmeksizin emin olabiliriz: Asıl ızdırap menbaları bu sonunculardır. İktisat, cemiyet, ahlâk derinliklerindeki hastalıklar memleketimizin siyaset sathındaki indifalara sebep olmuştur.

İç uzuv hastalıkları, cilde vurur, yaralar açar. İç uzuvları tedavi etmeli ki deri yüzündeki çıbanlar kapansın. Millî işlerimizi o açıdan mütalâa etmeli.

Hayat felsefesini soysuzluktan kurtarmalı!

Nedir bu böyle? Yalnız parrrra!.. Dini, imamı para! Ama gayri meşrumuş, aldıran yok! Ama kanuna, namusa aykırı imiş, vız gelir! Ama saçı bitmedik yetimler hakkı imiş tırıs gider! Ama nafakasını göz nurundan çıkaramıyanların maişetinden yontulma imiş... Boş ver!

Aldırma vur! Aldırma çal! Aldırma yont! Aç dükkânı, bul krediyi, kur şirketi, ver rüşveti, al rüşveti, bas reveransı, öp eteği! Tamam! Vur, çal, yont!

Sonra da çoluk çocuğa nümune teşkil et...

Hava bu hava.. Bu zehirli hava seneden seneye yaygınlaştıkça yaygınlaşmıştır.

Su üstünde kalmak, çoluk çocuğunun nafakasiyle beraber batıp boğulmamak için «başka çare yok!» fikri hattâ kanaati en mâsum, en sütü temiz muhitlere kadar genişlemiştir.

Şikâyetler göğe çıkmıştır. Tıpkı 27 Mayıs'tan önceki protestolar nevinden protestolar dillerde ve gönüllerde millî bir isyan hâlini almıştır.

Namuskâr Türk halkı, ahlâklı, dürüst, helâl yeyici

kalabilmek, atalarının şerefini torunlara alnı açık yüzü pak devredebilmek için yanıp yakılmakta, vicdanı ile başbaşa titremektedir.

Tertemiz bir muaşerete susuz.

Etüvden geçmeğe mecburuz.

Haramcılık, haramilik son bulmalıdır.»

5 Haziran 1960 Pazar günü Kurban Bayramı idi. Bu vesileyle İstanbul Örfi İdare Kumandanı Org. Fahri Özdilek bir tebliğ yayınlayarak gece yasağının kaldırıldığını bildirdi.

Maarif Vekili'nin Konuşması:

Maarif Vekili Prof. Fehmi Yavuz 4 Haziran 1960 günü öldürülen talebeler hakkında yeni bir beyanat vermişti. Maarif Vekilinin beyanatı şöyle idi:

«ANKARA, 4 (A.A.) — Maarif Vekili Profesör Fehmi Yavuz, bugün saat 10 da Vekâlette bir basın toplantısı yaparak, vekâletin çalışmaları hakkında izahat vermiştir.

Profesör Fehmi Yavuz, 27 Mayıs ihtilâlinin bugün milletçe başarıldığını, ordu, basın mensupları ve gençliğin el ele vererek Atatürk inkılâplarını tarihin huzurunda zafere ulaştırdığını kaydererek demiştir ki:

«— Neticede lâyık olmadığımız bir idareden kurtulduk. Şimdi lâyık olduğumuz idareye sür'atle kavuşmak için hukukî ve iktisadî şartları hazırlıyoruz.»

Maarif Vekili, daha sonra gazetecilerin suallerine cevap vermiş, üniversite talebelerinden ölenler hakkında İstanbul'da onbir talebenin öldüğünün bildirildiğini söylemiştir.

Profesör Fehmi Yavuz daha sonra, nümayişler sırasında atılan kurşunların fakültenin duvarlarında ve pencerelerinde açtığı deliklerin fakülte tarafından tamir ettirilmek istenmesi sebebiyle Sabık Başvekil Adnen Menderes ile aralarında geçen konuşmayı naklet-miş ve bu hususta şunları söylemiştir:

«19 Mayıs gecesi, gece yarısına doğru bir telefonla yatağımdan kalktım. Telefonda karşıma çıkan zat Başvekâlet hususî kalem müdürlüğünden telefon ettiğini ve sabık Başvekil Adnan Menderes'in kendisini aramamı istediğini söyledi ve ev telefonunun numarasını bana bildirdi. Ben de bana verilen numarayı çevirdim. Telefona kendisi çıktı:

«— Ben Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. Fehmi Yavuz, hoş geldiniz» dedim. (Zira o sırada İzmir'de bulunması lâzımdı ve Ankara'ya dönmüştü.)

O da kendisini tanıttıktan sonra:

«— Nümayişler sırasında fakültenin duvarlarında ve pencerelerinde atılan kurşunlar neticesinde açılan ve dökülen yerleri tamir ettirmek istemediğinizi söylediler. Bu doğru mu?» dedi.

Bundan sonra aramızda şu konuşmalar geçti:

— Evet, doğrudur.

— Neden tamir ettirmek istemiyorsunuz?

— Evvelâ tahkikat yaptıracağım.

— Bu hareketleri mülkiye için bir şeref mi sayıyorsunuz?

— Evet, şeref sayıyorum.

— Bu bir şeref değil yüz karasıdır.»

Prof. Fehmi Yavuz, sabık Başvekilin «bu bir şeref değil, yüz karasıdır» sözünü ısrarla bir kaç kere tekrarladığını ifade etmiştir.»

Senelerdenberi yeraltı faaliyeti ile gizli gizli çalışmış ve ihtilâli gerçekleştirmiş bulunan daha ziyade küçük rütbeli subaylar, başlarında orgeneral Cemal Gürsel olduğu halde «Millî Birlik Komitesi» adı altında çalışıyorlardı. Bunlar ihtilâlin ilk gününden itibaren hem Türkiye Büyük Millet Meclisini, hem de Türkiye Cumhuriyeti hükûmetinin yerini almışlardı. Sayıları 40 civarındaydı, fakat isimleri milletçe meçhuldü. İsimlerinin ilânı meselesi komitede büyük tartışma konusu oldu. İlk günlerde nasıl olsa üç ay içinde kıt'alarımıza dö-

neceğiz, adımızı ilân etmiyelim, diyenler çıktı. Bir kısmı da adımız meydana çıkarsa, ordu içindeki arkadaşlarımız arasında bazı kıskançlıklara sebebiyet verebilir, yahut bizi yadırgıyanlar çıkabilir diye adlarının açıklanmasını istemiyorlardı. Fakat profesörlerin, kesinlikle komitenin seçimler yapılıncaya kadar yasama ve yürütme yetkilerini muhafaza etmelerini ve isimlerini milletten gizlenmesinin büyük mahzurlar yaratacağını ileri sürmeleri üzerine, Millî Birlik Komitesi üyelerinin açıklanmasına karar verildi.

Millî Birlik Komitesine bağlı subayların isimlerinin açıklanmasına karar verilmesiyle beraber bir geçici Anayasa'nın düzenlenmesi işine de girişildi. Geçici Anayasayı üç profesörle iki Millî Birlik Komitesi üyesi olmak üzere beş kişi hazırlıyordu. Profesörler Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Hüseyin Naili Kubalı ve Muammer Aysoy'du. Millî Birlik Komitesi üyeleri de aynı zamanda Ankara Hukuk Fakültesinde okumuş bulunan Muzaffer Özdağ ve Numan Esin'di.

Hazırlanan bu yeni Anayasanın en mühim hükümleri, Millî Birlik Komitesi üyelerinin hak ve hukukuna aitti. Yeni Anayasaya göre bir Millî Birlik Komitesi üyesinin, komiteden ihracı için ancak vatana ihanet etmesi şart, hattâ bunun da büyük ve teferruatlı formalitelerden geçmesi lâzımdı.

Komite üyeleri, önce şu şahıslardan teşekkül ediyordu:

Acuner Ekrem, Akkoyunlu Fâzıl, Aksoylu Refet, Alatlı Ertuğrul, Ataklı Mucip, Baştuğ İrfan, Baykal Rifat, Ceylân Mithat, Celebi Emanullah, Doruk Abdurrahman, Er Ahmet, Erkanlı Orhan, Esin Numan, Gürsel Cemal, Gürsoytrak Suphi, Kabibay Orhan, Kaplan Kadri, Kaplan Mustafa, Karaman Suphi, Karan Muzaffer, Karavelioğlu Kâmil, Kaya Hasan, Kırca Cevat, Kızıloğlu Muharrem İhsan, Köksal Osman, Kuytak Fikret, Kumruoğlu Netaci, Küçük Sami, Madanoğlu Cemal,

Okan Sezai, Özdağ Muzaffer, Özdilek Fahri, Özgüneş Mehmet, Özkaya Şükran, Solmazer İrfan, Soyuyüce Şefik, Taşer Dündar, Tunçkanat Haydar, Türkeş Alpaslan, Ulay Sıtkı, Yıldız Ahmet, Yurdakuler Muzaffer.

Komite toplantısında, Alatlı Ertuğrul, Ceylân Mithat, Doruk Abdurrahman, Kaya Hasan, Kırca Cevat, Kızıloğlu Muharrem İhsan, Kumruoğlu Necati, komite dışında bırakıldılar. Bunların yerine Özgür Selâhattin ve Köseoğlu Münir komiteye ithal edildiler.

Böylece Büyük Millet Meclisi vazifesini görecek olan Millî Birlik Komitesi 38 kişiden ibaret kaldı.

Yeni Anayasa bu 38 kişilik komite tarafından Türk Milleti adına kabul edilerek yürürlüğe konulduktan sonra tarihî B.M.Meclisinde çalışmaya başladı. Komite çalışırken duvardaki «Hâkimiyet bilâkaydüşart milletindir» levhası da indirilmemişti.

Millî Birlik Komitesi üyeleri tantanalı bir merasimle millet ve memleket uğrunda çalışacaklarına yemin ettiler. Bu merasim, tıpkı B.M.Meclisi'nin ilk toplantılarında olduğu gibi radyolardan yayınlandı. Bundan sonra tıpkı Büyük Millet Meclisinde olduğu gibi minyatür komisyonlar seçildi. Komisyonlar şöyle teşkil edilmişti:

Güvenlik Komisyonu:

(Millî Savunma, İçişleri, Dışişleri ve Ulaştırma):

Fazıl Akkoyunlu, Mucip Ataklı, Ahmet Er, Orhan Kabibay, Kadri Kaplan, Suphi Karaman, Münir Köseoğlu, Cemal Madanoğlu, Fahri Özdilek, Sıtkı Ulay ve Muzaffer Yurdakuler.

İktisat Komisyonu:

(Maliye, Sanayi, Ticaret, Tarım, Gümrük ve Tekel):

Rafet Aksoylu, İrfan Baştuğ, Rifat Baykal, Vehbi Ersü, Kâmil Karavelioğlu, Osman Köksal, Fikret Kuytak, Şükran Özkaya, Şefik Soyuyüce ve Dündar Taşer.

Sosyal İşler Komisyonu:

(Basın Yayın ve Turizm, Millî Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım, Çalışma ve Adalet):

Numan Esin, Suphi Gürsoytrak, Sami Küçük, Mustafa Kaplan, Muzaffer Karan, Mehmet Özgüneş, Muzaffer Özdağ, İrfan Solmazer, Alparslan Türkeş ve Ahmet Yıldız.

Bayındırlık ve İmar Komisyonu:

(Bayındırlık ve İmar ve İskân):

Emanullah Çelebi, Selâhattin Özgür, Haydar Tunçkanat.

Sekreterlik (B.M.M. İdare Âmirleri):

Ekrem Acuner, Orhan Erkanlı, Sezai Okan.

İlk İcraat:

Devlet hayatında yeni kabinenin ilk icraatı Türkiye'deki bütün valîleri anî olarak değiştirmek oldu. Esasen valilerin bir çoğu Demokrat Parti'ye bağlı oldukları kanaati ile tevkif edilmişlerdi. Valiler seçilirken D. P. ile mücâdele etmiş, C.H.P. saflarında çalışmış veya C.H.P. ye karşı sempatik davranışlariyle tanınmış kimseler tercih olunmuştu. İçişleri Bakanı Tümgeneral Muharrem İhsan Kızıloğlu, 8 Haziran 1960 günü radyolardan açıkladığına göre: «İnkılâbın ana prensiplerine ve kaidelerine uyarak bir an evvel mülkî idarenin tesisi amaciyle» bu değişikliklere lüzum görülmüştü. Bu ifadeye göre 40 senelik Cumhuriyet tarihimizde mülkî idare tesis edilememişti ve bu tâyinlerle beraber mülkî idarenin tesisine başlanıyordu.

Yeni tâyin edilen valiler şunlardı: (Bu listede eski durumları belirtilmeyenler subaylardı).

1 — Adana Valiliğine: Gafur Soylu (eski vali)

2 — Adıyaman Valiliğine: Mehmet Saraçoğlu (Beypazarı Kaymakamı).

3 — Afyon Valiliğine: Etem Recep Baysal (Çameli kaymakamı).

4 — Ağrı Valiliğine: Lütfi Hancıoğlu.

5 — Amasya Valiliğine: Celili Yörükoğlu.

6 — Ankara Valiliğine: İrfan Baştug.

7 — Antalya Valiliğine: Turgut Kılıçer (Beyoğlu Kaymakamı).

8 — Artvin Valiliğine: Ziya Kasnakoğlu (Akşehir Kaymakamı).

9 — Aydın Valiliğine: Nihat Danışman.

10 — Balıkesir Valiliğine: Sait Koçak (eski vali)

11 — Bilecik Valiliğine: Ali Rıza Aksu (Mülkiye baş müfettişi).

12 — Bingöl Valiliğine: Kemalettin Gazezoğlu (2. sınıf mülkiye müfettişi).

13 — Bitlis Valiliğine: Vefa Poyraz.

14 — Bolu Valiliğine: Fahri Çıvgın (Gümrük Tekel V. Zat İş. Md.)

15 — Burdur Valiliğine: Ziya Önder (Şişli Kaymakamı)

16 — Bursa Valiliğine: Turgut Başkaya (Müsteşar)

17 — Çanakkale Valiliğine: Niyazi Dolakay (eski vali).

18 — Çankırı Valiliğine Muhsin Gökkaya,

19 — Çorum Valiliğine Mehmet Varınlı,

20 — Denizli Valiliğine: Ekrem Talât Avşaroğlu mülkiye müşavir müf.)

21 — Diyarbakır Valiliğine: Niyazi Akı (Bilecik valisi).

22 — Edirne Valiliğine: Sabri Sarptur (Polis Enstitüsü Müdürü).

23 — Elâzığ Valiliğine: Abdullah İğneciler (Gediz Kaymakamı).

24 — Erzincan Valiliğine: Yakup Yücel (Ödemiş kaymakamı).

25 — Erzurum Valiliğine: Kâmüran Çuhruk (eski vali).

26 — Eskişehir Valiliğine: Raşit Demirtaş (eski vali)

27 — Gaziantep Valiliğine: Niyazi Aras (1. sınıf mülkiye müfettişi).

28 — Giresun Valiliğine: Mehmet Belek.

29 — Gümüşhane valiliğine: Mustafa Karer (3. sınıf mülkiye müfettişi).

30 — Hakkâri Valiliğine: Nihat Etiz (Sarıgöl kaymakamı).

31 — Hatay Valiliğine: Enver Saatçıoğlu.

32 — İçel Valiliğine: Avni Çırhaz,

33 — İsparta Valiliğine: Hamdi Ömeroğlu (Dah. V. Hukuk Müşaviri).

34 — İstanbul Valiliğine: Refik Tulga.

35 — İzmir valiliğine: Burhanettin Uluç.

36 — Kars Valiliğine: Necdet Basat (İzmir Vali Muavini.)

37 — Kastamon valiliğine: Asım Büyüklü.

38 — Kayseri Valiliğine: Sedat Tolga (Mülkiye baş müfettişi).

39 — Kırklareli Valiliğine: Hikmet Baloğlu (Hopa kaymakamı).

40 — Kırşehir Valiliğine: Hakkı Nevzat Baykal.

41 — Kocaeli Valiliğine: Hüsnü Başar (Mülkiye baş müfettişi.)

42 — Konya Valiliğine: Muhlis Babaoğlu.

43 — Kütahya Valiliğine: Ertuğrul Süer (Kastamonu Vali muavini.)

44 — Malatya Valiliğine: Cezmi Kartay (Ankara Belediye Reis muavini).

45 — Manisa Valiliğine: Celâl Kasaroğlu (Mülkiye Müşavir Müft.)

46 — Maraş Valiliğine: İhsan Atınç (Gelibolu kaymakamı).

47 — Mardin Valiliğine: Enver Karay.

48 — Muğla Valiliğine: Necdet Taşer (Balıkesir vali muavini.)

49 — Muş Valiliğine: Ahmet Gümüşlü (1. sınıf mülkiye müfettişi.)

50 — Nevşehir Valiliğine: Şerafettin Tolungüç (Erzurum Vali muavini.)

52 — Ordu Valiliğine: Nusret Budunç (Ankara vali muavini.)

53 — Rize Valiliğine: Adil Aktan (1. sınıf mülkiye müfettişi.)

54 — Sakarya Valiliğine: Eşref Ergut.

55 — Samsun Valiliğine: Rauf İnan (eski vali.)

56 — Siirt Valiliğine: Necdet Çalp (2. sınıf mülkiye müfettişi.)

57 — Sinop Valiliğine: Şevket Esen (Tunceli Vali muavini.)

58 — Sıvas Valiliğine: Memduh Payzın (eski vali.)

59 — Tekirdağ Valiliğine: Rebii Karatekin.

60 — Tokat Valiliğine: Hakkı Albayrakoğlu (mustafi kaymakam.)

61 — Trabzon Valiliğine: Fethi Tansuk (eski vali).

62 — Tunceli Valiliğine: Lûtfü Aras (1. sınıf mülkiye müfettişi.)

63 — Urfa Valiliğine: Necdet Yalçın (birinci sınıf mülkiye müfettişi.)

64 — Uşak Valiliğine: İhsan Tekin (Konya vali muavini).

65 — Van Valiliğine: Fikret Ersanlı,

66 — Yozgat Valiliğine: Kemal Paşaoğlu (1. sınıf mülkiye müfettişi.)

67 — Zonguldak Valiliğine: Sait Köksal (eski vali.)

Milletvekillerinin Yassıadaya nakli:

Yassıadaya Milletvekillerinin nakli 5 ile 17 Haziran arasında peyderpey yapılmıştır. Son kalanlar 17 hazi-

ran gecesi götürülmüşlerdi.

Milletvekillerini Yeşilköy Hava alanına getiren uçak meydanda durunca önceden haber verilmiş büyük bir subay kitlesi uçağın etrafını sarıyordu. Bu kalabalık iki sıra halinde bir koridor yapıyorlar ve uçak merdiveninden mebusları Yeşilyurttaki iskeleye götürecek olan otobüse kadar bir sıra teşkil ediyorlardı. Bakanlar ve mebuslar bu koridorun arasından yürüyerek otobüse biniyorlardı. Önce bir vazifeli uçaktan inenleri takdim ediyordu:

«— Şimdi yüzde on alarak memleketi soyan Fatin Rüştü iniyor.»

«— Bu inen hazine faresi Hasan Polatkan'dır.»

«— Şimdi İnönü'ye sık sık lâf atan mebuslar iniyor.»

«— Bunlar Tahkikat Komisyonu mezaliminin memurlarıdır.»

Merdivenin son basamağını inen mebusa otobüse gidinceye kadar yumruk, tokat, tekme ve küfür yağıyordu. Bu subaylardan çoğunun içkili bulundukları ağızlarının kokusundan belli oluyordu. En yaşlı, hasta ve bitkin mebuslar dahi az dayak yemek için bu koridoru bütün güçleri ile koşarak geçmeğe çalışıyorlardı. Otobüsün içine canını atan, büyük bir «oh!» çekerek «kaderde bu da varmış» diye boynunu büküyordu.

Sebati Ataman, Yassıadada, Yüksek Adalet Divanı Reisine karşı bu durumu şöyle dile getirmişti:

«— Dövüldük, sövüldük, fakat yine de kendimizi müdafaa edeceğiz.»

Milletvekilleri, Yeşilyurt iskelesinden askerî gambotlarla Yassıadaya götürülmüşlerdi. İskeleden motöre binerken de tıpkı Hava Meydanında olduğu gibi tecavüzler olmuştu. Bu tecavüzler münferit olarak bütün Yassıada dâvaları boyunca devam etmiş bulunuyordu. Ancak Yassıadada disipline edilmiş olan milletvekilleri ve Bakanlar bir tecavüze uğramamak için verilen her

emri büyük bir dikkatle yerine getirmeğe çalışıyorlar, kendilerine bir kötülük yapılmasına meydan vermiyorlardı. Hattâ ifadelerinde ve duruşma salonlarında bu kaideye azamî dikkat gösteriyorlardı. Bazan müdafaalarından dahi feragate mecbur oluyorlardı.

Menderes'e yapılanlar:

Eğer 27 Mayıs 1960 ihtilâli vukua gelmeseydi, on yıl Türkiyeye Başbakanlık yapmış olan Adnan Menderes, Türk tarihine herhangi bir Başbakan gibi geçecekti. Hele dünya tarihinde böyle bir ismin anılmasına imkân yoktu. Nihayet bazıları çalışkan, bazıları icraatçı, bazıları iyi bir hatip, bazıları diktatör, bazıları demokrat diye, herkes kendi anlayışı ve kendi görüş zaviyesi içinde onu ele alacak ve değerlendirecekti. Halbuki Adnan Menderes şimdi yalnız Türk tarihine değil, bütün dünya tarihine 2000 yıldanberi en çok zulüm görmüş ve ondan sonra asılmış devlet adamı olarak geçecektir.

Gerçekten de Adnan Menderes'e 16 ay yapılmış olan zulümleri tesbit edenler, dünya tarihinde bunun bir emsalini göremiyeceklerdir. 2000 yıldanberi ne ilk çağlarda, ne orta çağlarda Adnan Menderes'e yapılan zulmün hiç kimseye tatbik edilmediğini anlıyacaklardır.

Tarihte birçok zulme uğrayanlar, engizisyon mezalimi görenler olmuştur. Fakat bunlar çok defa iki üç gün zulüm yapıldıktan sonra öldürülmüşlerdir. Bazılarına yapılan zulümler bir hafta veya 15 günü bulmuştur. Menderes gibi 16 ay eritildikten ve türlü yargılamalardan geçirildikten sonra, gündüz tahta sandalyelerde bazan 8 saat yargılanan devlet adamı görülmemiştir.

Bu hakikatleri ifade etmekle, kahraman ve civanmert Türk ordusunun bir şaibe altında tutulması aklımızdan dahi geçmez. Çünkü Türk Ordusu 500.000 kişi-

lik büyük bir topluluktur. Böyle bir câmia içinde birkaç kötü ruhlu insanın çıkmış bulunması, hiç bir zaman büyük kitleyi töhmet altında tutamaz. Şunu kat'iyetle tesbit etmiş bulunuyoruz ki, Menderes'e yapılan zulümlerden başta Gürsel ve İnönü olmak üzere Millî Birlik Komitesi üyelerinin, Ordu yüksek kademesinin aslâ haberi olmamıştır. Olanları, onlar da sizin gibi buradan okuyacaklardır. Nitekim Yassıadada sayıları 40-50 arasında bulunan subaylar içinde dahi, büyük bir kısmı daima kibarlığı ve efendilikleri ile, muhafaza altında bulundurdukları insanların sevgi ve saygısını kazanmışlardır. Fakat bunların içinde sadik olanlar, zulüm yapanlar da çıkmış ve bunlar bütün güçlerini Adnan Menderes üzerinde denemişlerdir. Bunlardan biri Yassıada kantinindeki para suiistimalinden dolayı yakalanmıştır. Birçokları da daha sonra tekaüde sevkedilmişlerdir. Şüphesiz bu zulüm yapanları tahrik etmekte, her gün yalan haberler yayan, fıkra ve makaleleriyle teşvik eden bazı basın mensuplarının ve Cumhuriyet Halk Partisinin de büyük hissesi vardır.

Bütün dünya milletleri sırası geldikçe Türklerden «barbar» diye bahsetmektedirler. Halbuki tarihte Türklerin barbarlık yaptıklarına dair bir vesika öne sürmeleri mümkün değildir. Adnan Menderes'e yapılanlar barbarlıktan da ileri bir hususiyet taşımaktadır. Bu bakımdan tarihimizde tekrar böyle bir hâdisenin cereyan etmemesi için, Menderes'e yapılanları kısa da olsa burada izah etmek ve bir ibret levhası olarak ortaya sürmek pek yerinde ve faydalıdır.

Harbiyede Namık Gedik'in intiharından sonra muhafaza altına alınan Bakanlar ve mebuslar üzerindeki baskı hafifletilmiş ve moral takviyesi için bunların birbirleriyle görüşmelerine müsaade edilmişti. Bu arada İbrahim Kirazoğlu, Tevfik İleri ve Medenî Berk, Adnan Menderes'le görüştürülmüşlerdir. Bu görüşme Kurban Bayramının ikinci günü oldu. Harp Okulu Komuta-

nının emir subayı binbaşı Sami Bey yarım saatle bir saat süren bu konuşmaları tanzim etmişti. Binbaşı Sami Bey orada bulunan bütün milletvekili ve Bakanların sevgilerini ve teveccühlerini kazanmış bir kimseydi. Bunlara tam bir misafir muamelesi yapıyor, alışılmamış bir hürmet gösterisinde bulunuyordu.

Menderes, yanına gelenlere arkadaşlarının moral-lerini soruyordu. Sonra onlara, çok cesur ve metin olmak gerektiğini, mes'uliyetin müşterek bulunduğunu, herkesin hissesine düşen mes'uliyeti büyük bir cesaretle paylaşması gerektiğini, suç varsa tesbit edileceğini, suçsuz bir kimsenin cezalandırılması esasının demokratik nizamın kurulmasiyle beraber Türkiyeden kaldırıldığını, buna kimsenin cesaret edemiyeceğini söylüyordu. Sonra şunları ilâve ediyordu:

«— Kaldı ki, Cemal Paşa hayırhah bir insandır. Sebepsiz ve haksız bir kinle bize fena muamele edileceğine kani değilim. Cemal Paşa dün (bayramın birinci günü) başyaverini ve doktorunu yolladı. Hatırımı sordu. Mumain olsunlar, diye haber gönderdi. Matbuatta yapılan neşriyat o kadar asılsız ve yalan haberlere istinat ediyor ki, bunların hiçbir esası olmadığı meydana çıkınca, bize şu anda tevcih edilen nefretlerin bilâhare sevgiye döneceğinden eminim.»

Bundan sonra kurulan yeni kabine hakkında da fikrini şöyle izah etmişti:

«— Cemal Paşaya çok yazık oldu. Kurulan kabine çok zayıf. Bu insanların memlekete bir hizmet sağlamalarını mümkün görmüyorum. Biz Türkiye'nin kalkınması yolunu bulmuştuk. Yeni iktidar bu programı tatbik edecek ehliyette değildir. Dış münasebetlerde küçük bir aksama bütün yardım plânlarını altüst edebilir.»

Daha sonra yine arkadaşları üzerinde duruyor ve onlardan hangilerinin metin olup olmadıklarını soruyordu.

Herkese metanet ve cesaret tavsiye eden, bu tavsiyesi de kulaktan kulağa bütün Bakanlara ve milletvekillerine yayılan Adnan Menderes, Yassıadada tatbik edilen rejimin bir neticesi olarak, mahkemelerde en cesaretsiz bir şahsiyet halinde görülmüştü.

Menderes, 16 ay Yassıadada pencereleri kapalı ve devamlı elektrikleri yanan bir odada tutulmuştu. Başbakanlığında sabah saat 6 dan gece saat 12 ye kadar çalışmaya alışmış bir insandı. Çok hareketli bir insanın kapalı, gündüz ışığına hasret bir odada tutulması, hareketsiz kalması herşeyden önce ruhî yapısını çöküntüye uğratmıştı. Gece gündüz her saat başı değişen ve odasının içinde bekledikleri halde kendisiyle tek kelime dahi konuşmayan nöbetçiler esasen zayıf olan âsâbını büsbütün bozmuştu. Her konuda haklı haksız sorguya çekilmesi fizikî durumunun sarsılmasında âmil oluyordu. Bunlara mahkeme salonundaki davranışlar, Mahkeme Başkanı ile Ada komutanınca müsamaha ile karşılaması dinleyicilerin aleyhteki tezahüratı da eklenince morali her gün bir çöküntüye doğru gidiyordu. Kimse ile konuşturulmuyor, fikir teatisinden mahrum, pencereleri ve perdeleri devamlı kapalı bir odada, gün ışığına hasret çekerken Allahtan yegâne istediği arzunun bir an evvel ölmek olduğunu nöbetçilere her vesile ile anlatmak istiyor, fakat idareciler onu mutlaka muhakeme sonuna kadar yaşatmak gayesini taşıyorlardı.

Menderes geceleri daima uykusuzdu. Bunu önlemek için gece saat ikiden sonra duşa sokularak âsâbının düzelmesine ve uykusunun yerine gelmesine yardım edilirdi. Bazı geceler de etrafı bir manga askerle çevrili olarak arka bahçeye çıkarılır, fakat bu arka bahçedeki gezinti de en çok 3 5 dakika sürer, hevesi yüreğinde bırakılarak tekrar odasına sokulurdu. Çok defa uyuması için iğne yapılır veya haplar verilirdi.

Mahkemeler başlamadan evvel, idam edilmesi muhtemel olan 15 - 16 kişi, Türk Ceza Kanununa göre cezaî ehliyete sahip oldukları ve idamlarında bir sakınca bulunmadığı yolunda rapor verilmek üzere muayeneden geçirildiler. Bayar, Menderes, Zorlu, Polatkan, Ahmet Hamdi Sancar ve malûm eşhas teker teker bu heyetin huzuruna çıkarıldılar. Bir yarbay ve bir asabiye mütehassısı bunlara teker teker sualler soruyor ve aldıkları cevapları not ediyorlardı. Bu sorular pek tatlı şekilde «Bir dileğiniz var mı?», «Bir şey istiyor musunuz?», «Şikâyetiniz nelerdir?» gibi sorulardı.

Cezaî ehliyetin tesbit edilmesi ve bu ehliyetin sadece muayyen kimselerde aranması o gece birçok hukukçuları uykusuz bırakmış ve onlarda kimlerin asılacakları hakkında mahkemeler başlamadan kat'î bir kanaat hâsıl etmişti. Fakat mahkemeler bitinceye kadar bunlar sırlarını kimseye açıklamamışlardı. Buna rağmen mahkemeler sonunda bu isimler arasında 3 4 değişiklik olmuştu.

Menderes'in muhafızları arasında Rizeli bir yüzbaşı Kâzım Çakır vardı. Bu yüzbaşı gerçek bir Menderes dostuydu. Ancak bunu belli etmemeğe çalışırdı.

Menderes'in bütün oda komşuları Kâzım Çakır'ın Menderes'in odasına girip çıktığını hissettikçe mutlaka onu sevindirecek bir harekette bulunacağını düşünerek büyük haz duyarlardı. Arkadaşları Menderes'in böyle yalnız, böyle kimsesiz kalmasına kendi durumlarından çok acıyorlardı.

Cezaî ehliyetlerin tesbit edildiği gün yüzbaşı Kâzım Çakır, gece yarısı Menderes'i çıkarıp gezdirmek için gelmişti. Tam Menderes çıkarken Ada kumandanının gür sesi duyuldu:

«— Bey, bey.. Senin hiçbir şeyin yok. Böyle çıkıp gezdirmelere de lüzum yok. Haydi odana» demiş ve böylece kapıdan geriye çevrilmişti.

Yemekler, Bayar ve Menderes'e ayrı ayrı tepsiler-

de giderdi. Diğerleri toplu halde, yahut kısım kısım yemek yerlerdi. Hergün dikkati çeken nokta tepsilerin el sürülmeden iadesiydi. Yalnız Menderes'in yemek tepsisi bir ilâve ile dönerdi. Bu ilâve sigara artıklarıydı.

Yandaki odalardan, asabiyeci Doktor Galip'in nöbetçi teğmenlere söylediği şu sözler çok defa duyulurdu:

«— Artık bu gece uyanmaz. Siz de rahat edersiniz.»

Bazan da koridordaki masada unutulmuş enjektör ve iğne tüpleri lâvaboya gidenler tarafından görülürdü.

Bütün bu ağır şartlara rağmen arkadaşları ile göz göze gelince selâm vermekten ve onlara tebessüm etmekten kendini alamazdı. Mahkeme huzurunda mümkün olduğu kadar normal ve hiçbir şey olmamış gibi görünmeye çalışır, nazik ve kibar şahsiyetinden hiçbir şey kaybetmezdi.

Mahkemede bazı tanıkların sebepsiz yere aleyhte konuşmalarına veya iddia makamının haksız ithamlarına karşı içinden yanık bir iç çekmesi halinde «ih!..» diye inilti geçirir ve bunu ancak yanında oturan Medeni Berk hisseder, duyardı. Güzel bir konuşma veya doğru bir vaziyetin ortaya çıkması halinde de yine memnuniyetini belli ederdi.

Ankara - İstanbul olaylarında yanında oturan Ethem Menderes, daima işlerin iyiye gideceği hakkında kendisine telkinlerde bulunurdu. Fakat Adnan Menderes bu telkinlere ehemmiyet vermezdi. Fizikman kendi kendini yıpratarak ölüme sürüklemek ve intihar etmek istediği görülüyordu. Mahkemelerdeki dalgın ve yorgun hali tamamiyle bu duygusunun ifadesiydi.

Bir gün avukatı odaya girdiği zaman, Adnan Menderes kapıdan evvelâ giren subayı görünce, hakaretâmiz bir hareketten kendini korumak için kolunu yüzüne kapamıştı. Sonra subay avukatın geldiğini söyleyince kolunu yüzünden kaldırmış ve böyle bir durumun

avukatı tarafından anlaşılmaması için çok mahçup ve garip bir hal almıştı.

Adnan Menderes bir iki defa kumandanlık odasında Refik Koraltan ve Ethem Menderes'le görüştürülmüştü. Bunun dışında hiç kimse ile bir konuşması mümkün olmamıştı. Esasen mahkemenin ilk celsesinde de aylardır konuşmadan oturduğu için melekâtını kaybettiğini ifade etmişti. Sonra avukatları ile belirli dakikalarda nöbetçiler ve muhafızlar huzurunda muayyen müddetlerde konuşturulmuştu.

Şimdi bu bahsi burada keserek 4 Haziran 1960 gününe dönüyorum.

Harbiyeyi İmha Plânı:

Devlet Başkanı Org. Cemal Gürsel, subay ve assubaylarla ilk toplantısını 4 Haziran 1960 Cumartesi günü Milli Müdafaa Vekâletinde yapmıştı. Yüzlerce ordu mensubuna karşı yapılan bu konuşma aynen Anadolu Ajansı bültenine alınmış ve derhal Devlet Radyoları tarafından bütün Türkiyeye duyurulmuştu.

Gürsel'in radyolardan millete açıkladığı bu konuşmada öyle bir ifşaat vardı ki, bunu duyanların etleri diken diken oluyor ve herkes, hayretten ağzını bir karış açık tutuyordu. Demokrat Parti iktidarı Harbiye öğrencilerini imhaya karar vermişti. En az 1500 vatan evlâdını kurşuna dizecekti. Fakat tam zamanında ihtilâl yetişmiş ve öldürülen yüzlerce gencin yanına, 1500 Harbiye talebesinin katılmasına mâni olunmuştu.

Şimdi Devlet Radyolarından yayınlanan Org. Gürsel'in bu konuşmasının metnini Anadolu Ajansı bültenlerinden aynen alarak naklediyorum:

«— Arkadaşlar,

Tarihte bir ordunun bütün kitlesiyle bir kumandana bu derece bağlı olduğu görülmemiştir. Bunu sizin

duyup hissetmeniz ve bana bağlanmanız, benim için bahtiyarlıktır.

Burada sizleri toplayıp da vaktinizi almamızın sebebi, memleket ve vatan kaygusu hedefini aslâ gözden kaybetmemek şu veya bu yeraltı tahriklerine karşı metin ve dürüst durmayı bir kere daha tekrarlamaktır.

Şimdi bizim yıktığımız insanlar, bu insanlar ki çok mücrimdir. Tarihte bunlar kadar mücrim insan tasavvur edilemez ve yoktur. Neron'lar belki bunlar seviyesine ulaşabilirler. Bunlar içine düştükleri bâdireden kurtulmak için en çıkar yolun ordu arasına fesat sokmakta arayacaklarından hiç şüpheniz olmasın.

Bunlara âlet olursak bu yaptığımız mukaddes mücadelenin bütün faziletleri elimizden gider. Sadece onunla da kalmaz, millet de elimizden gider. Memleket de gider.

Yaptığımız mücadele koltuk için değil hürriyet içindir. Mazlûmların gasbedilen haklarını zalimlerin elinden istirdat mücadelesidir.

Düşünün ki, bu adamlar ordumuzun irfan kaynağı biricik Harbiyemizi ve burada yurt aşkı ile yanan 1500 kişilik mâsum çocukları vatanperver evlâtlarımızı kurşuna dizmeyi, toptan imha etmeyi tasavvur etmiş insanlardır.

Bu, bir rivayet değildir. Arkadaşlar bunun delilleri vardır. Şöyle oluyor:

Harbiyelilerin yürüyüşünden sonra ziyadesiyle telâşlanan sabık hükûmet adamları Çankayada toplanıyorlar. Aralarında Ankara Valisi Dilâver Argun da var.

Durum müzakere ediliyor. Bazı tedbirler ileri sürülüyor. Celâl Bayar 30 milyon insan arasında 1500 kişinin yok edilmesinde hiç bir mahzur olmadığını söylüyor. Bunları her ne pahasına olursa olsun imha etmelidir.

Nasıl imha edelim:

Harbiyede meydana toplayalım, bombalarla maki-

neli tüfeklerle kendi adamlarımız tarafından imha edelim.

Veya yürüyüşe çıkaralım, yolda tertibat alalım, adamlarımızla bunları kurşundan geçirelim...

Veya bu da tehlikeli görülüyorsa; izin verelim herkes evine gitsin, sonra teker teker evlerinden toplayıp imha edelim.

Tabiî bu imha sırasında yalnız onlar değil, o yavrular değil bizim de içimizden şüphelendikleri kimseler de bu imha listesinin içinde vardır.

Toplantıdan çıkan Dilâver Argun yaverler odasına geliyor. Orada bizim Muhafız Alay Kumandanı güvendiğimiz arkadaş ve bir de emir subayı var.

Pür hiddet, bu Harbiyeyi mahvedeceğiz. Lâğvedeceğiz.. Harbiyeyi dağıtacağız, diyor.

Muhafız Alay Kumandanı Osman hayretle bakıyor yüzüne.

— Ne demek istiyorsunuz beyefendi? diyor.

— Lüzum yok Harbiyeye, göstereceğiz onlara, diyor.

— Peki ordu subayını Harbiye ikmal ediyor. O halde ordu ne olacak?

Dilâver Argun, icabederse orduyu da lâğvedeceğiz, diyor.

Bu realite ve hakikattir. Osman burada mı?

Bu hakikattir arkadaşlar. Osman gibi temiz ve vatanperver bir insanın bunu hafızasından çıkarmasına imkân yoktur. Bunu size izah etmemin sebebi bunların günahları o kadar çoktur ki, bu bâdireden kurtulmak için namütenahi paraları da vardır.

Bu paralarla kendilerine hizmet edebilecek plânlarını hunharca tatbik mevkiine koymak imkânını sağlayabilirler.

Bundan başka orduyu dalâlete sevketmeğe de uğraşırlar, işte dikkatinizi bu noktalara çekmek için sizi buraya topladım. Ama ben bütün arkadaşlarımdan za-

ten paraya şimdiye kadar kıymet vermeden vazifesini şerefle yapmağa uğraşmış olan ordu arkadaşlarımdan böyle bir şey şüphe etmiyorum. Fakat sizi ikaz etmeyi de vazife telâkki etmekteyim.

Arkadaşlar,

Hedefimiz bu memleketi bir daha böyle mes'uliyet hissinden uzak her türlü menfaat hırsı ile, her türlü fecayii yapacak adamların eline düşmemek için icabeden esasları kurmaktır.

Bunu şahsî değil, zümrevî değil ilim yoluyla yapmak kararındayım. Ve bildiğiniz gibi de buna ilim yoluyla başlamış bulunuyorum.

Arkadaşlar,

Ordu bugün memleket sathında birçok vazifeler almıştır. Bu alış ordu için bir vazifedir.

Ama devamı zaaftır.

Çünkü biz ordu olarak esas vazifemizin başında bulunmak mecburiyetindeyiz.

Fakat böyle bir bedbahtlar kitlesini yere yıkmak için bu türlü vazifeye girdik. Mümkün olduğu kadar bu vazifeden sür'atle sıyrılıp arkadaşların işleri başına geçmeleri arzu ve gayretini göstermek lâzımdır.

Buna hepimiz inanmalıyız. Ordunun başına dönmeyi en büyük ülkü bilmeliyiz. Çünkü bugünkü ahval, vazifeler biraz az disiplinli, biraz fantazi olduğu için insanlar oralardan ayrılmamak istiyebilirler. İnsanların tabiatinde var. Ama biz o zayıf tabiate uymıyacağız. Ve tedricen vazifemiz bittikçe ordumuzdaki esas vazifemize döneceğiz.

Bütün arkadaşların buna inanmasını ve bunun lüzumunu kat'î olarak bilmesini de bilhassa rica ederim.

Size söyliyeceklerim bunlardan ibarettir. Ahval hakkında malûmat vermek de her halde faydalı olur.

Siz bir defa memleketteki heyecanlı ve milletin bütünü ile yaptığımız bu hareketi benimsediğini gözlerinizle görüyorsunuz. Bu, yalnız Ankara'ya mahsus de-

ğildir. Bütün vatan sathında ve bütün millet bizim bu hareketimize katılmış ve bütün şevkiyle bayram yapmaktadır. Hattâ kendilerinin kalesi olarak zan ve kabul ettikleri uyanık, vatanperver Aydın'da bile inkılâp hareketimizin büyük sevgi tezahürleriyle kutlanmakta olduğu (kardeşimle yaptığım telefon) en emin kaynaklardan öğrenmiş ve bundan büyük sevinç duymaktayım.

Şu halde aziz ve asil milletimizin neresinden bize bağlanmıyacak bir tek insan çıkabilir.

Çünkü tuttuğumuz yol hürriyet yoludur. İlim yoludur. Hukuk yoludur.

Kat'iyetle ifade edeyim ki, bütün millet ve memleket bizimle beraberdir. Fakat bunların arasında arpalıklarda bol bol yemlenen, keselerini bol bol dolduran, hesapsız kitapsız paralarla Avrupada, şurada burada zevkler içinde yaşayan bazı bedbahtlar vardır ki onlar bizi elbette tasvip etmiyeceklerdir. Ama biz bu köpeklerin ulumasına aslâ müsaade etmiyeceğiz.

Arkadaşlar,

Kararım o kadar kat'îdir ki, bu yoldan bizi döndürmek aslâ mümkün olamaz.

Görüşüme göre de beni zorlu kararlara sevkedecek bir hareket vukubulamaz.

Arkadaşlar,

Buna karar verdiğimiz ve arkadaşlarla bu teşkilâtı kurduğumuz zaman bunu düşünerek yaptık. Biz politikaya karışmak için yapmadık.

Ve nitekim dünya görecektir ki, vazifemiz bittiği anda kendi şerefli saflarımızda kendi birliklerimize ve kendi vazifelerimize döneceğiz.»

Bu beyanat üzerine, Gürsel'in Osman Köksal'a atfen verdiği «Harbiyeyi imha plânı» haberi halk arasında türlü türlü tefsirlere yol açmıştı. Gürsel'in bu haberine kimse inanmamış, bunun bir propaganda kasdı ile söylendiği derhal anlaşılmış ve halk arasında Muhafız Alay

Komutanının adı: «Osman yalan söylemez» diye anılmağa başlanmıştı.

Mitingler:

Haziran, 5, 6, 7 ve 8 inci pazar, pazartesi Salı ve Çarşamba günleri Kurban Bayramına tesadüf ediyordu. Bu Kurban bayramı tam bir şaşkınlık ve hercümerç içinde geçmişti. Bir tarafta yeniden ikbale kavuşanlar, derhal makam ve mevkiler elde edenler, D.P. nin devrilmesiyle kendilerini derhal iktidar koltuklarında gören CHP. liler bayram yapıyor, diğer taraftan kocalarını, ağabeylerini, babalarını, evlâtlarını anî olarak hapishanelere gönderenler ve yine bir anda teşkilâtlarını kaybeden on yıllık iktidar sahibi D.P. liler evlerinde üzüntülerini dahi belli etmekten korkarak kan ağlıyorlardı.

Sevinenler, başta Ankara ve İstanbul olmak üzere büyük şehirlerde muazzam mitingler yapıyorlar, hürriyet şarkıları söylüyorlar, o günkü tutumları ile tam bir zihniyet halinde olarak Türkiyede artık fert hürriyetinin tamamiyle gerçekleştiğini, bundan sonra kimsenin zulüm görmiyeceğini, basının hür olduğunu, istiyenin istediği gibi konuşacağını, kimsenin hürriyetine el sürülmiyeceğini söylüyorlardı. Bu hatipler konuşmalarında yalnız bir cümleyi meskût geçiyorlardı. Bu cümle şu idi: Evet, hürriyet, istediğini yapmak, istediğini konuşmak salâhiyeti, fert hürriyeti, sonsuz hürriyet... Memlekete bütün bu geniş hürriyetler gelmiştir. Ancak bu hürriyetler, sadece ve sadece ihtilâli yapanlarla, memlekette daima azınlıkta kalmış bulunan C.H.P. lilere tanınmış bir imtiyazdır. Bunun dışında kalan geniş halk kitlelerinin ancak verilen emirlere göre hareket etmek mecburiyetinde kaldıklarını, ancak kendi aralarında gizli gizli konuştuklarını, C.H.P. lilerden kendilerini korumak için türlü korunma tedbirleri aradıklarını, burada ilâve etmeği hakikatlerin belirtilmesi için bir zaruret sayıyorum.

Ankara'da yapılan mitingte, 19 Mayıs stadyomunu on binlerce Ankaralı doldurmuş ve Cemal Gürsel'e büyük tezahürat yapılmıştı. Gürsel bu mitingte Ankaralılara şöyle hitap etmiştir:

Aziz vatandaşlarım,

Hareketin birçok hayırlı neticeleri olmuştur. Bunlardan bir tanesi vardır ki, ona alâkanızı çekmek isterim. Bu hareket, bizi, gençlerimizi, yaşlılarımızı, bilginlerimizi, yarı bilginlerimizi bir kelime ile bütün vatandaşlarımızı aynı duygu etrafında toplamış, bilhassa mübarek ordumuzla vatandaşlarımızı birbirine kaynaştırmış, birbirine saygı ve sevgi ile sarılan yekpare kitle haline getirmiştir. Bu, muhakkak ki, aldığımız neticenin en saadet verici olayıdır.

Eski idare vatandaşları birbirine düşürmeğe çalışarak tahrik ederek, tedhiş hareketlerine girişerek birbirine inanmaz, birbirinden şüphe eden bir düşman haline getirmiştir. Bütün bu parçalayıcı, millî bünyemizi tahrip eden hareketler bütün bünyeleri ile bir anda yıkılmış, milletimiz bu asîl hüviyeti ile bütün dünyaya saygı ve güven telkin etmiştir.

Bundan hiç şüphe etmemeliyiz. İtibarımız bir ise bin olmuştur. Şimdi bütün milletçe bu sevgi ve saygının bozulmamasına dikkat etmeliyiz. Onu bozmaya çalışacak bedbahtlara âlet olmamalıyız.

Evet, bize karşı beslenen saygıyı, güveni bozmak istiyenler olacaktır. Fakat bizim göstereceğimiz millî birlik dosta güven, düşmanlara korku verecektir.

Muhterem Ankaralılar, bir daha karanlık günler geri gelmiyecektir. Milletimiz hürriyet, hak ve adalet ruhu içinde ilelebet kemale yükselecektir. Bir futbol maçının mahdut müddetini almamak için sözüme son veriyorum. İki bayramınızı bir arada kutluyor, sizleri sıcak ve samimî sevgi ile kucaklıyorum.»

İstanbul'da yapılan yine kalabalık büyük bir mi-

tingte ilk sözü İstanbul Valisi Tuğgeneral Refik Tulga almış ve halka şu hitabede bulunmuştur:

«Aziz hemşehrilerim,

«Dünyada, insanlarla insan olmıyan iki türlü mahlûkat vardır. İnsanla insan olmıyan arasında büyük bir fark vardır. İnsan olanlar aynı şekilde düşünür: Bunlar, fikir ve hürriyet istiyenlerdir. Diğerleri ise, istibdadı getirmek istiyen ve kendi düşündükleri gibi hareket edenlerdir.

Bizi bunların elinden kurtaran Türk Ordusuna minnettarız. Bu milletin hakikî iradesi, kendini idare etmektir. Hepinizi hürmet ve muhabbetle selâmlarım.»

7 Haziran 1960 günü İstanbul'da başlayan ve derhal bütün Türkiyeyi kaplayan bir kampanyaya başlanılmıştı.

Bu kampanya, hazineye halktan «yüzük toplama» kampanyası idi. Yüzük toplama kampanyasına önce İstanbul'da Birinci Ordudan başlanmış, sonra buradan bütün Türkiyeye yayılmıştı. Alyans toplama kampanyasına ait ilk Anadolu Ajansı bülteni radyolarda şöyle ilân edilmişti:

«İstanbul, 7 (A.A.) — Haber aldığımıza göre, sabık idarenin malî bünyemizde açmış olduğu rahnelerin kapatılması ve devlet hazinesindeki altın stokunun takviyesi gayesiyle İstanbul'da bulunan bütün subay, astsubay ve aileleri ile erler, alyanslarını hazineye teberrü etmişlerdir.

Ayrıca, çeşitli kademe ve vazifelerde bulunan ordu mensuplarına verilmek üzere kanunun bahşettiği makam ödeneklerini hiçbir askerî şahıs kabul etmemiş ve bundan böyle de kabul etmiyeceklerini bildirmiş olduklarından, makam ödenekleri hazineye irat kaydedilmeğe başlanmıştır.

Ankara, 8 (A.A.) — Sabık idarenin malî bünyemizde açmış olduğu derin rahnelerin kapatılması ve devlet hazinesindeki altın stokunun takviyesi gayesiyle Birin-

ci Zırhlı Tugay, subay ve astsubay aileleri alyanslarını hazineye teberru etmişlerdir.

Daha sonra bütün vatandaşlar hazineye yüzük bağışında bulunmuşlar, altın teberruunda bulunan bu vatandaşların parmaklarını boş bırakmamak için kendilerine bir müddet sonra metal birer yüzük dağıtılmıştı.

Şehitlerin gömülmesi:

9 Haziran perşembe günü İstanbul'dan büyük merasimle şehitler uğurlanmıştı. Binlerce üniversiteli genç, «Gazi Osman Paşa marşı» nı söyliyerek şehitleri Ankara'ya yolcu etmişti. Havada jet filoları ses sür'ati ile yaptıkları uçuşlarla bu cenaze yürüyüşüne ayrı bir heyecan katıyorlardı. Türkiyede Atatürk'ten sonra hiç kimseye böylesine muazzam bir cenaze töreni yapılmamıştı. Ben, Atatürk'ün Ankara'ya nakledilirken yapılan cenaze töreninde de bulunmuştum. Atatürk'ün cenaze törenine 20 den fazla yabancı devlet ve onların askerleri, filoları iştirâk etmişti. Eğer Atatürk'ün cenaze töreninden bu yabancı devletlerin iştirâkini kaldırırsak, Turhan Emeksiz için yapılan cenaze töreni çok daha muhteşemdi. O günlerde «Bizim Radyo» yani Doğu Almanya'da Türkiye aleyhine devamlı olarak neşriyat yapan komünist Moskof Radyosu, «İşçilerin, emekçilerin sembolü Turhan Emeksiz» diye neşriyat yapıyor ve onu komünist olarak takdim etmek suretiyle milleti birbirine düşürmek ve bundan faydalanmak için neşriyat yapıyordu. Fakat o günün havası içinde bunları dikkate alan olmadığı gibi, Türkiyede sol basının bütün gücü ile ardına kadar sosyalist görüşlere kapı açması, bu neşriyata söz söylemek cesaretini kimseye vermiyordu.

Sokaklarda herkes daha ziyade geçecek tabutları saymak için toplanmıştı.

Üniversite Rektörü Sıddık Sami Onar 9 Haziran Perşembe günü şu beyanatı vermişti:

«Muhterem vatandaşlarım, kahraman ve asil Türk ordusu, değerli meslekdaşlarım ve talebe evlâtlarım,

Bugün Üniversite en aziz ölülerini taziz için burada toplanmış bulunuyor. Şimdiye kadar birçok kıymetli arkadaşlarımızın aramızdan ayrıldığı oldu. Hepsi için ayrı ayrı üzüldük. Acı duyduk. Fakat bugün burada yatan aziz şehitlerimiz için kalblerimiz başka türlü sızlıyor, 500 yıllık Üniversitenin ruhunu, idealini kanları ile, şehadetleri ile yaşatan bu kahraman evlâtlarımızı uğurlarken daha başka türlü hislerle dolu bulunuyoruz. Üniversitenin, daima millî varlığımızın ve heyecanlarımızın sembolü olarak kalmasını dilerim.

İki şehidimiz için yapılan bu merasim sembolik mahiyettedir. Daha başka ölülerimiz vardır. Naaşlarını belki bulamıyacağız, fakat onları da kardeşleri gibi Atanın yanında kalblerimize gömeceğiz.»

Şehitlerden biri Yassıada duruşmalarında seken bir kurşunla öldüğü tesbit edilen Turhan Emeksiz, diğeri tankın altında, bir kaza sonunda kalan ve zavallı Mehmetçiğin manevra yaparken farkına varmadan ezdiği 17 yaşında İstanbul Erkek Lisesi öğrencisi Nedim Küçükpolat'tı. Nedim Küçükpolat 1943 doğumluydu. Lise öğrencisiydi. Üniversite öğrencisi olmasına yaşı dolayısiyle de imkân yoktu. Fakat İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar, yukarıda okuduğunuz beyanatında Nedim Küçükpolat'ı da Üniversiteli şehit olarak Türkiyeye ve dünyaya karşı ilân etmekten, böylece alenen yalan söylemekten sıkılmıyordu. Hiçbir delile dayanmadan ve kat'î bir ifade ile «Daha başka ölülerimiz de vardır» diye iftirada bulunması Rektörün nasıl bir karakter içinde bulunduğunu göstermektedir.

Millî Birlik Komitesi, şehitler için 10 Haziran 1960 günü şu resmî tebliği yayınlamıştı:

«Ankara, 9 (A.A.) — Millî Birlik Komitesinden tebliğ edilmiştir:

1 — 10 Haziran 1960 günü, Anıt - Kabirdeki Hürri-

yet Şehitliğinde ebedî istirahate tevdi edilecek, hürriyet şehitleri şunlardır:

Orman Fakültesi talebelerinden Mehmet oğlu 1930 doğumlu Malatyalı Turhan Emeksiz.

İstanbul Lisesi talebelerinden Abdülkerim oğlu 1943 doğumlu Nedim Küçükpolat.

Harp Okulunda topçu teğmen Osman oğlu 1938 doğumlu İspartalı Ali İhsan Kalmaz. (1959 - 2).

2 — 28 Nisan ile 27 Mayıs tarihleri arasında milletçe girişilen hürriyet mücadelesinde İstanbul ve Ankara'da şehit edildikleri inanılır kaynaklardan ihbar edilen diğer öğrencilerimiz hakkında tahkikat devam etmektedir.

3 — Üniversitelerin tatilde olmaları ile cinayetler mes'ullerinin almış oldukları tedbirler ve araştırmaların bir ay kadar bir zaman geçtikten sonra başlamış olması diğer cesetlerin bulunmasını güçleştirmektedir.

Sayın halkımızın ve idarecilerin bu hususta bilgilerini, resmî makamlara ulaştırmaları rica olunur.»

10 Haziranda Ankara'da yapılan muazzam merasimle yukarıdaki tebliğde isimleri yer alan şehitler Anıt Kabirde Atatürk'ün yanına gömülmüşlerdi. Bundan sonra büyük bir araştırma faaliyetine geçilmiş ve 27 Nisan 1960 tan itibaren İstanbul'daki bütün ölülerin mezarları teker teker açılıp yeniden kapatılmak suretiyle kontrolden geçirilmişti. Fakat Adnan Menderes'in 15 Mayıs 1960 günü İzmir'de İzmirlilere yaptığı şu konuşmayı tekzip edecek ve Menderes'i yalanlıyacak tek bir delil ve ceset bulunamamıştı. Menderes 15 Mayıs 1960 günü İzmir Cumhuriyet Meydanında Atatürk anıtı önünde şunları söylemişti:

«— Bu kadar gürültü koparılmış olmasına rağmen ne yüzlerce ölü ne yaralı vardır, ne de yüzlerce talebemizin alınlarına kurşun sıkılmak suretiyle öldürülmüşlerdir. Bu meş'um yalanların hakikatle bir alâkaları yoktur. Bunlar mel'unca ve maksatla uydurulmuş ya-

lanlardır. Yalnız bir tek talebemiz ölmüştür. Evet, bir tek. Bir de tankın üstüne çıkan bir çocuğun inerken maalesef altında kalması ile hayata gözlerini kapamasından başka hiçbir ölüm vak'ası mevcut değildir. İşte hepsi bu kadar...»

Şehitler büyük bir merasimle Anıt - Kabre gömüldükten sonra üzerlerine Ertuğrul Gazi türbesinden, Aziziye tabyasından, Çanakkale şehitliğinin dört bir köşesinden getirilmiş vatan toprakları serpilmişti.

Millî Birlik Komitesinin ilk kararnamesi:

11 Haziran 1960 Cumartesi günü Millî Birlik Komitesinin ilk kararnamesi Resmî Gazetede intişar etmişti. Bu kararname subay terfi kanununa üç madde eklenilmesine dair bulunuyordu.

Bu kararnameyi Anadolu Ajansı bültenlerinden alarak aynen naklediyorum:

«Ankara, 11 (A.A.) — Subaylar heyetine mahsus terfi kanununa üç muvakkat madde eklenmesine dair Millî Birlik Komitesi kararnamesi bugünkü Resmî Gazete ile yayınlanmıştır. Kararname şudur:

Madde 1) — 19 Haziran 1942 tarihli ve 4273 sayılı subaylar heyetine mahsus Terfi Kanununa aşağıdaki üç muvakkat madde eklenmiştir.

Muvakkat madde 1) — Bu kararın mer'iyete girdiği tarihte:

a) Muvazzaf subay ve askerî memurların (teğmen rütbesindekiler hariç) hâiz bulundukları rütbe veya sınıf nasıpları bir evvelki 30 Ağustos tarihine götürülür,

b) Teğmen rütbesinde bulunanların ilk subaylık nasıpları bir yıl evvelki 30 Ağustos tarihine götürülür.

Muvakkat madde 2) — Muvakkat birinci madde gereğince yapılacak nasıp düzeltmelerinden dolayı terfi sırasına girenlerden:

a) Terfi şartlarını hâiz bulunanların terfileri der-

hal yapılır ve nasıpları, düzeltilen nasıplarına göre, bekleme müddetlerini tamamladıkları 30 Ağustos tarihine götürülür.

b) Menfi sicil alanlar hariç, terfi şartlarını hâiz bulunmıyanlar ise, bu şartları tamamladıkları tarihlerde ve yukarıdaki fıkra hükümlerine tâbi tutularak terfi ettirilirler.

Muvakkat Madde 3) — Bu kararla, nasıplarına göre 1960 ve 1961 yıllarında terfi sırasına gireceklerden,

a) Bir yıldan fazla kıta hizmetine tâbi bulunanlar için kıta hizmeti en az bir yıldır.

b) Bir yıl kıt'a hizmetine tâbi bulunanlardan:

(1) Yarbaylar için kıt'a hizmeti mecburiyeti aranmaz. Bunların terfileri bu kararnamenin neşrinden önce almış oldukları son sicillerine göre yapılır.

(2) General ve amirallerden muharip sınıflara mensup olan kıt'a noksanı sebebiyle terfi edemedikleri müddetçe, aynı nasıplı yardımcı sınıf general ve amiraller terfi edemezler.

Madde 2) Bu kararla yapılan nasıp düzeltmelerinden dolayı maaş farkı verilmez.

Madde 3) 7140 sayılı kanun mer'iyetten kaldırılmıştır.

Madde 4) — Bu karar 28 Mayıs 1960 tarihinde meriyete girer.

28/5/1960

Orgeneral Cemal Gürsel
Milli Birlik Komitesi Başkanı ve
Türk Silâhlı Kuvvetler Başkumandanı»

Hariciyede Nakiller:

11 Haziran 1960 günü açıklandığına göre, Hariciye teşkilâtında o güne kadar görülmemiş büyük bir nakil ve değiştirme işine girişilmiştir. Hariciyede C.H.P.

yi tutanlar dünyanın en iyi yerlerine gönderilirken, D. P. taraftarı diye tanınanlar da muteber olmıyan yerlere tâyin edilmişlerdir.

İstanbul Valisi Tuğgeneral Refik Tulga İstanbul ilçelerini teker teker dolaşarak vatandaşlarla hasbihallerde bulunmakta ve partiler arasındaki anlaşmazlıkları önlemek için çok defa iki taraf ileri gelenlerini bir araya getirerek onları kucaklaştırmakta ve kavuşturmakta gayret göstermektedir.

Bu vesileyle 11 Haziran 1960 günü Bakırköy ilçesinde yapılan bir mitingte İstanbul Valisi Tuğgeneral Refik Tulga aynen şunları söylemiştir:

«— Partiler bir memlekette lüzumlu unsurlardır. Fakat parti mücadelelerini soysuzlaştırmak aslâ doğru bir hareket değildir.

Size bir asker olarak söz veriyorum. Asker sözünün mânâsını hepiniz benim kadar bilirsiniz, işlerimiz bittikten sonra derhal kışlalarımıza döneceğiz.»

Geçici Anayasa:

12 Haziran 1960 günü Millî Birlik Komitesi Geçici Anayasayı ilân etti. Bu Anayasanın en mühim tarafı, dünya tarihinde «En çabuk ve en kısa zamanda ihlâl edilen Anayasa» hüviyetini taşımış bulunmasıdır. Gerçekten de 13 Haziran 1960 ta yürürlüğe giren yeni Anayasa, 13 Kasım 1960 ta yâni beş ay sonra 14 lerin toplanması ile tamamen ihlâl edilmiş ve ihtiva ettiği hükümler aslâ dikkate alınmamıştır. Yeni Anayasanın hemen ihlâl edilmesi, Yassıadada bulunan tutukluların ailelerinde büyük bir ferahlık yaratmış ve artık Yassıada hâkimlerinin böyle bir ihlâlden sonra eski devrin sorumluları hakkında Anayasayı ihlâlden dolayı herhangi bir ceza veremiyecekleri ve vicdanlarını buna razı edemiyecekleri hakkında bir ümit belirmiştir. Gerçekten de kendisi gayet vazıh ve açık olarak Anayasayı

ihlâl eden bir idarenin, kendisinden evvelki idareyi Anayasayı ihlâlden sorumlu tutması, çok garip bir tutum şeklinde görülecekti. Kaldı ki yeni idarenin Anayasayı ihlâli çok açık olarak belirli bulunduğu halde, eski idarenin Anayasayı ihlâl edip etmediği bir münakaşa ve kanaat meselesiydi.

Okuyucularımızın, yeni Anayasanın ihlâli konusunda tam bir fikir ve kanaat sahibi olmaları için, 13 Haziran 1960 günü ilân edilen yeni Anayasayı burada aynen neşrediyorum:

1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkındaki geçici kanunun tam metni şudur:

«1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkında geçici kanun: No. 1.

Birinci Bölüm

Genel Hükümler:

İktidar partisi idarecileri tarafından Anayasanın çiğnenmesi, Türk milletinin bütün fert ve insanlık hak ve hürriyetlerinin ve masuniyetlerinin ortadan kaldırılması, muhalefet mürakabesi işlemez hale getirilerek tek parti diktatoryası kurulması suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi fiilen bir parti grupu durumuna düşürülmüş ve meşruluğunu kaybetmişti.

Ordu Dahilî Hizmet Kanununun 34 üncü maddesi ile «Türk yurdunu ve Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile tâyin edilmiş olan Türk Cumhuriyetini kollamak ve korumak» vazifesi kendisine verilmiş olan Türk ordusu, vatandaşı birbirine düşürmek suretiyle Türk vatanını ve millî varlığı tehlikeye koymuş olan eski iktidara karşı bu mukaddes kanunî vazifesini yerine getirmek ve hu-

kuk devletini yeniden kurmak için, Türk milleti adına harekete geçerek, milleti temsil vasfını kaybetmiş olan Meclisi dağıtıp iktidarı, geçici olarak, Millî Birlik Komitesine emanet etmiştir.

Madde: 1 — Millî Birlik Komitesi, yeni Anayasa ve Seçim Kanunu demokratik usullere uygun olarak, kabul edilip buna göre en kısa zamanda yapılacak genel seçimlerle yeniden kurulacak olan Türkiye Büyük Millet Meclisine iktidarı devredeceği tarihe kadar Türk Milleti adına hâkimiyet hakkını kullanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilâtı Esasiye Kanununa göre sahip olduğu bütün hak ve yetkiler, bu süre içinde, Millî Birlik Komitesine aittir.

Madde: 2 — Millî Birlik Komitesi üyeleri kendi aralarında ve Türk Milleti huzurunda şu yeminle vazifeye başlarlar:

«Bir karşılık beklemeden, ahlâk, adâlet, hukuk ve insan hakları prensiplerinden ve vicdanî kanaatlerinden başka bir sınırla bağlı olmaksızın kendimi Türk Milletine adadım. Vatanın ve milletin mutluluğuna ve milletin egemenliğine aykırı bir ülkü gütmiyeceğim. Demokratik cumhuriyeti yeni Anayasaya göre düzenlemek ve iktidarı yeni Meclise devretmek ülküsüne bağlılıktan ayrılmıyacağım. Bunun için şerefim, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine and içerim.»

Madde: 3 — Millî Birlik Komitesi, yasama yetkisini doğrudan doğruya kendisi ve yürütme yetkisini devlet başkanınca tâyin ve komitece tasvip edilen Bakanlar Kurulu eliyle kullanır.

Madde: 4 — Millî Birlik Komitesi, Bakanları her vakit denetleyebilir ve görevinden çıkarabilir.

Görevinden çıkarılan bakanın yerine yenisini Devlet Başkanı tâyin eder.

Madde: 5 — Yargı hakkı, tarafsız ve bağımsız mahkemelerce kanun sınırları içinde, millet adına kullanılır.

Madde: 6 — Sakıt Reisicumhur ile Başvekil ve Vekilleri ve eski iktidar mebuslarını ve bunların suçlarına iştirâk edenleri yargılamak üzere bir «Yüksek Adalet Divanı» kurulur.

Yüksek Adalet Divanı, adlî, idarî ve askerî kazaya mensup hâkimler arasından, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, Millî Birlik Komitesince seçilecek bir başkan, sekiz aslî ve altı yedek üyeden kurulur.

Sanıkların sorumluluklarını araştırmak ve haklarında son tahkikat açılarak Yüksek Adalet Divanına verilmeleri gerekip gerekmediğine karar vermek üzere bir «Yüksek Soruşturma Kurulu» teşkil olunur.

Yüksek Soruşturma Kurulu, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, Millî Birlik Komitesince seçilecek bir başkan ile otuz üyeden kurulur. Bu kurulun teşkilâtı ve çalışma usulü özel kanunla belirtilir.

Yüksek Adalet Divanının baş savcısı ile beş yardımcısı, Yüksek Soruşturma Kurulu başkan ve üyeleri arasından, Bakanlar Kurulunun teklifi ile, Millî Birlik Komitesince tâyin edilir.

Yüksek Adalet Divanının kararları kesindir, ancak idam kararlarının infazı, kararın Millî Birlik Komitesince tasdikine bağlıdır.

Millî Birlik Komitesi üyeleri, bu üyelikten ayrılmış olsalar bile Yüksek Adalet Divanında, Yüksek Soruşturma Kurulunda ve Divan savcılığında vazife alamazlar.

Yargılanmaları, 1924 tarihli Teşkilâtı Esasiye Kanununa göre, Divanı Âliye ait bulunan şahıslar hakkında soruşturma ve yargılama yetkisi dahi Yüksek Adalet Divanı ve Yüksek Soruşturma Kurulu tarafından kullanılır.

Madde: 7 — Geçici kanun teklif etme hakkı Bakanlar Kuruluna aittir.

Millî Birlik Komitesi üyelerinden her biri de geçici kanun teklif edebilir.

Madde: 8 — Milli Birlik Komitesi genel seçimlerle kurulacak Türkiye Büyük Millet Meclisinin görevine başlaması ile, hukukî varlığını kaybeder ve kendiliğinden dağılmış olur.

İkinci Bölüm

Millî Birlik Komitesi:

Madde: 9 — Millî Birlik Komitesi, bu kanunun altında imzası bulunan başkan ve üyelerden kuruludur.

Madde: 10 — Millî Birlik Komitesi üyeleri, kendi dileğiyle Komiteden çekilebilir, fakat ikinci maddede yazılı yemine ihanetleri mahkeme hükmü ile sabit olmadıkça Komiteden çıkarılamaz.

Madde: 11 — Vatana ihanet, irtikâp, hırsızlık, sahtekârlık, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal gibi şeref ve haysiyet kırıcı suçlardan veya adam öldürmekten mahkûm olanların veya kamu haklarından iskat edilmiş bulunanların Komite üyeliği düşer.

Madde: 12 — Millî Birlik Komitesinin bir üyesi hakkında 10 ve 12 nci maddelerdeki suçlardan biri ile soruşturma açılabilmesi yahut bu üyenin tevkif edilmesi veya yargılanması için Millî Birlik Komitesi üyelerinin yedide altısının katılacağı toplantıda bulunan üyelerin beşte dördünün oyu ile karar verilir. Bir üye hakkında diğer suçlardan dolayı soruşturma yapılması ve bu üyenin yargılanması, Millî Birlik Komitesindeki görevinin sona ermesine bırakılır. Bu süre içinde zaman aşımı işlemez.

Madde: 13 — Millî Birlik Komitesi üyeliği ile devlet memurluğu aynı kişide ancak o'nun rızası ve Komitenin tasvibi ile birleşebilir.

Millî Birlik Komitesi üyelerinden yedide birinden fazlası hükûmet merkezi dışında devamlı görev alamaz.

Madde: 14 — Millî Birlik Komitesi müzakereleri Komite içtüzüğü gereğince yapılır.

Madde: 15 — Millî Birlik Komitesi adî çoğunlukla aksine karar vermedikçe, Komitenin müzakereleri gizli yapılır ve müzakere ve kararları yayınlanamaz.

Madde: 16 — Millî Birlik Komitesi başkanının bulunmadığı Komite toplantılarında üyelerden her biri, soyadı alfabe sırasına göre, başkanlık eder. Başkanlık kâtipliğini Komitenin en genç iki üyesi yapar.

Komitede her üye bir oy sahibidir. Oylar eşit olursa, başkanın bulunduğu tarafın oyuna uyulur.

Üçüncü Bölüm

Devlet Başkanı:

Madde: 17 — Millî Birlik Komitesinin Başkanı aynı zamanda Devletin ve Bakanlar Kurulunun Başkanıdır.

Devlet Başkanı, hastalık, yurt dışına çıkma vesair sebeplerle vazifesi başında bulunmadığı zaman, kendisine Millî Birlik Komitesinin en yaşlı üyesi vekâlet eder. Bu vekil aynı süre içinde Millî Birlik Komitesine de başkanlık eder.

Devlet Başkanının çekilmesi, ölümü vesair sebeplerle Başkanlık boşalırsa yenisi seçilinceye kadar Komitenin en yaşlı üyesi Devlet ve Millî Birlik Komitesi Başkanlıklarına vekâlet eder.

Yeni Devlet Başkanı, Millî Birlik Komitesi üyeleri arasından ve bu üyelerin yedide altısının katılacağı ilk toplantıda üçte iki çoğunlukla seçilir. Devlet Başkanı aynı zamanda Başkumandandır.

Madde: 18 — Devlet Başkanı Millî Birlik Komitesince kabul edilen geçici kanunları en geç yedi gün içinde ilân eder. İlânını uygun bulmadığı kanunları, tekrar görüşülmek üzere, bu hususiaki gerekçe ile birlikte, komiteye geri gönderir. Komite, bu geçici kanunu beşte

dört çoğunlukla kabul ederse, Devlet Başkanı bunu en geç beş gün içinde ilân eder.

Devlet Başkanı, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, hükümlülerin cezalarını devamlı sakatlık veya yaşlılık gibi sebeplerden dolayı kaldırabilir veya hafifletebilir, ancak Devlet Başkanı yetkisini devrilen iktidar zamanında işlenen siyasî suçlardan veya siyasî maksatlı kaatil ve müessir fiillerden veya görevi kötüye kullanma, irtikâp, nüfuzun kötüye kullanılması suretiyle ve başka yollarla haksız servet yapmaktan hüküm giyenler hakkında kullanamaz.

Dördüncü Bölüm

Bakanlar Kurulu:

Madde: 19 — Her Bakan Bakanlar Kurulunca güdülen genel siyasetten kurulun diğer üyeleri ile birlikte sorumludur.

Her Bakan kendi yetkisi içindeki işlerin yürütümünden ve maiyetinin bu alandaki fiil ve işlemlerinden sorumludur.

Madde: 20 — İzinli veya mazeretli olan bir bakana, Bakanlar Kurulu üyelerinden biri Devlet Başkanınca vekil tâyin edilir. Ancak her bakan kendi aslî vazifesinden başka, bir bakanlığa vekâlet edebilir.

Madde: 21 — Bakanlar Millî Birlik Komitesi üyelerinden veya 27 Mayıs 1960 tarihinde herhangi bir siyasî partiye kayıtlı olmayan vatandaşlardan seçilir.

Madde: 22 — Bakanlar Kurulu, kanunların uygulanışını göstermek, yahut kanunun emrettiği işleri belirtmek üzere, içinde yeni hükümler bulunmamak şartiyle, tüzükler çıkarır. Tüzükler Devlet Başkanının tasdik ve ilânı ile yürürlüğe girer.

Tüzüklerin kanuna aykırılığı iddia olunursa bunun çözüm yeri Millî Birlik Komitesidir.

Madde: 23 — Millî Birlik Komitesi üyeleri, Bakanlar ve Millî Birlik Komitesince kurulan Yüksek Adalet Divanı Hâkimleriyle savcıları ve Yüksek Soruşturma Kurulu üyeleri malî ve iktisadî konularda incelemelerde bulunmak üzere görev alanlar görevlerine mal beyanı ile başlarlar ve görevlerinin sonunda, mal beyanı ile ayrılırlar.

Millî Birlik Komitesi ayrıca, lüzum gördüğü şahıslardan mal beyanı isteyebilir.

Madde: 24 — 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun 4, 7, 9, 25, 27, 36, 38, 40 ıncı maddeleri ile 41 inci maddesinin ikinci ve üçüncü cümleleri ve 42, 50, 52, 61, 67, 95, 102 nci maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır.

Eski iktidar mensuplarından, kendilerinin ve yakınlarının servetlerini meşru yollardan edindiklerini mahkemede ispat edemiyenler hakkında Teşkilâtı Esasiye Kanunun 73 üncü maddesinde yazılı müsadere yasağı yürürlükten kaldırılmıştır.

Teşkilâtı Esasiye Kanununun yürürlükte kalmış olan hükümlerinin ve bu geçici kanunun hükümlerinden herhangi birinin değiştirilmesi veya kaldırılması, Millî Birlik Komitesi üyelerinin beşte birinin teklifi üzerine beşte dördünün oyu ile mümkündür.

Teşkilâtı Esasiye Kanununun devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki birinci maddesinde değişiklik yapılması hiç bir suretle teklif dahi edilemez.

Madde: 25 — Milli Birlik Komitesince çıkarılan geçici kanunlar, yeni Anayasaya göre kurulacak Türkiye Büyük Millet Meclisince kaldırılmadıkça yürürlükte kalır.

Madde: 26 — Bu kanun, 27 Mayıs 1960 tarihinden itibaren yürürlüktedir.

Millî Birlik Komitesince ve Bakanlar Kurulunca 27 Mayıs 1960 gününden başlıyarak bu geçici kanunun yayınlanması tarihine kadar çıkarılmış olan kararname-

ler ve alınmış olan karar ve tedbirler muteber ve mer'îdir.

12 Haziran 1960

Millî Birlik Komitesi Başkanı Gürsel Cemal; Üye: Acuner Ekrem; Üye: Akkoyunlu Fazıl; Üye: Aksoylu Refet; Üye: Atakli Mucip, Üye: Baştuğ İrfan; Üye: Baykal Rifat, Üye: Çelebi Emanullah; Üye: Er Ahmet, Üye: Erkanlı Orhan; Üye: Ersü, Vehbi; Üye: Esin Numan; Üye: Gürsoytrak Suphi, Üye: Kabibay Orhan, Üye: Kaplan Kadri, Üye: Kaplan Mustafa; Üye: Karaman Suphi, Üye: Karan Muzaffer, Üye: Karavelioğlu Kâmil; Üye: Köksal Osman, Üye: Köseoğlu Münir, Üye: Kuytak Fikret, Üye: Küçük Sami, Üye: Madanoğlu Cemal, Üye: Okan Sezai, Üye: Özdağ Muzaffer, Üye: Özdilek Fahri, Üye: Özgüneş Mehmet, Üye: Özgür Salâhattin, Üye: Özkaya Şükran, Üye: Solmazer İrfan; Üye: Soyuyüce Şefik; Üye: Taşer Dündar, Üye: Tunçkanat Haydar, Üye: Türkeş Alparslan, Üye: Ulay Sıtkı, Üye: Yıldız Ahmet, Üye: Yurdakuler, Muzaffer.

Gürsel'in Ethem Menderes'e Gönderdiği Mektup:

13 Haziran 1960 tarihinde, Devlet Başkanı, Başbakan ve Türk Silâhlı Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'in 40 gün önce, yani 3 Mayıs 1960 ta, Kara Kuvvetleri Komutanı iken Millî Müdafaa Vekili Ethem Menderes'e gönderdiği mektup açıklanmıştı. Bu mektubunda Gürsel'in, Millî Müdafaa Vekiline yazdıklarını, Anadolu Ajansından naklen ve radyolarda yayınlandığı şekilde alıyorum:

«Ankara, 13 (A.A.) — Devlet ve Hükûmet Reisi Cemal Gürsel'in, Kara Kuvvetleri Kumandanı bulunduğu sırada, Üniversite olaylarını müteakip sabık Millî Müdafaa Vekili Ethem Menderes'e gönderdiği mektubun metni şudur:

«Aziz Vekilim,

Dün geceki konuşmalarımızın ışığı altında zatıâlinize memleketin huzur ve istikrarı için alınması lâzım gelen tedbir ve kararlar hakkındaki görüşlerimi arzetmeyi millî ve vatanî bir vazife bilirim.

Sayın Başvekilin açıklamalarını dinledim ve okudum. Bunlarda, benim düşüncelerimin kabulüne müsait bir zemin henüz mevcut olmadığı aşikâr olarak belli ise de gene de düşüncelerimin sizlere iblâğının zaruretine inanıyorum.

Muhterem Vekilim, şu hakikati kabul etmek lâzımdır ki, Kayseri hâdiseleriyle başlayıp son karar ve feci olaylara kadar devam eden vak'alar, vatandaş ruhunda derin tesirler ve hükûmete karşı telâfisi güç hoşnutsuzluklar yaratmıştır. Hele, ordunun talebelere karşı akılsızca kullanılması işin vehametini arttırmış, ordu mensuplarında huzursuzluk ve güvensizlik hisleri belirmiş, korkulan şey olmuş, ordu politikaya karıştırılmıştır.

Sayın vekilim, bu ahval küçümsenecek, cebir ve şiddetle geçiştirilecek şeylerden değildir. Memleket, hükûmet ve partinizin düştüğü bu müşkül vaziyeti kurtarmak için sükûnetli, fakat ciddî ve cezrî tedbirler almak lâzımdır. Bu tedbirler şunlar olmalıdır:

1 — Cumhurbaşkanı istifa etmelidir. Çünkü, bütün fenalıkların bu zattan geldiği hakkında memlekette umumî bir kanaat vardır.

2 — Kabinede iyi kabul edilmiyen, suihalleri bütün memlekete yayılmış bulunan zevat çıkartılmalı ve yeni kabine mutlak dürüst, makul, zorcu değil, adalet ve şefkat hissi taşıyan zevattan kurulmalıdır.

3 — İstanbul, Ankara Valileri ve Emniyet Müdürleri sür'atle değiştirilmelidir.

4 — Ankara Örfî İdare Kumandanı derhal değiştirilmelidir.

5 — Son çıkarılan ve tahkikat komisyonları ihdas eden kanun kaldırılmalıdır.

6 — Mevkuf gazeteciler bir af kanunu ile kısa zamanda tahliye edilmelidir.

7 — Son hâdiselerde tevkif edilen talebeler serbest bırakılmalı, ilim müesseseleri yeniden faaliyete geçirilmelidir.

8 — Şimdiye kadar çıkarılan bütün antidemokratik kanunlar tedricen kaldırılmalıdır.

9 — Vatandaşın hürriyet ve eşit muamele hakkına mutlak surette riayet edilmelidir.

10 — Ordunun meseleleri sür'atle halledilmelidir.

11 — Din istismarcılığından vazgeçilmelidir.

12 — Suiistimaller oluyor mu, bilmiyorum. Fakat, olduğu hakkında umumi bir kanaat mevcuttur ve milletin hükûmete karşı itimatsızlığına sebep olmaktadır. Bu gibi kötülüklerin şiddetle bertaraf edilmesi lâzımdır.

13 — Müstesna zamanlar ve günler haricinde hükûmet büyüklerinin memleket gezilerinde sun'i büyük vatandaş toplulukları ile karşılanmaları usulü terkedilmelidir.

Muhterem vekilim, bu yazdıklarım aslâ bir parti ve politika mülâhaza ve tesiriyle yazılmamıştır. Memleketin durumunun bu tedbirlerin alınmasını zaruri kıldığına inandığım için arzedilmiştir. Sizlerin vatanperverlik ve vicdanlarınıza hitap ediyorum. İyi düşününüz, iyi hareketler yapınız. Memlekette çok şeyler yaptığınız muhakkaktır. Fakat, bu aslâ kâfi değildir. Bu yapılan işleri müstemleke idareleri de yapar, yapıyor ve yapmıştır. Asıl mühim olan toplumun ruhunda yaşama şevk ve azminin geliştirilmesi, hak ve hürriyet aşkının kökleştirilmesi ve vatandaş idrâkinin yüksek ve necip hislerle donatılmasıdır. Olaylar bu yolda olmadığınızı göstermektedir. Talebelerin hürriyet duygusu ile yaptıkları masumane tezahürata karşı kıt'alar sevkedilmesi ve onların desteği ile emniyet kuvvetlerinin ilim yuvalarının içine kadar girerek talebeleri, profesörleri ile

beraber coplarla ve kurşunlarla tedip etmesi, dünyada görülmemiş çok feci bir şeydir. O hengâmede kız talebelerin yürekleri parçalayan çığlıklarının, analar, babalar ve halk ruhunda onulmaz yaralar açacağını ve açtığını anlamak, memleketin huzuru bakımından büyük bir hatâ ve hazin bir gaflet olduğuna kaniim. Bizim gençlerimizde hak, adalet ve hürriyet duygularının gelişmesinden ve kemalinden memnun olmamız lâzımgelmez mi? İstikbali hissiz, duygusuz, müstemleke ruhlu, yalnız maddeci bedbaht insanlara mı bırakmak istiyoruz?

Sayın vekilim, maruzatım muhakkak ki çok mühim ve hattâ çok cüretkâranedir. Fakat, memleket için, milletin selâmeti için, hükûmet ve hattâ partinizin kurtarılması için dikkate alınması lâzımdır ve hattâ çok lâzımdır. Saygılarımla.

3 Mayıs 1960

Kara Kuvvetleri Kumandanı
Orgeneral Cemal Gürsel»

Polislerin şerefini kurtarmak gayreti:

Gençlere ateş açtıkları ve yüzlerce Türk gencini şehit ettikleri sloganı ile 27 Mayıs gününden itibaren polisler aleyhine çok ağır sözler söyleniyor ve çok ağır neşriyat yapılıyordu. Bu ağır sözlere ve neşriyata paralel olarak gençler ve bir kısım halk da sokaklarda polise hakaret ediyorlar ve onların nizam tesis etmek için yaptıkları kanunî hareketlere karşı koyuyorlardı. İş o hale geldi ki, polisler halkın karşısına utanmadan, sıkılmadan çıkamaz oldular. Hepsi birer büyük suç ve günah işlemişler gibi boyunları bükük, başları önlerinde dolaşıyorlardı. Hangisine dokunsanız ağlayacak gibi idiler. Milletin bu vefakâr çocukları her fırsatta hakarete uğruyorlardı.

Hepsi töhmet altında ve hepsi suçlu durumunda idiler. Nihayet 13 Haziran 1960 günü Millî Birlik Komi-

tesi; topyekûn polisi suçlamanın, âmme nizamının bozulmasında telâfi edilmez tesirler bırakacağını anladı. Polisi halk nazarında kıymetlendirmenin zaruret ve mecburiyeti hissedildi ve bu gaye ile 13 Haziran 1960 günü Devlet Başkanı Org. Cemal Gürsel radyolardan millete hitaben şu konuşmayı yaptı:

«Aziz vatandaşlarım,

Bugün sizinle mühim bir meseleyi görüşmek istiyorum. Bu emniyet kuvvetlerimiz üzerine olacaktır. Bunlar, aslında milletimizin özünden ve içinden gelme temiz, dürüst, feragatli, emniyetimiz için her türlü fedakörlığa hazır, en az hepimiz kadar, benim kadar, vatanperver memleket çocukları oldukları halde, zalim ellerde, maatteessüf, kaatil ve mücrim olmuşlar, Üniversite olaylarından sonra halkımızın kısmen itimadını kaybetmişlerdir. Fakat bunu bütün Emniyet kuvvetlerimize teşmil etmek yanlış ve günah olur. Bu talihsizliğe uğrayanlar Emniyet teşkilâtımızın ancak binde onunu teşkil eder... Bunlar da akılsız ve vicdansız idarenin zoru ile bu duruma düşmüşler, ellerini kana boyamışlardı. Her küçük memur gibi, zor şartlar içinde aile geçindirmeğe çalışan ve meseleleri bütün vuzuhu ile kavramaları mümkün olamıyan bu memurlardan «hayır» diye, direnmelerini beklemek ne derece mümkün olabileceğini insafla düşünmek lâzımdır. Avrupada, Amerika'da en yüksek tahsil derecelerine yükselmiş ve yeminle Millet Meclisine girmiş, hiçbir korkusu olmaması lâzım gelen insanlar, bu olaylara karşı «hayır» demezken, diyemezken, birkaç tane de olsa, orduda büyük rütbelere erişmiş şerefsizlerin kıt'alarını vatandaşlara karşı ateşe zorlarken bu fecayii lâyiki ile ihata etmesi mümkün olamıyan bir polis memurunun, bu ahval içinde doğru yolu bulabilmesi, zannımca, yalnız arzu edilebilecek bir şeydir. Esasen milletsiz kalmış hükûmetlerin, elindeki kuvvetleri kendi milletine karşı daima kötü kullandıkları bir hakikattir, bu halde işle-

nen günahlar, bu kuvvetin değil, daha çok, milletini inkâr eden şuursuz idarenin olmak lâzım gelir.

Muhterem vatandaşlarım,

Ben, bu kötülüklere karışmış olan memurları savunmak istemiyorum. Sadece, hisselerine böyle bir vazife düşmüş olanları kötü kaderli ve bahtsız olarak kabul ediyorum.

Bunlar polis saflarından ayrılmış, haklarında takibata geçilmiştir. Elbette cezalarını göreceklerdir, fakat bütün vatandaşlarımın kani olması lâzımdır ki, Emniyet kadromuzun yüzde doksan beşi temizdir, fedakârdır, vazifelerini sonsuz bir tahammül ve feragatle yapan, güveninize lâyık, yiğit vatan çocuklarıdır.»

Bu beyanatı müteakip yeni polisi eski polisten ayırmak için bir de kıyafet değişikliği yapıldı. Polislere yeşil elbise giydirildi. Bu yeşil rengin Turan Emeksizin Orman Fakültesi öğrencisi olması dolayısiyle tercih edildiğini yorumlayanlar bulundu. Bu belki de doğruydu. Çünkü o zaman ihtilâlin en büyük dayanağı ve desteği bulunan Turan Emeksiz'in kullanılmadığı yer yok gibiydi.

CHP. lilerin baskısı:

Demokrat Parti hakkında yapılan ağır, hakaret dolu, itham edici, suçlayıcı beyanların her gün biraz daha şiddetlenerek artması, buna mukabil C.H.P. lilere devamlı tâvizler verilmesi bunları şımarttıkça şımartıyordu. Ellerine geçirdikleri D.P. lileri dövüyorlar, sövüyorlar, türlü hakaretlerde bulunuyorlar, fakat bunlara bir sahip çıkmıyordu. Hattâ gazeteciler arasında dahi CHP. li müfritler, gazete idarehanelerini, Anadolu Ajansını, muhtelif yayın müesseselerini, yanlarına pehlivan kılıklı adamlar alarak dolaşıyorlar, bunlara yumruk cezası vermek için bahane arıyorlardı. Sırtlarını orduya dayadıklarını açıkça gösteren bir tavır içinde

harekete geçen bu CHP. li müfritler işi o hale getirdiler ve memlekette öyle bir terör havası yaratmağa başladılar ki, 14 Haziran 1960 günü Millî Birlik Komitesi bunların müfrit hareketlerine karşı bir tebliğ yayınlamağa mecbur oldu. Radyolarla yayınlanan bu tebliğin Anadolu Ajansındaki metni şudur:

«Ankara, 14 (A.A.) — Millî Birlik Komitesinin (32) numaralı tebliği şudur:

«Aziz vatandaşlar,

Bazı kimselerin millî inkılâp hareketini, kendi partilerine malederek, vatandaşlar arasında propaganda yapmakta ve diğer parti mensupları üzerinde baskıya yeltenmekte oldukları muhtelif kaynaklardan öğrenilmiştir.

İnkılâbın ilk gününden itibaren, üzerinde hassasiyetle durulan bu mevzuu tekrar etmekte fayda görüyorum.

Millî inkılâp, hiçbir şahsın, hiçbir zümrenin lehine yapılmış bir hareket değildir.

Muhterem halkımızın, köylü ve işçilerimizin demokrasiye kavuşması, hak ve hürriyetinin teminatı, iktisadî kalkınması, ana prensibimizdir.

Vatandaşların hususî işlerinde ve her türlü çalışma yerlerinde, kardeşlik duyguları ve huzur içinde bulunmaları esastır.

İdarî makamların bölgelerinde vâki olacak bu gibi hareketlerin üzerinde hassasiyetle durmalarını rica ederim.»

Millî Birlik Komitesi
Devlet ve Hükûmet Başkanı
Orgeneral Cemal Gürsel»

Bu ikaz edici tebliğ CHP. mahfillerince hiç te iyi karşılanmamış ve yukarıda naklettiğimiz 32 numaralı kısa tebliğin metni, CHP. li ve tarafsız gazetelerin hemen hiçbirinde yayınlanmamıştı. Buna rağmen birçok

aşırı hareketlerin bu tebliğle beraber kısmen olsun hafiflediğini de ifade etmek lâzımdır.

Bütün Türkiyedeki halk oyu ile seçilmiş D.P. li Belediye Reisleri, Belediye ve Vilâyet Meclisi âzaları, muhtarlar otomatik olarak azledilmiş ve yerlerine C.H. P. liler getirilmiş bulunduğu için, her tarafta CHP. mensupları tam bir saltanat sürmekte idiler. 32 numaralı tebliğ bunların daha fazla imtiyaz istemelerine nisbeten mâni olmuştu. Bu arada CHP. lilerin ihbar salgını da bir âfet halini almıştı. Eline on kuruş geçiren her C. H. P. li beş kuruşunu zarfa, beş kuruşunu kâğıda ayırarak hemen bir ihbar mektubu yazıyor ve çoğu pulsuz olarak bunları alâkalı yerlere gönderiyor ve içinde bir DP. linin hırsızlığını ve vurgunculuğunu anlatıyordu. Bunlardan imza ve adres yazılmıyanların da dikkate alınacağının ilânı üzerine, ihbar salgını büsbütün artmış bulunuyordu. CHP saflarında bulunanların yüzde 80 inin bu ihbar salgınına tutulduklarını tereddütsüz ifade etmek mümkündür. Bu öylesine bir intikam hırsıdır ki tarihte bir daha benzerinin bulunduğunu tahmin etmiyorum. Bu hırsı mümkün olduğu kadar frenleyen Türk Adliye teşkilâtına ve savcılara Demokrat Partililer ne kadar çok teşekkür etseler ve minnettarlık ifadelerinde bulunsalar yine az gelecektir.

Yassıadada ilk ölüm:

Yassıadada toplanan tutuklulardan ilk ölüm 15 Haziran 1960 günü oldu. Sabık Başvekâlet Umumî Mürakabe Heyeti âzası Lûtfi Şaylan 15 Haziran çarşamba gecesi saat 21.45 te ani bir kalb krizi neticesinde vefat etti.

18 Haziran 1960 günü de Yüksek Adalet Divanının muhakeme usulüne ait geçici kanun neşredildi. 26 maddeden ibaret bulunan bu kanunla Yassıadada dâvaları-

nın nasıl yapılacağı tesbit edilmiş bulunuyordu. «3 Numaralı Kanun» diye isimlendirilen bu kanunun bazı mühim maddeleri şöyle idi:

«Madde: 7 — Yüksek Soruşturma Kurulu ile Soruşturma Kurulları, sanıkların sıfatlarına göre, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 104 üncü maddesiyle, Askerî Muhakeme Usulü Kanununun 105 inci maddesindeki sebeplere istinaden tevkif kararı verirler.

Bu kanunun neşri tarihinde nezaret ve muhafaza altında bulunanlar hakkında da bu hükümler uygulanır.

Mevkufların muhaberatı kontrole tâbidir.

Madde: 8 — Soruşturma sonuna kadar kefaletle veya kefaletsiz tahliye kararı verilemez. Sanıklar Yüksek Adalet Divanına mevkufen sevkedilir.

Madde: 10 — Soruşturmalar gizlidir. Soruşturma safhasında sanıklarla müdafileri evrakı tetkik edemiyecekleri gibi sanıklar müdafileriyle görüşemezler.

Madde: 13 — Yüksek Soruşturma Kurulu ile Soruşturma Kurullarının kararlarına karşı kanun yollarına gidilemez.

Madde: 16 — Duruşma aralıksız cereyan eder. Zarurî sebepler varsa duruşmaya en çok 3 gün ara verilebilir. Son müdafaa için Divan daha uzun bir mehil verebilir.

Madde: 21 — Şahitlerle bilirkişiler ihzar müzekkeresi ile celp edilirler. Makbul bir mazerete istinat etmeksizin ihzardan kaçınan şahit veya bilirkişiler hakkında 3 aydan 1 seneye kadar hapis cezası hükmolunur.

Madde: 22 — Bu kanun gereğince yapılacak soruşturma ve muhakeme sırasında dâvaya müdahale hükümleri tatbik edilmez.

Madde: 23 — Yüksek Soruşturma Kurulu ile Soruşturma Kurulu ile Soruşturma Kurullarının ve Yüksek Adalet Divanının emirleri devlet daireleri, hakikî ve hükmî şahıslar tarafından her işe takdimen ve der-

hal yerine getirilir. Kasden yerine getirmeyen veya işi geciktirenlerle hakikat hilâfına cevap verenler 6 aydan 2 seneye kadar hapis cezasiyle cezalandırılırlar. Bu fiilleri taksirle işleyenler 2 aydan 1 seneye kadar hapis cezasiyle cezalandırılır.

Madde 24 — Yüksek Soruşturma Kurulu ile Yüksek Adalet Divanına lüzumu kadar adlî tabip, başkâtip, kâtip, steno, daktilo, teyp mütehassısı, teknisyen, mübaşir, hademe ve diğer lüzumlu personel Adalet Bakanlığı tarafından tâyin olunur.»

Bu kanunun ilân edildiği gün Devlet radyoları da, bütün müzisyenleri «Millî İnkılâp» hareketi için marşlar bestelemeğe dâvet ediyordu.

Tevkif Edilen Generaller:

Millî Birlik Komitesi üyelerinden bir veya iki kişi hemen her gün basın toplantısı yapıyorlardı. Bu toplantılarda mühim hiçbir şeye cevap verilmiyor, ancak sorular «daha sonra izah edilecektir», «yakında belli olacaktır», «bu iş tetkik safhasındadır» gibi günün havasına uygun şekilde cevaplandırılıyordu.

Bu toplantılardan oldukça müsbet cevaplar verilen 22 Haziran 1960 günü yapılan basın toplantısında sorulan suallerin ve verilen cevapların bir kısmını naklediyorum:

«Sual: Yüksek Soruşturma Kurulu kaç vak'ayı inceliyecektir?

Cevap: Yüksek Soruşturma kurulu geçici Anayasada belirtildiği gibi sâkıt iktidar mensupları ile bunların suçlarına iştirâk edenlerin bütün olaylarını inceliyecektir.

Sual: Kaç general ordudan ayrılmıştır ve ordudan ayrılan diğer subayların adedi nedir?

Cevap: 27 Mayıs inkılâp hareketinden sonra 10 general ve 4 subay emekliye sevkedilmiştir. Emekliye sevk

edilen 10 generalden hâlen sekizi ve subaylardan ikisi nezaret altındadır. 2 general ile subay da serbesttir. Nezaret altındaki generaller şunlardır:

Rüştü Erdelhün, Tekin Arıburun, Salih Coşkun, Arif Onat, Kemal Binatlı, Namık Argüç, Kemal Çakın, Yusuf Demirdağ, serbest olan generaller ise Tahsin Çelebican ve Suat Kuyaş'tır.

Sual: Kaç şehirde daha örfî idare mevcuttur. Varsa sebep nedir?

Cevap: Orfî idare ilk ilân edildiği üzere yalnız İstanbul ve Ankara'da mevcuttur. Bu iki şehirde örfî idare tahkikat işlerinin sür'atle görülmesine yardımcı olduklarından hâlen devam etmektedir.

Sual: General Gürsel'in seçimlerin sonbaharda olacağını söylediği öğrenilmiştir. Bu doğru mudur?

Cevap: Daha evvel söylediğimiz gibi seçimler, mümkün olan en kısa zamanda yapılacaktır.»

Millî Birlik Komitesi üyelerinin İlânı:

Millî Birlik Komitesi üyeleri 24 Haziran 1960 tarihinde eski Büyük Millet Meclisinde toplanarak and içtiler. Seçkin bir davetli kitlesi bu merasimde hazır bulundu. Devlet Başkanı Cemal Gürsel, ilk sözü aldı. Millî Birlik Komitesi üyelerinin vazifelerini yaptıktan sonra hiçbir karşılık beklemeden kıtalarına döneceklerini, ilk günden verilen sözlere sadık kalınacağını belirtti. Sözlerini: «Bu tarihî namus sözü Türk milleti ve Türk vatanı için hayırlı olsun» diye tamamladı.

Devlet Bakanı Cemal Gürsel'in 24 Haziran 1960 Cuma günü saat 16 da yapılan bu and içme merasiminde yapmış bulunduğu tarihî konuşmayı aynen naklediyorum:

And İçme Merasimi:

Saat 16 da Millî Birlik Komitesi, Devlet ve Hükûmet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel davetlilerin ayak-

ta, dakikalarca süren coşkun tezahüratı arasında salona girdi ve doğruca kürsüye gelerek yerini aldı ve toplantıyı açtıktan sonra şu konuşmayı yaptı:

«Toplantıyı açıyorum,

Arkadaşlarım;

İcraatlarının hesabını vermekten korkan iktidarlar, idare ettikleri milletler için felâket müjdecisi olmaktan kurtulamazlar. Bu korku içinde mes'uliyetten sıyrılmanın başka çıkar yolu bulunmayan sabık ve sâkıt iktidar partisinin idarecileri de aslâ ihlâl edilmemesi icap eden «Türk Anayasasını» çiğnemekten çekinmediler. Netice Türk Milletinin insanlık hak ve hürriyetleri ortadan kaldırılmış, muhalefet mürakabesi işlemez hale getirilmiş, adalet bağımsızlığı, haberleşme hürriyeti, üniversite muhtariyeti tahrip edilmiş, memleket âkıbeti meçhul karanlık bir uçuruma doğru hızla yuvarlanır bir duruma sokulmuş oldu.

Ordu Dahilî Hizmet Kanununun 34. maddesi ile «Türk yurdunu ve Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile tâyin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumak» vazifesi kendisine verilmiş olan Türk Ordusunun bu faciaya daha fazla seyirci kalması elbette beklenemezdi.

Çünkü, aklın, mantığın ve vicdanın hiçbir zaman kabul ve terviç etmesine imkân bulunmayan bu kötü idare neticesinde devletin temelinden sarsılmış olan iç ve dış itibarını iade etmek, tehlikeye düşen millî varlığı kurtarmak, eskiyi tasfiye ederek yepyeni bir devlet kurmak her milletini ve memleketini seven için en mukaddes bir vazife olmuştu.

İşte bu atmosfer içinde silâhlı kuvvetlerimizin temsilcisi olan sizler, birer ideal fedaisi olarak ortaya atıldınız. Sadece Türk milletinin değil, bütün dünyanın hayran bakışları önünde hiç bir milletin tarihinde örneği bulunmayan bir asalet hamlesiyle memleketin mukadderatını ele almış bulunuyorsunuz.

Şu anda içeceğiniz and, edeceğiniz yemin, vereceğiniz namus sözü bidayetten beri hamle ve hareketimize ışık tutan asil heyecanlarınızın, şahsî emellerden uzak, yalnız memleket ve milletin saadetini, gelişme ve yükselmesini hedef tutan duygu ve düşüncelerinizin Türk Milletinin ve dünya umumî efkârı önünde bir defa daha tekrarı ve teyidi olacaktır.

Feragat, fedakârlık ve hizmet aşkı bakımından Türk tarihinde bütün silâhlı kuvvetler mensuplarımızın yüksek vasıflarını bir kere daha belirtmiş olan millî inkılâp hareketi, en güzel imtisal nümunesi olarak ebediyen yaşayacaktır.

Vereceğiniz bu tarihî namus sözünün, Türk Milleti ve Türk vatanı için hayırlı olması yegâne dileğimdir. Büyük Atamız «Ne mutlu Türküm diyene» buyurmuşlardı. Ben de «Ne mutlu sizler gibi evlâtlar yetiştirmiş olan Türk Milletine» diyorum.

Şimdi üye arkadaşlarımızı soyadlarının alfabe sırasına göre yemine davet edeceğiz.

Evvelâ ben yemin ediyorum:

(Bir karşılık beklemeden, ahlâk, adalet, hukuk ve insan hakları prensiplerinden ve vicdanî kanaatlerimden başka bir sınırla bağlı olmaksızın kendimi Türk Milletine adadım. Vatanın ve milletin mutluluğuna ve milletin egemenliğine aykırı bir ülkü gütmiyeceğim. Demokratik cumhuriyeti yeni anayasaya göre düzenlemek ve iktidarı yeni meclise devretmek ilkesine bağlılıktan ayrılmıyacağım. Bunun için şerefim, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine and içerim.)»

Devlet ve Hükûmet Başkanının sürekli tezahürata vesilen olan konuşması ve and içmesinden sonra Millî Birlik Komitesi üyeleri alfabetik sıra ile Acuner Ekrem, Akkoyunlu Fazıl, Aksoylu Refet, Ataklı Mucip, Baştuğ İrfan, Baykal Rifat, Çelebi Emanullah, Er Ahmet, Erkanlı Orhan, Ersü Vehbi, Esin Numan, Gürsoytrak Sup-

hi, Kabibay Orhan, Kaplan Kadri, Kaplan Mustafa, Karaman Suphi, Karan Muzaffer, Karavelioğlu Kâmil, Köksal Osman, Köseoğlu Münir, Kuytak Fikret, Küçük Sami, Madanoğlu Cemal, Okan Sezai, Özdağ Muzaffer, Özdilek Fahri, Özgüneş Mehmet, Özgür Salâhattin, Özkaya Şükran, Solmazer İrfan, Soyuyüce Şefik, Taşer Dündar, Tunçkanat Haydar, Türkeş Alparslan, Ulay Sıtkı, Yıldız Ahmet, Yurdakuler Muzaffer kürsüye gelerek and içtiler ve hepsi de sürekli alkışlarla karşılandı.

Yemin safhası bittikten sonra Başkan sözü Devlet Vekili Âmil Artus'a verdi. Kürsüye gelen Devlet Vekili Âmil Artus:

«İnkılâp hareketini başaranlara hükûmetin şükran duygularını ifade eden mesajını okumak üzere yüksek huzurunuza çıkmış bulunuyorum.» dedi ve şu mesajı okudu:

«Millî Birlik Komitesi Başkanlığına;

İnkılâp hareketini başaranlara hükûmetin şükran duygularının ulaştırılması Bakanlar Kurulunca karar altına alınmış ve bunu ifade eden mesaj ilişik olarak sunulmuştur.

Hükûmet mesajının metni şudur:

Devlet Başkanı ve Başbakan
Orgeneral Cemal Gürsel

Millî Birlik Komitesine;

İç yüzüne vâkıf oldukça artan dehşeti, sabık idarede, memleket ve milletin ne karanlık bir âkıbet, ne ifade olunmaz bir felâket ve ne tashih kabul etmez bir hacalet eşiğinde olduğunu göstermektedir.

Feragat ve fedakârlığı kahramanlık mertebesine yükselten bir hareketle, bu faciaya son vermeyi kararlaştıran ve bunu, emsali görülmemiş bir asaletle tahakkuk ettiren Millî Birlik Komitesine, vatanımıza ve bütün milletimize minnettarız.

Bu tarihî intikal devresinde vazifeye davet edilmiş olmaktan şeref duyduğumuzu, memleket ve milletin selâmeti için bütün varlığımızla çalışmaya kararlı bulunduğumuzu Millî Birlik Komitesine bildirmekle bahtiyarız.»

Salonu hınca hınç dolduran davetlilerin şiddetli ve sürekli alkışlariyle karşılanan mesajın okunmasından sonra Başkan Cemal Gürsel yaptığı şu konuşma ile toplantıya kapadı:

«Aziz arkadaşlarım ve muhterem vatandaşlarım,

Tarih böyle bir olaya ve böyle bir manzaraya şahit olmamıştır. Ne diyeyim, ilim ve tarih bunu nasıl kıymetlendirecektir? Bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa o da, tarihlere sığmayan, zamana hükmeden ve idare etme san'atında harikalar yaratmış olan Türk Milletinin tarihinde ve dünya tarihinde yeni bir inkılâp yaratmış olduğudur. Bunun memleketimiz için, dostlarımız için hayırlı olmasını temenni ederim.»

Bir saat süren toplantı bu suretle başladığı heyecan içinde sona ererken, Meclis binası önünü dolduran kesif vatandaş topluluğu da tezahüratta bulunuyordu.

Cemal Paşa balkona çıkarak halkı selâmladı. Vatandaşların «Cemal Paşa çok yaşa» diye tezahürata devam etmeleri üzerine «Yalnız Cemal Paşa yaşamasın, hep beraber yaşayalım. Yoruldunuz aziz vatandaşlarım, evlerinize dönmenizi rica ediyorum» dedi. Topluluğun «Siz daha çok yoruldunuz» diye mukabele etmesi üzerine şunları söyledi:

«Sağ olun, var olun. Her günümüz iyi olacak, çok iyi olacak. Millet medenî bir şekilde ve ilim anlayışı ile, hak ve adalete dayanan aydınlık günlere kavuşacaktır.»

Birbirini Tutmayan Hareketler:

Millî Birlik Komitesinin and içme merasiminde Demokrat Partilileri ağır ithamlarla suçlayan Devlet Baş-

kanı Gürsel, üç gün sonra 27 Haziran 1960 tarihinde de bu partiyi âdeta müdafaa eden bir konuşma yapmış ve: «Bazı partililerin D.P. lilere karşı nahoş tavırları çirkin ve mânâsızdır» demiştir.

Devlet Başkanı Gürsel'in radyolardan kendi sesiyle Türk Milletine yaptığı bu hitabenin aslı şöyledir:

«— Muhterem vatandaşlarım,

Memleketin bazı yerlerinde bir kısım partililerin Demokrat Parti mensuplarına karşı nahoş tavırlar takındıklarını, bazan da bunu, tecavüz derecesinde ileri götürdüklerini esefle haber alıyorum. Memleketimizin sükûn ve istikrarı, esas prensibimiz olan hak ve hürriyet mefhumu ve bütün vatandaşlara karşı eşit muamele anlayışı ile aslâ bağdaşamıyan bu hareketler kadar mânasız ve çirkin bir hal tasavvur edilemez.

Demokrat Partili vatandaşların, bizim kadar masum ve vatanperver olduklarını anlayamamak gûya bütün bu parti mensuplarını hükûmetle beraber mes'ul farzederek, politika hırsı ile onlara tecavüze yeltenmek, memlekette meydana gelen temiz hürriyet ve güvenlik havasını zehirlemek demektir. Bu hava içinde bir kısım vatandaşların huzurunu bozarak onlarda ıstırap yaratmak, en hafif mânâsiyle, haksızlık ve şuursuzluktur. Esasen buna kimsenin de hakkı yoktur.

Çok defa, tekrar edildi: Bu hareket, şu, veya bu parti hesabına değil, partili partisiz, bütün vatandaşların hak ve huzuru için yapılmıştır. Ve bu hareket Demokrat Partiye karşı da değildir. Hepimizi ve Demokrat Partilileri de aldatarak memlekete fenalık eden, onu sömüren, mahdut bir zümreyi bertaraf etmek ve Demokrat Partili vatandaşların da yolunu aydınlatmak için yapılmıştır. Hükûmetimiz bu gibi hareketlere aslâ müsamaha etmiyecek ve cür'et edenleri cezalandıracaktır.

Bütün parti mensuplarından rica ederim: Vatandaşları birbirine düşman eden fena havayı yeniden ihya etmeğe çalışmıyalım. Hangi partiye mensup olursa

olsun birbirimizi sevmeyi ve saymayı bilelim. Güzel inkılâbımızı kendileri hesabına yapılmış farzedenleri uyaralım. Hayrımız ve menfaatlerimiz, ayırıcı davranışlarda değil, birbirimizin haklarına hürmet ederek birleştirici bir ruh taşımamızdadır. Buna bütün vatandaşlarımın ehemmiyetle dikkatini çekerim. Saygı ve sevgilerimi sunarım.»

Gürsel'in İstanbul seyahati:

Devlet Başkanı Gürsel İstanbul'a ilk seyahatini 2 Temmuz 1960 günü yapmıştı. Saat 17 de Yeşilköy hava alanına gelmiş, oradan doğruca ikametine ayrılan Emirgândaki Şale Köşküne inmişti. Yeşilköy Hava alanında 21 pare top atışı ile karşılanan Gürsel'in daha önce yapılan radyo ilânı gereğince mümkün olduğu kadar fazla insan tarafından karşılanması temin edilmişti. Halbuki bundan üç gün evvel yapılan bir basın toplantısında karşılama ve uğurlanmalarda devlet adamlarına tezahürat yapılması yasaklanmıştı. Bu tezadı ortadan kaldırmak için 1 Temmuz 1960 gününde İstanbul vâlisi Refik Tulga radyodan şu konuşmayı yapmıştı:

«— Devlet ve Hükûmet Başkanı ve Silâhlı Kuvvetler Başkumandanı Orgeneral Cemal Gürsel, yarın 2 Temmuz 1960 cumartesi günü saat 17,00 de uçakla İstanbula teşrif edeceklerdir.

Devlet Başkanımızın 29 Haziran 1960 tarihli karşılama ve uğurlama törenleri hakkındaki tamimlerinin ihtiva ettiği emirlere kemali hürmetle itaat etmekle beraber, şehrimize yapacakları bu ziyaret vesilesiyle, hürriyete susamış İstanbulluların kendileri hakkında duydukları engin hürmet hislerini izhar eylemelerine imkân bahşedilmesini, İstanbul Valisi sıfatiyle kendilerinden istirham ettim.

İstanbulluların bu içten arzusuna tercüman olan müracaatim «Türklüğe yaraşır bir tevazu ve vekar için-

de cereyan etmesi ve bir defaya mahsus olması şartiyle» sayın Devlet Reisimiz tarafından kabul buyuruldu.

Sayın İstanbulluların yarınki törene, bu ruh ve anlayışla iştirâk edeceklerinden eminim. Halkımızın kendilerine tahsis olunan yerlerde intizam içinde bulunmalarını, yaya kaldırımlardan caddelere taşarak kortejin geçişine mâni olmamalarını, kurban kesme gibi hareketlere tevessül etmemelerini, içinde yaşadığımız çağın sevgi ve saygı hudutları içinde kalmalarını sevgili hemşehrilerimden rica ederim.»

Gürsel Şale köşkünden ertesi pazar günü saat 17 de Dolmabahçe Stadyumuna gelmiş ve burada Fenerbahçenin Galatasarayı 1 - 0 yendiği maçta hazır bulunmuştu. Ancak Gürsel'in İstanbul'da ilk sokağa çıktığı ve otuz bin kişinin hazır bulunduğu bu stadyumda tabiat görülmemiş anî bir azizlik yapmış, o mevsimde görülmiyen ve beş dakika devam eden bir fırtına ortalığı allak bullak etmişti. Gürsel'in söze başlamasiyle beliren fırtınadan sonra Davlet Başkanı aynen şunları söylemişti:

«— Aziz çocuklar, muhterem vatandaşlar,

Sizlere, hakkımda gösterdiğiniz sevgi tezahürlerine sevgi ile mukabele ediyorum. Havamız biraz fırtınalıdır. Fakat biz, fırtınaları da yenmesini bilen ve onu yenmekten zevk duyan insanlarız. Hepinizi muhabbetle ve sonsuz bir sevgi ile selâmlıyorum.»

Bu konuşmadan sonra İstiklâl Marşımız bando refakatinde söylenmiş ve daha sonra maç başlamıştı. Bu beş dakikalık fırtına dolayısiyle vukua gelen zararları Anadolu Ajansı şöyle açıklamıştır:

«İstanbul, 3 (A.A.) — Bugün saat 17 sularında aniden İstanbul'dan geçen ve saatte 65 kilometre sür'atle esen fırtına neticesinde, 30 kişi muhtelif derecelerde yaralanmış, yüze yakın sandal kaybolmuş ve şehrin muhtelif semtlerinde ağaçlar devrilmiştir.

Erenköy sahillerinde 14 sandal alabora olmuş, sekiz motör kaybolmuştur.

Sirkecide Barbaros kasrının çatısı uçmuş ve iki kişi yaralanmıştır.

Büyükadadaki çamlara yıldırım isabet etmekle 12 çam ağacı yanmıştır.

Bostancıda bir kotra devrilmiş ve içinde bulunan 6 genç yüzerek sahile çıkmışlardır.

Fırtına yüzünden şehir hatları seferlerinde aksamalar vukubulduğu gibi Yeşilköy hava alanı 70 dakika kadar işlememiştir.»

Âmil Artus'ün Radyo Konuşması:

4 Temmuz 1960 günü saat 19.15 te Devlet Vekili Âmil Artus, Devlet radyolarından bir konuşma yapmıştı. Hemen baştan sona kadar hilâfı hakikat olan bu konuşmadaki iddialar, o günlerin havasını canlandırmak ve milleti D.P. iktidarı aleyhine kışkırtmak gayesini taşıyordu. Yassıada duruşmalarında burada ileri sürülen suçlamalardan hiç birinin varit olmadığı anlaşıldı. Bu konuşmayı da aynen naklediyorum:

«— Sevgili vatandaşlarım,

Bundan birkaç gün evvel, 27 Mayıs İnkılâbının sebepleri hakkında sizinle bir konuşma yapmış ve düşen iktidarın, yaptığı suiistimaller ve israflar yüzünden devlet hazinesini tamtakır bir hale getirdiğini, geçinmeyi zorlaştırdığını, bu yüzden vatandaş çoğunluğunun o idareden şikâyetçi olduğunu anlatmış ve vatandaşların memnuniyetsizliğinden korkan adamların, Anayasa dediğimiz temel kanuna aykırı kanunlar çıkararak, haklarımızı ve hürriyetlerimizi kıstıklarını söylemiştim.

Suiistimal demek, Devlet adamlarının milletin işlerini görürken kendilerine menfaat temin etmeleri demektir. Gazetelerde her gün eski idarede vazife almış

kimselerin çeşitli yolsuzluklarını okuyorsunuz. Bunların muhakemeleri başladığı zaman bu yolsuzlukların akıllara hayret veren çeşitlerini öğreneceksiniz.

Bu suiistimallerin yanında millet parasını çarçur etmeleri gelir. Buna birkaç misal vereceğim. Ankara'da bir şeker fabrikası yapmak istemişler. Bugüne kadar bu fabrika için 66 milyon lira para harcanmış, fakat henüz fabrikanın kendisi ortada yok. Makineler yok. Peki bu 66 milyon lira ile ne yapmışlar? Güzel havuzlar, istirahat ve eğlence yerleri, memurlara lüks evler yapmışlar, şimdi size soruyorum. Bu fakir milletin parasiyle bu kadar lüks şeyler yapmak günah değil mi? Unutmayınız ki Adapazarı şeker fabrikası 25 milyon liraya çıkmıştır. Demek ki Ankara Şeker fabrikasının yalnız lüksu için harcanan bu 66 milyon lira ile üç tane şeker fabrikası yapmak kabildi.

Bir misal daha vereyim. Şeker fabrikaları gelen giden eski devlet adamlarına ziyafetler verirlerdi. Bu ziyafetler için günde bin lira harcamışlar. Bu ne bolluk değil mi? Millet geçim sıkıntısı içinde inim inim inlerken onlar yalnız şeker fabrikalarında günde bin lira ziyafet parası harcıyorlardı.

Size bir misal daha vereceğim: Amerika'dan yağ almışlar. Pamuk yağı ve soya yağı, pekalâ, buna bir diyeceğimiz yok. Ama memleketin ihtiyacı ne kadarsa onu hesap edip ona göre almak lâzım gelmez mi? Siz evinize yağ alırken aylık veya yıllık ihtiyacınıza göre almaz mısınız? Meselâ yıllık yağ ihtiyacınız 5 teneke ise kalkıp 50 teneke yağ alırsanız bütçeniz ne hale girer? Herkes size ne der? Sonra biliyorsunuz ki yağ uzun müddet dayanmaz, bozulur. O halde 50 teneke yağ alırsanız hem bu yağların bozulması ve paranızın ziyan olması tehlikesi vardır, hem de paranızı yağa bağladığınız için diğer ihtiyaçlarınızı alamamak durumuna düşersiniz.

İşte sabık ve sâkıt iktidar Amerika'dan 400 milyon liralık yağ almış. Dağ taş yağ. Depolar tıklım tıklım yağ

dolu. Memleket ihtiyacının çok üstünde olan bu yağlar başımıza dert. Merak ettik, neden bu kadar çok almışlar diye araştırdık. Meğer eski büyüklerden biri Amerikadan üç tane vapur satın almış, bu vapurlara Amerikadan buraya getirecek yük bulmak icabetmiş, vapurlara yük olsun diye bu yağları satın almışlar. Yağların Türkiyeye kadar nakil masrafını hükûmet o eski büyük zata ödeyince vapurlar ona bedavaya gelmiş. Hattâ 100 bin dolar da artmış. İşte o eski Bakan vapur sahibi olsun diye millet kesesinden harcanan ve ziyan olan 400 küsur milyon liranın hikâyesi.

Sonra hepiniz bilirsiniz, dünyanın her yerinde ticaretin bir ana kaidesi vardır. Maliyet hesabı denen bir kaide. Meselâ ben testi yapıp satmak istiyorsam neye dikkat edeceğim? Herkes testiyi kaça malediyor ve kaça satıyor buna dikkat etmem lâzım. Herkes testiyi kâriyle 5 liraya satıyorsa benim yaptığım testileri kâriyle ancak 7 liraya satabileceksem benim bu işten vazgeçmem lâzım gelmez mi? İşte bir çok sanayi mamullerimizin maliyet hesapları evvelden yapılmadığı için bunlar pahalıya malolmakta ve dışarıya satmak imkânı kalmamaktadır. Plânsızlık yüzünden meselâ bir il'e şeker fabrikası yaparken o ilde pancar yetişir mi? Yetişirse fabrikayı besliyecek kadar olur mu, fabrikadan tam verim elde edebilecek miyiz? Şeker bize kaça malolacak? gibi meseleleri incelemeden işe giriştikleri için, bu teşebbüsler memlekt ekonomisine umulan faydayı sağlamamışlardır.

Plânsızlığa bir misal daha vereyim: Soma'da kömürle işleyen bir elektrik santralı yapmışlar. Bunun için de 52 milyon lira harcamışlar. Halbuki o bölgede Demirköprü Barajı inşa edilmekte idi ve bu baraj bitince Soma elektrik santralına lüzum kalmıyacaktı. Nitekim şimdi Demirköprü Barajı hizmete girmiş ve o bölgede ihtiyacımız olan elektrik çok fazlasiyle sağlanmıştır. Bu yüzden Soma santralına harcanan 52 milyon

lira bugün için lüzumsuz, hesapsız ve plânsız bir masraftır. Ve bu para orada donmuş olarak kalacaktır.

İşte bir taraftan yolsuzluklar, diğer taraftan israf ve hesapsız işler yüzünden borçlar almış yürümüş ve borçlarımızın yekûnu 12,5 milyar lirayı bulmuş ve hayat alabildiğine pahalanmış, geçim zorlaşmıştır.

İşler bu hale gelince bunları bir korkudur aldı, «Aman millet bunları öğrenmesin» dediler. Bunun için de ilk işleri gazetelerin (filân Bakan şu yolsuzluğu yapmış) diye yazı yazmalarına mâni olmak oldu. Halbuki gazetelerin elinde deliller vardır. Yazdıkları yolsuzlukları ispat edecek durumda idiler. (Müsaade edin yolsuzlukları yazalım ve ilgili Bakan bizi dâva ederse mahkeme önünde onun yolsuzluğunu ispat edelim) dediler. Fakat sâkıt iktidar mensupları (Hayır, ispat etmek de yok, yazmak da yok) dediler. Bu suretle yolsuzlukların ispatına müsaade etmemiş oldular. Bunu gazetelerde çok okumuşsunuzdur. Yolsuzlukları ispat etmek hakkına (ispat hakkı) derler. Gidenler ispat hakkını tanımadılar. Bu suretle yolsuzluk yapanlar, hırsızlar serbest kaldı. Basın, hırsızları kovalıyan zabıta memurları gibidir. Bir şehirden bütün polis kuvvetlerini çekerseniz hırsızlar cirit oynar. İşte basına «yolsuzlukları yazmıyacaksın, yazarsan seni mahkemeye veririm. Mahkemede de yolsuzluğu ispat edemezsin» demek yolsuzluk yapanları tamamen serbest bırakmak demektir.

Sâkıt iktidarın memlekete getirdiği kötülüklerden biri de partizan idaredir. Partizan idare demek, kendi partilerine mensup olan kimselere daha üstün, daha imtiyazlı muamele yapmak demektir.

Onlar kendi partilerine mensup olanların kötü hareketlerine de partizan idare yüzünden göz yumdular. Memurların terfi etmeleri için terfie lâyık olmaları kâfi gelmiyordu. Onların adamı olmak veya onların partisinden bir mebus tarafından destenlenmek lâzımdı.

Köylünün bankadan kredi alması için de onların

partisinden olması lâzımdı. Jandarma çavuşundan hâkimine, savcısına, valisine kadar bütün memurlar, bu partizan idareye hizmete mecbur edilmişlerdi. İstiklâlini muhafaza edenler ekmeklerinden oldular, atıldılar, emekliye sevkedildiler.

Türkiyede âdeta iki türlü vatandaş vardı. Onların partisinden olan üstün vatandaşlar. Onların partisinden olmayan ve bu suretle her türlü nimetten mahrum kalmaya mahkûm olan vatandaşlar. Halbuki Anayasa bütün vatandaşların kanun önünde eşit olduklarını söyler.

İşte bu durum halkı birbirine düşman etti. Köylere kadar nifak ve nefret soktu. Millette büyük memnuniyetsizlik yarattı. Onlar milletin içinden yalnız kendi adamlarını doyurarak bütün Türk milletini esir sürüleri haline getirebileceklerini sanmışlardı. Halbuki bunda yanılıyorlardı. Bu millet hiç bir zaman esir edilemez.

Basın ve muhalefet bu partizan idareden de acı acı şikâyet ediyordu. Muhalefet milletvekilleri Mecliste soru soruyorlar ve yolsuzlukları Meclis kürsüsüne getiriyorlardı. Gazeteler tenkitlerine devam ediyor böyle demokrasi olmaz diyorlardı. İşte bu yüzden gazetecileri daha çok susturmak, muhalif mebusları vazife göremez hâle getirmek lâzımdı. Arka arkaya çıkardıkları Anayasaya aykırı kanunlarla basını ağır kayıtlar altına soktular. Muhalefeti iş yapamaz hale getirdiler. Maksat hep aynı idi. Kötülükler ve yolsuzluklar gizli kalsın, millet hakikatleri duymasın. Yalnız radyodan savurdukları yalanlara, zaman zaman şurada burada söyledikleri asılsız nutuklara inansın istiyorlardı. Böylece memleket gittikçe karanlığa gömülüyor, hakikatleri bilen ve gören münevver subay ve siviller derin bir teessür içine sürükleniyorlardı. Halkın hoşnutsuzluğu arttıkça eski iktidar mensupları çileden çıkıyorlardı. Artık seçim yapmağa da cesaretleri kalmamıştı. Seçimden evvel mu-

halefeti tamamen ezmek lâzımdı. Bunun için muhalefet hakkında bir tahkikat komisyonu kurdular. Maksat (Muhalefet hakkında tahkikat yaptık. Onlar vatana hiyanet ediyorlarmış) diye bir iftira ile muhalefeti yok etmek, başındakileri hapsetmek ve ellerini kollarını sallayarak rakipsiz şekilde seçimlere girip pek tabii olarak bunları kazanmak ve böylece milletin kanını, iliğini sömürmeğe devam etmekti. Bu gayelerine varmak için kendi adamlarına silâhlar dağıttılar. Onları üzerimize hücum etmeğe hazır bir hâle getirdiler. Memleketin göz bebeği olan Harp Okulunu yok etmeyi düşündüler. İktidardan düşmemek için her şeyi yapmağa hazırdılar. Çünkü yolsuzlukları meydana çıkmasın, kendilerinden hesap sorulmasın istiyorlardı. Üniversite gençlerinin bu durumu protesto etmek için mektebin içinde toplandıklarını haber alınca polislerini onların üzerlerine saldırtıp silâhsız çocuklara ateş açtırdılar. Bu ateş sırasında en az 11 genç vurulup öldü. Bir çokları da ağır surette yaralandı. Üniversitenin en eski hocası ve oradaki müdürlerin başı demek olan rektörü yerlerde sürüklettiler. Başına copla vurdurdular. Fakat bu durum karşısında gençler, yine yılmadılar. (Hürriyet... Hürriyet...) diye haykırarak İstanbul sokaklarına yayıldılar. Bundan korkan o acemi ve bilgisiz hükûmet örfî idare ilân etti. Gazeteleri kapattı. Ertesi günü Ankara'da Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakülteleri öğrencileri kurşun yağmuruna tutuldu. Coplarla kız ve erkek öğrenciler dövüldü. Fakat gençlik ve Türk milleti yine yılmadı. İstanbulda ve Ankara'nın Kızılay semtinde hükûmet aleyhtarı nümayişler devam etti. Polisin copu, kurşunu, gaz bombası hiç bir şey para etmiyordu. Nihayet şanlı Harp Okulu Ankarada sessiz bir yürüyüş yaptı. Bu son ihtardı. Onlar bu hareketin mânâsını anlamadılar.

İdrakleri sönmüştü. Uzun zamandanberi herkes or-

dunun bu işe karışmasını ve bu zalim, suiistimalci, israfcı küçük zümreden milleti ve memleketi kurtarmasını istiyordu. Ordu tam zamanında 27 Mayıs Cuma sabahı erken saatlerde harekete geçti. Ve altı saat içinde, tarihin şimdiye kadar benzerini görmediği bu korkunç suiistimal, israf ve zulüm idaresini devirdi. Bütün millet sokaklara fırlamış, subayları ve askerleri sevinç gözyaşları dökerek kucaklıyordu.

Memleket bir işgal idaresinden kurtulmuş gibiydi.

Muhterem vatandaşlarım,

Sizlere 27 Mayıs inkılâbını hazırlayan sebepleri kısaca izah ettim. Bu sebepler vatandaşlar arasında eşitliği bozan partizan idare, suiistimaller, israf ve partizanlık yüzünden devlet hazinesinin borca batması ve geçim sıkıntısının artması ve en mühim olarak eski iktidarı ve anayasayı çiğnemek suretiyle muhalefeti yok edip memlekette korkunç bir polis hükûmeti, bir diktatörlük rejimi kurmağa yeltenmiş olması ve bu maksatla işlediği cinayetlerdir.

Hepinizi sevgi ve saygıyla selâmlarım.»

Üniversitede :

Gürsel 4 Temmuz 1960 günü İstanbul Üniversitesini Teknik Üniversiteyi ziyaret etmiş, her iki yerde de kısa birer konuşma yapmıştı. İstanbul Üniversitesinde şöyle konuşmuştu:

«Aziz gençler,

Hürriyetiniz şerefinizdir. Hürriyetiniz imanınızdır. Hürriyetiniz haysiyetinizdir, insanlık haysiyetinizdir.

Ona el uzatanları mutlak yere yıkmalısınız.

Çünkü hürriyetsiz, asla ve asla kemal olamaz. Bir insanın malını almak için, insanın Allah aklını alırmış derler, bir ferdi bir cemiyeti mahvetmek için de evve-

lâ onun hürriyetini alırlar. İstilâ orduları da girdiği memleketlerin hürriyetlerine hücum ederler. Çünkü hürriyet iyiliklerin faziletlerin, kuvvetin ve kudretin yetiştirici en güzel vasatıdır. Atmosferidir. Onun için hürriyetinize sıkı sarılın, ona uzanan elleri bu defa yaptığınız gibi her zaman da kırınız ve koparınız.»

Teknik Üniversitede de şunları söylemişti:

«— Aziz çocuklarım, geçirdiğimiz, esef verici, elem verici hâdiseler bize unutulmaz bir hakikati daima ruhlarımızda ve idrâklerimizde yaşatmayı emreder. O da hürriyetimize sonsuz bir aşkla bağlılık, ilme bütün mevcudiyetimizle saygı ve alâka.

Hürriyetsiz insan olamaz, hürriyetsiz insan, insan değil aşağılık bir maklûktur. İnsan değil, hürriyetsiz hiçbir varlık inkişaf edemez, tekâmül edemez, kemale eremez.

Bütün yükselişin, ama temiz ve asil yükselişin tek mesnedi hürriyettir. Hürriyetleri kısılmış olan milletler geri kalmışlardır. Sefil olmuşlardır, müstemleke olmuşlardır.

Binaenaleyh hürriyetlerimiz şereflerimizdir. Hürriyetlerimiz haysiyetlerimizdir, hürriyetlerimiz imanımız ve dinimizdir.

Onu mutlak surette her fedakârlığı göze alarak müdafaa etmeliyiz. Siz bunun en muhteşem örneğini verdiniz. Zulm ile, copla, tabanca ile hürriyetlerin susturulamıyacağını hem idraksizlere, hem dünyaya gösterdiniz, sizi tebcil ederim, sizi takdir ederim.»

Bütün dünyadaki ihtilâllerde görüldüğü gibi Devlet Başkanı Gürsel Üniversitelerde gençlere, sokaklarda ve radyolarda vatandaşlara «Hürriyet» nutukları çekerken o ânda Türkiyedeki muhtelif kamplarda ve hapishanelerde binlerce insan en basit hürriyetlerinden dahi mahrum bir hâlde çile çekiyorlar, bunlardan yüzde sekseni niçin tutuklu olduklarını dahi bilmeden de-

mir parmaklıklar içinde tamamiyle günahsız bir şekilde hürriyetlerinden mahrum bulunuyorlardı.

Gürsel İstanbulu bu ilk ziyaretinde vilâyette basın mensupları ile bir toplantı yapmış, ayrıca Gazeteciler Cemiyetini ziyaret etmiş ve bu memleket için hürriyetin her şey demek olduğunu izah etmişti. Devlet Bakanı Âmil Artus'un radyolarla yaptığı ve yukarıda naklettiğimiz konuşmasında şimdiye kadar (11) gence ait cesedin bulunduğu hakkında ne düşündüğünü soran bir gazeteciye, 5 Temmuz 1960 günü 1 inci Ordu Merkezinin şeref salonunda şu cevabı vermişti:

«— Bizim prensibimiz mutlak delil elde edilmedikçe açıklama yapmamaktır. Devlet Bakanı Âmil Artus ilân ettiğine göre doğrudur.»

Partilerin ocak, bucak teşkilâtları kaldırılıyor:

4 Temmuz 1960 günü ilân edilen 8 numaralı kanunla bütün partilerin ocak ve bucak teşkilâtları kaldırılmıştı. Bu kanun şöyle idi:

«Madde 1 — Siyasî partilerin il ve ilçe merkezleri dışında her ne nam ile olursa olsun teşkilât kurmaları memnudur.

İl merkezlerinde genel kurula bağlı bir il idare, kurulu, ilçe merkezinde il idare kuruluna bağlı bir ilçe idare kurulundan ve bunlara bağlı birer gençlik ve kadın kolundan başka teşkilât kurulamaz.»

Madde 3 — Siyasî partilerin bu kanunun birinci maddesi hükmü dışında kalan bütün teşkilâtı kaldırılmıştır.»

Gürsel 7 Temmuz 1960 günü Ankaraya dönmüş ve alınan bu kararları imzalamıştı.

Partilerin ocak ve bucak teşkilâtlarından en çok şikâyetçi olan C.H.P. idi. Bunlar Demokrat Partili ocak ve bucak başkanlarının nüfuz suiistimali yaptıklarından devamlı şikâyet ederlerdi. Aslında bir ocak veya

bucak başkanının nüfuz suiistimali yapmasına maddeten imkân yoktu. Ancak bunlar vatandaş dert ve şikâyetlerini haklı olarak Mal Müdürüne veya kaymakama rahat rahat aksettirebiliyorlar, vatandaşın işlerini takip edebiliyorlardı. Tek parti devrinde böyle şeylere alışmamış bulunan bâzı idare adamları, kendilerine demokrasinin en tabiî icabı olarak başvurmak cesaretini gösteren vatandaşlardan şikâyetçi idiler. Eskisi gibi hiç bir vatandaş şikâyeti olmadan halkın hiç bir murakabesine tâbi tutulmadan çalışmak istiyorlardı. Bundan dolayı sık sık tek parti devrinin mümessili bulunan C.H.P. ye şikâyetlerde bulunuyorlar, ocak ve bucak başkanlarının nüfuz suiistimali yaptıklarını söylüyorlardı. C.H.P. de gazete ve dergilerinde bunlara devamlı olarak sataşıyordu.

Bu hususu dikkate alan Millî Birlik Komitesi ocak ve bucak teşkilâtlarını kaldırdı. Fakat mühim bir yanlışlık yaptı (!) C.H.P. nin de ocak, bucak teşkilâtlarını lâğvetmiş oldu. İnönü bu haberi alınca çok üzüldü ve üzüntüsünü şu sözlerle belirtti:

«— Partilerin ocak ve bucak teşkilâtları birer mektepti. Bunların kaldırılması iyi olmamıştır.»

Hürriyet istikrazı tahvilleri :

11 Temmuz 1960 günü 500 milyonluk Hürriyet İstikrazı tahvillerinin piyasaya çıktığı ilân edildi. Kanun 6 Temmuzda kabul edilmişti ve 11 numaralıydı. Bu tahviller on yıl geçmeden ödemeye tâbi tutulamazdı. Ancak 1970 yılında itfasına gidilecekti.

Bütün gazeteler Hürriyet tahvillerinin bir ân evvel halk tarafından kapışılması için geniş propaganda kampanyasına giriştiler.

11 Temmuz 1960 günü Millî Birlik Komitesinin saat 16.30 da yaptığı açık oturumunda Devlet Bakanı Âmil Artus hükûmet programını okudu. Program 38 üyenin de ittifak reyi ile kabul edildi.

Hükûmet programı :

Hükûmet programında şunlar belirtiliyordu:

«1 — 27 Mayıs devriminin tek hedefi yurdumuzda demokratik nizamı bütün icapları, bütün müesseseleriyle, maddeten ve mânen mümkün olan en kısa zamanda kurmaktır.

2 — Vatandaşların eşitliği, vicdan hürriyeti ve diğer bütün hürriyetlerin teminat altında bulundurulması ve taşıdığı fikir ve kanatllerinden dolayı veya mensu olduğu siyasî teşekkül sebebiyle, hiç kimsenin herhangi bir şekilde tazyik veya tecavüze mâruz bırakılmaması en mukaddes gayelerimizden biridir.

3 — Yurdumuz ilhamını sadece kanunlar ve hukuk prensiplerinden ve vicdanlarından alan hâkimlerin ülkesi olacaktır.

4 — NATO'ya ve CENTO'ya bağlıyız. Amerika Birleşik Devletleri ile ileri dostluk bağlarımızın müşterek menfatlerimiz istikametinde daha da inkişaf etmesi için elden gelen gayretin yapılacağı tabiîdir.

5 — Kuzey komşumuz Sovyetler Birliği ile münasebetlerimizi karşılıklı saygı esasına müstenit iyi komşuluk çerçevesinde ilerletmeyi samimiyetle arzu etmekteyiz.

6 — Dış ticaretimizi mümkün olduğu nisbette serbest mübâdele rejimine intikal ettirebilmek için her türlü gayret sarfedilecektir.

7 — İthalâtımız meri kota sistemine göre devam edecektir.

8 — Hükûmetimiz yabancı sermaye yatırımlarını en sıhhatli dış yardım kaynağı telâkki etmektedir. Bu bakımdan yabancı sermayeyi teşvik etmek için her türlü gayret sarfedilecektir.

Hususî teşebbüsü teşvik ve geliştirmek için gerekli tedbirler alınacaktır.

9 — Hür basın, kurulacak ikinci cumhuriyetin baş-

lıca mesnetlerinden biridir. Radyo, bir partinin veya bir menfaat zümresinin değil, bütün Türk Milletinin malı olan Türk Devletinin sesini duyuran bir müessese olacaktır.

10 — Kurulacak yeni Türk demokrasisinin sağlam ve hiç bir kimse veya zümrenin tasallutuna maruz kalamıyacak kudret ve selâbette olması temin edilecektir.»

Türk Ceza Kanunu ağırlaştırılıyor :

Sıddık Sami Onar'ın riyasetindeki profesörler kurulu, Türk Ceza K. nun 146 ncı maddesini hafif buldular ve bu sebepten Yassıadadaki Demokrat Parti mensuplarının mevcut kanunlarla kâfi derecede cezalandırılamayacaklarına kanaat getirdiler... Bu cezaların ağırlaştırılması ve çıkaracakları yeni kanunun geçmiş yıllara da sirayet ettirilmesi için bir kanun teklifi yaptılar. Bu kanun teklifi Millî Birlik Komitesindece derhal kabul edilerek yürürlüğe konuldu.

Şimdi, Türk Basınına aksetmemiş bulunan bu kanun teklifinin esbabı mucibesini ve bu kanunu hazırlıyan profesörleri açıklıyoruz:

«— 146 ncın maddede yazılı suç, bünyesi itibariyle, tek kişi tarafından işlenmesine hemen hemen imkân olmayan bir suçtur. Bu itibarla iştirak halinde işlenen her suçta olduğu gibi, bu suçta da asli faillerle fer'i failler arasında imkân nisbetinde derecelendirme yapılması, adalete olduğu kadar sosyal faydaya da uygun düşecekler.

146 ncı maddedeki suç yalnız idare edilenler tarafından değil, amme kudreti kendilerine emanet edilen kimselerce de işlenebilir. Yukarıda bahsi geçen derecelendirme ise, bilhassa bu sonuncu halde bir mâna ve önem taşır... Gerçekten âmme kudretini ellerinde bulunduranların ifa ettikleri âmme fonksiyonlarının de-

ğişik mahiyeti ve devlet cihazında hâiz oldukları hukukî ve fiilî nüfuz ve otoritenin farklılığı, böyle bir derecelendirmeyi büsbütün zarurî kılar.

Vatana ihanet suçlarının toplum hayatı bakımından taşıdığı önem gözönünde bulundurularak henüz hükme bağlanmamış olsa dahi, bu derece ağır suçları işlemiş olan kimselerin tamamen tesadüfî mahiyet taşıyan bir sebepten faydalanmaları tecviz edilemez: Sözü geçen maddedeki vatana hiyanet suçlarını işleyen kimselerin sırf hüküm zamanında 65 yaşını doldurmuş olmalarından dolayı kanunun derpiş ettiği cezadan kurtulmaları, âmme vicdanını esaslı surette zedeler.

Vatana hiyanet suçlarının mahiyeti ve toplum hayatı için arz ettiği olağanüstü önem, mevzuubahis suçlar kategorisi bakımından bazı umumî esaslardan ayrılmayı zarurî kılar.

Fransızlar 28.11.1944 te çıkardıkları bir kanunla, 1940 yılında Pétain Hükûmetinin çıkardığı bildirimle kanun, nizamname, talimatname ve emirlere müstenit icraatı suç ve bunları uygulayanları suçlu saymış ve gene makable şamil olarak cezalandırmıştır.

Binaenaleyh bizde de bugün çıkarılan bir kanunun makable şamil olarak yürürlüğe konulması bir mahzur teşkil etmez ve hukukî olur.

Başkan: Onar, Sıddık Sami, İstanbul Hukuk Fakültesi İdare Hukuk Ord. Profesörü.

Üye: Arsel, İlhan, Ankara Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Profesörü.

Üye: Erem, Faruk, Ankara Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku ve Ceza Usul Hukuku Profesörü.

Üye: Giritli, İsmet, İstanbul Hukuk Fakültesi İdare Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Doçenti.

Üye: Köni, Burhan, Siyasal Bilgiler Fakültesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Profesörü.

Üye: Kunter, Nurullah, İstanbul Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku ve Ceza Usul Hukuku Profesörü.

Üye: Savcı, Bahri, Siyasal Bilgiler Fakültesi Anayasa Hukuku Profesörü.

Üye: Tunaya, Tarık, İstanbul Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Profesörü.

Üye: Aksoy, Muammer, Siyasal Bilgiler Fakültesi Medenî Hukuk Doçenti.

Üye: Dönmezer, Sulhi, İstanbul Hukuk Fakültesi Ceza Hukuk ve Ceza Usul Hukuku Ord. Profesörü.

Üye: Erman, Sahir, İstanbul Hukuk Fakiltesi Ceza Hukuku ve Ceza Usul Hukuku Profesörü.

Üye: Gölcüklü, Feyyaz, Siyasal Bilgiler Fakültesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Doçenti.

Üye: Kubalı Hüseyin Nail, İstanbul Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Profesörü.

Üye: Sarıca, Ragıp, İstanbul Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Profesörü.

Üye: Şensoy, Naci, İstanbul Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku ve Ceza Usul Hukuku Profesörü.

Üye: Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, İstanbul Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Ord. Profesörü.

Türk Ceza Kanununun 146 ncı maddesine fıkra eklenmesi ve 56 ncı maddesinin kaldırılması hakkındaki kanunun metni şudur:

Madde: 1 — Türk Ceza Kanununun 146 ncı maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir:

«Birinci fıkrada yazılı suça ikinci fıkrada gösterilenden gayri surette iştirak eden fer'î şerikler hakkında beş seneden on beş seneye kadar ağır hapis ve âmme hizmetlerinden müebbeden memnuiyet cezası hükmolunur.»

Madde: 2 — Türk Ceza Kanununun 56 ncı maddesi kaldırılmıştır.

Madde: 3 — Yukarıki madde hükmü, bu kanunun yürürlüğe girmesi tarihinden önce işlenmiş olan ve Türk Ceza Kanununun 125, 133, 141, 142, 146, 149, 150

ve 163 üncü maddelerinde yazılı bulunan vatana hiyanet suçları hakkında uygulanır.

Madde: 4 — Bu kanun yayını tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

Madde: 5 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

Bu kanunla kaldırılan 56 ncı maddede, yaşlılık, sağır ve dilsizlik, akıl hastalığı gibi sebeplerle cezaların hafifletilebileceği esası kaldırılmış bulunuyordu.

Yüz yaşında da olsa, sağır ve dilsiz de bulunsa, akıl hastalığına da yakalansa Salim Başol'un idam cezası verdiği kimseler asılacaktı.

Yassıadaya itiraz:

Temmuz ayının ortalarına doğru bazı Millî Birlik Komitesi üyeleri dâvaların Yassıada'da yapılmaması için faliyete geçmişlerdi. Bunlara göre, Yassıada İstanbul'un gözü önünde idi. Burada dâvalara devam edilecek olursa, gerek İstanbul basını, gerek dünya basını herşeyi görecek ve hatalar olursa bunları farkedecekti. Halbuki Anadolu'nun ücra bir köşesinde jandarma kordonu ve askerî tertibat içinde yapılacak mahkemeleri kimse gerektiği gibi takip edemez. Yapılacak kusur ve hatalar da farkolunmazdı. Fakat bu fikir pek makbul karşılanmadı. Böyle bir hareketin çok daha dikkati çekebileceği ileri sürüldü. Mahkemeler başlamadan basının kulağı çekilirse, radyoya gerekli direktifler verilirse muhakemelerin istenilen şekilde basına aksedeceğinde israr edildi. Buna rağmen hâlâ bazı Millî Birlik Komitesi üyeleri bu görüşün aleyhindeydi. 12 Temmuz 1960 günü saat 15 te İstanbul Radyoevinde bir basın toplantısı yapan M.B.K. üyesi Ahmet Yıldız bu konuda şunları söyledi:

«Sual: Yapılacağını bildirdiğiniz bu muhakemeleri en fazla kaç kişi takip edecektir. Rakkam verebilir misiniz?

Cevap: Hazırlıklar henüz yapılmaktadır. Fakat yerlerin istiabı hakkında kesin bir şey söyliyemeyeceğim. Biz mümkün olan âzami miktarda kimsenin muhakemeleri takibini arzuluyoruz. Ama bu dakikada rakkam veremiyeceğim. Çünkü daha bilmiyorum.

Sual: Muhakemenin Yassıada'da yapılacağı kati midir?

Cevap: Yassıada, basın mensuplarının dünya matbuatına, oradaki hâdiseleri sür'atle aksettirecek kolaylıklara sahip değildir. Onun için başka bir yer seçmek mecburiyeti vardır.

Sual: Muhakemeler ne zaman başlıyacak?

Cevap: Bildiğiniz gibi, yüksek soruşturma kurulu faaliyettedir. Kurul vazifesini bitirip, iddianameler hazırlanmadıktan sonra, muhakemeler başlıyamıyacağı için, keyfiyet bu kurulun faaliyetine bağlı bulunmaktadır. Ama en kısa zamanda başlaması hepimizin arzusudur.

Sual: Başka bir yer seçileceğini söylemekle muhakemelerin İstanbul'da mı yapılacağını söylemek istiyorsunuz?

Cevap: Bu hususta bir şey söyliyemem. Yassıada'da yapılması zordur. Diğer bir yerde yapılması zarureti vardır. Hükûmet de henüz kesin bir yer tespit etmiş değildir. Münasip bir yer aranmaktadır.

Sual: Muhakeme başlamadan evvel adaya gitme mümkün müdür? Henüz kimse gitmediğine göre basına bu müsaade verilecek mi?

Cevap: Emniyet gibi bazı mülâhazalar dolayısiyle basın mensuplarının Yassıada'ya gitmesi uygun görülmemektedir.

Sual: Muhakemeler sırasında kolaylıkların gösterileceğini söylediniz, acaba yerli ve ecnebi basın mensupları muhakemeleri takip edebilecekler mi?

Cevap: İstiabı nisbetinde kimselerin girmesine mani yoktur. Şimdiden ne kadar insan girer, nasıl takip

edilir, bu daha ziyade yüksek soruşturma kurulu ve Adalet Divanının vereceği karara bağlıdır.

Sual: Radyo, muhakemeleri verecek mi?

Cevap: İlgi çekeceği kadarını vereceğiz. Şu kadarını da ilâve edeyim ki: Muhakemenin şekli ceryanı hakkında nihaî kararı Yüksek Adalet Divanı verecektir.»

Neticede dâvaların Yassıada'da görülmesine karar verildi.

13 Temmuz 1960 günü de yaş haddi dolayısiyle emekliye sevki gereken Orgeneral Cemal Gürsel'in, seçimleri müteakip kurulacak hükûmetin iktidara geleceği tarihe kadar vazifede kalması hakkındaki kanun kabul edildi. Bu suretle Gürsel seçimlerden sonra emekliye sevkedilecekti.

Partizan idare :

13 Temmuz akşamı devlet radyolarında bir konuşma yapan Devlet Bakanı Şefik İnan, Devlet idaresindeki bütün memurların partizanlık yapmamaları için yeni bir kanun tasarısı hazırlandığını bildirmişti. Bu kanun tasarısına göre her memur vazifeye başladığı gün, harbiyeliler ve doktorlar gibi partizanlık yapmayacağı hakkında yemin edecektir. Halen vazifede bulunan memurlar da bir heyet üzerinde bu yemini yapacaklardı. Şefik İnan radyodan yeminin metnini de açıklamıştı. Kanunlaşacak tasarıya göre memurlar şöyle yemin edecekti:

«Maddî, mânevî bütün gücümü, deruhte ettiğim hizmete hasredeceğim.

Bu hizmeti ifa ederken, ahlâk, hak ve adalet esaslarından ve kanunların çizdiği yoldan ayrılmıyacağım.

Vazife ve selâhiyetlerimi, şahsî menfaat ve emeller uğrunda kullanmıyacağım.

Kanunlara aykırı her türlü emri reddedeceğim.

Vatandaşlarım arasında, din, ırk, siyasî kanaat farkı gözetmeden hepsine eşit muamele yapacağıma şerefim, namusum, vicdanım ve bütün mukaddesatım üzerine and içerim.»

Radyolarda bu konuşmayı duyan C.H.P. liler çılgına döndüler. Bugün fiilen C.H.P. iktidarda idi. Yarın büsbütün idareyi ele alacaktı. Böyle bir yemin yaptırmak, memurları C.H.P. emrinden çıkarmak olacaktı. Bu takdirde C.H.P. hiçbir zaman iktidar yüzü göremezdi. Memurlara tarafsızlık telkinleri nasıl olsa yapılıyordu. Hiç böyle yemin yaptırılarak C.H.P. hizmetindeki memurların huzurunu bozmak doğru olur muydu? Şefik İnan'ın 13 Temmuz 1960 günü radyolardan ilân ettiği bu kanun tasarısı reddedildi. Tekrar böyle bir mevzua girilmedi. Halk da hiçbir zaman bu konuyu tekrar ele almadı.

Gürsel'in Anadolu'daki gezisi :

Devlet Başkanı Gürsel, 18 Temmuz 1960 günü Anadolu gezisine çıktı. İlk olarak uçakla Ankara'dan Erzincan'a geldi. Vilâyet binasının bolkonundan Erzincan'lılara şöyle hitap etti:

«Aziz Erzincan'lılar,

Eski idareciler yollarını şaşırmışlar, milletin varlığını keyfî, hesapsız, plânsız, rastgele har vurup harman savurmuşlar ve devletin maliyesini tam takır ettikleri gibi, mânevî alanda da millet varlığını çok kötü istikametlere götürmüşlerdir. Bundan başka milleti, bir sürü de boyumuzdan büyük borçlara sokmuşlardır. Türk maliyesi tam mânasıyla fena bir halde bulunmuştur.

Aziz Erzincan'lılar,

Gidenlerin yaptıkları asıl fenalık, oy avcılığı dolayısıyla kardeşi kardeşe vurdurmağa sebep olacak hırslı ve çok kötü yollara başvurmuş olmalarıdır.

Milleti yoksul bir hale getirmişler ve Türk milletinin ahlâkını, haysiyetini de kırmışlardır. İşin içine girdikten sonra bunları bütün teferruatı ile anladık.

Hırsızlık alabildiğine yürümüş, millet hazinesinin yağma edilmesi sevap kabul edilmiştir.

Bir milletin hazinesi soyulur ve ahlâkı bozulursa nasıl olurdu? İşte şimdi bütün mesuller elimizdedir ve yakında adaletin huzuruna çıkarılacaklardır.»

Ayni gün Erzurum'a giden Devlet Başkanı Gürsel, partiler arası çatışmada yine yalnız ve yalız Demokrat Partiyi suçlandırmış. Bu çatışmada C.H.P. nin hiçbir suçu bulunmadığını zimnen izah etmek istemiş ve Erzurum'lulara şunları söylemiştir:

«— Muhterem hemşehrilerim,

Erzurum'lu olmanın, Türk olmanın büyük gururu içindeyim. Bugün büyük bir bayram günü yaşıyoruz.

Ben çok bayramlar gördüm, fakat böylesine bir bayram ilk defa görüyorum.

Olur mu bu sevimli insanları ikiye bölüp de birbirine vurdurmak? Kahrolsun bizi ikiye bölmek isteyenler, kahrolsun bizi birbirimize vurdurmak isteyenler. Biz, biribirimizi vurmak için yaratılmış bedbaht insanlar olarak görülmeğe lâyık değiliz. Biz, bütün olarak birbirimizi severiz. Herkes bilmelidir ki, Türk yenilmez. Düşmiyeceğiz, yenilmiyeceğiz. Kimse bizi bu yoldan döndüremiyecektir. Çalışacağız ve yorulacağız, fakat mutlaka hedefimize varacağız. Hedefimiz, bütün dünyaya örnek olmaktır.»

19 Temmuz 1960 günü Trabzona gelen Gürsel, Trabzonlulara da şunları söyledi:

«— Muhterem Trabzonlular,

Bana öyle bir his geldi ki, bildiğiniz işleri benim yaptığım sanılıyor ve onun için ben sizin bu kadar fazla sevginize lâyık görülüyorum. Fakat, aziz Trabzonlular bu işleri ben yapmadım. Bu işleri, ordumuz yaptı. Ordumuz da yapmadı, gençlerimiz yaptı, hayır, gençle-

rimiz de yapmadı siz yaptınız. Memleketimiz çok karanlık günlere doğru, çok felâketli uçurumlara doğru sürüklenir, beyinsiz, mes'uliyet hissinden mahrum, yalnız kendi keyiflerini düşünen bir zümrenin bedbaht bir zümrenin elinde yaşarken tanrı diledi ve sizin ruhunuzdan kuvvet alan çocuklarınız, Tanrının yardımıyla karanlıkları deldi ve size hayat güneşini hediye etti. Şimdi bu nimetin kadrini bilmeliyiz. Bunun, sizlerin şerefi, sizlerin fazileti ve hürriyetlerinizin teminatı olduğunu asla unutmamalısınız. Bunun yolu nedir arkadaşlar? Bunun yolu çalışmaktır, ilme çalışmaktır. Hergün biraz daha ilerlemek, yükselmek için çalışmaktır.»

20 Temmuz 1960 günü saat 10.15 te yine uçakla Trabzondan Sivasa giden Gürsel, hükûmet meydanında Sivaslılara hitaben şu konuşmayı yaptı:

«— Aziz Sivaslılar,

Bütün varlığımız israf edilmiştir. Hazine tam takırdır. Malî halimiz acınacak haldedir. Milletçe azimle çalışacak olursak bu vaziyeti kurtarabiliriz. Borçlanmışız, borçlarımızı ödiyememişiz. Türk milleti asla dolandırıcı değildir. Biz bu lekeyi silecek, borçlarımızı ödiyeceğiz.

Düşük iktidar mensupları devlet idaresinde o kadar lâubali, gayri ahlâkî yol tutmuşlardır ki, devletin, milletin imkânlarını keyfî kullanmayı bile mübah saymışlardı. Bunların hesabı sorulacaktır. Nerelerden bulup aldıkları sorulacak, milletin malı millete verilecektir.»

Gürsel ayni gün saat 15.30 da uçakla Sivas'tan Ankaraya dönmüştür.

22 Temmuz 1960 günü Millî Birlik Komitesi Basın Sözcüsü, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden tevkif edilmeyenlerin kimler bulunduğu sorusuna şu cevabı vermişti:

«— Bunların sayısı 7 dir. Ali Fuat Ceceboy, İzak Altabef, Muzaffer Kurbanoğlu, Nejdet Azak, Rıza Çer-

çel, Vamık Tayşi, Şükrü Uluçay.. Bunlardan Muzaffer Kurbanoğlu ile Rıza Çerçel yurt dışındadır ve Şükrü Uluçay ve İzak Altabef hastahanededir. Ali Fuat Cebesoy ise müstakil mebustur.»

Hariciyede Merkeze alınan ve çoğunun işlerine son verilen büyükelçiler ve delegeler de şöyle sıralanmıştı:

«Suat Hayri Ürgüplü; Madrit büyükelçisi,

Fahrettin Kerim Gökay; Bern büyükelçisi,

Turgut Bayar; Meksiko büyükelçisi,

Muammer Baykam; Birleşmiş Miletler Koreyi birleştirme ve kalkındırma komisyonu Türk delegesi,

Nüzhet Baba: Birleşmiş Miletler nezdinde Türkiye daimî misyonu müşaviri,

Hikmet Saylam: Kuzey Atlantik andlaşması nezdinde Türkiye daimî delegeliğinde delege,

Şeref Karamusal: Kuzey Atlantik andlaşması nezdinde Türkiye daimî delegeliğinde deleğe müşaviri,

Osman Şükrü Edirne- Kuzey Atlantik andlaşması nezdinde Türkive daimî delegeliğinde müşavir,

Behcet Türkmen: Oslo büyükelçisi,

Cevdet Dülge; Beyrut büyükelçisi,

Mahmut Dikerdem: Tahran büyükelçisi,

İrfan Karasar; Budapeşte elcisi,

Şefkati İstinveli; Rio Dö Janeiro elçisi (kendi isteği ve sıhhî sebeple),

Kenan Gökart: Buenos Aires büyükelçisi.»

Memurlar da şunlardı:

«Suzan Dülge, Fikrive Göksu, Osman Siar Yalcın, Sedat Tanır, Kâmuran Emek Sükran Yalcın, Saime Kutman, Hüsnü Yorgancı, Benkü Kırsan, İrfan Batuk, Şükrü Bağnacık, Ülkü Üner, Avdemir Ergecgil, Halil Erol Özcan, Sudive Helva, Nuran Erguvan, S. Damga, S. Borasçı, Metin Özaras, S. Gizmen, Hikmet Alasya.»

Basın ahlâk yasası:

24 Temmuz 1960 günü Gazeteciler Cemiyetinde ga-

zetecilerin basın bayramı kutlandı. Bu vesile ile gazetecilerin kendi kendilerini kontrol etmek ve yapacakları kabahat ve hatalarda bizzat kendi kendilerini cezalandırmak için «Basın Şeref Divanı» ismiyle yeni bir kurum faaliyete geçti. Basın Şeref Divanı, esasları yine gazeteciler tarafından hazırlanmış bulunan «Basın Ahlâk Yasası»na göre hareket edecekti. Fakat kısa zaman sonra bu divanın da tek taraflı hareket etmeğe başladığı, sadece C.H.P. li gazeteleri ve gazetecileri tuttuğu görüldü.

27 Mayısın ikinci ay dönümü :

27 Temuz 1960 günü 27 Mayısın ikinci ay dönümü günüydü. Bu ihtilâlin ikinci ayını tamamlamış olması büyük sevinçlerle tes'it ediliyordu. Bu mes'ut dönüm günü vesilesiyle Dahiliye Vekili Muharrem İhsan Kızıloğlu radyolardan millete şu hitabede bulunmuştu:

«Çok aziz yurtdaşlarım,

Şahsî ve siyasî ihtiraslarını millî değerler ve düşünceler üstünde tutan, memleketin kaderini çok fecî ve partizan ve komiteci zihniyetiyle idare etmiş bulunan sabık ve sakıt hükûmet ve onun meclis grubu, Türk Silâhlı Kuvvetleri tarafından 27 Mayıs 1960 günü bir kaç saat içinde bertaraf edildiği günün ikinci ayını bugün idrâk ettik.

Ancak böyle bir hâtıra içinde sabık ve sakıtların geçmiş idaresini gözönünde canlandırabilirsek 27 Mayıs inkılâbının memleketi ve milleti yuvarladığı uçurumlardan ve karanlıklardan günün ışığına nasıl çıkardığını, yaşama ve çalışma hak ve hürriyetlerine sahip bir duruma kavuşturduğunu rahatça değerlendirebiliriz.

Açılan bu yoldan ilerlerken karşılaşdığımız ve karşılaştığınız kötülükleri, kanunsuzlukları, hırsızlık ve su-

iistimalleri, kardeşi kardeşe boğdurmak için tutulan, kara ruhlu partizan idarenin meydana getirdiği pekçok engelleri ortadan kaldırmak, asîl Türk milletine yaraşır ve yakışır dürüst, faziletli, ahlâk ve hukuk anlayışına sahip bir yolda yürümek maksadiyle geceli gündüzlü çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır.

1956 - 1960 yılları arasında açılan ve aşağıdaki rakamlarla belirtilen il, ilçe, ocak ve bucak teşkilâtının manzarası memleketteki partizanlığı açıkça göstermektedir. Yalnız bu devrede evvelkilere ilâve olarak:

Cumhuriyet Halk Partisi 1877, sabık ve sakıt iktidarın dayandığı Demokrat Parti 1755, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 1516, 1959 da infisah eden Hürriyet Partisi ise 1467 teşkilât kurmuşlardır.

Bu durum karşısında vatandaşların siyasî partilere ayrılışını düşünür ve partizan tahrikleri de hesaba katarsak memlekette huzur ve sükûnun tam olarak temini nasıl ve ne şekilde mümkün olabilirdi?

İşte bu maksatla, Millî Birlik Komitesinin 3 ve 19 sayılı tebliğleri ile siyasî partilerin faaliyetleri menedilmiş ve kanunî hiçbir mesnedi bulunmayan vatan cephesi ocakları da bakanlığımızca kapatılmıştır. Bundan başka olarak da köy ve mahalleler bünyesinde yuvalanarak vatandaşları biribirine düşman eden siyasî partilerin ocak ve bucak teşkilâtı da 8 numaralı geçici kanunla ilga edilmiştir.

Bugüne kadar 17.537 mavzer tüfeği, 93.036 muhtelif cins tabanca, 180.338 muhtelif av tüfeği, 81 makinalı tabanca, 795.288 tüfek ve tabanca fişeği, 551.835 av fişeği, ayrıca muhtelif cins ve miktarda kesici âletler ve hususî maksatlar için imâl edilmiş binlerce şiş ve oop toplanmıştır.

Bu rakamları bir asker olarak değerlendirdiğim zaman en az üç piyade tümenini teslih edecek hafif silâhın mevcudiyeti nazarı dikkati celp etmekten hali kalmamakta idi. Şunu da vatandaşlarıma arzetmek is-

terim ki, bugün her ferdin hak ve hürriyeti, emniyeti devletin himayesi altındadır. Hiçbir ferd bu konuda endişe etmemelidir. Bütün dikkatimizle her olayı günü gününe takip etmekteyiz.

Bu yüzden herhangi bir düşünce, sebep ve bahane ile bugüne kadar silâhlarını teslim etmemiş olan vatandaşlarımı 5 numaralı geçici kanunun tâyin etiği ağır cezalardan korumak için son imkânlardan faydalanarak en yakın askerî birliklere silâhlarını teslim etmelerini bir kere daha rica ederim.

Basından, vatandaşları şüphe, endişe, nefret, garez ve ihtiras emellerinden uzaklaştıracak yolları seçmesini, vatandaş şeref ve haysiyetine riayetkâr bir olgunluk göstermesini ve bu maksatla kendi kendisini kontrol etmesini istemek ve beklemek inkılâbımızın en tabiî hakkıdır.

Zira suiistimâl edilen hürriyetlerin çok acı tahdit ve tehditlere yol açtığını sayın basın mensupları herkesten daha iyi bilir ve takdir ederler. Çünkü tecrübesini çok yakın bir mazide milletle beraber tatmış ve yaşamışlardır.

Hepinizi saygı ile selâmlarım aziz vatandaşlarım.»

Bazı gazeteler hakkında neşredilen tebliğ :

Yassıada'da, Balmumcu'da ve Davutpaşa'da ve Anadolunun muhtelif yerlerinde nezaret altında bulunanlar hakkında gazeteler hakaret dolu ve hakikate uymayan neşriyat yapıyorlardı. Nihayet bu neşriyatı biraz olsun önlemek için 28 Temmuz 1960 günü İstanbul Örfi İdare Komutanlığı şu tebliği yayınladı:

«İstanbul Örfi İdare Kumandanlığının 9 numaralı tebliği şudur:

1 — Bazı gazetelerin, siyasî faaliyetin yasak edilmiş olmasına rağmen sık sık Millî Birlik Komitesi adını istismar ederek parti leh ve aleyhinde maksatlı ve

sistemli neşriyatta bulundukları görülmektedir. Bu gibi neşriyatın devamı halinde ilgililer hakkında örfi idare yasaklarına riayetsizlikten takibata geçilecektir.

2 — Son günlerde gene bazı gazetelerin Yassıada ve Davutpaşada nezaret altında bulunanlar hakkında hakikate uymayan haberler neşrettikleri görülmektedir. Umumî efkârı bulandıran bu gibi neşriyatın yapılması 29 Temmuz gününden itibaren yasak edilmiştir.

3 — Nezaret altında bulunanlar hakkında umumî efkâra, bildirilmesi lüzumlu görülen hususların örfi idarece matbuat ve radyo vasıtasıyla duyurulacağı tebliğ olunur.

Muzaffer Alankuş
Korgeneral
İstanbul Örfi İdare
Kumandanı»

Gürsel'in beyanatı :

Kıbrısa gidecek olan askerî birliğimizi teftiş etmek ve sancak vermek üzere Devlet Başkanı Gürsel, 29 Temmuz 1960 günü sabah saat 9.45 te İskenderuna gelmiş ve burada bir hitabede bulunmuştu. Gürsel İskenderunda şunları söylemiştir :

«— Geçen acı günleri hatırlarsınız. Memlekette konuşma hürriyeti, yazma hürriyeti ve bütün haklar yok edilmiş, en yaşlı olanlar dahi memleket meselelerini hüsnüniyetle koruyamamışlardı. Böyle bir hayat Türk milleti için asla ve asla kabili telif değildi. Esasen fert için olsun cemiyet için olsun hürriyet, hak ve adalet tanınmazsa, orası bir vatan değil bir esarethanedir. Bütün vatanı esarethane hâline getirmek esasen büyük bir şuursuzluktu. Türk milleti böyle bir tazyike lâyık değildi. Türk milleti sabırlıdır. Onurludur. Susar, yalnız zamanı gelince, konuştuğu zaman el uzatanlara karşı durduğu zaman onun önünde durmak mümkün de-

ğildir. Bütün bunları şuursuzca yapan sakıt idare akibetini bulmuştur.

O devri geçirdik. Bir daha bu millet zulüm ve tazyik görmiyecektir. Onların bize bıraktığı miras çok korkunçtur. Nereye elinizi uzatsanız eliniz kirlenmektedir. Millet haklarının bu kadar ziyan edilmesi esarette bile görülmemiştir. Borç çoktur. Hazine tamtakırdır. Hesaplı hareket etmek suretiyle bunların çaresi bulunacaktır.»

Gürsel aynı gün tekrar Ankara'ya dönmüştü:

Hasan Saka'nın vefatı:

29 Temmuz 1960 günü eski Başbakanlardan Hasan Saka ölmüştü. 1886 da Trabzonda doğan Hasan Saka, 1908 de Mülkiyeden, 1912 de Paris Siyasal Bilgiler Okulundan mezun olmuş, 1920 de İstanbul mebusan meclisine Trabzon mebusu olarak katılmış, sonra Ankaraya gelerek 1921 de Maliye Vekili, daha sonra İktisat ve Ticaret Vekili 1947 de birinci defa Başbakan, 1948 de ikinci defa Başbakan olmuştu. Sanfransisko'da Hariciye Vekili olarak Birleşmiş Milletler anayasasını imzalamıştı. Bu tarihî devlet adamı, ihtilâl heyecanı ile 30 Temmuz günü pek mütevazi bir cenaze töreni ile gömülmüştü.

Orduda tasfiye:

1960 Ağustos ayının ilk günleri «Orduda yapılacak tasfiyeler» hakkındaki hazırlıklar ve bunlara ait ilânlarla geçmiştir. Hâdiseyi önce Cumhuriyet gazetesi bildirmiş ve 5.000 subayın en kısa zamanda emekliye ayrılacaklarını ilân etmişti. Demokrat Parti zamanında toplu olarak 4 -5 hâkimin emekliye sevkedilmeleri Adliye teşkilâtında âdeta panik yaratmış, hükûmetin böyle bir tasarrufta bulunması muhalefet partileri ve mu-

halif basın tarafından geniş tenkitlere yol açmıştı. Şimdi 5.000 subayın birden emekliye sevkedilecekleri haberi halk arasında şaşkınlık doğurmuş ve bu havadisin mutlaka yalan olduğu ve tekzip edileceği kanaatini uyandırmıştı. Fakat ertesi günü öğle radyosunda Millî Birlik Komitesi üyelerinden Orgeneral Fahri Özdilek, önce kendisinin emeklilik istediğini söyleyerek haberi doğrulamıştı. Ancak emekliye sevkedilecek subay adedi 5.000 değil, 7.000 idi.

Subayların tekaütlüklerine âmil olan sebepler arasında yaşlılık belki de en sonda geliyordu. Birinci sebep subayın Demokrat Parti ile uzaktan yakından bir ilgisinin bulunup bulunmadığı, yahut tutumunda C.H.P. aleyhtarı bir söz sarfedip sarfetmediğiydi. İkinci sebep atak, hareketli ve icabında Millî Birlik Komitesi üyelerine karşı cephe alabilecek sert karakterli bulunup bulunmadığıydı. Bundan sonra da ordu kadrolarındaki şişkinliği hafifletmek geliyordu.

Tekaüde sevkedilecek subaylara peşinen rütbelerine göre 20 ile 40 bin lira arasında toptan bir para ödeniyor, bundan sonra da aldıkları maaşın yüzde 70'i kadar aylık ödeneceği temin ediliyordu. Böyle câzip imkânlar karşısında tekaüde sevkedilen 225 generalle 7.000 subay tek itiraz sesi yükseltmeden Millî Birlik Komitesi kararlarına boyun eğiyorlardı. Ayrıca bunlardan çoğuna yeni ihdas edilen «Sivil Savunma uzmanlığı» ve diğer devlet dairelerinde, iktisadî devlet teşekküllerinde yeni vazifeler verilerek aylık gelir imkânları artırılıyordu.

Subayların tekaüt listelerinin tanzim işi bitince, Devlet Başkanı Gürsel ve Başbakanlık müsteşarı Alpaslan Türkeş İstanbula geldiler. Gürsel Florya köşkünde kalıyor, yorgunluğunu gideriyor, kendisinin ikinci Atatürk olduğu havasını uyandıracak şekilde ve tıpkı onu takliden halkla temaslarda bulunuyor, konuşmalar yapıyordu.

9 Ağustos 1960 günü orduda yapılan tasfiyelerin diğer resmî dairelerde de yapılıp yapılmayacağı hakkındaki soruya ve diğer sorulara Florya'da Gürsel şu cevapları vermişti:

«Diğer devlet dairelerinde vaziyet ordudakine benzemedi. Ordu mütemadiyen subay yetiştirmiş ve politika bol bol rütbeler dağıtmış ve ordu bünyesi, üst kademelerinde, bünyenin taşıyamayacağı kadar büyük bir kesafet meydana gelmişti. Orduda da böyle bir ameliye zarurî idi ve yapıldı. Diğer devlet dairelerinde eskilerin kötü işlerine âlet olanlar tasfiye edilecek, çalışma kabiliyetini kaybetmiş bulunanlar da kanunî yollarda, vazifelerinden ayrılmaktadırlar. Binâenaleyh orduda olduğu gibi, diğer devlet dairelerinde bir tasfiye zarurî değildir. Amma yüksek kademelerde yeni anlayışa göre dinamik çalışmayı sağlamak bakımından kilit noktalarında bu iş yapılmaktadır ve yapılacaktır.»

Devlet ve Hükûmet Başkanı Cemal Grüsel müteakiben basın mensuplarının muhtelif suallerine de şu cevapları vermiştir:

SUAL: Anayasa için referandum ne zaman yapılacaktır?

CEVAP: Anayasa tekemmül edince olacaktır. Ne vakit hazır olursa o vakit yapılacaktır.

SUAL: Siyasî faaliyete ne zaman müsaade edilecektir?

CEVAP: Zamanı gelince serbest bırakılacaktır.

SUAL: Yeni parti kurmak için yapılan müracaatlara siyasî faaliyetler serbest bırakıldıktan sonra mı müsaade edilecek?

CEVAP: Bazı kimselerin parti kurmak arzuları oluyor. Bundan haberdarım. Bazı bilgilerim var. Var amma bunların ciddî bir faaliyeti yoktur. Belki bunlar Demokrat Partinin akibeti belli olduktan sonra faaliyetlerini arttıracaklardır. Çok parti kurulmasının fayda sağlayacağı kanaatinde değilim. Bazı Batı devletle-

rinde olduğu gibi sayısız partiler düzeni bozmaktadır. Bizde de böyle olmasını arzu etmem. Türkiyede bir Sosyalist parti vardır. Onların faaliyetine müsamaha ettim. Sosyalist bir parti Türkiye için zararlı değildir. Belki de faydalı olacağı kanaatindeyim. İşin içine kötü maksatlar girmedikçe. Ama görüşüme göre, bu parti sahneye çıkacak kadar kuvvetli değildir.

Aslında subaylardan hangilerinin tekaüt edilecekleri kararlaştığı hâlde yekûnu daha fazla arttırabilmek ve çoğuna da bizzat teklifleri kendilerine yaptırabilmek için 20 Ağustos 1960 tarihine kadar mühlet verilmişti. Tekaütlüğünü isteyen subay emekli sandığına müracaat ediyor ve kendisine her türlü kolaylık derhal gösterilerek muamelesi yapılıyordu.

Komite'nin emniyeti :

Millî Birlik Komitesi üyeleri aralarından dört kişiyi seçerek kendi emniyetlerini koruyacak bir heyet vücude getirdiler. Bu teşkilâta Suphi Karaman'ın teklifi ile «Emniyet kontrol koordinasyon servisi» ismi verildi. Bu heyette emniyeti Numan Esin, kontrolü Orhan Kabibay, koordinasyonu Suphi Karaman ve servisi de İrfan Solmazer temsil ediyordu. Emniyet Grupunun başkanlığını da Orhan Kabibay yapıyordu. Kabibay 3 Ağustos 1960 günü Millî Birlik Komitesinin yaptığı toplantıda «İnkılâp Mahkemeleri Kanunu» nun çıkarılmasını, ayaklanması muhtemel Demokrat Partilileri bu yeni kanunla cezalandırmak gerektiğini ifade etti. Uzun tartışmalardan sonra Orhan Kabibay'ın bu teklifi kabul edildi.

6 Ağustos 1960 akşamı Florya'dan yaveri Ağasi Şen ile birlikte Heybeliadaya gelerek İnönü ile bir kaç saatlik görüşme yapan Devlet Başkanı Gürsel'in, bu konuşmanın neticesi olarak «İnkılâp Mahkemeleri Kanunu»na muvafakat ettiği de düşünülebilir. Adliye Vekili

Abdullah Polat Gözübüyük, 13 Ağustosta yaptığı basın toplantısında inkılâp Mahkemelerinin 14 Ağustos Pazartesi günü faaliyete geçeceklerini bildirmesine rağmen bu mahkemeler o gün kurulamadı.

1960 Ağustosunda Türkiyedeki kara ordusunda bütün subay sayısı 14.350 kişi civarındaydı. Hemen bunun yarısına yakın bir kısmının emekliye sevkedilmesi NATO câmiasında da endişeler yaratmış, fakat bu tasfiyenin ordu gücünde her hangi bir noksanlık vücude getirmeyeceği temin edilmişti.

11 Ağustos 1960 günü saat 10.00 da uçakla İstanbuldan Eskişehire gelen Devlet Başkanı Gürsel burada 4 üncü Hava Üssü sinema salonunda subaylarla bir görüşme yaparak onlara emeklilik konusunda şunları söylemişti:

«Bugünün meselesi Silâhlı Kuvvetlerde yapılan bir ameliyedir. Bir ordu 30 sene muharebe etmezse, mutlaka bir ameliyeye ihtiyaç vardır. Halbuki biz 38 seneden beri muharebe etmiyen bir orduya sahibiz. Bir yerde de söylediğim gibi, Kara Ordumuzda 50 generallik kadrosu olduğu hâlde 240 a yükselmiş, albay ve yarbay kadroları da böyle.

O hâlde bir ameliyeye mutlaka ihtiyaç vardır. Bunu biz yapmasaydık, bizden sonra gelecek hükûmet yapacaktı. Fakat, bizim kadar ordu mensuplarını tatmin edemiyecekti.»

Gürsel daha sonra vilâyet balkonundan Eskişehirlilere hitap ederek şöyle demiştir:

«İslâmiyet mukaddes bir müessesedir. Bu müessese, vatandaşları birbirine düşürmek için değil, bilâkis ihya etmek, birbirine kardeş olarak yaklaştırmak içindir. Ve şu da muhakkaktır ki, İslâmiyet Allah ile kul arasındaki mukaddes bağlantıdır. İslâmiyet gerici değildir. Kemale doğru götürücü, yükselticidir. Mübarek bir müessesedir. Bunu anlamadığımız için, bize tersine anlatanlar bedbaht insanlardır. Bizi, bir lokma, bir hır-

ka peşinde koşturmak ve alıştırmak isteyenler gafil insanlardır. Aslında İslâm olan bir lokma ile bir hırka peşine takılmaz. Bilâkis, İslâm olan insan, en büyük kemale, en yüksek geçim seviyesine yükselmeye lâyık olan bir mahlûktur. Tanrı bize çalışınız diyor, o hâlde çalışacağız, çok çalışacağız. Yüksek, müreffeh bir hayata varacağız. Bu yapıcı ve yükseltici medeniyet âleminde bir lokma ve bir hırkanın aslâ yeri olamaz. Dünyaya bir vazife için geldik. Şayet, yalnız ahireti düşünürsek, vazifemizi yapmamış oluruz. Çalışacağız ve bu medeniyet âleminde yükseleceğiz. Tanrı durmadan yaratan bir kudret olurken, bizler onun kulları olarak avare hayat geçiren insanlar olamayız. Biz de daima yaratıcı olarak kendimizi, ailemizi, milletimizi yükseltmeliyiz. Cennet perişan insanların yeri değildir. Çok büyük işler yapmış kimselerin ahlâklı ve çok çalışkan insanların yeridir.»

Gürsel, akşam saat 17 de uçakla Eskişehirden Ankaraya dönmüştü.

Türk Kültür Dernekleri açılıyor :

Türk Kültür Dernekleri 17 Ağustos 1960 günü Ankaradaki Atatürk Bulvarındaki merkez binasında saat 17 de açılmıştır.

Merasimde Devlet Başkanı Gürsel, Maarif Vekili Prof. Fehmi Yavuz, Millî Birlik Komitesi üyeleri ve basın mensupları hazır bulunmuştu. Açılış Genel Başkan Celâl Homris tarafından yapılmıştı.

Homris açılış konuşmasında derneğin tamamen partilerin üstünde bir teşekkül olduğunu, partili, partisiz bütün vatandaşların bu teşekkülde vazife almalarının ve millî eğitim seferberliğinde mühim hizmetler görecek olan derneği hizmetin birer vazife olduğunu memleketsever her Türkün bu vazifeye kendisini hasretmesini rica etmiştir. Bilâhare Devlet Başkanı Orge-

neral Cemal Gürsel derneğin gayeleriyle ilgili bir konuşma yapmıştır.

Gürsel konuşmasında, kurulan bu derneğe büyük vazifeler düştüğünü, parolanın sadece «çalışmak, çalışmak, çalışmak» olduğunu, girişilecek kalkınma seferberliğinde üniversitelerimize öncülük vazifesinin düştüğünü belirterek büyük bir boşluğu dolduracak olan Türk Kültür Derneklerinin memleket için hayırlı olmasını temenni etmiştir.

Gürselden sonra, Maarif Vekili Fehmi Yavuz ve diğer bâzı profesörler birer konuşma yapmışlardır.

Türk Kültür Dernekleri idare heyeti şöyle teşekkül etmişti: Başkanlığa avukat Celâl Homris, genel başkan yardımcılığına Ali Çankaya, genel sekreterliğe Mehmet Deligönül, genel idare kurulu üyeliklerine Abdülkadir İnan, Hikmet Aslanoğlu, Azmi Güleç, İsmail Baha Sürelsan, Refik Durlu, denetleme kurulu üyeliklerine Rafet Durlu, denetleme kurulu üyeliklerine Rafet Körüklü, Nurettin Hazar, Kâzım Bilge, haysiyet divanına Nuri Kodamanoğlu, Ekrem Üçyiğit, Yusuf Danışman, Bahattin Ertana, Prof. Halit Evliya seçilmişlerdi.

Verilen bir önerge ile Devlet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'e derneğin fahrî genel başkanlığının tevcihi teklifi ittifakla kabul edilmişti.

İnkılâp Mahkemelerinin ilânı :

27 Mayıs ihtilâline karşı koyması muhtemel Demokrat Partililer için hazırlanmış bulunan 63 numaralı İhtilâl Mahkemeleri Kanunu 19 Ağustos 1960 cuma günü ilân edilmişti. Bu kanunun tam metni şöyleydi:

Madde 1 — Bakanlar Kurulunca gösterilecek lüzum üzerine Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesince yeteri kadar sabit veya gezici inkılâp mahkemeleri kurulur. Bu mahkemelerin merkezleri ile kaza çevreleri Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesince tâyin edilir.

Madde 2 — Bu mahkemeler bir başkan ile iki üye ve bir savcıdan teşekkül eder.

Her mahkeme için iki yedek üye ile yeter sayıda savcı yardımcısı da bulunur.

Bu mahkemelerin hâkim, savcı ve bunların yedek ve yardımcıları Bakanlar Kurulunun bir misli fazlasiyle göstereceği adaylar arasından Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesince seçilir.

Görevleri :

Madde 3 — İnkılâp mahkemeleri :

I — Türk Ceza Kanununun ikinci kitabının birinci babının birinci, ikinci ve dördüncü fasıllarında yazılı suçları işleyenleri,

II — Türk Ceza Kanununun ikinci kitabının beşinci babının birinci faslında yazılı suç işlemeye tahrik fiilleriyle, ikinci faslında yazılı cürüm ikaı için cemiyet teşkil etmek suçlarını işleyenleri,

III — Devlet Başkanının veya Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesi üyelerinin veya Bakanların şahıslarına karşı her ne surette olursa olsun kavlen veya fiilen tecavüz edenleri,

IV — Yukardaki bendlerde yazılı haller haricinde, Millî İnkılâp hareketine ve esaslarına karşı ve bunlara zarar verebilecek şekilde her ne surette olursa olsun propaganda yapanları veya telkinde bulunanları veya haber yayanları veya nakledenleri veya herhangi bir faaliyette bulunanları, muhakeme eder.

Bu kanunun tatbikinde sıfat ve memuriyetler nazarı itibare alınmaz.

(1 No. lu geçici kanunun 12 nci maddesi hükmü mahfuzdur.)

Cezalar :

Madde 4 — 3 üncü maddede yazılı suçları işleyen-

ler hakkında fiil teşebbüs derecesinde kalsa dahi 5 yıldan 15 yıla kadar ağır hapis cezası hükmolunur.

Vahim hallerde ölüm cezası hükmolunur.

3 üncü maddede yazılı suçlar, ceza kanununda daha ağır bir cezayı mucip ise o kanundaki cezalar hükmolunur.

Usul hükümleri :

Madde 5 — İnkılâp mahkemelerince, 3005 sayılı kanun hükümleri uygulanır.

Madde 6 — Savcı tahkikatın icrası ve ikmali zımmında sorgu hâkiminin bilcümle yetkilerine sahiptir. Tevkif ve tahliye kararları tasdike tabi değildir. Tevkif kararlarına karşı vuku bulacak itirazı mahkeme başkanı tetkik eder. Başkanın vereceği kararlar kesindir.

Savcının takipsizlik kararları, mensup bulunduğu mahkeme başkanının tasdiki ile tekemmül eder.

Madde 7 — İnkılâp mahkemelerinin başkan, üye ve zabıt kâtipleri ceza muhakemeleri usulü kanununun 21 inci maddesinde yazılı haller dışında kalan sebeplerle reddedilemezler.

Madde 8 — İnkılâp mahkemeleri kararları kesindir. Ancak savcı ve maznun tefhim tarihinden itibaren üç gün içinde, mahkemeden, kararın tekrar gözden geçirilmesini talep edebilir.

Mahkeme talebi yedi gün içinde tetkik ve tahkik ile kesin kararını verir.

Madde 9 — Bu kanunun şumulüne giren suçlar inkılâp mahkemesi savcıları tarafından izin alınmaksızın resen takip olunur.

Ancak şikâyet ve muvafakate müteallik hükümler mahfuzdur.

Madde 10 — Bu kanunun şumulüne giren suçların ihbarı üzerine mahallin Cumhuriyet Savcısı, keyfiyeti derhal inkılâp mahkemesi savcısına bildirmekle beraber

inkılâp mahkemesi savcısının işe el koymasına kadar gereken tahkikatı yapar ve evrakı inkılâp mahkemesi savcısına gönderir.

İnkılâp mahkemeleri savcıları yapacakları tahkikat ve takibat dolayısiyle bütün makam ve memurlardan her türlü malûmatı istiyebilir.

Ve gereken vasıtalardan istifade edebilirler.

Gerek doğrudan doğruya, gerek zabıta veya silâhlı kuvvetler mensupları vasıtasiyle her türlü tahkikat yapabilirler. Bütün silâhlı kuvvetler ve zabıta makam ve mensupları, bu mahkemeler savcılarının, tahkikat, takibat veya infaza ilişkin emirlerini yerine getirmekle ödevlidirler.

Bu emirleri yerine getirmeyenler hakkında fiil kasten işlendiği takdirde 5 yıla kadar ağır hapis, ihmal ile işlenmiş ise 5 yıla kadar hapis cezası hükmolunur.

Emirler yazılı olarak verilir.

Madde 11 — İnkılâp mahkemelerinin kendilerini görevli ve yetkili saydıkları işlerde diğer mahkemeler görev ve yetki iddiasında bulunamazlar.

Çeşitli hükümler :

Madde 12 — İnkılâp mahkemelerinin başkâtip, kâtip, mübaşir, odacı, emanet memuru, adlî tabibi ve diğer lüzumlu memurları ve hizmetlileri Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesi Sekreterliğinin tasvibiyle devlet teşkilâtından temin olunur.

Madde 13 — Bu kanuna göre görevlendirilecek hâkim ve savcılarla diğer memur ve hizmetlilerin, her türlü özlük hakları mahfuz olup, bu haklarını mensup oldukları bakanlık bütçelerinden almağa devam ederler. Bunlara ve icabında hariçten görevlendirilecek olanlara verilecek ücretler Bakanlar Kurulunca belirtilecek esas ve miktarlara göre verilir.

Bulundukları yerin dışında bir mahalle gönderilenlere ayrıca kanunî harcırahları ödenir.

Madde 14 — İnkılâp mahkemeleri faaliyetine Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesinin kararları ile son verilir.

Geçici madde — 1960 malî yılı zarfında bu kanunun gerektirdiği masraflar bütçenin tasarrufu mümkün tertiplerinden Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesi bütçesinden bu maksatla açılacak tertibe gerektiği miktarda Maliye Bakanlığınca aktarılacak tahsisattan karşılanır.

Madde 15 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Gürsel'in İzmirlilere hitabesi :

18 Ağustos 1960 Perşembe günü uçakla Ankaradan İzmire gelen Devlet Başkanı Gürsel, hükûmet konağı balkonundan İzmirlilere hitaben bir konuşma yapmıştı.

Gürsel'in bu konuşmasında eski idareyi kötülemek için artık şehitlerden, Harbiyeyi imha plânlarından bahsetmediğini görüyoruz. Gürsel İzmirlilere sabah saat 10.30 da şunları söylemiştir :

Aziz vatandaşlarım;

«Hâdiseleri biliyorsunuz. Memleketi karmakarışık bir idareden, karanlığa doğru giden bir istikametten, âkibeti tâyin edilemeyecek kadar fecî bir tutumdan kurtarmak için matbuatımız gençliğimiz ve aklı eren bütün vatandaşlarımız işin içinden çıkamadılar.

Silâhlı Kuvvetler buna kani olunca, harekete geçmeğe ve bu zalim zümreyi milletin başından bertaraf etmeğe karar vermiştir. Kendilerini çok kuvvetli, yıkılmaz, devrilmez, içte ve dışta büyük itibara mazhar olduğunu zanneden bu adamlar, gördünüz ki birkaç saat içersinde hemen yuvarlandılar. Bu kadar kısa ve bu kadar âni yıkılışın sebebi nedir biliyormusunuz aziz vatandaşlarım? Sebebi şudur: Günâhkârdılar. Günâhlarını müdriktiler ve bu mânevî tazyik altında korkaktılar.

Ve böylece de iki saat içinde yıkılıp gittiler.

Aziz vatandaşlarım,

On sene devam eden bu idare, itimad edin ki ilk günden beri memleketi tahrip etmeğe başlamıştı. Bir rivayet var, bir iddia var: 1954 senesine kadar gayet iyi idare ettiler. Hayır, aslâ iyi idare etmediler. Yalnız şunu yaptılar, memleketin mevcut vaziyetini mevcut imkânlarını bol bol sarfettikleri için, herkes ortalıkta bir ferahlık hissediyordu. Bu ferahlık aslâ ciddî olmayan yalancı bir ferahlıktı. O devirde şu rıhtımların yol vermez derecede Avrupa mallarıyla dolup taştığını siz benden iyi biliyorsunuz. Bunlar nereden ve nasıl geliyordu? İşte bunlar milletin hazinesini bir parça kuvvetli bulundurmak için yığmış olduğu paraların ısrafından ileri geliyordu ve tabiî hoş gözüküyordu.

Siz aslını esasını bilmeyen insanlar ve belki hepimiz hoş görüyorduk. Artık bolluklara kavuştuk diyorduk. Fakat işin içyüzünü bilenler daha 1950 den bir sene sonra bu gidişin bu memleketi felâkete götüreceğini anlamışlar, hissetmişler ve mümkün olduğu kadar etraflarına duyurmak istemişlerdir. Fakat eldeki paralar ve miras bitip de 1954 senesi geldiği zaman sıkıntılar, borçlar başlamıştır. Dahilde borç, hariçte borç, Türk milletinin kaldıramıyacağı kadar kabarmıştır. Ve bittabî bu hesapsız gidişin neticesi de memlekette hayat pahalılığının artmasına ve memleketin orta ve ondan aşağıki sınıfının perişan bir hale düşmesine sebep olmuştur. Buna karşı sızlanmaları önlemek için ne tedbir alınabilir? Doğru yolu bulmak hakikat yoluna girmek ve aklın, kitabın istediğini yapmak hayır, onlar bu yola girmemişler, milletin hürriyetlerine tecâvüz yoluna düşmüşlerdir.

Aziz hemşehrilerim,

Hürriyet ferd olarak şerefimizdir. Hürriyet toplum olarak haysiyetimizdir ve bizim hayatımızın, varlığımızın en teminatlı bir müessesesidir. Hürriyetlerimize te-

cavüz edildiği zaman içimiz ve ruhumuz derin bir ıztırabla taşmalı ve uzanan eli mutlak kırmalıdır. O günleri yaşadınız, vatandaşlar birbirleriyle memleket meselelerini olsun konuşamaz hale gelmişlerdi. Nereye gidiyoruz? Ne olacağız diye birbirimize soruyorduk, fakat şüphe içinde soruyorduk. Acaba o tarafa aksettirilir de başımıza bir felâket gelir mi diye. Böyle bir cemiyet olamaz, böyle insanlık olamaz. İnsan vatanında vatanının ve milletinin her türlü derdlerini serbestçe konuşabilmelidir, çarelerini serbestçe araştırabilmelidir. Herşey politikaya dökülmüştü, her vazife politikacınındı, her iş politikacınındı, banka kredileri politikacınındı veya politika maksadına matuftu. Bu yüzden köylülerimizi, işin esasını çok iyi kavrayamayan o masum suretiyle tahammül edemiyecekleri kadar borçlara sokmuşlardı. Bugün Türk köylüsünün Ziraat Bankasına olan borcu bir buçuk milyar lira raddesine varmıştır. Kısır sahalarda yaşayan köylü vatandaşlarımız şimdi bu borcu nasıl vereceğiz diye iztırap içinde kıvranmaktadır. Fakat biz köylülerimizin ve milletimizin temelini teşkil eden bu âsil insanların yüreklerinde duydukları acıyı kalblerimizde onlardan çok hissediyoruz.

Onların zannettikleri gibi gırtlaklarına sarılacak, ille bu borcu ver diye tazyik edecek insanlardan değiliz. Onun elemî benim, onun ıztırabı benim, onun ferahlığı benimdir. Borcunu veremiyecek fakir köylülerimizin borçlarını uzun vâdeli taksitlere bağlamak suretiyle ve onları tazyik etmeden tahsil etmek kararındayız. Ve öyle yapacağız. Varlıklı köylü vatandaşlarımızın borçlarını ödemesi lâzımdır. Çünkü Ziraat Bankası bugün meflûç bir hale gelmiştir.

Aziz İzmirliler,

Bu politika ihtirasının ve onun husule getirdiği şuursuzluğun memlekette yaptığı tahribat büyüktür. Bu

tahribatın başında milleti ikiye düşürecek tertiblerin alınması gelir. Öyle bir hale geldi ki, birbirimizi bir düşman gibi görmeğe başladık. Niçin, niçin arkadaşlar?

Ben şu memleketin kalkınması için bir türlü düşünebilirim, sen de başka türlü düşünebilirsin. Bu düşünceler bizim birbirimize düşman olmamız için bir sebep midir? Bu, aslâ olmamalıdır. Bu memlekette kül halinde bir millet olduğumuzu ve birbirimizi saymamızı, sevmemizi mutlak bilmemiz icap ettiğini anlamalıyız.

Aziz İzmirliler,

El altından bir takım propagandalar yapılmaktadır. Yılan ölmemiş, fakat fırsat buldukça başını kaldırmaktadır. Yalan yanlış haberler neşrediyorlar. Bunlara inanmayınız.

Sizleri muhabbetle ve sonsuz saygı ile selâmlarım aziz İzmirliler.»

Bir taraftan kardeşlikten, memleketteki ikiliği ortadan kaldırmak isteklerinden ve Millî Birliğin kurulması arzularından bahseden Devlet Başkanı bir taraftan da bahusus Egede daima C.H.P. lilerden fazla bulunan Demokrat Partililer için: «Yılan ölmemiş, fırsat buldukça başını kaldırmaktadır» tabirini kullanmıştır. Devlet Başkanının bu işareti C.H.P. liler için bir parola olmuş ve bundan sonra tevkif edilmeyen bütün Demokrat Partili vatandaşlara «KUYRUK» denilmeğe başlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanının işareti ile başlıyan bu «kuyruk» edebiyatının piyaasya çıkmasiyle C.H.P. ve D.P. liler arasındaki kırgınlık ve ayrılık 27 Mayıstan önceki devirlerde asla tesadüf edilmeyecek şekilde, vatandaşlar arasında tam bir ikilik yaratmıştır.

Yassıadaya sevkedilen Demokrat Parti mensuplarının ne zaman sorguya çekilecekleri hakkındaki soruya 23 Ağustos Salı günü şu cevap verilmiştir: Ekim ayında başlıyacak olan eski iktidar mensuplarının mu-

hakemeleri Nazi Harp suçlularını yargılayan Nürenberg mahkemesindeki aleniyet usulüne göre yapılacaktır.

Gerçekten de Nürenberg mahkemesinde tatbik edilen usullere ait malûmat elde olunmuş ve Yassıada dâvaları bu sisteme göre yapılmıştır. Avrupada dört yıl devam eden ve milyonlarca insanın ölümüne sebep olan Nazi Harp suçluları ile, on yıllık iktidarları boyunca kimsenin burnunu kanatmamış bulunan Demokrat Parti liderlerinin ve mebuslarının ayni şekilde mütalâa edilmeleri, C.H.P. muhalefetinin on yıl boyunca bir kısım insanları nasıl tesir altına almış olduğunun canlı bir delilidir.

10 Bakan azlediliyor :

26 Ağustos 1960 Cuma sabahı gazetelerini alan vatandaşlar hayretler içinde kalmışlardı. Birgün önce hiç bir sızıltı, hiçbir şikâyet veya memnuniyetsizlik mevcut değilken bir gece yarısı kararı ile on bakan birden azledilmişti. Bu hususiaki tebliğ şöyleydi:

«Millî Birlik Komitesince Bakanlar Kuruluna mensup aşağıda adları yazılı kimseler görevlerinden affedilmişlerdir.

Devlet Bakanı Şefik İnan, Adalet Bakanı Abdullah Pulat Gözübüyük, Bayındırlık Bakanı Daniş Koper, Ticaret Bakanı Cihat İren, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Nusret Karasu, Tarım Bakanı Prof. Cahit Talas, Sanayi Bakanı Muhtar Uluer, Basın Yayın ve Turizm Bakanı Zühtü Tarhan, İmâr ve İskân Bakanı Orhan Kubat.»

Ertesi gün 27 Ağustos 1960 ta Millî Birlik Komitesi azledilen bakanların yerine vazife görecekler için şu tebliği neşretmişti:

1 — Adalet Bakanlığına asaleten ve Devlet Bakanlığına vekâleten Âmil Artus,

2 — İmar ve İskân Bakanlığına asaleten, Millî Eğitim Bakanlığına vekâleten Profesör Fehmi Yavuz,

3 — Devlet Bakanlığına vekâleten, İçişleri Bakanı Tümgeneral Muharrem İhsan Kızıloğlu,

4 — Bayındırlık Bakanlığına vekâleten, Ulaştırma Bakanı Sıtkı Ulay,

5 — Ticaret Bakanlığına vekâleten, Gümrük ve İnhisarlar Bakanı Fethi Aşkın,

6 — Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına vekâleten bu bakanlık müsteşarı Doktor Nusret Fişek,

7 — Tarım Bakanlığına vekâleten bu bakanlık müsteşarı Reşat Aktan,

8 — Çalışma Bakanlığına vekâleten Maliye Bakanı Ekrem Alican,

9 — Sanayi Bakanlığına vekâleten bu bakanlık müsteşarı vekili Emin İplikçi,

10 — Basın Yayın ve Turizm Bakanlığına Vekâleten Dışişleri Bakanı Selim Sarper, tayin edilmişlerdir.»

Ankara Sulh Ceza Mahkemesinin kararı :

Ankara Beşinci Sulh Ceza Mahkemesi Reisi Suat Aydınlıyım tarafından 31 Ağustos 1960 tarih ve 131 sayılı bir karar yurdun her bir tarafına yıldırım telgraflarla bildirilmişti. Bu karara göre Demokrat Partinin her türlü faaliyeti resmen men edilmiş bulunyordu. Böylece yavaş yavaş ölüme doğru sürüklenen Demokrat Parti için yeni bir idam fermanı daha imzalanmış oluyordu. Anadolu Ajansı 1 Eylül 1960 günü bu durumu şöyle ilân ediyordu:

«ANKARA, 1. (A.A.) — Anayasa ve kanunlara aykırı faaliyet ve tasarrufları ile Yüksek Soruşturma Kuruluna intikal eden ve tahkik mevzuu olan hareketleri sebebiyle Demokrat Partinin her türlü faaliyetinin men'ine ve gayrimenkul bütün emvalinin ve bankalar-

daki mevcut mevduatının ve her nevi evrak ile defterleri ve matbuasının tedbir mahiyetinde muhafaza altına alınmasına Ankara Beşinci Sulh Hukuk Mahkemesince karar verilmiştir.»

Esasen daha önce Millî Birlik Komitesi tarafından yayınlanan bir tebliğ gereğince parti faaliyetleri men edilmiş ve genel merkez başta olmak üzere parti merkezleri mühürlenmiş ve evraklarına el konulmuştu. Ayrıca bankalardaki mevduat da dondurulmuştu. 5. Sulh Ceza Mahkemesi hâkimi Suat Aydınlıyım tarafından alınan kararla da bu durum kanunî şekle ifrağ edilmiş bulunmakta ki, bu karar üzerine Türkiyedeki bütün D.P. teşkilâtı mühürlenmişti. En az 50 bin kapıya kilit vurulmuştu.

Bu durumu Türkiyede yalnız bir gazete ve yalnız bir yazar kaleme alabilmişti. Bu gazete Havadis ve fıkra yazarı da Orhan Seyfi Orhon'du. O günün terör havası içinde böyle bir fıkrayı kaleme alabilen Orhan Seyfi Orhon'un bu fıkrasını aynen naklediyorum:

«Acıdım» :

«Siyasî ömrünün hesabını (5624) gün diye, hemen bir çırpıda yapıveren Halk Partili gazetenin, yıkılışını sevinerek haber verdiği Demokrat Partiye acıdım. Onun bu fâni varlık sahnesinden çekilişi bir zaruretti. Ona acımadım. On dört yıl önce, 7 Ocak 1946 da o kadar güzel ümitlerle doğan bu partinin, kendi başındakilerin yaptığı bunca işlerden sonra, eşi görülmemiş hakaretler, lânetler, nefretlerle batışı hüznüme dokundu.

Hiçbir ümidin doğuşuyla batışı arasında bu kadar ayrılık görülmemiştir. İyi niyetlerle partiye katılmış suçsuz insanlar bednâm ve perişan edildi. 14 yıl önce yeni parlayan bir yıldıza bakar gibi gözlerini göğe kaldıranların başlarını yere eğdiler.

Gerçekten suçluların çekecekleri cezalara karşı merhametim yoktur. Benim merhametim bu partiye katılmış idealist insanların kaybettikleri ümitleredir. O ne sevinç doğuşuydu. O ne beklenilmeyen şaşaalı fecirdi! Mutlu günler görmek istiyen halkın gözleri ona çevrilmişti. Adı gibi programı da memleketin dileğine uyuyordu. Bir seçim haksızlığına uğramasa 1946 da iktidara gelecekti. 1950 de görülmemiş bir zafer kazandı.

Halk Partisi bile hâlâ 1950 de yol açıp onu iktidara geçirmekle öğünmektedir. Ama, bu duygusunu değiştirmeseydi, Demokrat Parti bu duruma düşmiyecekti. Siyasî terbiyemiz çok yükselecek, memleket çok şey kazanacaktı.

Tecrübeli eski partinin ünlü lideri bu partiyi bağrına basmadı. Ona yabancı gözüyle baktı. Siyasî aile hayatımızın meşru bir çocuğu sayıp elinden tutsaydı, böyle olmayacaktı. İddia ettiği gibi, çok partili bir nizamı kurmak dileseydi, zerrece kin duymadan iktidarların el değiştirmesini, demokrasinin gelişmesini isteseydi, işler çok değişecekti. Hayata ilk adımını atan bu nevzada en az bir amca şefkati gösterseydi, korusaydı, yedseydi, sevseydi bu sonuca varmıyacaktık. Aradan geçen yılların ne feyizler bırakacağını tahmin edemem!

Bunu yapması lâzımdı. Yapabilirdi de, fakat yapmadı. Elinden tutacağına ayağına çelmeler taktı. Doğru yola götüreceğine uçuruma doğru itti, bağrına basacağına boğazını sıktı... Bu yüzden tabiatın değişmez kanunu hükmünü yürüttü:

Varlığını tehlikede gören her mevcut gibi o da nefsini korumak kaygısına düştü. Dişlenmesi, tırnaklanması, döğüşmesi icabetti. Diş dişe, boğaz boğaza bir ölüm kalım savaşı başladı: Baba nasihatleri, şefkatli sözler yerine, düşmanca yermeler, lânetler, küfürler... Sevmeler, okşamalar yerine yumruklar, tekmeler, tokatlar...

Tecrübesiz genç, gittikçe artan bir şiddetle 'delice-

sine kendini korumaya çalışırken, nasıl bir uçuruma doğru gizli gizli itildiğini anlıyamıyordu. Gittikçe yaklaşan tehlikeyi göremiyordu. Gözleri kan bürümüş bir tehevvürle çılgın gibi dört tarafa saldırdığı sırada ayağı kayıp sonsuz bir uçuruma yuvarlandı. 14 yıl önce parlayan bütün güzel ümitlerle beraber karanlıklara gömülüp gitti.

Şimdi arkasında kalan şey: «Lânet, nefret, oh olsun, daha beter olsun!» sesleriyle karanlıkta ışıldayan gözleri!... 14 yıl önce en güzel ümitlerle doğan bu partiden kala kala bu kaldı... İşte buna acıdım!»

4 Eylül 1960 günü kabineye yeni tayinler yapılmış ve açık bakanlıklara şunlar getirilmişlerdi:

Devlet Bakanlığına eski Ankara Savcısı ve Temyiz Mahkemesi âzalarından Hayri Mumcuoğlu, Devlet Vekâletine Avukat Nasir Zeytinoğlu, Ticaret Bakanlığına Mehmet Baydur, Sağlık Bakanlığına Mehmet Raşit Beşerler, Sanayi Bakanlığına Şahap Kocatopçuoğlu, Tarım Bakanlığına da Osman Tosun tâyin edilmişlerdir.

Bu arada C.H. Partisi bütün teşkilâtına gizli bir genelge göndererek C.H.P. li avukatların Yassıadada vazife almamalarını, Demokrat Parti mensuplarının vekâletlerini kabul etmemelerini bildirmişti. Bu haberin basın tarafından ortaya çıkarılması geniş yankılar yaptı. Bazı avukatlar C.H.P. yi şiddetle protesto ettiler. En azılı kaatillerin ve cânilerin dahi müdafaalarını deruhte eden avukatlar için böyle yasaklayıcı bir kaidenin konulmasını doğru bulmayanlar oldu. Fakat karar kararda. C.H.P. li avukatlar Yassıadaya ancak seyirci olarak gidebildiler.

Eminsu kuruluyor :

5 Eylül 1960 günü Ankarada «Emekli İnkılâp Subayları Derneği» teşekkül etti. Ağustos ayında emekliye sevkedilen 7.000 subaydan bir kısmı bu cemiyeti ku-

rarak haklarının korunmasını, hattâ tekrar orduya dönmek için faaliyet gösterilmesini istiyorlardı. Kısaca ismi «Eminsu» olan bir dernek kısa zamanda İstanbul ve İzmir şubelerini de kurdu. Bu arada Millî Birlik Komitesi, o sırada Akis Mecmuasının yaptığı bir telkine uyarak lise mezunlarının askerliklerini yedek subay olarak değil de öğretmen olarak yapmaları için bir kanun kabul etti. Artık lise mezunları yedek subay olamıyor, yedek öğretmen oluyorlar ve kıta hizmetlerini de er olarak görüyorlardı. Bir anda onbin lise mezunu yedek öğretmen olarak bütün Anadoluya dağıtılıyordu.

Anayasa çalışmaları :

Yeni Anayasanın hazırlanması işi Prof. Sıddık Sami Onar'ın başkanlığındaki profesörler kuruluna verilmişti. Bunlar yeni Anayasa'nın esaslarını hazırlarken, Devlet Başkanı Cemal Gürsel, 6 Eylül 1960 günü Anadolu Ajansı vasıtasiyle neşrettiği bir tebliğle Anayasa Komisyonu üyelerinden Doçent İsmet Giritli ile Profesör Tarık Zafer Tunaya'nın vazifelerinden affedildiklerini bildirmişti. Gürsel, bu iki üyenin azillerine sebep olarak «çok titiz çalıştıklarını, böylece komisyonun çalışmalarını geciktirdiklerini» ileri sürmüştü.

İnönü seçim gününü ilân ediyor :

İnönü, 9 Eylül 1960 günü İzmir'in kurtuluş yıldönümü vesilesiyle verdiği bir beyanatta bütün memlekete seçim gününü açıklamıştı. İnönü bu konuşmasında:

«— İnkılâp devri 1961 Ekiminde vazifenin Büyük Millet Meclisine devri suretiyle nihayete erecek, millet yeni iktidarını seçecektir» demişti.

Gerçekten de seçimler 1961 Ekiminde yapılmıştı. Ancak C.H.P. Genel Başkanı, bir yıl kalan seçimlerde rakipsiz kalmak için bütün hızını en büyük rakip bu-

lunan «Demokrat Parti»nin bir an evvel yıkılmasını, taraftarlarının tasfiye edilmesini ön görüyordu. Bütün faaliyetini buna hasrediyordu.

Yassıada duruşmaları hakkında bir tebliğ

10 Eylül 1960 günü Yassıada duruşmaları hakkında Millî Birlik Komitesi tarafından bir tebliğ neşredilmişti. Bu ilk tebliği aynen naklediyorum:

Millî Birlik Komitesi İrtibat Bürosunun 1 numaralı tebliğidir:

Madde 1 — Sanıkların Yassıada'da yapılacak duruşmalarının birinci derece yakınlarından ana, baba, kardeş, eş ve reşit olmuş çocuklarının da takip etmesi sağlanmıştır.

Madde 2 — Duruşmaları takip etmek isteyenler ivedilikle adres ve yakınlık derecesini,

Millî Birlik Komitesi İrtibat Bürosu Başkanlığı Deniz Müzesi, Dolmabahçe — İstanbul adresine bildireceklerdir.

Madde 3 — Bunlardan duruşmaya katılacaklara duruşma günleri İrtibat Bürosunca adreslerine bildirilecektir.

Madde 4 — Kendilerine tebliğat yapılanlar, bildirilen duruşma günlerinden en geç üç gün evvel «Millî Birlik Komitesi İrtibat Bürosuna» başvuracaklar ve yanlarında hüviyet veya nüfus kâğıtlarını, eşleri evlenme cüzdanlarını ve üçer adet vesikalık fotoğraflarını bulunduracaklardır..»

Tümg. İrfan Baştug'un otomobil kazasında ölümü:

Yeni Ankara Valisi İrfan Baştuğ, trafik kazasında Kızılcahamam yolu üyzerinde ölmüş, bir diğeri de hafif yaralanmıştı. Bu münasebetle Millî Birlik Komitesi şu tebliği yayınlamıştı:

«Ankara Vali ve Belediye Reisi Tümgeneral İrfan Baştuğ ile şoförü Sait Özer'in Kızılcahamam civarında vuku bulan bir trafik kazasında şehit olmaları münasebetiyle Millî Birlik Komitesi Başkanlığından şu tebliğ neşredilmiştir:

«Vazife ile İstanbul'a gönderilen Ankara Valisi Tümgeneral İrfan Baştuğ ile Kurmay Yarbay Şükran Özkaya'nın Ankara'ya avdet ederken, bindikleri otomobil, 11 — 12 Eylül gecesi saat 00,30 sıralarında, Kızılcahamam'ın 20 kilometre batısında, Avdan virajları mevkiinde devrilmiştir. Feci kaza neticesinde, General Baştuğ ile arabanın şoförü Sait Özer, derhal şehit olmuş ve Kurmay Yarbay Şükran Özkaya da sol kaşı ile sol dizinden tehlikeli olmayan bir şekilde yaralanmıştır.»

55 kişinin idamı:

Yıllardır Demokrat Parti mensuplarına karşı derin bir kin ve nefret besleyen bâzı gazeteler, mahkemelerin başlamamasından büyük bir üzüntü duyuyorlar, henüz kimsenin idam edilmeyişinden dolayı sabırsızlık gösteriyorlardı. Nihayet Vatan Gazetesi 13 Eylül 1960 tarihli sayısında isimlerini de zikretmek suretiyle 55 kişinin idam edilecekleri haberini yaydı. Ertesi günü bu haberi okuyan 55 kişinin yakınları ve akrabaları ile bunları sevenler derin bir yeise ve teessüre kapıldılar. Sokaklarda dahi ağlayanlar görülüyordu. Bâzı ticaret ve iş adamları bu haberi okuyunca mağazalarını ve yazıhanelerini kapayarak evlerine çekilmişlerdi.

Ortalığın birdenbire teessüre kapılması üzerine Millî Birlik Komitesi bir tebliğ yayınlayarak bu haberin yalan olduğunu bildirdi. Ayrıca Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanı Hayrettin Şakir Perk de şu beyanatı verdi:

«— Haberi hayret ve üzüntü ile okudum, peşinen belirteyim ki, doğru değildir. Zira Yüksek Soruşturma

Kurulu olarak böyle bir netice için her şeyden önce tahkikat dosyalarının tekemmül etmesi ve bizim genel kurul hâlinde yapacağımız toplantıyı yapmış olmamız icabeder. Kaldı ki, sabıklar hakkındaki tahkikat sona ermemiştir. Dosyalar tekemmül etmemiştir. Daha evvelce de ifade edildiği gibi kurulumuz muhtemelen ancak 25 Eylül'de umumî heyet hâlindeki çalışmalarına başlayabilecektir. Bu durum muvacehesinde bahis mevzuu haberin ne derece yalan ve uydurma olduğu gayet vazıh olarak görülmektedir.»

Bir yüzbaşının, profesörlere verdiği ders:

Millî Birlik Komitesi üyelerinden Yüzbaşı Muzaffer Özdağ, Üniversite Reötörüne bütün profesörleri toplamasını ve kendileri ile bir konuşma yapacağını bildirdi. Rektör Sıddık Sami Onar, 15 Eylül perşembe günü 500 kadar profesörü Üniversite Fen Fakültesi konferans salonunda topladı. Önce kendi söz alarak şunları söyledi:

«— Türk devletinin en büyük iki kuvveti olan Ordu ve Üniversite bir araya gelerek 27 Mayıs İnkılâbını başardık. Asıl vazifemiz 27 Mayıs'tan sonra başlamış oluyor. M.B.K. ile Üniversitelerimizin işbirliği mes'ut bir şekilde devam etmektedir. M.B.K. ve onun Hükûmeti, Üniversiteyi vazifeye çağırmıştır. Bu vazifemiz mühimdir.»

Özdağ'ın konuşması:

Rektör Onar'ı müteakip alkışlar arasında kürsüye gelen M.B.K. nin en genç üyesi Muzaffer Özdağ, profesörlere şu hitabede bulunmuştur:

«— 27 Mayıs Millî Birlik hareketi çeşitli şekillerde izah olundu. Şimdi bu hareketin «nedeni» Doğu, Güneydoğu ve İç Anadolu bölgelerinde yapılacak gezilerle meydana çıkacaktır.

Ordunun vazifesi Cumhuriyeti yaşatmak ve devam ettirmektir. Son 10 yılın acı tecrübeleri meydandadır. Sür'atle değişen bir dünya içerisindeyiz. Bu değişmelere ayak uydurmamak, yarışmamak hayatımızı tehlikeye düşürebilir. Sorumlu olan Türk aydınları kendine düşen vazifeyi yapmazsa, sonu herhalde tehlikeli olur.»

Bundan sonra hocalara bir hayli ders veren Özdağın konuşması sık sık alkışlarla kesilerek dinlenmişti. Bu toplantıda çıkan bir profesör diğerine şöyle söylüyordu:

«— Bu toplantıda faraza M.B.K. ye dahil bir ilkokul öğrencisi de karşımıza çıksaydı, onun vereceği dersleri de bu kadar merakla ve alkışlarla dinlerdik.»

★

«Times» muhabirine verilen cevaplar:

17 Eylül 1960 tarihinde Devlet Başkanı Cemal Gürsel bir basın toplantısı yapmıştı. Yerli ve yabancı basın mensuplarının türlü soruları ile karşılaşan Gürsel ile Londra'da münteşir Times gazetesi muhabiri arasında şu konuşmalar geçmişti:

Soru — Sabık liderlerin duruşmalarının gayelerinden biri, kendilerinin 1924 Anayasasını çiğneyip çiğnemedikleri hususunu tesbit olacağı gibi, geçici Anayasanın birinci maddesinde bulunan Anayasanın çiğnenmesi, kelimelerinin kullanılması, hukuk bakımından bir haksızlık teşkil etmez mi? Yâni sabıkların muhakemesi başlamadan evvel zaten suçlu addedilmeleri sayılmaz mı?

Cevap — Düşük iktidar mensupları adaletin huzuruna çıkacaklarına ve yargılanmaları sonunda tebeyyün edecek suçlarına nazaran cezaları tâyin edileceğine göre, böyle bir endişe yersiz olur zannındayım.

Soru — Sabıkların müdafaası için ne tedbir alına-

cak? Şayet Türk müdafaa avukatlarının arasında yeter derecede avukat çıkmazsa müdafaa için avukat tâyin edilecek midir? Kim tâyin edecek?

Cevap — Türk kanunlarının bu hususlaki hükümlerinin tatbik edilmesinden daha tabiî ne olabilir?

Soru — Birleşmiş Milletler Beynelmilel Adalet Divanı ve diğer milletlerarası müesseselerinden müşahitlerin Yassıada mahkemelerine dâvet edilmeleri düşünüldü mü?

Cevap — Hayır.

Soru — Millî Birlik Komitesi vatandaş türkçe konuş kampanyasını destekliyor mu? Devlet Reisi şahsen destekliyor mu?

Cevap — Bu soruyu yersiz ve lüzumsuz buluyorum.

Soru — Yeni siyasî bir parti kurmak veya mevcut bir siyasî partiye girmek niyetiyle Millî Birlik Komitesinin bâzı üyeleri ordudan ayrılırlarsa aynı zamanda Millî Birlik Komitesinden ayrılmaları da lâzım mıdır? Yoksa, sivil olarak Komite üyeliğine devam edebilecekler mi?

Cevap — Millî Birlik Komitesinin bir Bakan üyesi hâlen sivil olarak Komitedeki vazifelerine devam etmektedir.

Soru — Yüzbaşı Numan Esin, 9 Eylül 1960 İzmir konuşmasında: «Memlekette taraflı, gayri âdil bir idare vardı, sadece 1959 - 1960 değil» demekle C.H.P. nin de iktidarda olduğu devri tenkid etmiş olmuyor mu? Millî Birlik Komitesi ve Devlet Reisi bu görüşü destekliyor mu?

Cevap — Herkes düşündüğünü söylemekte serbesttir. Bu soruyu konuşmayı yapan arkadaşa tevcih ederseniz herhalde daha etraflı bilgi almanız mümkün olur.

Soru — Millî Birlik Komitesinin direktifinde «köylünün boş saatleri»nin değerlendirilmesinden bahsediliyor. Bunun ne şekilde yapılacağı düşünülüyor?

Cevap — Bu hususta incelemeler ve çalışmalar ya-

pılmaktadır. Peşin hükümlere varıldığı zaman açıklama yapma imkânını bulacağım. Ancak, şu kadarını söyliyeyim ki, bu hükümler hiç bir suretle anti - demokratik olmıyacaktır.

M.B.K. Üyelerinin yurt gezileri:

Millî Birlik Komitesi Yassıada dâvaları başlamadan önce yurtta bir tarama gezisi yapmağa karar verdiler. Bu geziden maksat halka Yassıada duruşmalarının emniyet ve adâlet içinde yapılacğını telkin etmek, D.P. lilerin liderlerine karşı taşkın duygularını teskine çalışmaktı. Bu gaye ile şöyle bir gruplaşma ve gezi programı yapıldı:

«1 numaralı ekip:

Kurmay Yarbay Suphi Karaman ve Hava Kurmay Binbaşısı Emanullah Çelebi'den müteşekkil ekip 21 Eylül sabahı uçakla saat 9,15 de Ağrı'ya hareket ederek Kuzey - Doğu Anadolu bölgesinde Ağrı, Kars ve Artvin illerimizi ziyaret edeceklerdir.

2 numaralı ekip:

Kurmay Yarbay Mustafa Kaplan ve Kurmay Binbaşı Suphi Gürsoytrak'dan müteşekkil ekip 21 Eylül sabahı saat 8 de uçakla İstanbul'a hareket ederek Trakya bölgesinde Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli illerimizi ziyaret edeceklerdir.

3 numaralı ekip:

Tank Binbaşısı Dündar Taşer ve Kurmay Yüzbaşı Muzaffer Özdağ'dan müteşekkil ekip 21 Eylül sabahı saat 9,50 de uçakla İskenderun'a hareket ederek, An-

takya, Adana, Mersin, Maraş, Gaziantep ve Urfa illerimizi ziyaret edeceklerdir.

4 numaralı ekip:

Kurmay Albay Osman Köksal ve Kurmay Yarbay Kadri Kaplan'dan müteşekkil ekip 21 Eylül sabahı saat 10,40 da uçakla Samsun'a hareket ederek Kuzey Anadolu bölgesinde Samsun, Ordu ve Giresun illerimizi ziyaret edeceklerdir.

5 numaralı ekip:

Hava Kurmay Albayı Mucip Ataklı ve Kurmay Yarbay Vehbi Ersü'den müteşekkil ekip 21 Eylül sabahı saat 9,15 de uçakla Erzurum'a hareket ederek Doğu Anadolu bölgesinde Erzurum, Erzincan ve Tunceli illerimizi ziyaret edeceklerdir.

6 numaralı ekip:

Kurmay Yarbay Ahmet Yıldız 21 Eylül sabahı saat 10,40 da uçakla Trabzon'a hareket ederek Kuzey Doğu Anadolu bölgesinde Trabzon, Rize ve Gümüşhane illerimizi ziyaret edeceklerdir.

7 numaralı ekip:

Kurmay Yarbay Şefik Soyuyüce ve Yüzbaşı İrfan Solmazer'den müteşekkil ekip 21 Eylül sabahı saat 8,30 da uçakla İzmir'e hareket ederek, Batı Anadolu bölgesinde Aydın, Muğla, Denizli, Uşak ve Afyon illerimizi ziyaret edecektir.

8 numaralı ekip:

Deniz Kurmay Binbaşısı Selâhattin Özgür ve Kurmay Yüzbaşı Kâmil Karavelioğlu'dan müteşekkil ekip

21 Eylül sabahı saat 8,30 da uçakla Afyon'a hareket ederek Güney - Batı Anadolu bölgesinde Antalya, İsparta, Burdur ve Konya illerimizi ziyaret edecektir.

9 numaralı ekip:

Hava Kurmay Albayı Haydar Tunçkanat ve Yüzbaşı Rıfat Baykal'dan müteşekkil ekip 21 Eylül sabahı uçakla İzmir'e hareket ederek Batı Anadolu bölgesinde İzmir ve Manisa illerimizi ziyaret edeceklerdir.

10 numaralı ekip:

Tank Yarbayı Muzaffer Karan ve Deniz Kurmay Yarbayı Münir Köseoğlu'ndan müteşekkil ekip 21 Eylül sabahı saat 8 de otomobille İzmit'e hareket ederek Kuzey - Batı Anadolu bölgesinde İzmit, Sakarya, Zonguldak illerimizi ziyaret edeceklerdir.

11 numaralı ekip:

Kurmay Binbaşı Mehmet Özgüneş ve Jandarma Yüzbaşısı Ahmet Er'den müteşekkil ekip 21 Eylül sabahı saat 9 da uçakla Diyarbakır'a hareket ederek Güney - Doğu Anadolu bölgesinde, Diyarbakır, Mardin, Bingöl, Elâzığ, Malatya, Adıyaman ilerimizi ziyaret edecektir.

12 numaralı ekip:

Kurmay Albay Sami Küçük ve Kurmay Albay Muzaffer Yurdakuler'den müteşekkil ekip 21 Eylül sabahı uçakla saat 9 da Diyarbakır'a hareket ederek Güney - Doğu Anadolu bölgesinde Siirt, Bitlis, Muş, Van ve Hakkâri illerimizi ziyaret edecektir.

13 numaralı ekip:

Kurmay Albay Fikret Kuytak ve Kurmay Yüzbaşı Numan Esin'den müteşekkil ekip 21 Eylül sabahı saat 8 de İstanbul'a hareket ederek Marmara bölgesinde Çanakkale, Balıkesir, Bursa, Bilecik, Kütahya ve Eskişehir illerimizi ziyaret edecektir.

14 numaralı ekip:

Kurmay Binbaşı Orhan Erkanlı 21 Eylül sabahı saat 8 de otomobille Kırşehir'e hareket ederek Kırşehir, Kayseri, Nevşehir ve Niğde illerimizi ziyaret edecektir.

15 numaralı ekip:

Piyade Yüzbaşısı Fazıl Akkoyunlu 21 Eylül sabahı saat 8 de otomobille Çorum'a hareket ederek Orta Anadolu bölgesinde Çorum, Amasya, Tokat ve Yozgat illerimizi ziyaret edecektir.

16 numaralı ekip:

Kurmay Yüzbaşı Rafet Aksoylu 21 Eylül sabahı saat 8.30 da otomobille Çankırı'ya hareket ederek Çankırı, Kastamonu, Sinop illerimizi ziyaret edecektir.

17 numaralı ekip:

General Sıtkı Ulay, 26 Eylül'de Orta Anadolu bölgesinde Sivas ve Erzurum illerimizi ziyaret edecektir.

Ekipler bu gezilerinde Türk Havayollarına ait uçaklarda birer yolcu olarak seyahat edeceklerdir.»

M.B.K. üyeleri bu programları harfi harfine tatbik etmişlerdir.

Dr. Zagar Takver'in ölümü:

Yassıada'da bulunan İstanbul mebusu Dr. Zagar Takver, 19 Eylül 1960 günü kalb sektesinden ölmüştü. Dr. Zagar'ın ölüm haberi İstanbul basınında 21 Eylül günü yayınlanmıştı.

Alpaslan Türkeş'in müsteşarlıktan azli:

23 Eylül 1960 günü İhtilâlin beyni diye isimlendirilen Başbakanlık müsteşarı Alpaslan Türkeş, bu vazifeden âni olarak azledilmişti.

Alpaslan Türkeş'in azli halka şu şekilde aksettirilmişti:

ANKARA, 23 (A.A.) — Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesi üyesi Kurmay Albay Alpaslan Türkeş Başbakanlık müsteşarlığı görevinden ayrılmıştır.

Albay Türkeş'in ayrılmasına sebep, Komitedeki görevinin gelecekte daha çok olacağından hizmetin kesiksiz görülmesi, düşüncesidir. Albay Türkeş'in yerine İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Hilmi İncesulu getirilmiştir.

Bayar'ın intiharı:

25 Eylül 1960 günü Türkiye'nin üçüncü Reisicuhuru Celâl Bayar, çirkin tecâvüzlere ve bir eski reisicumhurun asla muhatap olmaması gereken hakaretlere maruz bırakılması sebebiyle büyük ızdırap duyarak intihara teşebbüs etmiştir. Bu teşebbüs farkedilerek önlenmiş ve bundan sonra da Bayar'a yapılan tecavüzler hafiflemiştir.

Bayar'ın intiharı hakkında Millî Birlik Komitesi şu tebliği yayınlamıştır:

«— Millî Birlik Komitesi Sekreterlik Bürosundan Kurmay Binbaşı Orhan Erkanlı bugün saat 18 de bir basın toplantısı tertip etmiş ve düşük cumhurbaşkanı

Bayar'ın intihara teşebbüs ettiğini açıklayarak şunları söylemiştir:

«Yassıada'da mevkuf bulunan düşük reisicumhur Celâl Bayar, 25 Eylül 1960 Pazar günü intihara teşebbüs etmiş ve vazifelilerin zamanında müdahalesi ile bu teşebbüs önlenmiştir.

Hadise şöyle cereyan etmiştir:

25 Eylül 1960 Pazar günü saat 10,45 de banyo yapmakta olan düşük Bayar, bel kayışını boğazına sararak sıkmak suretiyle intihara kalkışmıştır. Odada nöbet beklemekte olan teğmen, banyo dairesinden anormal bir ses duyarak içeri girmiş ve duruma müdahale etmiştir.

Yassıada garnizon hastahanesi dahiliye mütehassısı Dr. Yüzbaşı Ahmet Karahaliloğlu ilk tıbbî müdahaleyi yapmış ve tedaviye başlamıştır. Bilâhare adaya celbedilen Ord. Prof. İhsan Şükrü Aksel, Prof. Dr. Necmettin Polvan ve Yassıada garnizon hastahanesi baştabibi Yarbay Galip Bozalıoğlu, Bayar'ı muayene ederek gerekli tedbirleri almışlar ve durumu bir raporla tesbit etmişlerdir.

Heyetçe tanzim edilen rapor şudur:

Rapor:

İstanbul Valiliğinin vaki daveti üzerine Yassıada'ya gelerek Yassıada Kumandanlığının talebi ile sabık cumhurreisi Celâl Bayar'ı muayene ettik. Kumandanlık tarafından verilen malûmata göre, 25.9.1960 günü saat 10, 45 de Celâl Bayar banyo odasında iken kendi elleriyle yine kendi bel kayışını boğazına sararak sıkmak suretiyle intihara teşebbüs etmiş, fakat duyulan hırıltı üzerine yetişen nöbetçi subayı tarafından kurtarılmıştır. Aynı gün saat 19,30 da beraberce icra edilen muayenesinde şunlar tesbit edilmiştir:

Yatakta sırtüstü yatmakta, burnundan oksijen ve-

rilmekte, başına buz kesesi konulmuş bulunmakta idi. Yüz umumiyetle muhtekan, gözlerin etrafı ekimozlu, konjonktivalar altı kanlı, boyunda halka şeklinde ve kayışın yerine tevafuk eden bir hiperemi sahası, tek tük erozyonlar görüldü. Farenks arka duvarı hipermikdi. Damakta bir kaç peteşi mevcuttu. Vücudun diğer kısımlarının tefsirinde diz kapakları altından sathi sıyrıklardan başka bir değişikliğe rastlanmadı, yüz çizgilerinde asimetri yok, alnı, kaş, göz hareketleri her istikamette serbest ve normal, dil, boğaz hareketleri, ses çıkarma, başın ön, yan ve arka hareketleri, kol ve bacak hareketleri serbest ve normal.

Adale kuvvetleri yerinde, yatağında kendi kendine dönebiliyor, bel kemiği hassas değil, bel kemiğinde ve eklemlerde ağrılı nokta alınamıyor, tonuş ve hissiyete ve çeşitli reflekslerde bir değişiklik yok, pupilar, eşit, refleksleri normal, sağ pupila üzerinde hafif ve küçük bir kesafet var. Vazometer ve beslenme kusuru göstermiyor.

Ruhî sahada kendisiyle kolayca temasa geçilmekte, muayene esnasında verilen emirleri doğru olarak ve hemen anlıyarak icra etmekte, sorulan suallere ilgili ve uygun cevaplar vermekte, her hangi bir şuur bozukluğu göstermediği gibi teessüriyet, muhakeme, dikkat, hafıza bozuklukları arazına rastlanmamakta, ruhî davranışlarında marazî bir hâl göze çarpmamaktadır. Bu muayene esnasında Yassıadadaki hekimlerin ihtimamlarından memnun olduğunu ifade etmiş ve demiştir ki: «Doktorlar vazifelerini yaptılar ve beni kurtardılar, teşekkür ederim, fakat ben kurtulmak istemiyordum, sizlere de zahmet oldu.»

Sabah intihar teşebbüsünden evvel büyük abdestini ve idrarını etmiş, fakat hâdiseden sonra idrar etmediğini ifade eylemiş, bunun üzerine mesane ve barsaklar kontrol edilerek fazla bir dolgunluk tesbit edilememiştir. Sistemlerin muayenesinde hâlen patolojik bir

bulguya rastlanmadı. Nabız: Muntazam, dolgun, dakikada 76 a. k. b. 170/80 m.m. hg. tyeos bulundu. Kalb sesleri tabiî, ilâve ses alınamadı.

Hâdisenin başlangıcından itibaren daimi olarak başa buz tatbik edilmiş, 11,00 dan 16,00 a kadar devamlı, bilâhare durum iyiye gittiğinden, subjektiv mahiyette kayde değer şikâyetleri (göz kararması ve temporal nahiyedeki ağrı) kalmadığından objektiv bakımından da yüzündeki ihtikan azaldığından fasılalı oksijen verilmiştir. Hastaya başlangıçta kardiotonik, k.c. vitamini ve manetol tatbik edilmiştir. Saat 17,00 de limonata istemiş ve kendisine 1 bardak limonata verilmiştir.

Saat 18,30 da açlık hissediyorum demesi üzerine ve likit yerine geçeceğinden kendisine çorba, komposto ve haşlanmış patates verilmiş, bunları iştiha ile yemiştir.

Saat 19,30 da raporun yukarı kısmında zikredilen muayene bulguları tesbit edilmiştir. Şimdiye kadar yapılan tıbbî müdavat uygun bulunmuş, bundan sonra alınacak tedbirler hakkında şu karara varılmıştır:

1 — Beyindeki ihtikan gözönünde tutularak konvülziv bir nöbeti önliyebilmek için, sabahleyin bir tablet epdantion simple, yatarken bir tablet epdantion compoze.

2 — Uykusuzluk vukua geldiğinde gece ayrıyeten 10 santigramlık bir luminal tableti.

3 — C vitamini, bekompleks verilmesi,

4 — İhtiyaca göre koramin ve emsali tarzında analeptikler tatbiki ve prevantif olarak antibiyotik tatbikine ve ihtiyaca göre, gene kesik tarzda oksijen verilmesine ve 24 saat devamlı ve daha sonra icabına göre başına buz tatbikine.

5 — Kâfi miktarda likit ve tuz, yağ ve proteinden fakir, muvakkat ve ihtiyaca göre rejim tatbikine,

6 — Şimdilik asgarî üç gün devamlı yatak istirahatine ittifakla karar verildi. Hasta bu rapor tahriri es-

nasında normal evsafta yarım kilo idrar çıkarmıştır. 25 Eylül 1960 saat 21,30.

Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel İstanbul Üniversitesi Psikiatri Kliniği Direktörü, Tbb. Yb. M. Galip Bozalioğlu, Yassıada Garnizon Hastahanesi Asabiye Müth. ve Baştabib.

Prof. Dr. Necmettin Polvan, İstanbul Üniversitesi Noroloji Kliniği Direktörü.

Tbb. Kd. Yzb. Ahmet Karahaliloğlu, Yassıada Garnizon Hastahanesi Dahiliye Mütehassısı,

Demokrat Parti'nin kapatılması:

Halk Partisi'nin yegâne gayesi Demokrat Parti'nin kapatılmasıydı. Ancak 15 yıllık bir partinin kapatılması, bütün Türkiye'de 50 binden fazla ocak, bucak teşkilâtı bulunan bir siyasî organın ortadan kaldırılması için sebep bulmak lâzımdı. Fakat C.H.P. nin profesyonel tertipçileri için bu işi başarmak güç olmadı. Demokrat Parti'nin Ankara Merkez ilçesi Anafartalar bucağı Necati Bey ocağına kayıtlı Mustafa Geygel isimli bir vatandaş avukatı Cemal Özbey vasıtasiyle Demokrat Parti'nin kapatılmasını talep etti. Ankara Dördüncü Asliye Hukuk Mahkemesinde dâvâ açtı. Fakat 18 Haziran 1960 günü yâni ihtilâlden 20 gün sonra açılmış bulunan bu dâvaya muhatap kim çıkacaktı? Demokrat Parti Genel Başkanı Yassıadada bir odadan diğer odaya geçmek hakkına sahip değildi. Ankara'ya gelmesi imkânsızdı. Buna da çâre bulundu. 1955 yılında D.P. ye ait bir cip arabasının geriye alınması için Adnan Menderes Trabzon Barosu avukatlarından Kemal Yılmaz isimindeki bir avukata, kendisini temsil için vekâletname vermişti. Vakıa bu avukat sonra D.P. den ayrılmıştı. Adnan Menderes yüzünü görse hatırlamazdı ama, elde böyle bir vekâletnamenin bulunması çok işe yaradı. Avukat Kemal Yılmaz 4 üncü Asliye Hukuk Mahkeme-

sinde Adnan Menderes vekili olarak isbati vücut etti. Hakim Rauf Elmadağlı, Trabzon'daki bir cib'in istirdadı için elinde Menderes'in vekâletnamesi bulunan avukat Kemal Yılmaz'a sordu:

«— D.P. nin feshini istiyorlar, ne dersiniz?»

«— Tamamen haklı bir talepte bulunuyorlar.»

«— Partinin kapatılması için ileri sürülen sebeplere bir itirazınız var mıdır?»

«— Partinin feshi hususunda açılan bu dâvada sebeplerin varid olduğunu kabul ediyorum.»

Bu esnada Hakim, Yassıada'da Adnan Menderes'ten alınan bir ifadeyi okudu. Menderes'e bu ifadenin hangi baskılar altında verdirilmiş olduğunu anlamamak için hâkim olmağa lüzum yoktu. Çünkü Menderes gibi çok konuşan ve bir meseleyi en ince teferruatına kadar izah etmeden duramayan bir insan, genel başkanı bulunduğu bir partinin kapatılması için kendisine sorulan suale, şu cinaslı, alaylı, her türlü baskı ve tehdidi ihtiva eden şu sekiz kelimelik cevabı vermişti:

«— Bugünkü şartlar altında partinin kapatılmasına bir şey söyleyemiyeceğim.»

Hakim Raif Elmadağlı Menderes'in ifadesini de okuduktan sonra saat 10,20 de sabah kararı şöyle bildirdi:

«D.P. Genel Başkanı A.Menderes'in Yassıada'da vermiş olduğu ifade okundu, bugünkü şartlar altında partinin kapatılmasını istediği görüldü. Başkaca tetkik edilecek bir husus olmadığından duruşmaya son verildi. D.P. kapatıldı. Ve feshedildi.»

Duruşma zaptı:

D.P. nin kapatılmasına karar verilen celsenin karar sureti:

Raif Elmadağlı, 9449.

Kâtip: Fatma Ölmezler, 29.9.1960.

Dâvacı Vekili: Avukat Cemal Özbey geldi. Dâvalı gelmedi. Vekil de gelmedi. Açık duruşmaya başlandı.

Hâkim değiştiğinden eski zabıt okundu. Bu sırada dâvalı vekili olarak avukat Kemal Yılmaz geldi. Açık duruşmaya devam olundu.

Dâva dilekçesi okundu. Dâva vekili dâva dilekçesini aynen tekrar etti ve delillerinin Ankara C.M. liğinin 5/35811 sayılı dosyası ve ekleri olduğunu söyledi.

Dâvalı vekilinden soruldu. Cevap lâyihası tekrarlanmakla beraber başka diyeceği olmadığını ve D.P. nin feshi hususunda dâvacı vekili tarafından açılan dâvanın sebeplerinin de varid olduğunu söyledi.

Dâvacı Vekili: Toplanan delillere ve C. Müddeiumumiliğinin dosyası münderecatına ve karşı taraf avukatının da beyanı muvacehesinde D.P. nin kapatılmasına karar verilmesini istedi. D.P. Genel Başkanı Adnan Menderes'in Yassıada'dan vermiş olduğu ifade okundu. Bugünkü şartlar altında partinin kapatılmasını istediği görüldü. Başkaca tetkik edilecek husus olmadığından duruşmaya son verildi. Hakim (İmza)

Dâvanın hikâyesi:

Kendi ifadesine göre henüz talebe iken D.P. ye karşı büyük hayranlık besliyen Cemal Özbey, D.P. Gençlik Teşkilâtının kurucularından olduğunu, 1956 yılına kadar ailesi efradı ile birlikte D.P. için çalıştığını, bilâhare 1956 da kurulan Hürriyet Partisine geçtiğini ve ondan sonra da 8 Mayıs 1960 tarihinde Halk Partisine gecerek Altındağ Gülek Ocağına kayıt olduğunu ifade etmektedir.

Dâva dosyası ve D.P. idarecilerinin vermiş oldukları ifadeler hakkında kendisinden malûmat taleb eden gazetecilere Cemal Özbay, yakında; «D.P. yi nasıl kapattım» adında bir kitap yazacağını ve kitabı için doküman teşkil etmesi bakımından dosyayı istediği halde

kendisine verilmediğini ve dâvayı müteakip dosyanın Savcı tarafından mahkemeden alındığını söylemiştir. Birgün evvel dosyayı tetkik ettiğini de ayrıca söyliyen avukat D.P. Genel Başkanı A. Menderes'in ifadesinin aynen: «Bugünkü şartlar karşısında partinin kapatılmaması için bir şey söyliyemiyeceğim» şeklinde olduğunu beyan etmişti.

Mustafa Geygel'in sözleri:

D.P. nin feshedilmesi hususunda avukatı Cemal Özbey vasıtasiyle mahkemeye müracaa eden Mustafa Geygel iddiasına göre, D.P. Merkez İlçe Anafartalar Bucağı, Necatibey Ocağı 236 kütük numarasında kayıtlıdır. 1957 senesinin ilk baharında D.P. ye intisap etmiştir. Ve hâlen müteahhitlik yapmaktadır. Üzerinde çalıştığı Polatlı'nın kasaba içi yollarının müteahhidi bulunmaktadır. Ve bu işinden zarar ettiğini söylemektedir. Mahkemece verilen karardan sonra Mustafa Geygel «Bu karardan müteessirim, neticenin böyle olacağını tahmin etmemiştim. Sabahtanberi yazıhanedeki telefon durmadan çalıyor. Herkes hakaret ediyor. Bu nasıl iş anlamadım.» demişti.

Zafer Gazetesi'nin neşriyatı:

Demokrat Parti kapatıldıktan iki yıl sonra Ankara'da münteşir Zafer Gazetesi, bunun bir adlî skandal ve rezalet olduğuna dair seri yazılar ve vesikalar neşretti. Biz burada 5 Eylül 1962 Çarşamba günü Zafer gazetesinde bütün vakayii hikâye eden «Düşünceler» sütununun fıkra yazarı Fatin Fuat'ın yazısını naklediyoruz. Fatin Fuat'ın «Sahte Ölüm raporu ile kılınan cenâze namazı» başlıklı bu konudaki fıkrası aynen şudur:

«Şimdiye kadar görülmemiş, duyulmamış bir adlî skandalın hikâyesi günlerdenberi Zafer'de tefrika edi-

lip durmaktadır. Kanun muvacehesinde, yalnız kanun değil akıl, mantık ve iz'an icabı da olarak; Demokrat Parti kapatılmamıştır. İddia budur ve bu iddianın mesnedleri, zaman ve mekân zikreden vesikalar silsilesi halinde efkâr-ı umumiyenin ibret nazarları önüne serilmektedir.

Resmî ağızlardan hiç bir izaha veya tatmin edici mülâhazaya kavuşturulamadığımız için de, hâdiseyi bu vesikalara dayanarak teşrih etmekten başka bir çâremiz yoktur.

Resmî ağızların, böylesine bir adlî skandala ait bir haftadanberi devam eden müdellel neşriyat karşısında sükûtu ikrardan mıdır? Biz bütün mevcudiyetimizle ve samimiyetimizle, her şeye rağmen böyle olmamasını gönülden temenni ediyoruz ve istiyoruz ki, Adliye Vekâleti mecelleden mi istimdat ederek, yoksa kara kaplı kitaptan mı istianede bulunarak, Zafer'in vesikalarını şeklen ve nazarî de olsa cerhetsin ve Demokrat Partinin kanun yolu ile kapatıldığına milyonları inandırabilsin. Aksi takdirde bu öyle bir suç mevzuu olarak karşımıza çıkacaktır ki, tarihin kaydettiği en büyük siyasî zorbalıkları bile ince bir kuştüyünün nazlı teması kadar hafifletecektir.

Filhakika tam on dört sene Milletin büyük ekseriyetini ihtiva eden muhteşem bir kitlenin vücud verdiği Demokrat Parti; şahsiyeti ve hüviyeti hakkında hiç de konuşmak istemediğimiz bir taşra avukatı tarafından ve Adnan Menderes'i temsilen sunduğu istida ile bir veya iki celsede kapatılıvermiştir. Bu adamın D.P. Genel Başkanını temsil selâhiyeti de, 1955 de Trabzon'da partiye ait bir cibin istirdadı için kendisine verilen vekâletnameye dayanmaktadır. «Dâva aç, cibimi istirdat et» diye tanzim edilen vekâletname tam beş sene sonra yüzkızartıcı, iç bulandırıcı bir hâdisenin tahakkukuna medar olmuş ve cip, mip derken koskoca parti gümbürdeyip gitmişti.

Milyonlar ve milyonlarca vatandaşı fikir ve kader birliği halinde sinesinde barındıran, ayrıca kanunların ve 27 Mayıs ihtilâl beyannamesinin teminatı altında bulunan bir siyasî teşekkülü kırmızı balmumu ile mühürleyip, mânevi varlığını da haraç mezat satışa çıkarmanın nasıl mümkün olabileceği, hattâ nasıl akla gelebileceği garplı ve medenî evsafta olmak şartiyle en cin zekâlılar tarafından bile mâkul ve mukni izahlara bağlanabilecek keyfiyetlerden değildir.

Biz Demokrat Parti'nin, iktidar olarak bu memlekete müfid olup olmadığı üzerinde durmıyacağız. Bunu vatandaşın aklı selimi çoktan kavramış ve muhkem bir netice halinde kafalara yerleştirmiştir.

Biz bu memleketin, geride kalan on seneyi hasretlerin en büyüğü ve en gönül dayanılmazlığı içinde arayıp anacağı iddiasından da uzağız. Bu hususta da vatandaşın kanaatı bizce makbul ve muhteremdir. Fakat bütün bunların zıddı da ele alınsa, bir parti iktidarının üst kademeleri farzı muhal çok büyük ve memleket kaderi ile alâkalı suçlar bile işlemiş olsa, bütün bunlar o fiillerin faillerini tecziye için, bir sebep teşkil eder ama hiçbir zaman milyonlarca vatandaşın mensubu bulunduğu hele millet ekseriyetinin gönül bağladığı bir siyasî teşekkülü feshe kadar götürmez. Bugün garp memleketleri, hıyanet-i vataniye telâkki olunabilecek muzır faaliyetleri gözle görülür olduğu halde, Komünist Partilerine bile dokunamamaktadır. Dünyayi bir harb felâketi içinde târumâr eden Naziler dahi, tam uzuvlu bir siyasî gövde olarak ve kanun himayesinde hâlâ ortada gezinip durmaktadır. Demek ki, Demokrat Partinin bu sebeplerden ötürü kapatılmasına maddeten imkân mevcut değildir.

Geriye, beş sene evvel bir cip dâvası için mahallî parti teşkilâtı tarafından kendisine vekâletname verilmiş bir avukatın «Partiyi fesih» müracaatı kalmaktadır. Bu derece lâubali, gayri ciddî ve mevzuun esası ile

hiç bir alâkası bulunmıyan bir mesnedle de, milyonlarca vatandaşın hakkı nasıl hebâ edilir, buna da akıl, sır ermez.

Bu iki sebep de varid olamıyacağına göre vatandaş; Demokrat Partinin «Zor»la ve keyfi olarak kapatıldığına inanmak mecburiyetinde kalacaktır ki, asıl tehlikeli olan netice de budur. Çünkü bu takdirde, adlî cihazın böyle bir «zor»a ve keyfî davranışa âlet ve vasıta olabileceğini de hiç bir gönül kabul etmek istemiyecektir.

İşte bütün bu sebepler dolayısiyledir ki, böylesine mühim bir vâkıa karşısında Hükûmetin ve Adalet Bakanlığının, sükûtunu ve vurdumduymazlığını bir türlü anlıyamıyor, yoksa bu sükût ikrardan mı gelmektedir, diye samimî olarak üzülüyoruz...»

Yassıada'da bulunanların tam listesi:

1. Ekim 1960 günü Yassıada'da bulunanların tam listesini naklediyorum. Alfabetik sıraya göre düzenlenmiş bu listede başta ad ve soyadı, onra hangi ilin mebusu olduğu veya vazifesi, daha sonra da doğduğu tarih ve yer sıralanmaktadır:

A

Ahmet Özalp (İzmir — 1327 Beyşehir), Ali İleri (Balıkesir — 1327 Edremit), Ali Yaşar (Adıyaman — 1316 Adıyaman), Ali Kaya (Zonguldak — 1337 Konya), Ali Harputlu (İstanbul — 1332 Kayseri), A. Dedekargınoğlu (Çorum — 1341 Çorum), Avni Sakman (Kocaeli — 1315 Kırklareli), Ali Ocak (Gaziantep — 1337 Gaziantep), Ali Şahin (Gaziantep — 1337 Gaziantep), Asaf Saraçoğlu (Samsun — 1335 Vezirköprü), Ali Gürün (Niğde — 1319 Niğde), Abdullah Eker (Samsun — 1331 Samsun), Abidin Potuoğlu (Eskişehir — 1890 Sivrihisar), Agâh Erozan (Bursa — 1910 Mudanya), Atıf To-

paloğlu (Ordu — 1913 Fatsa), Ahmet Paker (Tekirdağ — 1326 Pazarcık), Ayşe Günel (İstanbul — 1319 Selânik), Arif Kalıpsızoğlu (Balıkesir — 1334 Kandiye), Ali Rıza Kılıçkale (Kayseri — 1313 Kayseri), A. Haçopulos (İstanbul — 1327 İstanbul), A.Kocabıyıkoğlu (Balıkesir — 1904 Balıkesir), Abdülkadir Eryurt (Erzurum — 1914 Erzurum), Abdullah Akın (Zouguldak — 1910 Devrek), Ahmet Morgil (Riza — 1909 Rize), Ahmet Koyuncu (Konya — 1922 Bozkır), Ali Naci Duyduk (Giresun — 1893 Giresun), Arif Demirel (Afyon — 1909 Afyon), A.Keleşoğlu (Samsun — 1922 Terme), Adnan Selekler (Antalya — 1918 Antalya), Ahmet Tokuş (Antalya — 1919 Alanya), Atıf Akın (Manisa — 1925 Demirci), Atillâ Konuk (Antalya — 1925 Antalya), Ali Lâtifağaoğlu (İsparta — 1921 Yalvaç), Adnan Menderes (İstanbul — 1315 Aydın), Ali Çobanoğlu (Denizli — 1915 Tavas), Ali Gözlük (Kastamonu — 1903 İnebolu), Ahmet Gürsoy (Kütahya — 1913 Gediz), Abdullah Aker (İzmir — 1905 Yakova), Atıf Benderlioğlu (Yozgat — 1910 Akdağmadeni), Ali Ceylân (Kırklareli — 1339 Lüleburgaz), Ali Saim Kaymak (Konya — 1329 Konya), Ali Rıza Karaca (Denizli — 1326 Sarayköy) A.Hamdi Sezer (Çanakkale — 1338 Biga), Ali Çakır (Tekirdağ — 1915 Geveeli)

B

Behzat Bilgin (İzmir — 1334 Selânik), Burhanettin Onat (Antalya — 1894 Rodos), Behçet Uz (İzmir — 1898 Buldan), Baha Hun (Sakarya — 1927 Adapazarı), Behçet Kayaalp (Burdur — 1921 Burdur), Baki Erden (Siirt — 1918 Siirt), Burhan Belge (Muğla — 1899 Şam), Bahadır Dülger (Gaziantep — 1911 İstanbul), Baha Akşit (Denizli — 1914 Acıpayam), Basri Aktaş (Kastamonu — 1920 İstanbul).

C

Cevat Köstekçi (Çorum — 1905 İskilip), Cevdet

San (Gaziantep — 1324 Nizip), Cevat Ülkü (Aydın — 1329 Gazze), Cemil Şener (Manisa — 1897 Rodos), Cemal Tüzün (Kocaeli — 1912 Kandıra), C. Zühtü Aysan (Zonguldak — 1898 Kesriye), Cevdet Özgirgin (Manisa — 1904 Demirhisar), Celâl Bayar (İstanbul — 1883 Bursa), C.Ramazanoğlu (İstanbul — 1896 Tarsus), Celâl Yardımcı (Ağrı — 1911 Beyazıt).

D

Durdu Turan (Kayseri — 1338 Kayseri), Danyal Akbel (İzmir — 1317 İstanbul), Dündar Tekant (Kırklareli — 1336 Rodos), Doğan Köymen (Giresun — 1904 Giresun), Dursun Erol (Kocaeli — 1902 Sürmene).

E

Ekrem Anıt (Samsun — 1905 Samsun), Enver Kaya (İstanbul — 1919 Adana), Emin Kalafat (Çanakkale — 1318 Selânik), Ekrem Cenani (Gaziantep — 1317 Gaziantep), Ertuğrul Çolak (Bilecik — 1335 İstanbul), Ekmel Kavur (İzmir — 1893 Girit), E. Dündar Başar (İzmir — 1911 Selânik), Ekrem Torunlu (Aydın — 1907 Aydın), Ekrem Yıldız (Bingöl — 1911 Kığı), Emin Topaler (Kütahya — 1923 Simav), Eyüp Doğan (Artvin — 1336 Artvin), Ethem Menderes (Aydın — 1899 İzmir), E.Develioğlu (Kayseri — 1330 Nazilli), Esat Budakoğlu (Balıkesir — 1327 Balıkesir).

F

Fahri Ağaoğlu (Konya — 1907 Ş.Karaağaç), Fikri Şendur (Siirt — 1919 Siirt), F.Taşkesenoğlu (Erzurum — 1335 Erzurum), Faruk Gürtunca (İstanbul — 1904 Edirne), Fahri Ulaş (İstanbul — 1327 İstanbul), Fahri Köşkeroğlu (Kayseri — 1912 Kayseri), Fikri Apaydın (Kayseri — 1905 Diyarbakır), F. Hacırecepoğlu (Çorum — 1926 Çorum), Fikri Arığ (Diyarbakır — 1923 Midyat), Faruk Çöl (Amasya — 1904 Amasya), Fevzi Uçaner (İz-

mir — 1900 Erzincan), Faik Ocak (Balıkesir — 1906 Balıkesir), Fikri Şen (Samsun — 1900 Alaçam), Fuat Onat (Balıkesir — 1920 Dursunbey), F. Nafiz Çamlıbel (İstanbul — 1887 İstanbul), F.Rüztü Zorlu (Çanakkale — 1910), Fikri Karanis (Trabzon — 1926 Trabzon), Ferit Tüzel (Samsun — 1325 Balıkesir).

G

Gani Gürsoy (Adıyaman — 1339 Adıyaman), Gazi Yiğitbaş (Afyon — 1898 Bolvadin), Gıyasettin Emre (Muş — 1919 Siirt).

H

Hulusi Köymen (Bursa — 1892 İstanbul), Hamdi Bozbağ (Giresun — 1334 Giresun), Hüsnü Yaman (Kırklareli — 1880 Görele), H.Osman Erkan (Sakarya — 1897 İstanbul), Himmet Ölçmen (Konya — 1327 Konya), Hüsamettin Coşkun (Aydın — 1336 Aydın), Hamdi Sancar (Denizli — 1332 Gemlik), Halûk Timurtaş (Balıkesir — 1919 Kilis), Halis Öztürk (Ağrı — 1315 Tutak), Hüseyin Fırat (İçel — 1330 Adıyaman), Hüseyin Ulus (Zonguldak — 1333 Ulus), Halil İmre (Balıkesir — 1907 Bandırma), H.Ortakçıoğlu (Çorum — 1916 Çorum), Halim Alyot (Çanakkale — 1909 Hanya), H. Hayati Ülkü (Nevşehir — 1331 Nevşehir), Hamdi Özkan (Sinop — 1327 Ayancık), Halil Akkurt (Eskişehir — 1920 Varna), Hilmi Dura (Kastamonu — 1330 Taşköprü), Hamdi Ongun (Isparta — 1310 Mersin), Halan Polat (Trabzon — 1332 Trabzon), Hüseyin Şahin (Erzincan — 1334 Tercan), Hüsamettin Giray (İstanbul — 1891 İslimiye), Hamdi Başak (Sakarya — 1329 Adapazarı), Hasan Gürkan (Tekirdağ — 1914 Malkara), Hicri Sezen (Eskişehir — 1923 Adapazarı), Hüseyin Ağun (Rize — 1913 Rize), Halil Turgut (Diyarbakır — 1908 Diyarbakır), Hüseyin Özbay (Amasya — 1914 Amasya), Hadi Tan (Kastamonu — 1914 Kastamonu),

Hüseyin Bayrı (Bursa — 1919 Gemlik), Hikmet Bayur (Manisa — 1891 İstanbul), Hilmi Çeltikçioğlu (Artvin — 1922 Artvin), Hamdi Tekay (Samsun — 1912 Çarşamba), Hüseyin Ülkü (Diyarbakır — 1894 Niğde), Hamdi Bulgurlu (Çorum — 1908 Ankara), Halûk Çulha (Trabzon — 1339 Trabzon), Hamit Dedelek (Eskişehir — 1920 Eskişehir), Hakkı Kurmel (Kayseri — 1923 Develi), Halûk Şaman (Bursa — 1911 İstanbul), Hasan Polatkan (Eskişehir — 1915 Eskişehir), H.Ragıp Atademir (Konya — 1324 Konya), Hulki Amil Keymen (Konya — 1315 Konya), Hilâl Ülman (Bursa — 1918 İzmit), Hulûsi Timur (Zonguldak — 1909 Sıvas), Hadi Hüsman (İstanbul — 1904 Gümülcine), Hamit Zülfü Tiğrel (Diyarbakır — 1905 Diyarbakır), Hidayet Sinanoğlu (İçel — 1332 Anamur), Hasan Numanoğlu (Erzurum — 1329 Pazar), Halûk Nihat Pepeyi (İstanbul — 1898 Selânik), Hiristaki Yuvannidis (İstanbul — 1332 İstanbul), Hâmit Koray (Amasya — 1315 İstanbul),

I

İbrahim Gürgen (İçel — 1909 Silifke), İhsan Dai (Gaziantep — 1337 Gaziantep), İhsan Yalkın (Manisa — 1325 İzmir), İlhan Sipahioğlu (İzmir — 1922 Ödemiş), İbrahim Sevel (İstanbul — 1920 İstanbul), İshak Avni Akdağ (Konya — 1304 Harput), İhsan Gülez (Bolu — 1919 Bolu), İsmet Olgaç (Amasya — 1914 Merzifon), İ.Germiyanoğlu (Kütahya — 1923 Kütahya), İsmail Hadımlıoğlu (Denizli — 1906 Denizli), İbrahim Kirazoğlu (Kayseri — 1919 Kayseri), İsmail Şener (Trabzon — 1913 Vakfıkebir), İsmail Üzdoyuran (Tekirdağ — 1920 Tekirdağ), İrfan Haznedar (Kütahya — 1928 Domaniç), İbrahim Subaşı (Antalya — 1914 Elmalı), İzzet Akçal (Rize — 1322 Rize), İzak Altabef (İstanbul — 1900 İstanbul).

K

Kasım Küfrevi (Ağrı — 1920 Bitlis), Kemal Özer (Kütahya — 1339 Kütahya), Kadir Kocaeli (Bolu — 1326 Bolu), Kemal Serdaroğlu (İzmir — 1338 Bergama), Kemal Demiralay (İsparta — 1329 İsparta), Kemal Biberoğlu (Çorum — 1337 Çorum), Keramettin Gençler (Tokat — 1325 Reşadiye), Kemal Terzioğlu (Çorum — 1327 Sungurlu), Kenan Yılmaz (Bursa — 1900 Erzincan), Kâmil Gündeş (Kayseri — 1912 Kayseri), Kemal Özçoban (Afyon — 1909 Afyon), Kemal Eren (Amasya — 1910 Amasya), Kemal Erdem (Çorum — 1910 Osmancık), Kâmil Tayşi (Diyarbakır — 1899 Antalya), Kenan Akmanlar (Antalya — 1903 İzmir).

L

Lütfi Kırdar (İstanbul — 1888 Kerkük)

M

Muzaffer Emiroğlu (Balıkedir — 1334 Bigadiç), Müfit Erkuyumcu (Bursa — 1908 Bursa), Muzaffer Önal (Rize — 1331 Rize), Murat Ali Ülgen (Afyon — 1898 Konya), Münif İslâmoğlu (Kastamonu — 1917 Çine), Mustafa Hemiş (Giresun — 1331 Şebinkarahisar), Mehmet Eyüboğlu (Erzurum — 1927 Erzurum), Muhtar Başkurt (Eskişehir — 1896 Adana), Mehmet Ak (Antalya — 1336 Antalya), Mükerrem Sarol (Edirne — 1909 Gediz), Mehmet Gürpınar (İstanbul — 1915 İstanbul), Muhlis Erdener (İstanbul — 1310 Erzurum), Mithat Perin (İstanbul — 1919 Nevrekop), M.Çavuşoğlu (İzmir — 1903 Kuşadası), Mucip Kemalyeri (İstanbul — 1895 İstanbul), Mehmet Erdem (Bilecik — 1923 Silvan), Mustafa Çürük (Eskişehir — 1311 Eskişehir), Mahmut Yüksel (İstanbul — 1336 İnebolu), Muharrem Tansel

(Sinop — 1328 Sinop), Mığırdıç Şelefyan (İstanbul — 1914 Adapazarı), M.Hüsrev Ünal (Diyarbakır — 1914 Diyarbakır), Mahmut Güçbilmez (Bolu — 1909 Nallıhan), M.Daim Sualp (Siirt — 1916 Siirt), Mahmut Goloğlu (Trabzon — 1915 Akçaabat), Mustafa Bağrıaçık (Konya — 1911 Konya), Muhittin Güzelkılıç (Konya — 1911 Konya), Mustafa Zeren (Erzurum — 1895 Erzurum), Muharrem Tuncay (Balıkesir — 1913 Preveze), Mazlûm Kayalar (Bursa — 1910 Kayalar), Mazhar Şener (Giresun — 1916 Giresun), Melik Fırat (Erzurum — 1927 Hınıs), Mekkî Sait Esen (Balıkesir — 1903 İstanbul), Mecit Bumin (Artvin — 1916 Yusufeli), Mehmet Dölek (İçel — 1922 Silifke), Mahmut Ataman (Yozgat — 1913 Yozgat), Mehmet Diler (Kütahya — 1918 Tavşanlı), Mithat Dayıoğlu (Bolu — 1888 Gerede), Mustafa Öztürk (Afyon — 1907 Dinar), Medeni Berk (Niğde — 1913 Medine), Mahmut Pınar (Sinop — 1326 Boyabat), Münip Özer (Erzurum — 1334 Hasankale), M.Fahri Mete (Rize —1315 Rize), Mustafa Runyun (Konya — 1917 Konya), Mehmet Karasan (Denizli — 1323 Çivril), Muzaffer Akdoğanlı (Kastamonu — 1338 Kastamonu), M.Hayri Ürgüplü (Nevşehir — 1905 Ürgüp).

N

Necati Çelim (Aydın — 1327 Aydın), Nurettin Manyas (Edirne — 1334 Edirne), Nail Geveci (Aydın — 1911 Bafra), Nüzhet Akın (Sakarya — 1334 Gölcük), Nahit Ural (Çanakkale — 1920 Lâpseki), N.Doğruyıldız (Samsun — 1325 Samsun), Nâzım Batur (Kastamonu — 1319 Araç), Nihat Eğriboz (Aydın — 1898 Selânik), Neclâ Tekinel (İstanbul — 1337 İstanbul), Necmi Yücel (İstanbul — 1919 Karamürsel), Nazifi Şerif Nabel (Amasya — 1892 Akseki), Nurullah Tolun (Bursa — 1905 İstanbul), Nezih Tütüncüoğlu (Bolu — 1924 Bo-

lu), Nuri Yamut (İstanbul — 1890 Selânik), Nurettin Aknoz (Tekirdağ — 1896 İstanbul), Nuriye Pınar (İzmir — 1914 İstanbul), Nazlı Tlabar (İstanbul — 1913 İstanbul), Numan Kurban (Yozgat — 1922 Yozgat), Nüzhet Ulusoy (Samsun — 1922 Çarşamba), Nafiz Körez (Manisa — 1909 Kula), Naci Berkman (Samsun — 1910 Islâhiye), Nizamettin Kırşan (İstanbul — 1900 İstanbul), Necdet İncekara (İzmir — 1912 Şerfice), Nuri Özsan (Muğla — 1905 Muğla), Nuri Togay (Çanakkale — 1915 Biga), Nurullah Alpkartal (Çanakkale — 1904 İstanbul), Necati Tanyolaç (Zonguldak — 1915 Zonguldak), Nusret Barut (Bitlis — 1903 Bitlis), Necmettin Önder (Nevşehir — 1913 Nevşehir), Nusret Kirişçioğlu (Sakarya — 1914 İstanbul), Nuri Onur (Diyarbakır — 1909 Diyarbakır), Nusret Kuruoğlu (Sinop — 1920 Gerze), Nüzhet Unat (Kocaeli — 1908 Dırama), Nebil Altuğ (Manisa — 1911 İzmir), Nâzım Tanıl (Yozgat — 1913 Sungurlu), Nafiz Tahralı (Konya — 1908 Konya), Nihat Bekdik (İstanbul — 1901 Selânik), Nedim Ökmen (Gaziantep — 1908 Kilis), Niyazi Soydan (İçel — 1330 Tarsus), Necati Topçuoğlu (Afyon — 1321 Çayeli), Nazmi Ataç (İstanbul — 1897 İstanbul), Necdet Davran (İzmir — 1333 İstanbul).

O

Osman Bibioğlu (Konya — 1328 Artvin), Orhan Uygun (Afyon — 1335 Afyon), Osman Kapani (İzmir — 1915 İzmir), Orhan Kökten (Afyon — 1903 Emirdağ), Osman Kavuncu (Kayseri — 1334 Kayseri), O.Nuri Lermioğlu (Trabzon — 1310 Akçaabat), Orhan Ocakçıoğlu (Manisa — 1921 Turgutlu), Osman Talu (Afyon — 1914 Sandıklı), Osman Kavrakoğlu (Rize — 1914 Rize), Osman Turan (Trabzon — 1914 Çaykara), O. Ali Hocagil (Erzurum — 1338 Tortum).

Ö

Ömer Başeğmez (Kayseri — 1908 Kayseri), Ömer

Yüksel (Urfa — 1338 Suruç), Ömer Güriş (Samsun — 1918 Bafra), Ömer Özen (Sinop — 1919 Merzifon), Ömer Çebeci (Kocaeli — 1914 Akçakoca), Ö.Erzurumluoğlu (Yozgat — 1921 Yozgat), Ömer Şeker (Konya — 1923 Akşehir).

P

Pertev Sanaç (Trabzon — 1896 Hekimhan), Piraye Levent (Aydın — 1915 İstanbul), Perihan Arıburun (İzmir — 1913 İstanbul).

R

Recep Kırım (Bursa — 1337 Bursa), Rüştü Güneri (İstanbul — 1337 Erbaa)„ Rifat Bingöl (Bitlis — 1901 Erzurum), R.Akşemsettinoğlu (Bolu — 1911 Bolu), Rıza Topçuoğlu (Erzurum — 1900 Erzurum), Rafet Tavaslıoğlu (Denizli — 1910 Denizli), Rüştü Çetin (İçel — 1922 Tarsus), Rasih Gürkan (Edirne — 1913 Edirne), Remzi Birant (Konya — 1906 Karaman), Reşit Tarakçıoğlu (Trabzon — 1892 Trabzon), R.Gökmenoğlu (Konya — 1911 Beyşehir), R.Nasuhioğlu (Edirne — 1894 İstanbul), Rifat Kadızade (Sakarya — 1899 İzmir), Rauf Onursal (İzmir — 1325 Kütahya), Refik Koraltan (İçel — 1899 Divriği), Rıfkı Salim Burçak (Erzurum — 1329 Erzurum).

S

Selâmi Dinçer (Sakarya — 1331 Gemlik), Sait Ağan (Adıyaman — 1336 Besni), Sezai Akdağ (Manisa — 1926 İstanbul), Sabahattin Sayın (Konya — 1923 Konya), Sadık Giz (İzmir — 1911 İzmir), Sabahattin Parsoy (Edirne — 1329 Hasköy), Sait Göker (Bingöl — 1327 Bingöl), Selim Yatağan (Ağrı — 1316 Söke), Sabri Dilek (Trabzon — 1338 Vakfıkebir), Selim Akiş (Manisa — 1913 Salihli), Süleyman Kuraner (Gaziantep —

1911 Gaziantep), Süleyman Çağlar (Kastamonu — 1908 Boyabat), Sadık Erdem (Antalya — 1338 Akseki), Sezai Demiray (Diyarbakır — 1332 Diyarbakır), Fuat Nizamoğlu (Yozgat — 1331 Yozgat), Sabri Erduman (Erzurum — 1911 Erzurum), Sait Bilgiç (Manisa — 1920 Şebinkarahisar), Sefer Eronat (Yozgat — 1322 Yozgat), Sebatı Acun (İzmir — 1920 İstanbul), Salâhattin Akçiçek (İzmir — 1334 Rodos), Selim Erengil (İstanbul — 1333 Soma), S.Karayavuz (Trabzon — 1328 Trabzon), Sadık Altıncan (Giresun — 1314 İstanbul), Sırrı Yırcalı (Balıkesir — 1919 Balıkesir), S,Zeki Ramoğlu (Trabzon — 1337 Of), Sudi Mıhçıoğlu (Manisa — 1903 Konya), Sedat Baran (Çorum — 1919 İstanbul) S.S.Nasuhioğlu (Kütahya — 1913 Emet), Salâhattin Ünlü (Gaziantep — 1903 İslâhiye), Salâhattin İnan (Bitlis — 1887 Hilvan), Salim Çonoğlu (Samsun — 1913 Havza), Suat Bedük (Siirt — 1919 Siirt), Servet Sezgin (Çanakkale — 1919 Bitlis), Sıtkı Yırcalı (Balıkesir — 1908 Balıkesir), Sadettin Yalım (Kocaeli — 1908 Maraş), Servet Bilir (Bolu — 1921 Düzce), Sırrı Turanlı (Adıyaman — 1921 Kâhta), S. Karacabey (Bursa — 1903 Bursa), S.Karacagil (Bursa — 1906 Karacabey), Selim Ragıp Emeç (İzmir — 1899 İstanbul). S. Hacıpaşaoğlu (Kayseri — 1918 Bünyan), Sedat Çetintaş (İstanbul — 1305 Arapkir), Sami Soylu (Konya — 1918 Ermenak), Sebati Ataman (Zonguldak — 1908 Yanya), Samet Aağoğlu (Manisa — 1909 Kafkasya), Sami Göknar (İçel — 1922 Silifke). S.Salim Burçak (Konya — 1327 Erzurum), Sait Kantarel (Erzurum — 1915 Erzurum), Suat Başol (Zonguldak — 1325 K.Dz. Ereğlisi), Samih İnal (Gaziantep — 1328 Kilis), Sadi Pekin (Muğla — 1334 Rodos).

Ş

Şefik İnan (Adıyaman — 1910 Girit), Şemsi Ağaoğlu (Muş — 1330 Muş), Şevki Hasırcı (Bilecik — 1919

Nazilli), Şeref Saracoğlu (Ağrı — 1334 Ağrı), Şevki Erker (Erzurum — 1908 Erzurum), Şefik Çağlayan (Muş — 1922 Muş), Şefik Bakay (Kırklareli — 1900 İstanbul) Şemi Ergin (Manisa — 1329 Gebze), Şükrü Esen (Kastamonu — 1333 Kastamonu), Şükrü Uluçam (Samsun — 1303 Vezirköprü).

T

T.Cahit Çubukçu (Diyarbakır — 1908 Diyarbakır), Talât Alpay (Yozgat — 1910 Yozgat), Turhan Buhadır (Denizli — 1919 Bilecik), Tahir Öktem (Zonguldak — 1913 Bartın), T.İnanç (Giresun — 1330 Tirebolu), Turgut Topaloğlu (Muğla — 1916 Muğla), Tacettin Barış (Sakarya — 1925 Bolu), Tevfik Tığlı (İsparta — 1903 Eğridir), Tahsin Yazıcı (İstanbul — 1892 Manastır), Turhan Akarca (Muğla — 1922 İstanbul), Tevfik İleri (Samsun — 1328 Rize), Tarık Kozbek (Konya — 1325 Edirne).

Ü

Übeydullah Saven (Hakkâri — 1329 Hakkâri),

V

Vacit Asena (Balıkesir — 1894 İstanbul), Veysi Oran (Siirt — 1913 Siirt).

Y

Yakup Karabulut (İçel — 1329 Tarsus), Yaşar Yazıcı (Antalya — 1332 Kaş), Yümni Üresin (Bilecik — 1312 Elâzığ), Yakup Gürsel (Çorum — 1905 Çorum), Yaşar Gümüşel (Artvin — 1914 Hopa), Yusuf Selman (İstanbul — 1307 Selânik),

Z

Zihni Üner (Nevşehir — 1900 Aksaray), Zeki Erataman (Tekirdağ — 1331 Erzincan), Zeyyat Mandalinci (Muğla — 1914 Bodrum), Zuhuri Danışman (Bolu — 1318 Bolu).

Mebuslar dışında Yassıada'da bulunanlar:

A

Atilla Vural (Bozova Kaymakamı — 1936 Urfa), Ahmet Dallı (İşbankası Gn. Md. — 1323 Üsküdar), Atilla Ersidar (Dahiliye V. Memur — 1933 İstanbul), Abdullah Görün (Oto tamircisi — 1926 Keskin), Avni Karaca (Emekli Yarbay — 1327 Kırklareli), Altemur Kılıç (Bas. Yay. Gn. Md. — 1924 Erenköy), Ahmet Kınık (Kayseri Valisi — 1906 Selânik), A.Salih Korur (Başb. Müsteşarı. — 1905 İstanbul), Arif Onat (Em. Hâkim. Tümg. — 1916 Silifke), Ali Sepici (Adana Beld. Başkanı — 1922 Adana), Ahmet Topaloğlu (Hatay Valisi — 1914 Kadirli).

B

Burhan Maner (İzmir Beld. Mec. üyesi — 1339, İstanbul), Burhan Ulutan (Etibank Gn. Md. — 1331 Kırşehir), Beliğ Beler (İzmir İl. Enc. üyesi — 1341 Milâs), Bumin Yamanoğlu (I. Şube polis memuru — 1931).

C

Cemal Göktan (Emniyet Gn. Md. — 1906 Üsküp), Cenap Aksu (Kırklareli Valisi — 1906 Maraş), Can Okan (Spiker — 1341 Konya), Cemal Tarlan (Zonguldak Valisi — 1912 İstanbul), Celâl Çelikten (Bas. Yay. Gn. M. Foto — 1341 Kırşehir).

D

Dilâver Argun (Ankara valisi — 1902 İstanbul)

E

Enver Şenerden (İzmir Bel. Mec. üyesi — 1917 Bursa), Eşref Yalçıner (Polis Müfettişi — 1316 İstanbul), Ethem Yetkiner (İstanbul Valisi — 1328).

F

Fatin Fuat (Gazeteci — 1334 İstanbul), Firuzan Tekil (A.Ajansı Gen. Md. — 1914 İstanbul), Faruk Tunca (İzmir Beld. Başk. — 1332 İzmir), Fahri Akkoyunlu (İskenderun İlçe İd. K. — 1318 Dörtyol), Fazlı Arınç (İzmir Bel. Mec. üyesi — 1339 İstanbul), Faruk Oktay (İstanbul Emniyet Md. — 1323), Ferit Sözen (İst. Emniyet Md. Mu.).

H

H.Münir Ebcioğlu (Ank. Rad. Yay. Şefi — 1320 İstanbul), Hıfzı Ege (Gaziantep Valisi — 1902 Kıbrıs), Hamid Fendoğlu (Ank. Kömür Tev. Me. — 1919 Malatya), H.Avni Göktürk (Türk San. Bank. Bş. — 1317 Niğde), Hüseyin Antar (Bas. Yay. Film. Op. — 1338 Beypazarı), Hasan Baldudak (Fabrikatör — 1315 Çankırı), Hasan Oral (D.P. Siverek ilçe baş. — 1322 Siverek).

İ

İlhan Engin (Uşak valisi — 1908 Görele), İ. Tevfik Kutlar (Eskişehir valisi — 1911 Gaziantep), İsmet Uç (Buca Bel. Başk. — 1340 Karakuyu), İbrahim Yavuz (İzmir Bel. Mec. üye — 1330 Söke), İ.Sabri Çağlayangil (Bursa Valisi — 1332 İstanbul).

K

Kemal Çakın (E.Tümgeneral 5. Y.İ.B.K. — 1318 Gümüşhane), Kadri Danışoğlu (Ank. M.K. Hâkimi — 1334 Hemşin), Kemal Hadımlı (İzmir valisi — 1908 Karaman), Kemal Kestelli (Avukat — 1922 İzmir), Kadri Eroğan (Gümüşhane Valisi — 1327 Kırşehir), Kemal Yılmaz (Çankaya Kaymakamı — 1339 Niğde), Kemal Aygün (Bel. ve DP Başkanı — 1330), Kemal Binatlı (İstanbul Merk. Ku. — 1316).

L

Lütfi Şahin (Ankara İş Bank. Me. — 1326)

M

Mehmet Akın (Sümerbank Gen. Md. — 1915 Erzincan), Mithat Dülge (Zi. Bank. Gen. Md. — 1894 Salihli), M.Faik Fenik (Gazeteci — 1904 İstanbul), Mecit Gezer (THY. pilotu — 1339 Kars), M.Faik Ozansoy (Cum. Baş. Gen. Kt. — 1327 Midilli), Mehmet Yorgancıoğlu (İzmir il Mec. üyesi — 1336 İzmir), Muzaffer Balaban (İzmir Jok. Klb. Mf. — 1333 Drama), Mustafa Bozoklar (İzm. Bel. Mec. üyesi — 1331 İzmir), Mithat Kuseyrioğlu (Hatay DP İl Başk. — 1895 Antakya), Mehmet Bal (I. Şube Kom. Mu. — 1927).

N

Necati Mustanoğlu (THY. Ank. İrt. Md. — 1330 Yalvaç), Namık Argüç (E.Korgeneral — 1314 İstanbul), Necdet Çorbacıoğlu (Ank. As. Cz. Hakimi — 1338 Çorum), Nedim Evliya (Niğde valisi — 1330 Maraş), Nevres Gökçe (İsp. İzm. Fah. Kon. — 1910 Strumca), Necdet Türkkor (THY Pilot — 1329 Cide), Nihat Türközü Çankaya Emniyet A — 1341 Çankırı), Nazım Üner (Sakarya valisi — 1910 Mardin).

O

Osman Öztürk (Polis Müdürü — 1329 Uşak). Orhan Salt San (Buğ. Bank. İd. Mec. üyesi — 1920 İstanbul), Orhan Yalçın (İmar Emlâk İşl. Md. — 1924 Akşehir).

Ö

Ömer Ataverdi (İzmir D.P. il 2. Başk — 1336 Selânik).

R

Razi Emekli (Radyoevi Teknisyeni — 1926 Safranbolu), Rüştü Erdelhun (Emekli Orgeneral — 1310 Edirne), Rahmi Ergin (Ad. B. Ceza İş. Md. — 1328 İstanbul), Reşit Erozan (Gaziantep Em. Md. — 1333 Kıbrıs).

S

Sıtkı Belgin (Konya Bel. Başk. — 1339 Konya), Seyfi Kurtbek (DDY İd. Mec. Başk. — 1906 Gelibolu), Salih Coşkun (Em. Orgeneral — 1895 Afyon), Sami Çelikbaş (Bas. Tahk. Enc. Kât. — 1333 Sivrihisar), Sait Yöner (Em. Sb. — 1313 Bursa).

Ş

Şerafettin Atak (Urfa valisi — 1917 Giresun), Şemsettin Murseloğlu (İskend. Bel. Başk. — 1330 Reyhanlı)

T

Tekin Arıburnu (Emekli Korgeneral — 1903 İstanbul), Turhan Dilligil (Gazeteci — 1920 Kafkas), T. Mümtaz Göztepe (Gazeteci — 1307 İstanbul), Turhan Kapanlı (Adana Valisi — 1916 İstanbul).

U

Ulvi Yenal (THY Gen. Md. — 1324 Selânik).

Ü

Ümit Halil Demiriz (Ank. Radyoevi Md. — 1922 Bursa).

Y

Yiğit Kökel (TKİ U. Md. De. Me. — 1928 Ankara), Yaşar Önder (İzmir Eshot Memuru — 1925 İzmit), Yılmaz Tok (Ankara Radyo spikeri — 1930 Bursa), Yusuf Demirdağ (Em. Tümgeneral — 1328 Trabzon).

Z

Zeki Şahin (Emniyet âmiri — 1321)

En genç 5 kişi:

1 — Atilla Vural 24 yaşında (Kaymakam)
2 — Atilla Esşidar 27 yaşında (memur)
3 — Yılmaz Tok 30 yaşında (sipiker).
4 — İrfan Haznedar 32 yaşında (milletvekil)
5 — Melik Fırat 33 yaşında (milletvekil)

En yaşlı 5 kişi:

1 — Hüsnü Yaman 80 yaşında (Miletvekil)
2 — Celâl Bayar 77 yaşında (Reisicumhur)
3 — Selâhattin İnan 73 yaşında (milletvekili)
4 — Şükrü Uluçam 73 yaşında (Milletvekili)
5 — İshak Avni Akdağ 72 yaşında (milletvekili)

Yeni Anayasa:

30 Eylül 1960 günü saat 12,30 da bir basın toplantısı yapan Anayasa komisyonu Başkanı Sıddık Sami Onar, yeni Anayasa'nın hazırladığını ve bir kaç güne kadar Millî Birlik Komitesine verileceğini söylemişti. Yeni Anayasa İnönü'nün direktiflerine göre hazırlanmıştı. Vakıa İnönü bu komisyona bir tesir icra etmemişti. Ancak 10 yıllık muhalefetinde istediği değişiklikleri bu komisyon harfi harfine yeni Anayasaya yerleştirmişti. Yeni Anayasa tasarısının en mühim vasfı, «Milliyetçilik» esasının ve «Millî» kelimelerinin Türk Anayasasından tamamiyle kaldırılmış bulunmasıydı. 1924 Anayasası Atatürk'ün kendisiydi. Kemalizm, bu anayasaydı. Atatürk'ün 1924 Anayasasından başka ne bir doktrini, ne de başka felsefesi vardı. Bu Anayasayı kaldırmak Atatürk felsefesini, Atatürkçülüğü kökünden silmekti. Belki 1924 Anayasası modern değildi. Tek meclis usulü vâzediliyordu. Bâzı hürriyetleri geniş tutmamıştı. Bu Anayasanın islâhı belki lüzumluydu. Ancak komünizm, Nazizm, Sosyalizm, Kemalizm gibi apayrı hususiyetler taşıyan doktriner rejimlerin elbette kendilerine göre hususiyetleri olacaktı. Kemalizmi temsil eden bir anayasa, elbette başka bir anayasaya benzemiyecek kendine göre, bir hususiyet taşıyacaktı. Kemalizmi temsil eden bir Anayasayı kaldırıp yerine bir heyet tarafından hazırlanmış anayasayı getirmek Atatürkün bir doktrin sahibi olmadığını, kemalizm diye bir felsefenin mevcut bulunmadığını kabul etmiş insanlar tarafından yapılabilirdi. Bu Anayasada bir değişiklik yapılması icap etse dahi, ancak bazı maddelerini değiştirmek suretiyle ve asla esasına dokunmamak şartiyle hareket etmek gerekirdi. Nitekim Birleşik Amerika Devletlerinin ilk Cumhurbaşkanı George Washington da tıpkı Atatürk gibi bir Anayasa hazırlamıştı. Kaldı ki Washington bu anayasa ile bir sistem de getirmemişti. Buna rağmen

Amerika Milleti Washington Anayasasında birçok değişiklikler yapmış olmasına rağmen onun büyük ismine ve hâtırasına hürmeten bu Anayasayı kaldırıp yerine yeni bir Anayasayı koymağı hiçbir zaman düşünmemiş ve Anayasalarının sonundaki «Virginia Mebusu ve Amerika Reisicumhuru George Washington» imzasını muhafaza etmişti. Şimdi Sıddık Sami'nin hazırladığı bu tasarı ile «Ankara Mebusu ve Türkiye Reisicumhuru Mustafa Kemal'»in Anayasası henüz 40 yıllık Cumhuriyet tarihinden ebediyen kaldırılıyordu. 1924 Anayasası Kemalizm'di. Atatükr'ün doktriniydi. Mustafa Kemal bu Anayasanın maddelerini henüz yüzbaşı iken, notlar halinde hazırlamağa başlamıştı. Yirmi senelik şahsî bir çalışmanın, fikirlerinin, düşüncelerinin, yeni bir Türk Devletini kurmanın bütün esasları bu Anayasada toplanmıştı. 1924 Anayasası demek, Mustafa Kemal demekti. Türk Milletine ebedî vediası ve armağanı idi. Şimdi Sıddık Sami Onar, Atatürk'ü silmekte ve yerine kendi getirdiği; her tarafta benzeri bulunan bir Anayasa ikame etmekte idi.

İnönü yeni Anayasanın hazırlanmasından pek memnundu. İktidarında Atatürk'ün nâşını bir masa üzerinde yatırmış ve toprağa vermemiş bulunan C.H.P. Genel Başkanı şimdi onu fiilen nisyana gömüyordu. Artık Türkiye'de İnönü ve Onar Anayasası hâkim olacaktı.

Sorulan suallere karşılık, Sıddık Sami Onar bu basın toplantısında yeni Anayasanın 200 madde olarak tesbit edildiğini, birçok ilerici hükümler taşıdığını ve bir kurye ile Ankara'ya gönderileceğini söylemişti. Anayasaya «Sosyal Cumhuriyet» kaydı konulmuştu.

2 Ekim 1960 günü «Havadis» gazetesinin başkamakalesinde Peyami Safa yeni Anayasa tasarısı hakkında şunları yazmıştı:

«Bir sosyeteye, yâni bir cemiyete veya topluma mensup hareket, hâdise ve müesseselere sıfat olması

gereken «sosyal» kelimesi o kadar lüzumsuz yerlerde de kullanılıyor ki, «Sosyal Cumhuriyet» gibi saçma haşivlerin hazırlanan Anayasamızın birinci maddesine bile girdiği söylentilerine inanmakta zahmet çekiyoruz. Çünkü sosyal olmıyan herhangi bir devlet şekli tasarlamak insan aklının dışında bir terkip yaratmak olur. Fakat Sosyal kelimesi Sosyalizme gebe bir kavram olarak hususî bir mânada kullanılıyorsa, bize mahsus bir bilim sözlüğü icat ediliyor demektir.

Anayasayı görmedik, bilemeyiz. Fakat siyah mürekkebin altında saklı rengini farketmek zor olmıyan birçok yazılarda, sosyal kelimesinin Sosyalizme gebe bir kavram merdiveni gibi ustalıklı kullanılmaya çalışıldığı bellidir. Sosyal kelimesi, bugünkü iktidarı alabildiğine sola doğru itmek isteyenlerin kaleminde asıl maksatlarını perdeliyen bir göz boyatıcı sıfat hâline gelmiştir.

Ben Sosyalizmin her çeşidine gözleri kapalı muhalif değilim. Evvelce de birkaç defa yazdığım gibi, en ferdiyetçi ve liberal rejimlerde bile Sosyalist kanun ve talimatname maddeleri vardır ve bir dereceye kadar Sosyalist olmıyan rejim gösterilemez. Fakat bizdeki Sosyalizm çığırtkanları arasında Marxizmin yoluna seccadeler serenler ve çiçekler serpenler de görülüyor. Eğer bu Sosyalizm dâvası ilmî plâna intikal etmeyip de işporta fikriyatı halinde kalırsa açıkgözlerin kaleminde ve ağzında komünizmin oltası olmaya devam edecektir.

Sosyal ve Sosyalist kelimelerinin ardında kızıl canavarın dişlerini görenlerin korkuları da pek yabana atılmamalıdır.»

Halk Partisinin Komiteyi Bölme Teşebbüsü:

Millî Birlik Komitesinin bazı üyeleri radyolarda ve ilk gün yayınlanan beyannamelerde millete vadedildiği üzere Halk Partisinin direktifleriyle hareket edil-

memesi tezini savunuyorlardı. Bunu komite içinden haber alan CHP. gazeteleri vasıtasiyle bir kısım Millî Birlik Komitesi üyelerine ateş püskürüyorlardı. Bunların başında Alpaslan Türkeş geliyordu. Komitede ikilik çıktığını, bir kısım üyelerin tasfiye edilmesi gerektiğini, bunlar komitede kalırsa memleket istikbalinin tehlikede bulunduğunu yazacak kadar ileri gidiyorlardı. Nihayet bu neşriyat o hale geldi ki, Devlet Başkanı Gürsel radyolar vasıtasiyle millete bir beyanname yayınlamak mecburiyetinde kaldı. Komitede ikilik olmadığını, söylenen ve yazılanların baştanbaşa yalan bulunduğunu ilân etti:

Gürsel, bu beyannamede şunları söylemişti:

«Birkaç zamandanberi yerli ve yabancı bazı gazete ve mecmualarda gûya Millî Birlik Komitesinde ikilik ve komite içinde diktatöryaya gitme temayülünde bulunanların olduğu, bunların kendilerine başka bir şef seçtikleri veya seçmeye çalıştıkları hakkında haberler neşredilmekte ve bazı yerli gazeteler de bunu hakikat gibi kabul ederek Komite hakkında, çok sert, hattâ tezyif edici tenkit yazıları yazmaktadırlar. Ayrıca Komite mensuplarının beyanatlarını tahrif ederek veya eksik alarak bu beyanatlara, umumî efkârda endişeler uyandıracak bir istikamet verilmek istenildiği görülmektedir.

Evvelâ şunu vatandaşlarıma ve bütün dünyaya kat'iyetle ifade ederim ki, bu neşriyatın hiç bir asıl ve esası yoktur ve komite tam bir vahdet içinde kendi şeflerinin etrafında mukaddes vazifelerini Türk ordusunun yüksek vekar ve haysiyetine yakışan bir ferağat içinde yapmağa çalışmaktadır. Bizi parçalamakta fayda umanların bunda aslâ muvaffak olamıyacaklarını bilmeleri lâzımdır. Ayrıca tenkit müessesesini tezyif ve tecavüz derecesine çıkaranlara, içinde bulunduğumuz şartları hatırlatmak isterim.

Müsamaha ve matbuata karşı olan iyi niyetlerimi-

zin aleyhimize bu kadar cür'etle ve tecavüzkâr bir şekilde kullanılması çok acı ve dikkate şayandır. Tenkidin nezih ve yapıcı olması lüzumunu bu yazarlar bilmemezlikten gelemezler. Kasıt olduğuna şüpheler uyandıran bu türlü yazıların sahiplerini dikkate, insafa dâvet ederim. Bunu matbuata hatırlatır, umumî efkâra arzederim.»

Bu beyannamede görüldüğü üzere Gürsel'in bu kadar sert konuşmasına ve Millî Birlik Komitesinde ikilik çıktığını yazanları âdeta vatan hainliği ile suçlamasına rağmen, bu tarihten tam 43 gün sonra bizzat kendisi de bu yazarlara iltihak edecek ve yine böyle bir radyo beyannamesiyle komitede ikilik çıktığını ve bunlardan 14 kişinin tevkif edildiğini söyliyecektir.

Adalet Divanı Üyeleri:

3 Ekim 1960 günü Yassıada mahkemelerinin üyeleri belli olmuştu. Yüksek Adalet Divanı Başkanlığını Yargıtay Birinci Ceza Dairesi Başkanı Salim Başol yapacaktı. Diğer üyeler şunlardı: Ferruh Adalı (Yargıtay 4 üncü Ceza Dairesi Başkanı, Selman Yörük (Yargıtay üyesi), Abdullah Üner (Yargıtay üyesi), Cahit Özden (Danıştay üyesi), Hâkim General Rıza Tunç (Askerî Yargıtay Başsavcısı), Hâkim Yarbay Hasan Gürsel (Askerî Yargıtay üyesi), Hâkim Yarbay Nahit Saçlıoğlu (Askerî Yargıtay üyesi).

Yüksek Adalet Divanı Yedek üyeleri:

Vasfi Göksu (Yargıtay üyesi), Adil Sanal (Yargıtay üyesi), Ali Doğan Toran (Danıştay üyesi), Nahit Hatipoğlu (Danıştay üyesi), Hâkim Albay Kemal Gökcen (Askerî Yargıtay üyesi), Hâkim Yarbay Mehmet Çokgüler (Askerî Yargıtay üyesi),

Yüksek Adalet Divanı Savcıları:

Başsavcı Altay Ömer Egesel (Yüksek Soruşturma Kurulu üyesi),

Başsavcı Yardımcıları:

Salim Ertem (Yüksek Soruşturma Kurulu üyesi), Fahrettin Öztürk (Yüksek Soruşturma üyesi), Avni Yurtsever (Yüksek Soruşturma Kurulu üyesi), Faruk Siret Değermen (Yüksek Soruşturma Kurulu üyesi), Orhan Erdoğan (Yüksek Soruşturma Kurulu üyesi), Niyazi Kırdar (Yüksek Soruşturma Kurulu üyesi), Ahmet Bayrak (Yüksek Soruşturma Kurulu üyesi), Hâkim Binbaşı Süleyman Taşar (Yüksek Soruşturma Kurulu üyesi), Hâkim Yüzbaşı Necdet Darıcıoğlu (Yüksek Soruşturma Kurulu üyesi), Hâkim Yüzbaşı Servet Tüzün (Yüksek Soruşturma Kurulu üyesi), Hâkim Yüzbaşı Turgut Lüleci (Yüksek Soruşturma Kurulu üyesi)

Adalet Divanı üyeleri 3 Ekim 1960 Pazartesi günü saat 10 da iki askerî uçakla İstanbul'a hareket etmişler ve Yeşilköyden Yeşilyurt iskelesine gelerek buradan hücumbotları ile Yassıadaya gitmişlerdi. Adalet Divanı üyelerine Adliye Bakanı Âmil Artus ile Millî Birlik Komitesi üyelerinden Orhan Erkanlı ve Orhan Kabibay refakat etmişlerdi. Yeşilköy hava meydanındaki kısa tevakkuf sırasında Salim Başol ile gazeteciler arasında şu konuşma olmuştu:

Sual — Duruşmalar ne zaman başlıyacaktır?

Cevap — Duruşmalar en kısa zamanda başlıyacaktır.

Soru — Sanıklara iddianameler tebliğ edildi mi?

Cevap — Yüksek Soruşturma Kurulunun hazırlıyacağı iddianameler sanıklara tebliğ edilmemiştir.

Soru — Muhakemeler ne kadar zaman sürecek ve duruşmalara hangi suçlardan başlanacaktır?

Cevap — Muhakemeleri elimizden geldiği kadar kısa zamanda bitirmeğe çalışacağız. Hangi suçlardan başlanacağı ise daha belli olmamıştır. Dâva dosyaları da henüz bize verilmemiştir.

Soru — Yargılamalarda hangi usul tatbik edilecek?

Cevap — Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu esas olarak alınacaktır. Bu arada Milli Birlik Komitesinin çıkardığı 3 numaralı geçici Usul Kanunu da tatbik edilecektir.

Soru — Muhakemeler devamınca kimse ile temas edemiyeceğinize göre nerede kalacaksınız?

Cevap — Muhakemeler devamınca bize Heybeliadada ayrılan yerlerde kalacağız.»

Ertesi günü de Cemal Gürsel başka bir uçakla İstanbul'a hareket etmiş, sabah saat 10.35 te Yeşilköy hava alanına inmişti.

Yassıada Saati:

8 Ekim günü radyolarda «Yassıada Saati» nin ihdas edildiği bildirilmişti. Bu ilâna göre 9 Ekim 1960 Pazar gününden itibaren saat 20 ile 21 arasında devam etmek üzere, Ankara, İstanbul ve İzmir radyolarından müştereken Yassıada duruşmaları gündüz alınmış olan bantlardan naklen verilecekti. 8 saatlik muhakeme safahatini bir saate indirmek ve içinden lüzumsuz kısımları ayıklamak üzere ayrıca altı kişilik bir ihtisas komitesi vazifelendirilmişti. «Yassıada saati» muhakemeler boyunca tam bir yıl devam etmişti.

Divanın ilk tebliği:

Yüksek Adalet Divanı ilk tebliğini 8 Ekim 1960 Cumartesi günü yayınladı. Bu tebliğ aynen şudur:

«Yüksek Adalet Divanı Bavkanlığından tebliğ edilmiştir:

1) Düşük Reisicumhur ile Başvekil ve Vekilleri, eski iktidar milletvekillerini ve bunların suçlarına iştirâk

edenleri yargılamak üzere geçici 1 sayılı kanunun 6 ncı maddesine göre kurulan yüksek Adalet Divanında sanıkların duruşmalarına 14 Ekim 1960 Cuma günü saat 9.30 da Yassıadadaki mahkeme salonunda başlanacaktır.

2) Duruşmalar, mücbir sebep olmadıkça her gün saat 9.30 da başlayıp 12.00 ye kadar, öğleden sonra 13.30 dan 17.00 ye kadar devam edecektir.

Resmî tatil günlerinde duruşma yapılmıyacaktır.

3) 14/10/1960 Cuma günü sabah celsesinde düşük Reisicumhur ile Başvekil, Bakanlar Kurulu üyeleri, Meclis Reisi ve Reis Vekilleri, tahkikat encümeni üyeleri ile düşük iktidarın diğer milletvekillerinin anayasayı çiğnemek suçlarına ait dâvanın son tahkikat açılmasına dair kararnamesi okunacak, aynı gün saat 13.30 dan itibaren de düşük Reisicumhur Bayar ile Ziraat Vekili Nedim Ökmen'in sanık bulundukları irtikâp suçunun duruşması yapılacaktır.»

Bu ilk tebliğ Yassıada dâvalarının mahiyeti hakkında bütün millete tam bir kanaat ve malûmat vermiş bulunuyordu. Dâvaların tamamiyle hissî olarak cereyan edeceğini bu tebliğ şüphe bırakmayacak şekilde açıklamıştı. Yassıadada bulunanlar «sanık» olmak lâzımgelirdi. Burada sanık yerine kasden «düşük» tâbiri kullanılmıştı. Ne zamandır CHP. li basın ve bazı D. P. düşmanları Yassıadada bulunanlara «düşük» diye hitap ediyorlardı. Bunda kastedilen mâna, Anadolu'da gayri meşru çocuklarını doğurmak istemiyen kadınların çocuklarını düşürmeleri halinde piç olan bu çocuklara «düşük» denmesini ele alarak, bunları da aynı şekilde göstermekti. Gûya iktidardan düşmek mânasına bu kelimeyi kullandıklarını anlatmak istiyorlardıysa da, asıl gaye «düşük» ten bunu ifade etmekti. Eğer gaye düşmeyi ifade etmiş olsaydı ne CHP. liler bu kelime üzerinde bu kadar ısrar eder, ne de D.P. liler bu kelimeyi kendilerine bu kadar hakaret sayarlardı. Meselâ «düş-

müş» kelimesine kimse alınmadığı gibi, bir CHP. li veya bir D.P. düşmanı da bunlara «düşmüş» diye hitap etmiyordu. Şimdi bu kadar ağır hakaret ihtiva eden bir kelimeyi henüz ilk tebliğinde Yüksek Adalet Divanının kullanmış bulunması mahkemenin bir takım peşin hislerle hareket ettiğini gösteriyordu. İlk dâva mevzuunun ilânı da, Yüksek Adalet Divanının cereyanı hakkında malûmat veriyordu. İlk dâvaya «Köpek dâvası» ismi verilmişti. Bu kadar mühim bir mahkemede ilk dâva olarak cins bir köpeğin, çiftliğe satılması ve bedelinin de kimsenin cebine girmemesine rağmen birinci mahkeme olarak ilânı yine hakaret ve tezyif gayesini taşıyordu. Nitekim bu tebliğle beraber bazı İstanbul gazeteleri iki köpeğin başına foto montaj suretiyle Bayar ve Menderes'in resimlerini koymuşlar ve «Köpeklerin dâvasına başlanıyor» diye ilân etmişlerdi. Yüksek Adalet Divanının ciddiyetiyle bu ilk tebliği tam bir tezat halinde bulunuyordu.

Dolmabahçe İrtibat Bürosu:

Yassıadaya Dolmabahçe meydanından kalkacak vapurla gidilecekti. Yassıadaya vapurla yegâne irtibat buradan yapılacaktı. Yüksek Adalet Divanı tebliğinden sonra, Dolmabahçe câmiinde ve bitişiğindeki Sebilde vazife gören M.B.K. irtibat bürosu da bir tebliğ yayınladı.

Bu tebliğde şöyle denilmekteydi:

«Yassıada duruşmaları 14 Ekim Cuma günü saat 9.00 da başlıyacaktır. Bu maksatla, M.B.K. irtibat bürosunun danışma kısmı saat 06.45 ten itibaren faaliyete geçecektir.

Fenerbahçe vapuru saat 08.05 te Dolmabahçe müzesinden hareket edecektir. Gerekli formalitenin tamamlanabilmesi için Yassıadaya gideceklerin sabah sa-

at 07.00 de Dolmabahçe deniz müzesinde bulunmaları icap etmektedir.

Duruşmaları aşağıdaki programa göre yürütülecektir:

Öğleden evvelki celse:	09.30 — 1200
Yemek paydosu:	12.00 — 13.30
Öğleden sonraki celse:	13.30 — 17.00

Cumartesi günleri öğleden sonraki celse yapılmıyacaktır. Pazar günü duruşma yoktur.

Kararnameler kendilerine verildikten sonra düşükler avukatlariyle kararlaştırılan zamanlarda konuşabileceklerdir.

Yassıadaya gideceklerin Yassıadaya gidiş gününden bir gün evvel M.B.K. irtibat bürosuna uğrayarak hüviyetlerini tesbit ettirmeleri, Yassıada giriş kartlarını ve vapur biletlerini almaları çok ehemmiyetlidir. Geç kalanlar Yassıadaya giriş haklarını kaybetmiş olacaklardır.»

«Bâbıâliden de geçeceğiz»

7 Ekim 1960 Cuma günü Millî Birlik Komitesi üyesi yüzbaşı Muzaffer Özdağ, Türkiye Millî Talebe Federasyonunu ziyaret etmiş ve federasyona bağlı bütün cemiyet başkanları ile burada bir konuşma yapmıştı. Muzaffer Özdağ konuşmasında basına çatmış ve Bâbıalide ağalar bulunduğunu, yurdu demokrasiye götürürken bu ağalardan da memleketi kurtarmak gerektiğini söylemişti. «Bâbıâliden de geçeceğiz» ihtarı Basın camiasında büyük tesirler yapmış ve esasen bir kısım M.B.K. üyeleri aleyhinde bulunan C.H.P. basınını daha şiddetli neşriyat yapmağa sürüklemişti.

Muzaffer Özdağ bu konuşmasında aynen şunları söylemişti:

«Doğuda toprak ağaları vardır. Bunlar köye taşı

ile, binaları ve insanları ile sahiptirler. Arzu ettikleri anda köyü bütünü ve insanları ile satabilirler.

Bâbıâlide de ağalar vardır. Gazetelerini satarlar; yazıları ile başyazarlariyle, fıkra yazarları ile.

Doğudaki ağalar köylerini satarken köylüsüne sormaz. Bâbıâlideki ağa da sormuyor.

Bazı müesseselerin iç istiklâli yok. İç istiklâle sahip değildir, demiştim. Şu anda söylediklerimi kaleme alan arkadaşlarımız müesseselerin istiklâle sahip olmadığını biliyorlar.

Bâbıâlideki ağalık en kuvvetli ortaçağ müessesesidir. Fikir işçisi zincir içindedir. Biz 27 Mayısta basına bütün genişliği ile hürriyet verdik.

Yurdu demokrasiye götürürken Babıâliden de geçeceğiz. Türkiyede hiç bir derebeylik müessesesini yaşatmıyacağız.»

Gürsel İzmir'de:

8 Ekim 1960 Cumartesi günü bir askerî uçakla İzmir hava alanına inen Gürsel gazetecilerin sorularına şu cevapları vermişti:

Soru — Yassıada duruşmalarını yerinde takip edecek misiniz?

Cevap — İşim gücüm yok mu? Mamafih eğer vaktim olsaydı duruşmaları takip etmek eğlenceli olurdu.

Soru — Yeni bir siyasî parti kurulmasına taraftar mısınız?

Cevap — Tabiî taraftarım. Haydi ne duruyorsunuz? Siz bir parti kurun!. sözleriyle lâtife eden Gürsel bilâhare ciddileşerek şunları ilâve etmiştir: Kanaatime göre memlekette yeni bir partiye ihtiyaç vardır.

Yeni partiler kurulmasına taraftarım.

Soru — Siyasî faaliyete ne zaman izin verilecek?

Cevap — Zamanı gelince.

Gürsel sırf hafta sonu tatilini evinde geçirmek üze-

re geldiğini ve istirahati müteakip Pazartesi günü İstanbul'a döneceğini söylemiş: «Pazar günü ne yapılır? Bırakın da evimde olsun istirahat edeyim» demiştir.

Dünyanın en pahalı fotoğrafı:

9 Ekim 1960 pazar günü Dolmabahçedeki Basın İrtibat Bürosunda dünyanın en pahalı fotoğrafları satıldı. 28 Mayıstan itibaren gazetelerde. Başvekil Adnan Menderes'e ait fotoğraf neşredilmemişti. Beş buçuk aydır hemen bütün millet başta Adnan Menderes olmak üzere Yassıadada bulunanların fotoğraflarını merak ediyordu. Millî Birlik Komitesi bunu gayet iyi bildiği için Yassıadada çekilmiş olan fotoğrafları müzayede ile gazetelere satmağa karar verdi. O gün 37 adet Yassıada fotoğrafı 319 bin liraya satıldı. Adnan Menderes'in Yüksek Soruşturma Kurulunda ifade verirken alnını beyaz bir mendile silerken çekilmiş bulunan fotoğrafı «Hürriyet» gazetesi tarafından en çok pey sürülmek suretiyle yüz bin liraya satın alınmıştı. Böylece bu fotoğraf o tarihe kadar aktüalite resimleri arasında dünyanın en pahalı fotoğrafı olmak rekorunu kırdı. Bu rekor henüz kırılmış değildir.

Neticede Hürriyet 15 fotoğrafa 175.605 lira, Hayat Mecmuası 4 fotoğrafa 62.500 lira, Milliyet 4 fotoğrafa 27.500 lira, Türk Haberler Ajansı 8 fotoğrafa 33.055 lira ödemişlerdir.

Millî Birlik Komitesi tarafından Yassıadada bulunanların fotoğraflarına varıncaya kadar istismar edilmeleri karşısında ertesi günü 7 gazete bir bildiri yayınlıyarak bu durumu protesto ettiler. Bu deklârasyonun metni şudur:

«Okurlarımıza,

Düşük iktidar mensuplarının Yassıadadaki yaşayışlarına ait fotoğraflar, hangi kanuna ve hangi fikre dayanılarak yapıldığını bir türlü anlayamadığımız garip

bir arttırma yoluyla ve astronomik fiatlarla gazetelere satılmaktadır. Devlet tekelinde tutulan bir hakkın neticesi olarak millet bütününün malı yapılmış bu fotoğrafların bir ticaret ve kâr metaı haline sokulmasını esefle karşılamaktayız. Hukuk devleti anlamına olduğu kadar, haberleşme hak ve hürriyetleriyle meslek anlayışına da aslâ uygun görmediğimiz bu harekete müteaddit ikazlarımıza rağmen hâlâ devam edilmesi karşısında biz aşağıda imzası bulunan gazeteler, bundan böyle bu tarz arttırmalara katılmıyacağımızı muhterem okurlarımıza arzediyoruz.

Her şeyden önce bir âmme hizmeti saydığımız gazetecilik mesleğinin vekarını korumak kaygısından doğan bu hareketin, okurlarımız tarafından anlaşılmış olması, bize yetecektir.

Akşam, Cumhuriyet, Dünya, Milliyet, Tercüman, Vatan, Yeni Sabah.»

«İlk Günü İdam Edebilirdik.»

İzmir'de bulunan Devlet Başkanı Cemal Gürsel 10 Ekim 1960 pazartesi günü Yassıada duruşmaları etrafındaki görüşlerini öğrenmek istiyen gazetecilere Ankara'ya hareketinden önce şunları söylemişti:

«— İhtilâlin ilk günü düşükleri idam edebilirdik. Fakat onların Türk hâkimi huzuruna çıkmasını ve hesap vermelerini uygun bulduk. Yassıada kararlarına aynen intibak edilecek ve kararlar aynen tatbik edilecektir. Bütün dünyanın bunu böyle bilmesi lâzımdır.» Bir gazetecinin Cumhurbaşkanlığı için adaylığını düşünüp düşünmediğini soran gazetecilere de:

«— Hayır, Cumhurbaşkanlığına adaylığımı koymıyacağım» demiştir.

Yassıada Dâvaları Başlıyor:

İlk defa 12 Ekim 1960 Çarşamba günü basın men-

supları ve avukatlar Yassıadaya götürüldüler. Bu arada Adnan Menderes'in avukatı Burhan Apaydın, beş subayın nezaretinde Menderes'le yirmi dakika kadar görüştürüldü. Gazetecilere adayı gösteren, duruşma salonunu gezdiren M.B.K. üyesi Orhan Erkanlı onlara Yassıada duruşmalarını nasıl yazacakları ve nasıl aksettirecekleri hakkında nasihat verdi. Aslında bu nasihat değil, tehdit dolu bir talimattı. Orhan Erkanlı basın mensuplarına şunları söylemişti:

«— Bugünkü neticenin müşterek eserimiz olduğunu hiçbir zaman unutmuyoruz. Türk basınının bu mücadelede rolü dünya basınına örnek olacak seviyeye çıkmıştır. Bütün arzumuz, iyi niyetimizin nihaî gayeye kadar müştereken devam etmesidir. Basın, Millî Birlik Komitesini ve hükûmeti tenkitlerinde haklı veya haksız olabilir. Tenkit sizin, tahammül bizim vazifemizdir.

Yassıadada hâdiseleri bir parça da gazeteci gözü ile değil bir Millî Birlikçi gözü ile görmenizi rica ederim. Çünkü Türk milletinin kaderini tâyin edecek bu dâvada memleket efkârını, basın, muayyen bir tarafa yöneltmezse bazı üzücü hâdiseler doğabilir ve memleketin huzuru bozulabilir. Bu sizleri düşünceye, bizleri de tedbirler almağa sevkedebilir. Muhakeme aleniyetinin birçok riskleri vardır. Türk basınına inandığımız için biz bu riskleri peşinen kabul ettik. Ben esasen 14 Ekim gününü 27 Mayıs günü olarak kabul ediyorum. Kendimizi aynı heyecan ve sorumluluk içinde görüyoruz. Suçlular 27 Mayısta niçin cezalandırılmadı? diye düşünülebilir. Bu devirde insanlara bu derecede ağır cezalar vermek, ancak Allahın ve adaletin yetkisidir. İşte bunun için 14 Ekimi bekledik. Bizce 14 Ekim 27 Mayıstır.

Yargılamanın önemi malûm. Muhakemenin nizam ve intizam içinde devamı hepimizin müşterek hareketine bağlıdır.»

Lise Mezunlarından Yedek Subaylık Hakkı Alınıyor:

12 Ekim 1960 günü ilân edildiğine göre M.B.K. üyelerinden Mehmet Özgüneş'in teklifi üzerine lise mezunlarından yedek subaylık hakkı alınmıştı. 11/10/1960 gün ve 97 sayılı kanunla bundan böyle ancak üniversite mezunları yedek subay olabileceklerdi. Lise mezunları yedek öğretmen olarak vazife görecekler ve askerliklerini er olarak yapacaklardı. Bu kanunu protesto için Ankara'da birkaç lise talebesi sessiz yürüyüş yapabildiler. Fakat onlara da gözdağı verildiği için bu mühim değişikliğe kimse itiraz edemedi.

30 Kişi Serbest Bırakılıyor:

Yassıada duruşmalarının başladığı 14 Ekim 1960 günü Balmumcuda nezaret altında bulunanlardan otuz kişi serbest bırakıldı. Bu otuz kişi şunlardı:

«Kenan Begeç (Belediye Fen işlerinde memur), Cemal Cerev (İstanbul eğlence yerleri kontrolü), Muammer Çakınay (Fatih Emniyet Sandığı Müdürü ve Beykoz D.P. geçici ilçe başkanı), Ali İhsan Dündar, (Radyoevi yüksek mühendislerinden), İrfan Eralp (Belediye memuru), Muammer Halıcı (Belediye memuru), Mehmet Kara (işçi), Tahir Kaşıkçıoğlu (emlâkçı), Mehmet Meriç (Belediye memuru), Şükrü Malî (inşaat kalfası), Hücum Şahin (komiser muavini), Cezmi Türk (doktor) Atillâ Vural (Bozova kaymakamı), Atillâ Ersider (Dahiliye Vekâleti memurlarından), Abdullah Gürün (Oto tamircisi), Celâl Çelikten (Basın Yayın fotoğrafçısı), Can Okan (spiker), Yılmaz Tok (spiker), Hüseyin Tutar (Basın Yayın Müdürlüğünde teknisyen), Mecit Gezer (pilot), Necdet Türkkorur (pilot), Necati Mustanoğlu (T.H.Y. Ankara İrtibat bürosu müdürü), Necdet Çorbacıoğlu (Ankara Asliye Ceza Mahkemesi hâkimle-

rinden) Osman Öztürk (polis), Razi Emekli (Radyoevi teknisyeni), Sami Çelikbaş (Basın Tahkikat Encümeni kâtibi), Yiğit Köker (T.K.İ.U. Müdürlüğünde memur), Yaşar Önder (İzmir ESHOT işçilerinden), Lûtfû Şahin (Ankara İş Bankası Müdürü».

Tarihî Gün: 14 Ekim 1960 Cuma.

Yassıada duruşmaları 14 Ekim 1960 Cuma günü başladı. Saat 9.00 da herkes duruşma salonundaki yerini almıştı. 80 e yakın yerli ve yabancı basın mensubu var. Saat 9.30... Salonda çıt yok. Herkes sanıkların gelmesini bekliyor.

Salonun ,methalinden itibaren sol tarafı anfi şeklinde hazırlanmış, sanıkların yer alacağı sağ bölmenin karşısına ve Yüksek Adalet Divanına ayrılan kısmın arkasında, büyük kurtarıcı ve inkılâpçı Atatürk'ün bronz rengi bir profil tablosu ve «adalet mülkün temelidir» ibaresi dikkati çekiyor.

Basın mensupları ve dinleyicilerin salona alınmasından sonra Türk Silâhlı Kuvvetlerindeki işbirliğini temsil eden kara, deniz, hava ve jandarma subay ve erlerinden teşkil edilmiş bir kıt'a salona girdi ve sanıklara ayrılan kısmın etrafında beşer adım arayla nöbet tutmağa başladılar.

Mahkeme salonunda yer alan dinleyiciler arasında Millî Birlik Komitesinin bazı üyeleri, İçişleri Bakanı Muharrem İhsan Kızıloğlu, Üniversiteler temsilcileri, Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanı Hayrettin Perk, generaller görülüyor.

Sanıklar Mahkeme Salonuna Giriyor:

Geliyorlar... saat tam 9.35 koca salonu bir sessizlik kapladı. Önce iki subay arasında Celâl Bayar lâcivert bir elbise ile ve elinde şapkası olduğu halde kapıdan

içeri girdi. Yüzünde bir hayret ifadesi vardı. Ve salona bir göz gezdirdi. Biraz zayıflamış gibi görünüyordu. Dik yürümeye çalışıyordu.

27 Mayıstan beri ilk defa kalabalığın önüne çıkıyordu. Onu Adnan Menderes takip ediyordu. Kahverengi bir elbise giymişti. Beyaz kolalı gömleği yine ceketinin yakasını çok aşmıştı. Menderes bir hayli zayıflamıştı.

Menderes'in arkasında eski Bakanlar Kurulu geliyordu. İşte eski Başbakan Yardımcısı Medeni Berk, diğer sâkıt bakanlar: İzzet Akçal, Celâl Yardımcı, Ethem Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, Atıf Benderlioğlu, Tevfik İleri, Hayrettin Erkmen, Lûtfi Kırdar, Hadi Hüsman, Nedim Ökmen, Şem'i Ergin, Halûk Şaman, Sebati Ataman, Abdullah Aker, sâkıt Meclis Reisi Refik Koraltan, Reis Vekilleri Agâh Erozan ve İbrahim Kirazoğlu, onları Tahkikat Komisyonu üyeleri ve milletvekilleri takip ediyorlardı. Gözler bir zaman hükûmet erkânı olan sanıklar üzerinde toplanmıştı. Fatin Rüştü de çok değişmiş, 5 ay içinde âdeta bir hayli ihtiyarlamıştı.

Salona ilk giren kadın mebus Piraye Levend idi. Onun peşinden Hilâl Ülman, Ayşe Günel, Neclâ Tekinel, Nazlı Tlabar, Perihan Arıburnu, Nuriye Pınar geldiler. Bütün itinalara rağmen hepsinin yüzlerinin solgun olduğu gözden kaçmıyordu. Böylece 399 sanığın yerlerini alması 20 dakika sürdü. Yurt dışında bulunanlardan başka Trabzon mebusu Osman Nuri Lermioğlu hasta olduğu için duruşmaya gelmemişti. Salona girenler orta kısımda kendilerine ayrılmış olan tahta sandalyalarda oturuyorlardı.

Sanık mevkii kara, deniz ve hava subay ve erleri tarafından muhafaza ediliyordu. Çok sıkı emniyet tedbirleri alınmıştı.

Hâkimler Geliyor:

Sanıklar salona girdikten sonra bir asker sesi duyuldu. «Hâkimler geliyorlar.» Bütün salonda bulunanlar yüksek adalet divanını ayakta karşıladılar. Kürsünün sol tarafından cübbelerine bürünmüş yüksek adalet divanı hâkim ve savcıları göründü. Önde, reis Salim Başol yürüyordu. Heyet, Selman Yörük (Yargıtay üyesi) Ferruh Adalı (Yargıtay 4. ceza dairesi başkanı), Abdullah İnal (Yargıtay üyesi), Hıfzı Tüz (Danıştay üyesi), hâkim General Rıza Tunç (askerî yargıtay baş savcısı), Hâkim yarbay Hasan Gürsel (askerî yargıtay üyesi) hâkim yarbay Nahit Saçlıoğlu (askerî yargıtay üyesi) den teşekkül etmişti. Arka sıradaki sandalyada yedek üyeler Vahdi Göksu (yargıtay üyesi), Adil Sanal (yargıtay üyesi), Ali Toran (Danıştay üyesi), hâkim albay Kemal Gökçen (askerî yargıtay üyesi), hâkim yarbay Mehmet Çokgüler (askerî yargıtay üyesi), oturmuşlardı.

Başsavcı Altay Ömer Egesel, savcı yardımcıları ise Salim Erten (yüksek soruşturma kurulu üyesi), Fahrettin Öztürk (yüksek soruşturma kurulu üyesi), Avni Yurtsever (Yüksek Soruşturma Kurulu üyesi), Orhan Erdoğan, Niyazi Kırdar, Ahmet Bayrak Hâkim binbaşı Süleyman Taşar, hâkim yüzbaşı Necdet Darıcıoğlu, hâkim yüzbaşı Servet Tüzün, hâkim yüzbaşı Turgut Lüleci, Yüksek Soruşturma Kurulu üyelerinden teşekkül etmişti.

Reis Konuşuyor:

Saat tam 10.02 geçiyordu. Asrın duruşması başlıyordu artık. Reis tok bir sesle «Türk milleti adına yargı hakkını kullanmağa yetkili yüksek adalet divanının çalışmalarını açıyorum» dedi. Ve sözlerine devam etti: «Yassıadada bulunan sanıklar duruşma salonuna geti-

rildiler. Serbest olarak yerlerini aldılar ve yoklamalara başlandı.»

Neticede iki sanığın hasta olduğu, sâkıt Afyon mebusu Rıza Çerçel, sâkıt Manisa mebusu Muzaffer Kurbanoğlu ile sâkıt İzmir mebusu Vamık Tayşi'nin yurt dışında oldukları anlaşıldı.

Müdafî avukatların da yoklaması yapıldıktan sonra Yüksek Soruşturma Kurulunun, geçici anayasanın altıncı maddesinde yazılı şahısların anayasaya aykırı kanun ve kararları ile Meclis Tahkikat Komisyonunun teşkil ve faaliyetine müteallik hâdiseler hakkındaki kararnamesinin okunmasına saat 10.25 te başlandı.

12.00 de celse tatil edildi. 13 te tekrar kararname okunmağa başlandı.

Saat 13.40 ta kararnamenin okunması bitti. Savcı söz aldı:

«Sanıklara ait başka dosyalar da geldiği için bu duruşmanın talikini ve diğer duruşmaların yapılmasını, bu duruşmanın en sona bırakılmasını ve sanıklar hakkındaki dâvanın muvakkaten tatilini istedi. Bundan sonra Menderes'in avukatı Burhan Apaydın söz aldı; hâkimlerin alâkasına teşekkür etti ve bazı taleplerde bulunacağını bildirerek:

«Anayasanın ihlâli hususu müdafî olarak bizim dikkatimizi çekti. 1924 Teşkilâtı Esasiye Kanununun 58. maddesi muhakemenin aleniyetinden bahseder. 3 No.lu kanunun 15. maddesinde de duruşma âlenidir der. Duruşmanın âleni olması için halk efkârına açık bulunması icabeder. Yani efkârı umumiye mahkeme safhalarını dinliyebilmelidir. Kanunî her mesele üzerine titizlik ve inatla durulduğunu görüyoruz. Böyle bir dâvada mevcut bütün kanunlara riayet edilmesi icabeder. Burada matbuat hürriyeti vardır. Bir fotoğraf çekme meselesinde de hakkın bütün gazetelere değil muayyen bir zümreye tahsisi ile anayasa ihlâl olur. Buraya sizin kararlarınız dışında hiç bir teşekkül hükmedemez. Müvek-

killerimizle her zaman görüşmek icabeder. Usul kanununun 144. maddesi bize bu hakkı tanır. Hususî bir vapur tayinini istemiyoruz. Fakat hiç olmazsa görüşme saatlerimizi bilelim. Menderes'le konuşmalarımız 27 dakikayı geçmedi ve dört subayın nezaretinde oldu. Görüşmelerimizin nezaretten uzak olmasını isteriz. Ve görüşme müddeti olan yarım saatte dosyalar tetkik edilemez. Ayrıca müekkillerimize gazete, kitap ve mecmualar teminini rica ederiz» demiştir. Hâkimin, «bunlar zaten temin edilmiştir» cevabını vermesi üzerine sanıklar bir ağızdan (hayır) diye mukabelede bulunmuşlardır. Bundan sonra sözlerine devam eden B. Apaydın muhabere emniyetinin sağlanmasını, sanıkların aileleriyle temasının teminini istemiştir.

Bundan sonra sabık Tekirdağ milletvekili Zeki Erataman arkadaşları ve kendi adına konuşmuş:

«Filhakika bize kararnameler tebliğ edildi. Fakat bahsedilen kanun maddeleriyle ne kastedildiğini anlamıyoruz.»

Bize bir kanunun, meclis ve grup zabıtlarının teminini, yerli ve yabancı matbuattaki yayınları ayrıca vesaik ve şahitlerin de celbini isteriz» dedi.

Sabık Milletvekili Hüseyin Ortakçıoğlu da:

«Zannediyorum ki biz burada insan haklarına ve anayasaya aykırı harekette bulunmaktan muhakeme edileceğiz» şeklinde konuşmuştur. Necmettin Önder ise «Tahkikat komisyonu kanununu teklif edenlerin arasında kendi isminin de yanlışlıkla yazıldığını bildirerek tashihini istemiştir.»

Savcı Konuşuyor:

Bu konuşmalardan sonra söz alan savcı: Menderesin avukatı Apaydın'ın sözlerine cevap vermiş ve:

«Fotoğraf çekmenin âleniyetle ilgisi yoktur. Müvekkilleriyle temasını temine mahkeme vazifeli değildir. Bu

mevkufiyet sistemiyle ilgilidir. Aileleriyle görüşmeleri meselesi de öyledir» demiş ve B. Apaydın'ın konuşma tekniğini tenkit etmiştir. Zeki Erataman için de:

«Alıştığı sistemin devam ettiği zehabındadır. Yüksek Adalet Divanı vazifesine, onlara kitap temin etmek dahil değildir. Bu hususu Ada Kumandanlığına hatırlatırlar» demiştir.

Tekrar söz alan Burhan Apaydın ise cübbesini tutup sallıyarak:

«Mesleğimizin şeref, vekar ve haysiyetine karşı konuşmalara razı olmıyacağınızı biliyorum. Savcı arkadaşın nazik olmasını, müdafaa hakkımızı anlayışla karşılamasını arzu ederiz. Seçimle gelmiş bir hükûmet burada kaza organı karşısındadır. Bu, memleketimizde ve dünyada ilk defa vuku bulmaktadır» dedi ve Yassıada saatinin radyodan kaldırılmasını istedi.

Celâl Yrdımcı'nın müdafii Orhan Arsan da:

«Biz mahkeme salonunda silâh görmeğe alışık değiliz. Üzerimize manevî bir tesir yapıyor. Kaldırılmasını ve müvekkillerimizle temasımızın teminini istiyoruz» dedi. Celâl Yardımcı da avukatının bu konuşması üzerine ayağa kalkarak:

Herhalde vekilim benim ailemle görüşemediğime üzüldüğü için bunları söyledi. Çünkü ben şimdiye kadar çocuklarım, ailem ve vatanım için yaşadım» diyerek onun sözlerini tamamladı.

Bundan sonra Menderes'in avukatı B. Apaydın, müekkilinin konuşmak istediğini bildirdi. Reis Menderes'e:

— Konuşmak istiyor musun? diye sordu.

— Evet, cevabını verip el kaldırınca:

— Mikrofona gelin, dedi. Ve saat tam 14.30 da Adnan Menderes yorgun bir sesle ağır ağır şu konuşmayı yaptı:

«Sadece usule ait maruzatta bulunacağım. Bir insanın haklarını melekâtiyle müdafaa edebilmesi için,

muayyen şartların mevcudiyetine lüzum vardır. Bendeniz beş aydır tecrit edilmiş vaziyette, bir tek odanın içinde ve günün 24 saatinde, her saat değişen bir nöbetçi subayının nezareti altında hiç bir kelime konuşmak imkânı mevcut olmadan yaşadım. Bu şartlarda konuşma ve aklî melekâtım sekteye uğradı. Kumandan beyin lûtfu olmasa, biraz dışarı çıkmak imkânını vermeseydi şimdi huzurunuzda bulunmağa muktedir olamazdım. Arzum bana imkân verecek, moralimi düzeltecek bir rejimin tatbikidir. Nöbetçi subayı ile bir kelime konuşmaya mezun değilim. Beş aylık konuşmalarım Soruşturma Kurulundakiler haric 10 - 15 saati geçmez. Bir maznun huzurunuza böyle gelecek olursa, haklarını müdafaa etmekte melekâtının büyük kısmını kaybettiğine emin olmanızı rica ederim. Bendeniz huzurunuzda kumandan beye olan teşekkürlerimi arzeder ve genç subay beylerin nazik muamelelerine teşekkürler ederim. Ancak hiç bir kelime konuşmamak ve 24 saatte bir subayla karşı karşıya bulunmak tahammül edilmez bir haldir.»

Talepleri ve konuşmaları dikkate alan mahkeme heyeti neticede şu karara varmıştır:

1 — Bazı sanık ve müdafiler tarafından dilekçe ile müracaat edilerek evrak suretlerinin tevdii istenmişse de steno ile çalışan dâvanın karar sureti çıkarması imkânı bulunmadığına, müdafilerin dosyadan suret çıkarıp alabilmelerine,

2 — Yüksek Soruşturma Kurulunun son tahkikatın açılmasına dair kararın da M. Kurbanoğlu, R. Çerçel, N. Azak ve Vamık Tayşi'nin yurt dışında bulunduğundan hakkında 253. maddenin muvakkaten tatiline ve yurda dönünce soruşturmalarının başlamasına,

3 — Burhan Apaydın, O. Arsal, M. Güçbilmez'in talepleri hakkında gelecek celse karar verilmesine,

4 — Bazı sanıklar hakkında başka dâvalar da açılmış olduğundan Anayasayı ihlâl duruşmasının başka güne bırakılmasına karar verildi. Ve saat 16 da Bayar ile Ökmen'in sanık bulundukları köpek dâvasına bakmak için celse tâlik edildi.

Salon sanıklardan tahliye edildi. Saat 15.55 te Bayar ile Ökmen ikişer subayın nezaretinde salona getirildiler. Mahkeme heyeti yerini almadığı için bir müddet ikisi yanyana oturarak konuştular. Biraz sonra da mahkeme heyeti yerini aldı ve duruşmaya başlandı.

Celâl Bayar'ın avukatı yoktu. Nedim Ökmen'i ise, Emin Abdullah müdafaa etti. İlk olarak Celâl Bayar'ın sorgusu yapıldı.

Hâkim, Celâl Bayar'a: Hakkınızda biraz evvel açıklandığı gibi, bir iddia var. Ne diyorsunuz? diye sordu.

Bayar: — Ben müdafaamı yaptırmak için avukat arıyorum. Bulmak imkânını henüz elde edemedim. Binaenaleyh bu mesele müdafaama taallûk etmesi sebebiyle avukat tâyinini rica ederim. Benim dışarıda çalışacak bir kimsem yok. Avukat buraya gelemiyor. Ben de gidemiyorum. Bu sebeple avukat tâyinini istiyorum dedi. Ve bu kadar küçük bir meseleden dolayı yüksek mahkemenin huzuruna çıktığım için en büyük cezaya çarptırılmış bulunuyorum, diyerek hâdiseyi anlattı.

Dâva mevzuu olan tazı, Majeste Afgan Kralı tarafından hediye edildi. Bu büyük zatın ismini mahkemede söylediğim için de üzgünüm. Ben oraya ziyarete gittiğim zaman kendisi o iklime mahsus seçkin bir hayvan olan bu tazıyı bana verdi. Ankara'ya döndüğüm zaman arkadaşlara anlattım. Halka teşhir ederiz, faydalı olur, dediler. Tazıyı benden istediler. Benim bu şekilde hayvan verişim ilk değildir. Pakistan'dan bana bir inek göndermişlerdi. Günde 25 30 kilo süt veriyordu. Bunu da aynı yere bedelsiz hediye ettim. Bundan başka daha birçok hayvanları bedelsiz aynı yere verdim. Bu kadar küçük bir ücret için böyle bir hare-

keti yapmam imkânsızdır. Kendileri bana satın alalım. Siz fiyat biçin dedim. Para cebime girecek değildi. İzmir'de bir köye çeşme yaptıracaktım. O köyde bulunanlardan pek çoğu Millî Mücadelede bana yardım etmişlerdi. Hiçbir suiistimal olmadı. Paraya el sürmedim. Ödemiş kazasının Mursa köyünde çeşme yaptırdım. Zorlama ve nüfuz suiistimali bahis mevzuu değildir. Bu iddia yanlıştır.

Bunun üzerine hâkim kendisine şu suali sordu:

— Yabancı memleketlere birçok seyahatler yaptınız. Götürülen hediyelerin bedellerini kim verirdi?

Bayar bu suale: — Hariciye Vekâleti, dedi. Hâkim: — Devlet bütçesinden ödeniyor sayılır deyince Bayar: — Fakat bunların bir kısmı da şahsî olabilir, cevabını verdi.

Daha sonra hâkim:

— Peki, hiçbir menfaatiniz yoksa köpeği bedelsiz olarak Hayvanat Bahçesine verseydiniz, dedi. Bayar kendisine:

— Anlamadığım bir mesele var. Vatandaşlara faydalı olmak acaba suç mudur? mukabelesinde bulundu. Ben İzmir'de cebimden ücretini ödiyerek bunun gibi pek çok şey yaptırmışımdır. Bunu İzmirliler bilirler, mukabelesinde bulundu.

Ve ilâve ederek şunları söyledi:

— Lübnan'dan bana hediye olarak at gönderilmişti. Bunu da 100 bin liraya sattım. 80 bin lirasını kendim doğduğum köy olan Umurbey köyüne harcadım. 20 bin lirasını Aydın Valiliği emrine yolladım.

Sonra Afganistan Büyükelçiliğinden «hediyenin Bayar'ın şahsına yapılıp yapılmadığı sualine verilen cevap okundu. Cevapta: «Şahsına hediye edilmiştir» denildiği anlaşıldı.

Nedim Ökmen'in sorgusu:

Nedim Ökmen: (Yüksek huzurunuza bu suçun fai-

li olarak geldiğim için aslâ müteessir değilim. Çünkü 18 senelik memuriyet ve 10 senelik politika hayatımda bu gibi hâdiselere karışmadım. Bayar, köpeğin çiftlikte bakılmasını arzu ettiler. Sonra Ödemiş'in bir köyüne çeşme yaptırmak istediklerini, tazıyı satmak arzusunda bulunduklarını, parayı çeşmeye sarfedeceklerini söylediler. Birkaç gün sonra yaver bey elinde çeşmenin plânlariyle geldi. Bu çeşmenin yapılması için 20 bin lira lâzımmış, paraya mukabil tazının hayvanat bahçesine satılacağını söyledi. Kendilerini kıramazdım. Çiftlik müdürü arkadaşıma rica ettim. Bayar'ın böyle bir arzuları var dedim. 15 - 20 gün sonra paranın Aydın'a gönderildiğini öğrendim.)

Bu işde aslâ cebir yoktur. Atatürk Orman Çiftliğinin 50 bin liraya kadar satın alma salâhiyeti vardır, diye sözlerine devam etti. Reisin, köpeğin 20 bin lira edip etmiyeceğini sorması üzerine de:

— Bir ev köpeğinin üç, beş bin liraya satıldığı bir sırada bu tazıya da 20 bin lira kıymet koymuşlar, cevabını verdi.

Reis bu defa sual sormak için Celâl Bayar'ı mikrofona dâvet etti. Bayar söylenilenleri anlıyamadı ve:

— Affedersiniz, duyamıyorum, çok kapalı kaldım da, dedi. Hâkim:

— Bir vatandaş götürüp hayvanat bahçesine böyle bir köpeği satmak istese 20 bin liraya alırlar mı? diye sordu. Bayar:

— Pekalâ alırlar dediyse de bu suale yine hâkim almazlardı cevabını verdi.

Nedim Ökmen ise, mübayaa komisyonunun tazıya o zaman da 2 bin sterlin kıymet koyduklarını bildirdi. Bundan sonra söz alan savcı:

— Köpek şubat ayında çiftliğe verilmiş, Ekim ayında satın alınmış. Bu arada bakımı için bir bedel ödenmiş mi? diye sordu. Bayar, hatırlamıyorum. Ökmen, teşhir edildiği için bedele lüzum yok, cevabını verdiler.

Daha sonra Atatürk Orman Çiftliğinin o zamanki müdür muavini Safa Aloğlu, o zamanki başyaver Deniz Kurmay Albayı Faik Taluy, Tarım Bakanlığı müsteşar muavini Enver Erdal, A. O. Çiftliği hesap işleri müdürü Fuat Bilge şahit olarak dinlendiler. Safa Aloğlu:

— Vekil bey, müdüre, tazıyı satın almamız için telefonla emir vermiş. Paramız yoktu, 200 adet damızlık kıvırcık satıp bu parayı ödedik, dedi. E. Erdal ise:

Nedim Ökmen'in kendisine tazı için:

— Alt tarafı bir it, 20 bin lira eder mi, diye söylediğini bildirdi. Şahit bakanla yüzleştirildi. Ökmen:

— Ben hatırlamıyorum, fakat Enver Bey yalan söylemez. Demek ki ona öyle söylemişim. Doğrudur, dedi.

Sanık mevkiinden çıkarak mahkeme heyetine iyice yaklaşan Bayar, ellerini iki yana uzatıp üzgün bir sesle reise:

— Sizden rica ederim, bu meselenin bütün mesuliyetini kabul ediyorum. Zaten böyle bir dâva yüzünden burada bulunmam dahi benim için kâfi derecede cezadır, dedi. Hâkim de kendisine:

— Biz hakikatin meydana çıkmasına çalışıyoruz, cevabını verdi. Saat 18 i geçtiği için duruşma ertesi sabaha bırakıldı.

Salon tahliye edildi. Dinleyiciler Fenerbahçe vapuruna binerek İstanbul'a döndüler. Halk Dolmabahçe rıhtımında bekliyor, bu ilk güne ait malûmat almak istiyordu.

İlk güne ait duruşma salonunda cereyan eden bazı hâdiselere ait Havadis Gazetesi Muhabiri Mehmet Lûtfi Ballısoy şunları yazmıştı:

«Dünkü duruşmalar sırasında saat 11,55 te Anayasa yı ihlâl dâvasının kararnamesi okunurken sanıklardan sabık Ağrı Milletvekili Şeref Saraçoğlu fenalık geçirerek salondan dışarı çıkarıldı. Bu olaydan beş dakika sonra salonda nöbet bekliyen bir deniz eri bayıldı.

Salonun çok sıcak hal alması yüzünden meydana gelen bu iki olaya ilâveten saat 12.40 ta da sabık Bursa mebusu Saadettin Karacabey bir kriz geçirmişti.

Sanıklardan Celâl Bardımcı'nın eşi Hârika Yardımcı kendisiyle konuşan gazetecilere: «Duruşmaların başlamasından çok memnunum, adaletin tecelli edeceğine inanıyorum» dedi.

Yassıada duruşmalarının birinci celsesini gördükten sonra birçok yabancı basın mensupları tekrar Yassıadaya giderek duruşmaları takip etmediler. Gerçekten de aylarca devam eden bu duruşmalar ne hukuka, ne tarihe ne de cemiyete belirtebileceği hiçbir şeyi ifade edememiştir. Bir fikir vermiş olmak için sadece ilk celsedeki köpek hikâyesinden başka biz de burada mahkemelerin diğer safahatını nakledecek bir hususiyet göremiyoruz. Bundan dolayıdır ki enteresan hiçbir özelliği olmıyan bu dâvaları bu kitabımızda anlatmıyacağız. Hepsi dosyalara girmiş bulunan bu dâvalarda, bundan sonra da ilgilenecek kimsenin çıkacağını tahmin etmiyoruz. Ancak verilen cezalar bakımından 15 Eylül 1961 tarihinde tekrar bu bahse dönmek üzere Yassıada duruşmaları ile olan bütün irtibatımızı kesiyor ve 15 Ekim 1960 tarihine dönüyoruz.

Yedeksubay hakkının kaldırılması:

Lise mezunlarından yedeksubaylık hakkının alınması gençler arasında büyük tepki yaratmıştı. Üniversitenin son sınıfına kadar okuyup ta diploma alamıyanlar bundan sonra askerliklerini er ve yedek öğretmen olarak yapacaklardı. Bu durumu protesto etmek için bazı lise öğrencileri ve üniversiteliler sessiz yürüyüşler yapıyorlardı. Bunu önlemek için örfî idare komutanlığı şu tebliği yayınlamıştı:

Örfî İdare Kumandanlığının 15 numaralı tebliği şudur:

«Yedeksubay Kanununu protesto etmek için şehrin inzibatını ve trafiğini aksatmak ve idarî makamlara kanun dışı müessir olmıya savaşmak suretiyle toplantı ve yürüyüş tertip edenlerin Örfî İdare Kanununa göre bölge dışına çıkarılmasına zaruret hâsıl olacağını ve bunların okul idarecilerinin de ayrıca Örfî İdare mevzuatına göre muamele göreceklerini tebliğ ederim.»

Korgeneral Cemal Tural
İstanbul Örfî İdare Kumandanı

Bu tebliğin ilânından sonra gençlerde yeni çıkarılan yedeksubaylığın tahdidi hakkındaki kanuna herhangi bir tepki görülmedi. Bu tebliğden iki gün sonra da 26 Ekim 1960 günü Millî Eğitim Bakanlığı şu bildiriyi ilân etti:

Ankara, 26 (A.A.) — Millî Eğitim Bakanlığından tebliğ edilmiştir:

«97 sayılı kanun gereğince, yedeksubaylık hizmetlerini Millî Eğitim Bakanlığı emrinde öğretmen olarak ifa edecek olan lise ve muadili okul mezunlarının askerlik şubelerine sevklerine 1 Kasım 1960 tarihinde başlanacaktır.

Bu işleme tâbi olan yedeksubay adaylarından henüz askerlik şubelerine müracaat etmemiş olanların en kısa zamanda kayıtlı bulundukları yerli veya yabancı askerlik şubelerine müracaati lâzımdır. Tebliğ olunur.»

1 Kasımdan itibaren bütün lise mezunları ile üniversiteden tecil hakkı alamamış olanlar askerlik şubelerine müracaat ettiler. Bunlar hemen köylere gönderiliyorlardı.

Usulen Batıda bulunanlar doğuya, doğuda bulunanlar batıya sevkediliyorlardı. Bundan nasıl bir gaye güdüldüğü anlaşılamadı. Gençler, tıpkı yedeksubay okulunda olduğu gibi kur'a çekilmek suretiyle sevklerini talep ediyorlardı. Fakat bu talepler makbul görülmedi. Böylece İstanbullular istisnasız doğu köylerine gön-

derildiler. Bunlar arasında bakımsızlık ve iklim farkı dolayısiyle hayli telefat oldu. Peyami Safa'nın tek oğlu Merve de Erzincan'ın bir köyüne gönderilmişti. Merve bu köyde öldü.

147 Profesörün vazifeden affı:

29 Ekim 1960 günü, ihtilâlin beşinci aydönümüne tesadüf eden günde Üniversiteden 147 profesör azledilmişti. Böylece Orduda yapılan tasfiyeden sonra ikinci olarak en büyük tasfiye üniversite içinde yapılıyordu.

Bu hususta neşredilen 114 sayılı kanunun metni ile tasfiye edilenlerin isimleri şöyledir:

Madde 1 — Ekli 1 sayılı cetvelde ad ve soyadları ile kariyer ünvanları gösterilenler Ankara, İstanbul İzmir ve Atatürk Üniversiteleriyle İstanbul Teknik Üniversitesi öğretim üyeliği veya öğretim yardımcılığı vazifelerinden affedilmiştir.

Madde 2 — Ekli 2 sayılı cetvelde ad ve soyadları gösterilen öğretim üyeleriyle öğretim yardımcıları hizalarında gösterilen üniversite, fakülte ve yüksek okullara naklen tâyin olunmuşlardır. Bu cetvelde gösterilenlerden yani görevlerine bir ay içerisinde başlamıyanlar hakkında birinci madde hükmü tatbik olunur.

Madde 3 — Bu kanuna ekli 1 sayılı cetvelde ad ve soyadları gösterilenlerle ikinci madde gereğince haklarında birinci madde uygulanacakları için 3335 sayılı kanunla muaddel memurin kanununun 85. maddesi hükmü tatbik olunur.

Madde 4 — Bu kanun hükmüne tâbi üniversite mensuplarından arzu edenler hemen, arzu izhar etmiyenler de kanun mer'iyetinden itibaren geçecek 6 ay içinde bir başka göreve tâyin edilmezlerse haklarında 5434 sayılı kanun hükümleri gereğince emeklilik işlemi uygulanır.

Madde 5 — İşbu kanunla görevlerinden affedilen-

ler bir daha üniversite öğretim üyeliği veya yardımcılığı ile görevlendirilemezler.

Madde 6 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 7 — Bu kanunu Millî Eğitim Bakanı yürütür.

1 sayılı cetvel:

Ordinaryüs profesör Dr. Tevfik Remzi Kazancıgil, K. İsmail Gürkan, Dr. Fahri Arel, Dr. Naci Bengisu, Muzaffer Esat, Dr. Ekrem Şerif Egeli, Dr. Naşit Erez, Dr. İhsan Şükrü Aksel, Dr. Cevat Kerim İncedayı, Dr. Osman Cevdet Çubukçu, Ekrem Behçet Tezel, Ord. Prof. Dr. Zeki Zeren, Dr. Üveyiz Mazhar, Dr. A.Kemal Yörük, Ali Fuat Başgil, F.Hakkı Saymen, Kemalettin Birsen, Halil Arslanlı, Mazhar Nedim Göknil, Recai Galip Okandan, Ali Tanoğlu, Mazhar Şevket İpşiroğlu, Nurettin Çuhadar, Emin Onat.

2 sayılı cetvel:

Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülgen (İlâhiyat Fakültesine devir), Prof. Süreyya Tanay (İzmir Tıp Fakültesine), Doçent Dr. Ali Rıza Özbek (Matematikçi Zonguldak Maden Teknik O.) Doçent Celâl Erkan (Fizikçi Zonguldak Maden Teknik Okulu), Ord. Prof. Feridun Arısan, Ratip Berker, Hilmi İleri, Ahmet Tevfik Berkman, Prof. Dr. Kâmil Akel, Dr. Şevket Sosyal, Dr. Kenan Tükel, Dr. Müfide Küley, Dr. Muhterem Gökmen, Dr. Şinasi Hakkı Erel, Ömer Özek, Ziya Öktem, Necmettin Polvan, Hıfzı Timur, Tarık Zafer Tunaya, Takiyettin Menguçoğlu, Afif Erzen, Mina Irgat, Fuat Sezgin, M. Sabahattin Eyüpoğlu, Prof. Süheylâ Bayrav, Kudret Mavitan, Bekir Dizioğlu, Orhan Safa, Muhittin Binan, Sabri Oran, Kemal Ahmet Aru, Necati Engez, Necati Avun,

Yusuf Bertak, Orhan Ünsaç, Turhan Sabis, Reşat Nalbantoğlu, Yavuz Abadan, Bülent Nuri Esen, Rahmi Ören, Dr. Hamit Sadi Selen, Muhittin Erel, İzzet Birant, Aziz Köklü, Fazıl Hakkı Sur, Dr. İbrahim Hakkı Karafakih, Zehra Halet, Çambel, Hikmet Belbez, Dr. Hasan Eren, Emin Bilgit, Feridun Nafiz Uzluk, Zafer Paykoç, Hami Koçaş, Behçet Kamay, Kâzım Aras, Refik Vassaf Akan, Prof. İzzet Kantemir, Celâl Ertuğ, Abdullah Nusret Hızır, İsmail Nafiz Altan, Selim Palavan, Mustafa Santur, Münir Ülgün, Enver Berkman, Celâl Sarç, Doçent Dr. İbrahim Berkan, Dr. Ziya Üstün, Dr. Tahsin Artunkal, Dr. Cihat Gürkan, Dr. Baha Sezer, Rauf Saygun, Dr. Ercüment Bora, Dr. Merih Otman, Dr. Şinasi Güçhan, Dr. Ferhan Berker, Dr. Turhan Erbengi, Dr. Halit Kayalı, Dr. Rahmi Çobanoğlu, Dr. Bülent Köprülü, Zahit İmre, Halit Kemal Elbir, Ferit Tongir, Necmettin Bedkin, İsmet Giritli, Münir Aktepe, Abdülkadir Karahan, Cevdet Perin, Adnan Benk, İsmail Yalçınlar, Haldun Taner, Aran Ersümer, Eyüp Kömürcüoğlu, Orhan Belak, Necibe Saraçoğlu, İsmail Utkular, Dr. Mehpare Hailbrun, Doçent Dr. Ş. Bayramoğlu, Dr. S. Nigâr, Memduh Yaşa, Mukbil Özyörük, Şerif Başsav, Enver Bostancı, Belma Çakmur, Dr. Necip Berksan, Alâettin Orhon, Eğlemsiz Doçent Dr. Servet Güvenir, eğlemsiz Dr. Yusuf Keçeci, eğlemsiz Dr. Arsal Zarfçı, Başasistan Dr. İhsan Ünlüer, Dr. Fikret Avunduk, Kemal Aydınoğlu, Orhan Terner, Dr. Selim Baru, Dr. Mehmet Dinçöz, Dr. Rana Kartal, Asistan Dr. Yani Sitemadiyadis, Aristidi Karyosili, Ayhan Önder, Aydın Aydıncı, Slavce, Özer Özkaya, Olçay Kansu, Dr. Ahmet Akdoğan, Dr. Şevkiye İnalcık, Orhan Duru, öğretim görevlisi Dr. Fikret Ozansoy, Asistan Atillâ Tolun.

Bu kanunun ilânından sonra ve hemen ertesi günü Ankara Üniversitesi rektörü ve İstanbul Üniversitesi Rektörü Onar ile Teknik Üniversite rektörü Narter, bu işlerle bir ilgileri bulunmadığını göstermek için vazife-

lerinden istifa ettiler. Sonra da istifalarını geri aldılar. Tasfiye dolayısiyle bazı hocalar şu demeçleri verdiler:

«Ord. Profesör Egeli:

Mahkeme kadıya mülk olmaz, hiç bir post sahibine kalmaz. Bu bir nöbet değişimidir.

Profesör S. Erman:

Herhalde bir düşündükleri, bir bildikleri vardır. Şimdilik istifa etmeyi düşünmüyorum.

Profesör T. Z. Tunaya:

Ben hayata bir defa daha gelseydim yine hocalık yapardım. Ayrılmamın nedenini, niçinini bilmiyorum. Çok müteessirim

Doç. Dr. İ. Giritli:

Haberi ilk duyduğum zaman arkadaşların bir şakası veya soğuk bir espri olarak karşıladım ve ciddiye almadım. Hocalık mesleğini çok seviyorum. Bundan böyle hukukçu ve bir gazeteci olarak mesleğime devam edeceğim. Ayrılışın sebebi bence meçhuldür.

Prof. M. Yaşa:

Görevinden affedilenlerin hangi kıstas ile bu muameleye tâbi tutulduğunu anlamadım. Ve bir şey söylemek için vakit henüz erkendir.

Prof. D. Berker:

Görevimizden ayırdılarsa hayırlısı olsun ne yapalım kader böyle imiş.

Prof. Mina Irgat:

Ben 27 Mayıstan sonra profesör oldum. Görevimden affedilmem için bir sebep göremiyorum.

Prof. Naşit Erez:

Şaka ile alâkası yokmuş. Biz de üniversitenin dışında bir iş tutar elimizden gelen gayreti göstererek işemizi temin ederiz. Ne diyeyim, herhalde askerde olduğu gibi bir revolüsyon olsa gerek. Yâni gençleştirme yapıyorlar herhalde.

Prof. Y. Abadan:

Hoş bir sürpriz. Talebelerimden ayrılmak beni üzer, sükûnetle karşılıyorum.

Prof. T. B. Balta:

Şok tesiri yaptı.

Doç. M. Aksoy:

Hayretler içindeyim. İçlerinde tasfiye edilmesi lâzım gelenler vardır. Olmıyanlar da var. Bunun yolu bu değildi. Üniversite kendi içinden bunu yapabilirdi.»

Üniversitedeki tasfiye hareketinin çok yerinde olduğunu bazı zaruretler gerektirirse böyle tasfiyelerin faydalı bulunacağını ifade eden Numan Esin, Orhan Erkanlı ve İrfan Solmazer bu beyanatlarından 14 gün sonra da kendileri tasfiyeye uğrayacaklardı. Millî Birlik Komitesinin üniversite tasfiyeleri etrafındaki beyanatları bu üç kişiye yaptırmış bulunmaları çok garip bir tesadüftür.

14 lerin sürülmesi:

Cumhuriyet Halk Partisinin Millî Birlik Komitesi

içinde kendisine bağlı olmayan üyelerin tasfiyesini şiddetle arzu ettiği bir vâkıa idi. Bunun için gerekli neşriyat yapılıyor. Fısıltı gazetesi alabildiğine çalıştırılıyordu. Fakat yeni Anayasa dolayısiyle bu tasfiyeyi yapmak oldukça güçtü. CHP. tazyiki arttıkça Millî Birlik Komitesinde de bütün mukavemete rağmen bazı çatlamalar vukua geliyordu. Nihayet 13 Kasım 1960 günü, ihtilâlden 169 gün sonra, 38 kişilik M. B. Komitesinden 14 kişi tevkif edilerek, ordudan ve üniversiteden sonra bizzat ihtilâlciler arasından da tam bir tasfiye yapıldı.

13 Kasım 1960 pazar sabahı Türkiye radyoları her beş dakikada bir Cemal Gürsel'in bu tasfiye dolayısiyle kendi sesiyle yaptığı konuşmayı yayıyordu. Doğrusu halk bu tasfiye karşısında tam bir sürprizle karşılaşmıştı. Bu tasfiye haberi 27 Mayıs ihtilâli kadar halk arasında şaşkınlık yaratmıştı. Üç gün önce Atatürk'ün ölüm yıldönümü idi. Millî Birlik Komitesi üyeleri tam bir bağlılık içinde Anıt - Kabre gitmişler, Ata'nın huzurunda saygı duruşunda bulunmuşlardı. Bir gün evvel Alpaslan Türkeş ve Ahmet Er Konya'dan dönmüşlerdi. Yine bir gün evvel Muzaffer Özdağ, Atatürk Haftası dolayısiyle Ankara Dil ve Tarih Fakültesinde bir konferans vermiş 27 Mayıs devriminin nasıl birlik ve beraberlikten doğduğunu ifade etmişti.

14 Kasım darbesi, 27 Mayıs darbesinden daha kolay yapılmıştı. 14 Millî Birlik Komitesi üyesi de yarım saat içinde yakalanıp tevkif edilmişlerdi. Bu plânın tatbikatını M.B.K. üyesi ve Ankara komutanı Cemal Madanoğlu yapmıştı.

14 lerin tasfiyesi hakkındaki resmî tebliğ şöyleydi:

1) Millî Birlik Komitesinin çalışmaları memleketin yüksek menfaatlerini tehlikeye sokacak bir duruma düştüğünden, Türk Silâhlı Kuvvetleri ve Millî Birlik Komitesi üyelerinin talepleri üzerine bugün (13 Kasım 1960) tan itibaren Millî Birlik Komitesini feshettim.

2) Türk Milleti adına yasama yetkisini kullanacak olan yeni Millî Birlik Komitesi üyeleri şunlardır:

Başkan: Gürsel Cemal. Üyeler: Acuner Ekrem, Aksoylu Refet, Ataklı Mucip, Çelebi Emanullah, Ersü Vehbi, Gürsoytrak Suphi, Karaman Suphi, Kaplan Kadri, Karavelioğlu Kâmil, Köksal Osman, Kuytak Fikret, Küçük Sami, Madanoğlu Cemal, Okan Sezai, Özdilek Fahri, Özgüneş Mehmet, Özgür Selâhattin, Özkaya Şükran, Tunçkanat Haydar, Ulay Sıtkı, Yurdakuler Muzaffer, Yıldız Ahmet.

3) Yeni Millî Birlik Komitesi en kısa bir zamanda kurulacak olan kurucu meclis ile birlikte memleketin nizamını demokratik esaslara göre düzenliyecektir.

4) Görevlerinden affedilen üyeler emekliye sevkedilmişlerdir.

5) Bu konuda Devlet Başkanından başka bir makam ve şahıs beyanat vermiyecektir.

Orgeneral Cemal Gürsel
Devlet Başkanı ve Silâhlı
Kuvvetler Başkumandanı»

Gürsel'in Basın Toplantısı:

14 lerin tasfiyesi dolayısiyle 13 Kasım 1960 günü saat 18 de Çankayadaki Mavi Köşkte bir basın toplantısı yapan Cemal Gürsel gazetecilere şunları söylemişti:

«Bazı Millî Birlik Komitesi üyelerinden birbirini tutmayan beyanatlarda bulunmaları ve Millî Birlik müzakerelerinin zaman zaman bir meydan muharebesi halinde cereyan etmesine sebep olmaları hem komitenin selâmetle çalışmasına mâni oluyor, hem de memleket münevverlerinin zihinlerinde komiteye karşı bir itimatsızlık havası yaratıyordu. Herkes «nereye gidiyoruz?» diye soruyordu.

Millete karşı ve bütün dünyaya karşı üzerime aldı-

ğım vazifemin mahiyetini ve icaplarını ciddi surette düşünmek mecburiyetindeyim. Uzlaşma imkânları olmayınca ve hakikatlere doğru yöneltmek çaresi bulamayınca bu kararı vermek mecburiyetinde bulunduğumu elbette takdir edersiniz. Bu sert karar her şeye rağmen verilmeli idi. Zira, memleket, ordu ve millet Komiteye tam bir güvenle bağlanabilmeli idi.

Büyük bir milleti tehlikeye düşürecek adamların âhenksiz teşebbüsleri elbette doğru olmaz. Karar ne kadar sert olursa olsun, zamanı gelince vermek mesuliyet mevkiindeki adamın vazifesidir. İşte bu düşünce ve görüşler çerçevesi içinde yolumuzu aydınlatmak ve huzur temin edecek kararlar vermek durumunda idik ve böyle yaptık.»

Başkan Gürsel, Ülkü ve Kültür Birliği hakkında sorulan suale: «Böyle bir şey yok» dedi ve şunları ilâve etti:

«Meselâ ben size Türkiyeyi Küçük Asya'yı 100 metre daha yukarı çıkaracağım desem, bu benim teklifim ve fikrim olabilir. Ama tatbiki mümkün olamaz. Biz demokratik nizama memleketi ulaştırmağa azimli ve kararlıyız. Buna inanıyoruz. Bunu gölgeliyecek, herhangi bir harekete tahammülümüz yoktur.»

Üniversitelerden affedilen öğretim üyelerinin durumları ile ilgili soruyu Başkan: «Yeni Senatolara fikirlerini soracağız. Alacağımız cevaplara göre karar vermekte serbestiz. Haksızlıklara iltifat eden insanlar değiliz.»

Başkan Gürsel sözlerine devamla: Kabinede bir değişiklik düşünmediğini de belirtmiş ve M.B.K. den affedilen üyelerin durumlarının her vatandaşın durumu gibi olduğunu ifade ederek: «Bu hususta bütün mukavemetleri kırmağa azimliyiz. Affedilenlerin kendilerinden aldığım mektuplarda bu hareketimizi kendilerinin de tasvip ettiklerini anladım. Biz zorba bir idarenin aleyhtarıyız. 29 Ekim 1961 şeref vaadimizdir. O gün İkinci

Cumhuriyeti bir kere daha kutluyacağız. Geçici Anayasa tâdil edilecek, Kurucu Meclis de en kısa zamanda teşkil edilecektir. Bu Meclis, teşriî salâhiyete sahip olacaktır» diyen Başkan Yassıada ile ilgili sorulan bir soruyu şöyle cevaplandırmıştır:

«Yassıada itimad ettiğimiz hakimlerin huzuruna tevdi edilmiştir. Bunun için söyleyecek bir şey yoktur.»

M.B.K. nin feshi hakkındaki kararı ne zaman verdiği sulaine de şu cevabı vermiştir. «Kararlar kafada yoğurulur ve olgunlaştırılır. Nihayet memleketin menfaatine olduğuna inanılınca kat'iyet kesbeder. Memleketi mütemadiyen düşünen onun nabzını elinde tutan adam için memleket nabzının gösterdiği duruma göre düşünmek ve hareket etmek tabiîdir. İşte ben de Komiteye âhenkli bir çalışma imkânı verebilecek bu karara vardım. Bu karar aslâ kimseye müteveccih değildir. Düzenin ve nizamın sağlanmasına matuftur. Biz ilk gündenberi demokratik rejimi getireceğimize ahdettik. Tekrar ediyorum. Türk milleti, ancak ve ancak tam bir demokratik nizam içinde yaşıyacaktır. Biz bu yolun kesilmesine ve bu âsil düşüncelerimizin dejenere edilmesine asla göz yummayacağız. Esasen buna hak ve selâhiyetimiz yoktur. Bu kararın ne zaman verildiğini siz de tahmin edebilirsiniz.»

Balmumcudan tahliyeler:

Aynı gün, yâni 13 Kasım 1960 Pazar günü saat 16 da Balmumcu askerî garnizonunda hiç bir sebep olmaksızın beş aydanberi mevkuf tutulan Demokrat Partili şahıslar tahliye edilmişlerdi.

Buradaki (74) kişinin tahliyesi dolasısiyle mütevazi bir tören yapılmıştı.

Törende Örfî İdare Kumandanı Korgeneral Cemal Tural bulunmuş ve kısa bir konuşma yapmıştır. Korgeneral Cemal Tural demiştir ki:

«— Devlet Başkanı Cemal Gürsel, bu sabah bana telefon ettiler. Ve Balmumcuda gayri mevkuf zevatın serbest bırakılmalarında hiçbir mahzur olmadığını, vâki gecikmenin de —aramızdaki meselelerden— ileri geldiğini söylediler. Ayrıca hepinize sıhhat, sağlık ve iyi çalışmalar temeni ettiler.

Bu iyi hava içinde ben de sizlere bir kaç şey söyliyeyim. İnsanların başından şu veya bu sebeple iyi veya kötü şeyler geçebilir. Bu bir alın yazısıdır. Çektiklerinizi böyle kabul eylemenizi rica ederim. Aileleriniz arasında sıhhat ve saadet içinde hayatınızın devamının dilerim.»

Tural'ın konuşmasını müteakip tahliye edilenler adına bir konuşma yapmak için Korgeneralden müsaade alan sabık Bursa Valisi İhsan Sabri Çağlayangil de şunları söylemiştir:

«Burada kaldığımız müddet zarfında bilhassa sayın Kumandan ve yardımcıları subaylardan çok asîl bir şefkat ve kardeşlik gördük. Gösterilen bu yakın alâkaya ve muhabbete karşı aylardır çektiğimiz hürriyetsizliği helâl ediyoruz.»

Bundan sonra Korgeneral Cemal Tural tahliye edilenlere «buyurun önce sizin serbest olduğunuzu göreyim» diyerek yol göstermişti. Onlar da «hayır siz buyurun paşam» mukabelesinde bulunmuştu.

Balmumcu Çiftliğinin kapısında Korgeneral, tahliye edilenlerin teker teker ellerini sıkmış, sağlık ve iyi çalışmalar temenni etmişti.

Yassıada'dan Gelenler:

Yassıda'dan gelenlerden 31 Ekim 1960 gününe kadar haklarında hiç bir kurul tarafından tevkif müzekkeresi kesilmemiş olup da tahliye edilenler:

Ali Sepici Adana Belediye Reisi, Ahmet Topaloğlu Hatay Valisi, Ahmet Kınık Kayseri Valisi, Burhan Maner İzmir Belediye Meclisi âzası, Beliğ Beler İzmir Vilâyeti Daimî Encümen âzası, Cenap Aksu Kırklareli Valisi, Cemal Tarlan Zonguldak Valisi, Enver Şenerden İzmir Belediye Meclisi âzası, Fatin Fuat gazeteci, Fazlı Arınç İzmir Belediye Meclisi âzası, Hikmet Münir Ebcioğlu Ankara Radyo Yayın Şefi, Hıfzı Ege Gaziantep Valisi, Hasan Baldudak fabrikatör. Hüseyin Avni Göktürk Türkiye Sanayi Bankası Reisi, Hasan Oral D.P. Siverek İlçe Başkanı, İlhan Engin Uşak Valisi, İbrahim Yavuz İzmir Belediye Meclisi âzası. İbrahim Tevfik Kutlar Eskişehir Valisi, İhsan Sabri Çağlayangil Bursa Valisi, Kemal Çakın emekli Tümgeneral, Kadri Danişoğlu Ankara hakimi, Kemal Kastelli avukat, Kadri Eroğan Gümüşhane Valisi, Mümtaz Faik Fenik gazeteci, Mehmet Yorgancıoğlu İzmir Vilâyet U. Meclisi âzası, Mustafa Bozoklar İzmir Belediye Meclisi âzası, Munis Faik Ozansoy Riyaseticumhur Umumi Kâtibi, Mithat Kuseyrioğlu Hatay D.P. İlçe Başkanı, Nevres Gökçe İspanya İzmir Fahri Konsolosu, Nâzım Öner Sakarya Valisi, Nihat Türközü Çankaya Emniyet Âmiri, Nedim Evliya Niğde Valisi, Orhan Saltcan Buğday Bankası İdare Meclisi âzası, Orhan Yalçın İmar ve Emlâk İşletme Müdürü, Ömer Atavardar İzmir D.P. İl İkinci Başkanı, Rahmi Ergil Ad. V. Ceza İş. Umum Müdürü, Reşat Erozan Gaziantep Emniyet Müdürü, Sıtkı Bilgin Konya Belediye Reisi, Seyfi Kurtbek Devlet Demiryolları İdare Meclisi Reisi, Sait Yöner emekli subay, Şerafettin Atak Urfa Valisi, Tekin Arıburnu emekli Orgeneral, Turhan Dilligil gazeteci, Tarık Mümtaz Göztepe gazeteci, Turhan Kapanlı Adana Valisi, Ümit Halit Demiriz Ankara Radyoevi Müdürü.

Balmumcu'dan

5 aydanberi Balmumcu Garnizonunda bulunanlar-

dan 31 Ekim 1960 gününe kadar haklarında hiç bir kurul tarafından tevkif müzekkeresi kesilmeden tevkif olunan ve şimdi tahliye edilenler:

Akıncı Mustafa Şişli D.P. İlçe Başkanı, Atafırat Enver Kâğıt Fabrikaları Müşaviri, Birol Ali Esat Eminönü D.P. İlçe Başkanı, Batur Sırrı Enver Sanayi Odası Meclis Reisi, Baler Mahmut Gıda Sanayii Fabrikası sahibi, Babaoğlu Turgut Doktor (Darülâceze Baştibibi) Dinçkök Raif fabrikatör, Doruk İhsan tüccar, Erol Haki Ticaret Bankası Umum Müdürü, Erkoğlu Ahmet Sedat İ.E.T.T. Umum Müdürü. Fridman Hanri Makine Sanayi Limited Şirketi hissedarı, Koraltan Orhan Dz. Bank. Umum Müdür Muavini, Kantürer Kanber Zeytinburnu D.P. İlçe Başkanı, Özgür Ahmet Cevdet Bakırköy D.P. İlçe Başkanı, Öztürkmen Kenan Millî Emniyet Başmüfettişi, Özer Osman tüccar ve Belediye âzası, Sağlamal Sarafim müstahsil, Soyugenç Yakup tüccar, Şehbenderler Sami Denizbank Umum Müdürü, Tansel Faruk Beşiktaş D.P. İlçe Başkanı, Tırpan Muhittin Eyüp D. P. İlçe Başkanı, Türkay Niyazi Beyoğlu D.P. İlçe Başkanı, Terzioğlu Hayri Odalar Birliği Başkanı, Tekand Baha Şeker Fab. U. Md. emekli. Uzun Numan Sarıyer D.P. İlçe Başkanı, Yaralı Kemal Saruhanlı D.P. Başkanı ve Belediye Reisi, Orbay Hüsnü Trafik Şubesi Müdür Muavini, Onur Sinan Hüradam Gazetesi sahibi.

14 ler Hakkında:

Gazeteler 14 lerin nerede bulundukları hakkında bazı tahminler yapıyorlar ve bunlara ait fotoğraflar neşrediyorlardı. Bu hususta 15 Kasım 1960 günü İstanbul Örfî İdare Komutanlığı şu tebliği neşretti:

«1 — Millî Birlik Komitesi üyelerinden bazılarının affedilmelerini müteakip, Devlet Başkanının vâki birin-

ci beyanında, bu üyeler hakkında Devlet Başkanından «başka bir makam ve şahıs beyanat vermiyecektir» kaydı bulunmasına ve Örfî İdarece gazetelerin ikinci baskı yapmaları ve affedilen üyelerin fotoğraflarının basılmaması bildirilmiş olmasına rağmen, bu yasaklara uyulmadığı görülmektedir.

2 — Gazeteler umumî yorumlardan gayri, affedilen üyelerin şahısları ve durumları ile ilgili hususları yazmıyacak ve büyük manşet basmıyacak ve ikinci baskı yapmıyacaktır.»

16 Kasım 1960 günü de 14 lerin âkıbetleri belli oldu. Bu hususta neşredilen resmî tebliğ şöyledir:

«Vazifelerinden affedilen eski Millî Birlik Komitesi üyelerinin yurt dışında tâyin edildikleri yeni vazifelerinin listesi bugün Hariciye Vekâletince açıklanmıştır. Bugünlerde vazifelerine başlamak üzere yeni görevlerine hareket edecek olan üyeler Büyükelçilikler ve Elçilikler nezdinde 4 yıl müddetle müşavir olarak çalışacaklardır. Üyelerin tâyin edildikleri yerler şunlardır:

Alparslan Türkeş Yeni Delhi, Orhan Kabibay Ottawa, Münif Köseoğlu Stockholm, Orhan Erkanlı Mexico, Mustafa Kaplan Lizbon, Muzaffer Karan Oslo, Şefik Soyuyüce Kopenhag, Fazıl Akkoyunlu Kâbil, Rifat Baykal Telâviv, Dündar Taşer Rabat, Numan Esin Madrid, İrfan Solmazer Lâhey, Muzaffer Özdağ Tokyo, Ahmet Er Libya.»

Müşavirlerin aylık ücretleri bulundukları yerlere göre ayda 800 ile 1000 dolar arasında değişiyordu.

Ayrıca 14 lere ait olmak üzere 126 numaralı özel ve imtiyazlı bir kanun kabul edildi. Kasım 1960 günü kabul edilen bu özel kanunun metni de şudur:

«Madde 1 — 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa ek 2/8/-960 tarih ve 42 sayılı kanuna aşağıdaki geçici 5 inci madde eklenmiştir:

Geçici madde 5 — 13 Kasım 1960 tarihinde Millî Birlik Komitesi üyeliğinden affedilerek emekliye sevkedilen ilişik listede isimleri yazılı subaylara hizmet müddetlerine bakılmaksızın 7244 sayılı kanunun 1 inci maddesine ait cetvelin 3 üncü derecesi üzerinden fiilî ve itibarî hizmet müddetleri 25 yıldan az olanlara 25 yıl hizmet etmiş gibi itibar olunarak 42 sayılı kanunun birinci maddesi esasları dahilinde emekli aylığı bağlanır.

Bu subaylara ayrıca yukarıdaki fıkra gereğince tesbit edilen emekli aylıklarına esas olan aylıklarının iki yıllık toplamı ikramiye olarak verilir.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

Akkoyunlu Fazıl, Baykal Rıfat, Er Ahmet, Erkanlı Orhan, Esin Numan, Kabibay Orhan, Kaplan Mustafa, Karan Muzaffer, Köseoğlu Münir, Özdağ Muzaffer, Solmazer İrfan, Soyuyüce Şefik, Taşer Dündar, Türkeş Alparslan.»

Müşavirlikler için kabul edilen kanun da aynen şöyledir:

«Madde 1 — Dışişleri Bakanlığı dış teşkilâtında istihdam edilmek üzere 14 müşavirlik ihdas olunmuş ve 3312 sayılı kanuna, bu kanuna bağlı (1) sayılı cetvel eklenmiştir.

Madde 2 — Bu kanunla kabul edilen ihtisas kadrolarına tâyin edilenler, Memurin Kanununa mugayir hâli görülenler hariç, en az iki yıldan evvel geri alınamazlar.

Madde 2 — Bu kadrolardan dış teşkilâta alınacak ihtisas memurlarına 28 Aralık 1946 tarihli ve 4991 sayılı kanun esasları dairesinde aylık ve 10 Şubat 1954 tarihli ve 6245 sayılı kanun esasları dahilinde yolluk verilir.

Geçici madde 1 — Birinci maddede belirtilen ekli 1

sayılı cetvelde gösterilen kadrolar bu kanuna göre tâyin edilen personele aittir.

Madde 4 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 5 — Bu kanunun hükümlerini Dışişleri ve Maliye Bakanları yürütür.

(1) sayılı cetvel

Derece	Adet	
3	2	(ihtisas)
4	6	(ihtisas)
6	2	(ihtisas»
5	4	(ihtisas)

Sivas'ta Tahliyeler:

21 Kasım 1960 günü, beş buçuk aydanberi Sivas tugayında nezarethanede bulunan 244 kişi tahliye edilmişti. Mevkuflar arasında Sıvas, Ağrı, Van, Muş, Erzurum, Diyarbakır ve Bitlis valileri de vardır. Bunlar hiç bir sebep olmaksızın beşbuçuk aydır mevkuf bulunuyorlardı. Dahiliye Vekili Muharrem İhsan Kızıloğlu Sıvas'a gelerek bu 224 kişinin tahliyesine bizzat nezaret etmişti.

Emekliye Sevkedilen Subaylar:

Emekliye sevkedilen subayların Millî Birlik Komitesi üzerindeki tazyikleri her gün biraz daha artıyordu. Bunlar anî olarak ordu câmiasından uzaklaştırılmalarını bir türlü hazmedememişlerdi. Rastladıkları Millî Birlik Komitesi üyesi eski arkadaşlarını paylıyorlardı. Bu devamlı tazyik karşısında M. B. Komitesi bunlara bazı tâvizler vermek mecburiyetinde kalıyordu. Meselâ

26 Kasım 1960 günü bu konuda şöyle bir haber verilmişti:

«Aldığımız bir habere göre, bugüne kadar emekliye ayrılmış olan subaylardan albay, yarbay, binbaşı ve pek azı general olmak üzere 2220 kişiye vazife verilmiştir. Bunlardan 65 albay, 80 yarbay ve 110 binbaşıya Maarif, 705 yarbay ve 665 binbaşıya Sivil Savunma Teşkilâtında, 191 albay, 68 yarbay ve 175 binbaşıya da çeşitli sektörlerde vazife verilmiş bulunmaktadır.

Ayrıca yine emekliye ayrılmış bulunan subaylar için bugün İstanbul'da 824. Ankara'da 528 daire inşa edilmektedir. Bu meskenler kaloriferli ve kalorifersiz olarak 4 - 8 daireli olmak üzere inşa edilmektedir. Kaloriferli daireler için binbaşılardan 15 bin, yarbaylardan 20 bin, albaylardan da 25 bin lira peşin alınacaktır. Kalorifersiz daireler için aynı rütbe sırasına göre 10 bin, 15 bin, 20 bin lira peşin istenecektir. Her iki daireler için de geriye kalan mütebaki para ayda 120 - 140 lirayı geçmemek üzere aylık taksitlere bağlanmak suretiyle ödenecektir. Bu suretle, emekliye ayrılmış olan subaylarımızın kendi bütçelerine göre, güzel birer meskene kavuşmaları sağlanmış olacaktır.

Gürsel'in sol tarafında kuvvet zaafı:

4 Aralık 1960 günü Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı resmî bir tebliğ yayınlayarak Cumhurbaşkanı Gürsel'in sol tarafında kuvvet zaafı müşahede olunduğunu millete açıklamıştır. Bu tebliğin metni de şudur:

«Dost ve müttefik Amerikan milletinin, Türk milletine ve sayın Devlet Başkanımıza yakın alâkalarının bir ifadesi olarak göndermiş oldukları Harward Üniversitesi ve Mass Hastahanesi Nöroloji Profesörü Raymond Adams, sayın Devlet Başkanımızın müdavi doktorları ile kendilerini muayene etmiş ve yaptıkları fikir teatisi sonunda aşağıdaki müşterek kanaate varmışlardır:

«Devlet ve Hükûmet Başkanımız Orgeneral Cemal Gürsel, sinir sistemi ile alâkalı hafif bir dolaşım yetmezliği geçirmişlerdir.

Bu rahatsızlığın neticesi olarak sol tarafında cüz'î bir kuvvet azafı müşahede edilmektedir.

Bu bulguların dışında Başkan Gürsel'in diğer fonksiyonları tamamen normal olup kendilerinin devlet işleriyle uğraşmasına bir mahzur görülmemiştir.

Bununla beraber Başkanın istirahatinin bir müddet daha devam etmesi uygun mütalâa edilmiştir.»

İktidara gelişinin altıncı ayında Gürsel'in böyle bir kuvvet zaafına uğramasının sebebi, gerçekten çok yorulmasıydı.

Kurucu Meclis:

14 Aralık 1960 günü, Millî Birlik Komitesi Basın İrtibat Bürosu Başkanı Kurmay Albay Baha Vefa Karatay bir basın toplantısı yaparak «Kurucu Meclis» hakkında kabul edilmiş bulunan kanun tasarısını açıklamıştı. Bütün ömrü en çok dokuz ay olacak olan Kurucu Meclise kimlerin girebileceğini bildirmişti. Bu açıklamadaki şartlara göre Kurucu Meclise ancak C.H.P. lilerin girebileceği anlaşılmıştı. Gerçekten de Kurucu Meclis % 95 C.H.P. lilerden teşekkül etmişti.

Menderes'in iki avukatı da tevkif edildi:

Yassıada dâvalarında Menderes'i savunmakta bulunan iki avukatı da 24 Aralık 1960 günü tevkif edilmişlerdi. Gazeteci Zihni Kanmaz (6 - 7 Eylûl dâvalarında Menderes'in yaptığı müdafaa ile avukatlarının müdafaalarını gazetelerden keserek bir kitap hâline getirmeyi düşünmüştü. Bunlar aynen günlük gazetelerde yayınlandığı için kitap hâline getirilmelerinde bir mahzur yoktu. İsteyen vatandaş bunları gazetelerden keser ve

saklayabilirdi. Milyonlarca basan gazetelerde bunlar aynen yayınladığına göre, basılacak bir kaç bin adet kitabın propaganda bakımından da bir tesiri yoktu. Zihni Kanmaz bu düşüncelerini önce birçok kimselere sordu. Hiç kimse böyle bir teşebbüsün önleneceğini tahmin etmiyordu.

Kitap dizgiye verildi. Tam «Tan Matbaası»nda basılacağı esnada Örfî İdare tarafından matbaaya bir baskın yapıldı. Bu kitapta isimleri geçtiği için Menderes'in avukatları ile kitabı basmağa teşebbüs eden Zihni Kanmaz tevkif edildiler. Bu hususta Örfî İdare şu tebliği yayınladı:

«1. Ordu ve Örfî İdare Kumandanlığının bildirisi şudur:

«Düşüklerin zamanı idarelerinde ika etmiş oldukları fiillerle ilgili olarak Yüksek Adalet Divanında cereyan eden duruşma safahatı Ankara ve İstanbul radyolarının Yassıada saatinde muhterem halk efkârı umumiyesine arzedilmekte olmasına ve duruşmaların açık cereyan etmesine rağmen, düşük Başbakan Adnan Menderes müdafii Avukat Burhan Apaydın ile Ankara Barosu avukatlarından Talât Asal vasıtasiyle Zihni Kanmaz tarafından müşterek hazırladıkları, 6 - 7 Eylül dâvasında kararname ve Menderes'in müdafaası ismindeki 30.000 adet kitapla muhakemelerin tek taraflı olarak efkârı umumiyeye arzına teşebbüsleri bitaraf bir görüşten âzade olarak sade kendi müdafaalarını kitaba dercetmek suretiyle düşüklerin propagandasını yapmak ve dolayısiyle de millî menfaatlere zarar verici faaliyetlerde bulunma suçunu teşkil etmekte ve bu suç T.C.Kanunun 161 inci maddesine uymaktadır.

Bu sebeple 3832 sayılı Örfî İdare Kanununa istinaden gerek avukat Burhan Apaydın ve Talât Asal ve gerekse Zihni Kanmaz'ın 6 sayılı kanunun 1 inci maddesini tâdil eden 25 sayılı kanunun birinci maddesi ge-

reğince nezaret altına alınarak haklarında kanunî takibata başlanılmış bulunulduğu muhterem halk efkârına duyurulur.

Cemal Tural

Korgeneral, İstanbul Örfî İdare Kumandanı»

26 Aralık 1960 günü de Ankara'da yeniden 65 kişi nezaret altına alınmıştı. Bu tevkifler hakkında Anadolu Ajansı tarafından radyolarda ilân edilen tebliğ de şöyledir:

«Ankara, 26 (A.A.) — Millî Birlik Komitesi Basın İrtibat Bürosu Başkanı Kurmay Albay Baha Karatay bugün basın temsilcilerinin sordukları bir soruya cevaben şu açıklamayı yapmıştır:

«1 — Son olaylarla ilgili olarak nezaret altına alınmış olanların yekûnu 65 tir. Bu eşhasın büyük kısmını mefsuh Demokrat Parti mensuplariyle, kör taassuba, irticaa âlet olmuş geri zihniyetteki kimseler teşkil etmektedir.

2 — Nezaret altına alınmış olan bu eşhas, Devlet Başkanı, Milli Birlik Komitesi üyeleri ve Kurucu Meclis aleyhine sistemli faaliyetlerde bulunmak ve beyannameler dağıtmaktan zanlıdırlar.

3 — Hâlen nezaret altında olup isimlerinin açıklanması şimdilik mahzurlu görülen bu 65 kişinin sosyal durumlarına göre tasnifleri şöyledir:

2 emekli profesör, 6 avukat, 3 ev kadını, 8 küçük tacir ve esnaf, 7 küçük memur, 2 astsubay, 6 rençber, 5 müstahdem, 26 çeşitli küçük sanat erbabı.»

Tevkif edilen bu 65 kişinin isimleri şöyledir:

Nurettin Aydın (talebe), İsmail Faya (odacı), Şevket Ünal (sobacı), Tutan Şimşek (memur), Mehmet Çay (astsubay), Emin Ahmet Ertürk (çiftçi), Hamit Kurtoğlu (eski Şoförler Cemiyeti başkanı), Ahmet Çiğnemez (şoför), Mehmet Uzuner (dökümcü), Mehmet

Gelgeç (memur), Selçuk Yaşaroğlu (gazeteci), Kemalettin Erkan (işçi), Meliha Türkkan (iktisatçı), Nimet Kubduk (Kadınlar Birliği Reisi), Ahmet Karaağaç (kahveci), Yusuf Kurt (sütçü), Mehmet Bigol (teknisyen), Mustafa Yener (memur), Mehmet Gökdemir (saraç), Bayram Güreşir (işçi), Mehmet Çam (bakkal), Süleyman Şeneren (kuyumcu), İsmail Erdeş (tenekeci), Yıldız Ünal (bakkal), Halil Tanır (radyo teknisyeni), Cavit Güllü (terzi), Nuri Çilingir (bakkal), Ali Özdoğan (arabacı), Emin Akyüz (avukat), Baki Koçak (berber), Kâzım Özdoğan (bahçıvan), Nuri Çıyan (terzi), Tahsin Aytekin (astsubay), Fikri Kaçamaklı (astsubay), İsmail Demir (çiftçi), Hayrullah Kale (rençber), Sami Sözer (memur), Osman Buğday (komisyoncu), Halil Sapmaz (tuhafiyeci), İbrahim Yurteri (manav), Emin Özkahraman (celep), Neclâ Çarbaş (tüccar), Salih Karabulut (tezgâhtar), Kâzım Sanız (terzi), Muhsin Öz (oduncu), İbrahim Duman (marangoz), Ali Berber (berber), Halil Biçer (rençber), Ahmet Karasakal (çiftçi), Mazhar Ayılgat (tüccar), Mustafa Kuyumcu (emekli işçi), Hüsnü Süler (mübaşir), Mustafa Çiftdoğan (halıcı), Naci Doğan (elektrikçi), Lebib Divanlıoğlu (avukat), Ahmet Akay (camcı), Ayşe Küçük (ev kadını), Murat Bozdemir (sucu), Sadık Yeşil (zabıt kâtibi), Remzi Acar (tüccar)»

Yeni Parti kurma teşebbüsleri:

Yeni bir parti kurma teşebbüsü, ilk defa 1960 yılı Aralık ayında ortaya atıldı. Önce Prof. Aydın Yalçın İzmir'de yeni bir parti kurmanın faydalarını ve memleketin buna olan ihtiyacını açıkladı. Sonra 24 Aralık 1960 günü «Kim» mecmuasına bir demeç veren Başkan Gürsel de yeni bir parti kurulması hakkındaki fikirlerini şöyle açıkladı:

«Demokrat, ilerici ve milliyetçi bir parti milletimiz için faydalı olur kanaatindeyim.»

Kabinenin istifası:

Yeni yılın ilk günlerinde kabine istifa etmişti. Bu istifaya sebep olarak, 6 Ocak 1961 günü açılacak olan Kurucu Meclise tam bir hareket serbestisi sağlamak üzere kabinenin çekildiği gösterilmişti. 4 Ocak 1961 günü çekilen kabinenin yerine ertesi günü yeni hükûmet teşekkül etmişti. Yeni hükûmet şöyle kurulmuştu:

Başbakan: Org. Cemal Gürsel, Devlet Bakanı: Hayri Mumcuoğlu, Devlet Bakanı: Nâsır Zeytinoğlu, Adalet Bakanı: Ekrem Tüzemen, Millî Savunma Bakanı: Muzaffer Alankuş, İçişleri Bakanı: Muharrem İhsan Kızıloğlu, Dışişleri Bakanı: Selim Sarper, Maliye Bakanı: Kemal Kurdaş, Millî Eğitim Bakanı: Turhan Feyzioğlu, Bayındırlık Bakanı: Mukbil Gökdoğan, Ticaret Bakanı: Mehmet Baydur, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Ragıp Üner, Gümrük ve Tekel Bakanı: Fethi Aşkın, Tarım Bakanı: Osman Tosun, Ulaştırma Bakanı: Orhan Mersinli, Çalışma Bakanı: Ahmet Tahtakılıç, Sanayi Bakanı: Şahap Kocatopçu, Basın Yayın ve Turizm Bakanı: Cihad Baban, İmar ve İskân Bakanı: Fehmi Yavuz.

Yeni Bakanlar, ilk toplantılarını 6 Ocak 1961 Cuma günü sabah saat 9 da Başbakanlıkta yapmışlardı.

Kurucu Meclis'in açılması:

Kurucu Meclis, 27 Mayıs ihtilâlinden 7 ay 9 gün sonra açılmıştı. Bu Meclisin bir hususiyeti de Cumhuriyet Halk Partisi devrinde başlanıp Demokrat Partinin her yıl bütçeden milyonlarca lira ayırarak ikmal ettirdiği ve dünyada eşi pek az bulunan yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi binasında çalışmağa başlamış olmasıydı. 6 Ocak Cuma günü saat 15 de Devlet Başkanı Cemal Gürsel adına Millî Birlik Komitesi üyelerinden emekli Orgeneral Fahri Özdilek tarafından açılan yeni Meclisin hemen tamamı C.H.P.' lilerden teşekkül

ediyordu. Doktorlar sıhhati müsaade etmediği için Yeni Meclisin açılışında Gürsel'in bulunmasına müsaade etmemişlerdi. Özdilekten sonra Meclisin en yaşlı üyesi olarak eski Hariciye Vekilerinden Yusuf Kemal Tengirşek Riyaset kürsüsüne gelmiş ve bundan sonra teker teker yeni mebuslar yemin etmişlerdi. Eski tek parti devrinde olduğu gibi tâyinle mebus seçilen bu üyeler şu yemini yapmışlardı:

«— Yurdun bağımsızlığı ve bütünlüğü, milletin egemenliği ve mutluluğu, hukuk devleti ve demokrasi ve insan hakları ilkeleri uğrunda bütün gücümle çalışacağım. Adâlet ve ahlâk esaslarına bağlılıktan ve yeni Anayasayı demokratik ve lâik cumhuriyet esaslarına göre en kısa zamanda hazırlamak ve iktidarı yeni Meclise devretmek ülküsünden ayrılmayacağım. Bunun için şerefim, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine and içerim.»

Bu meclisin açılışında tıpkı 23 Nisan 1920 de açılan ilk Türkiye Büyük Millet Meclisindeki bâzı kaidelere riayet edilmişti. İlk Meclis de Cuma günü aynı saatte açılmıştı. Mustafa Kemal ilk Meclisi tekbir sesleri ve Allah sedaları içinde açmıştı. Şimdi onun en yakın arkadaşlarından biri olan Yusuf Kemal Tengirşek de bu Meclisi açarken: «Tanrı adıyla açıyorum» demiş ve sözlerini «Tanrı yardımcımız olsun» cümlesiyle bitirmişti. Ancak, Gürsel adına yapılan konuşmanın dörtte üçünün Demokrat Parti'ye ağır hücum ve ithamlarla dolu bulunması ve Yassıada'da her türlü müdafaadan âciz bırakılmış bu Parlâmentonun, eski üyelerine topyekûn çatılması, Kurucu Meclisin hangi istikamette çalışacağını ilk günden göstermiş bulunuyordu. Fahri Özdilek Gürsel'in nutkunu okuduktan sonra Atatürk için üç dakika Meclisi sükûta dâvet etmiş ve arkadan şunları söylemişti:

«— Temsilciler Meclisinin sayın üyeleri,

Atatürk Ankara'sına yaraşır bu Büyük Millet Mec-

lisi binasını, duvarları hiç bir çarpık sesle titreyip kirlenmeden, tertemiz size emanet ediyoruz. Saat 15,20 de aranızdaki en yaşlı üyenin başkanlığında toplanmanız için oturumu kapatıyorum» demişti. Özdilek'e göre daha önceki 400 milletvekiline alabildiğine çatarak, yeni Meclisi açmış bulunmak çarpık ses değildi ve bu Meclisi meydana getiren insanlara böylesine hücum etmek, daha ilk günden bu meclisi tertemiz hâlde bırakmıştı. Kurucu Meclisin açılışını 82 basın mensubu, 637 kişilik halk topluluğu, 114 hususî dâvetli, 84 kordiplomatik mensubu, 300 kişilik askerî ve mülkî erkân takip etmiş bulunuyordu.

9 Ocak Pazartesi günü yapılan Başkanlık divanı seçimlerinde hepsi müfrit C.H.P. li bulunan şu zevat vazife almışlardı: Başkan emekli General Kâzım Orbay, Başkan Vekilleri: Lütfi Akatlı, İbrahim Senil, kâtipler: Alev Coşkun, Rıfat Çini, Oktay Ekşi, Yusuf Ziya Yücebilgin, idareci üyeler: Nuri Kınık, Bahri Yazır. Bunlar 240 kişilik Kurucu Meclisin tam ittifak reyi ile seçimi kazanmışlardı. Bu isimleri teklif eden Turan Güneş ve Sahir Kurutluoğlu'nun tekliflerine karşı ne başka aday gösterilebilmiş, ne de muhalif tek rey çıkmıştı.

212 numaralı kanun:

9 Ocak 1961 Pazartesi günü Millî Birlik Komitesinin çıkardığı 212 numaralı kanun ilân edilmişti. Bu kanun basın mensuplarına aitti. Gazete sahiplerinin aleyhinde buna mukabil çalışanların lehinde birçok hükümleri ihtiva eden bu kanun, Babıâli'deki patronlar arasında adetâ bir panik havası yarattı. 8 gazete, Akşam, Cumhuriyet, Dünya, Hürriyet, Milliyet, Tercüman, Vatan ve Yeni Sabah gazeteleri bu kanunu protesto etmek için müşterek bir deklârasyon yayınlayarak 10 Ocak Salı, 11 Ocak Çarşamba ve 12 Ocak Perşembe günleri intişar etmeyeceklerini bildirdiler ve gerçekten de üç gün müd-

detle gazetelrini kapadılar. Cumhuriyt tarihimizde gazetelerin müştreken hükûmeti protesto etmeleri ve üç gün üstüste protesto gayesiyle intişar etmemeleri ilk defa vuku buluyordu.

Siyasî faaliyetlere izin veriliyor:

İhtilâlden 7 ay 16 gün sonra siyasî faaliyetlere yeniden izin verilmişti. Bu çok memnuniyet verici bir hâdiseydi. Dünyada belki de bir ihtilâlden bu kadar kısa zaman sonra siyasî faaliyetlere izin verildiği ilk defa vukua geliyordu. Halk bu haberi gazetelerde okuyunca büyük bir memnuniyete kapıldı. Fakat hemen görüldü ki, siyasî faaliyete izin verilmesi, herkesin hür ve serbest olarak siyasî faaliyette bulunacağı mânâsına gelmemektedir. Bu tertipli bir siyasî müsaadedir.

Bu hususta 12 Ocak 1961 günü neşredilen tebliğin metni şudur:

«Ankara — İçişleri Bakanlığından partilerin siyasî faaliyetleriyle ilgili olarak şu tebliğ yayınlanmıştır:

13 Ocak 1961 tarihinden itibaren aşağıdaki esaslar dahilinde siyasî parti kurma ve tüzük tâdili faaliyetine müsaade edilmiştir.

1 — Yeni kurulacak partilerin 4 Temmuz 1960 ve 8 sayılı kanun hükümlerine göre il ve ilçe merkez teşkilâtı kurmaları siyasî faaliyet addedilmez.

2 — Eski ve yeni kurulacak partiler tüzüklerini 8 sayılı kanunun 4 üncü maddesine göre bir ay zarfında ilgili makamlara vermeğe mecburdurlar.

3 — 8 sayılı kanun hükümlerine göre yapılacak teşkilât ve tüzük tâdilleri sırasında propaganda faaliyetinde bulunmak yasaktır.

Muharrem Kızıloğlu

İçişleri Bakanı

Bu tebliğe göre siyasî faaliyete izin verilmiş, fakat siyasî propaganda yasağında herhangi bir değişiklik yapılmamıştı. Ancak bu hak ilk günden itibaren C.H.P. ye tanınmış bir hak olarak devam ediyordu. C.H.P. liler siyasî alandaki rakipleri Demokrat Partililer ve yine bunlardan kurulacak olan yeni parti elemanları aleyhinde her türlü konuşmayı yapmakta, hakaret etmekte, sövüp saymakta serbest bulunuyorlardı. Esasen bütün devlet kuvvetleri ve otoriteleri bu yolda seferber bunuyorlardı.

Yeni parti için ilk müracaat 14 Ocak 1961 tarihinde Emekli Kurmay Albay Naci Bozkurt tarafından yapılmıştı. Partinin adı: Memleketçi Cumhuriyet Partisi idi. Partinin kurucu üyeleri şunlardı: Naci Bozkurt, Akif İyidoğan, Hakkı Ketenoğlu, Necmi Akyıldız, Saki Zorlu, Nedret Pınar, Talât Erdoğan. Diğer taraftan Ekrem Alican, Esat Çağa, Aydın Yalçın ve Enver Adakan da yeni partiler kurmak için bu tebliğin yayınlanması ile faaliyete geçmişlerdi. Parti kurma faaliyetinin merkezi olarak siyasî temaslar İzmir'e tevecciih etmiş bulunuyordu. Bütün siyasetçiler İzmir'de toplanmağa başlamışlardı.

26 Ocak 1961 günü Ekrem Alican kuracağı parti etrafında ilk beyanatını vermiş bulunuyordu. Alican bu beyanatında şunları söylemişti:

«— Kuracağımız partinin ismi henüz tesbit edilmiş değildir. Yalnız «Hür Demokrat Parti» adı üzerinde durulmaktadır. Ben de bu ismi fena görmüyorum. 27 Mayıs harekâtı, Demokrat Parti'nin büyük vatandaş kitlesine karşı değil, bu partiyi 1946 yılındaki kuruluş gayelerinden uzaklaştıran ve bu suretle memlekette şahsî idarelerini kurmağa çalışan mahdut liderler tabakasına karşı yapılmıştır. Mevcut partiler gibi yeni kurulacak partilerin de, eski Demokrat Parti mensuplarına saflarını açmalarından tabii birşey olamaz.»

28 Ocak günü de Ankara'da Belvü Palas salonların-

da Ekrem Alican ile Memleketçi Cumhuriyet Partisi kurucuları arasında bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda iki partinin birleşmesi esası üzerine görüşmeler olmuştur.

Toplantıya Nedret Pınar, Rauf Kıray, Nihat Su, Hayati Ataker, Hasan Bilçek, Enver Safter Oder, Necmettin Akyıldız, Naci Bozkurt, İsmail Madanoğlu, Nihat Karayazgan, Sâki Zorlu, Emin Nihat Sözeri katılmışlardı. Bunların toplantıları devam ederken, Ekrem Alican ve arkadaşları da Hikmet Belbez'in yazıhanesinde müzakere ediyorlardı. Nihayet saat 14,30 da Belvü Palasta toplanan heyetten bir grup Hikmet Belbez'in yazıhanesine giderek birleşmek için tekliflerini götürmüşlerdi. Fakat bu görüşmelerde birleşmek için mutabakata varılamamıştı.

30 Ocak günü Belvü Palas otelinde Memleketçi Cumhuriyetçi Partisi 15 kişilik bir heyet hâlinde müzakerelerde bulunurken, o gün İzmir'den Ankara'ya gelmiş bulunan emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala da Gül Palas otelinde temaslarını yapıyordu. Parti kurma müsaadesi 13 Şubat 1961 akşamı sona ereceğinden ve bu tarihten sonra yapılacak müracaatlar dikkate alınmayacağından parti kurucuları sık sık faaliyette bulunuyorlar ve Ankara'yı bir siyasî pazar hâline getirmiş oluyorlardı. 30 Ocak günü Gül Palas otelinde kendisiyle görüşen gazetecilere Ragıp Gümüşpala şunları söylemişti:

«— Yeni bir parti kurmak için şimdilik isimlerini söyleyemiceğim arkadaşlarımla faaliyete geçmiş bulunuyorum. Kuracağımız partinin tüzük ve programı üzerinde çalışmaktayız. Partimizin adı: «Türkiye Adalet Partisi olacaktır. İlk müracaatımızı 7 Şubatta yapacağımızı tahmin ediyorum.»

Gazetecilerin Ekrem Alican'la birleşmek niyetinde

olup olmadıkları sorusuna da Ragıp Gümüşpala şu cevabı vermişti:

«— Şimdilik böyle bir şey yoktur. Fakat bu benim şahsî fikrim. Arkadaşlarımın temayüllerinin ne olacağını ileride hâdiseler gösterecektir.»

Ertesi günü de, 31 Ocak 1961, yine Gül Palas oteli salonlarında gazetecilerle görüşen ve kurulacak Adalet Partisinin sözcüsü bulunduğunu ifade eden emekli Kurmay Albay Şinasi Osma, parti ismindeki Türkiye kelimesinin belki de kaldırılabileceğini ve sadece «Adalet Partisi» ismi üzerinde durulabileceğini ifade etmişti.

3 Şubat 1961 günü İstanbul'a gelen Ragıp Gümüşpala burada da temaslara başlamıştı. Gazetecilerle bir görüşme yapan Ragıp Gümüşpata, Partisinin her tarafta büyük teşvik ve alâka gördüğünü, İstanbul'da temaslar yaptığını söylemiş ve 19 madde hâlinde partinin gaye ve ana prensiplerini izah etmişti.

4 Şubat günü Fahrettin Kerim Gökay, Ekrem Alican'ın kurduğu partiye girdiğini açıklamıştı. Aynı gün Sirkeci'de İpek Palas otelinde temaslarını yapmakta olan Ragıp Gümüşpala eski generallerden Nuri Teoman ve Baha Türkkan'la görüşmüş, öğleden sonra da, yeni partinin kurucularından olduğu açıklanan Necmi Öktem paşa ile Vilâyete giderek Vali Refik Tulga'ya bir nezaket ziyareti yapmıştı.

6 Şubat günü Tahsin Demiray'ın başkanı bulunduğu Köylü Partisinin, Adalet Partisine iltihak ettiği bildirilmiş ve kurulacak Adalet Partisinin İstanbul Merkezi Tahsin Demiray'ın Ankara caddesindeki binasında olacağı açıklanmıştı. Bundan sonra İstanbul görüşmeleri bu binada yapılmağa başlamıştı. 7 Şubat günü Fehmi Eren, bir müddet evvel teşekkül etmiş bulunan Birlik Partisinin de kurulacak olan Adalet Partisine iltihak ettiğini söylemişti. 9 Şubatta Ankara'ya giden Gümüşpala burada Memleketçi Cumhuriyet Partisinin de ku-

rulacak olan Adalet Partisine iltihak etmek arzusunda bulunduğunu açıkladı.

11 Şubat 1961 Cumartesi günü öğleden evvel Ankara Valiliğine yanında Şinasi Osma bulunduğu hâlde giden Ragıp Gümüşpala, Adalet Partisinin kurulduğu hakkındaki resmî müracaatını bizzat Valiye yapmıştır. Gümüşpala'nın dilekçesinde kurucu olarak şu isimler yer almıştı:

Ragıp Gümüşpala, Ethem Menemencioğlu, General Necmi Öktem, Tahsin Demiray, Muhtar Yazır, Dr. İhsan Ünal, avukat Emin Açar, Şinasi Osma, Mehmet Yorgancıoğlu, doçent Cevdet Perin, Kâmuran Evliyaoğlu.

Mühletin son günü olan 13 Şubat 1961 pazartesi günü ismini «Yeni Türkiye Partisi» olarak kararlaştıran Alican'ın partisi için de vilâyete müracaat edilmişti. Yeni Türkiye Partisi'nin kurucuları da şunlar olarak gösterilmişti:

Ekrem Alican, İrfan Aksu, Raif Aybar, Hikmet Belbez, Esat Eğilmez, Hasan Kangal, Sırrı Öktem, Mithat San, Aydın Yalçın, Cahit Talas.

Aynı gün, Memleketçi Parti ile Adalet Partisinin birleştikleri de müşterek bir beyanname ile ilân edilmişti.

Kırdar'ın Vefatı:

17 Şubat Cuma günü Yassıada'da ifade verirken eski İstanbul Valisi ve Sağlık Bakanı Dr. Lütfi Kırdar ölmüştü. Bu ölüm haberi bütün İstanbul'u teessüre boğmuş, fakat başta basın olmak üzere kimse teessürünü ifade edememişti. Kırdar ifade verirken aynen şunları söylemişti:

«— Belli olmaz, belki bu mikrofona bir daha gelemem. Çok rahatsızım, ilâçlarla yaşıyorum. Bildiklerimi söyleyeceğim.»

Bu hasta ve âdeta karşısındakinden insaf ve biraz müsamaha bekleyen hitap karşısında, Reis Salim Başol Kırdar'a muhtelif sualler sormuş ve ifade esnasında âniden fenalık geçiren Lütfi Kırdar, konuşmasını birdenbire keserek:

«— Müsadenizle yerime oturayım» demiş ve bitap bir hâlde mikrofonun yanındaki sandalyeye oturmuş yerine dahi gidememişti. Fakat sandalyeye oturmasiyle beraber yere yuvarlanmıştı. Bu durumu gören Hayrettin Erkmen yerinden fırlayarak Lütfi Kırdar'ın yanına koşmuştu. Arkadan Fatin Rüştü Zorlu ve Medenî Berk de Kırdar'ın yanına koşmuşlardı. Fatin Rüştü: Doktor! diye bağırmış, o esnada iki askerî doktor Lütfi Kırdar'ın yanına yetişmişlerdi. Fakat Kırdar ölmüştü. Bir sedye getirilerek Kırdar'ın ölüsü mahkeme salonundan çıkarıldı. Salim Başol da bu durum karşısında celseyi ancak 10 dakika tatil edebildi. On dakika sonra mahkeme aynı şekilde başladı. Kırdar'ın cenaze merasimi 19 Şubat 1961 Pazar günü yapıldı. Şişli'den alınan cenaze muazzam bir kalabalıkla omuzlarda taşınarak vaktiyle Kırdar'ın yaptırmış bulunduğu Zincirlikuyu mezarlığına getirildi. Cenaze gömülürken tekbir seslerinin fazla olduğu ve böylece dinin irticaa âlet edildiği ileri sürülerek Vali Refik Tulga üniformalı elbisesiyle mezarlıkta cenaze sahibinin kim olduğunu sormuştur.

Kırdar'ın büyük oğlu Erdem kendisini gösterince onu arabasına dâvet etmişti. Halk, Erdem'in tevkif edildiğini zannederek:

«— O bir şey yapmadı. Onun ne kusuru var? Nereye götürüyorsunuz?» gibi konuşmalar olmuştu. Hattâ bir tanesi de Erdem'in eteğinden çekmişti. Bunu gören Refik Tulga, Erdem'in eteğinden çekene bir tokat attı ve Kırdar'ın oğlunu arabasına alarak oradan uzaklaştı. Cemaat sessizce dağıldı. Fakat ertesi gün bu cenazede bulunanlardan 23 kişi tevkif edilerek haklarında ka-

nuni takibata başlandı. Bunlardan biri de Belediyenin baş imamı Nusret Yeşilçay'dı. İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Ayhan Efeoğlu da bir tebliğ yayınlayarak Kırdar'ın cenaze namazında bulunan ve dini irticaa âlet ederek tekbir getiren cemaatin aleyhinde protestoda bulunmuştur. 21 Şubat günü bu konuda hükûmet de resmî bir tebliğ yayınladı. Bu tebliğde şunlar ifade ediliyordu:

«— Lütfi Kırdar'ın cenaze merasiminde meydana gelen müessif hâdiseler bir kısım karanlık düşünceli eşhasın kanun ve geleneklerimizle bağdaşmasına imkân olmayan esef verici, cahilâna hareketleri üzüntü ile karşılanmıştır.

Atatürk idealleri yolunda 27 Mayıs inkılâbımızın yepyeni ruh ve inançlariyle büyük hamlelere girişmiş bulunan Türk milleti ve hükûmeti hangi istikametten gelirse gelsin, memleket zararına olabilecek her bedbaht teşebbüsü sür'atle söndürmeğe ve müteşebbislerini en ağır czalara çarptırmağa kararlıdır.»

22 Şubatta tevkif edilenlerin sayısı 38 kişiye çıkmıştı. Bunların bütün suçu, cenaze gömülürken hep bir ağızdan Kur'ân okumak ve Vali Tulga, Kırdar'ın oğlunu alıp götürürken, bâzılarının buna itiraz etmeleri olmuştu. 23 Şubat günü polis bunlar hakkındaki tahkikatını bitirmiş ve valiye itiraz etmek cesaretini gösterenlerle Kur'ân okuyanları tesbit etmiştir. Bunlar 18 kişiydi. Üst tarafı serbest bırakılarak bu 18 kişi Balmumcu'da nezarethaneye atılmıştı. 18 kişi şunlardı: Nusret Yeşilçay, Vedat Başçık, Ahmet Kaşıkçı, Rasim Pekcan, Salim Tatar, Mehmet Yaşar Zahter, Ati Tural, Celâlettin Ertin, Hamdi Kartal, Mehmet Öztemel, Halil Gül, Hasan Durgun, Selim Çeliktürk, Recep Sorgun, Salih Gül, Ahmet Temizsoy, İhsan Altınel, Süleyman Selkesen.

Adalet Partisi'nin İstanbul teşkilâtı:

3 Mart 1961 günü Adalet Partisi İstanbul il teşkilâtının kurulduğu resmen ilân edilmişti. İstanbul il teşkilâtında vazife taksimi şöyle yapılmıştı: İl Başkanı Enver Aka (emekli Hava Korgenerali), Muhittin Güven ikinci başkan (mimar), Teşkilât Başkanı İbrahim Abak (gümrük komisyoncusu), Sekreter Arif Hikmet Güner (iktisatçı), Muhasip Otto Andiriyadis (tüccar), üyeler: Ferruh Bozbeyli (avukat), Naime Tokgöz (avukat), Halil Lütfü Dördüncü (gazeteci), Ziya Altınoğlu (Tüccar), Fazlı Akkaya (avukat), Zeki İlter (sanayici).

Gürsel, Başol ve Egesel görüşmesi:

21 Mart 1961 Salı günü Cumhurbaşkanı Gürsel, Yassıada Yüksek Adalet Divanı Başkanı Salim Başol ve Savcı Altay Egesel'i Başbakanlıkta sabah saat 11 de kabul etmiş ve her ikisi ile de bir saat 15 dakika süren bir konuşma yapmıştı. Bu toplantıda bâzı Millî Birlik Komitesi üyeleri de hazır bulunmuşlardı. Bu tarihten onbeş gün evvel İngiltere Kraliçesi Türkiye'den geçmiş ve Esenboğa hava alanında Cumhurbaşkanı Gürsel'le 45 dakika süren bir görüşmede bulunmuştu. Bu ziyaretin Kraliçe tarafından Yassıada'da bulunanlara şefaat edilmesi gayesiyle yapıldığı söyleniyordu. Gürsel'in de Adalet Divanı Başkanına hafif cezalar verilmesi için talimatta bulunduğu rivâyet ediliyordu. Bu söylentiler halk arasında ferahlatıcı tesirler yapıyordu. Fakat zamanla bunların rivâyet olduğu anlaşıldı.

Siyasî faaliyetlere izin veriliyor:

Siyasî faaliyetlere izin verildiği hakkındaki tebliğ 27 Mart 1961 günü ilân edildi. Başbakanlıktan bu konuda şu tebliğ yayınlanmıştı:

«1 — 1 Nisan 1961 tarihinden itibaren neşir vasıtalariyle, kapalı ve açık yerlerde toplanmak suretiyle yapılacak her türlü propagandalar hariç olmak üzere, siyasî partilerin teşekkül faaliyetleriyle ve kapalı mahallerde yapılması şartiyle il, ilçe ve kurultay toplantılarına müsaade olunmuştur.

2 — Vatandaşların bu faaliyet sırasında birbirlerine karşı gayet nazik ve anlayışlı davranmalarını rica ederim.

3 — İdare âmirleri vatandaşların eşitlik haklarına riayet edecekleri gibi, partiler arasında da asla fark gözetmeyeceklerdir.

4 — İkinci Cumhuriyetin seçim hazırlıklarına başladığımız şu günlerde çalışmaların vatan ve milletimiz için mutlu olmasını Tanrıdan niyaz ederim. Devlet ve Hükûmet Başkanı Org. Cemal Gürsel.»

Komünistlerin tevkifi:

İstanbul Örfî İdare Komutanlığı 7 Haziran 1961 günü yayınladığı bir tebliğle yeraltı faaliyeti gösteren büyük bir komünist şebekesinin meydana çıkarıldığını ve bunlardan elebaşı olan 24 kişinin tevkif edildiğini bildirmişti. Bu hususta Örfî İdare Kurmay Başkanı Kurmay Albay Emin Aytekin basına şu açıklamayı yapmıştı:

«— İstanbul Örfî İdare Kumandanlığınca iki buçuk aydanberi sıkı takip ve tarassut edilmek suretiyle bir komünist yeraltı teşkilâtı meydana çıkarılmış olup bunlar 2/3 Haziran gecesi nezaret altına alınarak kovuşturmaya başlanmıştır. Durum adalete intikal ettirilecektir. Bunların sabotajlar hazırlamak istedikleri ve muhtelif beyannameler hazırladıkları görülmüştür.»

Gazeteciler bir müddet evvel nezaret altına alınmış bulunan Aziz Nesin'in tahliye edilip edilmiyeceğini sormuşlar, Emin Aytekin bu soruya: «Zannetmem» ceva-

bını vermiştir. Kurmay Başkanı tevkif edilenlerin isimlerini de açıklamamıştır. Zamanla bu tevkif edilenlerin sessiz sedasız halka unutturulduğu ve tahliye edildikleri anlaşılmıştır. Böylece bu komünist şebekesinin gerçek faaliyeti efkârı umumiyece meçhul kalmıştır.

Madanoğlu'nun istifası:

Ankara Kumandanı ve Millî Birlik Komitesi üyesi Korgeneral Cemal Madanoğlu, 9 Haziran Cuma günü, hem Ankara Komutanlığından, hem Millî Birlik Komitesi üyeliğinden istifa ettiğini açıklamıştır.

Madanoğlu'nun Hava Kuvvetleri Kumandanı İrfan Tansel'i Amerika'da bir vazifeye tâyin ettirmek için aldığı kararları yürütemediğinden dolayı istifa ettiği anlaşılmıştır. Emekliye ayrılan Madanoğlu istifa sebebini halk efkârına açıklamamıştır.

Anayasa için referandum:

Kurucu Meclis tarafından kabul edilen Anayasanın halk oyuna sunulması 9 Temmuz 1961 Pazar günü yapıldı.

4 Temmuz 1961 günü Anayasa refarandumu dolayısiyle Gürsel saat 13 teki haberler saatinde kendi sesiyle radyolardan millete şunları söylemişti:

«— Aziz vatandaşlarım,

Büyük gün yaklaşıyor. İlim ve fikir adamlarımızın, siyaset ve idarecilerimizin aylarca üzerinde dikkatle çalıştıkları yeni Anayasamız benim kanaatime göre de iyi ve mükemmel bir eser olmuştur. Bundan daha iyisi yapılmaz mı idi denilebilir. Belki evet, belki hayır... Bugün bizim için mühim olan bunun münakaşası değildir. Asıl mühim olan, normal nizama varabilmek için Anayasamızın miletçe kabulünün ciddî ve hayatî merhale olduğu keyfiyetidir. Bizi bu hedeften ayırmak isteyen-

ler bulunabilir. Maatteessüf böyleleri de vardır. Bu gibiler sizleri yanıltmak için yalan, asılsız ve hayırsız söylentilerle yolunuzu şaşırtmak isterler. Bunlara kanmayınız. Bunlar asla bizim dostlarımız değildir. Milletimizin kararsızlık içinde bulunmasından menfaat uman bedbaht ve karanlık insanlardır. Bütün vatandaşlarımın anayasamıza evet demelerini istiyorum! Büyük günün imtihanını muvaffakiyetle vereceğinize bir evet sözü ile tarihimize övünülecek şeref dolu bir fasıl ekleyeceğinize inanıyor ve cümlenizi sonsuz sevgi ve saygı hisleriyle selâmlıyorum.»

4 Temmuz'dan itibaren devlet radyoları, gazeteler, gençlik teşekkülleri, başta Cumhuriyet Halk Partililer olmak üzere bütün siyasî partiler her tarafta Anayasaya «Evet» denilmesinin reklâmını yapıyorlardı. «Hayır» kelimesini kazara ağızdan kaçıracak olanların derhal tevkif edileceklerini ihsas eden bir hava yaratılmıştı. Bundan dolayı kimse, başka bir konu için de olsa «hayır» kelimesini telâffuz edemiyordu. Anyasaya referandum günlerine tekaddüm eden bu günlerde sanki Türk gramerinden hayır kelimesi çıkarılmıştı. Nihayet iş o hâle geldi ki, Anayasaya hayır demenin, vatana ihanet sayıldığı ve Anayasaya hayır diyeceklerin vatan hainleri bulunduğu ilân edilmeğe başlandı. Bu arada Adalet Partililerin Anayasaya hayır dememeleri için de onları tehdit edecek ve korkutacak bir beyanatın verilmesi gerekiyordu. 6 Temmuz 1961 günü bu da yapıldı. Bir gazeteci Gürsel'e şu suali sordu:

«— Adalet Partililer nereye gitseler bir «kuyruk» bulup başlarına getiriyorlar. Adalet Partisinin bugünkü tutumu karşısında askerce bir «dur!.» emrini ne zaman vereceksiniz?»

Devlet Başkanı Gürsel, bu soruya aynen şu cevabı vermişti:

«— Vatandaş onların bu kötü gidişi ve bu yıkıcı faaliyetlerinin memleketin lehine olmadığına ve bunların peşinde gitmenin vatanperverliğe yakışmıyacağına ka-

nidir. Fakat kanabilir, inanabilir, onun için kötü sanılan faaliyetler sabit olmadıkça faaliyete geçemeyiz. Bunu biz değil, vatandaş düzeltmelidir. Ve milletimizi buna alıştırmalıyız.»

7 temmuz 1961 günü Zeytinburnu'nda bir kahvede, Adalet Partisi ilçe idare heyeti âzalarından avukat Necdet Karadağ ve yeğeni Orhan Oslaş karşılıklı konuşurken, güya Anayasaya hayır oy'u vereceklerini söylemişlerdi. Bunu duyanlar, derhal ihbar etmişler ve gelen askerî kuvvetler bu sözleri söyleyeni, dinleyeni ve bu sözleri uzaktan duyan dört kişiyi derhal almışlar ve böylece altı kişiyi tevkif etmişlerdi. Bu haber de gazetelerde intişar edince halkın korkusu büsbütün artmıştı. Gazeteleri de bir korku almıştı. Bir gazete, 9 Temmuz günü gazete başlığında «Beyaz pusulalar evet, kırmızı pusulalar hayır demektir» başlığını koyduğu için muaheze edilmişti. Bu başlığı koyanlar, eğer Anayasaya hayır neticesi çıkarsa kendilerinin derhal tevkif edileceklerinden korkuyorlardı. Bu ağır baskı altında bütün Türkiye'de ençok 3 - 5 bin «hayır» oyu çıkacağı tahmin ediliyordu. Bâzıları bu rakkamı 40 - 50 bine kadar çıkarabiliyorlardı.

9 Temmuz pazar günü sabah saat 7 den, akşam saat 9 a kadar 14 saat müddetle seçim sandıkları açık tutuldu. İştirâk nisbeti yüzde 65 i bulmuştu. Anayasa referandum neticeleri bütün Türkiye'de tam bir sürpriz yarattı. Gerek Gürsel'in, gerek Millî Birlik idaresinin halkı tehdit etmekte korkutmakta haklı oldukları anlaşıldı. Çünkü eğer bu baskı olmasaydı, Anayasaya «hayır» denileceği anlaşılmıştı. Bu takdirde Türkiye'nin istikbali gerçekten büyük tehlike arzedebilir ve netice olarak bir diktatörlük kurulabilirdi. Anayasaya beş milyon civarında evet ve dört milyon civarında hayır denilmişti. Dünya tarihinde bu kadar ağır baskılar altında bulunan bir milletin bu kadar çoğunlukla bir idareyi protesto ettikleri görülmemiştir. Bolu'da ve bâzı

Anadolu vilâyetlerinde sandıklarda kırmızı pusula olmadığı için kadınların makaslarla kırmızı eteklerden parçalar keserek sandığa attıkları görülmüştü. Bu suretle çok sayıda oy da muteber sayılmamıştı. Halk neticeden çok memnundu. Hem yeni Anayasanın kabulü ile memlekette demokratik idarenin devamı sağlanmış oluyordu, hem de, hayır oylarının çokluğu ile idareye ders verilmiş bulunuyordu. Yassıada mahkemeleri üzerinde bu protestonun büyük tesirleri olacağı tahmin ediliyordu. Bilhassa C.H.P. liler hayır oylarının çokluğu karşısında hayrete düşmüşlerdi. Bunlar hemen memlekette kuyruk sayısının dört milyon civarında bulunduğunu ilân etmeğe başlamışlar ve onlardan oy hakkı alınmadıkça memlekette huzurlu bir idarenin kurulamıyacağı yaygarasını koparmağa başlamışlardı. Bu neşriyat karşısında önce Fahrettin Kerim Gökay, bir kaç gün sonra da M.B.K. üyelerinden Ahmet Yıldız, evet diyen vatandaşlar kadar, hayır diyen vatandaşların da muhterem bulunduklarını söylemişlerdi. Referandumda Çorum, Kütahya, Aydın ve Bolu vilâyetlerinde hayır oy'ları evet'lerden fazla çıkmıştı. Çorum'da 88 bin 752 evet'e mukabil 97,123 hayır. Kütahyada 65,254 evet'e mukabil 90,814 hayır, Aydın'da 83,124 evet'e mukabil 106,921 hayır, Bolu'da 62,246 evet'e karşılık, 78 bin 724 hayır oy'u verilmişti. Baskının en kuvvetli olduğu İstanbul'da dahi 545,423 evet'e karşılık 159,227 hayır oy'u çıkmıştı. Bütün Türkiye'de 4 - 5 bin hayır oy'u beklenirken İstanbul'da dahi 159 bin hayır oy'unun çıkmış bulunması, herkesi hayretler içinde bırakmıştı.

Hayır oy'larının tesiri en çok Yassıada savcısı Altay Ömer Egesel üzerinde tesirini göstermişti. Referandumdan 6 gün sonra, 14 Temmuz 1961 Cuma günü Yassıada duruşmalarında 107 miletvekilinin idamını talep etmişti. Böylece hayır oy'larının hırsını Yassıada'da bulunanlardan almak istiyordu.

Hayır oy'larının fazlalığı halk arasında ve bir kısım basında leh ve aleyhde münakaşalara sebebiyet veriyordu. 15 Temmuz 1961 Cumartesi günü neşredilen bir tebliğle bütün bu konuşmalar yasak ediliyordu. Bu konuda Başbakanlığın yayınlamış bulunduğu tebliğin metni şöyleydi:

«1 — Millet ekseriyeti tarafından kabul edilen Anayasa konusunda fikir bulandırıcı polemik ve münakaşalara müsaade olunmıyacaktır.

2 — Memleketimizde seçimlerin yaklaştığı bu sırada kökü dışarda olan veya içerde bulunan, millî menfaatlerimize aykırı yoldaki dedikodulara, tezvirlere ve millî birliği bozucu propagandalara asla müsamahada bulunulmıyacaktır.

3 — Siyasî partilerin teşkilât kurmaları ve kongre yapmaları için verilmiş bulunan çalışma müsaadesi dışında parti ve seçim propagandaları yapılmıyacak, bu faaliyet ancak kanuna göre zamanı gelince ilân olunacaktır.

4 — Gerek seçim ve gerek Anayasa mevzularında beyanname basılması ve dağıtılması gibi teşebbüsler mer'i kanunlar muvacehesinde suç olup müteşebbisleri hakkında takibat yapılacak ve cezalandırılacaktır.

5 — İhtilâlin devamı hâlinde bulunan bugünkü şartlar içerisinde ihtilâl meselesi ve Yassıada dâvaları mevzuunda alenî münakaşalara ve propagandalara cevaz verilmiyecektir.

6 — İhtilâl hükûmeti idarî makamlarınca silâh taşıma yasağı ciddiyetle takip olunarak mes'ulleri hakkında kanunî ve en şiddetli tedbirler sür'atle icra mevkiine konacaktır.

7 — İdarî makamlar, millî menfaatlere aykırı huzur bozucu ve efkârı bulandırıcı her türlü propaganda ve hareketler karşısında selâhiyet ve mes'uliyetlerini müdrik olarak daha kararlı ve dinamik çalışmalarda bulunacaklardır.

8 — Dürüstlük, adalet ve ciddiyetle vazife ifası yolunda azamî gayret ve mesai sarfolunacaktır.

9 — İhtilâlin gerektirdiği kanunlar, örfî idare selâhiyetleri tatbikatı alâkalılarca daima göz önünde bulundurulup, ciddiyetle takip olunacaktır.»

Yassıada'da müdafaalar:

Yassıada'da cereyan eden dâvalarda son müdafaalar 21 Temmuz 1961 Cuma gününden itibaren yapılmağa başlanmıştı. Anayasa dâvasının müdafaasını bütün avukatlar müşterek bir müdafaa hâlinde divana takdim etmişlerdi. 150 sahife tutan bu müdafaa bir matbaada iyi cins bir kâğıda bastırılmış ve bir kitap haline getirilmişti. Bu müşterek müdafaada şöyle denilmekteydi: «Müdafaamız, ihtilâli yapan kuvvetlere karşı değil, doğrudan doğruya Yüksek Soruşturma Kurulunadır.»

Bu müşterek müdafaada özet olarak şunlar ifade edilmekteydi:

«— Kanunlar, ona rey veren mebusların irâdeleri üstünde, teşrii organların vücut verdikleri kaide tasarruflarıdır. Şekline uygun olarak tedvin edilen bir kanunun kudreti ve üstünlüğü bu vasfından doğar. Böyle bir tasarufun yürürlükten kaldırılması ve Anayasaya aykırılığının murakabesi bu sebeple Anayasada gösterilir. Dünya demokrasi tarihinde Anayasa mahkemelerine iptal edilmek için kanunların gönderildiği çok görülmüştür. Fakat kanun yapanların gönderildiklerini ilk defa görmekteyiz.

Ceza vermek için önce bu millî irâdenin tamamen dışında bir kaide tasarrufun iptali gerekmektedir. O iptal edilse bile, bir kaide tasarrufa rey verdikleri için, bir parlâmento ekseriyetinin ceza mahkemesine sevkedilmesi, yine dünya tarihinde tek bir misâl olarak kalmağa mahkûm olunacaktır.

1924 Anayasasının hususiyetleri vardır: Cumhurbaş-

kanına tesirli bir veto hakkı veya Büyük Millet Meclisini fesih yetkisini tanımamıştır. Bütün kuvvetlerin, Büyük Millet Meclisi'nin elinde toplandığı, münakaşadan uzak bir hakikat arzetmektedir. 1924 Anayasamız, millet hâkimiyetinin yegâne mümessili olan Büyük Millet Meclisini, sistemi ve hukuk mantığı icabı olarak, bütün kanunları yapmak vazifesini emanet etmiştir. Bu emanette büyük bir itimat ve T.B.M.M. nin her türlü kontrol üstünde tutulması endişesi vardır. Anayasanın 8 inci maddesi, millet namına kaza hakkını müstakil mahkemelerin kullanacağını ifade etmektedir. Ancak Anayasanın metninin bütünü ile tetkiki şu neticeyi verir: Hakikatte kaza yetkisi ve görevi Büyük Millet Meclisine ve ona niyabeten icra selâhiyetini kullanan icra organına tâbi kılınmıştır. Açıkçası bu yetki ve selâhiyet ancak T.B.M.M. nin selâhiyeti sınırı içindedir.

Bir tahkikat komisyonu kurulmasının Anayasaya aykırılığı iddia edilemez. Kanunla, Meclis Dahilî Nizamnamesinin hukukî düsturları arasında hiyerarşi bakımından mevkilerini tâyin ve tesbitle ilgili bir uygunsuzluk aranıyorsa da, bu olsa olsa, Meclis Dahilî Nizamnamesine karşı vuku bulmuş sayılabilir. Fakat bunun dahi siyasî ve hukukî bir müeyyidesi yoktur. Binaenaleyh Meclis tahkikatı mevzuunda bir kanun tedvin etmek hiçbir zaman Anayasayı iptal, tebdil veya tağyir mânasını tazammun etmez. Bu ancak teşrîî bir fonksiyondan ibarettir.

146 ncı madde, Türk Ceza Kanununun, «Devletin şahsiyetine karşı işlenen cürümler» babında ve «Devlet kuvvetleri aleyhine cürümler» faslındadır. Açıkça görülmektedir ki, 146 ncı maddeye kanun içinde verilen yer dahi, fiilin ancak, Devlet kuvvetlerini istimal eylemekte olanlara karşı işlenecek hareketlerde kullanılabileceğini gösterir. Bu madde ancak, muvaffak olmamış ihtilâlleri cezalandırmak için kullanılır. Müellifler bu noktada müttefiktirler. Adliye Vekâletinin 1927 de yaptır-

dığı Majino tercümesinde (cilt 2, sahife 45) Anayasanın cebren tâdili suçuna müteallik eski İtalyan kanununun 118 inci maddesi aynen şöyle izah edilmiştir: «Bu cürmün mahiyeti nazariyesi, bütün eşkalinde, Devlet kuvvetleri aleyhine ihtilâl noktasıdır. Bu nokta 120. madde ile ve bizde de Türk Ceza Kanununun 149 uncu maddesi ile itmam edilmiştir.

Bu madde «Her kim hükûmet aleyhine... halkı isyana... teşvik eylerse» demek suretiyle, cezalandırma gayesinin, hükûmet kudretini himaye maksadından ibaret bulunduğunu ve devleti isyanlardan ihtilâllerden korumak gayesiyle vazedilmiş bulunduğunu ortaya koymaktadır. Binaenaleyh 146 ncı madde ile müvekkillerimizi cezalandırmağa hukukî imkân tasavvur edilemez. 146 ncı maddemiz, cebri, bizatihi teşebbüsün içinde arar, teşebbüsün cebirli bir teşebbüs olmasını ister.

Atıfet göstermediğinden dolayı kimseye ceza verilemez. Milletinin temayüllerine uymamanın sorumluluğu da cezaî değil, ancak siyasîdir. Vereceğiniz karar için, Türk adaletinin mümessilleri olarak sizi hukuk ve tarihle başbaşa bırakıyoruz.»

Büyük boyda 128 sahifelik bu müdafaanın hazırlanmasında isimleri geçen avukatların sayısı 96 idi. Bu 96 avukattan bâzıları şunlardı: Süreyya Ağaoğlu, Ertuğrul Akça, Kerim Alyot, Orhan Apaydın, Talât Asal, Gültekin Başak, Bekir Berk, Ercüment Berker, Hüsamettin Cindoruk, Hakkı Dağdeviren, Orhan Cemal Fersoy, Faruk Galatalı, Sakip Güran, Şeref Kayalar, İsmail Hakkı Tekinel, Ayhan Timurtaş, İsmet Tümtürk, Şirzat Ulusoy, Hamdi Üge, Mesude Varol, Naim Yener, Baha Yörük, Kemal Yürükoğlu.

Bayar müdafasını 21 Temmuz 1961 Cuma günü öğleden sonra irticalen yapmıştı. Bayar müdafaasında şunları söylemişti:

«— Sayın Başsavcı iddianamenin bir yerinde, eğer iyi anlıyabildimse, iddianamenin metnini tam olarak

henüz göremediğim için bu ihtirazî kaydı koyuyorum. Atatürk'ü övdüler, methettiler. Ne kadar övülse azdır. Başsavcı, Atatürk, millî hâkimiyetin temelini attı, dediler. Tabiî doğrudur. Fakat bunun bir de doğru olmayan tarafı vardır. Bu asil mevzu üzerindeki beyanını, bize karşı hücum vesilesi yapmasıdır. Bilinmelidir ki, başından sonuna kadar hiç fasılasız, Atatürk'ün yolunda ve izinde kendisini takip etmişimdir. Bütün söyledikleri mesaide, müsbet hizmetlerim olmuştur. Atatürk hayatının son ânına kadar benden itimadını, muhabbetini esirgememiştir. Bu, benim tarihe malolmuş imtiyazımdır. Atatürk bana yalnız hükûmetin idaresini değil, hastalığı sırasında hayatını ve tedavisini de emanet etmiştir. Bu büyük insan son nefesinde bile: «Eserlerimi senin mes'uliyetine bırakıyorum, kardeşim» demiştir. Biraz insaflı olalım. Ben hiçbir zaman millî hâkimiyet esaslarından ayrılmayı, Atatürk inkılâplarına aykırı bir harekette bulunmayı aklıma bile getirmedim. Haksız ve mânasız sözlerin cevaplandırılması mecburiyeti dahi, benim için başlıbaşına bir ızdırap mevzuu olmaktadır.

Muhterem hakimler! Dikta denilen şey, bir isnattan bir efsaneden, müsaade buyurursanız söyliyeyim, bir tezvirden başka bir şey değildir. Ben, milletimin istiklâli için, hürriyeti için, refahı için çalıştım. Millî hâkimyete, Atatürk inkılâplarına ve Türkiye demokrasisine hizmet ettim. Tarihe malolmuş maddî ve mânevî eserlerim vardır ve çoktur dediğim zaman, tevazudan ayrıldığıma hükmetmeyiniz. Demokrasimizi dejenere olmaktan korumak için dikkatli bulunmağa dün olduğu kadar, bugün de ihtiyaç vardır. Hata ve sevap ne yapmış isek, halis niyetle ve iyi maksatla yapmışızdır. Benim hayatta beklediğim bir şey kalmamıştır. 78 yaşındayım. Hakkımda idam kararı da verebilirsiniz. Daha ne kadar yaşayabilirim? Bunu sükûnetle söylüyorum. Mağdur olarak ölmek de, şehit olmak demektir. Henüz 23 ya-

şında iken Abdülhamit istibdadına karşı faal politikaya atıldım. Bana daha o zaman bunun sonunda ölüm vardır demişlerdi. Hayatımın çeşitli safhalarında, bilhassa Millî Mücadele zamanında kaç defa ölümle göz göze geldim. Fütur getirmedim. Yoluma devam ettim. Allah rahmet eylesin arkadaşlarımın bir kısmı şehit oldu. Bir kısmı da mahkûm... Ben de pekâlâ onlardan biri olabilirdim. Ve ölebilirdim de...

Sayın hâkimler!

Şu anda kendi hesabıma konuşuyorum: Her memlekette ihtilâl ile beraber kurulan fevkalâde mahkemelerin icraatını biliyoruz. Büyük ekseriyetle bunlar hâdiseleri fazlasiyle değerlendirmek için kurban aramışlardır. Kendilerine yardımcı insanlar ve muhitler zuhur etmiştir. Bunların da bekledikleri vardır. Pay, şeref nissesi elde etmek isterler. Husumetleri varsa tatmin yoluna giderler. Bu suretle arzuları birleşmiş, işin zahirî şekli tamamlanmış olur. Böyle bir cereyana kendisini kaptırmaktan masun ve binaenaleyh asil kalabilmiş organların sayısını tarih pek az olarak kaydetmiştir.

Konuştum. Soruları cevaplandırdım. Bundan ötesi bana ait değildir. İş, size ve tarihe kalmıştır. Ben vatan haini değilim, olamam... demekten başka sözüm yoktur.»

Celâl Bayar'ın irticalen yaptığı bu müdafaadan sonra Menderes'in son müdafaasını yaptığı tarih 25 Temmuz 1961 Salı gününe tesadüf ediyordu. Menderes'in de irticalen yaptığı müdafaa şöyle idi:

«— Yüce divanın muhterem hâkimleri!

Anayasayı ihlâl adiyle açılan bu dâvanın esas mahiyeti siyasîdir. Milletçe benimsenmiş bir hitilâlin mukabil tarafında imiş gibi görünen cereyanların tesiri ve hâkim bulunan fikir ve siyaset cereyanlarının mahiyeti malûmualinizdir. Meselâ burada dinlenen yüzlerce

binlerce şahit, bu tesirlerden kendilerini kurtaramadılar. Bu görülmüştür. Bunların bâzılarının siyasî muarızlarımız olduğu bir hakikattir. Bu dâva bizim için ağır şartlar taşımakta ve müdafaa imkânlarımızın gayri müsait olduğu aşikârdır. Derhal arzedeyim ki, Anayasayı ihlâl dâvası şimdiye kadar siyasî tarihimizde mevcut değildir.

1950'den önce Anayasa yok mu idi?

1950 de D.P. iktidara gelinceye kadar Anayasa mı yoktu? Yoksa Anayasayı ihlâl mahiyetinde kanunlar ve hareketler mi mevcut değildi? Arzedeyim; Anayasa elbette mevcuttu ve bunun yanında tek parti idaresi uzun zaman devam etmiştir. Buna mukabil Anayasanın ihlâli, tebdili ve tağyiri dâvası bugüne kadar niçin görülmemiş, hattâ akla bile gelmemiştir. İddia olunuyor ve deniliyor ki, Anayasa mevcuttu. Böyle bir iddia ortaya sürülmekte böyle bir dâvanın açılmaması hukukî izaha bağlanmak istenmektedir. 1950 seçimleri diğer herhangi bir seçim gibi bir seçimden ibaretti. Bu yukarıdaki görüş veya tez yakın tarihimizin siyasî olaylarına da istinat ettirilmek isteniyor. Bu izahların birçok safhalardan geçirilmesi hakikati ortaya koymaktan ibarettir. Hürriyet ve demokrasi mücadelesi bir buçuk asırlık bir mücadeleye dayanmaktadır. Tâ Tanzimattan başlayarak Birinci ve İkinci Meşrutiyete ve büyük Atatürk'ün çalışmalariyle hürriyet mücadeleleri tamamen gerçeklerden ibarettir. Bir memleketin demokratik idareye tamamen kavuşması uzun yollardan geçmeye ve şartların tekâmülüne bağlıdır. Nitekim garbın demokrasileri çok müsait şartlara rağmen asırlar içinde kemâle ermiştir. Bir memleketin tarihinden gelen türlü tesirlerin gayri müsait oluşu ve şartların kemâle erişmemiş olması ve türlü tesirlerle zeminin bozuk bulunuşu bir hakikatin ifadesinden ibarettir.

Hürriyet ve demokrasi uğrunda milletimizin eşsiz evlâdı Atatürk demokrasiyi tahakkuk ettirmek yolunda sarfetmiş olduğu gayretlerine rağmen bunu bizzat hayatında kendileri görememişlerdir. Çünkü millî hâkimiyet prensibinin ilânı, B.M. Meclisinin kuruluşu, saltanatın ilgası ve 924 Anayasasının kabulü ile daha bir çok inkılâplar gerçek demokrasiyi kurmağa kâfi gelmemiş ve şartların olgunlaşmasını beklemek zarureti hasıl olmuştur. Ancak bunlar Atatürk devrinin gölgelenmesi mânâsına gelmez; tek parti idaresi Atatürk'ün ölümünden sonra da devam etmiştir. Demokratik bir idarenin bir hamlede tahakkuk ettirilemeyeceği aşikârdır.

924 Anayasası:

924 Anayasasından kısaca bahsedeceğim. Hâkimlerimiz bir yanda, 924 Anayasası bir yanda... Bu tam çeyrek asır devam etmiştir. Bu Anayasanın hüküm sürdüğü zamanlarda, yâni tek parti devrinde Anayasanın hükümlerinin tağyiri bir dâva hâline gelmemiş olması, tek parti devrinde ve çok partili hayatta antidemokratik kanunların çıkmasının sebepleri var mıdır? Bu sebepleri eski Anayasanın bünyesinde ve onu yapanların şahıslarında aramak lâzımdır. Dikkate çarpan hakikat şu ki: 924 Anayasası yalnız umumî prensipler koymuş; bunların nasıl tatbik edileceği hakkında hükümler koymamıştır. Nitekim kaç asırlık İngiliz demokrasisinin bugün dahi yazılı bir Anayasasının olmayışını hatırlatmak yerinde olur. 1924 Anayasası millî hâkimiyet rejimine geçmeyi ana esas olarak kabul etmiştir. Filhakika Anayasaya aykırı kanunların çıkarılmayacağı bir hitap mahiyetinde konmuş, fakat bir müeyyide konulmamıştır. Bu aykırılık iddiası öne sürülürse; ancak bu madde Meclis Anayasa Encümeninde ve Meclis umumî heyetinde öncelikle müzakere edilebilir; durum bundan iba-

rettir. Anayasaya aykırılık iddiası ile mâlûl herhangi bir kanun Anayasa Mahkemesi kurulmak suretiyle araştırılabilir. Nitekim yeni Anayasamızda bu hususiyetlerin bulunması 924 Anayasasının eksiklerini açıkça ortaya koymaktadır. 950 den sonra Anayasaya aykırı olarak çıkarılmış kanunların mevcudiyeti ve dikta iddiasının varit olmayacağı kanaatindeyim.

4 senelik devir:

950 ye kadar devam eden 5 yıllık çok partili devre kısaca temas edeceğim. Deniliyor ki, 946 seçimlerinden sonra Meclise muhalefet katılmakla, seçimlerin meşruluğunu kabul etmiştir. Bu devre zarfında o zamanın muhalefet ileri gelenlerinin seçimin gayri meşrû olduğunu iddia etmeleri karşısında Meclise iştirâkleri samimiyetsiz olarak vasıflandırılıyor. Evvelâ arzedeyim ki, dürüst yapılmadığı iddia edilen 946 seçimleriyle Meclise D.P. milletvekillerinin katılması seçimlerin dürüst yapıldığını ifade etmez. Saniyen Meclise muhalefet olarak katılmadığımız takdirde anarşiye doğru bir gidişin ihtimali ciddî hâlde endişe olarak bizde belirdi. Binaenaleyh ne pahasına olursa olsun, Meclise katılmayı bir millî vazife saydık. O zaman aleyhimizde bâzı cereyanlar vardı. Bu cereyanlar gittikçe kuvvetlendi; hattâ o kadar ileri gitti ki, D.P. nin bir muvazaa neticesinde kurulduğu yaygın hâle geldi. Bu da parti içinde fikir ayrılığını had bir safhaya getirmişti. Samimî bir muhalefet taraftarları olarak bünyemizden yeni bir partiye vücut verildi. Nitekim 12 Temmuz beyannamesi havayı yumuşatmak için yayınlanan meşru bir beyannamedir.

Şunu da belirteceğim, iktidardaki C.H.P. ile muhalefetteki C.H.P. nin birbirinden ayrı oluşuna dair söz ve örnekler vermek bizim için de mümkündür. Denilebilir ki, 4 yıllık devre 946 seçimlerinin tesiri altında yaşamıştır. Bu seçimin ileri sürülen şekilde yapılmaması

muhalefet ve iktidar arasındaki gerginliği doğurmuştur. Bu gergin hava ve çatışmalar siyasî hayatımızda kökleşmiş ve âdeta kötü bir gelenek hâline gelmiştir. Bütün bunlara karşılık 12 Temmuz beyannamesiyle D. P. itidal unsuru olduğunu ortaya koymuştur.

Dikta meselesi:

Diktaya gitmek için antidemokratik kanunlar çıkardığımız iddia ediliyor. Bu kanunlar da C.H.P. mallarının hazineye devri. Kırşehir kanunu, 39. maddenin tâdili, basın kanunu, toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanunu, Meclis Tahkikat Komisyonu ile ona selâhiyet veren kanundan ibarettir.

Bir dikta rejimine gidilmediği yolunda müdafi avukatlar müdafaalarını yaptılar. Ben de dikta hakkında umumî olarak kısa konuşacağım. Evvelâ arzedeyim ki, 1951 ara seçimlerinden biraz evvel halkevlerinin kapatılmasından sonra D.P. nin 18 mebusluk alması ve müteakip seçimlerde bir evvelki seçimden çok daha fazla ekseriyetle iktidara gelmesi bu iddiaları çürütüyor. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanunu çıkarıldıktan sonra da seçim yapılmıştır. Bu kanunların çıkarılması seçimlerde mutlaka kazanmak için değil, bilâkis seçim şansını zayıflatan sebepler olarak telâkki etmek lâzımdır. D.P. iktidara geldiği zaman devri sabık yaratmayacağız, prensibine sadık kalmıştır. Nitekim umumî af kanunu çıkarılmış ve basına alenî serbestlik verilmiştir. Bahsedilen basın kanunu iktidara gelindikten 6 yıl sonra çıkarılmıştır. Bunlar, yâni bahsedilen kanunların çıkarılması, memleketin bir buhrana sürüklenmesi sebebinden başka bir şey değildir. Hürriyetlerin kötüye kullanılmasının bir memlekette yaygın hâle gelmesi anarşiye yol açar. Nitekim o tarihlerde yapmış olduğum bir konuşmamda seçimle iktidara gelen bir partinin seçim yolu ile iktidarı seve seve muhalefete teslim edeceğini

söylemiş ve seçimi kaybetsek dahi kuvvetli olarak muhalefette kalabileceğimizi belirtmiştim. Seçimlerin yaz sonuna tehirini düşündüren sebep ise gergin olan hava yüzündendir. Seçimlerde müessif bir hâdisenin çıkması endişesi mevcuttu. Nitekim tahkikat komisyonunun kurulması da bu endişeden doğmuştur. Seçimlerin serbestlikle, dürüstlükle ve müessif hâdiseler çıkmadan yapılması gayesinden başka bir şey güdülmedi. Yoksa bu kanun dikta kurmak için çıkarılmadı.

En şiddetli münakaşa ve çatışmalardan sonra suçun ve karşılıklı anlayışın hüküm sürmesi çok görülen hâdiselerdendir. En kritik ve gergin bir zamanda D.P.nin 12 Temmuz beyannamesini ortaya atması gibi parti kapatmak ve diktaya gitmek düşünülmedi. Asla bunlar tasavvurumuzda değildi. Diktaya gitmek için silâhlı kuvvetlerin en küçük rütbeli subayından, en yükseğine kadar hiç bir kimseyle konuşma yapılmamıştı. Dikta için bu şartın olması lâzımdır. Ankara ve İstanbul olaylarına gelince: Ankara olayları örfî idarenin ilânından sonra meydana gelmiştir. Örfî idare ilân edildikten sonra idare tamamen askere bırakılmıştı. Dikta rejimi kurmak niyetinde olanların böyle hareket etmeyeceklerini ifade etmek isterim. Nitekim Mayıs ortalarında İzmir'e gittim. Konuşma yaptım. Eskişehirde de aynı sükûnetle konuştum ve seçimlere gidileceğini, seçim kanununun muhalefetle beraber çalışarak meydana getirilmekte olduğunu gündeme alınacağını ifade ettim. Ayrıca yine Eskişehir'de tahkikat encümeninin vazifesini bitirmiş olduğunu söyledim. Ve seçim yolundan katiyen ayrılmayacağımızı ifade ettim. Bütün bu davranışların dikta ile alâkası olmadığına kani olacağınıza inanıyorum.

Çok yakın arkadaşım Ethem Menderes'in hâtıra defterinden birkaç pasaj okuyacağım. Bu defterden benim ağzımdan söylenmiş bâzı ağır lâflar okundu. Hâtıra defteri münasebetiyle Ethem Menderes'e kırgın değilim. Yalnız şunu hatırlatayım:

İnsanlar kısa bir müddet de olsa birbirlerine kırgın olabilirler, böyle hâllerde kırgın kimseler diğer arkadaşlariyle konuşurken dedikodu yapabilirler. Bunlar da dedikodudan ibarettir. Ben hiç bir zaman ağır söz söylemedim ve söyliyemem. Odacılara ve kapıcılara dahi bey derim. Bunu hep bilirler. Bu dâvanın şartları bu derece biz sanıkların aleyhinde olması müdafaamın başında da dediğim gibi parti çatışmalarından dolayıdır. Tek partili devrin şeflik unsuru da unutulmadı. Halbuki şimdi tek partiye gitmekle itham ediliyoruz. Biz diktaya ve tek partiye gitmeyi düşünmedik. Memleketi muhalefetsiz bırakmayı hiç bir zaman düşünmedik. Sadece anarşi pençesinin peşinde koştuk. 14 yılın muhasebesi bizi ne demokrasiyi tahrip etmeye, ne de vatana ihanet etmeye götürmz. Asil vicdanlarınızla bizi hayata ve hürriyetimize kavuşturun. Ve nihayet bütün duruşmalar esnasında yüce divan ve yüksek riyasetinizin müsamaha derecesine varan nezahet ve nezaketini ifade etmekle huzurunuzdan ayrılıyorum.»

Bu sırada Adnan Menderes, gözlüklerini çıkardı ve titrek bir sesle «Sayın Yüce Divan, Sayın İddia Makamı» dedikten sonra ağır adımlarla sandalyasına doğru yürüdü.

Gürsel - Gümüşpala çarpışması:

Devlet Başkanı Cemal Gürsel'le, Adalet Partisi Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala 25 Temmuz 1961 günü karşılıklı tebliğler neşrettiler. İkisi de Orgeneral bulunan bu iki komutan kısa bir müddet önce yine biri Başkomutan diğeri Genel Kurmay Başkanı olarak beraber çalışmışlardı. Fakat Gümüşpala, emekliye sevkedilip Adalet Partisi'nin başına geçince, şimdi memleketin yüksek menfaatlerini düşünmeyen bir şahıs olarak görülüyordu.

Bu sert tartışmada Gürsel, Ragıp Gümüşpala'ya şu mektubu göndermişti:

«Sayın Ragıp Gümüşpala,
Emekli Org. Adalet Partisi Genel Bşk. Genel Merkez vasıtasiyle Necatibey Cad. No. 61 — Ankara,
Azizim Gümüşpala,

Adalet Partisinin meş'um faaliyetleri hakkında artık sizin de bilgi sahibi olmanız lâzımdır. Sizin hüsnüniyetinizin arkasında memlekette ne vâhim ve ne tehlikeli bir oyun oynandığını farketmediğinizi kabul edemiyorum.

Bulunduğunuz ahval içinde partinizin faaliyet metodlarının memleketi korkunç buhranlara sürükleyecek çok kötü bir yol olduğunu artık anlamalısınız ve kanaatimce de anlıyorsunuz. Şu hâlde partiniz bilerek memleket ve Türk milleti için büyük felâketlere müncer olacak bir faaliyet tarzı içinde bulunmaktadır. Sizin gibi Ordunun en yüksek kademesine kadar yükselmiş bir generalin bu feci gayretlere baş tutması aklın ve havlasanın alacağı şey değildir.

A. P. nin telkinleri:

Muhterem generalim,

Anayasanın oylamaya sunulması sırasında bakınız partiniz halka neleri telkin etmiştir:

Anayasaya hayır deyiniz ki, hayırlı olsun. Anayasaya bayrağımızın rengi olan kırmızı rengi kullanınız. Anayasaya evet derseniz Menderes'i asacaklar, Anayasaya evet derseniz, komünistler gelecek memleketi alacaklar. Anayasaya sosyal kelimesini onun için koydular. Ayrıca partiyi kuvvetlendirmek için de Demokrat Partiyi yeniden kuracağız, Yassıadadakileri kurtaracağız... İşte böyle masum köylü çevrelerinde kışkırtıcı gayretler sarfedilmektedir.

Dehşet verici taktikler:

Aziz dostum,

Bunlar ne demektir, bunlar nasıl çalışma tarzıdır?

Bu türlü faaliyetler milleti ve memleketi nereye götürür? Böyle bir taktik ile çalışan insanların yarın memleketi nasıl bir zihniyetle idare edeceklerini düşünmek her vatanperver vatandaş için dehşet verici değil midir?

Bu ahval içinde siz hâlâ iyi yolda bulunduğunuzu söyliyebilirsiniz. Filhakika siz bütün bunları her zaman olduğu gibi, red ve inkâr edeceksiniz. Fakat iyi biliniz ki, Hükûmetin elinde partinizin bu faaliyetleri hakkında çok hazin bilgiler toplanmıştır.

Esasen partinizin kuruluş tarzına göre, başka türlü çalışmasına da imkân yoktur. Çünkü, bütün İdare Heyetlerinde ve onların emrinde eski Demokrat Parti elemanları bulunmaktadır.

Eski devrin mes'uliyetsiz ve yağma idaresine alışmış bu adamların temiz ve dürüst bir demokratik nizama yönelmesi ve bunu millete telkine çalışması nasıl mümkün olabilir? Anayasayı anlama ve anlatmadaki tutumunuz bunu açıkça göstermiyor mu?

Fayda vermiyen ikazlar:

Muhterem Başkan,

Bir kaç defa yaptığım beyanatla ve yaptığımız iki konuşmada sizi uyarmağa çalıştım. Fakat siz bunları anlamaz gözüktünüz veya öyle gözükmeğe mecbur ediliniz. Sizce bunlar geçici bir söz veya tehditten ibaret ve gayri mühim sayılabilir. Fakat, bu benim için asla böyle değildir. Tarihe, millete ve bütün dünyaya karşı deruhte ettiğim mesuliyetleri bilen bir adam olarak memleketi şuriş ve kargaşalığa götürecek gayret ve faaliyetlere müsamaha etmiyeceğimi kat'î olarak size bildirmek mecburiyetindeyim.

Gürsel'in şartları:

Partinizde esaslı bir tasfiye yapmadıkça ve milletçe de bilinen çok fena çalışma yollarından ayrılıp temiz

ve demokratik nizamın istediği nezih gayretlere yönelmedikçe sizi, hattâ bir parti olarak dahi kabul etmek benim için mümkün değildir. Bugün memlekette ekilen düşmanlık ve intikam tohumlarının yarın milletimize ne büyük ıstıraplar getireceğini farkedemiyecek kadar kısa görüşlü veya gözleri hırsla kapanmış insanların devlet idaresine karışma hevesleri hazin ve feci bir gaflet olduğunda şüphe edilemez. Hâlen üzerinde bulunduğunuz hatalı ve tehlikeli yoldan ayrılıp yönünüzü aydınlık ve temiz istikamete döndürmenizi, vatanperverlik hislerinize hitap ederek tavsiye ederim.

Tarihin hakkınızda vereceği hazin ve feci hükümler yalnız sizin askerî şerefinizi kaybetmenizle kalmıyacak, nesilleriniz de yaşadığı müddetçe bu şaşmaz hükümlerin azap ve ıstırabını çekeceklerdir.

«İhtirastan kurtulup çok düşünmek lâzım.»

Bir asker herhangi bir harekete karar verirken milletini ve memleketini düşünmekle beraber kendi şerefini ve tarihe malolacak hükümleri de hesaba katmak zorundadır.

Bu hükümler size ait kuşakları, bütün hayatları boyunca, başlarını yere eğmeğe mecbur etmemelidir. İhtirastan kurtulup düşünmek ve çok düşünmek lâzımdır.

Selâmlar, Org. Cemal Gürsel.»

Bu mektuba Ragıp Gümüşpala'nın verdiği cevap da şudur:

«Sayın Devlet Başkanının 14 Temmuz tarihli mektubunu bir hafta evvel almıştım. Üzüntü ile ifade etmek isterim ki, bugüne kadar bu mevzuda partimizin müdafaası yapılmamış ve fakat malûm siyasî teşekküller tarafından türlü tezvir ve iftiralarla partimiz ve onun tertemiz mensupları hakkında üst kademelere yanlış

malûmat verilmiştir. Sayın Devlet Başkanına iki defa yazılı olarak Adalet Partisi'nin tutumunu arzetmiştim. Şahsıma ait olan ve bugünkü Cumhuriyet gazetesinde intişar eden bu mektubun bu suretle açıklanmasını üzüntü ile müşahede ettim. Aynı zamanda milyonları kaplayan A. P. mensuplarının da bundan ıztırap duyduylarına eminim.

Sayın Devlet Başkanımıza hakikatleri açıklayıcı yeni ve mufassal bir mektubu bugün gönderiyorum.

Yeni Anayasamızın yürürlüğe girdiği ve siyasî partilerin artık yepyeni bir zihniyetin teminatı altında bulunduğuna inandığımız şu anda bir siyasî teşekkül için bundan daha büyük bir hayal kırıklığı olamaz.

YTP Genel Başkanı son gezilerinde ve her gittiği yerde: «Biz Demokrat Partinin yerine oturduk» diye tekrarlar, diğer taraftan CKMP lideri «46 ruhunu biz devam ettiriyoruz» der. Bütün eski demokratları saflarına dâvet eder ve her iki parti de bunlara en üstün kademelerinde vazife verirken ve hattâ CHP de bu vatandaşları saflarına çağırırken, AP kadrolarında eski DP ye mensup şahısların bulunması acaba neden tasvip edilmemektedir? Kaldı ki, biz partimizde vazife almış bulunan bu vatandaşların suçsuz olduklarına inanıyoruz. Eğer içlerinde suçlu olanlar varsa bunların mahkemeye sevkedilmeleri ve siyasî haklarından mahrum kılınmaları icap etmektedir.

Devlet kuvveti her şeye kadirdir. Eğer AP nin lâğvı düşünülüyorsa, bunun tarihî mes'uliyetini müdrik olarak millet huzurunda ifade edilmesini temenni etmek ve ancak böyle bir tedbirin ilerideki siyasî inkişaflarda dengeyi büsbütün bozacağını ve iktisadî huzursuzluğun da azalmayacağını ifade etmek isterim. Bu suretle partimiz tarihî vazifesini yaptığına kani bulunarak huzur ve memleketi sükûna kavuşturmağa çalışmakta devam edeceğini bildirmekle şeref duyuyor.

Ragıp Gümüşpala.»

Ragıp Gümüşpala'nın bu cevabî mektubuna 27 Temmuz 1961 günü İzmir'de bulunan ve Ankara'ya dönmekte olan Devlet Başkanı Gürsel hava meydanında bâzı karşılıklar vermiştir.

Devlet Reisi, hareketinden önce kendisiyle görüşen gazetecilere şimdilik A.P. ile meşgul olduğunu söylemiştir. Hava alanında başkalarına fırsat vermeyen bir C.H.P. organı gazete muhabirinin peşpeşe sorduğu suallere Gürsel şöyle cevap vermiştir:

Sual — Gümüşpala mektubunuza verdiği cevapta A.P. de herhangi bir tasfiyenin yapılmayacağını söylüyor, fikrinde ısrar ederse bir şey düşünülüyor mu?

Cevap — Böyle sualler sormayın bana, onların cevapları benim mektubumda var, dikkatli okunursa hepsi anlaşılır.

Sual — Gümüşpala'nın mektubunu aldınız mı?

Cevap — Almadım.

Sual — Gümüşpala 47 vilâyette seçimi kazanacağını söylüyor, bu hususta ne diyorsunuz?

Cevap — Seçim kanununu okumamış o. Okumadığı için böyle söylüyor. Nisbî temsilde vilâyetlerde topyekûn seçim kazanmak diye bir şey yoktur. En küçük parti bile bir kaç mebus çıkarabilir.

Sual — Gümüşpala partisinde çalışanların vatanperver insanlar olduğunu söylüyor.

Cevap — İyi biliyor, aferin ona. Çok iyi biliyor.

Sual — Diğer yeni partileri de ikaz edecek misiniz?

Cevap — Biz şimdi A.P. ile meşgulüz. Hepsini birden ele alırsak işin içinden çıkamayız. Hepsi düzelecek. Doğru ve temiz yolu bulacaklardır.

Sual — Gümüşpala A.P. nin eski D.P. lileri çağırmasının suç sayıldığını, halbuki diğer partilerin de kapılarını eski D.P. lilere açtığını söylüyor. Siz ne diyorsunuz?

Cevap — Bunları Gümüşpala söylemiyor. Söyletiyorlar ona. Bir gün doğru yolu bulacak. Gümüşpala beyanatında niçin onlar kabahatli değil de, eski D.P. lileri çağırdığımız için biz sorumlu tutuluyoruz, diyor.

Eski D.P. liler için sözümüz yok. Onlar da vatanperver ve temiz insanlar. Biz onlara sevgi duyarız. Asıl üzerinde durduğumuz eski kurtlardır. Mugalâta yapmamalı.. İşi doğru görmeli.

Bir de yeni Anayasa kabul edildiği sırada diyor, hangi Anayasadan bahsediyor. Yeni Anayasaya A.P. mensuplarının yüzde sekseninin hayır dediği belli. Hayır dediği anayasaya sığınmaya lüzum yok.

Sual — Gümüşpala A.P. kapatılırsa siyasî dengenin bozulacağını söylüyor.

Cevap — O, hüsnü kuruntusu.

Sual — Kendi konuşmasını nasıl buldunuz?

Cevap — Çok iyi konuşmuş.

«Bu kadar yeter» diyerek uğurlamaya gelenlerle vedalaşmış ve Ankara'ya hareket etmiştir.

Saat 13,45 te Hava Yollarının Kop uçağı ile Esenboğa hava alanına gelen Gürsel burada da gazetecilerin sorularına muhatap olmuştur.

Gürsel'i karşılayan gazeteciler, Adalet Partisi Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın kendisine cevabî mektubunu alıp almadığını sormuşlardır. Başkan Gürsel'in bu soruya cevabı şu olmuştur:

«Hayır, almadım. Zaten ne yazacağını söyledi.» Bir gazeteci «Gümüşpala delilleri varsa mahkemeye versinler diyor, ne dersiniz paşam?» diye sormuştur.

Cemal Gürsel bu soruya «Zamanını biliyorum.» cevabını vermiş ve şöyle devam etmiştir: «Buna eskilerin diliyle tecahülü arifane derler. Yâni bilip de bilmemezlikten gelmek demektir. Anayasadan bahsediyor Gümüşpala, her halde etrafındaki adamlarının tahriki ile A.P. nin yüzde sekseninin hayır dediğinin farkında

değil. Anayasaya hayır dedirtiyor, şimdi de Anayasaya sığınmak istiyor. Şaştım doğrusu. Anayasa kötülere fırsat vermek için hürriyetleri getirmemiştir. Fert ve cemiyetlerin tekâmülü için Anayasa kabul edilmiştir. Vatandaşlar arasında bütünlük ve birliği bozucu hareketlerin Anayasada ağır cezası vardır.»

Bundan sonra otomobiline binen Gürsel'in meydandan ayrılırken son olarak gazetecilere «Hâdiselerin gelişmesini beklemek lâzım» demiştir.

1 Ağustos 1961 günü anî olarak İstanbul'a gelen Devlet Başkanı Gürsel, doğru Florya köşküne gitmiş, gazetecilerin: «Adalet Partisinin kapatılacağı söyleniyor. Doğru mu?» sualine şu cevabı vermiştir:

«— Biz demedik mi, parti kapatmak bizim prensibimiz değildir. Yanlış yolda olanları doğru yola getirmek elbette vazifemdir. Fakat bunu partiyi kapatarak değil, başka yollarla temin ediyorum.»

Bu cevap üzerine tedirgin bulunan Adalet Partililer, rahat bir nefes almışlar, Gümüşpala ile Gürsel arasındaki çatışma da böylece kapanmıştır.

8 Ağustos 1961 günü de «Memleketçi Serbest Cumhuriyet Partisi» kurucuları Adalet Partisine iltihak etmişlerdir. Ragıp Gümüşpala bu münasebetle verdiği beyanatta «Gürsel'in sevdiği Memleketçi Serbest Partililerin Adalet Partisine geçişlerinden çok memnunum» demiştir. Gerçekten de Gürsel devamlı olarak Memleketçi Serbest Parti mensuplarının vatanperverliklerini methediyordu.

Yassada dâvaları bitiyor:

Yassıada'daki Yüksek Adalet Divanı, 14 Ağustos 1961 Pazartesi günü 25 dakikalık bir müzakereden sonra karar gününü 15 Eylül 1961 Cuma günü saat 9,30

olarak ilân etmiştir. Son celsede Anayasa dâvasının «556» sanığı da salona alınmıştır.

Karar şöyle açıklanmıştır:

«— 14 Ekim 1960 tarihinde başlayan Yassıada duruşmaları yine 14 Ağustos 1961 tarihinde bitmiş oldu. Bundan sonraki duruşmada sadece Yüksek Adalet Divanının kararları okunacaktır. Bu vaziyet karşısında 203 duruşma yapılmış oldu. Karar için verilen ara da 32 gündür.»

Yassıada dâvaları tam 10 ay devam etmiş bulunuyordu. 10 ay içinde 556 kişi hakkında tam bir kanaat edinilerek cezalar tefhim edilecekti.

Yuvarlak masa toplantısı:

Yassıada dâvalarında en az 15 kişinin idam edilecekleri haberi halk arasında dolaşmağa başlamıştı. Kararların ilân edileceği gün büyük seçimlere tesadüf etmişti. Halkın seçim heyecanı içinde idamlarla ilgilenmeyeceği tahmin ediliyordu. Fransa'da bu usûl denenmişti. Fransız eski Başbakanı Laval'in idamı da böyle bir seçim gününe isabet ettirilmiş ve deneme müsbet netice vermiş, halk idamla ilgilenmemişti.

Türkiye'de idamlar karşısında halkın herhangi bir reaksiyon göstermemesi için daha esaslı bir tertip alınmıştı. Mevcut bütün parti liderleri Cumhurbaşkanı Gürsel'in başkanlığında bir yuvarlak masa etrafında toplanmış ve bunlar müşterek bir deklârasyon hazırlayarak Yassıada kararlarını peşinen kabul etmişlerdi. Halka idam haberleri verilirken önce bu deklârasyon okunacak, arkasından da idamların infaz edildiği iki cümle ile bildirilecekti. Gerçekten de böyle yapıldı.

Yuvarlak Masa toplantısı tebliği 5 Eylül 1961 salı günü saat 16 da imzalanmıştı. İmzalama alfabe sıra-

sına göre yapılmış ve 7 nüsha olarak hazırlanan tebliği önce Ragıp Gümüşpala, sonra İsmet İnönü, CKMP. adına Ahmet Oğuz, M.S.P. adına Enver Adakan, ve Y. T.P. adına Ekrem Alican imza etmişlerdi.

İmza edilen Yuvarlak Masa toplantısındaki müşterek tebliğin metni şu idi:

«Partilerarası müşterek anlaşma siyasî hayatımızı verimsiz, zararlı ve hattâ tehlikeli çekişmelerden kurtarmak, partilerarası münasebetlerde medenî ve seviyeli bir ortam yaratmak ve 27 Mayıs ihtilâlinin asil gayretini teşkil eden demokratik hukuk devletini fiilen gerçekleştirmek için,

Vatansever Türk halkının duygularının ve Türk basınının iyi niyetli temennilerine uygun olarak,

Millî Birlik Komitesinin teşebbüs ve dâvetiyle toplanan yuvarlak masa alt kademe konferansında Komite üyelerinden müteşekkil Başkanlık Divanınca hazırlanan ve ittifakla kabul edilen gündemin ihtiva ettiği maddeler partilerimizin genel sekreterleri başkanlığındaki yetkili heyetlerin huzurlariyle ve anlayış havası içinde müzakere edilmiş ve her konuda tam bir görüş birliği sağlanarak bu müşterek beyannamenin Millî Birlik Komitesi Başkanı ve Devlet Başkanı Org. Cemal Gürsel'in huzurunda tarafımızdan imzalanmak suretiyle ve bir taahhüt vesikası halinde büyük Türk milletine ilânı kararlaştırılmıştır.

Hukuk dışı tutum ve davranışlariyle gayri meşru bir baskı ve zulüm idaresi haline gelmiş olan bir iktidara karşı,

Türk milletinin vicdanından yükselen emre uyarak miletin direnme hakkını kullanan Türk Silâhlı Kuvvetlerinin,

Hiçbir zümre veya siyasî teşekkül lehine olmaksızın gerçekleştirmiş bulunduğu 27 Mayıs ihtilâlinin si-

yasi mahsatlarla her ne suretle olursa olsun istismarına müsaade etmiyeceğimizi kesin olarak beyan ve,

Bu ihtilâlin yıktığı ve millî vicdanın mahkûm ettiği Demokrat Parti zihniyetini ve onu temsil veya devam ettirmeye teşebbüs mahiyetindeki her türlü davranışı şiddetle reddederiz.

İhtilâl sonrası şartları içinde mümkün olan en geniş temsil esasına dayanılarak teşkil edilen Kurucu Meclisin hazırladığı ve Türk milletinin tasvip ve kabul ettiği yeni Anayasamıza göre, demokratik siyasî hayatımızda görev almış partiler olarak bir bütün halinde millete malolmuş Atatürk devrimlerini koruyacağız. Ve devrimler aleyhindeki her türlü davranışların karşısında olacağız.

Anayasamızla teminat altına alınmış bulunan din ve vicdan hürriyetine saygı göstermek başlıca vazifelerimizdendir.

Herhangi bir siyasî partinin din ve vicdan hürriyetine saygısızlık göstereceğine dair veya bu hususta vatandaşları şüphe ve tereddüde sevkedecek mahiyette olan propagandalar yapmanın, her ne suretle olursa olsun dinî duyguları istismar etmenin,

Nüfuz veya siyasî başarı sağlama maksadiyle vatandaşlar arasında bölücü ve ayırıcı beyanlarda bulunmanın memleket sevgisiyle bağdaşamıyacağını ifade ve bu gibi beyan ve davranışlara müsaade etmemeyi taahhüt ederiz.

Türk Adaletine inanıyoruz.

Siyasî partiler olarak Yüksek Adalet Divanının vereceği hükümlere tesir edebilecek herhangi bir beyanda bulunmayacağız. Ve hiç bir safhasında bu hükümlerin tartışılmasına veya istismarına meydan vermiyeceğiz.

İhtilâlin ilk gününde olduğu gibi, bugün de millî iradeyi tam olarak tecelli ettirme azim ve kararını ifade ve teyid eden Millî Birlik Komitesinin ve tarafsız idarenin eşit şartlar altında serbest ve dürüst seçimleri gerçekleştireceğine inanıyoruz.

Anayasanın ve seçim kanununun siyasî partilere ve vatandaşlara tanıdığı meşru ve kanunî itiraz haklarının kullanılması tabiîdir. Ancak yapılacak seçimleri gölgelendirecek ve vatandaşların zihinlerinde şüphe ve tereddüt yaratacak haksız ve mesnetsiz iddiaların ortaya atılmasını demokratik düzen ve millî huzur aleyhine bir davranış saymaktayız.

Amme hizmetlerinin her türlü partizan baskı ve müdahalelerden masun tutulmasını yeni Anayasanın teminat hükümlerine ve müesseselerine göre idare hayatımızın devamlılığının ve tarafsızlığının sağlanmasını partilerimiz vatanî bir vecibe olarak kabul ve taahhüt ederler.

İnsan hak ve hürriyetlerine dayanan demokratik ve lâik cumhuriyet ilkelerine ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel hükmüne aykırı olarak aşırı sol (komünizm) ve aşırı sağ (ırkçılık) ve her türlü totaliter zihniyette, bölgecelik, ayırıcılık, husumet ve öç alma gibi yıkıcı cereyanlara partilerimiz karşı koyacaklardır.

Siyasî partilerden birinin diğerine karşı husumet cephesi teşkilini esas tutan bir görüşle faaliyet göstermesinin millî birliği zedeleyici, millî huzuru bozucu, demokratik düzenin yerleşmesini zorlaştırıcı ve dolayısiyle millî bekamızı tehlikeye düşürücü neticeler yaratacağı hususunda mutabakat halindeyiz.

Partilerin ocak ve bucak teşkilâtının yeniden ihya edilip edilmemesinin genel seçimler sonunda teşekkül edecek Türkiye B.M.Meclisinin takdir edeceği bir konu olduğu hususunda görüş birliğine sahibiz.

Orman dâvasını millî bir dâva olarak bütün vatandaşlara benimsetmeyi vazife sayıyoruz ve bu konuda Anayasa ihlâline yol açabilecek her türlü zararlı propagandayı reddediyoruz.

Millî bir hüviyet almış bulunan dış politikamızın millî menfaatlerimize zarar getirebilecek mahiyetteki tartışmalara konu edilmemesi lüzumuna kaniiz.

Seçim öncesi ve seçim sonrası siyasî gerginliğin memleket menfaatlerini zedeleyici bir mahiyet almaması için siyasî partilerin medenî ve seviyeli ölçüler içinde faaliyet göstermeleri ve karşılıklı münasebetlerini halde ve gelecekte iktidarda ve muhalefette demokratik bir anlayışla düzenlemeleri gerektiğine inanıyoruz.

Aziz milletimize hizmetlerini arzeden siyasî teşekkül olarak bu müştrek beyanname muhtevasının partilerimiz ve vatandaşlarımız tarafından benimsenmesi için bütün gücümüzle çalışacağımızı, millî menfaatlerimizin gerektirdiği bu esasların ihlâli teşebbüslerine müsamaha göstermiyeceğimizi beyanla taahhüt ederiz.

Eşit şartlar altında serbest ve dürüst bir seçimle iş başına geldikten sonra siyasî rakiplerini bertaraf etme ve iktidarlarını her ne pahasına olursa olsun devam ettirme gayretine kapılanların elinde,

Muhalefet yıllarında milete vaad ettiği hürriyet anlayışından ve demokratik nizamdan zamanla adım adım uzaklaşmış,

Demokratik nizamın teminatını sağlayan basın, üniversite, adalet cihazı ve âmme müesseseleri üzerinde ağır baskılara girişmiş,

Din duygularını siyasî maksatlarla istismar etmiş medenî varlığımızın temeli olan devrimlerin red ve inkârına yol açmış, partizan tutumu ile vatandaşlar arasında husumet ve nifak yaratan bölücü ve ayırıcı sözde cepheler kurmaktan çekinmemiş.

Bilhassa, 1955 den sonra plânsız, israfçı, enflâsyoncu tutumu ve çeşitli suiistimalleri ile memleketin içtimaî ve iktisadî düzeninin bozulmasına, yurt dışında iktisadî ve malî itibarımızın sarsılmasına sebep olmuş,

Millî varlığımızın timsali olan şerefli ordumuzu, siyasî emel ve maksatlara vasıta etmeğe kalkışmış,

Gerek mevzuat ve gerek tatbikat olarak umumî ve mahallî seçimlerde millî iradenin eşitlik, serbestlik ve emniyet içinde belirmesine gittikçe artan bir şiddetle engel olmuş,

Devlet radyosunu ve devlet mallarını parti hizmetinde kullanma yolunu tutmuş,

Sonunda Meclis murakabesini dahi fiilen işlemez hâle getirmiş,

Ve nihayet demokratik rejimin vazgeçilmez unsurunu teşkil eden mühalefeti açıkça inkâra giden ve demokratik nizamın başlıca vasıtası olan serbest seçim ümidinin tamamen kaybına kadar varan hukuk dışı tutum ve davranışlariyle gayrimeşrû bir baskı ve zulüm idaresi hâline gelmiş olan bir iktidara karşı,

Türk milletinin vicdanından yükselen emre uyarak milletin direnme hakkını kullanan Türk Silâhlı Kuvvetlerinin,

Hiç bir zümre veya siyasî teşekkül lehine olmaksızın gerçekleştirmiş bulunduğu 27 Mayıs ihtilâlinin siyasî maksatlarla, her ne suretle olursa olsun istismarına müsaade etmiyeceğimizi kesin olarak beyan ve,

Bu ihtilâlin yıktığı ve millî vicdanın mahkûm ettiği Demokrat Parti zihniyetini ve onu temsile veya devam ettirmeğe teşebbüs mahiyetindeki her türlü davranışı şiddetle reddederiz.»

Bu anlaşmanın imzasından bir gün sonra da 6 Eylül 1961 Çarşamba günü Ankara radyoevi binasında toplanan İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gazete temsilcileri de buna benzer bir deklârasyon imzalamışlardı. Saat 18 de imzalanan basın yuvarlak masa deklâras-

yonu imza merasiminde M.B.K. üyelerinden Osman Köksal, Ahmet Yıldız, Refet Aksoylu, Sezai Okan, Sami Küçük, Selâhattin Özgür, Kadri Kaplan da hazır bulunmuşlardı. Deklârasyonda şunlar taahhüt ediliyordu:

«İkinci Cumhuriyetin devrimci ve demokratik hayatında 27 Mayıs ihtilâlinin amaçlarından biri olan siyasî ahlâk düzeninin hâkim kılınmasına yardım olacağız.»

Yassıada kararlarının tebliği:

12 Eylül 1961 Salı günü Milli Birlik Komitesi, Yassıada kararlarının tebliğ edileceği 15 Eylül tarihinde bütün sanıkların Yassıadada bulunmaları hakkında şu tebliği yayınlamıştı:

«Millî Birlik Komitesi İrtibat Bürosunun 54 numaralı tebliğidir:

1 — Karar günü olan 15 Eylül 1961 Cuma günü Yüksek Adalet Divanında evvelce duruşmaları yapılan ve Anayasa dâvasiyle birleştirilen köpek, 6 7 Eylül, Barbara, bebek, Vinileks, irtikâp, arsa, İpar, örtülü ödenek, radyo, Topkapı, Geyikli, Kayseri, Demokrat İzmir, İstanbul ve Ankara olayları, istimlâk, vatan cephesi dâvalarının kararları tefhim edilecektir.

2 — Bu dâvaların duruşmaları sırasında tevkif sebepleri kalktığından, Yüksek Adalet Divanınca evvelce salıverilmiş bulunan bütün sanıkların da duruşmada bulunmak üzere 15 Eylül 1961 Cuma sabahı saat 7 de Dolmabahçe'de Millî Birlik Komitesi İrtibat Bürosunda bulunmaları tebliğ olunur.»

Ertesi günü, 13 Eylül 1961 tarihinde de İstanbul Örfî İdare Komutanlığı 28 numaralı bir tebliğ yayınlayarak Yassıada kararları hakkında şu yasak kararını koymuştu:

«— Yüksek Adalet Divanı kararları hakkında Millî Birlik Komitesi İrtibat Bürosu Başkanlığından başka hiçbir makam veya şahıs bilgi vermeğe yetkili değildir. Tebliğ olunur. Cemal Tural.»

Tarihi Gün: (15 Eylül 1961 Cuma):

Yassıada dâvalarında kararlar 15 Eylül 1960 Cuma günü sabah saat 9 da açıklanmıştı. O gün tedbirler son haddine çıkarılmış bulunuyordu. 130 dan fazla avukat mahkemede hazırdı. Kararlar 24 grupa ayrı ayrı okunmuştu. Önce salona birinci grup giriyor, bunlara ait kararlar okunduktan sonra çıkarılıyorlar, yerine ikinci grup getiriliyordu. İlk grupta Menderes'in bulunmaması hayreti celbetmişti. İkinci hayreti celbeden husus, Celâl Bayar'ın kararları bir şahidin ifadesini dinliyormuşçasına çok sakin ve metin olarak dinlemiş bulunması, divan kararlarına bir sinek vızıltısı kadar önem vermemiş olmasıydı.

Yassıada dâvalarının bilânçosu:

Yassıada dâvaları 14 Ekim 1960 dan, karar günü olan 15 Eylül 1961 e kadar, 11 ay 1 gün sürmüş, bu müddet içinde 203 gün dâvalara bakılmıştır. 203 günde 287 celse yapılmış, bu celseler 1033 saat tutmuştur.

Yassıada'da 19 dâvaya bakılmış, bunlardan «Değirmen Dâvası» zaman aşımı ile düşmüş, dâvalardan 17 si anayasayı ihlâl dâvası ile birleştirilmiştir. Dâvaların duruşmasına göre 287 celse şöyle tasnif edilebilir: Anayasa dâvası 53, Köpek dâvası 4, 6 7 Eylül dâvası 20, Bebek 7, Vinyleks 5, Zimmet İrtikâp 5, arsa 3, Değirmen 5, Barbara 6, Örtülü Ödenek 13, Radyo 6, Topkapı olayları 24, Çanakkale 11, Kayseri 13, Demokrat İzmir 16, Ankara ve İstanbul olayları 52, Vatan Cephesi 16 ve İstimlâk dâvası 13 celse.

En uzun dâva 53 celse süren Anayasa, en kısa dâva ise 3 celsede biten Arsa dâvası olmuştur. Dâvalarda önce sanıklar getirilmiş, sonra Y. Adalet Divanı üyeleri yerlerini almışlardır. Yalnız bir gün, 28 Aralık 1960 da Topkapı olaylarının duruşmasına devam edilirken

Divan üyeleri daha önce yerlerine oturmuş, sonra sanıklar getirilmişlerdir.

Duruşmalarda 5 gizli celse yapılmıştır. İlk gizli celse 6-7 Eylül olayları dâvasında ve 25 Ekim 1960 tarihindedir. Bu gizli celsede Millî Emniyet mensupları dinlenilmiştir.

En çok sanıklı dâva Anayasayı ihlâl, en azı sanıklı dâva Ökmen'in arsa dâvasıdır. Arsa dâvasında yalnız Ökmen yargılanmıştır.

26 Kasım 1960, Yassıada'da en fazla duruşmanın yapıldığı tarihtir. O gün Vinylex, Arsa, Zimmet, 6 7 Eylül ve Barbara dâvalarına devam olunmuştur.

Divan'ın kararları:

Yüksek Adalet Divanı'na Başol'dan sonra Selman Yörük, Ferruh Adalı ve Abdullah Üner de ara sıra başkanlık etmişlerdir. Başsavcı Egesel ise bütün duruşmalar boyunca yerini ancak üç defa Fahrettin Öztürk'e bırakmıştır.

Yüksek Adalet Divanı nihaî karardan önce, Anayasa dâvasıyla birleştirilen 17 dâvada 112 kişi için, zamanaşımıyla düşen Değirmen dâvasında da 2 kişi için tahliye kararı vermiş, başka suçlarla ilgisi olmayan 96 kişi adadan tahliye olunmuştur.

Divanın ilk beraat kararı Menderes ve Dr. Atabey hakkında 22 Kasım 1960 tarihinde verilen Bebek dâvası kararıdır. Menderes yalnız bu dâvada beraat etmiştir. Atabey de Yassıada'dan tahliye edilen ilk sanık olmuştur.

İlk mahkûmiyet kararı ise köpek dâvasının sonunda 21 Ekim 1960 da verilmiştir.

Divan duruşmalar sırasında iki sanığın (Turgut Acunner ile Tevfik İleri'nin) salondan çıkarılmasına, Vatan Cephesi şahitlerinden Hamit Kurdoğlu'nun yalancı şahitlikten tevkifine karar vermiştir.

Başsavcının iddia ve talepleri:

Başsavcı Egesel ilk iddianamesini 15 Ekim 1960 da Köpek dâvasında serdetmiştir. Başsavcının en uzun iddianamesi Anayasa dâvasında okuduğu iddianamedir. Okunması 21 saat 4 dakika sürmüştür, dört celse devam etmiktir.

Başsavcı dâvalarda 228 kişinin idamını istemiştir. Sanıklardan Bayar için (Anayasa, Kayseri ve Topkapı dâvalarında olmak üzere) üç, Menderes için (Topkapı Çanakkale, Kayseri, Demokrat İzmir, Ankara, İstanbul olayları, Vatan Cephesi ve İstimlâk yolsuzluğu olmak üzere) yedi defa idam talebinde bulunmuştur.

Yassıada'da 1068 şahit dinlenildi. İlk dinlenilen şahit Gazi Orman Çiftliği Hayvanat bahçesi müdürü Safa Aloğlu idi. Köpek dâvası dolayısı ile ifade verdi. En çok şahit Ankara, İstanbul olayları dâvasında dinlenildi. 359 şahit ifade verdi, 13 şahidin de yazılı ifadeleri yeter görüldü.

En fazla şahit dinlenilen gün 28 Aralık 1960 tı. Topkapı olayları dâvasının duruşmasında 30 şahit ifade verdi.

Divan, Amerika'dan bile şahit getirtilmesine karar vermişti. Bu şahit Prof. H.Naili Kubalı'ydı. Ve 8 saat 20 dakika konuşarak en uzun ifade rekorunu kırdı.

Berrin Menderes, Örtülü Ödenek dâvasında dinlenildi. Koraltan'ın oğlu ise babası hakkında şahitlik yapmaktan imtina etti.

Müdafaalar:

Yassıada'da ilk olarak Bayar (Köpek dâvasında) sorguya çekilmişti. İlk müdafaa da, yine Köpek dâvasında Bayar'la müdafii Nail Taner tarafından 20 Ekim 1960 da yapıldı.

Duruşmalarda son müdafa Avukat Ekrem Korkut

ve Hüseyin Ulus'undur. En uzun müdafaayı ise Nusret Kirişçioğlu vermiştir: 236 sayfa.

Sanıklardan bâzılarını akrabaları savunmuşlardır. Koraltan'ı kızı, Samet Ağaoğlu'nu kızkardeşi, İzzet Akçal'ı kızı, Neclâ Tekinel'i kocası, Bumin Yamanoğlu'nu babası müdafaa etmişlerdir.

Sâbık milletvekillerinden Ahmet İhsan Gürsoy, Celâl Bayar'ın, Halûk Timurtaş Koraltan'ın damadıydı. Sıtkı Yırcalı ile Sırrı Yırcalı kardeşti. Sadık Giz, Adnan Menderes'in yeğeniydi.

Birçok sanık yakını duruşmaları takip etmiştir. Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy birçok duruşmaya gitmiş hem babasını, hem de sanık milletvekileri arasında bulunan eşini takip etmiştir. Bayar'ın karısı Reşide Bayar ve Menderes'in eşi ise duruşmaları hiç takip etmemişlerdir. Polatkan'ın eşi duruşmalarda en çok gözyaşı döken sanık yakını olmuştur.

Sanıkların durumu:

Yüksek Adalet Divanına çok hürmetkâr davranan Bayar, bütün duruşmalar boyunca soğukkanlılığı ile dikkati çekmiştir. İlk zamanlarda fötr şapka ile salona giren Bayar, koyacak bir yer bulamayınca şapkayı iskemlenin altına bırakmış, daha sonra salona kasketle girmeğe ve kasketin üzerine oturmağa başlamıştır. Altı dâvanın sanığı olan Bayar, salona daima önce getirilmiş ve götürülmüştür. Bayar salona başı hafifçe kalkık olarak girmiş ve yerine oturduktan sonra da dinleyici sıralarını seyretmiştir.

Duruşmalara en çok sanık olarak girip çıkan şahıs Adnan Menderes olmuştur. Bayar'ın aksine salona hep başı eğik olarak girmiş bir defa avukatlar mahalline baktıktan ve kendi avukatını selâmladıktan sonra yine başı önüne eğik olarak iskemlesine oturmuştur. Bütün duruşmalar boyunca da sırtı halka ve ön sıralar-

daki gazetecilere eğik olarak durmuştur. Elinde çok defa rulo hâlinde bir kâğıt, bir gazete veya dosya bulunduran sâbık Başbakan hafif sağa dönük olarak oturduğu iskemlesinden gözlerini yere dikmiş, çok defa kapatmış ve başı zaman zaman iki omuzu arasında yer değiştirmiştir. Bayar'ın aksine her zaman yorgun ve sıkıntılı bir hâlde olduğu görülmüştür.

Duruşmalarda hareketleriyle dikkati çeken sanıklardan biri de Nusret Kirişçioğlu, belki de stenograflardan daha süratli not tutan tek sanık olmuş, hemen bütün duruşmalarda eski yazı ile notlar almıştır.,

Bayar da Kirişçioğlu'ndan daha ağır ve daha az olmakla beraber yeni yazıyla notlar almış, bu notlar bazan dinleyici mahallindeki gazeteciler tarafından da okunmuştur.

Duruşmalarda hâtıra defterlerine yazdıkları yazılar dolayısiyle Koraltan, Ethem Menderes ve Şem'i Ergin arkadaşlarının târizlerine mâruz kalmışlardır.

Yassıada'da ilk konuşan sabık bakan, Celâl Yardımcı, ilk konuşan sabık milletvekili Zeki Erataman olmuştur.

Sanıklar duruşma günleri dışında avukatları ile görüşmüşlerdir. Ayrıca birkaç defa yakınları ile de görüştürülmüşlerdir. Görüşmeler vazifeli subayların nezaretinde yapılmıştır.

Anne olan sanık:

Yassıada'daki sâbık milletvekillerinden Neclâ Tekinel, Yassıada'ya hâmile olarak götürülmüş ve doğumu yaklaşınca Şubat başında Kasımpaşa Deniz Hastahanesine kaldırılmıştır. Tekinel 9 Şubat 1961 de bir erkek çocuk dünyaya getirmiştir. Daha sonra duruşmalarda Neclâ Tekinel'i savunan kocası bir ara «Müvekkilim dünyaya getirdiği çocuğu tanımıyor» diyerek sanığın çocuğundan ayrı bırakılmamasını istemiştir.

Sanık kadın milletvekillerinden Nazlı Tlabar daha önce miletlerarası birçok toplantıya katılmıştı. Birkaç dili iyi bilen Tlabar, Yassıada'da bulunduğu sırada Vietnam'daki milletlerarası bir toplantıya da çağırılmıştı.

Yassıada duruşmalarını 150 bine yakın dinleyici takip etmiştir.

Radyo, televizyon ve basında, Yassıada:

Yassıada duruşmaları, mahkeme salonunda dinleyicilere ayrılan yerin üst kısmında bulunan Türkiye radyoları temsilcileri tarafından muntazam olarak banda alınmıştır. Bu duruşmalar «Yassıada Saati» diye isimlendirilen özel bir programla, radyolarda yayınlanmış, 27 - 28 Nisan olaylarının şarkısı «Gazi Osman Paşa Marşı» bu programın fon müziği olmuştur. İstanbul radyosu duruşmaların yayınlanması için birer saatlik 950 band kullanmıştır.

Ordu Film Merkezi de duruşmaları bütün safhaları ile filme almış, bu film bütün Türkiye'de gösterilmiştir.

Teknik Üniversite, 13 Ekim 1960 daki bir televizyon neşriyatında Ordu Film Merkezinden almış olduğu Yassıada'ya ait bir filmi göstermiştir. Yabancı memleketler televizyon yayınlarında da Yassıada'ya ait bâzı fotoğraflar gösterilmiştir.

Gerek iç, gerek dış basın Yassıadaya büyük alâka göstermiştir. Türk gazeteleri birer veya ikişer muhabirlerini devamlı olarak Yassıada dâvalarını takiple görevlendirmiş, bu gazetecilerin gazeteleri ile yaptıkları telefon konuşmaları 6900 saate yaklaşmıştır. Dâvaların Türk gazetelerinde kapladığı yer ise ortalama 4 milyon satıra yakındır.

Kararlar:

14 Ağustos 15 Eylül 1961 tarihleri arasındaki 31 gün meraklı, heyecanlı bir bekleyiş devresiydi. Adadan

sızan haberlerden sanıkların çok sinirli ve sabırsız oldukları anlaşılıyordu. Bâzı sanıklar, görüştükleri yakınlarına artık ne olursa olsun bu durumdan ve Yasıada'dan kurtulmak istediklerini açıklamışlardı. Bâzı sanıklar ise, akrabalarının göndermek istediği eşyayı istememiş, nasıl olsa yakında tahliye edileceklerini söylemişlerdi.

15 Eylül 1961 Cuma, tarihî kararların açıklandığı gün oldu. Binlerce kişi karar celsesi için daha önce gazeteciler dahil, verilen bütün kartlar iptal edilerek yeni kartlar hazırlanmış, bu celsede bulunacaklar üzerinde titizlikle durulmuştu. Sanık yakınlarına kart verilmemişti. Onlar bu celsede bulunamıyacaklardı.

Karar günü, adada fevkalâde emniyet tedbirleri alınmıştı. Ada etrafındaki muhrip ve hücumbotların sayısı arttırılmıştı. Duruşma salonunun üzerinden sık sık jet filoları geçiyordu.

Duruşma, her zamankinden biraz daha geç açıldı: Saat 9,45 de Divan üyeleri ve sanıklar yerlerini aldılar. Fakat sanıklardan ancak 24 kişi getirilmişti. 592 sanığın 24 grupa ayrıldığı ve grup grup getirileceği anlaşıldı. Daha önce adadan tahliye edilenler de karar celsesinde hazır bulunuyordu. İlk grupta Bayar ve sabık kabine üyeleri vardı. Menderes getirilmemişti.

Başol, ilk 20 sanığın yoklamasını yaptı. Şöyle dedi:

«Sanık Menderes getirilmedi. Getirilmesine dair raporun da henüz verilmediği görüldü.»

Avukatların yoklamasına geçildi. Bütün avukat sıraları dolmuştu. 130 avukat hazır bulunuyordu. Bunlardan 9'u kadındı. İzzet Akçal'ın avukatlığa başlayan oğlu gözleriyle babasını arıyordu. Sanıklardan Koraltan da avukatlar arasındaki kızına bakıyordu.

Hâkimler heyetinin arkasında üç, önlerinde de yüzleri sanıklara dönük iki subay duruyordu. Sanıkları çeviren askerlerin sayısı aynı idi. Yalnız subayların sayısı artırılmıştı.

Başol, kararların yalnız hüküm fıkrası okunmak üzere tefhim edileceğini, gerekçeli metinlerin duruşmalardan sonra sanıklara ve avukatlarına matbua olarak dağıtılacağını açıkladı. Salonda derin bir sessizlik vardı. Tribünlerde subaylar, polisler ve gazeteciler her zamankinden çoktu. Vali Tulga, Başol'un oğlu ve Hüseyin Onur da dinleyiciler arasındaydı.

Nihayet sanıklar ayağa kalktılar. Kararların tefhimine başlandı. İlk karar Bayar hakkındaydı. Sol elindeki kulaklığı iyice kulağına bastıran Bayar, oybirliğiyle ölüm cezasına çarptırıldığına dair hükmü, soğukkanlılıkla dinledi.

Menderes hakkındaki hükmün, rapor geldikten sonra tefhim olunacağı bildirildi ve diğer kabine üyeleri hakkındaki kararların okunmasına başlandı. Berk ve Akçal müebbet hapse, Zorlu ve Polatkan idama mahkûm edilmişlerdi.

Kabine üyelerine dair kararların okunması bittiği sırada Menderes ile ilgili rapor geldi, Sâbık Başbakanın hastalandığı, müşahede ve tedavi altına alındığı bildiriliyordu. Hakkındaki hüküm okundu. Oybirliği ile ölüm cezasına çarptırılmıştı.

Tahkikat Encümeni üyelerine dair hükümlerin okunmasına başlandı. Üyelerden üçü: Hamdi Sancar, Nusret Kirişçioğlu ve Bahadır Dülger idama, diğerleri muhtelif ağır hapis cezalarına mahkûm olmuşlardı.

Son alfabe sırasıyla ve grup grup sâkıt milletvekilleriyle ilgili hükümlerin okunmasına geçildi. 11,30 da sâbık Bursa Miletvekili Hilâl Ülman bayıldı. Bu bayılmayı fasılalarla üç kişinin daha bayılması takip etti.

Başol, bir grupun karar tefhimi sona erince meselâ «altıncı grup» diye bağırarak sanıkların getirilmesini istiyordu. 240 sanık hakkında hüküm tefhiminden sonra saat 12,30 da sabah celsesine son verildi.

Öğleden sonra diğer hükümlerin tefhimi tamamlandı. Arada bazı idam hükümleri okundu. Osman Kav-

rakoğlu, Zeki Erataman bunlar arasındaydı. Son idam hükmü ise sâbık Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'a aitti.

Saat 15,15 de hükümlerin tefhimi sona erdi. Başol ayağa kalkarak «Kararların okunması bitti» diye üç basit kelime ile Yassıada dâvalarının sona erdiğini ilân etti ve Divan üyeleriyle beraber salondan çıktı.

Hâkimlerden sonra, 24 üncü grupa dahil sanıklar —daha doğrusu artık mahkûmlar— ve nihayet dinleyiciler salonu terkettiler. 11 ay 1 gündenberi asrın en büyük dâvasına sahne olan salon boşaldı. Dinleyici tribünleri kâğıt parçaları ile doluydu. Askerler lâmbaları birer birer söndürüyorlardı.

Hüküm fıkraları:

Yassıada'da karar celsesinde Anayasayı ihlâl dâvası ile ona bağlanan 17 dâvanın kararları birlikte açıklandı. Ancak gerekçenin çok uzun olması sebebiyle hüküm fıkralarının tefhimi ile yetinildi. Daha sonra avukatlara ve basın mensuplarına 469 büyük sayfa tutan gerekçeli kararlar matbu olarak verildi.

Bu sayfalarda bütün Anayasa dâvası sanıkları hakkındaki hüküm ve fıkralarını bulacaksınız. Diğer sanıklarla ilgili hükümlerden daha önce bahsettiğimiz için, bu kararlara ancak gerektiği takdirde temas edilmiştir. Bu kararlardaki maddeler ve kayıt numaraları da tekrarlanmamış, ancak bahsedilen suçun hangi dâvaya ait olduğu belirtilmek için o dâvanın ismi parantez içinde yazılmıştır.

Anayasayı ihlâl dâvasında ağır hapse mahkûm olan bütün sanıklara müebbeden âmme hizmetlerinden memnuiyet ve emniyeti umumiye nezareti altında bulunmak cezaları da verildi. Ayrıca bu sanıklardan 152 lira, 182 lira 50 kuruş ve 200 lira gibi maktu harç alınması kararlaştırıldı. Bu hususlar da tekrarlanmıştır.

Hüküm fıkralarında sık sık geçen Türk Ceza Kanununun 146. maddesinin 1. fıkrası Anayasayı ihlâl suçunun cezasının idam olduğuna, 3. fıkrasının ise bu suçun fer'i şeriklerine 5 - 15 yıl ağır hapis cezası verilmesine dairdir. Bu fıkra daha önce bahsettiğimiz gibi, Temmuz 1960 da yapılan tadilâtta eklenmiştir. T.C.K. nun 59 uncu maddesi ise takdiri tahfif sebebi bulunduğu hallerde hâkimlere cezayı altıda bir indirmek (ölüm cezası ise müebbet hapse çevirmek) yetkisini vermektedir.

Sonuç ve uygulama:

1 — Celâl Bayar:

Anayasayı cebren tağyir ve tebdil ve ilgadan dolayı T.C.K. nun 146/1 inci maddesi hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oybirliği ile.

2 — Adnan Menderes:

A — (Bebek dâvasından) Yeni doğmuş çocuğu öldürtmeye, diğer sanık Dr. Atabey'i azmettirmek suçundan beraatine oybirliği ile,

B — 6 - 7 Eylül olaylarından dolayı 6 sene hapsine, 375 lira ağır para cezası ile mahkûmiyetine oybirliği ile,

C — (Gemi dâvasından) İpar Transport Şirketinin döviz yolsuzluğundan dolayı 1 sene hapsine ve 400 lira ağır para cezası alınmasına oy birliği ile,

D — Ortülü ödenekten zimmetine 4 milyon 877 bin 780 lira 19 kuruşu müstakilen geçirmekten dolayı zimmet ve görevi kötüye kullanmak suçundan neticede 11 yıl 8 ayı ağır olmak üzere 15 yıl 2 ay hapse, 4 milyon 878 bin 496 lira ağır para cezası ile cezalandırılmasına oy birliği ile,

E — Demokrat İzmir, Topkapı, Çanakkale, Kayseri, Radyo, Vatan Cephesi, İstimlâk yolsuzlukları ve İstanbul - Ankara Olayları Anayasayı ihlâl suçunun maddî vakıasını teşkil etmiştir.

F — Anayasayı ihlâl suçundan dolayı T.C.K. nun 146/1 inci maddesi hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy birliği ile,

3 — Medenî Berk:

A — (Gemi dâvası) İpar Transport Şirketinin döviz yolsuzluğu sebebiyle 1 yıl müddetle hapsine, 400 lira ağır para cezası alınmasına oy birliği ile,

B — Vatan Cephesi yolsuzluğu ve İstanbul - Ankara olayları Anayasayı ihlâl suçunun maddî vakıasını teşkil etmiştir.

C — Anayasayı ihlâl suçundan T.C.K. 146/1 ve 59. maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına, 1 ay müddetle hücrede tecridine oy çokluğu ile,

(Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük 146/3 le 5 - 15 yıl hapis mahkûmiyeti reyindedirler.)

4 — İzzet Akçal:

A — İstanbul Ankara olayları Anayasayı ihlâl suçunun maddî vakıasını teşkil etmiştir.

B — Bu suçtan dolayı T.C.K. 146/1 ve 59. maddeler gereğince ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile,

(Abdullah Üner 146/3 le (5 - 15 yıl ağır hapis) teczi-yesi reyindedir).

5 — Celâl Yardımcı:

A — Radyo yolsuzluğu ve İstanbul - Ankara olayları, Anayasayı ihlâl suçunun maddî vakıasını teşkil etmiştir.

B — Anayasayı ihlâlden 146/1. ve 59. maddeler gereğince ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına, oy birliği ile,

6 — Ethem Menderes:

A — İstanbul - Ankara olayları Anayasayı ihlâl suçunun maddî vakıasını teşkil etmiştir.

B — Anayasayı ihlâlden T.C.K. nun 146/3 üncü maddesi hükmünce takdiren ve teşdiden 10 sene müddetle ağır hapse konulmasına, oy çokluğu ile,

(Hıfzı Tüz ve başkan teşdit sebebi bulunmadığı Abdullah Üner ve Selman Yörük de beraat reyindedirler).

7 — Fatin Rüştü Zorlu:

A — 6 - 7 Eylül olayından dolayı 6 sene hapsine, 375 lira ağır para cezası alınmasına oy birliği ile,

B — (Gemi dâvasından) İpar Transport Şirketinin döviz kaçakçılığından takdiren ve teşdiden 1 sene hapsine, 400 lira ağır para cezası alınmasına,

C — İstanbul - Ankara olayları Anayasayı ihlâl suçunun maddi vakıasını teşkil etmiştir.

D — Anayasayı ihlâl suçundan T.C.K. nun 146/1 inci maddesi hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy birliği ile,

8 — Hasan Polatkan:

A — (Vinylex dâvasından) 6 sene ağır hapsine, rüşvet olarak alınan miktarın beş misli olan 550 bin lira ağır para cezasiyle tecziyesine,

B — (Barbara dâvasından Türk parasının kıymetini koruma kanununa muhalefet suçundan) 6 ay hapsine, 200 lira ağır para cezası alınmasına,

C — (Gemi dâvasından - İpar Transport Şirketinin döviz kaçakçılığından) 3 ay hapsine, 200 lira ağır para cezası alınmasına,

D — İstanbul Ankara olayları, Anayasayı ihlâl suçunun maddî vakıasını teşkil etmiştir.

E — Anayasayı ihlâl suçundan dolayı T.C.K. nun 146/1 inci maddesi hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy birliği ile,

9 — Atıf Benderliğoul:

A — Vatan Cephesi yolsuzluğu ile İstanbul - Ankara olayları Anayasayı ihlâl suçunun maddî vakıasını teşkil etmiştir.

B — Anayasayı ihlâl suçundan Türk Ceza Kanununun 146/3 üncü maddesi hükmünce ve takdiren 10 sene ağır hapsine oy çokluğu ile.

(Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük beraet reyindedirler).

10 — Tevfik İleri:

A — Vatan Cephesi Yolsuzluğu ile İstanbul - Ankara olayları Anayasayı ihlâl suçunun maddi vakıasını teşkil etmiştir.

B — Anayasayı ihlâl suçundan T. Ceza Kanununun 146/1 ve 59 uncu maddeleri hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy birliği ile,

11 — Hayrettin Erkmen:

A — Zimmet dâvasından dolayı 6 ay hapsine, 200 lira ağır para cezası alınmasına oy birliği ile,

B — Gemi dâvasından dolayı 3 ay hapsine ve 200 lira ağır para cezası alınmasına oy birliği ile,

C — İstanbul - Ankara olayları Anayasayı ihlâl suçunun maddi vakıasını teşkil etmiştir.

D — Anayasayı ihlâl suçundan T.C.K. nun 146/3 üncü maddesi hükmünce takdiren 10 sene ağır hapsine oy çokluğu ile (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük beraet reyindedirler.)

12 — Hâdi Hüsman:

A — İstanbul - Ankara olayları Anayasayı ihlâl suçunun maddî vakıasını teşkil etmiştir.

B — Anayasayı ihlâl suçundan T.C.K. nun 146/3 üncü maddesi hükmünce takdiren 10 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile (Başkan teşdit

sebebi bulunmadığı, Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük de beraet reyindedirler.)

13 — Nedim Ökmen:

A — (Köpek davasından), 5 sene müddetle ağır hapsine,

B — Arsa dâvasından dolayı 5 sene ağır hapsine oy birliği ile,

C — İstanbul Ankara olayları, Anayasayı ihlâl suçunun maddî vakıasını teşkil etmiştir.

D — Anayasayı ihlâl suçundan T.C.K. nun 146/3 üncü maddesi hükmünce takriben 10 sene müddetle ağır hapse konulmasına, oy çokluğu ile (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan teşdit sebebi bulunmadığı reyindedirler.)

14 — Şem'i Ergin:

A — İstanbul - Ankara olayları Anayasayı ihlâl suçunun maddî vakıasını teşkil etmiştir.

B — Anayasayı ihlâl suçundan dolayı T.C.K. nun 146/3 üncü maddesi hükmünce tâyin olunan 5 sene ağır hapsine 59 uncu maddeye göre altıda biri olan 10 ayın indirilerek 4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

15 — Halûk Şaman:

A — Radyo dâvası yolsuzluğu ile, İstanbul - Ankara olayları Anayasayı ihlâl suçunun madî vakıasını teşkil etmiştir.

B — Anayasayı ihlâl suçundan dolayı T.C.K. nun 146/3 üncü maddesi hükmünce ve takdiren 10 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan teşdit sebebi bulunmadığı reyindedirler.)

16 — Sebati Ataman:

A — (Gemi dâvasından) dolayı 3 ay hapsine ve 200 lira ağır para cezası alınmasına oy birliği ile.

B — İstanbul - Ankara olayları Anayasayı ihlâl suçunun maddî vakıasını teşkil etmiştir.

C — Anayasayı ihlâl suçundan T.C.K. nun 146/3 üncü maddesi hükmünce takdiren 10 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Başkan teşdit sebebi bulunmadığı, Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük de beraet reyindedirler).

17 — Abdullah Aker:

A — Radyo yolsuzluğu ve İstanbul Ankara olayları Anayasayı ihlâl suçunun maddî vakıasını teşkil etmiştir.

B — Anayasayı ihlâl suçundan T.C.K. nun 146/3 üncü maddesi hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük beraet reyindedirler).

18 — Refik Koraltan:

A — Barbara dâvasından 5 ay 25 gün hapsine ve 833 lira 30 kuruş ağır para cezası alınmasına oy birliği ile,

B — Vatan Cephesi yolsuzluğu, Anayasayı ihlâl suçunun maddî vâkıasını teşkil etmiştir.

C — Anayasayı ihlâl suçundan T.C.K. nun 146/1 inci maddesi hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük Başkan 146/1 - 59 uncu maddenin (müebbet hapis) uygulanması reyindedirler).

19 — Agâh Erozan:

Anayasayı ihlâl suçundan T.C.K. nun 146/1 inci maddesi hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy çokluğu ile, (Abdullah Üner 146/3, Hıfzı Tüz, Selman Yörük ve Başkan 146/1 - 59 un tatbiki reyindedirler.)

20 — İbrahim Kirazoğlu:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 inci madde hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy çokluğu ile, (Abdullah Üner 146/3, Hıfzı Tüz, Selman Yörük ve Başkan 146/1 - 59 un uygulanması reyindedirler.)

21 — İlhan Sipahioğlu:

Beraet etmiştir.

22 — Ahmet H. Sancar:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 inci madde hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy çokluğu ile, (Abdullah Üner 146/1 - 59 un reyindedir.)

23 — Nusret Kirişçioğlu:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy çokluğu ile, (Abdullah Üner 146/1, 59 uygulanması reyindedir.)

24 — Nüzhet Ulusoy:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce ve takdiren 10 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, teşdit sebebi bulunmadığı, Abdullah Üner ve Selman Yörük beraet reyindedirler.)

25 — Vacit Asena:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 59 hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, ve Selman Yörük 146/3 ün uygulanması reyindedirler.)

27 — Turan Bahadır:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce takdiren 10 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, teşdit sebebi bulunmadığı, Abdullah Üner ve Selman Yörük beraet reyindedirler).

28 — Bahadır Dülger:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük 146/1 ve 59 uncu maddelerin uygulanması reyindedirler.)

29 — Sait Bilgiç:

Anayasayı ihlâl suçundan T.C.K. nun 146/3 ve 59. maddeler hükmünce 4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraeti reyindedirler.)

30 — Hilmi Dura:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59. maddeler hükmünce ölüm cezası yirne müebbed ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraeti reyindedirler).

31 — Osman Kavuncu:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce ve takdiren 7 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

32 — Himmet Ölçmen:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59. maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

33 — Kemal Özer:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile (Abdullah Üner ve Selman Yörük 146/3 ile cezalandırılması reyindedirler.)

34 — Necmettin Önder:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59 uncu madde-

ler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

35 — Selâmi Dinçer:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1/ ve 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

36 — Ekrem Anıt:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

37 — H. Ortakçıoğlu:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

38 — R. Akşemsettinoğlu:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

39 — Sefer Eronat:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce takdiren 10 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

40 — Muzaffer Önal:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

41 — Sait Ağar:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

42 — Gani Gürsoy:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

43 — Şefik San:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

44 — Sırrı Turanlı:

Beraet etmiştir.

45 — Ali Yaşar:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

46 — Arif Demirer:

Beraet etmiştir.

47 — Orhan Kökten:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ve 59 a göre 4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

48 — Kemal Özçoban:

Beraet etmiştir.

49 — Mustafa Öztürk:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

50 — Osman Talu:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ve 59 uncu madde icabınca 4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

51 — Necati Topçuoğlu:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce 5 sene ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Vasfi Göksu, Hıfzı Tüz ve Abdullah Üner 59 uncu maddenin uygulanması reyindedirler.)

52 — Orhan Uygun:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

53 — Murat Âli Ülgen:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük 146/3 ün teşdiden tatbiki reyindedirler.)

54 — Kasım Küfrevî:

Beraet etmiştir.

55 — Halis Öztürk:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce ve takdiren 10 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

56 — Şeref Saracoğlu:

146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

57 — Selim Yatağan:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Abdullah Üner ve Selman Yörük 146/3 ün teşdiden tatbiki reyindedirler.)

58 — Faruk Çöl:

146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapsine oy birliği ile,

59 — Kemal Eren:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce takdiren 6 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile,

60 — Hamit Koray:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce takdiren 6 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile,

61 — Nazifi Şerif Nabel:
146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile,

62 — İsmet Olgaç:
Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ve 59 a göre 4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile,

63 — Hüseyin Özbay:
Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ve 59 a göre 4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

64 — Mehmet Ak:
Beraet etmiştir.

65 — Kenan Akmanlar:
Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce ve takdiren 10 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

66 — Sadık Erdem:
Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük 146/3 ile tecziye reyindedirler.)

67 — Atillâ Konuk:
Beraet etmiştir.

68 — Burhanettin Onat:
Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce ve takdiren 10 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile,

69 — Adnan Selekler:
Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ve 59 a göre 4 sene 2 ay müddetle ağır hapsine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

70 — İbrahim Subaşı:
Beraet etmiştir.

71 — Ahmet Tokuş:
Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ve 59 a göre 4 sene 2 ay müddetle ağır hapsine oy birliği ile,

72 — Yaşar Yazıcı:
146/3 ve 59 a göre 4 sene müddetle ağır hapsine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraeti reyindedirler.)

73 — Mecit Bumin:
146/3 ve 59'a göre 4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

74 — Hilmi Çeltikçioğlu:
146/3 ve 59 a göre 4 sene 2 ay müddetle ağır hapsine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

75 — Eyüp Doğan:
146/3 ve 59 a göre 4 sene 2 ay müddetle ağır hapsine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.

76 — Yaşar Gümüşel:
Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile,

77 — Fethi Batur:
Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce ve takdiren 6 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile,

78 — Hüsamettin Coşkun:
Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile,

79 — Necati Çelim:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59 uncu madde ler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner Selman Yörük 146/3 ün teşdiden tatbiki reyindedirler.)

80 — Nail Geveci:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce takdiren 6 sene ağır hapsine oy birliği ile,

81 — Nihat Eğriboz:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ile 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

82 — Piraye Levent:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile,

83 — Ekrem Torunlu:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ve 59 uncu madde gereğince 4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük beraet reyindedirler.)

84 — Cevat Ülkü:

146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile,

85 — Esat Budakoğlu:

146/3 ve 59 a göre 4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

86 — Muzaffer Emiroğlu:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ve 59 a göre 4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konulmasına ve âmme hizmetlerinden müebbeden memnuiyetine oy birliği ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük beraet reyindedirler.)

87 — Mekki Sait Esen:
4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konulmasına ve âmme hizmetlerinden müebbeden memnuiyetine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

88 — Ali İleri:
Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına ve âmme hizmetlerinden memnuiyetine oy birliği ile.

89 — Halil İmre:
Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce ve takdiren 10 sene müddetle ağır hapse konulmasına ve âmme hizmetlerinden müebbeden memnuiyetine oy birliği ile.

90 — Arif Kalıpsızoğlu:
146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına ve âmme hizmetlerinden müebbeden memnuiyetine oy birliği ile,

91 — A. Kocabıyıkoğlu:
146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına ve müebbeden âmme hizmetlerinden memnuiyetine oy çokluğu ile. (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük beraet reyindedirler.)

92 — Faik Ocak:
Beraet etmiştir.

94 — M. H. Timurtaş:
Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce takdiren ve teşdiden 7 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan teşdit sebebi bulunmadığı reyindedirler.)

95 — Muharrem Tuncay:
146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konul-

masına oy çokluğu ile, (Mehmet Çokgüler 146/3 ün teşdiden uygulanması, Abdullah Üner ve Selman Yörük beraet reyindedirler.)

96 — Sırrı Yırcalı:

146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile,

97 — Sıtkı Yırcalı:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce tâyin olunan 5 sene ağır hapis cezasının 59 uncu madde icabınca altıda biri olan 10 ayın indirilerek 4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük beraet reyindedirler.)

98 — Ertuğrul Çolak:

146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

99 — Mehmet Erdem:

146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile,

100 — Şevki Hasırcı:

146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

101 — Sait Göker:

146/3 ve 59 a göre 4 ay müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

102 — Ekrem Yıldız:

4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile.

103 — Nusrettin Barut:

Beraet etmiştir.

104 — Rifat Bingöl:

4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile.

105 — Salâhattin İnan:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ve 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy birliği ile,

106 — Servet Bilir:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile,

107 — Zuhuri Danışman:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce takdiren 6 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile,

108 — Mithat Dayıoğlu:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ve 59 a göre 4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile.

109 — M. Güçbilmez:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ve 59 la 4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

110 — İhsan Gülez:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ile takdiren ve teşdiden 8 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

111 — Kadir Kocaeli:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ve 59 la 4 sene 2 ay müddetle ağır hapsine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

112 — N. Tütüncüoğlu:

Anayasayı ihlâl suçundan 4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

113 — Behçet Kayaalp:

Anayasayı İhlâl suçundan 4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

114 — Hüseyin Bayrı:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce takdiren ve teşdiden 7 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

115 — Müfit Erkuyumcu:

Beraet etmiştir.

116 — S. Karacabey:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ile 5 sene ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

117 — S. Karacagil:

146/3-59 hükmünce 4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konmasına oy birliği ile.

118 — Mazlum Kayalar:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

119 — Recep Kırım:

146/3. 59 hükmünce 4 sene 2 ay müddetle ağır hapsine konulmasına oy birliği ile.

120 — Hulûsi Köymen:

Beraet etmiştir.

121 — N. İhsan Tolon:

146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile,

122 — Hilâl Ülman:

4 sene 2 ay ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

123 — N Fuat Alpkartal:

5 sene ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

124 — Halim Alyot:

4 sene 2 ay müebbet ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

125 — Emin Kalafat:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy çokluğu ile. (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan 146/1 59 la mahkûmiyeti reyindedirler.)

126 — A. Hamdi Sezen:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce takdiren ve teşdiden 7 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

127 — Servet Sezgin:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce takdiren 10 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile. (Abdullah Üner 146/3 ün tatbiki reyindedir.)

128 — Nuri Togay:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1, 59 la ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Abdullah Üner 146/3 ün teşdiden tatbiki reyindedir.)

129 — Nahit Ural:

5 sene müddetle ağır hapse konmasına oy birliği ile,

130 — Sedat Baran:

5 sene ağır hapse konulmasına oy birliğ ile.

132 — A. D. Kargınoğlu:

5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

133 — Kemal Erdem:

Anayasayı ihlâli suçundan 4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile. (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedir.)

134 — Yakup Gürsel:

4 sene 2 ay ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

135 — F. Hacırecepoğlu:

4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile. (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

136 — Cevat Köstekçi:

5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

137 — Kemal Terzioğlu:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce takdiren 10 sene müddetle ağır hapse konmasına oy birliği ile.

138 — Baha Akşit:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 le ölüm cezasına çarptırılmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan 146/1, 59 la tecziyesi reyindedirler.)

139 — Ali Çobanoğlu:

5 sene müddetle ağır hapsine oy birliği ile,

140 — İ. Hadımlıoğlu:

4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile.

141 — Ali Rıza Karaca:

Anayasayı ihlâl suçundan 5 sene ağır hapsine ve âmme hizmetlerinden müebbeden memnuiyetine oy birliği ile,

142 — Mehmet Karasan:

Beraet etmiştir.

143 — Refet Tavaslıoğlu:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3, 59. hükmünce 4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile,

144 — Fikri Arığ:

Anayasayı ihlâl suçundan 4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile,

145 — T. Cahit Çubukçu:

Beraet etmiştir.

146 — Sezai Demiray:

Anayasayı ihlâl suçundan 4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile.

147 — Nuri Onur:

Anayasayı ihlâl suçundan 5 sene ağır hapsine oy birliği ile,

148 — Kâmil Tayşi:

Anayasayı ihlâl suçundan 4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile,

149 — H. Zülfi Tiğrel:

Anayasayı ihlâl suçundan 4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile.

150 — Halil Turgut:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce takdiren 8 sene ağır hapsine oy birliği ile.

151 — Hüseyin Ülkü:

Anayasayı ihlâl suçundan 5 sene ağır hapsine oy birliği ile,

152 — M. Hüsrev Ünal:

Beraet etmiştir.

153 — Basih Gürkan:

Beraet etmiştir.

154 — Nurettin Manyas:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3, 59. hükmünce 4 sene 2 ay müddetle ağır hapsine oy birliği ile,

155 — R. Nasuhioğlu:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3, 59 hükmünce 4 sene 2 ay ağır hapsine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner beraet reyindedirler.)

156 — Sabahattin Persoy:

5 sene ağır hapsine oy birliği ile,

157 — Mükerem Sarol:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ve 173 üncü maddeler hükmünce takdiren 15 sene müddetle ağır hapsine oy birliği ile,

158 — Hüseyin Şahin:

4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile,

159 — O. Ali Hocagil:

Beraet etmiştir.

160 — R. Salim Burçak:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3, 59. hükmünce 4 sene 2 ay müddetle ağır hapsine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük beraet reyindedirler.)

161 — Sabri Erduman:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce takdiren 7 sene ağır hapsine oy birliği ile,

162 — Şevki Erker:

Beraet etmiştir.

163 — A. Eryurd:

Beraet etmiştir.

164 — M. Eyüpoğlu:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3, 59 hükmünce dört sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile.

165 — Melik Fırat:

4 sene 2 ay ağır hapsine oy çokluğu ile. (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük beraet reyindedirler.)

166 — Sait Kantarel:

4 sene 2 ay ağır hapsine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük beraet reyindedirler.)

167 — H. Numanoğlu:

4 sene 2 ay ağır hapsine oy çokluğu ile (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

168 — Münip Özer:

Beraet etmiştir.

169 — F. Taşkesenlioğlu:

Beraet etmiştir.

170 — Rıza Topçuoğlu:

4 sene 2 ay ağır hapsine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

171 — Mustafa Zeren:

Anayasayı ihlâl suçundan 5 sene ağır hapsine oy birliği ile.

172 — Halil Akkurt:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3, 59. hükmünce 4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile.

173 — Muhtar Başkurt:

4 sene 2 ay ağır hapsine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük beraet reyindedirler.)

174 numarada **Mustafa Çürük** ve **175** numarada **Hamit Dedelek'in**, Anayasayı ihlâl suçlarından 146/3, 59 hükmünce 4 er sene 2 şer ay ağır hapislerine oy çokluğu ile, (Ali Doğan Toran beraetleri lehindedir.)

176 — Abidin Potuoğlu:

Anayasayı ihlâl suçundan 5 sene ağır hapsine oy birliği ile,

177 — Hicri Sezen:

Anayasayı ihlâl suçundan 4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile,

178 — Numarada **Ekrem Cenani** ve **179** numarada **İhsan Dai** ve **180** numarada **Samih İnal'ın** Anayasayı ihlâl suçundan 5 er sene ağır hapislerine oy birliği ile,

181 numarada **Süleyman Kuranel** ve 182 numarada **Ali Ocak**'ın anayasayı ihlâl suçundan takdiren 6 şar sene ağır hapislerine oy birliği ile.

183 — Cevdet Sanı:

Anayasayı ihlâl suçundan 5 sene ağır hapsine oy birliği ile,

184 — Ali Şahin:

4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile,

175 — Salâhattin Ünlü:

Anayasayı ihlâl suçundan 5 sene ağır hapsine oy birliği ile,

186 — Sadık Altıncan:

Beraet etmiştir.

187 — Hamdi Bozbağ:

Anayasayı ihlâl suçundan 4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile,

188 — A. Naci Duyduk: Beraet etmiştir.

189 numarada **Mustafa Hemiş** ve 190 numarada **Tahsin İnanç**'ın, anayasayı ihlâl suçundan 4 er sene 2 şer ay ağır hapislerine oy çokluğu ile, (**Hıfzı Tüz**, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraetleri reyindedirler.)

191 — Doğan Köymen :

Anayasayı ihlâl suçundan takdiren 6 sene ağır hapsine oy birliği ile,

192 — Mazhar Şener: Beraet etmiştir.

193 — Ü. Seven:

Anayasayı ihlâl suçundan 4 sene 2 ay ağır hapsine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

194 — Rüştü Çetin:

5 sene ağır hapsine oy birliği ile,

195 — Mehmet Dölek:

4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile.

196 — Hüseyin Fırat:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce takdiren 15 sene müddetle ağır hapsine oy birliği ile.

197 — Sami Göknar:

4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile,

198 numarada **İbrahim Gürgen**, 199 numarada **Yakup Karabulut**, 200 numarada **Hidayet Sinanoğlu**, 201 numarada **Niyazi Soydan**, 202 numarada **Kemal Demiralay** ve 203 numarada **Ali Lâtifağaoğlu**'nun anayasayı ihlâl suçundan 5 er sene ağır hapsine oy birliği ile,

204 — Hamdi Ongun:

Anayasayı ihlâl suçundan takdiren 10 sene ağır hapsine oy birliği ile.

205 — Tevfik Tığlı:

5 sene ağır hapsine oy birliği ile,

206 — İzak Altabef:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3, 59. hükmünce 4 sene 2 ay ağır hapsine oy çokluğu ile. (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraeti reyindedirler.)

207 numarada **Nazmi Ataç** ve 208 numarada **Arslan Nihat Bekdik**'in, anayasayı ihlâl suçundan 4 er sene 2 şer ay ağır hapislerine oy birliği ile,

209 — F. N. Çamlıbel: Beraet etmiştir.

210 — Sedat Çetintaş: Beraet etmiştir.

211 — Muhlis Erdener:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük 146/3 ün teşdiden tatbiki reyindedir.)

212 — Selim Erengil:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1, 59. hükmünce 4 sene 2 ay ağır hapsine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

213 numarada **Hüsamettin Giray** ve 214 numarada **Ayşe Günel**'in 4 er sene 2 şer ay ağır hapislerine oy birliği ile,

215 — Rüştü Güner: Beraet etmiştir.

216 numarada **Mehmet Gürpınar** ve 217 numarada **M. Faruk Gürtunca**'nın anayasayı ihlâl suçundan 4 er sene 2 şer ay ağır hapislerine oy birliği ile,

218 — A. Haçopulos: Beraet etmiştir.

219 — Ali Harputlu:

Anayasayı ihlâl suçundan 4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile,

220 — Enver Kaya:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük 146/3 ün teşdiden tatbiki reyindedirler.)

221 — Mucip Kemalyeri:

Anayasayı ihlâl suçundan 4 sene 2 ay ağır hapse oy birliği ile,

222 numarada **Nizamettin Kırşan**, 223 numarada **Halûk Nihat Pepeyi**, 224 numarada **Celâl Ramazanoğlu**'nun Anayasayı ihlâl suçundan 5 er sene ağır hapsine oy birliği ile.

226 numarada **İbrahim Sevel** ve 227 numarada **Mığırdıç Şellefyan**'ın, Anayasayı ihlâl suçundan 4 er sene 2 şer ay ağır hapislerine oy birliği ile.

228 — Neclâ Tekinel:

Anayasayı ihlâl suçundan 4 sene 2 ay ağır hapsine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük, ve Başkan beraet reyindedirler.)

229 — Nazlı Tlabar:

4 sene 2 ay hapsine oy birliği ile,

230 — Fahrettin Ulaş:

Beraet etmiş ve salıverilmiştir.

231 numarada **Tahsin Yazıcı** ve 232 numarada **Hristaki Yuvanidis**'in anayasayı ihlâl suçundan 5 er sene ağır hapislerine oy birliği ile,

233 — **N. Nuri Yücel:** Beraet etmiştir.

234 — **Mahmut Yüksel:** Beraet etmiştir.

235 — **Sebati Acun:**

Anayasayı ihlâl suçundan 4 sene 2 ay hapse oy birliği ile.

236 numarada **Danyal Akbel**, 237 numarada **Selâhattin Akçiçek**, 238 numarada **Necdet Davran** ile 239 numarada **Perihan Arıburun**'un 4 er sene 2 şer ay ağır hapislerine oy birliği ile,

240 — **Sadık Giz:**

Anayasayı ihlâl suçundan 5 sene ağır hapsine oy birliği ile.

241 — **E. Dündar Başar:**

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce ve takdiren 7 sene müddetle ağır hapsine oy birliği ile,

242 — **Nejdet İneckara:**

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3, 59 hükmünce 4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile,

243 numarada **Behzat Bilgin** ve 244 numarada **Osman Kapani**'nin anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce 5 er sene ağır hapislerine oy birliği ile,

245 — **M. Çavuşoğlu:**

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce takdiren 6 sene ağır hapsine oy birliği ile,

246 — **Ekmel Kavur:**

5 sene müddetle ağır hapsine oy birliği ile,

247 — **Rauf Onursal:**

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1, 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy birliği ile.

248— **Nuriye Pınar:**

Anayasayı ihlâl suçundan 4 sene 2 ay müddetle ağır hapsine oy birliği ile.

249 — Kemal Serdaroğlu:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1, 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbeden ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük 146/3 ün teşdiden tatbiki reyindedirler.)

250 numarada **Fevzi Uçaner**, **252** numarada **Selim Ragıp Emeç**'in Anayasayı ihlâl suçundan 146/3. 59 hükmünce 4 er sene, 2 şer ay ağır hapislerine oy birliği ile.

254 — M. Akdoğanlı: Beraet etmiştir.

255 — Basri Aktaş:

Anayasayı ihlâl suçundan 5 sene ağır hapsine oy birliği ile.

256 — Nâzım Batur:

Anayasayı ihlâl suçundan takdiren 6 sene ağır hapsine oy birliği ile,

257 — Süleyman Çağlar:

4 sene 2 ay ağır hapsine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük beraet reyindedirler.)

258 — Şükrü Esen: Beraet etmiştir.

259 — Ali Gözlük:

Anayasayı ihlâl suçundan 5 sene ağır hapsine oy birliğiyle.

260 — Münif İslâmoğlu:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce takdiren 10 sene ağır hapsine oy birliği ile.

261 — Hadi Tan:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan 146/3 ün teşdiden tatbiki reyindedirler.)

262 numarada **Fikri Apaydın**, **263** numarada **Ömer Başeğmez** ve **264** numarada **Ebubekir Dericioğlu**'nun Anayasayı ihlâl suçundan 4 er sene 2 şer ay ağır hapislerine oy birliği ile.

265 — Kâmil Gündeş:
Anayasayı ihlâl suçundan 146/3, hükmünce takdiren 7 sene ağır hapsine oy birliği ile.

266 — S. Hacıpaşaoğlu:
Beraet etmiştir.

267 — A. Rıza Kılıçkale:
5 sene ağır hapsine oy birliği ile.

268 — Fahri Köşkeroğlu:
4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile.

269 — Hakkı Kurmel:
5 sene ağır hapsine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük beraet reyindedirler.)

270 — Durdu Turan:
5 sene ağır hapsine oy birliği ile.

271 — Şefik Bakay:
Beraet etmiştir.

272 — M. Ali Ceylân:
Anayasayı ihlâl suçundan 4 sene 2 ay ağır hapsine oy çokluğu ile, Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

273 numarada **Avni Sakman**, 274 numarada **Dündar Tekant** ve 275 numarada **Hüsnü Yaman'ın** Anayasayı ihlâl suçundan 146/3, 59 hükmünce 4 er sene 2 şer ay ağır hapislerine oy birliği ile,

276 — Ömer Cebeci:
Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ile takdiren 6 sene ağır hapsine oy birliği ile,

277 numarada **Dursun Erol** ve 278 numarada **Sadettin Yalım'ın**, Anayasayı ihlâl suçundan 5 er sene ağır hapislerine oy birliği ile.

279 — Cemal Tüzün:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1, 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbeden ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük 146/3 ün teşdiden tatbiki reyindedirler.)

280 — Nüzhet Onat:

5 sene ağır hapsine oy birliği ile,

281 — A. Fahri Ağaoğlu: Beraet etmiştir.

282 numarada **İshak Avni Akdağ**, 384 numarada **Hamdi Ragıp Atademir**, 284 numarada **Mustafa Bağrıaçık**, 285 numarada **Osman Bibioğlu**, 286 numaradà **Remzi Birant**, 287 numarada **Sıtkı Salim Burçak**, 288 numarada **Reyhan Gökmenoğlu**, 289 numarada **Muhittin Güzelkılıç**, 290 numarada **Ali Saim Kaymak**, 291 numarada **Hulki Âmil Keymen**, 292 numarada **Ahmet Koyuncu**, 293 numarada **Tarık Kozbek**, 294 numarada **Mustafa Runyun**, 295 numarada **Sabahattin Sayın**, 296 numarada **Sami Soylu**, 297 numarada **Ömer Şeker**, 298 numarada **Nafiz Tahralı**, 299 numarada **Mehmet Diler**, 300 numarada **İbrahim Germeyanoğlu**, 301 numarada **Ahmet İhsan Gürsoy**, 302 numarada **İrfan Haznedar**, 303 numarada **Süleyman Sururi Nasuhoğlu** ve 304 numarada **Emin Topaler**'in anayasayı ihlâl suçundan 146/3, 59 uncu maddeler hükmünce 4 er sene 2 şer ay ağır hapislerine oy birliği ile.

305 — Samet Ağaoğlu:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1, 59 ile ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük 146/3 ün teşdiden tatbiki reyindedirler.)

306 — Sezai Akdağ:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59 ile ölüm ce-

zası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy birliği ile,

307 numarada **Atıf Akın**, 308 numarada **Selim Akiş**, 309 numarada **Nebil Sadi Altuğ**, 310 numarada **Hikmet Bayur**, 311 numarada **Sudi Mıhçıoğlu**'nun Anayasayı ihlâl suçundan 4 er sene 2 şer ay ağır hapislerine oy birliği ile,

313 — **Orhan Ocakoğlu:** Beraet etmiştir.

314 — **Cevdet Özgirgin:** Beraet etmiştir.

315 numarada **Cemil Şener**, 316 numarada **İhsan Yalkın** ve 317 numarada **Turhan Akarca**'nın, Anayasayı ihlâl suçlarından 4 er sene 2 şer ay ağır hapislerine oy birliği ile,

318 — **Burhan Belge:**

15 sene müddetle ağır hapsine oy birliği ile,

319 — **Zeyyat Mandalinci:**

6 sene ağır hapsine oy birliği ile.

Abdullah Üner, Selman Yörük beraet ve Başkan teşdit sebebi bulunmadığı reyindedirler.)

320 — **Nuri Özsan:**

Anayasayı ihlâl suçundan 4 sene 2 ay ağır hapsine oyçokluğu ile. (Mehmet Çokgüler, Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük beraet revindedirler.)

321 numarada **Sadi Pekin**, 322 numarada **Turgut Topaloğlu**, 323 numarada **Şemsi Ağaoğlu**'nun, 4 er sene 2 şer ay ağır hapislerine oy birliği ile.

324 — **Şefik Çağlayan:**

146/3 hükmünce takdiren 6 sene ağır hapsine oy birliği ile,

325 numarada **Gıyasettin Emre**, 326 numarada **Hasan Hayati Ülkü** ve 327 numarada **Zihni Üner'in** Anayasayı ihlâl suçundan dolayı 5 er sene ağır hapisleri oy birliği ile.

328 — **M. Hayri Ürgüplü:** Beraet etmiştir.

329 numarada **Ali Gürün**, 320 numarada **Atıf Topaloğlu** ve 331 numarada **Hüseyin Ağun'un**, 5 er sene ağır hapislerine oy birliği ile,

332 — **Osman Kavrakoğlu:**

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük 59 uncu maddenin de uygulanması reyindedirler.)

333 numarada **Mehmet Fahri Mete**, 334 numarada **Ahmet Morgil**, 335 numarada **Nüzhet Akın**, 336 numarada **Tacettin Barış**, 337 numarada **Hamdi Başak** ve 338 numarada **Hamza Osman Erkan'ın** anayasayı ihlâl suçundn 5 er sene ağır hapislerine oy birliği ile.

339 — **Baha Hun:**

4 sene 2 ay ağır hapsine oy çokluğu ile. (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

340 — **Rifat Kadızade:**

5 sene ağır hapsine oybirliği ile,

341 — **Naci Berkman** Beraet etmiştir.

342 numarada **Salim Çonoğlu** ve 343 numarada **Necmettin Doğuyıldızı'nın** 5 er sene ağır hapislerine oy birliği ile,

344 numarada **Abdullah Eker** ve 345 numarada **Ömer Güriş'in** 4 er sene 2 şer ay ağır hapislerine oy birliği ile,

346 numarada **Abdullah Keleşoğlu**, 347 numarada **Asaf Saracoğlu**, 348 numarada **Fikri Şen** ve 349 numarada **Hamdi Tekay'ın** 5 er sene ağır hapislerine oy birliği ile,

350 — Ferit Tüzel:

Anayasayı ihlâl suçundan 4 sene 2 ay ağır hapsine oy çokluğu ile (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

351 numarada **Şükrü Uluçay** ve **352** numarada **Suat Bedük**'ün 4 er sene 2 şer ay ağır hapislerine oy birliği ile.

353 — Baki Erden:

4 sene 2 ay ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük beraet reyindedirler.)

354 — Veysi Oran:

Anayasayı ihlâl suçundan 5 sene ağır hapsine oy birliği ile,

355 — M. Daim Sualp:

Anayasayı ihlâl suçundan takdiren ve teşdiden altı sene ağır hapsine oy birliği ile.

356 numarada **Fikri Şendur**, **357** numarada **Nusret Kuruoğlu**, **358** numarada **Ömer Özen** ve **359** numarada **Hamdi Özkan**'ın, anayasayı ihlâl suçundan 4 er sene, 2 ay ağır hapislerine oy birliği ile,

360 — Mahmut Pınar:

Anayasayı ihlâl suçundan 4 sene 2 ay ağır hapsine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan beraet reyindedirler.)

361 — Muharrem Tansel:

4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile,

362 — Nurettin Aknoz:

Anayasayı ihlâl suçundan takdiren 6 sene ağır hapsine oy birliği ile,

363 — Ali Çakır:

4 sene 2 ay ağır hapsine oy birliği ile.

364 — Zeki Erataman:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Ab-

dullah Üner 59 uncu maddenin de uygulanması reyindedirler.)

365 numarada **Hasan Gürkan**, 366 numarada **İsmail Özdoyuran**, 367 numarada **Ahmet Paker**, 368 numarada **Keramettin Gençler** ve 369 numarada **Halûk Çulhanın** Anayasayı ihlâl suçundan 146/3, 59 hükmünce 4 er sene 2 şer ay ağır hapislerine oy birliği ile.

370 — Sabri Dilek: Beraet etmiştir.

371 — Mahmut Goloğlu: Beraet etmiştir.

372 — Fikri Karanis: Beraet etmiştir.

373 — S. Karayavuz:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce 5 sene ağır hapsine oy birliği ile,

374 — O. Nuri Lermioğlu: Beraet etmiştir.

375 numarada **Hasan Polat** ve 376 numarada **Salih Zeki Ramoğlu'nun** 4 er sene 2 şer ay ağır hapislerine oy birliği ile.

377 numarada **Pertev Sanaç**, 378 numarada **İsmail Şener** ve 379 numarada **Mustafa Reşit Tarakçıoğlu'nun**, anayasayı ihlâl suçundan 5 er sene ağır hapislerine oy birliği ile.

380 — Osman Turan:

Beraet etmiştir.

381 numarada **Ömer Yüksel**, 382 numarada **Talât Alpay**, 383 numarada **Mahmut Ataman**, 384 numarada **Ömer Lûtfi Erzurumluoğlu**, 385 numarada **Numan Kurban**, 386 numarada sanık **Fuat Nizamoğlu**, 387 numarada **Nâzım Taml**, 388 numarada **Abdullah Akın**, 389 numarada **Cemal Zühtü Aysan**, 390 numarada **Suat Başol**, 392 numarada **Ali Kaya**, 392 numarada **Tahir Öktem**, 393 numarada **Necati Tanyolaç** ve 394 numarada **Hulûsi Timur'un** anayasayı ihlâl suçundan 146/3, 59 hükmünce 4 er sene 2 şer ay ağır hapislerine oy birliği ile.

395 — Hüseyin Ulus: Beraet etmiştir.

396 — Rüştü Erdelhun:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy çokluğu ile (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan 146/3 ün teşdiden tatbiki reyindedirler.

397 — Cemal Göktan:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce 10 sene müddetle ağır hapse konmasına ve müebbeden âmme hizmetlerinden memnuiyetine oy çokluğ uile, (Vasfi Göksu, Mehmet Çokgüler ve Rıza Tunç 146/1, 59 un uygulanması reyindedirler.)

398 — Ethem Yetkiner:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük 146/3 ün uygulanması reyindedirler.)

399 — Kemal Aygün:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konmasına oy çokluğu ile (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan 146/3 ün uygulanması reyindedirler.)

400 — Dilâver Agun:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmüne ve teşdiden 15 sene ağır hapse konmasına ve âmme hizmetlerinden müebbeden memnuiyetine oy çokluğu ile (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan teşdit sebebi bulunmadığı reyindedirler.)

401 — Kemal Binatlı:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce ve takdiren 7 sene müddetle ağır hapsine, âmme hizmetlerinden müebbeden memnuiyetine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük 245 inci maddenin uygulanması reyindedirler.)

402 — Namık Argüç:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ve 173 üncü mad-

deler hükmünce ve takdiren 10 sene müddetle ağır hapsine ve âmme hizmetlerinden müebbeden memnuiyetine oy birliği ile.

403 — Kemal Hadımlı:

A) 6/7 eylül olayı dâvasından dolayı 4 ay 15 gün hapsine,

B) Anayasayı ihlâl suçundan 146/3, 59 ve 173 üncü maddeler hükmünce 4 sene 2 ay ağır hapsine ve âmme hizmetlerinden müebbeden memnuiyetine oy birliği ile

404 — İsmail Küntay: Beraet etmiştir.

405 — Zeki Şahin:

Topkapı ve İstanbul olayları sanığı Zeki Şahin 13 sene 36 ay hapis ve 3 sene 9 ay ağır hapse mahkûm olmuştur. (Topkapı ve İstanbul olayları dâvalarına bakınız.)

406 — Mehmet Akın:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 üncü madde hükmünce takdiren 10 sene müddetle ağır hapsine ve âmme hizmetlerinden müebbeden memnuiyetine oy birliği ile,

407 — Mümtaz Tarhan: Beraet etmiştir.

408 — Burhan Ulutan:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ve 173 üncü maddeler hükmünce 5 sene ağır hapsine ve âmme hizmetlerinden müebbeden memnuiyetine oy birliği ile.

409 — Ahmet Kınık:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3, 59 ve 173 üncü maddeler hükmünce 4 sene 2 ay ağır hapsine ve âmme hizmetlerinden müebbeden memnuiyetine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük 79 delâletiyle 188 ve 240 ıncı maddelerle teeziyesi reyindedirler.)

410 — Kemal Çakın:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3. 59 ve 173 üncü

maddeler hükmünce 4 sene 2 ay ağır hapsine ve âmme hizmetlerinden müebbeden memnuiyetine oy çokluğu ile, (Mehmet Çokgüler, Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük 79 delâleti ile 188 ve 240. maddeler gereğince cezalandırılması reyindedirler.)

411 — Aziz Ronabar:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3, 59 ve 173 üncü maddeler hükmünce 4 sene 2 ay ağır hapsine ve âmme hizmetlerinden müebbeden memnuiyetine oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük 79 delâleti ile 188 ve 240. maddeler gereğince cezalandırılması reyindedirler.)

412 — Faruk Tunca:

Anayasayı ihlâl suçundan 146/3, 59 ve 173 üncü maddeler hükmünce 4 sene 2 ay ağır hapsine ve müebbeden âmme hizmetlerinden memnuiyetine oy birliği ile

Kararların altında şu imzalar bulunuyordu:

Yüksek Adalet Divanı Başkanı Salim Başol, Üye Selman Yörük, Üye Rıza Tunç, Üye Abdullah Üner, Üye Hıfzı Tüz, Üye Hasan Gürsel, Üye Mehmet Çokgüler, Üye Vasfi Göksu, Üye Ali Doğan Toran.

Menderes Karar sabahı uyanmamıştı:

Sabık Başbakan Adnan Menderes karar celsesinde bulunanamış ve hakkındaki hükmü dinliyememişti. Bakanlarla ilgili hüküm̈ler tefhim edilirken, Menderes'in niçin getirilmediğine dair rapor açıklanmamış, bundan sonra Menderes'in idama mahkûm edildiğine dair karar gıyabında okunmuştur.

Yüksek Adalet Divanının öğle tatili için verdiği arada gazeteciler Yassıada Garnizon Kumandanı Albay Tarık Güryay'ın basın toplantısına davet edildiler. Bu münasebetle basın mensupları tel örgülerle çevrili yasak bölgeye ilk defa girdiler ve tek sıra halinde Kumanda-

nın bulunduğu binaya götürüldüler. Bu bina iskelenin yanındaki subay gazinosunun ve Bizans devrinden kalma burçların biraz ilerisiydi. Gazeteciler tek katlı binada toplandıktan sonra Tarık Güryay küçük bir salonda şu konuşmayı yaptı:

«Bu sabahki celseye, tanzim ettiğimiz raporda bildirildiği gibi, hastalığı sebebiyle gelemiyen Adnan Menderes'i şimdi sizlere göstereceğim. Bu olayı bazı kimseler istismar ederek memleketin istikbali ile oynıyabilir. Birçokları da bizim kendisini döverek veya kasden duruşmaya çıkartamıyacak hale getirdiğimizi zannederler. Bunun için sizlere kendisini gösterip sizin de umumî efkârı aydınlatmanızı rica edeceğim.»

Gazeteciler, Güryay'a hastalığın ne olduğunu sorunca, şu izahat verildi:

Menderes gece uyuyamamış, devamlı olarak gezinmiş ve sigara içmişti. Sabaha karşı saat 4 te gözleri sabit bir noktaya takılı halde acayip bir uykuya dalmıştı. Bunun üzerine odasındaki nöbetçi durumu derhal haber vermiştir.

Kumandanlık önce Adadaki doktorları çağırtmış, bu arada İstanbul Üniversitesi Tedavi Kliniği Şefi Ord. Prof. Sedat Tavat ile Amerikan Hastahanesi Başta bibi Nevzat Yeğinsu da getirilmişti. Menderes müşahede altına alındıktan sonra verilen ilk raporda iki ihtimalden bahsediliyordu. Menderes ya fazla miktarda uyku hapı almış, (Menderes'in uyku haplarını kibrit kutusuna biriktirerek intihara teşebbüs ettiği de sonradan ileri sürülmüştür) veya sinirli olmasından ve çok fazla sigara içmesinden dolayı bir şok geçirmişti. Tedavi için helikopterle Adaya ilâçlar getirilmiş ve Menderes'in midesi yıkattırılmıştı.

Menderes Gazetecilere gösteriliyor:

Daha sonra gazeteciler teker teker Menderes'in bu-

lunduğu odaya alındılar. Her gazeteci içeride ancak bir dakika kalabiliyordu. Manzara şuydu:

Üç metre boyunda, iki metre eninde olan odanın parmaklıklı küçük bir penceresi vardı. Bu pencereden ufuktan başka bir şey görünmüyordu. Burası Menderesin Yassıadaya getirildiğinden beri kaldığı odaydı. Sol köşede bir dolap, pencere yakınında da küçük bir masa vardı.

Menderes, içeriye girenlerden tamamen bihaberdi. Nefes aldığı güçlükle farkediliyordu. Yatağına cansız gibi gömülmüştü. Kırmızı çizgili pijamasının göğüs kısmı açılmıştı. Birkaç gündür tıraş olmadığı anlaşılıyordu. Gözleri yarı açıktı. Görmeden sabit bir noktaya bakıyordu. Başucunda bir nöbetçi subay ve doktorlar vardı. Bir tüpten burnuna devamlı oksijen veriliyordu.

Menderes'in karyolasının ayakucunda tabanlarına basılmış bir çift pabuç, kapının yanında da içinde kirli çamaşırlar bulunan bir kutu duruyordu.

Gazeteciler geldikleri şekilde geriye döndüler. Binadan çıkarken dar koridorda nöbetçi subayların gezdiklerini gördüler.

İdam kararları Millî Birlik Komitesinde:

Yassıadada kararların tefhimine başlandığı saatlerde, bütün M.B.K. üyeleri üniformalarını giymiş olarak Çankaya'da toplanmışlardı. Saat 12 ye doğru Meclis binasında ikinci bir toplantı yapıldı ve şu tebliğ yayınlandı:

«Yassıada duruşmalarının neticelerinin açıklanacağı bugünlerde vatandaş vicdanını bulandıracak ve M.B.K. sinin kanunî otoritesini zedeleyecek mahiyette bazı şayiaların tereddütsüzce yayılmakta olduğu maalesef müşahede edilmektedir.

Büyük Türk milleti şuna emin olmalıdır ki, M.B.K. 27 Mayısın ruhuna uygun yapmış olduğu yemininin ışı-

ğı altında kanunlarla sınırlanan yetkilerini vicdanî kanaatlerinden başka hiçbir tesire kapılmaksızın memleketin yüksek menfaatlerine en uygun olarak kullanacaktır.

Her zaman milletinin huzuru için çalışan M.B.K. bu açıklamayı bir vazife bilmektedir.»

Öğleden sonra M.B.K. üyeleri yine Mecliste toplanmışlardı. Ahmet Yıldız gazetecilere toplantının saat 18 de başlıyacağını söylemiş, Okan ve Köksal ise idamlarla ilgili dosyaların bir jet uçağı ile İstanbuldan getirildiğini açıklamışlardı.

15 idam kararına ait 15 dosya saat 16.30 da Yassıada kumandanlığına mensup bir deniz albayı ve bir hava binbaşısı tarfından helikopterle Yeşilköy askerî alanına, oradan bir jet uçağı ile Ankara Mürted alanında helikoptere binen iki subay saat 17.10 da M.S. Bakanlığının arkasındaki Askerî Tıp Akademisinin bahçesine inmiş, burada Meclis muhafızları ile 15 hava subayı tarafından karşılanmıştı. Kucaklarında dosyalar olan iki subay saat 17.17 de Meclise girmişlerdi. Hava subayları da Meclisin üst katına çıkmışlardı.

Saat 18 e doğru Gürsel'in iki yaveri ile Meclise gelmesinden sonra saat 18.15 te idam kararlarının M.B.K. tarafından müzakeresi başlamıştı. Saat 19 a doğru Sarper'in bir mektubu Gürsel'e götürülmüş, fakat mektup hakkında hiçbir açıklama yapılmamıştı.

Saat 20.40 ta idam kararlarının müzakeresi sona ermişti. Dosyaları İstanbul'dan getiren iki subayın ve 15 hava subayının Meclisten ayrıldıkları görüldü. Biraz sonra Ahmet Yıldız Meclisten çıkarak gazetecilere «Kararı İstanbul'daki İrtibat Bürosu açıklayacaktır» dedi. Onu takiben çıkan diğer M.B.K. üyeleri de aynı hususu belirtmiş ve hiçbir açıklamada bulunmamışlardı.

Kararlar yine bir jet uçağı ile İstanbul'daki İrtibat Bürosuna iletilmişti.

M.B.K. 3 idam cezasını tasdik ediyor:

Kararların verildiği gün (15 eylül Cuma) saat 24 e kadar herkes M.B.K. nin idam kararlariyle ilgili müzakerelerinin neticesini bekliyor, fakat İrtibat Bürosundan hiçbir ses çıkmıyordu. Ancak gece yarısından sonra 16 eylül 1961 cumartesi saat 03 e doğru beklenen tebliğ yayınlandı. M.B.K. (Menderes, Zorlu ve Polatkan ile ilgili) üç idam hükmünü tasdik etmiş, 12 idam kararını müebbet hapse çevirmişti.

Millî Birlik Komitesi İrtibat Bürosunun (58) sayılı tebliği:

1 — Yüksek Adalet Divanınca ölüm cezasına mahkûm edilen sanıklardan sâkıt Reisicumhur Celâl Bayar, sâkıt Başbakan Adnan Menderes, sâkıt Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve sâkıt Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın ölüm cezaları Millî Birlik Komitesinin 15 eylül 1961 gün ve 75 numaralı kararı ile tasdik edilmiştir. Ancak, sâkıt Reisicumhur Celâl Bayar'ın 65 yaşını bitirmiş olması dolayısiyle verilen ölüm cezası müebbet ağır hapse tahvil edilmiştir.

2 — Ölüm cezasına mahkûm edilen Refik Koraltan, Agâh Erozan, İbrahim Kirazoğlu Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişçioğlu, Bahadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu, Zeki Erataman ve Rüştü Erdelhun'un cezaları da 15 eylül 1961 gün ve 75 numaralı kararla müebbet ağır hapse çevrilmiştir. Tebliğ olunur.»

Kararların Bilânçosu:

M.B.K. nin üç idam kararını tasdik etmesi ve 12 idam hükmünü müebbet hapse çevirmesinden sonra netice şöyle hülâsa edilebilirdi:

3 kişi idam edilecekti.

43 kişi müebbet hapse mahkûm olmuştu (Divan

31 sanığı müebbet hapse mahkûm etmişti. M.B.K. de 12 idam hükmünü müebbede çevirdi).

418 kişi o aydan başlayıp 20 yıla yükselen muhtelif hapis ve ağır hapis cezalarına mahkûm edilmişti.

123 kişi için beraet kararı verilmişti. Ayrıca 5 kişi af kanunundan faydalanmıştı.

İdam kararı tasdik edilenler:

Adnan Menderes,
Fatin Rüştü Zorlu,
Hasan Polatkan.

Müebbet hapse mahkûm olanlar:

(İlk 12 kişi, idam cezaları müebbede çevrilenlerdir)
Celâl Bayar, Refik Koraltan, E. Kalafat, Agâh Erozan, Hamdi Sancar, Bahadır Dülger, Baha Akşit, İbrahim Kırazoğlu, Nusret Kirişçioğlu, Zeki Erataman, Osman Kavrakoğlu, Rüştü Erdelhun.

Medenî Berk, İzzet Akçal, Celâl Yardımcı, Tevfik İleri, Vacit Asena, Kemal Biberoğlu, Hilmi Dura, Himmet Ölçmen, Kemal Özer, Necmettin Önder, Selâmi Dinçer, Ekrem Anıt, Hüseyin Ortakçıoğlu, Reşat Akşemsettinoğlu, Necati Çelim, Sadık Erdem, Nuri Togay, Mazlum Kayalar, Salâhattin İnan, Murat Ali Ülgen, Selim Yatağan, Muhlis Erdener, Enver Kaya, Rauf Onursal, Kemal Serdaroğlu, Hadi Tan, Cemal Tüzün, Samet Ağaoğlu, Sezai Akdağ, Ethem Yetkiner, Kemal Aygün.

20 yıla mahkûm olan: Nedim Ökmen.

19 yıl 9 aya mahkûm olan: Zeki Şahin.

15 yıla mahkûm olanlar (4 kişi):

Mükerrem Sarol, Hüseyin Fırat, Burhan Belge, Dilâver Argun..

14 yıla mahkûm olan: Bumin Yamanoğlu.

10 yıla mahkûm olanlar (20 kişi):
Ethem Menderes, Sebati Ataman, Hayrettin Erkmen, Atıf Benderlioğlu, Hadi Hüsman, Halûk Şaman, Nüzhet Ulusoy, Turan Bahadır, Sefer Eronat, Halil İmre, Burhanettin Onat, Servet Sezgin, Halis Öztürk, Kenan Akmanlar, Kemal Terzioğlu, Hamdi Ongun, Münif İslâmoğlu, Cemal Göktan, Namık Argüç, Mehmet Akın.

8 yıla mahkûm olanlar (2 kişi)
İhsan Gülez, Halil Turgut.

7 sene 10 aya mahkûm olan:
Cemil Mutlu.

7 yıl 6 aya mahkûm olanlar (31 kişi):
Celâl Kosova, Ömer Faruk Sargut, Selâhattin Genç, Mehmet Çolakoğlu, Ali Rıza Günçer, Salih Taşer, Ziya Sevginer, Ziya Kabakçı, Hasan Keşkek, Seyfi Ak, Üzeyr Arıcı, Süleyman Baştimur, Kadriye Caymaz, İbrahim Dizdaroğlu, Mehmet Horoz, Saffet Işık, Süleyman Kordon, İhsan Doğançay, Demir Ersoy, Servet Erginalp, Fikret Gören, Seyfi Kubay, Mevlût Karakaya, Hasan Hüseyin Mükükçü, Hasan Polat, Ferdane Polat, Abdül Sipahioğlu, Halit Tartar, Turgut Tunç, Sezâ Girginel, Veli Duman.

7 yıla mahkûm olanlar (8 kişi):

Kadir Cengiz, Sadık Gürata, Turgut Acuner, Yaşar Akgün, Mehmet Dinçsoy, Neşet Köseahmetoğlu, İsmail Püsküllü, İsmail Yazıcı.

7 yıla mahkûm olanlar (8 kişi):

Osman Kavuncu, Halûk Timurtaş, Hüseyin Bayrı, Ahmet Hamdi Sezer, Sabri Erduran, Enver Dündar Başar, Kâmil Gündeş, Kemal Binatlı.

6 yıla mahkûm olanlar (15 kişi):

Kemal Eren, Hamit Koray, Nail Geveci, Zuhurî Danışman, Süleyman Kuranel, Ali Ocak, Doğan Köymen, Muammer Çavuşoğlu, Nazım Batur, Ömer Cebeci, Zeyyat Mandalinci, Şefik Çağlayan, Mehmet Daim Süalp, Nurettin Aknoz.

5 yıla mahkûm olanlar (94 kişi):

Abdullah Aker, Fethi Batur, Nihat Eğriboz, Piraye Levent, Ali İleri, N. Fuat Alpkartal, Sadettin Karacabey, Servet Bilir, Hüsamettin Coşkun, Cevat Ülkü, Arif Kalıpsızoğlu, Ahmet Kocabıyıkoğlu, Muharem Tuncay, Sırrı Yırcalı, Ertuğrul Çolak, Mehmet Erdem, Şevki Hasırcı Osman Talu, Nahit Ural, Hamdi Bulgurlu, Ali Dede Karginoğlu, Cevat Köstekçi, Ali Çobanoğlu, Ali Rıza Karaca, Nuri Onur, Hüseyin Ülkü, Sabahattin Parsoy, Mustafa Zeren, Abidin Potuoğlu, Ekrem Cenanî, Semih İnal, İhsan Daî, Cevdet San, Salâhattin Ünlü, Rüştü Çetin, İbrahim Gürgen, Hidayet Sinanoğlu, Yakup Karabulut, Niyazi Soydan, Kemal Demiralay, Ali Lâtifağaoğlu, Tevfik Tığlı, Nizamettin Kırşan, Halûk N. Pepeyi, Mithat Perin, Tahsin Yazıcı, Hristaki Yuvanidis, Sadık Giz, Behzat Bilgin, Osman Kapanî, Ekmel Kavur, Basri Aktaş, Ali Gözlük, Ali Rıza Kılıçkale, Hakkı Kurmel, Durdu Turan, Dursun Erol, Sadettin Yalım, Nüzhet Onat, Giyasettin Emre, Hasan Ülkü, Zihni Üner, Ali Gürün, Atıf Topaloğlu, Hüseyin Ağun, M. Fahri Mete, Ahmet Morgil, Nüzhet Akın, Tacettin Barış, Hamdi Başak, Hamza Erkan, Rıfat Kadızade, Salim Concğlu, Necmettin Doğuyıldızı, Abdullah Keleşoğlu, Asaf Saraçoğlu, Fikri Şen, Hamdi Tekay, Veysi Oran, Salâhattin Karayavuz, Pertev Sanaç, İsmail Şener, Mustafa R. Tarakçıoğlu, Burhan Ulutan, Muzaffer Önal, Ferit Ağar, Gani Gürsoy, Şefik San, Ali Yaşar, Mustafa Öztürk, Ne-

cati Topçuoğlu, Orhan Uygur, Şeref Saracoğlu, Faruk Çöl, Nazifi Şerif Nabel, Yaşar Gümüşel.

4 yıl 6 ay 15 güne mahkûm olan:
Kemal Hadımlı.

4 yıl 2 aya mahkûm olanlar:

Şem'i Ergin, Ekrem Torunlu, Esat Budakoğlu, Muzaffer Emiroğlu, M. Sait Esen, Adnan Selekler, Ahmet Tokuş, Yaşar Yazıcı, Mecit Bumin, Hilmi Çeltikçioğlu, Eyüp Doğan, Halim Alyot, Salâhattin Karacagil, Recep Kırım, Mithat Dayıoğlu, Sait Bilgin, Orhan Kökten, Osman Talu, İsmet Olgaç, Hüseyin Özbay, Sıtkı Yırcalı, Sait Göker, Rıfat Bingöl, Mahmut Güçbilmez, Kadir Kocaeli, Nezih Tütüncüoğlu, Behçet Kayaalp, Hilâl Ülman, Sedat Baran, Kemal Erdem, Fevzi Hacırecepoğlu, İsmail Hadımlıoğlu, Rafet Tavaslıoğlu, Fikri Arığ, Sezai Demiray, Kâmil Tayşi, Hamit Zülfi Tığrel, Nurettin Manyas, Rüknettin Nasuhioğlu, Hüseyin Şahin, Rıfkı Salim Burçak, Mehmet Eyüboğlu, Melih Fırat, Sait Kantarel, Hasan Numanoğlu, Rıza Topçuoğlu, Halil Akkurt, Muhtar Başkurt, Mustafa Çürük, Hamit Dedelek, Hicri Sezen, Ali Şahin, Hamdi Bozbağ, Mustafa Hemiş, Tahsin İnanç, Ubeydullah Seven, Mehmet Dölek, Sami Göknar, Nazmi Ataç, Selim Erengil, Hüsamettin Giray, Ayşe Günel, Mehmet Gürpınar, Mehmet Faruk Gürtunca, Ali Harputlu, Mucip Kemaliyerli, İbrahim Sevel, Mıgırdıç Şellefyan, Neclâ Tekinel, Nazlı Tlabar, Avni Sakman, Hüsnü Yaman, Dündar Tekand, İzak Altabef, Sebati Acun, Danyal Akbel, Salâhattin Akçiçek, Necdet Davran, Perihan Arıburnu, Necdet İncekara, Fevzi Uçaner, Behçet Uz, Mehmet Ünal, Selim Ragıp Emeç, Fikri Apaydın, Ömer Başeğmez, Fahri Köşkeroğlu, Süleyman Çağlar, Mehmet Ali Ceylân, İshak Avni Akdağ, H. Ragıp Atademir, Mustafa Bağrıaçık, Osman Bibioğlu, Remzi Birant, Sıtkı Salim Burçak, Reyhan Gökmeloğlu,

Muhittin Güzelkılıç, Ali Saim Kaymak, Hulki Amil Keymen, Ahmet Koyuncu, Tarık Kozbek, Mustafa Runyun, Sabahattin Sayın, Sami Soylu, Ömer Şeker, Nafiz Tahralı, Mehmet Diler, İbrahim Germiyanoğlu, Ahmet İhsan Gürsoy, İrfan Haznedar, Süleyman Sururi Nasuhioğlu, Emin Topaler, Atıf Akın, Selim Akiş, Nebil Sadi Altuğ, Hikmet Bayur, Nafiz Körez, Sudi Mıhcıoğlu, Cemil Şener, İhsan Yalkın, Turhan Akarca, Nuri Özsan, Sadi Pekin, Turgut Topaloğlu, Şemsi Ağaoğlu, Baha Hun, Abdullah Eker, Ömer Güriş, Ferit Tüzün, Şükrü Uluçay, Baki Erden, Fikri Sendur, Nusret Kuruoğlu, Ömer Özen, Hamdi Özkan, Mahmut Pınar, Muharrem Tansel, Ali Çakır, Hasan Gürkan, İsmail Özdoyuran, Ahmet Paker, Keramettin Gençler, Halûk Çulha, Hasan Polat, Salih Zeki Ramoğlu, Ömer Yüksel, Talât Alpay, Ömer Lûtfü Erzurumluoğlu, Numan Kurban, Fuat Nizamoğlu, Nazım Tanıl, Abdullah Akın, Cemal Zühtü Aysan, Suat Başol, Ali Kaya, Tahir Öktem, Necati Tanyolaç, Hulûsi Timur, Ahmet Kınık, Kemal Çakın, Aziz Ronabar, Faruk Tunca, İhsan Çilekeş

3 yıl 9 aya mahkûm olanlar:

Şemsettin Güneri, Ali Rıza Satıcı, Nüvit Up, Orhan Tepe, Sabahattin Kızılşahin, Ahmet Taşçıoğlu, Cemil Öget, Necmi Aksoylu.

3 yıl 6 aya mahkûm olanlar:

Mustafa Hamarat, Ramiz Erdoğan, Hüsnü Turgut, Kâzim İrinesil, Zekeriya Taşer, Kemal Şirinadalı, Abdullah Bozkurt, Hacı Mehmet Davutoğlu, Ali Kesiciler, Aydın Nabi Ediz, Mehmet Tosun, Tevfik Tiryaki, Adem Gündoğmuş, İsmail Damar, Osman Gazi Gülcü, Davut Sipahioğlu, Mehmet Alpaslan, Hüseyin Altan, Necati Dölay, Ragıp Sipahi.

3 yıla mahkûm olanlar:

Erbey Nallıoğlu, İsmet Uç.

2 yıl 11 aya mahkûm olan:
Ahmet Salih Korur.
2 yıl 4 aya mahkûm olanlar:
Yaşar Yiğit, Muzaffer Tunçbilek, Şevket Tahtacı, Mehmet Bal, Azalettin Yağan, İsmail Çetin, İsmail Kelleci, Eşref Yalçıner.
2 yıla mahkûm olanlar:
Fazlı Arınç, Ömer Atavardar, Enver Şenerdem Salâhattin Erdönmez, Muzaffer Balaban, İbrahim Yıldırım, Ali İpar.

1 yıl 6 ay 20 güne mahkûm olan: Kemal Yılmaz.
1 yıl 2 aya mahkûm olanlar:
Kâmil Işıklıgil, Hüseyin Koçyıldız.
1 yıla mahkû molanlar:
Saim Çıkrıkçı, Emin Gülgeze.
9 aya mahkûm olan: Muzaffer Külçeli.
6 aya mahkûm olanlar:
Mehmet. Direk, Ramiz Albaş, Behçet Korkut.

Beraet edenler:
(Başka bir dâvayla da ilgisi olmıyanlar):

İlhan Sipahioğlu, Sırrı Turanlı, Arif Demirer, Kemal Özçoban, Kasım Küfrevî, Mehmet Ak, Atillâ Konuk, İbrahim Subaşı, Faik Ocak, Fuat Onat, Nusrettin Barut, Müfit Erkuyumcu, Hulûsi Köymen, Mehmet Karasan, Tahsin Cahit Çubukçu, Mehmet Hüsrev Ünal, Rasih Gürkan, Osman Ali Hocagil, Şevki Erker, Abdülkadir Eryurt, Münip Özer, Fethullah Taşkesenoğlu, Sadık Altıncan, Ali Naci Duyduk, Mazhar Şener, Faruk Nafiz Çamlıbel, Sedat Çetintaş, Rüştü Güneri, Aleksandr Haçopulos, Fahrettin Ulaş, Necmi Nuri Yücel, Muzaffer Akdoğanlı, Şükrü Esen, Servet Hacıpaşaoğlu, Şefik Bakay, Abdurrahman Fahri Ağaoğlu, Orhan Ocakoğlu, Cevdet Özgirgin, Münip Hayri Ürgüplü, Naci Berkman, Sabri Dilek, Mahmut Gologlu, Fikri Karanis,

Osman Nuri Lermioğlu, Osman Turan, Hüseyin Ulus.

İstanbul, Ankara ve Topkapı olaylarında haklarında beraet kararı verilenler:

Ferit Sözen, Nevzat Yalçın, Hakkı Yayıntaş, Mehmet Ali Atacan, Esat Erözbek, Ali Kutsal, Yusuf Selçuk, Alpaslan Bilginer, Cahit Akbaş, Mehmet Baş, Fehmi Bıçak, Cemalettin Çağlığ Turgut Engindeniz, Erol Işık, Hasan Erdal, Osman Oğuz, Osman Toslu, Tevfik Tüzüner, Ali Ülgen, Naci Yaman, Mustafa Özgenç, Hilmi Elmas, Ali Galip Yıldırım, Ceyhan Ertoprak, Asım Kırmacı, Tahsin Cinemre, Refik Eskizanbak, İsmail Küntay, Kenan Koç, Cemal Tarakçıoğlu, Niyazi Bicioğlu, İbrahim Çubuk, Orhan Andaç, Lûtfi Keskinel, Mehmet Eren, Hidayet Baştuğ, Gazi Avşar, Ali Düzenli, Maksut Çayoğlu, Osman Yıldırım, Besim Aksoy.

Topkapı olayları sanıklarından beraet edenler:

Mecit Tokcan, Selâmi Oğuz, Muzaffer Polat, Süreyya Sancar, Galip Uzunsaç, Niyazi Toroslu, Naci Onuk, Ali Rıza Genç, Hüsamettin Göktalay, Faruk Eryener, Temel Çolak, Ahmet Bükerman, Naci Buçukoğlu, Şüayip Kutlu, Ahmet Kandemir.

Demokrat İzmir dâvasında beraet edenler:

Beliğ Beler, Mustafa Bozoklar, İsmet Bilginer, Paşa Saka, Osman Enver Gürbüz, İbrahim Bıyık, Abidin Atlı, Nuri Erdöl, Ahmet Mithat Şenyüzlü, Mehmet Özyağcı, İsmail Babayiğit, Eyüp Şenöztop, Ahmet İdis.

6 - 7 Eylül dâvasında beraet edenler:

Fuat Köprülü, Mehmet Ali Balin, Mehmet Ali Tekinalp, Hasan Uçar ve Oktay Engin.

Bebek dâvasında: Fahri Atabey.
Radyo dâvasında: Altemur Kılıç.
İstimlâk dâvasında: Mümtaz Tarhan.

Dâvaları düşenler:

İstanbul olayları sanıklarından sabık savcı muavinlerinden Cemil Cahit Toker, sabık Morg müdürü Mehmet Dinçer ve Doçent Talia Bali Aykan'ın dâvaları Af kanunu sebebiyle ortadan kaldırılmıştır. Aynı şekilde Fahrettin Kerim Gökay ile Alâeddin Eriş'in dâvaları da 134 sayılı Af kanununun birinci maddesi gereğince düşmüştür.

Oy çokluğu ile mahkûm olanlar:

Başta Bayar, Menderes Zorlu ve Polatkan olmak üzere sanıkların büyük kısmının mahkûmiyetine oy birliği ile karar verilmesine mukabil, 125 sanık hakkındaki kararlar oy çokluğu ile alınmıştı. Bu 125 sanığın isimlerini veriyoruz:

Medenî Berk, İzzet Akçal, Ethem Menderes, Atıf Benderlioğlu, Hayrettin Erkmen, Hadi Hüsman, Nedim Ökmen, Şem'i Ergin, Halûk Şaman, Sebati Ataman, Abdullah Aker, Refik Koraltan, Agâh Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişçioğlu, Nüzhet Ulusoy, Vacit Asena, Kemal Biberoğlu, Turhan Bahadır, Bahadır Dülger, Sait Bilgiç, Hilmi Dura, Kemal Özer, Necati Topçuoğlu, Murat Ali Ülgen, Selim Yatağan, Sadık Erdem, Adnan Selekler, Yaşar Yazıcı, Mecit Bumin, Hilmi Çeltikçioğlu, Eyüp Doğan, Necati Çelim, Ekrem Torunlu, Esat Budakoğlu, Muzaffer Emiroğlu, Mekki Sait Esen, Ahmet Kocabıyıkoğlu, Halûk Timurtaş, Muharrem Tuncay, Sıtkı Yırcalı, Sait Göker, Mahmut Güçbilmez, Kadir Kocaeli, Servet Sezgin, Nuri Togay, Sedat Baran, Kemal Erdem, Yakup Gürsel, Fevzi Hacıreceboğlu, Baha Akşit, Rüknettin Na-

suhioğlu, Rıfkı Salim Burçak, Melik Fırat, Sait Kantarel, Hasan Numanoğlu, Muhtar Başkurt, Mustafa Çürük, Rıza Topçuoğlu, Hâmit Dedelek, Mustafa Hemiş, Tahsin İnanç, Übeydullah Seven, İzak Altabef, Muhlis Erdener, Eelim Esengil, Enver Kaya, Neclâ Tekinel, Kemal Serdaroğlu, Süleyman Çağlar, Hadi Tan, Hakkı Kurmel, Mehmet Ali Ceylân, Cemal Tüzün, Samet Ağaoğlu, Zeyyat Mandalinci, Nuri Özsan, Osman Kavrakoğlu, Baha Hun, Ferit Tüzel, Baki Erden, Mahmut Pınar, Zeki Erataman, Rüştü Erdelhun, Cemal Göktan, Ethem Yetkiner, Kemal Aygün, Dilâver Argun, K. Binatlı, Zeki Şahin, Ahmet Kınık, Kemal Çakır, Aziz Ronabar, Celâl Kosova, Faruk Sargut, Salâhattin Genç, Mehmet Çolakoğlu, Ali Rıza Günçer, Salih Taşer, Ziya Kabakçı, Hasan Keşkek, Seyfi Ak, Üzeyir Arıcı, Süleyman Baştimur, Kadriye Caymaz, İbrahim Dizdaroğlu, Mehmet Horoz, Saffet Işık, Süleyman Kordon, İhsan Doğancay, Demir Ersoy, Servet Erginalp, Fikret Gören, Seyfi Kubat, Mevlût Karakaya, Hasan Hüseyin Mükükçü, Hasan Polat, Ferdane Polat, Abdul Sipahioğlu, Halit Tartar, Turgut Tunç, Seza Girginel, Veli Duman.

Divan üyeleri arasındaki değişiklik:

Yüksek Adalet Divanı görevine başladığı sırada asli üyeler şunlardı:

Başkan Salim Başol, Üyeler: Selman Yörük, Ferruh Adalı, Abdullah Üner, Hıfzı Tüz, Cahit Özden, Hâkim general Rıza Tunç, Hâkim Yarbay Nahit Saçlıoğlu ve Hâkim Yarbay Hasan Gürsel.

Kararlar verildiği sırada ise Divanın aslî üyeleri şunlardı:

Başkan Salim Başol, Üyeler: Selman Yörük, Abdullah Üner, Hıfzı Tüz, Hâkim general Rıza Tunç, Hâkim yarbay Hasan Gürsel, Ali Doğan Toran, Hâkim Yarbay Mehmet Çokgüler, Vasfi Göksu.

Şu üyeler aslî üyelikten çekilmişti: Ferruh Adalı, Nahit Saçlıoğlu, Cahit Özden (bu üyelerin kararlarda imzaları yoktu).

Yerlerine şu yedek üyeler girmişti:

Hâkim Yarbay Mehmet Çokgüler, Ali Doğan Toran ve Vasfi Göksu.

Sabık Bakanlar Kurulu üyelerine ait rakamlar:

Sabık Bakanlardan üçü idama mahkûm olmuştu. M.B.K. birinin cezasını müebbet hapse çevirdi. Bir Bakan 20 yıla, bir Bakan on yıl 9 aya, bir Bakan on yıl 3 aya, altı Bakan onar yıl, bir Bakan 5 yıla, bir Bakan da 4 yıl 2 aya mahkûm edildi.

Kadın sanıkların durumu:

Sabık kadın milletvekillerinin hepsi 4 er yıl ikişer aya mahkûm oldular. Kadın mebuslardan Neclâ Tekinel (mevkufiyeti sırasında anne olan sanık) kararı duyduğu anda ağladı. Hilâl Ülman ise kararı duvar duymaz düşüp bayıldı. Tâbar, Arıburun, Nuriye Pınar ise hükümleri soğukkanlılıkla karşıladılar.

Topkapı olaylarının kadın sanıklarından Ferdane Polat duruşmalar sırasında tahliye edilmişti. 7 sene 6 ay ağır hapse mahkûm edildiği bildirilince önce birşey anlamadı. Yanındakilere birşeyler sordu. Sonra birden fenalaşıp iskemlesine yığılıverdi. İlgililer alıp götürdüler.

Tahliyeler:

Kararlar tefhim edildikten sonra beraat edenlere hemen hazırlanmaları bildirilmişti. Saat 18 de bir avcı botuna bindirildiler. Saat 19.20 de Dolmabahçe İrtibat

Bürosuna getirilen sanıklar biraz sonra kendilerini bekliyen yakınları ile kucaklaştılar. Rıhtıma ilk çıkan sabık Kayseri milletvekili Servet Hacıpaşaoğlu olmuştur. Şair Faruk Nafiz Çamlıbel de yakınları ile kucaklaşanlardan biriydi. Bu arada sevinçten fenalık geçirenler ve bayılanlar da oldu.

M.B.K. niçin üç idam hükmünü tasdik etmişti?

M.B.K. 15 idam hükmünden üçünü tasdik etmiş, 12 sini müebbet hapse çevirmişti. Bu hususla ilgili ilk açıklamayı M.B.K. üyesi Ahmet Yıldız yaptı. Yüksek Adalet Divanının oyvirliği ile idam cezası verdiği dört kişi hakkındaki hükmün tasdik edildiğini, ancak yaşı 65 i geçmiş olduğu için Bayar hakkındaki idam hükmünün ve haklarında oy çokluğu ile idam cezası verilen sanıkların cezalarının müebbet hapse çevrildiğini söyledi.

Zorlu ve Polatkan'ın idamı:

15 eylül 1961 cuma günü idama mahkûm edilen ve aynı gün idam hükümleri M.B.K. tarafından tasdik olunan üç kişiden Zorlu ve Polatkan gece yarısı bir hücumbotla Yassıadadan İmralı adasına götürülmüşlerdi. Menderes'in sıhhî durumu iyi olmadığından Yassıadada bırakılmış ve idam cezasının infazı sıhhati normale dönünceye kadar tehir edilmişti.

Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın idamı işinde cellâtlık yapacak olan altı kişi ve dinî telkinde bulunacak imamlar cuma günü geç vakit İmralıya doğru yola çıkarılmıştı. Cellâtlardan Kemal Ayson ve Hasan iki eski bekçi, diğer cellâtlar kıptiydi. (Bunlara daha sonra mahkeme kararıyle 150 şer lira cellâtlık ücreti verilmiştir.)

Zorlu ve Polatkan 16 eylül cumartesi sabaha karşı 2,40 ta Yassıadaya 30 mil mesafede bulunan İmralı ada-

sındaki infaz yerine götürülmüşler, saat 3 ü 5 geçe ikisi hakkındaki hükümler infaz olunmuştur.

Zorlu sehpaya büyük bir soğukkanlılıkla çıkmış, cellâdın telâş etmesi üzerine «acele etme» demiş, daha sonra cellâdın iskemleyi çekmesine fırsat vermemiş ve iskemleyi iterek kendisini boşluğa bırakmıştı.

Polatkan infaz yerine kendisini kaybetmiş halde getirilmiş, daha önce mektup yazması için verilen bir kâğıdı da reddetmişti. İnfaz sırasında da hiçbir şey söylememişti.

59 Numaralı Tebliğ:

Cumartesi günü saat 12.20 de M.B.K. İrtibat Bürosu tarafından Zorlu ve Polatkan'ın idamı hakkında şu tebliğ yayınlandı:

1 — Sâkıt Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile sâkıt Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın haklarında M. B.K. tarafından tasdik edilen idam hükmü 16 eylül 1961 cumartesi günü sabaha karşı infaz edilmiştir.

2 — Hakkında idam hükmü tasdik edilen diğer suçlu sâkıt Başbakan Adnan Menderes'in mezkûr vakitte hastalığı devam ettiğinden hüküm infaz edilememiştir. Tebliğ olunur.

Fatin Rüştü Zorlu'nun biyografisi:

1910 da İstanbul'da doğmuştu. Cenevre Hukuk Fakültesi, Paris Siyasî İlimler Okulu ve Yüksek İlimler Beynelmilel Enstitüsü mezunuydu. Tevfik Rüştü Aras'ın kızı ile evlenmişti. Bir çocuğu vardı. İyi Fransızca ve İngilizce bilen Zorlu, Büyük Elçilik, Nato nezdinde Daimî Delegelik yapmıştı. Çanakkale'den mebus seçilmişti.

Hasan Polatkan'ın biyografisi:

1915 de Eskişehir'de doğmuştu. Mülkiye (S.B.F.) mezunuydu. Maliye ve Bankacılık üzerinde ihtisas yapmış, Ziraat Bankası müfettişi iken 1946 da Eskişehir'den mebus seçilmiş, sonra Maliye Bakanı olmuştu. Evliydi ve bir çocuğu vardı.

Menderes'in durumu:

Zorlu ve Polatkan hakkındaki hükümlerın infaz edildiği günün sabahı Menderes'in eşi Berrin Menderes Ankara'da parti liderlerine telefon ederek, eşinin cezasının müebbed hapse çevrilmesi için tavassutta bulunmalarını istemiş «Sizden son bir ricada bulunuyorum. Komite nezdinde bu husus için tavassutta bulununuz» demişti. Aynı gün saat 11 de CHP Genel Başkanı İnönü, AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, Memleketçi Serbest Parti lideri Adakan, YTP. Genel Başkanı Alican, Başbakanlıkta Devlet Başkanı Gürsel'le 25 dakika devam eden bir görüşme yaptılar. Parti Başkanları bu görüşmeden çıkarlarken gazetecilere «Hiç bir şey söyliyemiyeceklerini» bildirdiler.

Menderes iyileşiyor:

Karar sabahı Yassıadadaki odasında uyanmadığı görülen Menderes'in hemen tedavisine geçilmiş, İstanbul'dan helikopterle mütehassıs doktorlar getirilmişti. Cumartesi sabahı Menderes biraz kendisine gelebilmiş öğleden sonra da sigara ve gazete istemişti.

60 numaralı tebliğ:

Menderes'in durumunun düzelmeye başlaması üzerine M.B.K. İrtibat Bürosu tarafından 60 numaralı şu tebliğ yayınlandı:

«Yassıada Garnizon Hastahanesi Baştabibliğinden bildirilmiştir:

Sâkıt Başbakan Adnan Menderes'in sıhhî durumu salâha doğru gitmekte olup bugün 16.9.1961 Cumartesi günü öğleden sonra sigara içmek ve gazete okumak isteğinde bulunmuştur.

Tebliğ olunur.»

Son Muayene:

Pazar günü Menderes Ord. Prof. Dr. Sedat Tavat, Amiral Bristol Hastahanesi Dahiliye Servisi Şefi Doktor Nevzat Yeğinsu, Yassıada Garnizon Hastahanesi doktorlarından Dr. Galip Bozalioğlu, Dr. Ahmet Karahaliloğlu, Dr. Zeki Kebapçıoğlu ve Dr. Sedat Yürütgenden meydana gelen bir heyet tarafından son defa muayene edildi, sıhhî durumunun tamamen normale döndüğüne dair rapor hazırlandı.

Bu rapor üzerine Menderes'e İmralı'ya götürüleceği bildirilmişti. Menderes: «İdama mı götürülüyorum?» diye sorunca, durum kendisine açıklanmamış, kararın henüz M.B.K. tarafından tasdik edilmediği, idama mahkûm edilen bütün sabıkların İmralıda bulunduğu söylenmişti.

İdam Ediliyor:

Menderes bir hücumbotla İmralı'ya getirilmiş ve Cezaevinde küçük bir odaya alınmıştı. Biraz sonra odaya giren Başsavcı Altay Ömer Egesel M.B.K. tarafından tasdik edilen idam hükmünü kendisine okumuştu.

Menderes hükmün okunması bitince «Bugün ayın kaçı?» diye sormuş, 17 eylül Pazar olduğu bildirilince Zorlu ve Polatkan'ın durumunu öğrenmek istemişti. Haklarındaki hükmün infaz edilmiş olduğu, kendisi hakkındaki hükmün de hemen infaz edileceği bildirilmişti.

Bundan sonra imamlardan Ethem Akalın'la Abdürrahim Hürdoğan kendisine dinî telkinde bulunmuşlardı.

İmralı'daki cezaevi odasında ancak 10 dakika kalan Menderes son olarak bir Yenice sigarası içmişti. Daha sonra Ordu Foto Film Merkezine mensup görevliler tarafından koltukta elleri arkadan kelepçeli halde resmi çekildi.

Cezaevi görevlileri getirdikleri beyaz gömleği Menderes'e giydirmeden önce ceketini ve kravatını çıkarmak istemişler, fakat Menderes çıkarmamalarını isteyince beyaz gömlek ceketinin üstüne giydirilmişti.

Sâbık Başbakan sehpanın yanına gayet sâkin gitmiş, sehpaya da sükûnetle çıkmıştı.

61 Numaralı Tebliğ:

Menderes'in idamı, pazar günü saat 19 da M.B.K. İrtibat Bürosu tarafından yayınlanan şu tebliğle bildirildi:

1 — Ord. Prof. Dr. Sedat Tayat, Amiral Bristol Hastanesi Dahiliye Servisi Şefi Dr. Nevzat Yeğinsu ve Yassıada Garnizon Hastanesi Tabiplerinden Dr. Galip Bozalioğlu, Dr. Ahmet Karahaliloğlu, Dr. Zeki Kebapçıoğlu ve Dr. Sedat Yürütgen'den müteşekkil heyet tarafından düşük Başvekil Adnan Menderes'in sıhhî muayenesi yapılmış ve sıhhî durumunun tamamen normale döndüğü raporla tesbit edilmiştir.

2 — Yüksek Adalet Divanınca verilen ve Millî Birlik Komitesince tasdik edilen idam cezası hükmü, infaz edilmiştir. Tebliğ olunur.

62 Yaşındaydı.

17 Eylül 1961 pazar günü öğleden sonra Mahkûmlar Adası İmralıda asılmak suretiyle idam edilen Adnan

Menderes 62 yaşındaydı. 1899 da Aydında doğmuş, İzmir Kollejinde ve Ankara Hukuk Fakültesinde okumuştu. İlk olarak 7. Büyük Millet Meclisine Aydın Mebusu olarak girmişti. 1936 yılına kadar Ertekin soyadını taşıdığı halde bu tarihte Türk Spor Kurumu Reisi seçilmiş, soyadını Menderes olarak değiştirmişti. 1945 yılına kadar C.H.P. de çalışmış, aynı yıl Bayar, Köprülü ve Koraltan'la D.P. yi kurmuştu. Beş yıl muhalefetten sonra 14 Mayıs 1950 de D.P. iktidara gelince Başbakan olmuş, 10 yıl Başbakanlık yapmıştı. İnönü'den sonra en çok Başbakanlık yapan şahıstı.

27 Mayıs 1960 tarihinde tevkif edilmesinden 17 Eylül 1961 tarihinde idamına kadar 1 yıl 3 ay 21 gün mevkuf kalmıştı. Hakkındaki idam kararı tasdikinden 36 saat sonra infaz olunmuştu.

Menderes de Zorlu ve Polatkan gibi idam edildikten sonra İmralı'ya defnedilmiştir.

13 Rakamı:

13 rakamının uğursuzluğuna inanan bazı şahıslar Menderes'in idamından sonra şu hususları ileri sürmüşlerdi:

İdam edilen sâbık Başbakanın isim ve soyadının harf sayılarının toplamı 13 tü. İktidara gelişinin 10 uncu yıldönümünden (14 Mayıs 1960) 13 gün sonra iktidardan düşürülmüş ve tevkif edilmişti. Bir hesaba göre 13 üncü Başbakandı. İnkılâptan sonra ölen 13 üncü sâbıktı. Sâbıklardan; 1) Namık Gedik, 2) Cemil Keleşoğlu intihar etmişlerdir. 3) Yusuf Salman, 4) Zakar Takver, 5) Lûtfi Kırdar, 6) Kenan Yılmaz, 7) Gazi Yiğitbaşı, 8) Nuri Yamut, 9) Lûtfi Şaylan, 10) Faruk Oktay Yassıadada mevkufken ölmüşlerdir. 11) Fatin Rüştü Zorlu, 12) Hasan Polatkan, 13) Adnan Menderes idam edilmişlerdir.)

İdam Hükümleri Kapılara Asılıyor:

Yüksek Adalet Divanı tarafından verilip, M.B.K. tarafından tasdik edilen idam hükümleri Zorlu, Polatkan ve Menderes'in Ankara'daki evlerinin kapılarına yapıştırıldı.

Zorlu'nun Bahçelievlerdeki 3. Caddede, 12 numaralı evinin kapısına yapıştırılan «Hüküm Özeti» nde şöyle denilmekteydi:

«Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını ihlâlden maznun İbrahim Rüştü oğlu Hatice Güzide'den doğma 1910 doğumlu Fatin Rüştü Zorlu'nun Yüksek Adalet Divanında yapılan duruşması sonunda verilen 15 Eylül 1961 tarih ve 1960/1 sayılı kararla T.C. K. nun 146/1 maddesine göre, ölüm cezasına çarptırılmasına karar verilmiştir 16/9/1961.»

Hüküm özetinin altında Divan başkanı ve üyelerinin isim ve imzaları ile Divanın resmî mührü bulunmakta, en altta da «Karar M.B.K. tarafından tasdik edilmiştir» cümlesi okunmaktaydı.

Mahkûmların Cezaevlerine Nakli:

Yassıada kararlarının tefhiminden dört gün sonra Yassıadadan sivil cezaevlerine nakiller başladı. Müebbet hapse mahkûm olanlar ve idam hükümleri müebbet hapse çevrilenlerden müteşekkil 43 kişi muvakkaten İmralı Cezaevine yerleştirildi. Hasta olan 8 kişi İstanbul'daki askerî hastahanelere bırakıldı. Diğer 297 mahkûm Kayseri Cezaevine, 113 mahkûm ise Adana Cezaevine götürüldü.

Kayseri'ye Nakiller:

Sabıkların cezaevlerine nakillerinde Kara, Hava ve Deniz kuvvetlerine mensup subay ve erler müştereken

görevlendirildiler. Mahkûmlar Yassıadadan liman savunma ve avcıbotları ile alınıp Yeşilyurttaki askerî iskeleye çıkarıldılar. Oradan otobüslerle Yeşilköy askerî hava alanına getirildiler ve oradan askerî nakliye uçakları ile Kayseriye nakledildiler.

18 Eylülü 19 Eylüle bağlıyan gece Yeşilköy ve Yeşilyurtta fevkalâde tedbirler alınmıştı. Mahkûmların otobüslerle geçirileceği yollar geçişe kapatılmıştı. 19 Eylül günü sabah 5 te nakiller başladı. Mahkûmlar avcıbotlarından tek sıra halinde Yeşilyurttaki ahşap iskeleye çıkarılıyor. Ordu Foto Film Merkezi tarafından fotoğrafları çekildikten sonra otobüslere bindiriliyorlardı.

Mahkûmların bazısı telâşlı, bazısı sâkindi. Yakalarında hüviyet kartları asılıydı. Kollarının altlarına matbu sarı kaplı karar gerekçelerini sıkıştıranlar vardı. Elleri kelepçeliydi. İskele ve yol boyunca makineli tabancalı erler nöbet bekliyorlardı.

297 mahkûmun Kayseri'ye indirilişi saat 10,40 da başladı. 16.20 da sona erdi. Nakil işinde 20 askerî uçak çalıştı. Her uçakta altı havacı subay bulunuyordu. Mahkûmlar ikişer ikişer ellerinden birbirine kelepçeli halde uçaktan indiriliyor, yoklamadan sonra şehir içi servislerinde kullanılan askerî otobüslerle cezaevine götürülüyordu. Yurtiçi Bölge Kumandanı, Cezaevleri Genel Müdürü, Kayseri Valisi ve Millî Emniyet mensupları da alandaydı.

İlk uçaktan Ethem Menderes ile Şem'i Ergin indirilmişti. Daha sonra getirilen mahkûmlardan ikisi rahatsızlandığı için bir teğmen doktor acele cezaevine çağırılmıştı.

Öğleye kadar getirilen mahkûmlara fasulye, bulgur pilâvı ve kompostodan ibaret yemek verildi.

62 Numaralı Tebliğ:

19 Eylül akşamı İmralı ve Kayseri Cezaevlerine

nakledilenlerle ilgili olarak M.B.K. İrtibat Bürosu tarafından şu tebliğ yayınlandı:

Yüksek Adalet Divanı tarafından muhtelif hapis cezalarına mahkûm edilen sâkıt hükûmet erkânı ve milletvekilleri, cezalarını çekmek üzere Millî Birlik Komitesinin emirleriyle aşağıdaki cezaevlerine sevkedilmişlerdir:

1 — Müebbet ağır hapse mahkûm edilen 43 suçlu İmralı Cezaevine,

2 — Muhtelif ağır hapis cezalarına mahkûm edilen 297 sâkıt milletvekili Kayseri Cezaevine,

3 — Hasta oldukları için nakledilemiyen Ekrem Torulu, Mithat Dayıoğlu, Celâl Ramazanoğlu, İshak Avni Akdağ, Şükrü Uluçay, Hüsnü Yaman, Salim Çonoğlu, Nazifi Şerif Nabel cezaevi hastahanesine yatırılmak üzere İstanbul Cumhuriyet Savcılığına,

Tebliğ olunur.

Kayseri Cezaevi:

Kayseri Cezaevinin projesi Amerikalı bir bayan mimar tarafından yapılmış, bina 1950 yılında 7 milyon liraya inşa edilmişti. Cezaevinde 52 hücre, 3 karanlık hücre, modern bir cami, altı bahçe, bin kitaplı bir kütüphane, altı hamam, büyük iş atölyeleri (marangozluk, kunduracılık, dokumacılık atölyeleri, terzihane ve halı imalâthanesi) bulunuyordu. Halı imalâthanesinde yılda 500 bin liralık halı imal ediliyordu. Binada 2100 pencere ve 600 kapı vardı.

Bina birçok kısımlara ayrılmıştı. Bir kısımla diğer kısımlar arasında temaslar kesilmişti. 600 e yakın mahkûmu rahatça barındırabilecek şekilde inşa edilen cezaevinde 1955 yılında bir isyan çıkmış ve 24 saat sürmüştü.

Yassıadadaki mahkûmların nakli sırasında bir asabiye mütehassısı ile usta bir aşçı da cezaevinde görev-

lendirilmişti. Yemekhanede tabak, bardak, çatal ve kaşık gibi eşya plâstikti.

Adana'ya Nakiller:

20 Eylülde Yassıadada kalan diğer 113 mahkûm Adana Cezaevine nakledildi. Bu mahkûmlar arasında Namık Argüç, eski emniyet mensupları, Adliye tarihimizde en büyük para cezasına mahkûm edilen Ali İpar ve sabık İzmir Belediye Reisi ve D.P. İl Başkanı Faruk Tunca da vardı.

Askerî uçaklarla İncirlik hava üssüne indirilen mahkûmlar, 5 Belediye otobüsüyle Adana'daki askerî cezaevine nakledildiler. Üsse ilgililer dışında hiç kimse alınmadı. Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürü Veli İnanç hazırlıklarla bizzat meşgul oldu, mahkûmların koğuşlarına nakillerine kadar birçok işe nezaret etti.

Adana Cezaevi:

Amerikadaki Sing Sing Hapishanesinin küçük bir modeli sayılan Adana'daki Askerî Cezaevi 1957 de inşa edilmişti. 1959 da ve 1961 de tadilât görmüş, bu arada bir kütüphane salonu inşa edilmişti.

Kayseri Cezaevi gibi Adana'daki Cezaevinin etrafı da telörgülerle çevrilidir.

43 Müebbet Hapis mahkûmunun Kayseri'ye nakli

23 Eylülde müebbet hapse mahkûm olan Bayar, sabık Bakanlar ve Tahkik Encümeni üyelerinden müteşekkil 43 kişilik son kafile de İmralıdan Kayseri Cezaevine nakledildi. Mahkûmları taşıyan ilk uçak saat 7.10 da Kayseri alanına indi. Bu uçağı kısa fasılalarla iki uçak daha takip etti. İki uçaktan önce Bayar, daha sonra Koraltan indirildi. Elleri önden kelepçeli olan mah-

kûmlar tek sıra halinde iki servis otobüsüne bindirilerek cezaevine götürüldüler. Otobüsleri makineli tüfekler monte edilmiş iki jeep takip etti.

43 mahkûm Cezaevinde ilk muayeneleri yapıldıktan sonra kendilerine ayrılan hücrelere tek tek yerleştirildiler. Bu hücreler 3 metre uzunluğunda, 2 metre genişliğinde ve 2,40 metre yükseklikteydi. Kapının karşısına düşen duvarda tel kafesli küçük bir pencere vardı. İki parçalı saç kapının altında mahkûma yemek vermek için küçük bir kanatlı pencere bulunuyordu. Hücredeki eşya tahta bir karyola, pamuklu bir yataktan ibaretti. Bir köşede küçük bir helâ ve lâvabo yer alıyordu.

Nakilden Sonraki Olaylar:

Mahkûmların Kayseri ve Adana Cezaevlerine nakillerinden bir müddet sonra yakınları tarafından ziyaretlerine izin verildi.

Kayseri Cezaevinde rahatsızlıkları artan ve orada tedavi imkânları azalan sabık Bakanlardan önce Tevfik İleri daha sonra Emin Kalafat Ankara'ya nakledilerek hastahanede yalnız yakınları ile görüştürülmek şartiyle tedavi altına alındılar.

8 Aralıkta sâbık Afyon mebuslarından Necati Topçuoğlu bir kalp krizi neticesinde Kayseri'de vefat etti. Cenazesi, aralarında bir senatör de bulunan üç akrabası tarafından Kayseri'den alındı.

9 Aralıkta sâbık mebuslardan Selim Ragıp Emeç gözlerindeki rahatsızlık had safhaya vardığı ve Kayseri'de tedavisi imkânsız görüldüğü için infaz tehir edilerek Kayseri Cezavinden tahliye olundu. Emeç İstanbul'da yaptığı bir konuşmada: «Memlekette huzur için bir af lâzımdır» dedi.

1961 yılının son günlerinde siyasî mahkûmlar için bir af çıkarılmasına dair cereyan kuvvetlenmişti.

Yassıada mahkûmlarının İmralı'ya nakli:

Yassıada mahkûmlarından idama ve müebbet hapse hüküm giymiş olanlar İmralı adasına götürülmüşlerdi. Hattâ İmralıda her ihtimale karşı, kararlar ilân edilmeden önce 50'ye yakın mezarın hazırlandığı, buna göre tertibat alındığı söyleniyordu. 38 sayılı Tedbirler Kanununu ihlâl etmemek için infaz safhasının dışında kalmak şartı ile Yassıada mahkûmlarının, Yassıadadan İmralıya kadar nasıl nakledildiklerini, burada nasıl muhafaza edildiklerini, sonra buradan Kayseri cezaevine nasıl gönderildiklerini kısaca anlattıktan sonra diğer bahislere geçeceğiz.

14 Eylül 1961 Cuma günü, kararların tefhim edileceği gün sabah saat altıda bütün sanıklar erkenden kaldırılmışlardı. Esasen o gece kimse doğru dürüst uyuyamamış, bir çokları sabah namazını kılmışlar. Kur'anı Kerimden âyetler okumuşlardı. Agâh Erozan'ın gür sesiyle okuduğu Kur'anı Kerim birçok kimseleri ağlatmış heyecan içinde bırakmıştı.

Yassıada duruşma salonunun iki kapısı vardı. Bunlardan biri normal dinleyicilerin ve mahkûmların girip çıktıkları kapı, diğeri de sahil tarafında avukatların ve şahitlerin girip çıktıkları kapı idi. Karar günü alınan tertibat gereğince sanıklar 15 ve 50 şer kişilik kafileler hâlinde deniz tarafındaki bu ikinci kapıdan alınıyorlar ve diğer kapıdan çıkarılıyorlardı. Salona bu ters kapıdan girmek için sanıklar kafilesi, her gün gidip gelinen yol üzerinde değil, adanın şimalindeki ince bir patika üzerinde sıraya sokulmuşlardı. Sıra sabah saat 8 de tanzim edilmiş ve sanıklar güneş altında mahkemenin başlama saatine kadar ayakta bekletilmişler, bundan sonra içeriye girip kararı dinleyenler öndeki kapıdan alınarak tekrar muhafaza altına alınmışlardı. Ancak beraet edenler vapura götürülmüşlerdi. Böylece güneş altında en çok bekleyenler alfabenin sonuna isabet eden vilâyetin

meb'usları ile meb'uslar dışında kalanlar olmuşlardı. Zonguldak meb'usları 6 saat, meselâ Orgeneral Rüştü Erdelhun 7 saat kadar ayakta tutulmuşlardı. Bu arada sanıkların birbirleriyle konuşmaları da yasak edilmişti.

Kafileler salona girince, deniz tarafındaki pencerelere çekilmiş bulunan kalın perdeler dolayısiyle loş bir manzara ile karşılaşıyorlardı. Heyeti hâkime âdeta karanlıklar içinde kalıyordu. Sanıkların içine girecekleri salon ortasındaki parmaklık ancak yirmi kişinin ayakta durabilecekleri kadar daraltılmıştı. Hâkimlerin suratı asık.. Savcıların da öyle.. Hepsinin yüzünü heyecanlı ve hüzünlü bir perde kapamış gibi.. Dinleyiciler tarafı tıklım tıklım.. Onlarda da aynı heyecan hissediliyor. Ancak evvelce sanık ailerinin bulunduğu sanıkların arkasındaki sıralar bu defa, sanık aileleri yerine subaylarla dolmuş.. Bunların üniformalarına bakınca ekseriyeti bahriyelilerin teşkil ettikleri görülüyor. Avukatlar yerlerini almışlar, fakat hepsinin hâllerinde bir bitiklik görülüyor. Onların önünde film ve fotoğraf almak için projektörler, fotoğraf makinleri, film ve sinema makineleri sıralanmış.. Bunlar her kafile içeri girdikçe görülmemiş ve sür'atli bir faaliyet gösteriyorlar.

İlk kafilede Menderes hastalığı dolayısiyle bulunamadığı için üç idam kararı okunuyor. Bayar, F. Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan kararı sakin olarak dinliyorlar. Bayar hiç birşey olmamış gibi kılı bile kıpırdamadan kararı dinliyor. F. Rüştü Zorlu karar okunurken biraz dikkat kesiliyor. Hepsi o kadar.. Hasan Polatkan kararı dinleyince sararıyor, biraz ürperiyor ve heyeti hâkimeye garip garip bakıyor. İlk kafileden Meclis Başkan vekillerinden İlhan Sipahoğlu beraat ediyor. O da şaşkınlık içindedir. Nasıl, niçin, beraat ettiğini bir türlü anlıyamıyor ve diğer mahkûm arkadaşları arasında âdeta bir suç işlemiş gibi önüne bakıyor. Onu kendisine ilk getiren F. Rüştü Zorlu oluyor. Kapıdan çıkarken bir aralık fırsat bularak beraat eden arkadaşlarını büyük bir

samimiyetle tebrik ediyor. İlhan Sipahioğlu hayretle Fatin Rüştü Zorlu'ya bakıyor, soğukkanlılığına hayran kalıyor, dudaklarından teşekkür kelimeleri dökülüyor.

İkinci kafileyi tahkikat komisyonu âzaları teşkil ediyorlar. Bu kafile içeri girip, parmaklıklar arasında yerlerini aldıkları zaman önce Menderes'in idam kararı okunuyor. Kararı okuyan kâtip sesinin tonunu oldukça yükseltiyor. Cepheden zafer müjdesi getiren bir süvari gibi heyecanlanıyor. İkinci kafilede üç idam kararı çıkıyor. Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişçioğlu ve Bahadır Dülger.. Bunlarda da en küçük bir reaksiyon görülmüyor. Bunları yukarıda bahsettiğimiz gibi sıra ile diğer kafileler takip ediyor.

İdama mahkûm edilenlerin her birinin solunda ve sağında birer subay olmak üzere iskelenin yanındaki taş kuleye getiriliyorlar. Müebbet veya diğer mahkûmlar buradan ayrılıyor. İdam mahkûmları burada elleri önlerinden olmak üzere kelepçeleniyor. İlk kelepçe Celâl Bayar'a, arkasından F. Rüştü Zorlu'ya, Hasan Polatkan'a takılıyor. Sonra ikinci kafile ile gelenlere aynı muamele yapılıyor. Elleri kelepçelenenleri iskeleye doğru yürütüyorlar. Vapur iskelesinin yanında hücumbotlarının yanaştığı ikinci bir iskele vardır. Burada iki tane hücumbotu vardı. Bir numaralı hücumbotuna idam mahkûmları, ikinci hücumbotuna müebbet hapse mahkûm olanlar giriyorlar. İdam mahkûmları gelirken uzaktan bir ses duyuluyor:

«— Bir numaralı hücumbotuna!»

Hücumbotuna getirilen idam mahkûmları demir merdivenlerden aşağıya indiriliyorlar. Elleri kelepçeli olduğu için inerken subaylar yardım ediyor. Çünkü merdiven oldukça diktir. Hücumbotunun lomboz delikleri kapatılmış, her taraf sıkı sıkı örtülmüş, bundan dolayı bu bol ışıklı Eylül gününde içeride geminin elektrikleri yakılmış. Subayların ve nöbetçi erlerin ellerinde Thompson makineli tabancaları mahkûmların etra-

fını sarmışlar. Mahkeme kararlarının bitmesi 15,30 a kadar sürdüğü için son idam mahkûmu Rüştü Erdelhun Paşa gelinceye kadar burada bekletiliyorlar. Önce her idam mahkûmunun boyunbağı alınıyor. Yakalar açılıyor. Mahkûmlar kelepçeli olduğu için yakalarını oradaki subaylar çözüyor. Bu arada bir subay da espri yapmaktan kendini alamıyor. Gülerek: «Artık bir daha size lâzım olmıyacak!» diyor. Ayrıca para dolmakalem, mendil, saat gibi bütün eşyalar alınıyor. Nişan yüzükleri ile belkemerlerinin alınıp alınmaması hususunda münakaşa çıkıyor. Bir hayli müzakereden sonra belkemerlerinin ve yüzüklerin alınmamasına karar veriliyor. Saat 12 de bir paket içinde idam mahkûmlarının yemekleri getiriliyor.

Bu yemeğin mahkûmlar için son yemek olduğu düşünülerek ve İslâmî an'aneye uyularak bir de incelik yapıldığı görülüyor. Bizim âdetlerimizde ölülerin arkasında ölü evine un helvası getirilir. Burada da mahkûmlara kendi ölümlerinin un helvası yediriliyor. Öğle yemeğinde kuru köfte, biraz börek, biraz peynir ve un helvası veriliyor. Yemek yerken kelepçeler açılıyor. Daha sonra herkesin yakasına idam mahkûmu bulunduklarını gösteren hüviyet varakaları ve idam yaftaları asılıyor. Burada Bayar'ın oldukça konuşkan olduğu dikkati çekiyor. Belli ki arkadaşlarının zihnini başka noktalara çekmek istiyor. Bir aralık Fatin Rüştü Zorlu'ya dönerek:

«— Fatin bey. Ortak pazara girmek için teşebbüse geçmiştik. Bu teşebbüs, nasıl oldu? Girebilecek miyiz? Ümidiniz var mı? Bu hususta biraz malûmat verir misin?» dedi.

Fatin Rüştü Zorlu, Ortak Pazarın memleketimiz için fayda ve zararlarını anlatmağa başladı. Teşebbüsün müsbet bir şekilde gelişmekte olduğunu söyledi. O konuşurken herkes lâfa karışıyordu. Bu arada Hasan Polatkan da malî kısım-

ları izah ederek, Türk maliyesine Ortak pazarın tahmil edeceği yükleri anlatıyordu.

Bu konuşmanın sonuna doğru bir topçu üsteğmen söze karışarak:

«— Bu kadar şeyler yapıyorsunuz da bir ferro krom fabrikası niçin kurmadınız?» dedi. Kendisine ferro krom fabrikasının neden kurulamadığı izah edildi. Bu izahat karşısında üsteğmen de ikinci bir sual soramadı. Rüştü Erdelhun saat 15.30 da geldiği zaman Menderes hariç 14 idam mahkûmu da hücumbotuna toplanmış bulunuyorlardı. Bunlar sırasiyle Bayar, Zorlu, Polatkan, Koraltan, Agâh Erozan, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişçioğlu, Baha Akşit, Emin Kalafat, Bahadır Dülger, Zeki Erataman, Osman Kavrakoğlu, İbrahim Kirazoğlu ve Rüştü Erdelhun.

Rüştü Erdelhun da kafileye katılınca bir subay:

«— Artık tamam oldu, gidebiliriz» dedi. Böylece idam mahkûmları kaç kişinin sehpaya gittiğini öğrenmiş oldular.

Motör hareket edince: «Nereye gidiyoruz?» diye sual soranlar oldu. Fakat bunlara bir cevap veren olmadı. Gidilen yer meçhuldü. Umumiyetle İstanbul'da Yeşilyurt iskelesine çıkacaklarını ve İstanbul'da muhafaza edilerek sabahın erken saatlerinde İstanbul'da asılacaklarını tahmin ediyorlardı. Fakat yarım saat geçince İstanbul istikametinde gitmediklerini anladılar. O zaman Refik Koraltan:

«— İmralıya gidiyoruz, arkadaşlar» dedi. Sonra da şunları ilâve etti:

«— Ben Bursa Valiliği yaptım. Arasıra İmralıya giderdim. İmralının istakozları çok güzeldir. Acaba İmralıya varınca bize istakoz ikram ederler mi?» dedi.

Bu söz karşısında idam mahkûmlarının yüzlerinde tebessüm görüldü.

Muhafız subaylardan topçu üsteğmen Mehmet

Güçbilmez, Koraltan'ın bu konuşması karşısında sanki idama kendisi gidiyormuş gibi bir sarsıntı geçirerek:

«— Pes beyefendi. Esprinin sırası mı?» dedi.

Bu hitap üzerine tebessümler yeniden dondu. Yine hücumbotunun motör gürültüsünden başka ses duyulmadı.

Nihayet motör bir yere yanaştı. İdam mahkûmları kendilerine söylenmemiş olmasına rağmen burasının İmralı olduğunu anlamışlardı. Bir subay:

«— İsimleri çağrılanlar ayağa kalkacaklar ve teker teker merdivenden yukarıya çıkacaklardır» dedi ve ilk olarak:

«— Celâl Bayar!» diye bağırdı.

Bayar yerinden kalktı. 4 5 adım yürüdükten sonra geriye doğru yarım bir dönüş yaptı. Yüzünde ve hareketlerinde herhangi bir değişiklik yoktu.

«— Allahaısmarladık, arkadaşlar!» dedi.

80 yaşındaki bir devlet adamı, Türkiyenin Birinci Büyük Millet Meclisinin açılışından itibaren fasılasız mebusluğunu yapmış bir zat, idama gidiyordu. Bundan dolayı arkada kalanlara bu «Allahaısmarladık arkadaşlar» sözü çok hazin gelmişti. Birkaç kişinin gözünden birkaç damla yaş döküldü.

Bayar dik merdivenleri ağır ağır çıktı. Sonra merdivenlerin son basamağında kayboldu. Aradan birkaç dakika geçince:

«— Refik Koraltan!» diye bağırdılar. O da ayağa kalktı. Aynı şekilde merdivenlere doğru yürüdü. O da:

«— Elveda arkadaşlar» dedi.

Arkadan teker teker Zorlu, Polatkan, Erozan, Kirazoğlu, Dülger, Sancar, Kavrakoğlu, Akşit, Erataman, Erdelhun hücumbotundan çıktılar.

Hücumbotundan çıkanlar tahta bir iskelede biraz yürüdükten sonra Arnavut kaldırımlı bir sahaya çıkıyorlardı. İskelenin biraz ilerisinde misafirhane ismi verilen üç odalı bir yer vardı. Bayar buraya alın-

mıştı. Geriye kalan on üç kişi bu Arnavut kaldırımında arka arkaya sıraya dizilmişlerdi. Fakat 16 aydanberi burada ilk defa idam mahkûmlarının sol ve sağında olmak üzere ikişer adet sivil muhafız bulunuyordu. Bunlar iri yarı kimselerden seçilmişlerdi. Bir kısmı sivil polis, bir kısmı gardiyandı. Gardiyanlar ve sivil polisler idam mahkûmlarının kollarına girmişler, ikişer adım fasılalarla 13 sıra halinde arka arkaya dizilmişlerdi. Üçer kişilik 13 sıra... 39 kişilik bir kafile... 26 sı muhafız ve 13 tanesi idam mahkûmu.. En önde bir zamanlar «Koca Reis» dedikleri Refik Koraltan. En arkada bir zamanların Genel Kurmay Başkanı Orggeneral Rüştü Erdelhun..

İdam mahkûmları başlarını yana çevirdikleri zadan iskelede ikinci bir hücumbotunun mevcut olduğunu görüyorlar. İskelenin öteki tarafına yanaşmış bulunan bu hücumbotundan biraz evvel müebbet hapse mahkûm edilenler çıkmışlar ve İmralıdaki büyük hapishane koğuşuna yerleştirilmişlerdi. Koyda Deniz kuvvetlerimize mensup bir torpido demir atmış duruyor. Bu torpido da, hücumbotları Yassıadadan İmralıya gelirken yolda herhangi bir tecavüz olmaması için bir emniyet tedbiri olarak hücumbotlarını himayesine almış... Bu koyda da bir emniyet kuvveti olarak seferî durumda bekliyor..

İmralının iskelesi ve hemen onun arkasındaki mahkûmlara ait binaların hepsi tahliye edilmiş. Adanın bir başka tarafına nakledilmiş... Bundan dolayı başka zamanlarda meskûn bir şehri andıran İmralının bu köşesi, bugün en sakin ve en sessiz günlerinden birini yaşıyor. Ortalıkta yalnız heyecanlı adımlarla bazı askerler dolaşıyorlar. Adada emniyet kuvvetleri ve gardiyanlar dışında yalnız tek sivil şahıs var. Bu zat da infaz savcısı.

Biraz ilerdeki çam ağaçlariyle dolu parkta durumda bir tuhaflık sezen kuşlar cıvıldaşıyorlar.

Üçer kişilik ve arka arkaya 13 sıra teşkil eden idam mahkûmları Arnavut kaldırımlarından büyük bir binanın önüne kadar geliyorlar. Binanın dıştan üç basamağı var.. Sonra büyük bir kapı. Kapılar kapalı bulunuyor. Bayar'ın daha önce içeriye alındığı misafirhanenin önünde Yassıada kumandanı Tarık Güryay'ın muavini binbaşı Asaf, kafilenin yavaş adımlarla bu büyük binanın önüne doğru yürüdüğünü görünce birden bire:

«— Dur!..» emrini veriyor. Sonra gür sesiyle bağırıyor:

«— Olmadı, olmadı... Mahkûmlar sivillere merasimle teslim edilmeli!.»

Hemen fotoğrafçılar, sinemacılar çağrılıyor. Hepsi bir anda orada toplaniyor. Binbaşının sesi tekrar yükseliyor:

«— Mahkûmların askerî idareden sivil idareye teslimini merasimle tesbit edelim.»

Bundan sonra mahkûmlar dizisine:

«— Sola, dün!.» komutasını veriyor. Hepsi birden sola dönüyor. Sonra «tek dizi haline geçmeleri» bildiriliyor. İdam mahkûmları ve muhafızları bu durumda tek dizi haline geçince, her mahkûmun soluna ve sağına ikişer muhafız düşüyor. Yalnız baştakiler ve sondakiler müstesna olmak üzere bir mahkûm iki muhafız, tekrar bir mahkûm iki muhafız olmak üzere sıralanıyor:

Binbaşının sesi tekrar duyuluyor:

«— Muhafızlar yürüsün ve yerlerini subaylar alsın!»

Muhafızlar sıradan çıkıyorlar ve onların durdukları yerlere aynı sayıda ellerinde otomatik tabancalar bulunan subaylar giriyor. Flâşlar, fotoğraf ve sinema makineleri çalışırken yine subaylar sıradan çıkıyor ve yerlerine sivil muhafızlar giriyor. Bundan sonra tekrar «sağa dön!» komutu verilerek üçer kişilik dizi halinde

eski durumlarını alıyorlar. Bu işlere nezaret eden subaylardan Mehmet Güçbilmez, sıralardaki değişikliğin tesbitinden sonra sivil muhafızlara ikinci emri veriyor:

«— Kelepçeleri önden arkaya alın!.»

O ana kadar elleri önden kelepçeli bulunan idam mahkûmlarının şimdi ellerinin arkaya alınarak, arkadan kelepçelenmesi hepsinde soğuk bir heyecan yaratıyor. Çünkü hepsi de biliyorlar ki, bir mahkûm ancak idam sehpasına giderken elleri arkadan kelepçelenir!..

Kelepçelerin önden arkaya geçirilmesine Refik Koraltan'dan başlanıyor. Teker teker önden arkaya doğru gidilmek suretiyle Rüştü Erdelhun da bu işin tamamlanması bitiyor.

Meydanda büyük bir saat göze çarpıyor. Ve bu saat kulesine dönenler kelepçelerin arkaya alındığı anda oraya bakıyorlar.. Saat, tam (14 Eylül 1961 gününde) 17 yi gösteriyor ve 17 yi 14 dakika geçe kelepçelerin yer değiştirilmesi işi bitiyor.

Saat 17.15 te Refik Koraltan sol ve sağındaki iki muhafızın kolları arasında üç basamaklı merdivenlerden çıkarılarak önlerinde bulundukları büyük binadan içeriye sokuluyor. Diğerleri merak içinde bekleşiyorlar. Hiç bir ses, hiç bir seda duyulmuyor. Dışardakiler Koraltan'ın içeride idam edildiğini sanıyorlar. Aradan 13 dakika geçince bu defa aynı şekilde Fatin Rüştü Zorlu götürülüyor. Tıpkı Koraltan'ın gidişinde olduğu gibi Zorlu'nun götürülüşünde de film makineleri, fotoğraf makineleri durumu tesbit ediyorlar. Yine 10 - 12 dakikalık zaman geçiyor. Bu defa Hasan Polatkan aynı şekilde içeriye alınıyor. Böylece 8 ile 12 dakikalık zaman fasılaları ile 10 kişi bu kapıdan içeriye alınıyorlar. Dışarıda kalan son üç kişi geriye çevrilerek Bayar'ın bulunduğu iskelenin hemen yanındaki misafirhaneye götürülüyorlar.

İçeriye giren bu 10 idam mahkûmu elleri arkalarından kelepçeli olarak nereye gidiyorlar?

Bu büyük binanın üst katındaki geniş ve tavanı oldukça yüksek bir odada, hususî surette betondan bir köşe yapılmış.. Odanın zemininden 50 - 60 santim kadar yüksekliğinde yanyana 10 tane hücre meydana getirilmiş. Bu hücrelerin her birinin yüksekliği 2 metre, uzunluğu 2,5 metre, eni de 1,5 metre kadar. Ottan bir şiltenin baş tarafında da bir helâ deliği açılmış, fakat çok iptidaî olduğu için genzi tıkayan bir koku var. Hücrenin her tarafı beton, yalnız kapısı tahtadan ve bu da yeni boyandığı için helâ kokusu ile boya kokusu birbirine karışıyor. Tavanda 15 santimetre kare kadar küçük bir delik var. Asıl büyük odanın tavanına asılı bulunan 75 mumluk bir ampulden her hücreye bu 15 santimetre karelik delikten bir miktar ışık isabet ediyor. Ayrıca kapının sabit pancur şeklindeki birkaç dar aralığından hava giriyor.

İdam mahkûmları elleri kelepçeli olarak, dış kapıdan girdikten sonra 20 - 30 merdiven çıkmak suretiyle 25 - 30 metre uzunluğundaki bir tahta koridora, oradan geniş odaya, odaya girdikten sonra da, teker teker bu küçük hücrelere sokulmuş bulunuyorlar.

Ot şilte ve bir battaniyeden başka şey bulunmıyan hücrede eller arkadan kelepçeli olduğu için yatmağa, yahut uzanmağa imkân yok. Oturmak ta mümkün değil... En kolayı derman kesilinceye kadar ayakta durmak, sonra da çömelmek...

Her kapıda bir gardiyan, bir de silâhlı jandarma eri bekliyor. Buna rağmen mahkûm edilenlerden en küçük bir inilti veya ses çıkmıyor. Ancak Emin Kalafat göğsünden ve kollarından rahatsız olduğu için kelepçelerin biraz gevşetilmesini istiyor. Fakat ona bir cevap veren çıkmadığı için, bir müddet sonra o da sesini kesiyor. Bu esnada bir dilim ekmeğin üzerine kesilmiş domatesle bakır maşrapa içinde su getirdiler. Eller arkadan bağlı olduğu için yemeği her kapıda bekleyen

gardiyanlar yediriyordu. Bazıları: «Bol su için, bu son yemeğinizdir» diyorlardı.

İdam mahkûmları uyuyorlar mı, uyanıklar mı belli değil... Vakit gece yarısına doğru tahta koridorlardan ayak sesleri geliyor. Gelenler hücreleri teker teker dolaşarak hepsine birer paket veriyorlar. Gelen kapalı paket Yassıada kararlarıdır. Yassıadanın başkâtibi, hepsinden teker teker «tesellüm ettim» diye imza alıyor. Bu arada bir parça ekmekle kuru köfte veriyorlar. Sonra kelepçeler tekrar kollara geçiriliyor. Bu ciltler idam mahkûmlarına faydalı oluyor. Zar zor uzanmak istiyenler bu paketi yastık diye kullanıyorlar.

Paketlerin tesliminden sonra koridorlarda bu defa daha kalabalık ayak sesleri duyuluyor. Yassıadadan kararları getirmekte olan hücumbot ile idamları seyretmek istiyen bazı subaylar da adaya gelmişlerdi. Bu gürültülü ve kalabalık ayak sesleri bunlara aitti.

Hücrelerin önüne gelenlerin ellerinde elektrik fenerleri vardı. Teker teker hücrelerin kapılarını açıyorlar, içeride elleri arkadan kelepçeli bulunanları seyrediyorlar, çok galiz kelimeler sarfederek yüzlerine tükürüyorlardı. Bu arada bazı fotoğrafçılar da ellerinde flâşlı makinelerle içerdekilerin durumlarını tarihe bir vesika olmak üzere tesbit etmekteydiler. Hücrelerden ses sada çıkmıyordu. Artık içerdekiler bir hayal âlemine dalmışlardı. Hayatta olup olmadıklarının farkında bile değiller.

Bir aralık baştaki Koraltan'ın hücresinden bir ses duyuldu:

«— Kollarım çok sıkıştı. Bu görülmemiş işkence!» dedi...

Buna ikinci hücreden cevap geldi. Bu Fatin Rüştü Zorlu'nun sesiydi. Bu seste hafif gülümseme vardı:

«— Zaten işkence olsun diye değil mi? Heyecanlanmayın beyefendi..»

Koraltan bu hitaba bir cevap vermedi.

Biraz daha zaman geçince Kalafat'ın yine sesi duyuldu. Kalafat'ın esasen kolları Londra uçak kazası dolayısiyle sakat olduğu için kelepçeyi zorla takmışlardı.

«— Artık assınlar da bu iş bitsin... Tahammül edemiyorum..» diye inliyordu. Kalafat'ın iniltileri her beş veya on dakikada bir tekrarlanıyordu.

Nihayet orada bekliyenlerden bir muhafız:

«— Merak etme biraz sonra kurtulursun..» dedi.

Buna Kalafat:

«— Bir an evvel, bir an evvel asın da kurtulayım» diye cevap veriyordu.

Bazı hücrelerden de infaz zamanının gelip gelmediğini öğrenmek için gardiyanlara:

«Saat kaç?» diye soranlar oluyordu. Fakat bunlar dilsizler gibi hiçbir cevap vermiyorlardı. Bütün mahkûmlar bir an evvel şafak vaktinin yaklaşmasını, böylece bir an evvel idam saatinin gelerek buradan kurtulmayı arzuluyorlardı.

Gerçekten de şafak vakti gelmişti. Yine tahta koridordan ayak sesleri duyuldu. Herkes dikkat kesilmişti. Bunlar Hasan Polatkan'ın hücresi önünde durdular. Tahta kapı açıldı:

Bir ses:

«— Buyurun Hasan bey, hücrenizi değiştireceğiz!» dedi. Başka hiçbir ses duyulmadı. Tahta koridordan yine ayak sesleri yavaş yavaş uzaklaştılar.

Biraz sonra hücredekiler bir otomobilin motör sesini duydular.. Bağırmalar, gürültüler işitiliyordu. Bu seslerde hiddet ve hakaret olduğu anlaşılıyor, fakat neler söylendiği belli olmuyordu. Nihayet bu sesler de kesildi.

Sonra tekrar bir otomobilin motör gürültüsü duyuldu. Arkasından da yine koridorlarda ayak sesleri belirdi. Ayak sesleri yaklaştı ve bu defa Fatin Rüştü Zorlu'nun hücresi önünde durdu. Yine bir ses:

«— Fatin bey, sizin de hücrenizi değiştireceğiz...» dedi.

Yine başka ses işitilmedi. Hücrenin tahta kapısı kapandı. Yine gürültülü ayak sesleri koridorlarda kayboldu.

Aşağıda yine jeep arabasının motör gürültüsü. Yine kalabalık, hareketli, hiddetli sesler: Neler söylendiği anlaşılamıyor. Yalnız bir aralık net bir ses duyuldu. Bu ses Fatin Rüştü'nün sesiydi. Bu ses de boğuldu ve sonra yine ortalığı derin bir sessizlik kapladı.

Bu arada hücreden Agâh Erozan'ın gür sesi duyuldu:

«— Allaha yolculuk başladı. Hazır mısınız arkadaşlar... Bir Kur'an okuyacağım.»

Bu sese cevap veren olmadı. Fakat Agâh Erozan yüksek sesle Bakara sûresinin 285 inci âyetini okumağa başladı:

«— Amenerresûlü bimâ ünzile ileyhi min rabbihi vel mü'minin, küllün âmene billâhi ve melâiketihi ve kütübihî...»

Bakara sûresinin bu son âyeti Agâh Erozan'ın yanık sesiyle sonuna kadar böylece okunmuştu.

Agâh Erozan'dan sonra İbrahim Kirazoğlu da yüksek sesle «Yâsin-i Şerîf» i okudu. Arkasından İhlâs. Kulhüvallahü, Kuleüzü ve Elhamdülillâh sûrelerini tekrarladı.

Bunlar da bittikten sonra idam mahkûmları yine dalgın dalgın beklemeğe başladılar. Bu sırada tahta koridorlardan bir kişiye ait olduğu anlaşılan bir ayak sesinin koşarak geldiği belli oluyordu.

Ayak sesi yaklaşınca :

«— Bahadır Dülger kaç numarada?» diye yüksek sesle bağırıyordu. Kapıda nöbet bekleyen gardiyanlar Bahadır Dülger'in hücresini gösterdiler. Gelen zat, Yassıadada salonun intizamını temin eden Erdoğan isimli

Üsteğmendi. Dülger'in hücresine girdi. Elinde Bahadır Dülger'e ait çanta, pardesü, şapka ve hücumbotunda üzeri aranarak alınmış bulunan beyaz mendil içinde dolmakalem, saat, para gibi çıkın vardı. Girer girmez birşey söylemeden Bahadır Dülger'in arkasından bağlı bulunan kollarındaki kelepçeleri çözdü. Bunları kendisine teslim ettiğine dair bir zabıtı imza ettirdi. Bahadır Dülger hayretle yapılan muameleye dalmıştı. Üsteğmen :

«— Millî Birlik Komitesi sizi affetti» dedi. Bu esnada Dülger'in yüzüne baktı. Fakat onda en küçük bir reaksiyon olmadığını gördü.

Sonra arkadan :

«— Emin Kalafat!» diye bağırdı. Onun hücresini gösterdiler. Bu arada arkadan gelen birkaç kişi hücrelerdeki diğer idam mahkûmlarının aynı şekilde eşyalarını getirmişlerdi. Teker teker bütün hücrelerdeki kollar çözüldü ve hepsine Millî Birlik Komitesinin idamları müebbet hapse çevirdikleri hakkındaki tebliği söylendi. Ne gariptir ki sekiz kişiden de bu tebliğden memnuniyet beyan eden bir «teşekkür» kelimesi dahi çıkmadı.

Kolları çözülenler tahta koridorlardan geçirilerek yandaki büyük odaya alındılar. Geldikleri koğuş oldukça büyük ve kalabalıktı. 20 ye yakın subay vardı. Yassıada komutanı Yarbay Güryay elinde çanta, donmuş gibi ayakta duruyordu. Savcı Altay Ömer Egesel yüzü sapsarı olmuş, donuk gözlerle gelenlere bakıyordu. Sekiz idam mahkûmu daha önce oraya misafirhanede bulunan Bayar'la diğer üç kişinin getirilmiş olduğunu gördüler. Aralarında yalnız Hasan Polatkan'la Fatin Rüştü Zorlu yoktu. 14 kişi, 12 ye inmişti.

Egesel, idam mahkûmlarına dönerek, biraz da üzgün bir tavırla şunları söyledi :

«— Millî Birlik Komitesi sizin cezalarınızı idamdan müebbet hapse tahvil etti. Tebrik ederim.»

Sonra teker teker mahkûmların ellerini sıktı. Tarık Güryay ve diğer yirmiye yakın subay da mahkûmların ellerini sıkarak :

«— Geçmiş olsun, tebrik ederiz» dediler.

Bu tebriklere karşı mahkûmlarda yine herhangi bir reaksiyon görülmedi. Donuk gözlerle etraflarında arkadaşları Hasan Polatkan'ı, Fatin Rüştü Zorlu'yu arıyorlardı. Aralarında Adnan Menderes'i görmek istiyorlardı. Babalarını, evlâtlarını, kardeşlerini, yahut topyekûn bunların hepsini birden kaybetmiş bulunmanın üzüntüsünü duyuyorlar ve her halleriyle bunu belli ediyorlardı.

Tebrikler bittikten sonra Egesel :

«— Lütfen şimdi misafirhaneye gidelim. Orada ailelerinize mektup yazın. Bir kurye hususî olarak bu mektupları İstanbul'a götürecek» dedi.

Cevap vermediler.. Bayar önde, diğer müebbet mahkûmlar arkada ve onların arkasında da Ada Kumandanı, Egesel, diğer subaylar olduğu halde merdivenleri inmeğe başladılar.

Merdivenleri inerken artık kendilerine iade edilmiş bulunan saatlerine baktılar.. Saat sabahın altısını gösteriyordu. 15 Eylûl 1961 Cumartesi günü başlıyalı altı saat olmuştu. Fakat bu altı saatte sanki altı asır geçmişti.

Sabahın bu erken saatinde buradan çıktıkları zaman tabiat onlara bambaşka görünmüştü. İdam edileceklerine o kadar inanmışlardı ki, şu anda bu âlemde mi, yoksa öteki âlemde mi yaşadıklarını pek anlıyamıyorlardı.

Yavaş adımlarla misafirhaneye geldiler. Hepsi kalemlerini ellerine alarak birkaç satır yazdılar. Fakat kelepçeli kollar parmakları o derece uyuşturmuş ve dondurmuştu ki, harfleri yazarken zorluk çekiyorlardı.

Burada subaylar ayrıldılar. Bir hücumbotu ile uzaklaştılar. Yine gardiyanlara kaldılar. Sabah saat 6

dan akşam 9.30 a kazar bu küçücük misafirhane odasında bekletildiler. Onbeş buçuk saat içinde pek az konuştular. Artık istedikleri gibi konuşmak serbestti. Fakat hiçbiri konuşmak istemiyor, gamlı gamlı düşünüyorlar, bâzıları da sessiz sessiz ağlıyorlardı.

Saat 15.30 da öğle yemeklerini yediler. Bu Yassıadadan beri ilk öğle yemeğiydi. Etsiz kuru fasulye, domatesli bulgur pilâvı, kuru üzüm vermişlerdi. Müebbet mahkûmlar bu yemeğe de pek iltifat etmediler. Bu yemekleri beğenmediklerinden değil, midelerinin donmuş bulunmasındandı.

Saat 21.30 da elinde lüks lâmbalı bir gardiyan ve bir teğmen gelerek misafirhaneden 12 mahkûmu yola çıkarmışlardı. Önde, elinde lüks lâmbası ile gardiyan, arkasından Bayar ve diğer arkadaşları, yanlarında da silâhlı muhafız teğmen yürüyorlardı. Arızalı yollardan geçerek bir taş yapının önüne geldiler. 3 - 4 ayak merdiveni çıktıktan sonra içeriye girdiler. Sol tarafta iki kanatlı bir kapı, sağ tarafta da dar bir aralık bulunuyordu. Sol taraftaki iki kanatlı kapı açıktı. İçeride bir gün evel ayrı bir hücumbotu ile İmralı'ya getirilmiş bulunan müebbet hapis mahkûmları vardı. Bunlar idam mahkûmu arkadaşlarını görünce ağlamağa başladılar... 12 lerin gözleri yeniden doldu... Menderes nerede, Fatin nerede, Hasan nerede? diyorlardı. Fakat teğmen ve gardiyan bunların kapı önünde durmalarına fırsat vermediler. Sağ taraftan ilerlediler. Yine iki kapılı bir koğuşa girdiler. İçeride karşılıklı demir karyolalar sıralanmıştı. Biraz evvel önünden geçtikleri koğuşa sığmıyan müebbet hapis mahkûmları bu koğuşa alınmışlardı.. Karyolalarında ot döşekler, ot yastıklar ve birer battaniye bulunuyordu. Muhlis Erdener, Sezai Akdağ, Reşat Akşemsettinoğlu, Kemal Serdaroğlu, Ethem Yetkiner, Samet Ağaoğlu, Kemal Aygün, Murat Âli Ülgen bu koğuşa yerleştirilmişlerdi. Başta Bayar olmak üzere 12 kişilik kafile koğuşa girince burada da

bir ağlama safhası başladı. Gardiyan ve teğmen yeni getirdikleri mahkûmlara yerlerini gösterdiler. Bayar'a en başta pencere kenarında bir yatak isabet etmişti. O gece hemen hiç uyumadan oturdular. Ağlaşarak herkes birbirinden birşeyler soruyor, geçirdikleri dakikaları, hattâ saniyeleri anlatıyorlardı. Bayar, erkenden yüzünü duvar tarafına çevirerek uzanmıştı. Uyuyup, uyumadığı belli değildi. Fakat hiçbir söze karışmıyordu. Muhlis Erdener bir gece evvel burada kalp krizi geçirmiş, doktor çağırmışlar ve kendisine tedavi için bir «aspirin» verilmiş..

«— Az kalsın Erdener'i de kaybediyorduk..» diyorlardı.

16 Eylûl 1961 Pazar sabahı bütün müebbet mahkûmları kafileler halinde dışarıya çıkardılar. Dışarıda temiz hava almalarını temin ettiler. Herkes 12 de binanın altındaki yemekhaneye inileceğini tahmin ediyordu. Fakat saat 13 oldu, ortalıkta kimse görünmüyordu. Saat 13'ü beş geçe içeriye elinde makinalı tabanca bulunan mülkiyeli bir yedek subay girdi. Sert bir sesle:

«— Kimse yerinden kalkmayacak, kıpırdamıyacak ve pencereden dışarıya bakmayacak» dedi. Hava çok açık, her taraf günlük güneşlik içindeydi. Bu 16 Eylûl öğlesinde kızgın bir güneş her tarafı yakıp kavuruyor. koğuştakileri terletiyordu.

Saat 13 ü on geçe binanın biraz ilerisinde bir telsiz cihazının çalışmakta olduğu anlaşıldı. 13 ü 14 geçe de binanın önündeki iki hasta nakline mahsus araba, bir jeep ve bir pikapın motörleri çalışmağa başladı. Bundaki gaye telsizle konuşulan sözlerin koğuşlardan duyulmaması içindi. Telsizde:

«— Ameliyat hazırlanıyor», «Ameliyat doktorları geldi», «Ameliyat telleri bağlanıyor» gibi rumuzlu ve şifreli konuşuluyordu.

Telsizlerin dışında ayak sesleri, gürültüler, yüksek sesle konuşmalar duyuluyordu. Fakat motörlerin gürül-

tüsünden kimin ne konuştuğu, kimin kime ne söylediği duyulmuyordu. Koğuşlarda bulunanlar elinde makineli tabanca bulunan subayların dikkatli bakışları karşısında kımıldamıyorlardı. Ortalıkta bir fevkalâdelik vardı. Ama neydi? Bu tedbirler niçin alınıyordu? Kimse bir şeyin farkına varamıyordu. Bayar, bu tedbirlerden birşey hissetmiş olmalı ki, yine yattığı yerde yüzünü duvar tarafına çevirdi. Diğerleri yatakların üzerinde oturuyorlardı. Bahadır Dülger'le İbrahim Kirazoğlu aynı karyola üzerinde yanyana oturuyorlardı. Kirazoğlu «Kur'anı kerimi» çıkardı. İkisi birden gür sesleriyle Kur'anı kerimin Zilzal sûresini okumağa başladılar. Bu sûrenin mânâsı: «Yerin sarsılması» idi.

Okuyorlardı:

«— Femen ya'mel miskaale zerretin hayren yereh ve men yâ'mel miskaale zerretin şerren yereh..»

Tam bu esnada «Allah!» diye dışardan bütün gürültülerin arasından sızan bir ses duyuldu. Bu sesi bir çokları tanımışlardı. Saatlerine baktılar. «Allah!» sesinin duyulduğu anda saat 13 ü 23 dakika geçiyordu. Sanki hafif bir sarsıntı duydular. Gök birdenbire kapandı. Saat 13 ü 23 geçe, «Allah!» sesinden ve feryadından hemen bir iki saniye sonra görülmemiş bir fırtına koptu. Sel gibi yağmur boşanıyordu. Askerler öteye beriye koşuşmağa başladılar. Anî fırtına karşısında kuşlar kaçacak yer arıyorlar, kanat çırparak pencerelere vuruyorlardı. Kasırga halinde rüzgâr esiyordu. Bir anda ortalık birbirine karışmıştı. Sanki tabiat isyan etmişti. Bütün subaylar, erler, gardiyanlar birkaç dakika evvel ortada tek bulut yokken birdenbire kopan bu fırtına karşısında hayrete ve telâşa düştüler. Sırsıklam olmuş gardiyanlar koğuşlara kaçıyorlardı. Ne olmuştu? Neden birdenbire böyle fırtına kopmuştu? Savcılar, gardiyanlar, subaylar, askerler birbirlerinin yüzüne bakıyor ve bu sualin cevabını arıyorlardı. Dünyada kimse bu suale cevap bulamazdı.

Fakat saat 13 ü 30 dakika geçe hava tekrar eski haline, günlük güneşlik durumuna geçti. Bütün fırtına bir kaç dakika sürmüştü, sonra her şey eski hâlini almıştı.

Kirazoğlu ve Dülger Zilzal sûresini bir iki dakikalık fasıladan sonra tekrar okumağa devam ettiler.

Sonra otomobil ve motör gürültüleri, arabaların hareket ettikleri anlaşıldı. Saat 14 ü 10 geçe bir hasta nakliye arabasının adanın şimal istikametine doğru gittiği görüldü.

Saat 14 ü 30 geçe ikinci koğuştaki mahkûmları birinci koğuşa geçirdiler. Biraz sonra içeriye idam hükümlülerini İmralıya getirmiş bulunan hücumbotunun kumandanı yüzbaşı ile, Yassıadada vazife gören bahriye yüzbaşısı İsmail Sıdal girdiler. Yüzleri soluk, dudakları kuru, gözleri yuvalarından çıkmış gibiydi: Yüzbaşı şunları söyledi:

«— Arkadaşlar, Adnan bey biraz evvel idam edildi. Artık mesele bitmiştir. Geçmişi unutalım, kardeş olmağa bakalım.. Hepinize geçmiş olsun!»

Bu anda gözlerden yaşlar boşanmağa başladı. Kimse hıçkırığını tutamıyordu. Yüzbaşılar bu sözleri söyliyerek koğuşu terkettiler.

Yurtta Seçim Faaliyeti:

19 Eylül 1961 salı günü İmralı ve Yassıadadaki 430 mahkûmun Adana ve Kayseri hapishanelerine nakli ile her şey unutulmuş görünüyordu. Bütün fırtına, 16 Eylül ile 19 Eylül tarihleri arasında gelmiş, geçmişti. Sanki üç gün için bir kasırga gelmiş, memleket havasını bir parça bozmuş, sonra 20 Eylül 1961 günü her şey sükûnete kavuşmuş, parlak bir güneş ortalığı yeniden aydınlatmıştı. Her şeyi bastıran, fırtınaları ve kasırgaları dindiren bu parlak güneş neydi? Bu güneş 15 Ekimde yapılacak olan genel seçimlerdi ve halk bütün ümidini bu seçimlere bağlamıştı. Çünkü yapılacak hiçbir şeyin olmadığını herkes biliyordu.

Talât Aydemir ve Halim Menteş gibi ordunun kudretli albayları bir karışıklıktan istifade etmek için ordu içinde kurdukları, kuvvetli ve yeminli bir gizli teşkilât ile her an memlekette bir huzursuzluk çıkmasını bekliyorlardı. Aslına bakarsanız 22 kişilik Millî Birlik Komitesi üyelerinin çoğu seçim öncesinde Yassıadada bir idam olmasını aslâ istemiyorlardı. Churchill'in, Kennedy'nin, Elizabeth'in, Eyüp Hanın, İran Şahı Rıza Şah Pehlevi'nin, türlü rica mesajları ile Yassıadada bulunanların idam edilmemelerini yalvarmaları hükûmet üzerinde de gerekli tepkileri yapmış, Hariciye Vekili Selim Sarper Başkan Gürsel'den idamların yapılmamasını rica etmişti. Gürsel bu teklifi derhal benimsemiş ve idamların infaz edilmemesi için Millî Birlik Komitesi üyeleri arasında gerekli telkinleri yapmağa başlamıştı.

Bu arada İnönü de kendine göre bir taktik kullanmıştı. Gûya idamların aleyhinde olduğunu belirtmek için Gürsel'e bir mektup göndermişti. Fakat en küçük mesele için Gürsel'e çıkıp konuşan, Millî Birlik Komitesi üyelerini istediği an ayağına çağıran İnönü, onlardan bir tekini dahi yanına çağırarak veya ziyaretlerine giderek idamlar konusunda tek kelime konuşmamıştı. Son dakikada kendisinin bu hususta fikrini soran Gürsel'e de:

«— Benim bu hususta söyliyeceğim bir şey yoktur. Her şeye kaadir olan Millî Birlik Komitesidir» demişti. Böylece idamların yapılmasını çok arzu ettiğini zımnen ifade etmiş oluyordu. Böylece rakiplerinin tam tasfiyesini istemiş bulunuyordu.

Liderliğini Talât Aydemir'le, Halim Menteş'in yaptığı orduda kurulmuş cunta da idamları mutlaka istiyor, bilhassa Menderes'in üzerinde duruyorlardı.

Bunların Menderes'e bir düşmanlıkları ve bir kinleri mi vardı? Neden onun mutlaka asılmasını istiyorlardı? Menderes'e şahsen aslâ bir kin veya antipati

duymuyorlardı. Ancak tasarlanmış bir hesapları vardı. Eğer Menderes asılırsa halk galeyana gelecekti. Nümayişler, vurup kırmalar, subaylara ve orduya tecavüzler vuku bulacaktı. Bunu fırsat bilen ordudaki kurulmuş ve av bekleyen cunta derhal idareyi ele alacak, millete de:

«— Görüyorsunuz Türkiyede demokrasi yürümüyor. Adaletin mahkûm ettiği insanlara karşı halk galeyana geliyor. Memleketi olgunlaştırmak demokrasiyi hazmedecek hale getirmek için 3 — 5 yıllık bir askerî idare şarttır» diyecekler ve 3 — 5 sene deyip gelip oturacaklardı. Bu cuntanın memlekete getirmek istediği rejim, Yugoslav sistemi bir komünizmdi. Bunun için Tito'ya ait ne kadar kitap varsa getirtilmiş, hattâ bir kısmının tercümeleri de yapılmıştı.

Millî Birlik Komitesi içindeki bazı subaylar da ister istemez Talât Aydemir'in bu telkinlerine kapılmışlardı.

Halkın galeyana gelmesi, isyan etmesi, taşkınlık yapması için herşey hazırlanmıştı. İmralıdan basına halkı en çok tahrik edici fotoğraflar gönderilmişti. Menderes'in bir gün evvel çok ağır hasta iken bir gün sonra «iyileşti» raporu ile asılması da halkı tahrik edici hususlardı.

Aydemir ve Menteş taraftarları dört gözle bir hâdise çıkmasını bekliyorlardı. Fakat bütün yurtta sanki halk elbirliğiyle sözleşmiş gibi bunlara âlet olmadı. Herkes akşam radyo haberler saatinde Menderes'in o gün öğleyin asıldığını öğrenince radyolarını kapadı, ışıklarını söndürdü ve odasına çekildi. Memnun olanlar da evlerinin bütün ışıklarını yakarak radyo ve pikaplarını çalıştırarak geç saatlere kadar müzik dinlediler, içtiler ve eğlendiler.

Millî Birlik Komitesinde Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın, 13 kişi asılmaları ve 9 kişi de asılmamaları

şeklinde rey kullanmışlardı. Bövlece karar dört rey farkla alınmıştı. Komitedeki bütün paşalar üç kişinin asılmamaları için oy kullanmışlardı. Asılmanın aleyhinde bulunan dokuz kişiden biri de komitenin en genç üyesi Kâmil Karavelioğlu idi. Son dakikada söz istedi ve şunları söyledi:

«— Üç kişinin idam kararı 9 reye karşı 13 reyle tasdik edildi. Bu hükmü değiştiremiyoruz. Karar nasıl olsa çıkmıştır. Fakat ben bu 13 rakamının uğursuzluğuna inanıyorum. Onun için ya 13 lerden bir kişi bize iltihak etsin, kararı 10 — 12 alalım. Yahut bizden bir kişi o tarafa geçsin, kararı 8 — 14 alalım.»

Bu teklif tebessümlere yol açtı. Neticede 13'ler fedakârlık yapamadılar. Çünkü kapıda Aydemir'in namluları onları bekliyordu. Bu defa Kâmil Karavelioğlu onlara iltihak etti. Böylece üç kişinin idamlarına ait tasdik sekiz aleyhte, ondört lehte olmak üzere imza edildi.

Talât Aydemir ve cuntacı arkadaşlarının ümit ettikleri neticeyi alamamaları, ordu içinde her türlü ihtilâl teşebbüslerinin aleyhinde bulunan ve demokratik idarenin devamına taraftar subayları ve komutanları sevindirmişti. Bundan faydalanan Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay 19 Eylül 1961 Salı günü saat 17 de basına bir bildiri yayınladı. Sunay bu bildirisinde aynen şunları ifade ediyordu:

«Türk Silâhlı Kuvvetleri 27 Mayıs ihlâli ile ulusunu; diktaya giden bir zihniyetin gayrimeşru tasarrufundan kurtarmış ve ona arzu ettiği demokrasi yolunu açmıştır.

Bu gayeye ulaşmak için çetin imtihanlar geçirilerek son seçim devresine varılmış bulunulmaktadır.

Türk ulusu; aydını, gençliği ve basını ile 27 Mayıs ihtilâlini birlikte yapan Türk Silâhlı Kuvvetleri daha ilk gün verdiği şeref sözüne sadık kalarak, demokratik bir rejimin kurulması yolundan bir ân olsun ayrılmamış

ve bu yolda azim ve vakarla ve tamamen siyasetin dışında ve üstünde bir tutumla Millî Birlik Komite ve hükûmetinin bu yoldaki icraatını desteklemiştir.

Seçim safhası olan bu son devrede, Türk Silâhlı Kuvvetleri, demokrasi idealinin tahakkuku için tarafsız ve siyaset dışı durumunu muhafaza, iç ve dış tehlikelere karşı yurdun korunması olan asli vazifesine uyanık olarak devam edecektir. Türk ordusu büyük milletimizin hizmetindedir.

Bundan hiç kimsenin şüphesi olmamalıdır. Allah bizimledir.»

Cevdet Sunay
Orgeneral, Genel Kurmay Başkanı

Gerçekten de Talât Aydemir ve Halim Menteş gibi bâzı maceraperestlerin dışında, ordunun büyük ekseriyeti, çok büyük kitlesi, demokratik hürriyet rejiminin devamını arzuluyorlardı.

20 Eylül Çarşamba günü Devlet Başkanı Gürsel çok daha açık bir şekilde cunta tertiplerine çattı ve bunlardan :«Bizi birbirimize düşürmek isteyen çok zalim eller vardır» diye bahsetti.

Gürsel'in 20 Eylül günü saat 19 Haberler saatinde Devlet Radyosundan kendi sesiyle yaptığı bu konuşmanın metni de şudur:

«Aziz Türk milleti,

Hâdiseler bizi zor geçitlerden aşmak mecburiyeti karşısında bulunduruyor. Şunu iyi biliniz ki, her fırsattan istifade ederek içimizi karıştırmak bizi birbirimize düşürmek isteyen çok zalim eller vardır. Bunlar bir taraftan yapılanları över gözükürken bir taraftan da durmadan aramıza düşmanlık sokacak tahrik ve tezvirler yapmakta ve bunları kulaklarımıza fısıldamaktadırlar.

Her zaman ve bugün olduğu gibi vakur ve sakin olmaya devam ediniz. Vatanınızı ve onun menfaatlerini

herşeyin üstünde görmesini biliniz. Aslâ tahriklere kapılmayınız. Vatanımızın baş düşmanı olanlar memlekette karışıklıklar yaratarak bizi en büyük emelimiz ve hedefimiz olan seçimlerden uzaklaştırmak istiyorlar. Bâzı intikamcı unsurlar da düşmanlarımızın bu gayretlerine bilmeyerek de olsa kapılmak temayülündedirler.

Aziz vatandaşlarım,

Sizleri tekrar azim ve vekara dâvet ediyor, kulaklarınızı kötü söylentilere kapamanızı, seçimi tehlikeye düşürecek her şey için uyanık ve dikkatli olmanızı istiyorum.

Cümlenize en derin saygılarımı sunarım.»

Gürsel'in bu konuşmasında halka hitap ediyormuşçasına bir üslûp varsa da, aslında kuzu gibi olduğunu iki yıldanberi isbat eden halkın bu beyanatla hiçbir ilgisi bulunmadığı aşikârdır. Gürsel'in konuşmasından gaye, cuntacıları aklıselime dâvet etmekti.

Aday isimleri:

1961 seçimlerine iştirâk eden partiler aday isimlerini seçim gününden 24 gün öncesine tesadüf eden 21 Eylül 1961 perşembe günü ilân etmiş bulunuyorlardı. 22 Eylül 1961 Cuma günü de seçimlere katılan Adalet Partisi, Halk Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Yeni Türkiye Partisi liderleri, bütün yurtta seçim propagandası yapmak için gezilere çıkmış bulunuyorlardı. Basın, ençok Adalet Partisine hücum ediyor bu partiye rey verilmemesi için vatandaşlara türlü telkinlerde bulunuyordu. Bu kesif neşriyat karşısında Adalet Partisi Genel Başkanı Orgeneral Ragıp Gümüşpala 23 Eylülde millete hitaben şu beyannameyi yayınladı:

«Aziz Türk milleti,

Son günlerde muhtelif gazetelerde ve bu arada parti kulislerinde AP. ne yapılmakta olan ve vatandaşları yanlış kanaat ve fısıltılarla tereddüde sevkeden neşri-

yat ve propagandaları esefle ve üzüntü ile takip etmekteyim.

AP'nin kurulduğu günden bugüne kadar geçirmiş olduğu safhaları takip etmiş bulunan muhterem vatandaşlarımızın, bu tamamen yalan ve iftiralarla dolu olan tezvirata kulak asmadığını genel merkezimize gelen yüzlerce telgraflardan anlıyorsak da Türk Milletine hakikatleri bir kere daha duyurmak lüzumunu hissetmiş bulunuyoruz. Her vesile ile aleyhimdeki neşriyata ve tezvirata göğüs gererek memleketin huzurunu bozmamak düşüncesiyle hareket eden partimiz her şeyin üstünde ve memleketin menfaatlerini alâkadar eden meselelerde düşündüğünü çekinmeden ve cesaretle söylemesini bilmiş ve bu bakımdan dolayı da haklı olarak milletin sevgisine mazhar olmuştur. Biz milletin sağduyusuna olan itimadımızı daha anayasa oylamasında ortaya koymuş ve güvenimizi sarih ve açık beyanlarımızla Türk milletine bildirmiştik.

Bugün de aynı iman ve sarahatle söylemek isteriz ki, yuvarlak masa toplantısında milletin hissiyatını, milletin arzusunu hiçe sayacak konuşma ve müzakereler olmamış ve bilâkis Adalet Partisi daima bunların karşısında bulunmuştur. Fakat partimizin bu iyi niyetli hareketini kendileri de orada yuvarlak masada hazır bulundukları ve bütün müzakerelere iştirak ederek neticeleri imzaladıkları halde bilâhare yaptıkları propagandalarla sakim bir yol tutturmuş bulunmalarını, bugünlerde milletin hissiyatını tahrik ederek ortaya çıkmalarını herşeyden evvel siyasî ahlâk ve karakterlerle kabili telif görmemekteyiz. Memleket menfaatlerini daima şahsî çıkarlarına âlet etmekten çekinmeyen bir zümrenin, Adalet Divanınca verilmiş ve M.B.K. ce tasdik edilmiş olan idam hükümlerini yuvarlak masaya iştirak etmiş partilere de tasdik ve tasvip ettirmiş göstermeye hakkı yoktur. Buna kimse de cür'et edemiyecektir.

Bulanık suda balık avlamak isteyen bazı hayali kah-

ramanların yine meydana çıkmaya çalıştıklarını görmekteyiz. Bunların hayal etmediği bir günde biz AP. olarak şahsî düşünce ve görüşlerimizi en yüksek makamlara arz etmiş ve gerekli insanî vazifemizi yapmış bulunuyoruz. Buna ait vesikalar halâ yedimizde bulunurken, kendileri tarafından bu hususta en ufak bir teşebbüsün dahi yapılmadığını Türk efkârı pekâlâ bildiği halde şimdi hâdiseleri ters gösterip vatandaşın kulağına zehir sıkmayı hiç bir vatanseverlik ölçüsüne sığdıramıyor ve bu çeşit propagandaları nefret ve şiddetle reddediyoruz.

Son olarak şunu söylemek isteriz ki:

AP. kurulduğu günden bugüne kadarki mücadelesine yine azimle ve kahramanca devam edecektir. Bizi baltalamak, bizi vatandaşın gözünden düşürmek, bizi dağıtmak isteyen her türlü hareket fikir ve neşriyat daima hüsranla karşılanacaktır.

Partimiz herşeyin üstünde vatandaşın ve memleketin refah ve saadetini şiar edinmiş ve bu vazifeyi namus borcu bilmiştir. Bunun ötesi yalan iftira ve çekememezlikten ibarettir. İnanıyoruz ki, bu yaratılmak istenen sun'î fırtına da geçip gidecek ve zaman kimin haklı kimin haksız olduğunu ortaya koyacaktır.»

Adalet Partisi milletvekili adaylarından Burhan Apaydın 18 aya mahkûm edilmiş, Balmumcu askerî garnizonunda hapis bulunuyordu. Seçimlerden 19 gün evvel 27 Eylül 1961 de Askerî Yargıtay bu mahkûmiyet kararını bozduğu için Apaydın tahliye edildi. Adalet Partisinin Ankara milletvekili adayı Apaydın tahliyeden birkaç gün sonra aldığı dâvetler üzerine memlekette seçim gezisine çıktı ve Menderes'in avukatı olarak her gittiği yerde büyük tezahüratla karşılandı. Bu arada Yeni Türkiye Partisi'nden milletvekilliğine Aydın'dan adaylığını koymuş bulunan Menderes'in büyük oğlu Yüksel Menderes de bâzı tazyikler karşısında adaylıktan feragat etti. Adalet Partisine yer yer azizlik-

ler yapılıyordu. Bir çok yerlerde CHP. liler bunları konuşturmuyor bir çok yerlerde de iftiralar uydurularak tevkifler yaptırılıyordu. Meselâ 29 Eylül 1961 Cuma günü İzmir A.P. İl Başkanı emekli General Mehmet Ali Aytaç Kınık'ta yaptığı bir konuşma tahrif edilmek suretiyle tevkif edilmişti. 30 Eylül 1961 günü de Konya'da A.P. li hatiplerden Osman Yüksel Serdengeçti yine bir iftira ile hapishaneye atılmıştı. 2 Ekim 1961 Pazartesi günü de yine aynı metodla Adalet Partisi İstanbul İl Başkanı Muhittin Güven, Eminönü İlçe Başkanı Gülhis Mankut, yine Eminönü İlçesinden Naci Öktem, Mehmet Yüksel, Kemal Acuner, İbrahim Lâik, Nail Bayhan tevkif edilerek Sultanahmet cezaevine gönderilmişlerdi. Ertesi günü de A.P. İstanbul Senato adayı Şevki Akyürek ile İzmir parti teşkilâtından Nebahat Aslan tevkif edilerek nezarete alınmışlardı.

Yurdun birçok yerlerinde böyle hâdiseler oluyor, buna mukabil C.H.P. lilerin her hareketi makbul addediliyordu. C.H.P. liler her yerde eğer Halk Partisi iktidara gelmezse tekrar ihtilâl olacağını açık açık söylüyorlardı. Böylece milleti korkutarak oy almak istiyorlardı.

Örfî İdare'nin tebliği:

14 Ekim 1961 Cumartesi günü Örfî İdare Komutanı şu tebliği yayınlayarak propaganda müddetinin dolduğunu ilân etti:

İstanbul Örfî İdare Kumandanlığından tebliğ edilmiştir:

«14 Ekim saat 18,00 den itibaren seçim propaganda süresi bitmiş bulunacaktır. Seçim Kanunumuzun hükümlerine göre, bu saatten itibaren propaganda mahiyetindeki her türlü neşriyat yasaktır. Hilâfına hareket edecek olanlar hakkında kanunun mer'î hükmü tatbik edilecektir. Değerli matbuatımızın esasen herhangi

bir ikazımıza ihtiyaç göstermeden bu hususu müdrik olarak vazife göreceklerinden emin bulunmaktayız. 15 Ekim günü intişar edecek gazetelerimizin bu anlayışla hareket edeceklerini ümit etmekteyiz.»

İst. Örfî İdare Kumandanı
Kor. Gl. Cemal Tural

15 Ekim 1961 Pazar günü de bütün yurtta 1946, 1950, 1954, 1957 seçimlerinden sonra olmak üzere, beşinci defa, tek dereceli seçim yapıldı. Bunlardan ikisini C.H.P. iktidarı, ikisini D.P. iktidarı, bu sonuncusunu da ihtilâl iktidarı yapıyordu. Seçimler, 1946 dan itibaren her seçimde olduğu gibi milletin büyük olgunluğu ve anlayışı içinde hemen bütün yurtta hiçbir hâdise çıkmadan başarılmıştı.

Seçim neticeleri:

1961 seçimlerinin kat'î sonucu 18 Ekim Çarşamba günü alınmıştı. Adalet Partisi 55 ilde, diğer partiler daha az illerde seçime girebildikleri hâlde, seçimlerde şu sürpriz neticeler alınmıştı:

Adalet Partisi: 158 millet vekilliği 70 senatörlük, C. H.P.: 173 milletvekilliği, 36 senatörlük, Yeni Türkiye Partisi: 65 milletvekilliği, 28 senatörlük, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi: 54 milletvekilliği, 16 senatörlük. Bu neticelere göre C.H.Partisi 1946 seçimlerindenberi her devrede olduğu gibi yine ekalliyette kalmıştı.

Bu sürpriz neticeler Ordu içindeki cuntayı pek memnun bırakmıştı. Artık bir ihtilâl yapılırsa, ekalliyette kalmış bulunan C.H.P. liler buna itiraz etmeyeceklerdi. Devleti ele aldıkları zaman da, bütün sivil yerlere C.H.P. lileri tâyin edecekler, onları mükâfatlandırarak diğerlerini ezecekler, böylece tıpkı Tito'nun yaptığı gibi yıllar yılı küçük bir zümre memleketin keyfini süreceklerdi.

Millî Birlik Komitesinin Millete beyannamesi:

Bütün hâdiselere, ordu içindeki cunta tertiplerine rağmen, Millî Birlik Komitesi vazifesini başarmış ve hür, demokratik seçimlerle iktidarını Türkiye Büyük Millet Meclisine devretmişti. Bu münasebetle 23 Ekim 1961 Pazartesi günü Millî Birlik Komitesi Türk Milletine bir mesaj yayınlamıştı. Bu mesajın metni şudur:

Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesinden,
Aziz Türk Milletine:

Büyük özlemini duyarak, uğrunda sayısız fedakârlıklara katlandığın ve bir çok kahraman evlâdını feda ettiğin hürriyet ve demokrasi savaşın, mutlu bir döneme erişmiştir. Yürekten arzuladığın demokratik hukuk devleti ve mutlu toplum düzenini gerçekleştirmek için, emrinde olan ve güvenliklerini senden alan, bütün demokratik kuvvetler, karşılarına çıkacak her güçlüğü yenecek ve her engeli aşacak kuvvet ve olgunluktadırlar.

İlhamını ilimden, enerjisini gençlikten ve gerçek gücünü güvendiğin ordudan alan ihtilâl, senin hürriyet ve demokrasi alanındaki son büyük zaferini tamamlamıştır. Artık bu alanda rastlanacak her güçlüğü el birliği ile yenmek ve her yeni engeli hep birlikte aşmak andını, bütün gerçek evlâtların yürekten paylaşmaktadırlar. Dönüşü asla olmayan bu yol, seni daima daha aydınlığa, daha yüceliğe ve gerçeği esenliğe götürecek yegâne yoldur.

Mutlu bir oluş halinde, ezelden ebede uzanan ve insanlığa şeref veren hayatının en güvenilir teminatı, geleceğinin gerçek ümidi olan Türk gençliği, sana namus andı içmiştir. Senin vefalı gönlündeki güvene lâyık olduğunu her an ispat edebilecek kudret, onun damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Üniversitelerimiz ve topyekûn aydınlarımız, senin imanla yöneldiğin yolun sönmez meşaleleri olarak, daima hizmetinde bulunmayı en büyük şeref saymaktadırlar.

Fikir, düşünce arzularının gerçek aynası olabilme bahtiyarlığına ulaşmayı ülkü edinen Türk basını, geçmişte olduğu gibi gelecekte de, senin olmıyan hiç bir iradeye boyun eğmemeye şeref sözü vermiştir.

Şanını, tarihe daima altın harflerle işlemeyi varlığının ana gerekçesi sayan, Türk Silâhlı Kuvvetleri, iç ve dış düşmanlara karşı senin en gerçek teminatındır.

Atasından aldığı büyük ilhamla, daima siyasetin dışında ve üstünde kalmayı şiar edinen Türk Ordusu arzusu dışında siyasetin içine itildiği 27 Mayıs öncesi devrede onu bu yanlış yola sürükliyenleri bir hamlede yere sererek, büyük kumandanının emrettiği esas ödevine dönmeyi, dünyayı hayran bırakan bir mükemmeliyetle başarmıştır. Bu suretle onu bir daha böyle tehlikeli bir yola sürükleyerek içinden çıkılmaz bir durum yaratacaklara da, kuşaklar boyunca unutulmıyacak en büyük ibret dersini vermiştir.

İhtilâli başarmada olduğu gibi onu yaşatmada da daima güveneceğin Türk Ordusu, Türk Gençliği, Türk basını ve Türk aydını, feza çağında henüz rejim işini gereği gibi çözememiş olmanın derin mahçubiyeti ve utancı içinde bulunmaktan artık kurtulmak ve demokratik hukuk düzenini en kısa zamanda gerçekleştirmek için, içtikleri kutsal and'a daima bağlı kalacaklardır.

Geçmiş siyasî tecrübelerle büyük bir olgunluğa ulaşan, bütün partilerimizin aynı davranışı samimiyetle benimsemeleri ve millî birliği her şeyden üstün tutmaları, memleketin siyasî kaderini tayinde hayatî önem taşımaktadır.

Hür dünya milletleri topluluğu içinde, hakkımız olan mevki'i ve itibarı kazanmamız için, millî menfaatlerimizi her türlü fert ve zümre menfaati üstünde tut-

mamız ve millî birliği tam anlamıyla gerçekleştirmemiz, esas şartı teşkil eder.

Ulu Türk Milleti,
Ebediyen yaşayacak olan sensin,
Senden olmaktan, daha büyük mutluluk olmaz.
Tanrı seni korusun.

Millî Birlik Komitesi.»

Yeni Cumhurbaşkanı:

26 Ekim 1961 Perşembe günü toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi yeni Cumhurbaşkanlığı için tek aday olarak gösterilen M.B.K. Başkanı Cemal Gürsel'i seçmişti. Gürsel 607 iştirâkten 434 oy alarak Reisicumhur seçilmişti. 137 oy çekimser kalmıştı. 28 Ekim 1961 Cumartesi günü yapılan Senato seçimlerinde de 140 oy'la Kayseri Senatörü A.P. listesinden Müstakil Suat Hayri Ürgüplü Senato Başkanı olmuştu. 1 Kasım 1961 Çarşamba günü yapılan Büyük Millet Meclisi Başkanlığı seçimlerini 9 uncu turda 227 oyla C.H.P. Rize Milletvekili Fuat Sirmen kazanmıştı.

Hükûmet bir türlü kurulamıyordu. Ordu, mutlaka parlâmentoya 173, senatoya 36 temsilci ile girmiş bulunan C.H.P. nin iktidarı almasını ve Başbakanlığa da İsmet İnönü'nün gelmesini istiyordu. Aksi halde parlâmento'nun feshedileceği, cunta'nın idareyi ele alacağı söyleniyordu. Seçim propagandası esnasında C.H.P. li hatipleri: «Oylarınızı CHP'ye verseniz de vermeseniz de iktidara biz geleceğiz. Buna kimse mâni olamaz. Aksi halde ihtilâl olur.» tarzındaki sözlerinin gerçek olduğu anlaşılıyordu.

Fakat C.H.P. ye karşı olan diğer partiler de millî irâdeyi hiçe sayan bu davranış karşısında mukavemet

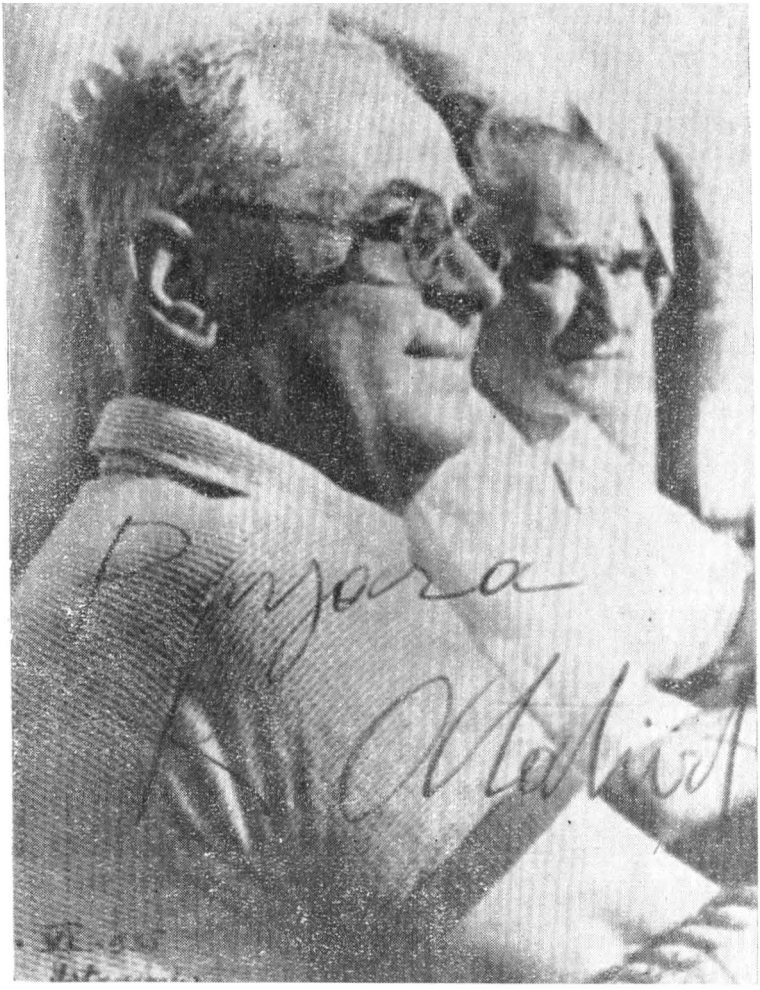
ediyorlar ve kendi aralarında koalisyon yapmak istiyorlardı. Gürsel bütün bunlara karşı koyuyor, mutlaka Başbakanın İnönü olmasını istiyordu. Nihayet seçimlerden 25 gün sonra Adalet Partisi ile C.H.Partisi müşterek ve ikili bir koalisyon kurdular. Başbakanlığı da 80 yaşındaki 1937 de Atatürk tarafından ve sürmenaj olduğu sebebiyle Başbakanlıktan uzaklaştırılmış bulunan İsmet İnönü getirilmişti. Böylece İnönü aradan 27 yıl geçtikten sonra, tekrar Başbakanlık koltuğuna oturuyordu. İnönü, Hükûmet programını B.M.M. de 27 Kasım 1961 günü okudu. Yapılan müzakerelerden sonra 2 Aralık 1961 Cumartesi günü yapılan oylama ile 269 lehte, 78 çekimser ve aleyhte 4 oyla İnönü Hükûmeti güven oyu aldı.

Nihayet C.H.P.'liler, zorla da olsa, ihtilâlle de olsa iktidara gelmişlerdi. Yalnız diğer partilerden C. H. P. nin bir farkı vardı. Her parti millete hesap vermiş, halk nazarında gerçek yerini bulmuştu. C.H.P. hiçbir günahının hesabını vermeyen tek teşekkül olarak kalmıştı. Bundan dolayı da hiçbir seçimde muhterem ve büyük Türk Milletinin ekseriyet oy'ları ile iktidara gelemeyecekti. Bu şansı kaybetmişti.

★

Türkiye'nin siyasî tarihini, hayatını ilk siyasî cemiyetin kurulduğu 1859 yılından alarak 1961 sonuna kadar getirmiş bulunyoruz. Türkiye'de Parti Kavgalarının 1. cildi olan (Siyasî Partiler), ikinci cidli olan (On Yılın Mücâdelesi) ve üçüncü cildi olan (Yassıada ve Sonrası) nı burada bitiriyoruz. İthaflar kitap başlarında yapılır ama, ben bu üç ciltlik eserimi çocuklarım Haydar Fevzi, Kâzım Nejat ve Mehmet Hakan'a ithaf ediyorum.

SON

Atatürk ve Bayar

Adnan Menderes

Londra uçak kazasından dönüş: **Menderes ve İnönü**

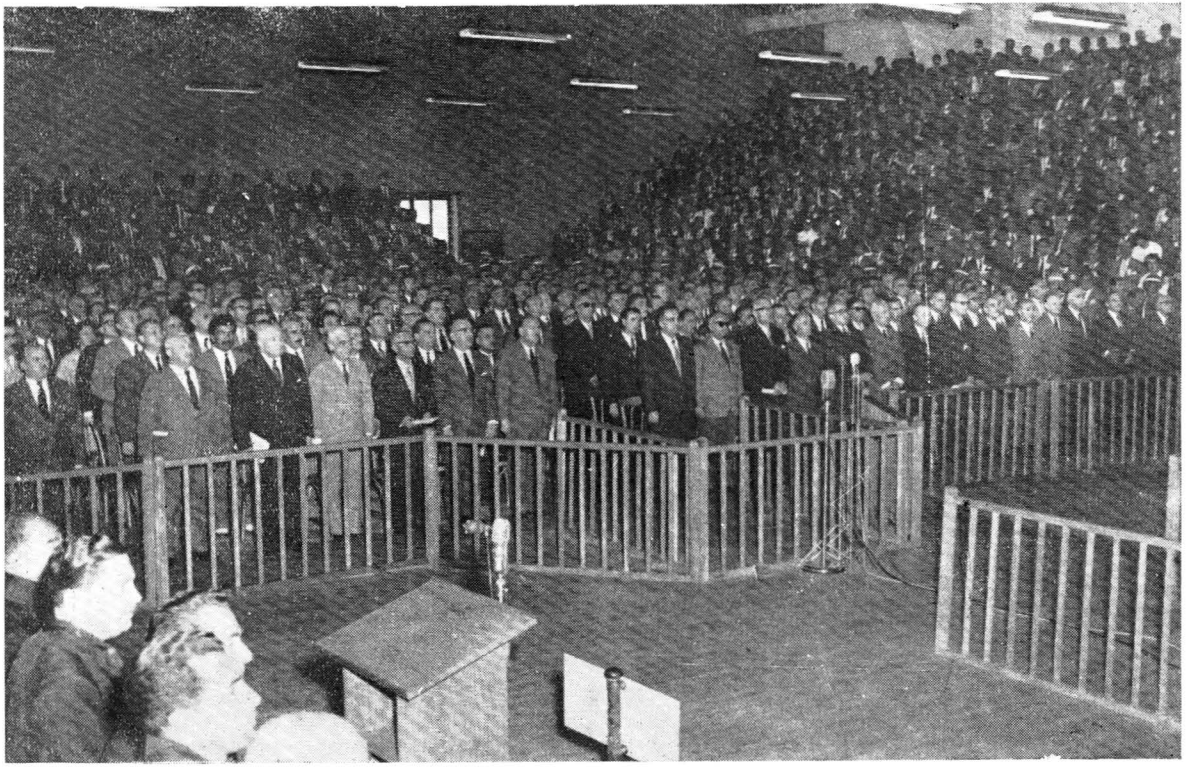
Bir seyahatten dönüş: **Menderes, Zorlu, Polatkan ve S. Hayri Ürgüplü**

Cemal Gürsel ve Milli Birlik Komitesi üyeleri

Hâkimler heyeti: Başta **Salim Başol**

Mahkeme salonu ve suçlular

Bayar, Menderes ve diğer suçlular mahkeme salonuna getiriliyor.

Hikmet Alp